

T U D O M Á N Y T Á R

KÖZRE BOCSÁTJA

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG.

L I T E R A T U R A

SZERKEZTETI

ALMÁSI BALOGH PÁL.

E L S Ó K Ö T E T .

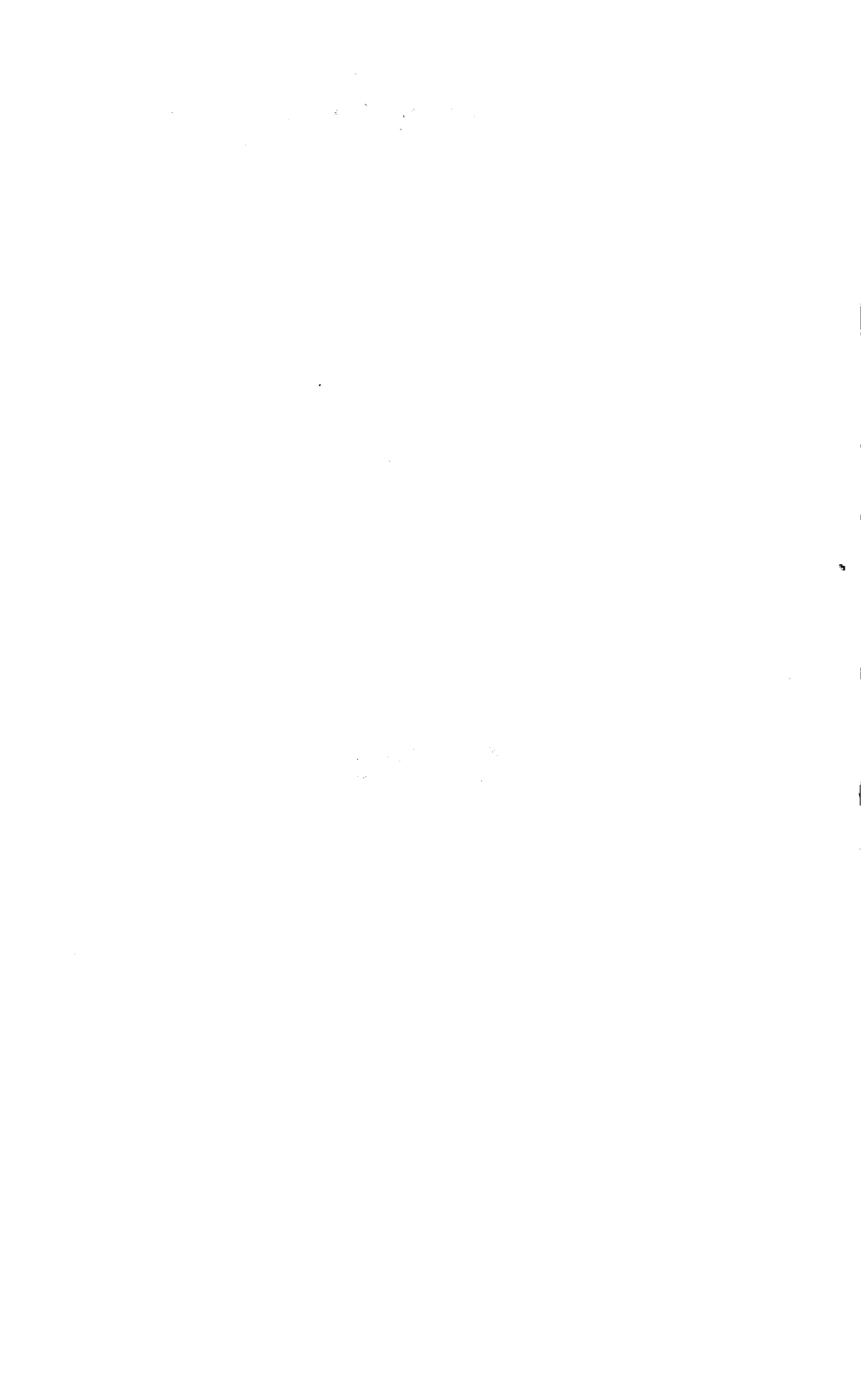

B U D Á N ,

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

1 8 3 7 .

L I T E R A T U R A .

ANGOL LITERATURA 1835.

Sokat de nem sokfélétt olvasni' olly régi szabály, melly jó 's alkalmazható lehetett azon korban, midőn azt kigondolták, de felette nehezen követhető jelenleg, ha korunk' literatúrájában idegenek maradni nem akarunk, mert csak igen rövid idő alatt is több jeles könyv jelenik meg a' világ előtt, mint mennyit a' szabály' szerzője tán egész életében láthatott; 's már csak arra is, hogy a' literatúra-kedvelő, *multum*' tanulhatása végett, a' könyveket megválaszthassa, *multa*' olvasása szükséges okvetlenül. E' megválasztás' munkájában habár csak nemilegis segíteni az olvasót, minden könyvismertető folyóiratnak egyik legfőbb kötelessége; de azon bővebb ismertetéseken kívül, mellyeket a' könyvvizsgáló folyóiratok egyes munkákról szoktak koronként közleni, egy bizonyos évben megjelent elmetermékek' általános 's egybevont áttekintése is felette célirányos lehet minden tanulni - kívánóra nézve.

Az 1835-ik angol literatúra tökéletesen megigazolja a' nemzetek' újabb literatúrájáról a' régibbel egybehasonlítólag tett azon észrevételt, hogy tiszta széptudományok' körszakában amaz emennek utána áll, tudományos és gyakorlatibb nemű munkákra nézve ellenben ez haladja amazt felül. A' régi írók' e' felsőbbsege már többek által vétetett észre, 's közönségesen helyzetük' minőségének tulajdonítattott, melly őket kényteté, eszméiket 's képeiket ujdonan a' valóságból meríteni, 's mellynél fogva ők ezek közül a' legfeltünőbbeket választhaták; melly vélemény bizonyára némi igazságot foglal magában (mert nem lévén kit utánozniok szükségkép eredetieknek kelle lenniök), de egész tiszta valóznak még sem tekinthetjük azt. A' tárgy' legnagyobb ujsága is keveset használ akárkinek, ha felsőbb észrevező 's figyelő tehetségekkel nevezetes mértékben nem bír. Továbbá teremtő erő is nem kis tökélyben szükséges, mert különben az író munkája' általános szerkezetét sem tudná elrendelni, minthogy nem lévén előtte másolható példa, tervének legaprólékosb részeit is csak gondolkodás szülheti, és nem, mint később időkben, utánzási ügyesség, vagy szabályok' mechanikai követése. Ha a' tulajdonok' e' ritka egyesülete megvan valakiben, az elme-

szülemény hihetőleg nem olly könnyen bocsátatik időnek előtte közre, mint a' társaság' későbbi álláspontján — és pedig a' nyereség' azon csekélysége miatt nem, melly a' lángésznek köz mondás szerint is jutni szokott. A' mint azonban a' polgárisodás előre halad 's a' literatura közönséges becsre emelkedik, a' könyvirási vállalat is könnyebbé lesz; a' közlés' mechanikai segédmodjai tökéletesülnek, 's bizonyos nemű keresése támad a' könyveknek; az olvasók' szaporodtával szaporodik az írók' száma, míg végre az íráshól merő szerzett tulajdon válik, mulatsága a' dologtalanoknak, vagy csupa kenyérkereset, 's nem ritkán olyan, mellyhez azok folyamodnak, kiknek egyéb foglalatosságai dugába dültek. Ék-kép a' nemzeteknek régibb íróikra nézve adott elsőbbség nem vak balítélet' eredménye, hanem a' dolog' természetéből származik. Noha azonban nehéz, akár a' természet' kül alakjait valóan festeni, akár az emberek' szokásait, 's beljegyeit pontossággal 's erővel rajzolni le, akár emberi élet' folyamát igazán felfogni, 's annak foganatit találólag állítani elő: még is nagyobb feladás egyes elmének, a' tárgyak' rejtett minőségeit hozni napfényre. Innét van, hogy melly időszakban a' költészet' némelly osztályai 's költeményes munkák legnagyobb tökéletességükben virágnak, a' tudomány, széles értelemben véve, legalsóbb lépcsőn áll; a' társaság' előhaladtával ellenben, a' tudományos vizsgálódások' segédszerei is szaporodnak. Megfordul ismét a' kerék, 's a' széptudományok' érettségi 's hanyatlási korában a' legjelesb munkákat nem - ex - professo - szerzők írják, olyanok tudnillik, kik egyéb szemlélődő vállalatot üznek, vagy az élet' bajaival is nagy mértékben el vannak foglalva. Mit a' régibb íróknál lángész és körülmények szültenek, azt hajlandóság és szokás viszi emezeknél végbe. Ők évekig készülnek munkáikhoz saját tudtuk nélkül; tárgyaiknak tökéletes urai mielőtt a' közlés eszükben volna, és feltételük' végrehajtására több időt fordítanak, mint a' mennyit a' csupa könyvkészítő, szándéka' következtétől fogva annak teljesítéseig fordítani képes. Szóval: az egyiket képzetekkel teljes elméje készíti a' könyvirásra; a' másik valamelly tárgyra bukkan, 's úgy kezdi anyagszereit gyűjtögetni munkájához.

Az 1835-ki legjobb angol közlemények — azok tudnillik, mellyek a' tökély' főbb fokán állanak, 's legállandóbb becsre tarthatnak számot az angol literatúrában — erősítik a' fentebbi véleményt. Szerzőik tanulták tárgyaikat, és fensőbb indítóok vezérlé őket írásra, mint akár könyvkiadási nyeresemény, akár egyéb céljai a' haszonérdeknek vagy hűségnek. Örvendetes jel a' mostani gondolkodás' irányzatára nézve, hogy ezen munkák' mindegyike az emberiség-

get illető legfontosabb tárgyakról értekeznek. Az egyiknek, melly az ember' physical életművezettségét vevé vizsgálat alá, érdeke épen olly határtalan, mint fajunk' geographiai eloszottsága; a' másikkak, társas életbeni jóllétünk' szabályait fejtegetvén, hasonlólag, ha nem is olly egyennemű de szintolly terjedt viszonylatokban állanak. Ide nem érteve Tocqueville' 'Democracy in America'-ját (mellynek Mr. Reeve által irt fordítása, noha tetemes nyereségnek tekinthető, szorosan az angol literatúrához még sem számíthatatik) ollyféle munka három van; 's ezeket

PHILOSOPHIA.

osztálya alá sorozhatjuk. Mind a' három nem csak olvasásra hanem tanulásra is méltó. Tartalmukat itt általános fő vonatokban adandjuk. Czimjeik e' következők:

1. *The Philosophy of Health* (Az egészség' philosophiája). Irta SOUTHWOOD SMITH, orv. dr.

2. *The Rationale of Political Representation* (A' politikai képviselőség' felvilágosítása), az *Essays on the Formation of Opinion*' s a' t. szerzője által.

3. *Dissertation on Church Polity* (Értekezés az egyházi kormányról). Irta ANDREW COVENTRY DICK, Esq., ügyvéd.

Dr. Smith' végszándéka tökéletesen még nem látható, mert munkája nincs befejezve. Ugy látszik azonban, ő általános egészségi szabályokat kíván felállítani, (1) népszerűleg adván elő az embert alkotó *állományokat*; (2) a' test' külön *alkatait, életműveit*, 's ezek' működéseit irván le; végre innen (3) azon törvényeket vonván ki, mellyeknek a' teremtmény, teremtetése' elveinél fogva, engedelmeskedni rendeltetett. Némelly e' kötetben itt ott elszórt észlézások azonban oda látszanak mutatni, hogy ez csupán alapja egy fensőbb philosophiának, melly előadván: nyavalyáinkra 's testi alkotmányunk' minőségére nézve milly nagy részt tulajdoníthatunk saját vé keinknek, az ép elmének ép testtől függését bizonyítandja be. Ez azonban csak érintve van, 's a' többi három tárgy' fejtegetése sincs egészen bevégezve. Az első kötet' bece ekkép azon szakaszra szorítatik, melly már be van fejezve, 's mellynek tárgya: egy valóban művészi áttekintése az életnek — azon életműves testeknek, a' fűszáltól kezdve fel egész az emberig, mellyek észrevehetetlen csirából támadva, folyvást nevednek, idegen anyagokból nyervén táplálatot, mellynek természetét valamelly hatalmas de ismeretlen eszköz által a' magokéhoz hasonlóvá teszik — nagyságuk' legfőbb pontjáig jutnak — fajokat épen olly rejtélyes úton mint a'

millyen saját létezésök, szaporítják — díszenek egy darab ideig — hanyatlanak, kihálnak, 's feloldozódnak, más létalakban ismét azon egyetemi változat' rendszerének fenntartásához járulandók, mellyet noha szüntelen különböző formában 's móddal de még is mindig egyenlő törvények eszközlenek. Így például a' szivacsi folyamat — azon látható munkálatelv, melly szerint a' táplálás végbe megy — ugyanazon egy a' legalsóbb növényben és legfelsőbb állatban, noha a' természet' külön céljaihoz képest mód nélkül változó. A' levegő hasonlólag szintolly lényeges megkivántatósága a' növényi mint állati életnek; azon külön-séggel mindazáltal, hogy a' törvény, melly szerint a' tüdők lehelik be a' vérrel egyítendő savítót, 's e' helyett szén-szeszt adnak ki, ellenkező a' növényeknél, mellyek szén-szeszt színak be, és savítót bocsátanak ki magokból; mig az életnek e' világot lakó számtalan alakjai legegyszerűbb állományokból veszik eredetöket, 's maguk ismét más létek' előhozására szolgálnak, a' növények földből 's vízből nyervén táplálékot, növényekből élvén a' füevő állatok, mellyeket húsevők emésztenek fel, 's mind ezek az ember által használtatván élelmül. Fölemelkedve azután dr. Smith a' művezetes élettől az állatihoz, a' csak növő testektől azokhoz, mellyek mozognak 's éreznek, előadja a' gyorsmorszeri elvet, melly az önkénti mozgást teszi lehetővé; és az embert vevén fel mint fő példányt, előszámlálja az érzés' gerjesztésére szolgáló eszközöket; megmutatja a' fájdalomnak elkerülhetlen szükségét 's hasznait (mostani alkotásunk mellett) nem csak egészségünk-hanem életünkre nézve is; előnkbe állítja azon folyamatot, mellyel a' természet a' lelket észrevezésre 's gondolkodásra idomítja; és különös hatalmu 's erejü leírását adja általányosan az emberi lény' alkati változásainak, annak embryoi legelső létfokától kezdve élete megszűnéseig 's azon állapotjáig midőn a' lelketlen test az azt szétbontandó anyagi törvények' hatalmának lesz alávetve.

A' 'Rationale of Political Representation' című munkának célja: meghatározni azon tárgyakat, mellyek felé a' kormány' törekvései irányzandók volnának, és megmutatni, hogy bármilly alaku legyen is a' végrehajtó-hatalom, ezt sikeresen 's állandóan egyedül okirányos képviseleti rendszer tartóztathatja vissza a' rosztól, 's ösztönözheti jóra; melly két állítása után átmegy a' szerző a' képviselőkhöz 's választókhoz illetőleg megkivántató tulajdonok' vizsgálatára, előadja azok' kötelességeit 's azon módot, melly szerint a' képviseleti elv legtökeletesebben és sikeresebben alkalmazható gyakorlatilag.

Az 'Ecclesiastical Polity' írója Mr. Dick azon fontos kérdést veszi fejtegetés alá, valljon országnak szükség e'

az alattvalók' vallási oktatásáról gondoskodni, 's nevezetesen kell e' valamely külön vallási tanítmánnal, 's így ennek papjaival szövetkeznie; az az más szavakkal, valljon állapítások e' meg valamely vallás mint *egyedüli való hit*, vagy, az ország nem lehetvén a' vallások' igazlétének megítélője, mindegyiknek szolgálja, nem tekintve külön tanítmányaikat, egyenlőleg pártoltassanak e': és miután a' hit' természetét 's azt fejtegette, milly nehéz meghatározni, mellyik az igazi vallás, 's miután előadta, mennyi balságok 's üldözéseknek kell szükségkép támadniok, valahányszor világi hatalom lép beavatkozólag Isten és lélekismeret közé, a' szerző a' historiára tér által, tapasztalással bizonyítja csupa okoskodásból vont abbéli következtetését, hogy ha akár nem-világi vallást, akár ennek szolgálban 's tanítványaiban buzgalmat 's ajtatosságot, akár az országra nézve biztosságot 's a' végrehajtó hatalomban egyszerűséget kívánunk, az Önkénti Elvet kell Igazi Egyházi Kormányalagnak felállítanunk, szükséges levén azonban ingatlan javak' szerzését minden egyházi testületeknek világosan megtiltani, nehogy független egyházak, az emberek' türelmességét, félelmét vagy gyarlóságát használva, valaha tén földi birtokaik által a' községekre nézve ártalmas világi hatalmat tulajdoníthassanak magoknak.

Ezek a' három munka' tárgyai 's céljai; lássuk már most tudományos minőségüket, melly tekintetben nagy de különböző érdeműek. Mi a' tárgy' tökéletes felérését illeti, dr. Smith áll legelső helyen, részint mivel az illyes tárgynak érveket alá eső természete képessé teszi a' figyelt mások' dolgozatának kiterjedtebb használatára és saját tapasztalásiban 's észrevételeiben nagyobb bizonyossággal biztosságra, részint mivel a' szerző naponkénti hivatalos foglalatosságai kötelességévé tették megbarátkoznia azon lettdolgokkal, mellyekről értekeznek. Elrendelése, habár nem mindjárt olly teljesen kifejtett is mint két philosophicai szerzőtársaie, igen világos és szabályszerű, előadásra nézve mindazáltal mögöttük áll, írásmódja kissé halmozott 's szövevényes lévén, 's inkább a' tudománytól, mellyet nyújt, mint az okozott gyönyörtől függő. De avatatlan olvasónak e' tudomány olly új 's olly széleskörű, a' kifejtett elvek olly bámulandók 's érdekesek, hogy a' kissé gondosabb előadás' hiányát könnyen felejtetik; 's találkoznak helyek, pedig nem csekély számmal, mellyekbe a' tárgy' nyomatéka 's teljessége, a' leirt munkálatok meglepő természete erőteljes 's nagy hatású ékesszólást hoztak.

A' másik két munkát hasonlítván egybe, az 'Ecclesiastical Polity' látszik elsőbb helyet érdemlenni, ha csupán tudományos minőségét tekintjük. Tárnya kevesebbé bo-

nyolodott természetü, mint a' kormányzási 's képviseleti szabályok, mellyeket Mr. Bailey vett vizsgálat alá; 's ekép könnyebb feladat volt Mr. Dicknek, az egyházi hatalommal összeköttetésben levő minden pontokat kimeríteni, 's azokat világos 's rövid egybevonatban állítani elő. Ugyanazon megjegyzés illik a' kihozott következtetésre is, melly csupa, igen ' vagy ,nem'-ből állott. Mr. Dick írásmódja szintén, ha nem épen olly egyszerű is mint Mr. Baileyé, minthogy, ugy látszik, ő azt tehetségei' kimutatására szintugy kívánta mint képzelei' közlésére használni, elég világos, tömött, változatos, de egy kissé nehéz menetelű. Ő mívelt gúny-adományyal bír, mellynél fogva czáfolatait vagy valamelly csalképzet' fölfedezését bókolat' mesterséges színe alatt adja elő; neki birtokában van azon nyugalmas és fölemelkedett szellem, melly philosophiai értekezéhoz illik. Széptudományi tekintetben, valamint tanulmányában is meghaladni látszik versenytársát. Noha zártételeit' elvont elvekre állítja, még sem követi kirekesztőleg, ugy mint a' 'Rationale' írója, az előleges okoskodási módszert, hanem nézeteit históriára 's egyes tapasztalásokra hivatkozással erősíti. Egy tekintetben, mindazáltal Mr. Dick mögötte áll társának: őneki nem sikerült, részrehajlatlanságáról teljesen meggyőzni az olvasót. Mr. Bailey' munkájában lehetnek hibás vélemények — mert hiszen milly emberi ész biztosíthatna tévedések ellen? az olvasó azonban elégtlen veszi észre nem pártos határozatit egy éles, mívelt 's vizsgálódó értelemnek, melly értekezése' tárgyát alaposan magáévá tette: de az 'Ecclesiastical Polity'-ban ugy látszik, az ember' polgári állása befolyással volt a' szerzőre; ez inkább ügyvédi érdeket mint bírói szoros közönbösséget árul el.

HISTORIA.

tartozik, ugy véljük, a' második helyre ez áttekintésben; mert azon törvények' tudományos vizsgálata után, mellyek az ember' állati minőségét illetik, vagy társasági viszonyai-ban elérhető boldogságát tárgyazzák az emberi nem' egy része' egybegyűjtött tetteinek elbeszélése, az innen vonható zártételekkel együtt, következik természetrend szerint. Az 1835-ki év azonban nem volt termékeny a' históriára nézve. Semmit nem nyújtott, mi a' történettudományi elmeszülemények közt első osztályt foglalhatna el; 's tulajdonkép csupán egy könyv jelent meg, melly szoros historiai alakkal bír, tudnillik '*History of the French Revolution*' (A' francia lázadás' története) ALTON által. Azon időszak, mellyről e' munka' harmadik és negyedik kötete

szól, a' rettentési kormány' felforgatásától a' császárság' felállításáig terjed. Alison, mint historiai egybetoldozó (compiler) dicséretet érdemel. Elbeszélése tömött 's folyékony, képei jól válogatottak 's élénken előterjesztvék, írásmódja pedig, ha nem legtisztább is, erőteljes és jól érthető. Munkájának feltünőbb helyei — Suwarow' hátrálása, Moreau' ítélőszék eleibe állításása 's több illyes — mint festői 's hathatós leírások gyönyörrel olvastathatnak; és az egész munka, mint az emberiség' évrázai' egyik legnevezetesb időszakának velős és jól elrendelt előadása, igen haszonvehető, noha érdekének nagy részét az elmondott események' különösségének köszönheti, és érdeme leginkább a' szerzőnek az újabb francia történetírókkali ismerettségéből származik. Egyébiránt csekély becsü, 's némi tekintetben tán ártalmas is lehetne. Az írónak kevés jutott azon nyugalmas és philosophiai értelemből, melly a' tévedés' ködeit eloszlatni, 's a' köznép' árnyékistenét vagy daemonát az ember' természetes alakjára 's characterére visszavinni tudja. Még kevésbbé képes ő, erkölcsi leczkéket vonni ki az általa leirt történetekből, 's így hasznossá tenni a' historiát. 'S erre elbeszélése által magát az olvasót sem teszi igen alkalmassá, mert, noha a' szerző' személyes becsülete kezeskedik arról, hogy a' lettdolgokat el nem facsarja, mindazáltal párti előítéletei elbalítják az indítóokokat, az események' kapcsolatát felszínelik, 's észrevételeit bohósággal vagy valótlansággal szeplősítik.

A' 'History of the French Revolution'-on kívül még két más munka jelent meg, czímlapján: 'Historia' czímet 's jeles nevet viselő; de mind 'MOORE' *Irland'*-ja, mind 'THIRLWALL' *Görögországa'* inkább történettudományi fürkészetek közé számlálhatók. Ezen utolsó elég érdemmel 's érdekel bír arra, hogy külön vizsgálat' tárgyává tétessék. 'Moore' *Irland'*jának első kötete: izletes gyűjteménye a' legrendkívülibb historiai hazugságoknak, mellyet Moore ügyesen elrendelt, 's hazafiai lelkesedéssel csinósított fel, mindent elkövetvén mi hatalmában állott, az *indigesta moles'* némi rendbe hozására. Azoknak, kik világos képzetet kívánnak nyerni arról, mit 'mer historiában' egy *Irlandi*, Lardner' *Cyclopaedia*ja' 65-ik kötetét kell olvasniok. Ez azonban egyedüli haszna; mert sem a' való' szilárdsága, sem a' mese' kecasei benne fel nem találhatók. Nem költemény, hanem hazugság. Ezt angol folyóirat mondja, 's aligha nagy részrehajlás nem szól ki belőle.

Mind e' könyvek historiaiaknak neveztetnek. Van még egy említésre méltó, melly történettudományi anyagszeretket vagy inkább historiai kalandot foglal magában, és ez

‘Florida’ meghódítása’ (*The Conquest of Florida*), vagy sajátibbblag elbeszélése De Soto’ szerencsétlen hadszállítmányának, melly azon tartomány’ kikémlésére küldetett.

ÉLETIRÁS.

Inkább természetes mint criticalai rendet követőleg, a’ *Philosophia* és *Historia* után *Biographia* következik, egyének’ életirásai foglalván helyet azon tudományok után, mellyek testi tulajdonink ’s társasági intézeteink felől értekeznek, vagy a’ *literatura*’ azon osztálya után, melly a’ nemzetek’ cselekvényeit adja elő. Az illyféle munkák’ hasznairól szólni felesleg volna; azok közvetlen az emberiség’ egészének foglalatosságait ’s kebleit érintik, ’s rokon-érzéseket gerjesztenek, mellyeket a’ *historia*’ nagysága, a’ költészet’ fenzése ’s egyetemisége, vagy a’ prózai költemény’ elvontsága csak gyengén képes visszhangoltatni. Életirás legfőbb tökélyét akkor éri el, ha hősének viszontagságai feltűnők ’s különfélék, a’ módok ’s körülmények, mellyek által annak characterere alakult ’s kifejlődött, helyesen festvék, és ha a’ végrehajtás tudományos jelesség által kikülönböztetve azon külön sajátssággal bír, melly azt tárgyához illővé teszi. E’ tulajdonok egyesülve alig találkoztak valaha, és melly életirás azoknak csak egyikével is bír, már nevezetes érdemfokon áll. Az 1835-ki év’ legjobb életirásai azonban mind ez elemekkel dicsekedhetnek, de nem egyesülten, sem teljesen kifejtve. Az emberiség’ tökéletlensége, életirásaiban látható. Majd a’ lángésznek nem volt mit mondjon, majd a’ kalandornak nem volt ki megöröktse, majd hol a’ hős vala, tettei ’s tanulmányai egy részben feledségbe mentek, vagy a’ fenmaradott anyagok egy kedvüleg dolgoztattak ki.

Minden hosszas fontolgatás nélkül, könnyű meghatározni, hogy ezen életirások közül ‘Sir James Mackintosh’ emlékiratai’ (*Memoirs of Sir James Mackintosh*) érdemlenek első helyet. Ha nem engedhetjük is meg, hogy ő olly magas fokon állott a’ gondolat’ világában, mint Exmouth és Picton a’ cselekvésiben, a’ mondott elsőséget még is neki kell tulajdonítanunk, foglalatosságainak feljebbvalósága ’s azon csinosultabb mód miatt, mellyel az életéről tudósítás közöltetik. Ez egyébiránt nem sokból áll, ha a’ két nagy kötet’ tartalmát közelebbről vizsgáljuk. A’ szónokjogtudós, születésétől fogva huszadik éves koráig önbiographiai leírást adott, mellyben érzéssel írja le othoni gerjedelmeit, gyermekkori iskolaéveit, olvasás-szeretetét, az olvasta könyveket, időtöltéseit ’s tanulásait az aberdeeni collegiumban. Leánya, hanyatlásáról ’s haláláról nyújtott

mély érdekű 's kétségtelenül való tudósítást. Némely barátjai emlékadatokat szolgáltattak, de mind ezek közül egyedül Mr. Sidney Smithéi 's Mr. Basil Montegu-éi dicséketnek characterrel. Vannak továbbá számtalan kivonatok leveleiből 's naplóiból; mellyek azonban, kevés kivétellel, nem sokkal inkább tartoznak életírásához, mint a' természeti, 's nemzeti jog felett tartott leczkéi. Többi része sovány, kevés ujat 's hasznosat nyújtó. Az élet legfontosb időszaká — midőn kül oktatás megszűnván az önnevelés kezdődik — midőn megváltozott körülmények által a' character ha nem is teljes elhatároztatást de színezetet nyer, és a' hír 's vagyon után csengő férfi, még ismeretlen 's összeköttetések nélkül levén, a' kezdet' minden nehézségeivel küzdeni kénytelen; ezen időszak, melly Sir James Mackintoshnál Londonban edinburghi orvos-doktorkép első felleptével vevé elejét 's jóformán a' 'Vindiciae Gallicae' közrebocsátásával végződött — csak futólag 's kielégítően van érintve. Kevéssé mondatik több, mintsem hogy idejét Londonban lenyélte el, élclenét a' hírlapokba dolgozásai által kereste, és oktalanul házasodott, mind a' két fél' barátinak kívánsága ellen. Élte' hátralévő része bővebben van leírva, 's erre hírlapok szolgáltatták a' fő adatokat — millyenek: Lincoln's Inn Hallban tartott leczkéi, Peltier' academiai védelmezése, Bombayban viselt recorderi hivatala, és Angliába visszatérte után parlamenti pályája, midőn az ellenzék nestorává lön 's az 'Edinburgh Review'ba irt.

Mind e' biographiai ígéretekben 's csekély teljesítésben azonban, nem tagadhatni, némely hasonlatosság találkozik a' beszély' hősével. Mirt a' boszorkány Macheth'ben, ő is ugy duzzadozott tervei' nagyszerűségével. 'Majd ezt, majd azt teszem' vala szüntelen gondolatja; de le hagyá folyni az életet tünékeny cselekvényekben, 's szándéka feletti haszontalan eszméletek közt, mignem hanyatlás lépé tervcinek közepette, mellyeket, habár tovább élve is, soha nem létesített volna. Talán jobb is hírére nézve, hogy javaslatai csak szándékban maradtak. Mint Burke' ellenfele, nevének baráti körökben leendő megemlegettetésére számot tarthat, 's párthívei 'Bevezető Leczkéjére' (Introductory Lecture) mindenkor ugy utalhatnak, mint csfnos dologzatra, módos híralatra, és széles habár nem is igen gondos olvasottság' bizonyosságára. De valljon, ha valamely terjedtebb tudományos vállalatot hajt vala végre, érdeme magasbra emelkedett volna e'? Hihetőleg nem; mert nem volt benne elhatározottság, mélység, sokat felfogó tehetőség, és eredetiség. Nem hírt egyikével is azon elemeknek, mellyek hallhatatlanának.

Az elszámolt gáncok azonban 'Mackintosh' emlékiratait' mint életírást érik. Mert úgy tekintvük mint Sir Jamest illető vegyes közlések, érdekes gyűjteményt formálnak azok, 's ajánlásra méltók. Mackintoshnak Indiában tartózkodtakor írt levelei köz ügyekről gondolkozását ábrázolják, 's megmutatják, mennyire túlzott vala (mint a' következés bizonyítá) az akkori rettegés e' hódítónak hatalmától. Naplójának az Indiaiak characterét, életmódját 's szokásait illető kivonatai jelenleg is érdekesek; metaphysical észrevételei közül némelyek élesek 's merészebbek, hogy sem ő maga azokat világ elibe merete volna bocsátani; és bírálatai, habár nem mindig alaposak is, gondolattal 's kecsesel teljesek. A' munka' legfőbb hibája az, melly annak tárgyát is bélyegzi; a' könyv felette vastag az emberhez képest.

Mr. OSLERnek '*Life of Viscount Exmouth*'ja (Viscount Exmouth' életírása) a' biographia' egyik tulajdonának megfelelt; hőse' életének történetei különfélék, rendkívüliek, 's telvük egyéni vállalatokkal. Az admiral' polgári pályája csodálatos példáját nyújtja, mint juthatott egy érdektelen, kitünő elmetehetségek nélküli, 's (kivéve azon alkalmakat, midőn személyes bátorságát mutató ki) jó szerencsével nem bíró férfiú hivatali jelességre 's peerségre, egyedül szoros és szilárd magaviselete 's állhatatos határozata által 'Teljesíteni kötelességét azon életösvényen, mellyre Istennek tetszett állítani őt'. A' másik két feltételre nézve, mellyeket mint jó életírás' megkívántatóságait említenk fentebb, Mr. Osler középszerűséget igen, de jelességet nem ért el. Miként ment végbe az ifju Pellew' elméjének állapotjához szabott művelődése, nincs előadva, hanem csak későbbi cselekedeteiből látjuk a' körülményeket, mellyek annak formálódását segítették, 's azok' eredményeit. Tudományos érdemre nézve, a' munka egyszerű 's velős, de egy kissé útféli. Az 1835-ben megjelent minden könyvek közül azonban ez azon egy, melly leginkább gyönyörködtetheti a' közönséges olvasót, kinek nincsenek kritikái ismeretei, 's kinek izlése remek iratok gyakor olvasta által nem finnyásult el.

Az 'Edinburgh Review' helyesen jegyzi meg, hogy ezen életírás' elsőbb részei teljesbék és érdekesbék mint utója; 's e' különbséget annak tulajdonítja, hogy az admiral' testvére a' munkát mindenkép előmozdította, fiai ellenben nem ügyeltek arra, azon igen átlátható okból, mivel magok is hasonló tárgyú könyvet szándékoztak kiadni. A' teljességre nézve való lehet e' következtetés; de a' másik tekintet nem olly világos. Igen megfogható, hogy a' barátlan árva fiu' küzdései nagyobb érdeket gerjeszhetnek,

mint a' tisztos, élemlt urnak csendes folyamú napjai. Családi kötelességek', magányos különösségek', vagy a' bibliai társaságok' gyűléseibe járások' elbeszélései sokkal kevésbé fogják az olvasót megindítani, mint akár vitézsége egy tizenkilencz éves ifjunak, ki Champlain' taván, miután két előljárója harcztatlan állapotba jutott, egyedül tartá fen a' csatát Arnold' egész hajóserege ellen, és, jel adatván hátrálásra, kétszer mentette meg a' hajót személyes rettenthetlensége által; akár az ő matrózi naivsága, mellyel mint legidősb' s egyedüli hajóhaditiszt, Burgoyne által hadi tanácsba híva, azt kérte: hajósai ne foglaltatnának a' feladási alkuba, mert ő velök az amerikai hadsorokon keresztül rontani 's megszabadulni kívánna; akár végre az ő későbbi ügyekezetei és sikeres hadi tettei mindaddig, míg a' lázadási háboru' kiüttével az ellenség' első fregatját elfoglalván lovaggá neveztetett ki, 's a' vagyonosulás' országutjára lön állítva. Viscount Exmouth' életirása még sokkal teljesebb lehetne, 's illy férfiakat illető bármennyi adatot soha meg nem únunk. Hőse' életfolyamának egy eredményét azonban még is közölte Mr. Osler. Az admiral istenfélőbb vala, hogysem a' gondviselés' kegyelmei ellen zúgolódtott volna; mindazáltal peersége', nyugpénze', és érdeme szerint kikülönböztetett elvonultsága' daczára is bánattal tekintett vissza ifjúkorára 's megvallá, hogy akkor boldogabb volt.

ROBINSONNAK illy czímű munkája '*Memoirs of Sir Thomas Picton*' (Sir Thomas Picton' emlékiratai) sokkal kisebb becsű életírás, mint az Osler által közölt. Ennek okát egy részben a' két életpálya' különbözésében találhatni fel. Pellew' ifjusága 's elsőbb férfi kora tele volt kalanddal; Picton' ideje, tizenhatodik évétől harminczhetedikig, közönséges őrizeti szolgálatban, honi szállásosásokban, vagy félfizetéses nyugalomban telt el. Algír' bevétele előtt Pellew soha nem volt általányos ütközetben; Picton első feljebb mentét 's későbbi hírét, mások alatt vagy másokkal egyesülve, nagy dolgok' végbevitale alkalmakor, tett kitüntetései által nyerte. E' különbségből az foly, hogy Picton inkább historiai mint biographiai személy volt; de semmi esetre Robinsonnak nem vala szükséges egy egész kötetet, a' félszigeti táborozások' részrehajló, bevégzetlen 's kölcsönzött elbeszéléseivel tölteni meg. Hősének Kelet-Indiában, a' lázadási háboru' kezdetén, elsőben Vaughan, azután Abercrombie alatt tett szolgálatai már inkább életíráshoz tartoznak, de soványabb 's általányosb móddal vannak elmondva, hogysem nagy érdeket szülhetnének. Azon időbeli cselekedeteinek, midőn Trinidad' kormányzója vala, nem különben a' sziget' 's ennek gazlelkű lakosinak

leírásai teljesebbek 's hathatósak, noha szárazak; de a' Fullarton ezredes által, zsarnokság, megvesztegetetés és kínzás' alkalmazásának megengedése miatt ellene indított vádoknak azután következő elbeszélése homályos, széles, 's rosz rendezetű, jöllehet ez volt legtetemesebb pont, mellyet Picton' életirója kezelhet. Egyébiránt a' Sir Thomas' atyjafiaiától 's társaitól nyert segélylyel, lehetetlen volt Robinsonnak némi becses értesítményt nem szednie egybe és nem bővitenie a' tábornagyunk' characterének helyes megítélésére szolgáló anyagszereket. A' katonának elhatározottsága, szigoru 's retenthetlen lelke, szintugy mint az embernek száraz és csipős kedélyalkata már ismeretekes valának. Ezen kívül Robinson' két nyolczadrétű kötetének átolvasásából azt tanuljuk, hogy Picton' szíve nem volt olly kemény mint gondolták vagy millyennek ő maga mutatá azt; azon következtést vónjuk ki, hogy ő nem csupa katona volt, akár a' tudományokat általában, akár különösen hivatása' körének eszméleti ismereteit tekintve; saját leveleiből kitetszik, hogy ő minden tárgyat, politicait szintugy mint katonait, melly eleibe került, figyelemre 's elmélkedésre alá vett; és könnyen azt vélhetni, hogy vagy azon gáncsolat, mellynek őt trinidadai ügye tette ki, savanyítá el indulatát, vagy Abercrombie' erkölcsi érdeme, 's azon emberek' becsülésre-méltó tulajdoni, kikkel Kelet-Indiában táboroztakor találkozék, tették őt kevésbbé megférhetlenné, mint millyennek Wellington herczeg 's ennek aristocrati társai iránt mutatkozott. Azon férfi, ki Sir John Vaughan mellé, csekély ismeretségnél fogva, önkéntesnek állott, 's tüstént felvéve 's gyorsan előmozdítva lön; kit Abercrombie vele maradásra beszélt rá midőn Sir John' helyét elfoglalá, 's ki mind azon polgári 's katonai férfiaknak, kikkel első táborozás alkalmával összeköttetésbe jött, tiszteletére tudta magát érdemesíteni, alig lehetett természetűl azon különös cynicus, millyennek a' Felsőzigeiten látszott lenni: de minthogy e' pontot Robinson nem látta, természetesen nem is ügykezett azt csak némileg is felvilágítani.

Összeszerkesztés' tekintetében COOKE-nak *'Memoirs of Lord Bolingbroke'* (Lord Bolingbroke' emlékiratai) című munkája első helyet érdemlenez az 1835-ben megjelent életirások közt. De azon kívül, hogy semmi újabb adatokat 's értesítményt nem nyújtott, Cooke a' biographia' természetét 's megkülönböztető jegyét is eltévesztette; összezarván Anna királyné' ministeriumának 's az akkori párti ügyeknek' történeteit Sir John' életével. Ezen okból jelenik meg az ember az eseteknek, mellyekben részt vön, alárendeltetve, 's nem annyira Bolingbroke' képe, mint azon

festmény van előnkben állítva, melyben ő pártfő gyanánt tűn fel. Az életíró hihetőleg tulbecsülé hősének eszét; az bizonyos, hogy magányos vétkei felette könnyen érinti, 's köz hibáira 's ingadozására nagyon is kedvező szemmel tekint. Szóval, némelly drámai jelenetek, 's némelly művészi ábrázolatok' ellenére is, a' munka inkább próbatétel vagy emlékbeszéd Bolingbroke' caractere és genieje felett, mint életének leírása. Leghasznosabb része az melyben a' Dryden társának és Swift 's Rope' barátjának philosophiai rendszerét adja elő.

Az ugyanazon évben megjelent legutolsó életírás (mert Southeynek 'Life of Cowper'je még nincs bevégezve) Dr. WILLIAMS' illy czimű munkája '*Memoirs of Sir Matthew Hale*' (Sir Matthew Hale' emlékiratai) mely egy kötetben világosan 's kellemesen adja elő egy nagy jogtudós és érdemes embernek törvényszerinti emelkedését 's haladását, itt ott némelly vonásait hozván fel személyes characterének, de magányos életét egészen említetlenül hagyva. Az egész könyv azonban inkább fáradságos összetoldozásnak mintsem eredetiségnek bélyegét viseli és Cooke' Bolingbroke-jához legalább abban hasonlít, hogy az anyagszerék, melyekből egyberakatott, ujdonság nélküliek. A' munka brit jeles férfiak' életírásainak gyűjteményében minden esetre helyet érdemel, de tárgya elmúlt időbe tartozik, és Dr. Williams alig bír olly tulajdonnal, mely régi dolgokat élő érdekekkel ruházhat fel.

A' most említett munkákon kívül nyújtott a' sajtó még némellyeket, melyek egy külön osztályba sem tartozván, nem helytelenül életírásai anyagszerékhez sorozhatók. Ezek közül '*Letters, Conversations, and Recollections of S. T. COLERIDGE*' (S. T. Coleridge' levelei, beszélgetései 's emlékezései) kétségkívül a' legjobbak, nem csak mint Coleridge-félék' igen mulattató gyűjteménye, hanem mivel, a' levelek 's emlékezések' egy része életírásai fontos értesítményt 's némelly characterfestéseket foglal magában, melyek költeményi szellemmel a' való' józanságát egyesítik. Kivéve némelly philosophiai titkok' beburkolt 's nehézfolamu fejtegetéseit, a' munka igen gyönyörködtető. Azon részek, melyek Coleridge' pénzbeli megszorultságait, 's az ezek által okozott aggodalmait 's nyugtalanságát illetik, majd nem tragikai érdeket gerjesztenek.

A' MURRAY által kiadott '*Specimens of the Table Talk of Coleridge*' (Coleridge' asztali beszémei' mutatványai) sokkal alábbvaló az imént említett gyűjteménynél: mert értesítése az életírás' lényeges kívánatára tudnillik csodás tetekre nézve nagyon szűkkörü, 's Coleridge-nak beszéd közben kijelentett véleményei sem tárgyra nézve nem ér-

nek sokat, sem módot tekintve nem jelesek. A' kritikai részek legjobbak, de nem sokra terjedők.

Lieber' 'Reminiscences'je (megemlékezései) mint Niebuhr' társalkodásainak mutatóványai, nem nagy becsűek, mert a' szónok, úgy látszik, nem volt különös társalkodó. A' könyv' veleje a' bevezetésben fekszik, melly Dr. Liebernek jövő barátjával történt első megismerkedése modját adja elő, midőn a' görögországi lázadás-háboruból visszatérte után kiszállván Olaszországban minden pénz nélkül, Rómába lopódzott, 's Niebuhr't felkereste. A' görögbarát-nak zavarai 's kibontakozásai útlevelére nézve, vagyona, ruházata 'Gil Blas'ba is beillenének; 's a' historiai követ-nek a' szabadság' rongyos hevencze (enthusiasta) iránt mutatott nagylelkűsége 's bizodalma majd nem regényt haladók. Minden tekintetben különös szakasz ez egy német tanulóknak életében 's igen furcsa jelenkezése a' német characternek. — Elgondolhatni, hogy illy helyzetet senki más teutón kívül ki nem állott volna 's azt hihetőleg senki más nem is közlötte volna, mint teuto. Ha Dr. Lieber' életpályája több hasonló kalanddal bővelkedik, önéletírásához tüstént hozzá kellene fognia.

PRÓZAI KÖLTEMÉNY.

A' mostani általánjos literatura, kelletinél több kereskedői szellemet áruva el, tökéletesen megfelel azon gyártási szabálynak, melly szerint a' készítés mennyisége keresés által határozatatik el. A' köz divat regényeket pártol, és jelenleg igen sok valódiságra termett író a' felülletes talentumok' legnagyobb része, 's minden utánzó tehetség, melly könyvszerzésből nyereséget vagy hírnevet vár e' gyártással foglalatoskodik. Ez okból látunk hetenként köteteket megjelenni, mellyek annyira eltorzképezik az emberiséget 's úgy félrefacsarják a' természetet, hogy azok' szerzői többnyire igen okosan kerülni ügyekszenek a' critica' ítélőszékét; 's ha némellyeket e' munkák közül, íróik vagy kiadóik bírálat alá adnak is, azok idomtalanságuk 's hibás szerkezetük miatt majdnem minden kivétel nélkül alkalmatlanok a' taglaltatásra, úgy annyira hogy a' vizsgálónak nem marad egyéb hátra, mint születésük' idejét egy két sor udvariás vagy keserű általánjos észrevétellel jegyezni fel. Mindazáltal egy olly országban, mint Anglia, hol a' nevelés olly terjedt, hol az értelmet érintkezés és versengés, annyira élesíté, 's hol minden nemű elmetehetség ugy szólván egyesül, a' kelendő áru bizonyos fokú jelességgel ruháztatik fel. Ugyanazért, ámbár nehéz volna az 1835-ben megjelent regények közül csak egyetlen

egy önkéntes termésüt, melly természeti tehetség, gondos művelődés, és kedvező körülmények' szüleménye volna, felhozni, van még is több, melly nem kis ügyességre mutat, 's étellel vagy könyvekkeli ismeretség eredményét foglalja magában, elme'szóródásul vagy üres idő'unalmainak oszlatása végett gyönyörrel olvastathatik, 's mellyet az olvasó úgy hagyhat el mint Lipsius mondja hogy ő 'Livius'-t tette le kezéből, *semper commotior, non semper melior, aut ad vitae casus instructor.*

Azon számtalan regények közül, mellyeket az 1835-ki év nyújtott 'Woman's Reward' (Az asszony jutalma) Mrs. NORTON által, első helyet érdemel. Marryat' és Bulwer' költeményei nagyobb lángésszel dicsekedhetnek; azon elbeszélések, mellyek-kiadójának Lady Dacre vallja magát, sokkal nagyobb bevégeztséggel, csinosabb mód, és, ha a' szóhangtól átvett metaphorával szabad élnünk, bájolóbb tónnal különböztetik meg magokat; és körülmények 's esemény egyiknek vagy másiknak, mint 'Conti'ban látható, különösebb ujdonságot kölcsönözhetett; de Mrs Norton' tárgya, a' mindennapi élet' közönséges történeiből véve, helyesen van regényre alkalmazva: eseményei 's characteri életben gyakran előfordulók elkopottság nélkül; 's erkölcsi része — a' gyermek-kényeztetés, az innét eredő önzés, az ez által másokra hozott nyomor, 's az azt elkerülhetlenül követő büntetés — említve nincsenek ugyan, de mélyen benyomva a' szívbe. Ha igen szoros vizsgálat alá vesszük, azt találjuk, hogy a' történetben cselekvés (actio) hiányzik. De akár ismeri az íróné az e' részbeni szabályt, akár nem, egységét Lionel Duprében pontosította egybe. Az olvasó megindulhat Ann Morrison' characterén 's történetén; nevethe a' Bigley-k pórszokásu családján, vagy rokonérzésre gerjedhet iránta. Érdekelheti, vagy inkább érdekeln fogja őt Mary és Clavering' szerelme; főképp pedig amannak csendes, mély 's magát feláldozó characteré. A' mi azonban igazi cselekvés képét viseli, mind az tudniillik, mi a' fő esetet előmozdítja vagy az érdeket változtatja, Lionelban vonul egybe, és akár művészet által, akár véletlenül szerencsés hatással van összeállítva. Látjuk az ő' önzését lépcsőnként nagyobbodni; minden lépés mellyet tesz, saját kellemerzéseinek mások' rovására nevelését czélozza, majdnem minden módfeletti öngedékenysége magában hordja büntetése' magvát; míg végre, körülmények által szorongatva, elhagyatva nőjétől, kit saját durva bánásmódja kénytelenített elszökésre, feledve mindenkitől kivéve azon asszonyt kit ő elárult, 's kivéve hugát, kinek zsenge szerelmét makranczossága által dulta szét, a' King 's Benchi börtönben vész el. Meg

kell vallani azonban hogy a' való néha fel van áldozva a' hatásnak. A' kidolgozás, ha nem bír is olly erővel, melly különös figyelmet vonhatna magára, eléggé jó a' szerző' benyomatainak, másokba átöntésére; mi már magában is közel jár a' stylusi tökélyhez. Ha 'Woman's Reward' gondosan áttisztítva lenne, a' legjobb regények' egyike válhatnék belőle. Tagadhatlanul az 1835-ik évben megjelentek közül e' költemény az, melly egyedül emeltethetik ki a' nem-önkéntiek sorából, vagy más szavakkal: melly 'tapasztalás' kiömléseit foglalja magában. A' 'The Wife' ről (Az Aszszony) melly hozzá van kapcsolva, szükségtelen többlet mondanunk, mintsem hogy azt a' szerző helytöltésül írta, 's a' kiadó annak czíme által bájoltatott el.

Mindent egybevéve, LADY DACRE' *Tales of the Peerage and the Peasantry* című munkája foglalja el a' legközelbső helyet a' 'Woman's Reward' után. Ezen elbeszélések sokak' véleménye szerint, elsőseget érdemlenének; de noha végrehajtás' bevégeztségére nézve jelesek, a' valódiság bennök csekély, az anyagszer 's tervsilány. A' két elbeszélés semmi felvilágosítást nem nyújt, cseményeik senkit nem oktatnak, caractereik egy életosztályt sem ábrázolnak; nem utáznandó példát mutató tapasztalás' eredménye, hanem egyes eset áll előttünk. A' 'Countess of Nithsdale'-ről (Nithsdalei Grófné) mondhatni ezt különösen. Kivéve a' végesetet, melly előre van tudva 's így a' felfüggesztés' érdekét elrontja, minden többi részbeli történetei, mondhatni, véletlenből veszik eredeteket. Elzárt kolostori nevelés felette rossz következésű szokott lenni a' világgal érintkezésbe jöendő néemberre; ugyanaz a' Lady Dacre' 'Countess of Nithsdalejé'-ben véletlenes haszonná válik. Nem hajlandóságból származott házasság, midőn a' leánynyal állat gyanánt rendelkeznek, közönségesen szerencsétlenül szokott kiütni: a' Tower' hősnéjét illetőleg azonban, az ő és férje saját természeténél fogva boldogságot szül, de az olvasó által kivonható következtetés inkább a' kivétel, mint általános szabály mellett szólana. E' hiányt számba nem véve a' 'Nithsdalei Grófné' mint női felszántság' gyönyörű példája — mint egy felséges character' igen kedves festése — mint a' régi szokások' művészi felelevenítése, 's mint, noha tán egy kissé igen is kedvező nézete eldődcink' bölcseségének, ajánlást érdemel.

A' 'Hampshire Cottage' című munkát ugyanazon gáncs éri. Azt vonhatni ki belőle, hogy a' vakság jó; mert noha Susan a' szegénység' nyommasztó szükségei által kénytelenítetik első kedveséről lemondani, de később meggyógyul, és feljebbi körbe megy férjhez. A' lemondás' erkölcsi becse ki van ugyan tüntetve, de ez csak mellékesen

történik. A' characterek azonban olly szépen festvék 's finomul megkülönböztetvék; a' szegények olly tökéletesen értetnek gerjedelmeik' mélyében, 's módjok' természetességében, tán nyerségében; az elbeszélés' érdeke soha se nem lankadva se nem fellengozve, olly csodálatosan tartatik fen; és az egész olly kellemesen van végrehajtva, hogy az olvasó' érzései' paizsa alatt minden kritikát daczolhat az író.

Mint regény, 'Blanche' legjobb az elbeszélések' közül, akár a' személyek' különféleségét, akár a' történet' folytatásban előforduló szerencse-változásokat, akár végre az aristocratiá' leírásának valódiságát tekintsük. Erkölcstanítása is általánosabb mint a' többié, de még sem eléggé terjedt. Az oktanul házassulok utjába okos barátjok által gördítetni szokott nekézségek; azon zavarulatok, mellyekbe vak szenvedély keverhet könnyen becsületes embert; a' pénzbeli apró gondokkal járó baj 's aggodalom; és miként rázódik meg, lankad' 's tűnik el szerelem a' házi nyomor' kínzó 's rút valósága előtt, mind ezek találólag festetnek. Lady Dacre azonban nem volt eléggé bátor a' még adázabb gyász- esetig menni, mellyet csak megérintett. Fatum munkálódik majdnem egész a' munka' végéig, midőn a' Szerencse jelenik meg, és egy véletlen hagyomány megmenti Blanchet az őt, férjét 's gyermekeit fenyegető még mélyebb örvénytől.

Ha tárgyteljesség, széles ismeretség a' divatmódu aristocratián alul levő minden életosztálylyal, a' mostani írók közt példátlan kedvszesz, és a' szerző kénye szerint majd tréfásra, majd csipősre forduló gúny, elsőseget adhatnának valamelly munkának, kapitány MARRYAT költeményeit szükségkép Mrs. Norton 's, Lady Dacre-éi eleibe kellene sorozni; sőt ha a' csupa olvashatóság, vagy mulattatási tulajdon jőne is egyedül tekintet alá, mind a' 'Pacha of Many Tales' (sok beszélyü basa), mind 'Japhet in Search of a' Father' (Az atyakereső Japhet) legelső helyet érdemlettek volna: de részek' pusztá összehalmozása még nem képez egészet, szokványos ügyesség' gyakorlása nem pótolhat épséget 's *con amore* dolgozást. Szerencsétlenségére, kapitány Marryat e' két munkájában úgy szólván vadászta anyagait, mellyekről irandjon, 's meglelvén azokat seprejökig feldolgozta. A' 'Pacha of Many Tales'-nek fele is bőven kimerítette volna a' tárgyat; 's fele jobb lett volna mint az egész. A' szerzőről hihetnők, hogy terve volt, és pedig összeillő. A' mint a' munka áll, azon beszélyek, mellyek a' literaturát, utazásokat, jogtartókat, 's a' napi hazugságokat gúnyolják, külön részeket tesznek, minden egybeköttetés nélkül a' fő vázolatall vagy egymással, 's inkább véletlennek mint művészetnek eredménye látszanak lenni. Hasonló gánés éri a' 'Japhet in Search

of a Father't is. A' szokások 's characterek benne nag'obb részint mi időnkbeliek; az események kevésbé múlt korból vannak véve, midőn rangkülönbség, utak' 's olvasás' nemléte gyakrabbi kalandokat 's kalandorokat szültek. Egység' hiánya olly művészeti ellenvetés, mellynek minden életirási költemény szükségkép alá van vetve. Noha azonban illy munkában a' közbeni eseményeket kény szerint hosszabítani vagy egészen megváltoztatni is lehet, mindazáltal a' személyek' caractereire az előforduló történeteknek befolyással kellene lenni, és különböző körülmények az elbeszélés' folytában, különböző eredményt kívánnának annak végén. 'Peter Simple'-ben ez nagy ügyességgel van megtartva. 'Japhet'-ben semmi gond rá. A' hősrre sem idő, sem hely, sem körülmény nem hat; ő ugyanaz tizenégy éves korában mint életpályájának alkonyán. Akár mint gyógyszerárus-inas, segédje egy kuruzslónak (kiről később kiséül hogy baronetség' örököse), 's szerencsés kalandor a' főbbrendü világban, akár a' felfedezett 's került csaló, a' quaker kisvárosi orvos, akár mint Japhet, a' remélhető örökös, miután megtalálta atyját, a' hős mind e' helyzetekben szemlátomást eszközül használtatik a' szerző által három kötet'betöltésére, mellyeknek össze írását feltette magában. Azonban mind e' hiányok mellett is, a' két költemény megérdemli az elolvasást; mert kivéve a' spanyol történetet a' 'Pachá'ban, és a' kuruzsló-kalandokat 'Japhet'-ben, legalább mulattatni fognak; 's vannak részek, mellyekből életszabályokat vagy legalább erkölcsi törvényeket vonhatni ki. A' szerző mindazáltal jobban megjegyyezhetné magának, hogy nem egy gyárnok csorbította már saját hitelét, nevének olly czikkekre jegyzése által, mellyeknek ő csak árusa volt. Kevés remény lehet íróról, ki kölcsönnel kezdi mesterségét.

Ezek az elsőbb rendű regények. Olvasásra nem olly igen érdemesek: 'Lodore', Mrs. SHELLEY által; 'Conti', Mr. CHORLEY által; 'The English in India' (Az Angolok Indiában); 'The Half-Caste Daughter'; 'Rosabel', Mrs. THOMPSONTÓL; 'The Linwoods'; 'Gilbert Gurney'; 'The Gipsy' (a' cigány); mellyekben szinte nem kevés jó találkozik, de mellyeknek itt csak czímeit akartuk felhozni.

UTAZÁSOK.

Noha e' czím alatt számtalan könyvek jelennek meg, mindazáltal az igazi utazó felette ritka, ha e' szó' értelmét régi köz jelentésére szorítjuk, 's ollyant akarunk alatta értetni, ki idegen országokban különös dolgokat lát, és azelőtt kevéssé vagy soha nem járt helyeket ír le. A' polgárisodás

megkönnyítette a' helyből mozdulást, a' mennyire csak befolyása terjed, de a' kifürkésző vállalatoknak inkább tán fogyasztására szolgál' szétosztván a' hiedékenységet, melly azokat szülte; legalább az emberek most kevesbbé hajlandók, éltüket ismeretlen országok' csodáinak keresésében kockáztatni. Ekképen, földgolyónk legnagyobb részének bámitó új-donságai ki levén már merítve, az utazási könyvek' érdeke egészen az utazó' ügyességétől 's ismereteitől függ. Ha ő képes a' társaságra, vagy habár annak egy szakaszára is tudós szemmel tekinteni, munkája mind oktató mind érdeklő lesz; ha nem, csupán némelly csekély jelentőségű személyes tapasztalati fognak a' már kétszer, háromszor elmondott beszélybe kis változatot hozni. természetes következése ennek, hogy az utazási könyvek' legnagyobb része, akár tárgyat akár írásmódot tekintve, igen közönbös szokott lenni.

A' legfőbb kivételek e' gáncsra nézve Amerikát és keletet illetik, mellyek mint haladási vagy átmenési állapotban lévő országok, hol a' társaság 's társas intézvények igen hasznos és érdekes tárgyakat nyújtanak tanulásra, a' legértelmesebb főket vonzák magokhoz. Az 1835-ki illyféle könyvek' megítélésében kiváltkép Amerikáról mondhatni, hogy a' legjelesbb, legtanultabb utazók foglalkoztak vele. Illyen munkák: a' '*Stranger in Amerika*' (Az idegen, Amerikában) dr. LIEBER által; Mr. LATROBE, '*Rambler*'-je (Vándor); és MR. ABDY, '*Journal*'-ja (Napló).

A' '*Visit to the American Churches*' (Az amerikai egyházak' megtekintése) címűt lássuk egy kissé bővebben. Az angol másképhiwő (dissenting) egyházak 'Gyülekezeti Egyesülete' által elhatároztatván amerikai hitsorsosaik' meglátogatása, dr. Reed és Matheson választattak az önkéntes elv' képviselőiül. A' küldöttség' főszállása New York vala, 's a' gyűlések' ideje alatt a' két követ együttlevőleg vett részt a' vallási gyülekezetekben, mind e' fővárosban mind az egyesült országok' többi elsőbb városaiban. A' gyülekezési idő' multával elváltak egymástól, dr. Matheson Canadába menvén, dr. Reed pedig a' nyugati határszélek' részét járván be, 's mindketten ismét New Yorkba térvén vissza a' kiszabott időre. E' küldöttség két jelentést nyújtott be mellyekben mindegyik tagja leírja saját vándorlásait, 's dr. Reed az együtt tett utazásokat beszéli el; 's mind a' két munka érdemesnek tartatott közönség eleibe bocsátásra. Az amerikai különféle hitegyesületek 's ezek vallási szertartásai bőven 's hatással vannak leírva; a' vallás' jelen állapotjának megismertetései, miként azt a' két követ az egyesült országok' 's Canada' általok bejárt részeiben találtak, legalább teljesebbek mint bárhol egyebütt; dr. Reednek a' nép' általános szelleme 's érzeményei felől, áhitatosság'

tekintetében, tett észrevételei éles- és szabadelműek; nézetei az önkéntes elv' jótékony munkálata iránt bátorítók azokra nézve, kik Caesart illetőket elválasztani kívánják az Istent illetőktől, habár az önkéntesek' önkéntes hitű küldöttjének igen természetesen egy kis részrehajlást, tulajdoníthatunk is. Noha azonban dr. Reed' közleményének fő tárgya a' vallás, ő egyebeket sem mulasztott el. Amerikai tájfestései az ujabban megjelent legfeltünőbbek közé tartoznak; utjainak leírása, természet szerint világi tárgyú, erőt élénkséggel párosít; azon személyekről, kikkel találkozott, irt vázolatai mind caractert mind viseletmódot foglalnak magokban, és az elnök 's törvényhozó testek által rája tett általános benyomatok nagyobb becsűek mint sok más írónak részletes 's kidolgozott elbeszélései.

A' keletet illető utazási könyvek közül három érdemel különös megemlítést. Ezek' elsője, *Visit to Alexandria, Damascus, and Jerusalem* dr. HOGG által, legvilágosabb észrevételeket ad elő political 's gazdasági tárgyak felől, jóllehet a' szerző' egészségi állapota 's azon vidéken tartózkodtának rövidsége kevés lett dolgokat engedtek egybeszednie, 's ezekre épített szemlélődései egy kissé ábrándosak 's általában háborut ohajtó szellemmel elöntvék. Mr. QUIN' *Steam Voyage down the Danube*-ja (Gőzhajón utazás a' Dunán lefelé) mindjárt dr. Hogg' *Visit*'je után áll, a' köz ügyekről nyujtott értesítést tekintve, de az európai utazó még nagyobb oroszgyülölőnek mutatkozik mint az ázsiai. Következik azután a' *Summer Ramble in Syria* (Nyári vándorlás Syriában) VERE MONRO által, mely munka több Reviewkban méltatólag vizsgáltott meg.

VERSEK.

Ez azon tárgy, mellyel, *kritikai* osztályozásban kezdenünk kellett volna a' sort; de noha több kötet jól hangzó, csinos és bevezett vers jelent meg, még sem nyujtott a' sajtó egy olly kötött költeményt is, melly elég tetemes volna, ez áttekintésben terjedtebb vizsgálatot kívánhatni. A' dalkedvelők mindazáltal 1835-ben sincsenek minden lelki táplálát nélkül hagyva. Ámbár a' tárgyak alkalmiak, 's némelly darabok nem előszer jelentek meg, az *Poet's Portfolio*, MONTGOMERY által, és *Yarrow Revisited*, WORDSWORTHTÓL, némelly olly emelkedett, ünnepélyes, gyöngéd, mélytekintetű, és édes-bús költői egyes kiömlésekkel ajánlkoznak, mellyek az olvasót felette kellemsen lepik meg.

VEGYESEK.

Végzetül még azon könyveknek szánandunk egy két szót, mellyek kevesebbek lévén hogysen külön külön osztályt alkothatnak, a' Vegyesek' czíme alá sorozhatók. Ezek közül *'The Student'* (a' tudós), *'Pelham'* írója által, méltán első helyre állítható. Tartalmát különféle irományok — beszélek, példázatok, és értekezések — teszik, vagy magukban vagy összeköttetésben állók. Ha nem is mind, de nagyobb részint már azelőtt megjelentek, azonban a' másodszori olvasást is megérdemik. Bulver' sokoldalú tehetségeiről, a' vidám, ragyogó, lelkesült és csipős dolgozásmódokban, több példát nyujtanak mint hosszabb munkái, mert eléggé rövidek arra, hogy ugy szolván első hévvel készíthettek el, mielőtt az inger megszűnt 's az új tárggyal járó gyönyör csökkenni kezdett. Ezen észrevételek azonban a' módot illetik; a' munka' velejéről sokat lehetne mondani, ha e' hely arra való volna.

BUTLER' *'Journal'*ja (napló) a' London Reviewban elég bőven vizsgáltatott meg. WASHINGTON IRVING' *'Abbotsford és Newstead Abbey'*-je Scott és Byron' lakjai' meglatogatásának csinos elbeszélése, kellemes olvasatu általjában, igen érdekes több részeiben, de minden érdekét a' két nagy költővel összeköttetésének köszöheti. A' *'Provincial Sketches'* czíme mutatja a' könyv' tárgyát, de nem értesíthet azon jeles tudomány és szerencsés inodor felől, mellyel az ország' részeiben tapasztalható társasági sőt természeti gyengeségek is vannak előadva; a' szerző (MR. SCARGILL, egy nem rég elhunyt unitarius pap) mestere volt a' szelíd gúnynak. MILLER' *'Scenes and Legends'* című munkája belső érdemére nézve érdemes az olvasásra, tekintetbe nem véve is azon nevezetességet, melly szerint skot közmíves-legény által iratott. A' *'Random Shots'* mulatságos festése egy, valóságos szolgálatban levő katoná' életének.

A' Lord BROUGHAM által irt *'Discourse of Natural Theology'*-nak tudományos végrehajtása erőteljes, szabad folyású és meglepő, ha az egésztek tekintjük, de hanyagság és homály bélyegzi némelly részeit. Anyagszerei hamarjában felkapvák, 's gond nélkül rendezvék, mindazáltal nagy készséget mutatnak mások' képzetéinek sajátta' tehetésében. De ha áll azon kritikai szabály, melly szerint minden munkában az író' czélját kell tekinteni, a' kérdésben forgó Értekezés' épen nem felelt meg annak. Sem az Isten' létezéséről erősb meggyőződést, sem az ő tulajdoniról tágtalabb eszméket nem merít belőle az olvasó, sem végre — mi a' könyv fő tárgya vala — be nem bizonyítja, hogy a' természeti theologia miségére nézve a' physicalai tudományokkal egyet jelent.

'History of the Cotton Manufacture', Mr. BAINES által, és *'Philosophy of Manufactures'*, dr. URE által, mind a' kettő nemzeti érdeket 's erömüvi nevezetességet illető munka. Mr. Baines inkább elbeszélési, dr. Ure vizsgálódási módot követ. Tanulni mind a' kettőből eleget lehet. Kinnek azonban ideje 's erszénye engedi, legjobban cselekszik, ha e' könyvekkel gyárhelyre megy, 's gyakorlati magyarázatot köt egybe elméleti tanulásával.

Illy könyvek jelentek meg 1835-ben. Nincs egyéb hátra, mint az azok' vizsgálatából kivonható eredményt adni elő; és ez, általjában véve, kedvező. Ha a' tudományos világ nagy előlépést nem tett is, inkább haladott, mint helytt állott. Ámbár az angol literaturai történet' e' rövid időkörét uj felfedezés nem jelesíté; a' tudomány nevezetes gyarapodást nem nyert, eddigelé ismeretlen literaturai mező ki nem lón kémlelve, sem uj lángész a' világnak fényt hozni nem támadt; mindazáltal régi igazságok uj alakokba öntettek; szélyengő vagy rejtett lettdolgok 's következesek egybegyűjtve, rendbeszedve, tetszős köntösbe öltöztetve ismét előállítottak; mind a' természeti mind political tudományos ismeretek a' népre nézve hozzáférhetőbbekké tétettek; uj értesítésekkel gazdagult a' közönség; a' megjelent életírások némi biztos tapasztalást 's erkölesi lecztét nyujtanak; 's több szépliteraturai termékek mulatandják, tán oktathatják is a' jelen nemzedéket, habár késő utókorra jutandását kevés remélheti is.

Westminster Review (April 1836.) után T. A.

LENGYEL LITERATURA.

Kivonata egy varsói közleménynek Május' végéről 1836.

Az Orosz nyelv oriasi léptekkel terjed Lengyelországban, 's a' lengyelnek határai szembetűnő gyorsasággal szűkülnek. Nehány év előtt az ó-lengyel tartományokban, Litvaniában, Podoliában, Volhyniában, lengyel volt a' nép' nyelve 's ennek tudása nélkül senki sem nyerhete hivatalt e' kormányke-
rületekben. Már ma annyira divatozik ott az orosz nyelv, hogy e' feltétel mint szükségtelen nem rég egy császári ukaz által eltörlesztetett. Nálunk is bámulandók az orosz nyelv' haladásai.

Itteni tudósítások szerint a' hajdani Lengyelország' különbözőféle tartományiban 's külföldön 1835-ben közrebozsított lengyel munkák' száma több 180-nál, de csak kevésnek van tudományos becse. E' számmak csak nem harmada a' belletristica' körébe tartozik. Különös emlitést érdemel az 1836-ra megjelent egyetlenny „Wianek“ (Koszorú), című len-

gyel zsebkönyv, 6 jeles angol aczélmetszéssel 's hangászati mellékletekkel, kiadta Kaczanowski. Egyebek közt több kellemes beszélyeket foglal magában. Az „oczy urocne“ című népmonda egy bűvös szemű ur' történetét adja. A' varázs mindeure hat, ki a' ragyogó szembe tekint. A' bűvös szemű minden kincsei mellett elhagyatva él, csak egy öreg szolgál maradt háve, ki szorgosan kerüli tekintetét. A' várhoz senki nem mer közeledni. Egyszer tél' idején szokás ellen egy szán áll meg a' kapu előtt 's egy szegény nemes beteg hölgyével és igen szép leányával keres hajlékot. A' vár' ura nyájasan fogadja 's ápolja vendégeit, kik mindenkor csak sötétben társalkodnak vele; végre a' leányt nótul veszi. A' varázs erre is hat, 's szemlátomást kezd fogyni egészsége. De egy leánykát szülvén, az atya eloszlatni törekszik a' bűvőt, melly a' világtól elzárja, 's kéri nejét, fosztaná meg szemeitől; a' nő borzad e' tettől, 's a' férj önmaga tolja ki szemeit, és az öreg szolgál a' kertben ássa el azokat. Még évek mulva láták a' világtalan öszt szép leánya' karján lépdegélni a' kertben és vár' udvarán; de nincs többé egyedül; baráti számosan beköszönnek 's az öröm és vigság illy áldozat után hozzá is beköltözik. Olvashatni e' zsebkönyvben egy utazásnak leírását is, mellyet Gróf Skarbek Fridrik 1828-ban a' külföld' fogházainak és javító intézeteinek vizsgálata végett tón vala. Közli továbbá röviden I Sigmond udvarában élt híres Bekfark nevű lantos' életrajzát. Bekfark soha sem játszik, ha fölszólított, mint Sigellius Horácznál, de mihelyt valaki lantot vón kezébe, azonnal ő is lantot ragada, mert másnak hangzását nem tűrbeté. A' „Wianek“, poetai része eredeti költemények, Szabranski, Nowosielski, Brodsinski és másoktól.

„Encyclopedia powszechna“ cím alatt egy lengyel társalkodási tár jelen meg a' német illynemű munkák' példájára. — Új tünemény literatúránkban Svédországnak leírása Przewdziecki Sándortól: „Szweeya wspomnienie jesienne z. r. 1833.“ — A' múlt évben megjelent harmadik és negyedik kötettel Maciejowski fontos munkája: „a' szláv jog' története“ be van fejezve. E' két kötet a' 14 századtól a' legújabb időkig terjed. A' harmadik kötethez csatolt utószóban Woycicki Ulászló' sajtó alá kész munkájának tartalmát közli, melly a' szláv mythologia-, szokások-, életmód-, néppoezis-, nyelv-és literatúrára terjeszkedik ki. Maciejowski' munkájával kapcsolatban áll Kuharski professornak ezen munkája: a' szláv jogemlékek teljes gyűjteménye“. Alapos tudománnyal és kritikával készült gyűjtemény ez és nagy fontosságú. — A' többi tudományos munkák kevés tekintetét érdemelnek. Egyebek közt az ó és új testamentom' története 's az üdvözítő' életrajza láttak világot; célja mind

a' kettőnek lelki épülés. A' siket-némák' intézetének igazgatója, Wysocki, a' siket-némák' oktatásáról irt. A' folyó-irások' száma egy új „Panorama literatury“ című által szaporodott. Szerkeztetője Szabranski.

Egyetemünk a' tavál kimult Bandkie, professorban sokat vesztett. Számos munkái különösen a' lengyel nyelvtudományt 's Lengyelország' politica és literária historiáját tárgyazzák.

Az itt megjelent munkák közül első helyen említjük a' lengyel királyok' Krakóban találkozó síremlékeinek leírását („Grobby królów polskich w Krakowie“, Krakó 1835). Grabowski Ambrustól. A' sirok' leírását városunk' egy régi kézirat után dolgozott kronikája 1572-től 1611-ig előzi meg Zelner Keresztélytől. Grabowski az emlékeket igen körül-ményesen írja le. Szerinte a' krakói főtemplom' 19 király, 9 királyné 's több más tekintetes személy' síremlékével díszeskedik.

Nagy érdekűek a' „Pomeniki historyi i literatury polskiej“ (lengyel történet' és literatura' emlékezetességei), melyeket Wiszniewski indíta meg. Az első Osztály három kötetben jelent meg. Értekezései sok tárgyra új világot öntenek, sok hibás adatot megigazítanak és különösen a' történetírókat historiánk' mélyebb vizsgálatára serkentik. — A' „Pamiętki polskie w Widniu“ (lengyel nevezetességek Bécsben) Kulczyckitől typographiai tekintetben tán legkitünőbb. Le vannak benne írva a' Lengyelekre nézve minden nevezetes emlékek Bécsben és környékén 's a' bécsi gyűjteményekben találkozó nevezetes Lengyel-arcképek, lengyel kéziratok, könyvek, pénzek, fegyverzetek 's a' t. előszámlálva.

Az itteni tudós társaság Kadlubek' historiájának új, javított kiadását ígérte, 's Jarnowski János Valois Henrik és Batori István történeit fogja közre bocsátani. — Ujobb-lag Muczkowski Jó'sef egy fontos kéziratot ada ki illy czim-mel: Pauli Paulinuri, olim Paulus de Praga vocitatus, viginti artium liber manuscriptus“, melly tudományos encyclopaedia' neme.

A' kijött munkák' sorába tartozik még Niemcewicz történeti énekeinek („Spyewy historiczne“) új nyomata, Pellico Silvio' az ember' kötelességeiről irt művének fordít-mánya, Lancucki' vegyes irományai (fontos politicalai és egy-házi eseményekkor mondott beszédek) 's egy regény „Kawaler Maltauski“ (a' maltai vitéz) két részben.

Tudományos tekintetben figyelemre méltók az itt megjelenő „Kwartalnik“ és „Pamiętnik“ című folyó-iratok, mellyek tudományos értekezéseket, utazási leírásokat, literaturai hírleményeket és kritikákat közölnek.

K R I T I K A I V Á Z L A T O K

A' KÜLFÖLDI LITERATURA LEGÚJABB 'S KITÜNÖBB

TERMÉKEIRŐL.

NYELVTUDOMÁNY.

Grammatik der mongolischen Sprache, verfasst von J. J. SCHMIDT. Nebst einer Tafel in Steindruck, St. Petersburg 1831. I. Bd. 4-o

Schmidt ur, kinek a' mongol történetírás és a' budhaismus mezején a' legmélyebb 's tudományosabb ismereteket köszönjük, egy mogol nyelvtudománnyal is megajándékozta a' tudós világot, hozzá kötve egy mongol-német- orosz szótárt.

Ezen nyelvtudomány összealkotásánál a' szerző csak és csupán tulajdon tapasztalásaira 's észrevételeire volt szorítva; mert egy egészen miveletlen pályára lépett föl. 'S épen ez okbul kimerítőbb a' munka gyakorlati oldala a' bölcselkedésinél. Minden mondott világosan van magyarázva, 's a' jó bőven fölhozott példák könnyen foghatókká teszik a' szabályokat. Toldalékul kivonatok adatnak ezen című sutrákbul: *Üligerün Dalai* (Hasonlatosságok tengere), 's *Altan Gerel* (Arany-fény), oda mellékelt német fordítással és magyarázattal. Minthogy a' mogol literatura jó nagyobb része buddhai vallási iratokbul áll, szükséges hogy a' kezdő minél előbb annak írás-idomába beavassa magát.

Ha a' mongol nyelv viszonyát vizsgáljuk a' többi ugy nevezett tatár nyelvekhez, azt lelendjük, hogy ezen nyelv a' tunguzi népek között keleten 's a' Törököké között nyugoton kifejlésre 's miveltségre nézve is közepet tart. Grammaticai idomokban gazdagabb 's azok használatában nem olly ingatag, mint a' mandsu nyelv, de mindenik tekintetben hátrább van a' török kivált az ozmanli nyelvnel. Különben mint szokszor elmondaték már, ezen nyelvek közt olly belső szellemi rokonság van, a' millyent csak ugyan azon törzsokhöz tartozó idiomáknál kereshetni.

Némelly keletá'siai tudósok azt állítják, hogy ezen nyelvek mindegyike elejétül fogva tulajdon gyökszó-rendet birt, de ezen állítás igen meghányandó, mert-ugy látszik-bebizonyítható, hogy A'sia magasának idiomái számos gyökszavakon kívül sok grammaticai fordulásokat is közösen birnak.

A' gyökér a' mogoloknál mint a' többi közép-á'siai nyelvekben, majdnem egészen érintetlen marad, a' képző ragok is — mellyek közt előrag nincs — csak keveset változnak 's ezt is a' jóhangzás kedvéért.

Rendesen megelégesznek egy alkalmatlan hang kidozásával 's egy szükségesnek behozásával. Így a' félmúlt idő harmadik személye az *ala-cho* (öl-ni) igétül lesz *ala-run*; a' jelenidei gerundium=*ala-n*; míg ellenben a' *bul-cho* (lenni) igétül azon személyek egy *u* közhétével képzetnek, így *bul-u-ran*, és *bul-u-n*. Az *n* a' mássalhangzók között legváltozékonyabb, mint a' mandsu nyelvben. Így p. o. *morin* (ló) szótul a' többes rendesen *morint* lenne, de *morit* mondatik. Az *r* is elhagyatik néha; p. o. *ghasar* (ország) szótul a' többes *ghasat*, a' *ghasart* helyett. A' lágyabb nyugoti Mongolok egy abban álló öszvehuzást szeretnek, hogy a' *g*-t és *gh*-át elhallgatják a' magánhangzók között, ezeket pedig öszveegyítik, így lesz *naghor* (tó, tenger), *aghol-la* (hegy), *baghocho* (alájöni), *köbögün* (fiu) helyett: *noor*, *ool*, *booch*, *kööün*, stb.

Az igéktül származtatott nevek *l*, *lal*, *tal*, *ang*, *lang*-ba végződnek 's ezek *elvont nevek*, 's *kcsi*-be a' cselekvő neve; más nevektül *csi* által a' concretumok, *lik*, által az elvontak képzettek. A' tiszta igegyök 's a' határozatlan mód is (az rendesen *i* függelékkal) elvont értelmü név gyanánt használatnak, míg azon kívül számos eredeti szó van concret jelentéssel. A' mellékneveket a' hozzájok ragasztott *tn*, vagy *tai*-rol megismerhetni, a' mi ugyanazonosnak látszik a' *dur* (ban) utószóval. A' kalmukoknál azon utószó *tu* vagy *gu*, 's az *r* kihagyatik. E' szerint az *ölsei-tu* (szerencsés) megegyezne ezzel: *szerencsében*, A' nőmbeli különbség olly kevéssé fejeztetik ki a' mogul mint akárnyelley más tatár nyelvben; igen nevezetes kivételt szenvednek azonban az élő lények színének melléknevei, p. o. *chara boghora*, a' fekete tevecsődör, 's *charakcsin ingge*, fekete tevekancza; *alak nuchai*, tarka eb, *alakcsin nuchai*, a' tarka nősténykutya.

A' többes jele gyanánt szolgálnak a' *t*, (*ot*), *oo*, *nar* ragasztékok. A' két elsőnek a' Mandsuknál a' *ta*, *te* és *sa*, *se*, *si*, a' *nar*-nak pedig a' török *lar*, *ler* felel meg. Hogy a' *nar* nem csak a' kalmukkoknál divatozik, Ssanagg Ssenbül is kitetszik.

Az esetek helyét elfoglaló ragok közül némelyek a' szó végzete által okozott módosítást szenvednek, 's innét szerzőnk három ejtegetést von föl. Arra kell ugyan iszeni, ha valljon *n*-be, más társhanguba, vagy magánhangzóba végződik e a' szó. Első esetben a' bíreset csak *u*, másodikban *un*, *ün*, a' harmadikban *yin*. Idomára nézve a' mandsu *ni*-vel 's a' török *ün*, *in* (ning)-vel hasonlítható egybe: melly idomok (a' chinai *dsi* vagy *tí*-vel) eredetöket egy visszaható névmásnak köszönhetik, melly a' *ningge* mandsu szóban egészen föntartaték. A' vádeset magánhang-

zők után *dsi*, mássalhangzók után *i*, tehát a' török vádesettel egészen megegyező, melly hasonló körülményekben *yi* és *i*. Lehet e pedig ott kölcsönzésről szó, hol épen azon esetragok egyeznek meg, mellyek két szónak legbensőbb 's gyakoribb viszonyát jelelik ki, millyenek a' bíró 's vádeset? Az adesetet (dativ) melly egyszersmind helyező is *dur* (*du*), *da*, *de* 's *a* végzeteiről ismerni meg, mellyek egyszersmind a' hely-*ben* és hely-*en* lételt, vagy a' hely-*nek* irányzást jelentik, tehát egyszersmind a' közvetett tárgynak igejeveli öszveköttetésére is használhatók. A' *de* hasonló kettős szolgálatot tesz a' mandsu nyelvben, a' törökben mind a' *de*, mind az *a*, *e* létez, de az első csak helyező gyanánt használatik, a' második, mint adeset. A' töröknél tehát már világosan el van választva, a' mi a' mandsuknál és moguloknál chaos-osan öszvefoly.

Mivel a' mogul nyelvben mint általában középásia nyelveinél az esetragok csak léha toldalékok, a' szavak végzetével soha öszve nem ragadók, vagy azok helyét ki nem pótolók, ez okból itt valódi ejtegetésről szó sem lehet, vagy minden utószavat annyiban esetjegynek kell mondani, a' mennyiben más utóragot nem vonz. A' mandzuk, mogulok és törökök az eset-*ragokat* majd különirják majd a' névvel öszszekötve, de az első többször történik. Már ezen szabadság is azt mutatja hogy az esetragok egy ranguakká tetetnek a' többi utószavakkal. A' legszükségesebb kettő, t. i. a' bíró 's vádeset a' mogulban, törökben és magyarban (körülmények szerint) egészen kihagyhatók, 's a' két utolsó nyelvben a' birragasztékok a' szó és esetrag közé jutnak, p. u. *ház-om-at*.

Ejtegetési tábláján a' szerző egy második adesetet, vádesetet és eszközesetet (instrumentalis) hoz föl, *taghan*, *ban*, *yan* végezetekkel. Ezen esetragok a' birtokos névmást is magokban foglalják, de a' személy és szám megkülönböztetése nélkül. Az utóragokrul szólva elmondja a' szerző (80. lap.), a' mi itt jobban helyén volna, hogy a' birtok biresete is különös, *soghan* és *sügen* végzet által fejezhető ki. Ezek tökéletlen pótolékok a' hátragos névmás helyett, melly a' mandsu nyelvben egészen kijegyezetlenül marad, míg a' törökben és magyarban mind a' két számon 's mind a' három személyen által olly szépen kifejtve látszik.

Schmidt ur szerint csak három neme van a' névmásnak a' mogul nyelvben: *személyes*, *birtokos* és *mutató* névmás. A' tartozó névmást többnyire részesülői fordulatok pótolják ki, p. o. ezek helyett, *minden a' mit mondottál*; *azon könyv, mellyet nekem adtál*; *a' ló, mellyet eladtunk*, így szól a' mogul, *minden mondottad, a' nekem adtad könyv, az eladtuk ló* 'stb. De azért nem hibázik a' nyelvben, mert

mert a' *de* raggal öszszekötve gyakran találhatik, p. o. *naghor dekin ussun*, (tó, mellyben viz az az *tóbeli viz*). Még a' *de* ragaszték nélkül is adatik a' helybeli határozókhoz 's ekkor helymutató mellékneveket képez, p. u. *tekre-ki* (fölül-melly, *fölső*), *tutura-ki*, (belül-melly, *belső*). Végre elvont birtokosokat is képez, p. u. *minn-kei*, (enyim-melly, enyim). A' mandsu nyelvben még kiterjedtebb használata van a' tartozó *ningge* (néha rövidítve *ngga, ngge*) névmásnak; a' Törökök pedig az ő viszsza mutató *ki* névmásokat mind elől tehetik mind utól ragaszthatják, p. o. *dsibümbe-ki aktsa* (zsebem-ben melly pénz, azaz *zsebbeli pénz*) vagy, *ol akcsa, ki dsibumde düür* (a' pénz, melly zsebemben van). De az első idom, valamint általában a' vissza mutató névmásoknak részvezők általi kihagyása most is sokkal kedveltebbek, részint mivel a' nyelv szellemével megegyezőbbek, részint mivel a' nagyobb ozmán periodus méltóságos folyamát, mellynek minden tagja részesülők és gerundiumok által kötvék öszsze, kellemetlenül nem szaggatják meg.

Megjegyezhető itt, hogy a' törökök *ki* 's *kim-je*, mint látók, nem idegen a' Mogoloknál, sőt a' Dsagharatais'-nál, a' kazáni szójárásban 's az ozmaniknál is találhatik. A' persa és sanskrit nyelvbeli viszsza mutató névmás egészen egyhangu vele, de azért a' kölcsönzésről itt oly kevéssé lehet szó, mint a' személyes névmás több megegyező idománál.

A' mogul igék majd eredetiek majd más beszéd részek-től származottak. Ez utolsók ismertető jelei a' *ra, ta, la* közbedugott szótagok, p. u. *maghu* (rosz), *magu-ra-cho* (roszul-ni), *cha-ra* (fekete), *charalagho* (feketedni). Az ige-gyökökhöz adott más szótagok alapjelentéshez oly módosításokat tesznek, mellyek különben segítő igék, határozók, 's visszaható névmás által volnának kifejezendők. Illy módon erednek a' szenvedő, okozó 's együtt munkás igék. Ezeknek bilyegző jelei szinte nem változtatják meg az ige-gyököt, valamint az esetragok a' névszót nem. Az *ala-cho* (öl) ige-tül így történik p. u. a' származtatás: *ala-ka-cho* (öletik), *ala-ghol-cho* (ölet), *ala-lza-cho* (öldösködik, egymást ölni).

Vannak kettős okozó igék is, mellyeket a' szerző ur nem említ meg, p. u. *orcsi-ghol-gha-cho* (fordíttatni) ez ige-tül *orcsi ghol-cho* (fordítani), 's ez ettül: *orcsi-cho* (fordulni, körben menni). Szenvedőket képezhetnek az okozó származott ige-tül, sőt még az együtt munkásaktul is, mint a' törökben az első nevezetesen akkor történik, ha az eredeti idom középige, mellynek tevő idoma az okozó ige-t képzi, p. u. *ükkü-kü* (halni), *ükkü-gül-kü*, (halat-ni, ölni), *ükkü-gül-ekte-kü* (megölet-ni, t. i. más által). Illyen esetben a' szenvedő ige ragasztéka az okozóé után tétetik; de

elébe téve is láthatni azt (mit szerzőnk ismét nem jelel ki), p. o. *üse-kde-gül-kü* (láthatóvá tenni) ez igétül, *üse-kü* (látni). És itt nem mindegy az, akár azt mondom *láttatni*, akár *láthatóvá tenni*, mert amaz elsőt a' mogul *üsegül-kü*-vel teszi ki.

A' mogul határozatlan mód *cho* vagy *kü*-re végződik. Ezen végzetben megismerhető a' török igés-neveket képző تو، ف 's گ ; valamint a' mandsu *ku, kő*, p. u. *endebuku*, hiba, e' szótul: *endebume*. Ejthető sőt némelly esetekben a' részesülőt, sőt a' határozott igét is pótolhatja. A' mogul jövő idő is, legtöbb idomaiban, nem egyéb határozatlan módnál, elébe tett névmással. Ha a' határozatlan mód melléknévtül vonzatik, ezt csak a' két gyökszó állásából vehetni ki, vagy az infinitivushoz az adeset ragát toldják, p. u. *ut-cho (ut-cho-ya) turatu, menni akaró*.

A' tiszta állapotjegyző kijelelésére három különböző rag van, az igegyökhöz kötendő. Az első két rag (*u*, és *zu* v. *su*) inkább az együtt hatást jelentik, a' harmadik (*ghat, ghet*) az előbb hatást. A' valamit tenni törekvés is kifejezhető a' gyökhöz kapcsolt *ra* végzet által. Továbbá állapotjegyzők képeztetnek a' gyökhöz, határozatlan módhoz 's multidei részesülőhöz adott utószavak által. Itt példát is akarunk közölni a' nyelvtudománybul, mellyben az illy kitételek többnyire egyesültek 's mellyet mi török nyelven is fordítva ide mellékelünk, hogy a' két nyelv atyafisága annál inkább kitessék; *Mogolul*: bi morin-i acha-eze *erin-abzu*, degö-deken *ökü-get*: tere inu tegün-i nada eze *abzu*, bi argamsi *abu-ra* ker tutura *uru-tala*, degö ber kendür yahon-i zu ügüle-l *üegüye*, *mordo-su*, utbai. *Törökül*: ben at-i agha-m-dan; *dilemeg-ile alup*, enim-é *wirdüg-üm-den*, ssorña, ol dachi benden (elüm-den) *alup*, ben bir ip *almak-itcsün (alajim diyü)* ewe *girindse*, eni-m kimsse-ye hiits *dime-yüp*, [at-a] *binüp*, gitti. Magyarul: Én a' lovat hátyámtul kérve megkapván 's öcsémnek általadván, ez azt tőlem elfogadta 's míg én kötelet hozandó bemenék a' házba, az öcsém senkinek mit sem mondó, fölülve, elment.

A' jelen idei részesülő *ktsi-re*, a' multidei *kssan-ra* végződik. Ez utolsó ejtegethető 's ekkor állapotjegyző lesz, p. u. *kemekssen-dür*, a' *mondottban*. Vannak még más, ritkábban használt részesülői formák.

A' határozott igének *mutató módjában hét* idő van, ide zárva a' gyakorló jelenidőt is. Van még *fölétéles mód négy* idővel; van egy *potentialis*, szintannyival és egy *kérő* (precativ) mód. Parancsoló mód a' csupaszy gyökér; de még jelentést magasztaló ragot is kaphat.

Az egyszerű időekben az igegyök különböző névigeikkel (verbum substantivum) látszik öszszekötve, az öszvetettek-

ben a' fő ige mint határozatlan módbeli vagy részesülő áll, *elválasztva* hozzá mellékelt névigével. Mig a' mandsuk igeidomaikban sem időt sem személyt ki nem jelelnek, a' mogolok az utolsót itt ott csakugyan kísértik; de csak a' mutató módban (kivéve a' jelenidőt). A' félig és egészen mult idő harmadik személye tulajdon végzet által kijelelhető. A' harmadik személy nem a' megszólított lévén, leginkább megkívánta a' megkülönböztetett végzetet. A' jövőendő idő, mint már megjegyeztük, változatlan infinitivus, előálló névmásokkal, de itt is nem csak a' harmadik hanem az első személy is különös raggal végződhetik, melly a' határozatlan *cho*-t kiszorítja. — Mindezekre pedig azt jegyezhetni meg, hogy a' török és magyar nyelv az igék hajtogatása tekintetében végtelenül fölül mulja a' mogolt, mint mellyekben mind a' szám mind a' személy tökéletesen ki van fejtve.

A' mogol nyelv utójárói a' határozók képzésénél olly nagy szerepet játszanak, hogy méltó joggal iratnak le amazok előtt. A' vonzott szónak kivételtelenül utána tetetnek, mint a' többi középásiai nyelvekben; 's mikor a' szerző azt mondja, hogy az europai nyelvekben ez nem történik, legalább a' magyar nyelvet ki kelle vennie. — Némelly főnevekkel szorosabban köttetve öszsze, határozókat szül az utószó, p. o. *ünen-yer*, (*igazsággal az az igazán*), *sai-dur* (*saindur, jóban, az az jól*) 'stb. Némelly eredetileg főnév minden ragaszték nélkül határozói jelentést kapott. Minden határozót ige-előtti helyéřül megismerhetni.

Ezen szakaszba még számos olly szavat hoz Schmidt ur, mellyek sem helyők-sém jelentésők-nél fogva nem mondhatók határozóknak. Különösen némelly tagadók tartoznak ide, mellyek a' névigét magokba foglalva bírják, p. o. *ügei-nincs*. Igy mondatik p. o. *na-dur morin ügei* (*nekem lovam nincs*); *nadur morin ügei-yin tula* (*nekem lovam nem lévén*). Mihelyt a' tagadás a' *létel* (*levés*) jelentését magába foglalja, némileg névige lesz. Egyszersmind pedig kitünő az, hogy a' mogolban valamint minden tatár és semitan nyelvben hibázik a' *habeo*, *haben*, *avere*, *avoir*, *to have*, 'stb. ige szoros értelemben.

Kapcsoló szó kevés van. A' mogolok is mint egyéb tatárok örömet elmellőzik ezeket 's különböző mód, részesülő 's állapotjegyző által pótolják ki. Ennek pedig igen periodicus írásmód a' szüleménye, kivált elbeszélésekben 's ékesszólási darabokban, mellynek pompássága 's ünnepélyessége nem tagadható, noha a' nyugotiak gyakran igen fárasztónak találják is azt. De ezen rendszer sokkal egyszerűbb a' mogoloknál mint a' törököknél 's kiváltképen az ozmanoknál, kiknek íróji a' periodusos merészség és magasság főpontjáig emelkednek.

Schmidt ur, e' nyelvtudományában egy csinosan köremetszett galik-ábéczt is ad, mellyet a' mogolok a' tübeti 's sanskrit szavak átirásánál használnak.

Jahrb. der wissensch. Kritik (Nro 93. 1836.) után V. P.

Althochdeutscher Sprachschatz, oder Wörterbuch der althochdeutschen Sprache, in welchem nicht nur zur Aufstellung der ursprünglichen Form und Bedeutung der heutigen hochdeutschen Wörter, und zur Erklärung der althochdeutschen Schriften alle aus den Zeiten vor dem 12-ten Jahrhundert uns aufbewahrten hochdeutschen Wörter unmittelbar aus den handschriftlichen Quellen vollständig gesammelt, sondern auch durch Vergleichung des Althochdeutschen mit dem Indischen, Griechischen, Römischen, Litauischen, Altpreussischen, Gothischen, Angelsächsischen, Altniederdeutschen, Altnordischen die schwesterliche Verwandtschaft dieser Sprachen, so wie die dem Hoch- und Niederdeutschen, dem Englischen und Holländischen, Dänischen, Schwedischen gemeinschaftlichen Wurzelwörter, nachgewiesen sind: etymologisch und grammatisch bearbeitet Dr. E. G. GRAFF, Königl. Preuss. Regierungsrathe, und ordentl. Mitgl. der königl. Acad. der Wissenschaften zu Berlin ERSIER THEIL, die mit Vocalen und den Halbvocalen I und W anlautenden Wörter. 1834. 4-o (LXXIV. lap előző, 's 1167 lap. szótár). — ZWEITER THEIL, die mit den liquiden L. R. M. N. anlautenden Wörter. Berlin. 1836. [eddig 104 lap. Öszvesen 5 füzet 15 ivével; minden füzet ára az aláírók számára 5 tallér .

Ezen a' nyelvtudományra 's általában a' német nyelv ismeretére nézve oly fontos munkáru többet szólottak már a' német lapok, nevezetesen a' „Götting. gel. Anzeigen“ 1824-rül, a' 721. lapon, hol Graff urnak az ó-sinom-német előjárókrul (*althochdeutsche Praepositionen*) szólló munkája hirdetteté, melly e' jelen nyelvkincsnek némileg mutatvány volt. Most bizonyosan nagy örömmel hallandja a' tudósvilág azon hirdetést, hogy azon roppant munkának első része egészen elkészült. Az előszóban arrul panaszkodik, hogy különbféle akadályok miatt annyira elkésett a' munka kiadása, de örvendvé hirdeti, hogy a' porosz korona örökös azt megmentő pártfogásába vette, — 's ennél fogva nagyon igazságon van a' munka azon derék herezegnek ajánlva. Gyors elkapatásru nem is álnadhatni az illy munkánál, melly nem időszi mulatságra szánaték, hanem a' jelen és jövő kor oktatására, azonban kevéssé ismernők a' németek literaturai hajlandóságát ha attul félnénk, hogy részvétlenség miatt félbe szakadand e' nagy munka.

Hogy ez e'féle vállalatnál előbbi munkák kiegészítésére kiegyengetésére gondolni sem lehet, alig említendő. Graffur az egész munka tárgyát maga vala gyűjteni kénytelen, sok elrutított idomot kiegyenítve, sok tartománybeli irat és könyvtárok kéziratait egybehasonlítva. Második fôládása volt a' szedett anyagoknak besorozása a' gyök és törzsök-szavak közé, valamint harmadszor a' részint ezekre épített megmagyarázás. Egy kis kivétel mellett a' szavak megmagyarázásának tekintetébül, mindezeknek nyomát sem lenni Schilter thesaurusában, 's nem is vala várható a' dolgok akkori állásánál. Előbb egy olly nyelvtudomány vala szükséges, millyent p. u. Grimmnek köszönünk, míg e'hez hasonló szótárral csak gondolkodhatánk is. De épen e' tekintetbül nem bírálhatni e' munkát azon mértékkel, mellyel a' mai latin vagy görög szótárt bírálhók meg. Igen sok tanulás kívántatik még a'hoz, hogy a' német nyelvtudomány azon fokot érje el, mellyre olly sok remekesű szorgalmas férfiak a' classica literaturát századokon által emelék. A' mit ott kiki közönséges oskolákban 's mindenkítül megszerezhető könyvekbül gyűjthet, itt még sokak fáradozásának gyümölcse leend csak.

A' mi a' könyvnek belső elrendelését illeti a' szavak özszerakására nézve, kétséget sem szenved, hogy ebben a' fölvett gyökereket vagy a' valóságos törzsököket kelle követni. Az ezen mód által okozott özszebonyolásokon részint az előszó XXIX lapján adott magyarázat által segíté a' szerző, részint segitendhet egy pontos szólajstrom vagyis igazító által a' nyelvkincs hátulán. Az illy lajstrom már annál fogva is elmulthatlanul szükséges, mivel újabb vizsgálódások és föltalálások következésében, minden kötethez toldalékok jövendenek, mint az már az elsőben is történt. Azonközben jó segítségül szolgál az 1137-tül 1143 lapig oda mellékelt, Alphabetisches Verzeichniss der neuhochdeutschen Wörter, die im ersten Theile der Althochdeutschen Sprachschatzes ihre Erläuterung finden“. — Ezen özszeirat azonban másféle tekintetbül is igen czélirányos. Ugyanis a' szavak eredetérül 's azok jelentésének kifejlésérül szóló vizsgálatok igen kedvesek a' gondolkozni szeretők előtt, 's így kétségkívül hihetni, hogy az illy lajstrom kedvelőket gyűjtend a' „nyelv kincs-nek, illy módon a' vevők számát szaporítva.

Távol vagyunk attul, hogy a' *magasabb* nyelvtudományt, legyen az bár általános vagy egyes nyelvre alkalmazott, az oskolai tanítmány-sorba huznók, de a' főbb iskolákbeli tanítónál nem hibázhatik. Valamint mindenféle ágban sokkal többet kell a' szerencsésen munkálkodni akaró tanítónak tudni, mint a' mit tanítványainak előad: ezen mezőn sincs különben a' dolog. Minden magasb oskolánál megvárjuk azt, hogy a' benne ta-

nuló, akármiféle czélra törekedjék, gyakoroltassék 's megtanítassék gondolatainak helyes értelmes kifejezésére a' hazai nyelven, e'hez pedig, alig szükséges, megkívántatóság gyanánt azt hozni fel, hogy a' tanító érezze 's belsőképen meggyőződve legyen nyelvénck alkalmas voltárul a' világos és értelmes előadásra, hogy a' szavak eredeti jelentését, a' nyelv belső gazdagságát ismérje, hogy figyelmet gerjeszzen az értetlenség és újításvadászat korcs szüleményeire, melyekkel az új könyvek pesgenek, kivált pedig az egyik képbeli előadástul a' másikhoz való átugrásra, a' divat ezen szokott hibájára, melly felül már a' görög ékesszólás-tanítók tettek megintést, 's melly a' német nyelvben különösen rosziúl esik ki.

Ezek szerint pedig minden nyelvismerőnek és nyelvtudósnak szükséges és haszonhozó lesz ezen könyv, melly megérdemli hogy minden iskolai 's más jelesb könyvtárba megszerzettessék. Ezt pedig nem csak német ország tekintetébül mondhatni el, hanem alkalmaztathatni minden a' némethez rokon nyelvek tudósaira, millyenek a' holland, angol, dán és svéd nyelveken írók, kiknél a' német literatura különben is annyira honias, hogy e' munkának valóban mindenféle tekintetbül nagy hasznát veendik. A' némettel nem rokon nyelvek pedig tanulhatnak róla, mint kell méhnek a' honi szavak mezején gyűjteni. Általában igen kívánatos pedig, hogy Graff ur a' megindult pályán fáradszatlanul tovább menjen, semmi nehézségektül el nem ijedve, az oktalantul gáncsoskodókra nem hallgatva, kikazonban jobban tesznek ha böles ítéleteikkel elhallgatnak, mig a' dologhoz értők észrevételeiket őszintén közölni fölkérhetők, de közölni csak a' tisztelt szerzővel, ki minden használható megjegyzést bizonyosan használni is fog.

Götting. gel. Anz. (1836. S. 1095.) után V. P.

Auswahl der ältesten Urkunden deutscher Sprache im königl. Geheimen Staats- und Kabinets-Archiv zu Berlin. — Herausgegeben von LUDWIG FRANZ HOEFFER, Geheimen Staats- und Kabinets-Archivar etc. Hamburg, bey Fr. Perthes. 1835.

VIII. és 408 lap. nagy 4-o Ára 6 forint p. p.

Ezen német nyelvü régi oklevelek gyűjtemények tartalma a' következő:

a) *Első szakasz.* (1—62 lapig) Német nyelvü oklevelek a' XIII század végeig, számra 30.

Legelől, mint 1-ső számu, áll egy esküvési példány az erfurti zsidók számára, oklevélidomban készítve 's Erfurt városának hozzá mellékelt nagy pecsétével, különben datum nélkül.

A' kiadó, az írás idoma szerint ítélve, a' XII század utolsó 40 évébe helyeztetí. Ezután napjegyezett oklevelek következnek, a' 2-ik számú 1248-rul, a' 3-ik 1251-rül, a' 4-ik 1259-rül, az 5' s 6-ik 1261, a' 7-ik 1263-rul, a' 8-ik 1270-rül, a' 9—11-dik 1272—1280, a' 12—19-kig 1281—1290, a' 20—30-ig 1292—1300, — köztök az idősebbek mind az alsó Rajna tájékán készültek.

b) *Második szakasz* (63—350 lap). Német nyelvű oklevelek 1301—1341. Az 1—15-ig 1301—1310 évig, a' 16—69 szám 1311—1320 évig, a' 70—141 szám 1321—1330 évig, a' 142—224 szám 1331—1341. Az előbbi legrégebb hárminczczal együtt 254 darab.

c) *Toldalék* (351—374 lap). Legrégibb német nyelvű oklevelek a' stettini kir. tartományi archivumból, a' kiadóval az eredetiben barátságosan közlé *Medem* ur, ottani fölügyelő.

Az 1 szám 1306-rul, a' 2—10 szám 1320—1830, a' 11—17 szám 1331—1339 évig.

Tehát mindössze, a' berlini 254-vel együtt 271 német oklevél van 1200 (tulajdonképen 1248-tul) — 1341-ig, melyek eddigelé alig ismert hitelességgel átadatnak a' közönségnek.

d) A' tartományokat tekintve, mellyekben azon oklevelek készültek, így áll a' dolog, mint a' kiadó 375—383 lapig tudatja.

1. Trier (Erzstift)	— —	23	Oklevél,	1248—1337-ig
2. Sayn és Sponheim grófság	17	—		1259—1333 —
3. Köln (Erzstift und Stifter)	17	—		1251—1340 —
4. Rajnai tartományok	— 44	—		1270—1341 —
5. Westphalia	— —	11	—	1202—1337 —
6. Heneberg, Franken, Kevernberg	23	—		1315—1340 —
7. Erfurt.	— — —	33	—	1200
			tulajdonk.	1287—1341 —
8. Halberstadt (Stift).	— 15	—		1307—1325 —
9. Quedlinburg	— —	12	—	1312—1339 —
10. Magdeburg (Erzstift)	— 10	—		1310—1340 —
11. Sachsen, Lausitz, Thüringen.	20	—		1310—1339 —
12. Brandenburg (Mark)	— 16	—		1305—1336 —
13. Pomerania.	— —	20	—	1306—1339 —

e) Az előjövő helységek' ábéczerendbéli lajstroma (384—389 lapig).

f) Az előjövő személyek mutató sorozata ábéczerendben (390—407).

Minthogy ezen könyv egyszersmind a' középponti archivum real-repertoirjakint szolgálendő, kétségkívül voltak a' kiadónak elég okai, hogy az okleveleket csupán a' datum ideje szerint szedte sorba, arra nem tekintve, melly tarto-

mánybul valók 's melly szójárást követnek. Különben azt vélnők, hogy a' hasonló nyelvjárásbeliék össze-nyomatása célirányosabb lett volna, 's jobban kimutatandá a' német nyelv ágazatait 's azok tovább fejlődését.

Ezen szükségen segít ugyan az oklevelek tartomány-szerinti összejegyzése 375—383 lapig; e' szerint mintegy találgathatni, melly számok alatt lelhető finom német (hochdeutsche) 's mellyek alatt alnémet — rajnai, keletalbsi, nyugotalbsi — szójárás. De ezen fáradság megkímélhető volna más elrendelés mellett.

Minekutána a' könyv tartalmát illy módon előadtuk volna, ideje még hogy a' könyv céljárul, eredetéről, elrendeléséről 's becséről valamint szóljunk. Maga a' szerző fölvilágosítást ad e' részben a' dologrul, midőn így szól az előbeszédben.

„A' porosz birodalom sok és gazdag archivumainak átnézése 's elrendelése alkalmával, a' berlini középponti intézetben, az ország mindenféle részeiből jeles és gazdag oklevél gyűjtemény jött halomra. Ezen gyűjteménynek gondos és egyesekre le ereszkedő átdolgozása kimerítő lajstrom idomban (mellyet szinte közzé fogunk tenni), a' szerzőt többször figyelmessé tette a' benne lévő német oklevelek bőségére (holland, francia, lengyel és orosz nyelven is sokat bír), mellyek közül a' legrégiebbeknek 's részint le nem nyomattaknak közrebocsátását olly érdemesnek mint szükségesnek véltük. A' szerző kételkedés nélkül a' *chronologiai rendet* választá, mint itt egyedül alkalmasat, 's törekvők az okleveleket, mind közvetlenül, az előtte fekvő eredeti szöveget, 's rendszeren teljes kiterjedésekben, a' *Palaeographia* 's *helyes-írás minden tulajdonságának szigorú megtartásával* adni. Csak a' pontjelélést alkalmaztatá a' mai szokáshoz, mivel a' középkorbéli csak az archivariusok előtt 's főképen a' végre fontos, hogy a' nem napjegyzett (datált) oklevél vagy kézirat ideje meghatározathassék, de az oklevelek nyomtatásánál csak értelemzavaró. Fontosnak és elhagyhatatlannak gondolá ellenben az ó német *kettőshanguak legpontosabb megtartását*, a' kellő hangoztatás 's e'képen a' szó igazi értelne végett.“

Az e' célra megkivántató különféle betűket különösen öntette a' kiadó nyomtató, kinek az egész könyv elkészítése bizonyosan dicséretére válik. Minden oklevél tartalmához apró jegyzetek adatvák a' külső minőségrül, pecsét-rül és írásrul, mellyeket a' szerző, némelley barátai kívánatára azon okbul nyomata egyszersmind ki, mivel valódiságoknak öszvetes tanúja, noha tulajdonképen csak az archivariusok előtt van becsök, de nevezetesen a' középponti intézetnél az eredetiek leleményeirül ellenőrség gyanánt szolgálhatnak. Ezen bánásmód annak lehet tanúja, hogy az illy

intézetek iránti belső gondoskodás mint gyümölcsözhetik a közönség számára is, — mint lehet a' belügyet a' külügy-gyel megegyeztetni.

„Hogy ezen gyűjteménybe — így szól tovább a' szerző — több már kinyomatott oklevél fölvetetek, kiment bennünket azoknak ez előbbi nyomtatásokkal egybehasonlítása. Mennyire hiánytele az eddigi ugynevezett forrástanulás, ha az oklevelek előbbi nyomtatmányait a' palaeographia tekintetében eredetiikkel egybehasonlítjuk 's a' diplomatica 's segédtudományai nem ismerésébül a' hely és személyneveket, kapcsolószavakat és igéket egész a' nemismerhetőségig elrútitják, vagy egészen önkény szerint találgatják. Minő alapon nyugszik ilyenkor a' chorographia, a' genealogia 's általában az egész történetírás, ha adatait illy nyomtatmányokból meríti? A' források régi kiadóji közül csak a' francia benedictinusokat, Erath-ot 's ezt is csak a' *fac simile*kben, a' *Chronicon Gotwicense* szerzőjét, Gudent, Schöplint 's kevés másokat tarthatni palaeographoknak; igen érdemes és hálás munka tehát a' régi okleveleket az eredetiek szerint birálatos hívességgel pontosan újra lenyomatni.“

Minekutánna a' szerző megmutatá, hogy az oklevelek irásidoma 's nyelve nem épen időszámításunk századai, hanem inkább a' rendes kiszolgáltatók életkora szerint változtatják tulajdonságaikat, hogy tehát a' XIII század német okleveleinek nincs valami különös becsök a' XIV század első felebeliek fölött, — a' gyűjtemény céljárul 's becsérül így értekeznek:

„A' tulajdonképi történetek mezeje, a' különös viszonyokat nem tekintve benne, mellyek vizsgálatára a' jelen oklevelek alkalmat sőt fölszólítást adnak, e' gyűjteménynél igen a' hátulra lép azon nyereség tekintetében, mellyet ez a' német jog-és nyelvtudomány vizsgálójinak ígér. A' német nyelv közép korbéli kifejlése főképen csak a' költészetben van megvizsgálva, a' középkori német jog, némelly nagyobb gyűjteményeket kivéve, latin idomokba vala öltözködni kénytelen, 's még pedig azon fontos időben, hol főképen csak az írás által tartaték fön. De a' latin nyelv gyakran nem volt a' német jogfogalmakhoz elég jó, 's a' költészet szegény a' mindennapi de élénk közlekedés idomaiban. Innét egyes német oklevelek nagy de kimenthető érdekekkel vetettek föl már a' közép-sínom-német nyelvfejlés időszakából. Ezek szerint pedig jól czélszerű lehet, ha jelenleg a' német nyelvrül annyira gondoskodó (leginkább a' német haza éjszaki részsein lakó) nagy elméknek, vizsgálataik számára olly idővel kezdődő anyagszer nyújtatik, mellyből eddig német okleveleket nem is vártak. E' gyűjtemény egyszersmind a' hon

nagy részét elfoglalja, majd az egész éjszakot 's közép németország egy részét, 's így nagyobb felének idiomáit magában foglalja. Fejlődési menetele világosan áll itt előttünk, valamint a' német jogok és erkölcsök tulajdonságait szemünk előtt látjuk. Ezen szójárások összeállítása fontos fölvilágosítást ad a' nyelvről, annak eredetéről és kimivveléséről“.

„Ha — így végzi előbeszédét a' szerző — az illyféle gyűjteményeknél a' közönség joggal kívánhat bírálattal hív textust, e' várakozásnak annyira ígérhet a' szerző elégtételt, hogy ő emberi hathatása szerint semmit el nem mulasztott, hogy e' munkát teljes hívseggel bocsássa napfényre, az eredeti helyett bátran használhatandót.

Münchner gel. Anz. (nro 10—1836) után V. P.

Englisches Lesebuch für höhere Schulclassen. Erste Abtheilung: Handbuch der Englischen Poesie, mit einer Einleitung über die historische Entwicklung der Englischen Poesie, von D. V. A. HUBER, ordentl. Professor in Rostock (most Marburgban.) Brema. Kaiser W.-nél 1833. 816 lap. 8-o Ára 3 forint p. p.

Tartalma ezen nagy figyelmet érdemlő könyvnek, azon szerzők szerint, kiktől mutatóványok találhatnak benne: 1. *Chaucer*, 2. *Spencer*, 3. *Ancient popular ballads etc.* 4. *Shakspeare*, 5. *Milton*, 6. *Butler*, 7. *Waller*, 8. *Dryden*, 9. *Pope*, 10. *Young*, 11. *Thomson*, 12. *Gray*, 13. *Cowper*, 14. *Burns*, 15. *Jacobite poetry*, 16.—17. *Scott*, 18. *Byron*, 19. *Moore*, 20. *Crabbe*, 21. *Rogers*, 22. *Campbell*, 23. *Miscellaneous poetry of the day (poems by Kirk White, Coleridge, Wordsworth, miss Landon, Barton, Montgommery, Southey, Barry-Cornwall, Gifford, Wolcott, Wilson, P. B. Shelley, Johanna Baillie, Keats, Canning, Felicia Hemans.)* — Ezen sorozatban legszembeszökőbb lehet az angol költészet aranykora, az az a' 18-dik század közepe-beli nevek kevés száma, vagy legalább a' nép poesis virágaira való nagy tekintet (a' 3 és 15 szám alatt). Mi okból cselekedett a' szerző így és nem másképen, nem akarjuk itt találgatni és fejtegetni, annál inkább mivel illyféle tárgyban mindég sok függ az egyöni izléstől. Hanem inkább a' szerző ur okoskodásait hallatjuk egy részint, mellyek a' németországi academiái viszonyokat ismertetik 's bizonyosan foglalnak magokban ollyas mit, mi nem csak nálók, hanem nálunk is használható.

Előbeszédében először is okát adja a' szerző, miért adá ki ezen könyvet. „Ha valyon az itt áttadott könyv, — így szól Huber ur, — más egyéb tanítóknál, tanulóknál

nál és a' nagyobb közönségnél is kielégítő leendő, azt a' következtetés bizonyítandja meg. De a' többi — előttem ismeretes — olvasó könyvek hiányai olly szembeszökők, hogy bizonyosan igen sokaknál sajnosan éreztettek. Közülök egyik sem ad csak némileg kielégítő átnézést az angol költészettről, annyival inkább mivel a' középkori 's a' nép költészet egészen elmellőztetik benne, a' legújabb idő is vagy épen nem vétetik tekintetbe vagy igen szűken, míg a' 18 századbeli munkák minden érdemen fölül éjig magasztatnak. E' két utolsó rossz oldal részint onnan magyarázható, hogy némelly jobb kézi könyvek, p. o. Ideleré, igen régiek, mások pedig azt igen föltevék, hogy az újabb költők különben is ösmeretesek. De mennyire van ez utolsó mód által a' dolog elősegítve mindazok előtt tudomásban van, kik tapasztalák milly csekély költséget adnak oskoláinkban a' szülők, kivált az új nyelvek tanításához gyermekeiknek. 'S ha valóban olly oktatást akarnánk ifjainknak az új nyelvekben adni, a' millyen a' felsőbb osztályokhoz megkívánatnék, könyvekért — illyes kézi könyvek kíségetése nélkül — mértéken fölül kellene pénzt kiadni. A' tanítás ezen része ugyanis, kivált fölsőbb oskolákon leginkább ugy tekintendő, mint a' magasb művelődés eszköze, mint a' történeti oktatás egy része. Ez által a' tanulók elegendő ismeretséget kapjanak a' mai Europa két fő nemzetének literaturájával vagy legalább elegendő érdeket azok számára 's könnyűséget azon nyelv megértésében, hogy fő oskolákra jutván képesek legyenek ezen mezőn egész haszonnal munkálkodni. Csak illy módon juthatni oda, hogy minden műveltnak neveztetni akaró ifju szégyenelje újabb nyelvekbeli hátramadását, melly a' német egyetemekben közönséges hiba. Ezen fő tekintetnek, véleményem szerint, minden közvetlenül gyakorlati más tekintet engedni kénytelen, annyival inkább, mivel szólás és írásbeli gyakorlottságot semmiképen nem szereshetni olly rövid idő alatt, mint a' melly az oktatás ezen részére szánatik. Azon fölül ezen cél elérhetlennek gondoltatván és hirdettétvén, elvész az érdek, 's mihelyt az oskolai kintetés megszűn, a' szorgalomnak, tovább törekvésnek is — és elég méltán — vége van. Mennyire mondhatni a' szokott tanítási módot, minden alaposági színe mellett, minden szabályok, tabellák, gyakorlások tömegének daczára is valódilag alaposnak és gyakorlatinak nevezni? — itt bővebben nem fejtegethetjük. De hogy az alsó osztályokbeli, viszonyilag rövid nyelvtudományi oktatás egészen elegendő a' tanítványokat célirányos vezetés mellett a' legnehezebb írók értésére alkalmasokká tenni, tulajdon oskolai tapasztalásom annyira meggyőzött róla, valamint életjártosságom arról bizonyossá tett, hogy a' jó

sok olvasás és a' nyelv szellemébe való behatás által, a' nyelv-tanulás közvetlenül gyakorlati célja is jobban előmozdittatik, mint az ugy nevezett alapos oktatás által. Ez okbul a' kereskedési, ipari és más nem tudós oskolák magasabb osztályai számára szükséges egy tanító könyv, melly a' tanított nyelv literaturáját gyakorlatilag mutatja elő 's egyszersmind a' tanulót sok más könyvek megvásárlása alul fölszabadítja. — — Végre már ideje volna, hogy az angol literaturát a' mi szempontunkból 's mi mértékünk szerint itélnők meg, nem pedig az elfogult angol criticusok ítéleteit viszhangoztatnánk. — Hogy magyarázó jegyzeteket épen nem adtam a' munkához azon okbul történt, hogy részint a' helyet akarám kimélni, részint pedig az új nyelvek tanítását, kivált felsőbb osztályokban, csak olly tanítók alatt vélem gyümölcsözőnek, kik illy segedelemre nem szorultak."

Mintegy erre megy ki a' szerző ur előbeszéde; hátrább pedig bevezetés gyanánt okoskodásait mondja el az ujjab nyelvek és literaturák tanításáról az academiákon, majd következő módon. „Sajnálkozni lehet, hogy egy idő óta a' közvélemény elkezd az eddigi academiái oktatásról egykedvűleg sőt megvetőleg szólani, attul eltávozni, egy, részint különös gyakorlati, részint általános, fölületes, könyelmű de gyakran ügyes és csillogó mivelődést pártolva, a' sajtó és beszéd különféle mozgonyai által az academiái élet határain kívül szerzendőt. Ha azonban gógós, pedant öntettségessel túl akarnók magunkat a' közvéleményen tenni, — a' mit azonban bizonyos ponton túl alig csigázhatni — még mindegyre azon fontosabb kérdés áll előttünk, ha valyon más magasabb elmellőzhetlen okok ezen esetben nem adnak e' hasonló intést, noha más értelembelit, mint az, mellyet a' közvélemény részéről átnézhetőnek gondolánk? Mi valóban azt véljük, hogy az egyetemek, eddigi helyzetüket megtartván, 's kenyérkereseti oskolák öszveségévé elfajzani nem akarván, semmi elemét, semmi mozgását ki nem zárhatják, 's el nem mellőzhetik sőt el sem henyélhetik a' közönséges okosságos mivelődésnek, — hanem inkább földadások és kötelelességek nekik, minden előremozdulást minden haszonadó, gyümölcsigérő elemet magokba fölvenni, azok kifejlésén lelkiismeretes szeretettel munkálodni, őket minden oldalról mívelve 's a' rokon tárgyakkal öszszekötésbe hozva. Ezen földadás megismérese 's betöltése annál súlyosb köteleesség, minél közelebb van napjainkban azon veszély, hogy az illy elemek és mozgások a' komoly tudományosság határain kívül lelkiesmeretlen, könyelmű emberek-tül fogatva föl, alaptalan vagy veszedelmes elvadulásban lesznek oda. Azon szemrehányás ellen, hogy a' magasb szellemi életet az egyetemek egyedarának tekintjük, nem akar-

juk itt magunkat védeni, részint mivel az csak értetlenektől vagy rossz akaróktól jó, részint mivel e' feddéstől bizonyos értelemben nem csak tiszták nem vagyunk, hanem azzal dicsekszünk is. Mindesetre bizonyos egyedárusságot tulajdonítunk az egyetemeknek, de olyant millyen az emberi törekvések mezején a' szellemileg 's erkölcsileg erősebbet magátul illeti. De ezen okból a' német egyetemek tagjai kötelességének tartjuk az ezen egyedárusságot veszélyeztető hibák nem csak szépitését vagy el nem ismerését, hanem minden módu eltörülését is — *mig még ideje van*. De a' hiba elhárításának elmulhatlan föltétele az, hogy az jó idején 's illő helyén megmutattassék 's megismertessék.

Igen lényeges és itt különösen megfontolandó hibája a' mi academiái mívelődésünknek tehát, a' mint fölebb megérintők, az újabb nyelvek és literaturák elmellözése. Az ezt tagadókkal 's az itt ott hasonló eledelt is mutató academiái konyhalajstromokra hivatkozókka nem akarunk itt vitázni, hanem az elhatározást azokra bizzuk, kik tudják, minő kevés emésztetik valóban meg ezen étkekbül. Ezen ügy pedig annál roszabb fényben áll előttünk, mivel tudjuk hogy az academia küszöbein kívül a' közéletben a' tanulás ezen ága a' legnagyobb hajlandósággal gyakoroltatik 's a' nem-academiában míveltek nagyobb része annyira ismeretes legalább az Angolok és Francziák nyelvvel, mennyire az academiái ifjuság ismeretlen. Sőt még a' nő nem is igen fölül multa e' részben a' német egyetembeli tanulókat. És itt nem segítheti az ügyön némi közélrül vett mondáskákkal, apró bölcske eszmékkal. Mert ha az academiái pályán kívül azon törekvés nem juthat mélységhez 's nagy alaposághoz, — annál nagyobb földása az egyetemeknek azon hibákat kipótolni, az ürességeket kitölteni. — Vagy ki tagadandja, hogy az academiái míveltség sükerei végtére csak ugyan a' közönséges, nemzeti mívelődést segítik elő, mellynek legnemesb legfőbb műszerei az egyetemek. Az azt tagadó pedig, hogy azon törekvés tárgyai komolyabb tudományos vizsgálásra alkalmatlanok, vagy nem méltók, csak tulajdon tudatlanságát 's szükelmeségét bizonyítja be. Sőt inkább épen a' mi napjainkban tün leginkább azon szükség és törekvés elő, a' népek literaturáját történeteik lényeges részeknek tekinteni, a' kölcsönös viszonyokat vizsgálni és kimutatni a' társaságos élet különbféle helyzeteiben, vallásban, politicában, tudományban, költésben és a' mívészetben. És épen ezen értelemben szükséges az academiái munkasság hathatós bényulása, hogy az előre haladó képződés kiragadtassék a' könnyelmű, lelkiesmeretlen, hiú dilettansok kezeibül.

Ha academiái miveltségünk ezen hiányának okait 's az azt elmozdítani képes eszközöket fejtegetni akarnám, igen terjedelmessé kellene lennem. De néhány észrevételt nem mellőzhetek el. Hogy az okok még az ifjuság iskolai neveltetéseig visszahatnak, már fölebb mondtuk. De 'ha a' német fő iskolákon több idő 's nagyobb munkásság nem fordíthatatik az új nyelvek tanítására, legalább ügyesebb kezekre kellene azt bízni, mint a' millyenekben most talál-tatik, — sok felé olly ügyetlenekében, mintha a' tárgyat és ügyet készakarva nevetségessé tenni törekednénk. Ha a' jól mivelt derék tanítók között egy sincsen, ki e' tárgyat ált akarná vagy tudná vállalni jobb volna az időt nem is vesztegetni vele 's legalább a' hihetőséget ki nem zárni, hogy jövődöbeu nagyobb kedv és alkalom támadjon az ügy számára. Az pedig, hogy ezen polczra illő 's a' helyet érdemmel kitölthető tanítókbán nagy a' hiány, viszont a' rossz academiái nevelésből származik. A' kölcsönös öszvehatás igen szembeszökő. A' tanuló egész boszongodást visz magával az egyetembe mind az iránt, mi őt a' hajdani angol 's francia órákra emlékezteti, 's mikor academiái pályáját bevégezé, 's tanítóvá akar lenni, hogyan pótolja ki az elmulasztottakat. Fölteszem hogy az egyetemben mind abban válogathata, a' mi megtérítéséhez tartozott, — de ő azt sem nem akará sem nem tudá használni. De minő állapotban van azon föltétel is, kinekinek megfontolására bizzuk. De annyi bizonyosnak látszik, hogy csak az eddig az aethetica, literaturatörténet 's tulajdonképi nyelv-tanítók között elosztva volt erők és munkásságok szoros egyesítése által emelhetni az új nyelvek tudományát egyetemeinkben az őt illető polczra. Mi módon lehetne ezen szorosb kapcsolatot létre hozni, nem fejtegetésünk tárgya; mi azzal megelégszünk ha a' jelen könyv által e' nagy tárgy mozditásához mi is némüleg járultunk, az angol költészet fejlődési történetét gyakorlatilag adva elő, annak fő tárgyait a' bevezetésben kijelelve, 's egyszersmind azon erős, sokféle elágazott fának legszebb virágait a' tanuló ifjuság 's minden az angol nyelvben elő haladni szerető elébe terjesztvén; — mig egyszersmind az oskolaikönyv csekély ára igen lényeges anyagi gátot győz meg, melly a' tanulók iparkodását igen sokszor hátráltatá.

RÉGISÉGTUDOMÁNY.

Handbuch der griechischen Literaturgeschichte, von Dr. C. T. PETERSEN; Prof. der Philologie zu Kopenhagen u. s. w. Mit einem Vorworte von Dr. A. MATTHIAE. Hamburg, 1834. XIV. 432. S. gr. 8. Ára 3 for. p. p.

A' görög literatura minden ágai szerint előadja a' szerző a' görög írók neveit, munkájit, azoknak kiadásait, 's a' mi csak az újabb időkben a' görög literatura' egyes ágai-ban tudós vizsgálat' tárgya volt, azt használta is az író, ki maga is becses literaturai kincsnek 's nagy könyvtárnak birtokában van. Neveli a' könyv becsét a' segéd eszközök' szorgos megnevezése, mellyeknél fogva a' görög írók' megértése és magyarázatja előmozdítatik, 's minden nevezetesebb Tudósok' könyvei, vagy értekezései, kik a' görög literatura egyik vagy másik ágában felvilágosításokat tettek a' közelebbi harmincz év alatt, egész czímek szerint megemlítetnek.

(Menzel's Literatur Blatt 1836. nro 75.) K. F.

Herodot und Ktesias; die frühesten Geschichtsforscher des Orients, von Dr. C. L. BLUM, Collegial-Rath und Professor zu Dorpat. Heidelberg 1836. XXIII. und 321. S. 8. Ára 2 forint p. p.

Mind az a' mi az emberi nemzet' régi történeteit illeti, különösen pedig Ázsia' nyugoti részeinek historiai időszakai a' régi időkben, érdekesek azok előtt, kik korunk' jelen állását az ázsiai miveltség, statusos szerködözések állapotjával szeretik összehasonlítani. Blum Herodotus és Ktesias' tudósításait vette e' tekintetben vizsgálat alá, előadja a' kutföket, mellyekből merítettek, egyes részeit Ázsia' régi történeteinek a' két író nyomán felvilágosítja, a' keleti írókban jártasságát behizonyítja. Xenophon Cyropaediáját nem tartja historicus könyvnek, mellyben ugymond csak socratesi igazságok historica öltözetben rejteznek egy kevéssé más formálag, mint Pláto együtt beszélgetései vagnak írva. Érdekesek Blum' tudósításai chorenei Moses' historiájáról is, mellyben Arménia történetei foglaltatnak, megmutatja, hogy *Mar-Ibas Katina* Syrus historicus félezer évvel chorenei Moses előtt chaldaei iratokból, vagy azoknak syrus fordításaiából merítette historiáját, melly a' persa királyi udvarban élt udvari orvos Ktesias tudósításaival sok pontban egyez, mint chorenei Moses is hasonkutföket használt, azért nem is megvetendő író Armenia' historiájára nézve. Semiramisról állítja Blum, hogy Assyriában azon

istenasszony' szerepét játszotta, melyet a' syriai *Derketo*, a' phoenicziai *Astarte*, a' görög *Aphrodite* játszottak, 's a' nevezet' különbözőése a' semiticaí dialectek' különbözőéseiben vette eredetét.

(Menzels Literatur Blatt 1836. nro 71). K. F.

Lehrhuch der griechischen Staatsalterthümer, aus dem Standpunkte der Geschichte entworfen, von Dr. C. Fr. HERMANN ord. Prof. der Philologie zu Marburg 2-te vermerte Auflage. Heidelberg 1836. XII. u. 451. S. gr. 8. Ára 3 forint p. p.

Az író összeállította mind azon adatokat, melyeket a' régi írók' könyvei 's az újabb e' tárgyban tett vizsgálatok mint hiteles resultatumokat nyujtanak Görög ország' főbb statusainak polgári intézkedéseik' 's belső alakulások eredetére 's kifejlésére nézve, kiterjeszkedik még a' görög telepekre is, mikép váltak el azok az anya statusoktól, 's mi viszonyban állottak kezdetben hozzájuk, melyet egy közönséges átnézettel rekeszt be, a' mi a' görög telepek historiájának nem csak könyebbi felfogására, megérthetésére szolgál segédül, hanem vezérfonalul is lehet a' tárgy' bővebb kidolgozására.

K. F.

- 1) *Paläographische Studien über Phönizische und Punische Schrift.* Herausg. von Dr. W. GESENIUS mit 6 Lith. Tafeln Leipzig 1835. VIII. u. 110 S. gr. 4-o Ára 2 for. 15 kr. p.p.
- 2) *Lapide Fenicia di Nova in Sardegna dichiarata da G. ARRI* Torino 1834. pag. 48. 4-o maj.

A' régi emlékefelírások értésére nem elég csak a' betűjegyekkel vagy characterek' formájival megesmerkedni, hanem a' nyelvet is érteni kell, mellyben azok irva vagnak. Kopp egyik a' legjártasabbak közül a' régi characterek' formájiban a' semiticaí felírásokban, sokat tévedezett épen azért, mert a' nyelvet nem értette. Gesenius Wilhelm hálaí professor mind a' két tulajdonságokkal bőv mértékben bir, 's e' kis könyvében példáját adta nem csak a' nyelvben jártasságának, hanem historiaí esmereteinek is, mellyeknek segedelmével némelly numidiaí és lybiaí felírásokat szerencsésen megmagyarázott. Becsessé teszi Gesen' fáradozásait az is, hogy a' felette ritka könyvét Bayer Perez Ferencznek a' Phoenicusok nyelvéről 's írása módjáról, Spanyolból lefordította Hollmann által németre, 's azt tudós jegyzeteivel felruházta. Igéri Gesenius, hogy minden eddig esmeretessé lett phoenicziaí és punicusí felírások' teljes gyűjteményét

készül magyarázatokkal kiadni, 's mint jelentetik, már az e' czélból tett utazásaiól lakjába szerencsésen vissza is érkezett. Gesen' vizsgálataiból kitetszik, hogy a' phoenicziai és carthágói írásmód' caracterei egyeznek, hanem magában a' fővárosban, u. m. Carthágóban tisztábban irták ki a' betüket, mint a' messzebb eső helyeken, továbbá, hogy a' punicus és phoenicziai nyelv egy volt, sőt a' Numidák és Lybiusok' nyelve is a' semiticiai tőkéhez tartozik.

Nevezetes az Arri által közlött sardiniai köfelírás is mellyet már 1774-ben Rossi Bernhard próbálgatott magyarázni, ujabban pedig Benary Ferdinand vette vizsgálat alá, közölvén a' másolatot a' berlini criticiái folyó iratokban, (1836: Julius 8-ik szám) mellyel Gesen jelentését szükség öszve vetni: (l. a' hálai tudós ujságok pótlékjait 1836-ból 98-ik szám alatt, nem külömben 1835-ből májusi füzet 134-dik szám alatt.)

Jahrb. der wiss. Kritik (Nro 6—9. II. 1836) után K. F.

Der epische Cyklus oder die Homerischen Dichter, von F. G. WELCKER. Erster Supplementband zum Rheinischen Museum für Philologie. Bonn 1835. 30 iv, 8-adr. Ára 4 for. p. p.

A' görög cyclicus poetákrol való nézetek ingatag alapon állanak. Welcker egy ujjabb hypothesist állított fel ezen ujjabb munkájában, melly szerint a' cyclusha szorított épósi költeményeknek, Homerus' neve alatt esmeretes Ilias és Odyssea című két nagy költeményt tette közép pontjává, 's azokat sorozta csak a' cyclicusok közé, kik későbbben Homerus' manierjában irtak, 's általján fogva dolgozatjaik a' homerusi épos fő név alatt felvehetők. Welcker állítása szerint mind azon görög poeták kik Hesiod nyomán indultak el, és az istenek' dolgairól verselnek, nem tartoznak a' cyclicusok közé, kiknek fő tárgyak a' hérosok' viselt dolgai, vagy is a' *Titano-Gigantomachia*. Homerus nevét nem kell tulajdon névnek venni, mert az művészi közönséges név volt, *ἕμω ἕρω* vagy is öszveszerkeztető, 's mind azon poetái művekre használtatott a' név, mellyek epico heroicumok voltak, honnan megmagyarázható az a' jelenet is, hogy Homerus' hazája felett versengettek a' görög városok. Welcker hajlandó azt is hiinni, hogy az Odysseát más irta, mint a' ki az Iliast szerkeztette, de e' tekintetben még is bizonyosra nem határozta el magát,

Az ephesusi Zenodot szedte legelőször a' cyclicus poetákat öszve, Ptolemaeus Philadelphus megbizásából az alexandriai könyvtár számára, holott pedig tudva van, hogy már jóval az előtt Pisistratus öszveszedette a' homerusi

költeményeket 's őt ebben a' tekintetben méltábban lehet a' cyclus szerzőjének tartani. Egy más német Tudós, Ulrici Hermány, ki megbírálta Welcker könyvét (l. a' berlini criticaí folyóiratokat 116—119 számok alatt 1836) Hesiodust is közép pontjává teszi a' cyclica poesisnak, és így a' Theogoniát is a' főtárgyak közt fel veszi. Ulrici külön könyvet irt a' hellen poesis eredetéről, mellyben nézeteit bővebben kifejti 's miért nem tarthat Welckerrel mindenben, számot ad bírálatjában, nevezetesen abban is eltávozik tőle, hogy a' Rhapsodisták nem rendszerben 's természeti egybeköttetésben az egésznek recitáltak Homerus verseit mint Welcker állítja, hanem kények szerint 's öszve nem függőleg válogatták a' részeket ki, mellyeket közhelyeken fogadás alkalmával felolvastak.

Jahrb. der wiss. Kritik (Nro 116—119 I. 1836). után K. F.

SZÉP LITERATURA.

Briefe an Johann Heinrich Merck von Goethe, Herder, Wieland und andern bedeutenden Zeitgenossen. Mit Merck's biographischer Skizze herausgegeben von Dr. KARL WAGNER, Lehrer am Grossherz. Gymn. zu Darmstadt. Darmstadt, 1835. bei Diehl. LX. és 528. lap. 8. Ára 4 for. p. p.

Merck Henrik János egyik volt a' német literatura' mult időszakának nem lármás, de hathatós személyei közül. Noha nem egészen Lessing, de korának nagy járatosságu és rettegett criticausa volt. Criticáit részint álnév alatt, részint névtelenül, a' neki tulajdon élesen találó satyrával hathatósakká tudta tenni. Több évekig a' német Merkurt leg-erősben segíté; Wieland' vallomása szerint, az ő elméssége 's szeszélye új emelkedést adott annak. Azonkívül főindító volt abban, hogy barátja, Schlosser György, a' „Frankfurti tudós hiradót“ Goethe-vel, Herder-rel, Wenck-kel és Höpfer-rel egyesülve kiadja, melly a' tudományos vizsgálódás' minden irányában hatott, 's a' balítéletek ellen útát készített a' feltámadó Genius' kijelentéseinek. — Érezé Merck, hogy a' német elmebeli szerzemények' áradzó bőségében a' satyra' ostora hasonlíthatlan jótétemény lenne. Sokan ugyan kortársai közül, kik gúnya által részint megsebesítettek, részint eltapodtattak, zuglódának ellene, és gonosz czállal vádolák őt: de annak tovább, mint egy évtizedig folytatott tartósságu és következetessége, mellyel a' nap' csaknem minden tüneményeivel összeütközött, szellemi tevőleges (positivus) egészséget tétet föl. Nem ismer-

szék ugyan Merck' criticáin tudományos következtesség, vagy öntudalmas ragaszkodás a' szépség' és való' örök eszméjéhez: de polemicája nem vala tervtelen csapongás. A' sokféle egyes tanulmányok által nyert tekintetek és nézetek az ő characterében személyes egésszé olvadának, erősödének. Ezen egész pedig nem volt a' pillantat' sugallata alá vetve; hanem az ő darabos, illethetlen egyénisége 's ép természetessége tisztítá és edzé azt meg. Így történheték, hogy azon vad előítélet', zavaros itéletlenség' és ingadozó genialitas' korában, — mellyben Goethe is Götzről Wertherhez, Werthertől az aristophanesi madarakhoz és Clavigóhoz tapogatódzott az izléshomályban, — ezen férfiú csak characterszilárdsága és rendíthetlen véleménye által állta mint egy szegletkő, mellyhez a' nap szüleményei úgy ütközének, hogy a' szétzúratás után csak az igazán tűrhető maradna fen. Így hatott Merck, és itéletének tekintet nélküli élet 's érzelmének durva lelkiösmeretessége által kortársainak legnagyobbjaira 's legjobbaira nézve is valódi szükséggé lón. Szinte az angol literaturát is érinté criticájával. Huszonegyedik évében már több angol munkát fordított; későbben Pallás' utazásának német kivonatát adá, és kiadta Ossian' munkáit. Erősen állá a' természettudományban is; írt ásványtani értekezéseket, és tapogatódzott az elővilági állatok' csonttanítmánya körül is. Ezekről e' leveleket kiadó Wagner így íté: „Az ő három levele, sur les os fossiles“ nem aljas rangot adnak neki a' korabeli természetbuvárok között, és bizonyoságul szolgálhatnak, milly hamar meghonosodék világos lelke a' homályos mezőn is.“

A' természet' vizsgálásában mutatott ezen éles tekintet használt Mercknek aestheticai dolgozataiban is. Midőn keményen ostromozná a' henye balitéletet és elferdült tévelygéseket, a' való és épre nézve mindig szorosan hajlott a' természethez. Merck character- és erkölcsrajzaiban a' leg-tisztább épséget és érzelmi természetes spartaiságot találhatni, a' mi azon időből ritkaság. Illyenek főkép a' Merkurban kijött „Landhochzeit“ és „Geschichte des Herrn Oheims“ darabok. Különös hatással volt kortársaira nézve ezen irományai által: „Über den engherzigen Geist der Teutschen im letzten Jahrzehend“ és „Lindor, eine bürgerlich deutsche Geschichte.“ Criticái számosak.

Ezen szögletes, saját német férfiúnak, kinek Goethe Vallomásában olly fontos emléket állíta, nem annyira képe látszik e' közleményekből, mint azon kor' írói állapotjának rajza.

Herder papírzelmes és szeretetteljes levelei kezdik meg azok' sorát. Világosan látszanak Schlosser' levelciből az akkori nagy emberek' szemlélődő gondolkozásbeli téve-

dései. Egy levelében a' berlini Nicolai védelmezi Merck ellen a' maga Werther' szenvedéseiről irt parodiáját. Más levelek látatják velünk az akkori Almanachok' és Journálok szerkezeti és bírálati mivoltát. Goethe kis czéduláiban genialis könnyed; Mercktől pénzt kölcsönöz, és ideje nincs sem megfizetésre, sem levélírássra. Annál készebben fűszerezi némelly götzi nyerseséggel futó sorait, minthogy Merck előtt csak így találhata kedvet. Wieland hatvan levélben ömledezik. A' fejedelmi nevendék' uralkodása kezdetével az udvarmester az előszinről kissé az oldalfalak közé tolatott, álláspontja inkább csak nézőivé lön. Külső helyzete irói foglalatosságra kiszteti, 's leginkább Merkurja iránti gondja foglalatosskodtatja őt. Inkább Journal, mint érzék és vonzalom adják kezébe a' critica' pálczáját, és ő bölcsmosolyjal 's előkelő hajlandóságával az élésre 's élni hagyásra, gyakorta meglehetősen tanácstalanul ül ingadozó birói székeben. Annál nagyobb szüksége van tehát Merck' talentomára, ki a' tudós csöcseléket kétélű fegyverrel veri párosállásba, 's „kinék átkozott éles szemei előtt — hogy Wieland' saját szavaival éljünk — semmi köd nem védelmez és semmi csalódás meg nem áll“. — Így teljesek Wieland levelei a' Merkur' ügyeivel, 's azokban nem szünik meg a' tisztelt embert „a' költő-és romániró-nép' kényelmes megcsapkodása végett“ Journálja' érdekére, meguyerni. Világosítják továbbá az ő szivömlendő és furcsán boszongódó levelei a' weimári udvar' történetét, mellyel a' német literatura' története szoros kapcsolatban áll. Merck sokszor volt Weimárban az udvarnál, nem csak Goethe, hanem a' herczeg és Amália herczegasszony is levelezének vele. Midőn Goethe először megjelent az udvarnál, egész világ szerelmes volt az új Apoll-ifju' személyébe; Wieland pedig egészen ittasan, mint egy emberfölötti tüneményről így ír 1775-ben: „Ma volt azon óra, mellyben őt egész pompájában, egész szép, érzésteli, tiszta emberiségében először láttam. Magamon kívül térdeltem mellé, lelkeket melléhez szorítottam és imádtam istent.“ De Wieland' lelki helyzete csak hamar megváltozott azon szétcsapkodó szellemi pajkosság miatt, mellyel Goethe és fejedelmi barátja a' szeszély és természet' legszabadabb röpkedésinek teljes szabadságot engedének. De Wieland majd Herdertől is elidegenedett. Már 1777-ben így ír Merckhez: „Végre kiharcoltam magam, szerelmemet 's jószívűségemet, mellyet Ő Eminentziája gyengeségnek tekint, egész nyugalommal ismét összeraktam és sugárait bevontam. Azon ember villanyos felhő. A' meteor távolról ugyancsak pompás látomány; de a' hőhérnak lebegjen feje fölött oly szomszéd. Nincs ember, ki készebb legyen megismerni máson a' jót, deréket, na-

gyot, szóvalmindent a' mi ember lehet, 's minden derék emberhez képest magát semmibe sem venni. De halálbaki nem állhatom, ha valaki saját becsét olly igen érzi; és ha egy erős legénynek örökké kedve telik abban, hogy másokat ingereljen, hoszontson: akkor tüstént közém 's közé egy tutzet pyrenaet ohajtok.“ — Hénderrel ugyan később ismét meglehetősen lábön állt; de Goethevel, ki titkostonácsossá lesz, 's inkább meg inkább ministeri állást veszen, nem olly könnyen oszlik el az egyenetlenség. Ő ezen szeditő pályára csak vállat vonít, és sajnálja, hogy ezen természetes lángészben az országember miatt a' költőnek elromlania kell. „Noha Homér is egy of genius ember volt — irá Merckhez-nemde? Odysseajában ő is szintűgy épít palotát mint legjobb építész. De azért az Amphictyonok átadják-e neki a' Delphibeli templom' építését? vagy ha azt tevék vala is, értett volna ő a'hoz, mit gondol barátom uram?“

De Goethe' kiáradó lelki ereje nem csupán a' státus-foglalatoságok' határát, hanem az egész érzékvilág' országát is megnyitá magának szabad éldelet végett, — és a' mit a' buja ifjúi elme ellenkedő kedvében a' megfeszesegett szokás gyáva esetlensége ellen ottan ottan mivele, nem csuda, hogy a' nagy tekintetű német philisterium' egész corpusát ellene bősztíte. Kitetszik ez Klopstock' pedant leveleiből és Wieland' panaszából. Azonban a' szellem' minden kifejlődési és kitisztulási szaka megkívánja saját adóját. De a' fejedelmi kedvencznek illy szabad, senkivel nem gondoló módja, az a' Faust- és Don Juan-vegyíték csakugyan még is elég mephistepholesileg merész vala arra, hogy a' német gondolkozás' és érzés' régi formáji ellen nem csak védőleg, hanem támadólag is kikeljen. Goethe és Einsiedel valának az udvari vigalmak' kikiáltott hősei, amaz egy ideig még mélyebb költészetének rovására is. De Götz-el, Werther-rel, Stella-val és Clavigo-val hódolt a' köz időállapot' felszólításának, majd ezen elemeken felülemelkedett és most, midőn költészetére nézve még semmi új sphaerat nyitva nem látott, 's mint ember, fejdelemlarát és statusszolga a' legközelebbi élet' ingereire hallgata, nem csuda, hogy egyetmást, mit maga mögött láta, kigúnyolgatott. Így némelly dolgot, mellyen praetensio' vagy pedantság' bűze volt, satyra' kezébe adott; ámbár Goethe alkalmasb volt arra, hogy korát inkább valódi tartalmú művekkel emelje, mint criticali és satyrai tisztogatásokkal. Hanem ez magányos élete' szorosb köreiben történt. Fama pedig kelletténél foglalatosb volt ezt a' világba széthordani; mert akkor Weimár valóban egész kor' nézőpontja volt. Így Ettersburgban Jacobi' Woldemar-ját szabad ég alatt fölolvasták; Goethe föllépett egy tölgyre, a' könyvről csipkedő fejbeszédet tartá, és azt

a' jelenlévők' kaczaja közben a' faderékra szegezte, hogy a' szél a' leveleket forgassa. Az udvari ünnepeken akármí darab, melly a' régibb literaturához tartozott, kiméletlenül parodizálták; maga a' tisztelet, mellyben Wieland áll, és személyes jelenléte sem akadályozá meg, hogy egy bohózatban: „Orpheus és Eurydice“ az ő Alceste-je ki ne kaczagtassék. Így keseredett el azután az öreg udvarmester. „A' vásottság' és haszontalankodás' szelleme—írja Merckhez—melly főbbjeinkbe vette magát, az illendőség' minden érzeményét, minden viszonyi tekintetet, minden gyöngédséget, fenyítéket és szemérmet teljességgel elűz. Megvallom neked, már elűntam, 's majd azt kell hinnem, hogy mind ennek czélja az, hogy megúnjam 's elfussak.“ Máskor (1779) így ír: „Általában úgy állunk, hogy egyikünk nem tőhet egyebet, mint érényébe burkozni, hon maradni, gyermekeit körülhordozni és stantzákat csinálni.“

E' mellett nagyon megjegyzésre méltó, hogy Wieland, noha lelkéből iszonyodott a' természetesség' szabad csapongásától, még is épen azon időben írta Oberont, mellyben még is csak találkozik némelly tréfás és regényes pajkosság, neki saját mosolygó bölcs képpel előadva. Így rakta le magában némileg mint költő azt, miben mint ember nem vett részt.

Végre elkövetkezett Goethe' nagy befolyású olaszthoni utazása. Az ott vett benyomatok mélyenható tartósságuk valának ránézve. Kitépi magát egy felforgatott idő' csekély sugallásaiból, felfogja a' természetet az ő ugyanazonságában, és mióta az ő világ classicus képét látta, eleinte öntudatlanul, az érzékiség' megdicsőülését veszi költészete' tárgyává. Weimárba visszatértevel írja svájczí útját, és Wieland isnét föltételetlenül hódol neki, 's azt tökéletes költeménynek nevezi.

Wieland' levelei nem vezetnek tovább a' Goethe' életkörébe; hanem saját bizonyítmányi adhatnak felvilágosítást azon átmeneteli időszakról, midőn Goethe a' polgári iróból udvar' és status emberévé lön. Merckhez írt huszonhat leveleiből, mellyek ép nagyságot és lelki szilajságot mutatnak, szépen láthatni az ő időnkénti magaviseletét és magárolí itéletét. Götzi nyerseséggel és szabadelműséggel ír helyzetéről, majd némi wertheri elmeállapot' elnyomott csendes kitérésével: „Az elem mellyben lebegek, mindenben hasonló a' vízhez, vonz mindenkit, még is a' ki csak melléig ugrott is belé, eleinte ellenzi a' lehelést; ha mindjárt le kell bukni, eltűnnek előle ég és föld. Ha azután egy ideig kitértja, csak annak érzetét kapja vissza, hogy viszi magával az elem 's az ember még sem süllyed alá, az emberben minden tag és ügyesség békatermészetet őlt, megtanúl kevés mozgással sokat csinálni.“

Általában Goethe magánykedvelőbb volt, mint gondolhatni. Később, midőn Schillert föllelé és melegen szereté is, mintegy az udvarhoz száműzött Faust, mivoltának sok irányai szerint, magába volt erősödve, hidegedve, és még az ifjabb költő' forró pindar-föllengése sem hozható ki önmagából. Mercket, rövid jegyzetekben értesítgeté mint létéről és lélekállapotjáról. De majd ez is elmarad. A' zivakodásban zavaros embervilágot megúnyván, Goethe a' természet' tanulására adja magát, hogy a' mit abban elvesztett, az önmagához hű érzemény' egyszerűségét, ebben ismét feltalálja. Tart ugyan még a' Merckkel való közlekedés, de belső összefüggés nélkül; Goethe olaszthoni utazása óta mindenből kinőtt, a' mi körülé virágzék 's hervada. De Merckre nézve e' hervadás gyors volt. Ő nem volt képes azon elemből, azon laconiai spartanismusból, melyben meg erősödött, kivergődni; az egész ó idő nem hatott többé felpóczolt bárdföllengésével 's ügyetlen soloecismusaival, és egész Németországban tömött sorban ülénck az ó élet' hősei mereven arcaikkal és kialudt szemeikkel, a' nappalnak délszakilag szelid napja körül, melyet a' jóniai Apolló a' láthatárra halkan felhozott. Ez volt Goethére nézve az új kornak azon való győzedelme.

Van ezen gyűjteményben Ágoston Károly hercegtől is huszonegy levél, mind fontos tartalmúak. Ezen fejedelem Goethe-vel együtt haladott érzelemben és szellemirányban; míg őt vezeté és kormányozá, egyszersmind, midőn az ő szellemének hódola, tőle vezetetéek és kormányoztaték. Ezért is Merckhez írott leveleiből nagy ön állósági erő és minden iránt való részvét tetszik ki; továbbá némelly könnyeden odavetett irónia Wielandra, azon sarcasmus az aszszonyokra, hogy ők az erényen csak a' külragyogványt szeretik, és azon benyomás' rajzolása, melyet körülete tett reá, midőn olaszországi útjából német fejedelmi lakába visszatért, — ezek fő vonalmai az ő Merckkel való közlekedésének.

Az öreg hercegnétől tizennyolcz levél van itt, melyek az ő udvarában uralkodó szellemi élet iránti részvétét bizonyítják. És minthogy azon körben mindenki nem csak néző, hanem tettelesen részvevő tag igyekezett lenni, tetszék Amália hercegasszonynak is a' tiefurti hirlapba névtelenül írni. „Az incognitónak bizonyos becses hasznai vannak!“ írja Merckhez.

1748 óta a' Merckhez írt levelekben a' hang és érdek megváltoznak. Wieland nem ír többé Weimárról, Herder régen elnémúlt, úgy tetszik, kiki magának él, mással nem gondolva. Goethe csontokkal foglalatatoskodik; a' Herceg földtudományról értekezik vele. Csak Tischbein' levelei Ró-

mából, szólnak még művészetről; egyébiránt Camper, Blumenbach, Banks József és Sömmering elvont tudományos érdekű leveleikkel lépnek föl. Ámbár e' közlemények a' természettudományban fontosak lehetnek; de kánzók itt a' holt természet fölötti vizsgálódások, hol a' gondolat csak a' körül forog, hogy ezen csontokkal 's csontvázakkal való foglalatokodás közben egy élet hervad el, és nem lévén megelégedve a' halk elsínléssel, hirtelenebb megtámadással vet véget lételének. Merek megszűnt mint literator munkálkodni, mert kemény character nem tudott megváltozni, A' kevés virágok, melyeket a' Múzák életútjára adtak régen elvirítának; bíróilag dúlt a' csontok közt, melyeket az elhunyt élet az embernek—ki a' halhatatlanságot láthatólag akarja bírni—gúnyul hágy. Természetgyűjteményeit szaporitá; hivatala rendetlen kezdett lenni; 's mig körülé reményteljes gyermekek' virágzó csoportja hullá sírba, testi fájdalomak' kapásával meglepte őt azon búskomorság, mellynek áldozatja lön. Az erős férfiú önkeze által esett el, ötvenedik évében. 1791.

Jahrbücher für Wissensch. Kritik (Nro 9—11. II. 1836.) után Sz. D.

K. L. von Knebel's literarischer Nachlass und Briefwechsel
Herausg. von K. A. VARNHAGEN von ENSE und Th. MUNDT
gr. 8. (32½ ív) Leipzig 1835. Velinp. fűzve, Ára 3 forint p. p.

Knebel fia volt egy ansbachi titkos tanácsosnak. A' hálai Egvetemből porosz hadi szolgálathá ment, mellyet tíz évi szolgálat után mint hadnagy hagyott el. Azután Weimárbán lakott mint Constantin Herczeg' társalkodója; hanem 1780-ban nyugalomba tétetett. Hosszú, gondtalan, egészen a' tudományoknak és művészetnek szentelt életében költeményeket írt, Lucretiust, Propertiust és Virgil' Georgiconát fordította. Meghalt 1834-ben, 90-dik évében.

E' rövid érintés után az idézett munka' átnézésére mehetünk.

Ezen levelek a' német literatura' ramleri időszakáról olly eleven képet adnak, hogy élénkebbet, bélyegzőbbet bár milly másnemű bizonyítvány sem volna képes adni. Röviden összevonva láthatni itt, mint reszelgete Ramler ott is, hol nem vala reszelni való; milly boldognak érezé magát a' jó Gleim verselésében; mint hága fel a' Parnasszra győzhetlen költői vágyában egy ifju porosz tiszt. Itt neveztetik Ramler Apolló' első szülöttének, a' ki ha még húsz évig él „azon boldogító gondolattal hagyhatja itt e' világot, hogy Németország' arany-korát megélte. Láthatni, mint fejezi ki Gleim barátságát, mint iparkodik Knebelből egy második Kleistot teremteni; mint lesz Potsdamból, római és görög költői nevek

által, Spárta; mint vának a' hit-és erkölcstudósok a' költők ellen; a' jó Jacobi mind ezek mellett milly édesden alszik. Mind ezen elemekből azon kornak eleven képét alkothatni.

A' mi magát Kuchelt illeti: Ó mint hogy nem volt született nagyerejű költő, noha tehetség nélkül épen nem vala; nem csuda, hogy jó példány' s a' régiek' ismerete' hiányában nagyvá nem lehetett 's elragadtatott kora' hízgeléseitől. Olly nemű iparkodó lelkekre véghetetlenül nagyobb befolyással van a' jelen, mint a' múlt. Ramler és Gleim helyett Voss-al kellett volna szövetségben élnie.

Boie' leveleiben magasztalva említették a' Messiás' éneklője; föllépnek Bürger és Voss; örömkialtások között jelen meg Herder. Boie' minden leveleiből lélek' és itélet' egyenessége tetszik ki. — Knebel ekkor Potsdamban lakott, honnan jó sorsa Weimárba vitte, a' hol mint teremő szellem ugyan nem ragyoghatott; de a' legnemesbekkel társalkodva, azon férfiak' barátságát izelheté, kikkel együtt a' késő kor nevezi.

Knebel' Weimári életére alkalmasan vezetnek át az ő testvéréhez, *Knebel Henriettéhez* írt levelei, mellyekben szeretetre méltó oldalai mutatkoznak. Testvéri vonzalom, elevenség, természet' hű és figyelmes rajzolása teszik ezeket érdekesekké.

Ezután *Wieland'* tizenegy levelei következnek, mellyek csúnosok, könnyű folyamáúak, írásmódjukban sok humor. De bár milly ékesítettek is, őszinteség és szívesség ragyog belőlök. Láthatni azokból, mint tisztelé Wieland Knebelt caractereéért és lelki tehetségiért.

Legvezetesebek *Herder' és neje levelei*. De nem örvendetesek, mert nagyon is bizonyítják, a' mi kedvetlent Herderről tudunk, a' mit, érdemeinek teljes megismerése mellett, felőle Goethe nyilatkoztatott. Herder tulajdonképen nem volt termékeny fő; hanem csudálatos tehetséggel bírt különféle nemzetektől 's elláthatlan sokaságu könyvekből összeolvasni mind azt, a' mi érdekes, hasznos; a' valóban fontost pedig feltalálni ellenzé az ő csaknem rögzött eszmévé (fixa idea) vált megfogása az emberiségről; vagy ha egyszer azt feltalálta is, nem volt tehetsége előadni, mert a' formára 's művészetre nézve nem volt érzeke. Herdert az emberiség' martyrijának nevezhetni. Mert az, ki e' világot örökké csak úgy mint lennie kellene, tartja szemei előtt, ha olly helyzetbe hívatik, hol terjedelmesen 's erősen hatnia kell, szüntelen csak ábrándvilágban él 's képzetében vész el.

Természetes az, hogy a' férfi, ha fáradságos napimunka nyomja vállait, elettársánál keres enyhet és nyugalmat. De ha ez, a' helyett hogy férjét szeretné, abban az embert

imádja minden tekintetben; a' helyett hogy az ingerlékenyt csilapítaná, inkább ingerli; a' helyett, hogy a' világ' és körülmények' kedvetlen behatásait attól elhárítaná, azokat inkább a' házi körbe, a' biztos beszélgetésbe is bevonja: akkor a' férfi még jobban elkeseredik a' világ és emberek ellen. Herder' neje férjének, ki annak „János a' pusztában és krisztus egy személyben“ volt, föltehető vala a' martyrkoszorút; de ezen koszorú az ő homlokát nem hűvösítheté, hanem fürteit perzselé le. Így lón a' martyr teljesen készen. Ez volt Herder' sorsa.

Hanem mind ezen ítélet mellett is igazságosak maradhatnak a' jeles férfiú' nagy érdemei és neje' szép 's nemes tulajdonai iránt. Goethe is életiratában róla igazságosan, szelíden 's tisztelettel szóll. Herder ellenben és neje miként ítélnék ezen levelekben Goethe felől! Pedig egy korábbi levelében, míg a' kedvetlenség' daemona teljes hatalmat nem vett rája, így szólt: „Goethe fejét és szívét mindig helyén viseli, életének minden lépésében *férfiu*“. (240 lap.)

Herderen, — ki mindig ábrándvilágban élt 's olaszországi útjában barátiról így ír: „a' távolban ti mindnyájan közelebb vagytok hozzám, mint a' thuringiai légkörben valátok“ — mint vőn erőt lassanként a' kedvetlenség sőt elkeseredés, arról elhatározó bizonyítványul szolgálának e' levelek. Már egy korábbi levelében panaszkodik, hogy elfeledve van hogy ha néha jó kedvet mutat, az csak meztelenséget fedező lepel; sok levelében panaszkodik egészsége 's házi bajairól; saját művei nem tetszenek neki; a' művészet' szüleményeiben, mellyek minden érzőt 's gondolkozót meghatnak, nem talál örömet, önelégedetlensége nevededik, enyelgése kényszerítettek; végre illy borzasztó-keserű panaszra fakad: „Micsoda tíz évig lánczon ülni? (Trenk' életéről levén szó) én harmincz évek óta ülök azon. Keserű boszonzkodás lep meg minden embert e' könyv mellett, melly olly mélyigazzan van írva, és világa igazán mindenütt van“. (292 lap.)

Schiller felől is szintúgy keményen ítél Herder, mint hogy őt Kant' philosophiájához ragaszkodása által ellenségének hívé. — De a' Németek húzamos ideig sohasem igazságtalanok nagy férfiak iránt; nem lesznek azok Herder iránt sem. Nagy kérdés: Mellyik hatott mélyebben a' Nemzet' jobb részének lelkebe és szívébe, Herder-e vagy Schiller? ki volt nagyobb befolyással a' Németek' mivelődésére, Herder-e vagy Schiller? — Herder, ha végig gondoljuk az ő életét, minden emberisége, némelly fényes és szeretetre méltó tulajdonságai mellett is, hasonló érzeményt gerjeszt bennünk a'hoz, a' mit Leonora Tassóban mond:

„Wir missgönnen

Dem Bild des Märtyrers den goldnen Schein

Um's kahle Haupt wohl schwerlich, und sein Lorbeer
Bezeichnet mehr sein Leid uns als sein Glück.“

Knebelnek Herderhez 's nevéhez írt levelei bizonyítják, a' mit gyanítottak fölöle, midőn Knebel' költeményeit 's egyéb ömledezéseit olvasták, hogy ők nagyon kedvelék egymást. Herder mindig elragadtatva magasztalá barátja' költeményeit, és tetszék neki, a' Kant' szigorú bölcselkedés-módja' ellenségének azon mód, melly szerint Knebel kö-tött és kötetlen beszédeiben bölcselkedék.

A' többi levelek Knebelre nézve csekély fontosságuk. *Lavater'* levelei egyszerűségökért tetszenek; *Mayeréi* mutatják a' jó, részvevő 's művészetnek élő schweiczi férfiat. *Jean Paul'* leveleiben ugyan szivesség, jóakarát, lélek van; de visszalökők örök elménczkedő alakjuk miatt; noha azt mondja maga felől: „Nie hab' ich gesuchten Witz, sondern nur suchenden.“ *Matthisson'* levelei sok magasztalásaikért 's nagyon ajtatos hangukért úntatók; de *Hegel'*-ét érdekekkel olvashatni. A' nevezetes nagy philosoph itt úgy jelen meg, mint politicus hírlap' szerkeztője, gyakran szeszélyesen 's elmésen. *Fernow'* egy pár levele alapos nyelvtudósra 's criticusra mutatnak. Itt vannak még *Falbe'*-től három, *Voss'*-től egy levél. Érdekesek a' *Passow Ferencz'* levelei is, melyekben a' derek író ifjúi, munkás, alapos, lelkes iparában tisztelettel ragaszkodik az idősb 's alapos ismeretű Knebelhez. — Az *Oken*, *Werner Zacharias'*, *Wolf* és *Schütz'* leveleiből láthatni a' tiszteletet, mellyben ezen férfiak előtt Knebel álla, és bélyegzik íróikat.

Abeken után (Jahrb. für wiss. Kritik I. Nro 106. 1836.) Sz. D.

Gesammelte Gedichte von Friedrich RÜCKERT. Zweyte Aufl. 1-ter Band. Erlangen bey Karl *Hayder*. 1836. gr. 8-o Velling. füzve, Ára 3 forint p. p.

Ritka költészeti művet fogad olly nyitott karokkai a' köz kedvezés, mint Rückert' költészeti gyűjteményét fogadta. Nagy bizonyága a' mű' jelességének és publicum' tetszésének 's becsülésének az, hogy kevesebb mint egy év alatt második kiadás lőn szükséges. Mi szerzett ezen költeményeknek olly fényes kilépést és gyors elterjedést, kitetszik a' következőkből.

Ezen költeményekben a' természet' szemléletei, jelenei, törvényei és viszonyai (magukban és az emberekre vitette) buzognak és hangzának tisztán a' szívből; az azokkal megteljesedett szellem gondolkozik és költ, hangzik és énekel. Majd költői mélyelműség és komolyság szól azokból az olvasó' lelkéhez; majd vidám enyelgés és elmés phanta-

sia kelti föl a' lelket részvevő vizsgálódásokra. — Rückert muzája mindjárt első fellépte óta, kivéven némelly költészeti és mértéki próbákat, mindenkor csak a' mindnyájunkat körülvevő valóságban él és mozog; és nemes alkatban 's kedves hangban vonja ki, a' mi sok szívben sejtetlen, vagy csak féligértve szendereg vagy buzog. Fel tud fogni mindent, a' mi volt és természetes, bár milly rejtve lappang is az; ki tudja tisztáni salakjától az érzelmet; érti kilep- lezni setét burokjából a' világos eszmét, és azt azzalszüle- tett 's mintegy csak a' költőtől visszaállított szépségben és fényben ragyogtatja. Erősen áll ezen költő a' belső és külső valóság' biztos, nem-ingatag határán; abból vonja szel- leme' minden gyökerével a' dolgok' velejét, belső izzótüze- ben átváltoztatja azt, és a' tiszta szépség' 's tökéletes kép' elemében bájos virággá neveli fel. Még pedig nem csak a' valódi érzelm' virágait fejtí ő ki; az erős és beható gondo- latok' legdúsabb és legérettebb gyümölcsét is fényre hozza. — Bizonyítja ezeket minden dal, elsőtől utolsóig. Bárho- vá tekint az olvasó, nem talál nézésre kitett hiú pompát, fényt; nem képtelen ábrándozást a' távoli üregekben és za- vart kóros álmokban; nem szokatlan', homály', messziről- hozott', és vadidegen' vadászását.

Csalhatlan próbaköve a' valódi költőnek, hogy olly mindennapit, százszor, ezerszer megénekeltet, mint a' sze- relem, újat láttatva tud előadni, 's olly közönséges tartalomra saját, megfelelő helyeget nyom. Példáját láthatni itt ennek a' „Liebesfrühling“ben, melyet a' költő így ad elő:

„Dieses Melodram der Liebe,
Ein an innern Scenen reiches,
Das aus vollem Herzen triebe
Ein Empfindungsblüthenweiches
Ich im Frühlingsluftgestiebe,
Eines Erdenhimmelreiches
Schrieb, Unwissend, dass ich schriebe.
Weil ich jedem, der ein gleiches
Auch einmal mit Lust gespielt,
Und es für kein Spielwerk hielt,
Weil es heil'gen Ernst erzielt“.

Ha ki ezen költeményeket szorosabb történeti időrend- be oahjtaná, maga is tetszése szerint, elhelyezheti ezeket, hogy úgy tekinthesse és érezhesse őket, mint egy lyrai epost vagy dramát. A' lyrai poesisnak kell nálunk kipótolni e' két más költésnemet; ezek csak a' lyrica' tősarjadékai: a' Görögöknél is az Epos Hymnusból, a' Drama Dithyrambok- ból alakult, és miután a' hős-és színiköltés' kora elmúlt vol- na is, újra a' Lyrica vette át a' más kettő' hivatalát, mint

azt részint Pindarban láthatni. Quintilian XI. 62 mondja Stesichorusról: „Stesichorum, quam sit ingenio validus, materiae quoque ostendunt, maxima bella et clarissimos canentem duces, et epici carminis onera sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul loquendoque debitam dignitatem, ac si tenuisset modum, videtur aemulari proximus Homerum potuisse“. Más görög lyricusokról is hasonlóan ítélni.

Mindenek fölött láthatni ezen szoros összeköttetést a görög Drámában, melly legvirágzóbb idejében sem szakadt el a minden költészet gyökerétől, a Lyricától, 's a karok pótoltak ki minden lyrai költeményeket. A' mi pedig a karnak, vagy általában a Lyricának kötelessége volt, Horátz így adja elő.

Ille (chorus) bonis faveat et consilietur amice,
 Et regat iratos, et amet peccare timentes;
 Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
 Justitiam, legisque et apertis ostia portis;
 Ille teget commissa, Deosque precetur et oret
 Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.“

Ha a' Lyra ezen hivattatását betölti, ha tisztítja az indulatokat, a' szenvedelmeket magasb erkölcsi akarat' kormánya alá rendeli: úgy a' költészet azzá lesz, mi eredetileg mindenütt volt, tanítója és nevelője az emberiségnek, 's nemcsak vidám művészet—gaya sciencia—hanem magának az életnek legbensőbb magva és komolysága. Ez nem kíván és szenvedhet el szenvedélyek' erőszakát, melly csak dül magában és kívül; hatalmát és uralkodást kíván ez a' felett, mértéket minden dolgokban és erőt az erkölcsben és önviseletben, mint a' görög Tragoedia. A' szép mértéknek és nemes öntartásnak ezen bélyege látszik mindeniken e' költemények közül. Az egészben mindenütt alapul szolgál és mindenünnen felsugárzik a' *lelkezet' erkölcsi szépsége*. Nyoma sincs itt a' fölöttébbi ingerlésnek, mint gyakran újabb költőknél láthatni; még kevésbé a' gúnynak és *Ironiának*, melly napjainkban egyedüli múzaként tiszteltetik. Rückertet magasb komolyság lelkesíti az isteni és való, szerelem és ohajtás 's a' tökéletes szép után; jótékonyan figyel és örvend a' természet' sokféle kedves alakjaira és változatos tünényeire; mély meggondolással és vidám szelídséggel néz az emberi állapotra és történetekre. Minden, úgy legnagyobb mint legkisebb a' természetben és emberi életben, ha érzelemhez és lélekhez szólhat, 's jól kimért alakot és szépséget ölthet magára, örvend az ő vonzalmának, önmegadásának, ragaszkodásának, nyájas felfogásának és ápolásának. Meghatva, jóltevőleg, főlemelve uralkodik egész köl-

teményen föltekintés egy 'magasb világrendre, istenesség és valódi vallásosság (nem torzképe annak vagy hiábanvalósága), ajtat és kegyesség; ez az, melly az élet' legkeserűbb tapasztalásait, szenvedéseit és nyomorait úgy tekinteti mint tisztítótűzet, melly ez által a' lelket és indulatot le nem veri, el nem lankasztja, hanem bátran, gyöngéden és fájdalmasan kormányoztatja; azon lelki helyezet melly által a' megedzett tiszta character az időn keresztül az örökléthe ér és hat.

Ezek azon jelességek, mellyekkel Rückert' költeményei a' való', tiszta' és szép' minden barátinak és kedvelőinek ajánlkoznak.

Münchner gelehrte Anz. (Nro 63. 1836.) után Sz. D.

Cléopatre, reine d'Egypte 's a' t. (Cleopatra, Egyiptomnak királynéja, román SAINT-FELIX JULIUSTÓL Páris, 1836. két 8-o kötet. Ára 15 franc.

Romans historiques 's a' t. (Languedoci történeti románok, SOULIÉ FRIDRIK által).—Páris, 1836. két 8-o köt. Ár. 15 franc.

— „*Cleopatra*, Egyiptomnak királynéja“ próbatétele a' régiség' festetésének, történeti románban. A' görögök és rómaiak hátrahagyott emlékeik által ismeretesek előttünk; ismeretesek, dicső tetteik által. De a' régi világ' erkölcesei, a' római, athenei, carthágói, vagy alexandriai polgárok' házi élete csak nem egészen ismeretlen. Nehány tudósok vizsgálódásokra bocsátkoztak e' tárgy körül, 's nagybecsü találmányaikat olly munkákba iktatták, mellyeket nem egy könnyen olvas a' nagyobb közönség. Pedig élénken vonzatunk ezen fényes civilisatio felé, melly megelőzte a' mienket, 's gazdag bányául szolgálhat az irónak, ha e' kincsek' mikénti kikutatásához ért: De erre nem elégséges, képzelődéssel bírunk és stylussal, e' két tulajdonsághoz még tanultságot is kelletik, jókora mennyiségben kapcsolnunk,

Csak ha a' régiség' műveit tanuljuk, ha olvassuk íróit, ha végig forgatjuk a' magyarázó sereg' munkáit, csak akkor juthatunk annyi ismeretekhez, hogy parányi részeket meg' együvé szerkeszthetünk azon ó világból, melly nincsen többé. Mennyi szorgalom és tanulás kiváncsít, tárgyunknak olly bírásához, hogy a' jelennek reánk nézve olly hatalmas befolyását, melly néha erőt vesz rajtunk, a' nélkül hogy észrevennők, — egészen lerázhassuk. Történeti románt, ha tárgyai korunktól távol eső időszakból merítették, csak az írhat sikerrel, ki mint Scott, a' régiség' tudományának, 's a' művészetnek egyiránt avatottja.

Saint Félix úrnak még sok tanulni valója van e' tekintetben. Cleopatrája minden bizonnyal szép talentomra mutat, de inkább hőskölteményhez hasonlít. Sok benne a' pom-

pa, 's az érdek kevés. Olly hiba, mellybe közönségesen esni szoktak az írók, ha a' régiákat festeni akarják. Ők az emphasishez folyamodnak, hogy személyeiknek némi méltóságot kölcsönözzenek, mellyet, úgy vélem hibásan, amaz időkor' characteristicus vonásának néznek. — Saint Felix úr románja mind e mellet olvasásra méltó, mert a' kijelelt tökéletlenségek mellett, jól és hatalmasan festett jeleneteket is foglal magában.

— Soulié úr, languedoci historiai románjaiban hasonló czélt tűzött ki magának. Ő déli franciaország' erkölceit akarta festeni, a' celták', gallusok', rómaiak' és keresztények' idejében. De ennyi tárgyat nem rázhatni illy kis rá-mába. Azon négy elbeszélés, mellyek meg annyi rajzai készültek lenni négy különféle, nagyszerű időszaknak, szerfelett kurta. Egykét vonás' egyszerű vázolatát történeti románnak még nem mondhatni.

Scott, kit Soulié ur előszavában igen helyesen e' műnem' teremtőjének és legjobb példányának nevez, számos munkáinak nagyobb részét egyetlen egy tartomány' erkölceinek festésére szentelte, és a' történetek' korszakai nála sem szerfelett távolak, sem szerfelett különbözők. 'S a' történeti románnak főérdeme valóban a' részletek' azon seregében áll, mellyek a' multkor' házi életének körébe helyezik az olvasót, 's hol vonás vonás mellett, valamelly kor' képét híven tünteti előnkbe. De épen e' részletek' híjával van Soulié úr' könyve, 's keveset találunk itt, mit még nem tudtunk volna; pedig kár, mert a' szerző' tehetségétől jobbat várhatni. Látszik, hogy a' történeti oldal, 's a' korszakok' külseje még nagy befolyással volt az íróra, 's hogy eleresztette szem elől a' történeti román' való czélját, melly a' történetírásban helyet nem találó házi szokások' 's a' családélet' festésében áll.

Bulletin littéraire etc. (Nro 8 1836.) után. Sz. L.

Novelle di Luigi Cibario 's a' t. (Turini CIBARIO LAJOS' novellái). Milano. Stella' és fiainál. 1836. két Kötet 32-edr. Ára 2 franc.

E' két kis kötet, tizenhat különféle nemű, jól iratott novellát foglal magában. Közülök néhányan történetiek, 's a' szerző élénk érdeket kölcsönözött nekik leírásainak valósága által, mellyek az illető korszakok' közelebbi ismeretére mutatnak; mások termékeny képzelődésének gyümölcsei, 's itt az újabb elbeszélők' vétkei szerencsésen kikerültettek; néhányan elvégre elég csipős gúnyiratok, 's közülök „a' könyvcsinálás' művészete“, jeles criticája azon mesterségnek, mellyet annyi író gyakorol napjainkban. — „Ha a' minden

mesterségek' legdicsebbikét akarod választani, így ír a szerző, légy újságíróvá. Négy francia, egy angol és három olasz újsághól kilopod, 's lemásolod újságodnak három negyedét. A' hátralevő része külön levelezéseidből áll. „A' konstantinápolyi levelek alattomos mozgásról szólanak Servia' néhány kerületeiben. Híre van, hogy Milos fejedelem, a' lázadók' terveiről értesítettvén, oly rendszabásokat tön, mellyek a' szándék' kivitelét gátolni fogják.“ Illyes hírek mellett attól egyáltalában nem tarthatni, hogy leveleződ állítását meghazudtolja a' következés. Mert ha feltámadnak a' serviaiak, 's ha mingyárt hat hónappal is utóbb, jóslatodra hívatkozhatol; ha pedig a' lázadás elmarad, ez bizonyosságul fog szolgálni, hogy a' fejedelem' rendeletei, mikről te szintúgy szólottál, jók voltak és alkalmasak.

De felteszem, hogy a' politicába nem akarsz elegendni, 's valóban ez olly mesterség, melly nem díszlik olaszország' ege alatt; adj ki hát egy tudományos folyóírást. . .

Már ez nagyobb fáradságodba fog kerülni; mert szükséges, hogy legalább címeit tudjad azon könyveknek, mellyeket jelenteni fogsz. Ez kikerülhetetlenül szükséges, mert tudva van, hogy a' szóban forgó könyv' címével nyitattik meg a' cikkely. Aztán . . vagy bajosnak tartod szólni a' könyvről, a' nélkül hogy olvastad volna? hiszen mások épen azért nem tudnak róla számot adni, mert olvasták. Nyisd fel tehát füledet, 's halld, hogy az mint történik. Teszem, egy tragoediáról kellek szólnod. Bévezetésül hosszasan értekezel a' jó tragoediának tulajdonságairól, aztán e' szókkal rekeszted bé a' cikkelyt: „jelenleg nincsen szándékunkban megvizsgálni, mint vívott legyen meg a' szerző azon nehézségekkel, mellyek általában a' tragoediával, 's közelebbről az általa választott tárgygyal járnak“; megígéred, hogy külön cikkelyben fogsz a' mű' vizsgálatába ereszkedni, 's ígéretedről, ha megemlékezik az író, megfélekednek az olvasók. Vagy talán statistikai munkáról kellek szólnod? pillancs bé a' könyvbe, 's látni fogod a' rendszert, mellyet követ az író. Most már béteszed a' könyvet, 's a' cikkelynek egy harmadában elmondod, hogy a' statistica a' közgazdaságnak alapja; másik harmadában, hogy a' statistikai munkának hasznos volta, a' benne követett rendszertől függ; 's a' harmadik harmadban elvégre jönak vagy rosznak mondd a' szóban forgó íróét.

A' „La Gola di Klus nel giura“ című elbeszélés, némi gúnyírat az utazásdüh ellen; a' szerző gonoszul bánik a' Schweiczczal és lakosaival, kikről azt mondja, hogy nem érdemlik azon jó hírt, mellyben állanak. Ebbeli ítélete' aligha számos helybenhagyóra fog találni.

„Egy papiroslevél' kalandai“, 's a' „beszélgetés egy poshadt tudós 's a' középkor között“ igen kellemetes, elmés művek. Az utolsó mulattatólag előadja azon nagyvitát, mellyben a' középkor' pártolói a' görög és római régiség' imáddóival állanak.

Bulletin Littéraire et Scientifique (Nro 8. 1836.) után. Sz. L.

M Ű V É S Z E T.

Musical History etc. (Muzsikai történet, életrás és critica a' muzsikának általános vázlata, előkorától napjainkig, HOGARTH GYÖRGY által,) 12-edr. London: 1835.

Hogarth úr' munkája, a' muzsikát tárgyázó azon kevés munkák' egyike, mellyek népszerűek, és még is nem felületesek. Szerzője jeles tehetségekkel bír vállalatának létesítésére, nem csak mint tudományos és kellemes előadásu író, hanem mint a' muzsikának közelebbi haladására, 's múltkori történeteire gondos figyelemmel lévő művész is. Jelen munkája értelmes rövidséggel terjesztvén elő a' tárgyhoz valókat, több észrevételt, és jeles eredeti bírálatot foglal magában, mikre nem csak a' nagyobb közönséget, de az értők' kisebb számát is figyelmeztetjük.

A' muzsikának állapota a' Zsidók között és Egyiptomban, nyitja meg a' munkát, 's folytatólag a' művészet' haladása azon időtől kezdve, midőn először gyökeret vert Olaszországban, a' keresztény egyház' zsengekorán 's a' középszázadokon keresztül napjainkig, adatik elő. Mely belátással szól a' szerző azon iskolákról, mellyek fokonkint olasz-német-angol és francia országokban, az egyház', játékszín' és terem' osztályaiban keletkeztek; a' compositionának különféle stylusairól mellyek időről időre elsőbbséget nyertek; — előadását minden alkalommal érdekes és mulattató vonásokkal elevenítvén. Minden parányi körülményre illyes munkában nem ereszkedhetni; 's a' kisebb befolyásu művészekről csak mellelegesen emlékeztvén, vagy rólok szót sem tévén a' szerző, annál bővebb a' különféle időszakok 's a' művészet' fő történetvonásainak kijelelésében.

Muzsikában szintegy mint architecturában a' szépség' bizonyos alakait találhatni, mellyek függetlenül a' szeszély' és divat' ingásaitól, mindenkor és minden időben léteztek; és ezeket nem a' silányabb rész' műveiben, hanem azon magas műveltségü geniusok' röptében kelletik keresnünk, kik a' világot' bámulatát, 's nevök' hallhatatlanságát vívták ki magoknak. Bár mint tökéletesbült is napjainkban a' művészet, Handelt, Haydnt és Mozartot' soha sem bocsáthatjuk el szem elől. Ők a' művészet' nagy határoszlopai; — egy Weber

és egy Rossini új ösvényt nyithattak a' modulationának; — egy Beethoven a' harmonia' lánczozatát felhounhatta; — új hangszerek' feltalálása, és a' régiék tökéletesbítése az orchestra' képességét kiszélesíthették: de a' felebb említett művészek' remekei útát fognak találni képzelethez és szívhez, ivadékról ivadékra; 's a' muzsikai tanítás' mindenik tökéletes rendszerének alapművei lesznek mindenkor.

„Händel, mondja Hogarth úr, minden muzsikusok' legnagyobbika, 's neve valószínűleg örök időkig, felül nem haladtatva fog ragyogni, mint, Homer, Milton vagy Michael Angelo' neveik. A' muzsika azóta, némi tekintetben, folyvást haladtott előre. A' melodia folyóbbá, kellemesebbé és rhythmicusabbá vált; a' hangszerek' hatósága öregbítettett; számtalanok a' nagy szépséggel járó folytonos kezelési és egyeztetési találmányok. A' játékszín' és a' terem' muzsikája különbéfévé, szabadabbá és gazdagabbá lett azóta, 's Händel' olasz operái ennél fogva, mint korának öszves játékszíni muzsikája feledéshe merültek, és örökre; mert ha feltámasztanák is őket, minden szépségeik mellett, keménységről és soványságról vádoltatnának, 's formáikat már nem fogja ízlélhetni a' világ. De az egyház' muzsikája, a' művészet' legnemesebb ága, ivadékról ivadékra változatlan maradtott, 's valószínűleg változatlan fog maradni még hosszas időig ezentúl. A' harmóniának nagy elvén alapítva, a' tizenhatodik és tizenhetedik század' művei által megerősítve, olly anyagokból szerkeztült össze, mellyeken alig vehet erőt az idő, 's azon kevés ékesítések, mik a' különféle korszakok' különféle ízlésével járnak, parányi befolyással vannak a' colossalis épületre. Ehhez képest a' muzsikának minden egyébbe nemei silányak és tünékenyek. Gibbons' és Gallis', Purcell' és Boyce' szentelt ömléseik még viszhangozni fognak egyházainkban, midőn napjaik' és napjaink' minden egyéb muzsikája már feledésbe merült. Ez alapon építette volt Händel oratoriumainak bámulatos chorusait. Fenállásuk nem függ az ízlés' vagy divat' változékonyságától. Ők ma is olly hatással vannak a' lélekre, mint midőn először hallattak; 's meg nem fogyasztható hatalommal lesznek a' lélekre addiglan, míg az emberi természet' nagy elvei változatlanok maradnak.“

Mi szívesen magunkénak valljuk e' véleményyt. A' dramaticai-és vocalmuzsikának tökéletesbítése, 's az újabb melodiának finomítása Händel' és korának operáit örökre eltiltják a' színtől. — A' múlt század' olasz szerzőinek, 's Bach' és Haydn' műveinek az instrumental, Gluck' és Mozart' szerzeményeinek a' dramaticai és vocalmuzsikában, köszönhetjük elvégrei felszabadulásunkat a' régi contrapunctisták' fonák megszorításai alól, 's most a' hangok' egész világában sza-

badon szárnyallhat a' művész, korlátokat nem ismerve, hanemha a' természetét. Midőn a' genius vagy izlés' művei mesterkéeltség által megbéníttatnak, vagy békoba veretnek az iskolák' szabályai által, — bizonyosan előbb utóbb feledésre kárhoztatnak; de midőn a' természet' változatlan törvényei kalauzsképen szolgáltnak, fennáll a' mű, 's allandósága a' teremő erő' hatalma és hennsősége által biztosíttatik.

A' lyrai drámában a' muzsikások nem voltak olly szerencsések, mint a' költők, kik a' régiség' ebbeli tökéletes példányait szemlélhették. Az olasz opera csak a' tizenötödik század' vége felé keletkezett; 's még azután egy századdal sem hirt saját stylussal. Muzsikája egy volt az egyház muzsikájával, csak hogy madrigálokkal és népszerű dalokkal kihímezve: de a' recitativ' feltalálása, a' symphoniai kíséret' alkalmazása, a' melodia' stylusának a' szók' jelentőségéhez mérséklése, a' vocalrészek' fokonsinkinti szépítése, az orchestrum' tökéletesbítése után — Marcello a' lyrai drámának elveit theoriában, 's Gluck, 1764-ben, Orfeo című operájában tettelesen kifejlesztették. A' forma egy maradott azóta, bár mint változtak is a' részletek, a' melodia' azon különféle stylusainál fogva, mellyeket Mozart, Cimarosa, Rossini és Weber alapítottak; — a' forma ugyan az maradott, mióta hang és szó a' drámai symphonia által együvé olvasztatott.

Az egyházi muzsika külön pályán eredett útnak, 's jóval korább időszakban alkottatott. Midőn a' religió érzelmeinek magasztalása, a' mindennapi hiúságoknak olly gondolatokká felcserélése, mellyek bėjárlják az öröklétet, — a' kitűzött czélt, akkor igen természetes, hogy a' hangnak és stylusnak a' legnagyobb egyszerűséggel kelletik bírniok. Illyes muzsikának önlangései, csak ünnepélyesek legyenek és hatók, tökéletlenségök', és egyhanguságuk' daczára is, megfelelnek a' czélnek. A' „cantus gregorianus“ 's a' „Te Deum“ bámulatra méltók még ma is.

Angliában Tallis, Bird, Gibbons 's mások, Erzsébet' korában, Tye' és Palestrina' 's a' többi olasz művészek' nyomain, olly nagyságot, egyszerűséget és tisztaságot kölcsönöztek az egyházi muzsikának, mellyet az újabbak utólérhettek ugyan, de bár mint tökéletesbített is magában a' művészet, felül nem haladhattak. — Hogarth úr' az angol egyházi muzsika' tisztaságát mindenek felett annak tulajdonítja, hogy az kirekesztőleg az orgonára szoríttatott, olly hangszerre, melly a' religio' tárgyainak szenteltetvén, már magától az ahítat' érzelmeit költi fel a' lélekből, holott az orchestrum' különféle hangszerei a' vígalom' és tobzódás' jeleneteit, a' táncz-és játékszínt juttatják eszünkbe. Több szerzők lehetetlennek látván, hogy az újabb harmonia' és melodia' összes kincsei a' szoros egyházi szerzemények' határai közé

szoríttassanak, műveiket és moteteiket a' drámai muzsikának vidám és virágos stylusában írták. Még Haydn' és Mozart' művei is hasonló, modorban készíttetek, a' „stabat mater“ 's a' „requiem“ kivételével. Ez utolsóban Mozart, 's am- abban Haydn otly szentséget, szabadságot és kellemet le- hellő műveket adtak, mellyek példányul szolgálhatnak ö- rökké.

„Händel', Haydn' és Mozart' sorában, — így ír, a' szerző — áll még Beethoven. Ó keveset írt azon osztályban, mellynek lelke' minden energiáját szentelé vala Händel, de szelleme rokonabb Händelével, mint bár kié. A' gondola- tok' óriási nagysága, a' tervnek szélessége és egyszerűsége, minden aprólékos részletek nélkül, egyiránt találhatik mű- veikben. Beethoven' harmoniai, e' tulajdonokon kívül, mé- lyek és busongók, egészen saját characterrel bírók. Mi- dőn füleinkbe zúgnak sötéten és mindig sötétebben, azon fellegekhez hasonlók, mellyeket merengve néz a' szem, míg a' villám, 's a' kebelökből kidörgő szózat felriasztják a' bámulót. Illy rendkívüli hatással bírnak névszerint csodá- latra méltó symphoniái. Ezek utól nem ért fenségben, egye- dül állanak a' muzsika' egész körében. Melódiái rendkívüli egyszerűség által jeletetnek ki, 's még is legbensőbb ér- zelmeket költenek fel a' lélekben.“

Nagy keménységgel szól a' szerző olaszország' újabb művészeiről, sőt kelletnél is keményebben. Bellininek sty- lusa, tisztaságában, nem ismeri azon álszépítéseket, mellyek Rossini műveiben „ad nauseam“ fényledeznek. Szerzemé- nyei kellemesbek, folyóbbak és véghetetlenül szenvedelmé- sebbek Rossiniénál. E' tekintetben és szabad formáikra néz- ve, haladást mutatnak az olasz iskola' körében.

Edinburgh Review (April 1836) után. Sz. L.

U T A Z Á S L E Í R Á S O K.

K. GÜTZLAFF's, *Missionärs der evang. Kirche, dreijähriger Aufenthalt im Königreich Siam, nebst einer kurzen Beschreibung seiner drei Reisen in den Seeprovinzen Chinas, in den Jahren 1831—33.* Mit einer Karte. Basel. Schneider, nagy 8-adr. Ára 1 forint 54 kr. p.p.

Ez a' jól nyomtatott utazás-leírás méltó volt a' közzé-té- telre, és a' földtan' 's emberiség' baráti részvétellel fogadják ezt. Ellis egykori térítő adta ki angol nyelven Londonban 1834-ben, 's a' fordítás igen jól ütött ki. — Gützlaff 1828— 31 volt Siamban, mielőtt China tengeri tartományainak beutazásához fogott. Orvosi ismeretei, 's a' Siami nyelvtu-

dása nagy hasznára voltak a' térítőnek és értesítőnek. A' mostani Siam ország áll a' tulajdonképeni Siamon kívül, Laos királyság' nagy részéből, a' szomszéd Cambodja' jókora földéből, s a' malaji fél-sziget néhány adózó tartományiból. Kiterjed az egész birodalom az északi szélesség 5—21. fokáig, — legvégső nyugoti határa, a' greenwich-i keleti hossz. 97° 51'-ig és keleti határa a' 105°-ig. Területe 190,000 (angol) négyszeg mértföld. Nagyobb részint hegyes és mocsáros. A' Memnam fő folyó torkolatánál fekvő Bankok nevű főváros, egy órányi kerületű, van benne egy rom: cath. templom, ragyogó pagodáktól körülvéve, 401,300. lakossal, kik közül 310,000 adózó Chinaiak, 50,000 ugyan ezeknek ivadéki, 8000. Siamiak, 800. rom. cath. keresztények. Az egész birodalom népessége 2,720,500. lélek, — kik közül 1,260,000. siami, 840,000 laosi ivadék, 440,000 chinai és 2000. portugáli. A' Siamiak karcsúbbak mint a' Malajiak, kisebbek mint a' Chinaiak (átaljában 5 láb 3₀ ujj magas), közönségesen véve erősek, bőruk világos barna színű, a' miveltségben hátramaradtak; sötét babonában tévelyeg mind a' pap-ság mind a' nép, s az igazgatók durva erőszakkal uralkodnak. Csillagászat, földleírás, hajózás, és orvostudományegészen ismeretlen nálok: csupán a' hangászathoz látszanak érteni. Énekök néha lágy hangú és siralmas, többször vidám és élénk, a' fülnek mindig kedves. Gützlaff úgy említi a' laoiak nád orgonáját, mint legszebb hangú a' siai muzsikát, s azt állítja, hogy az egy európai művész keze alatt talán a' legtökéletesebb lenne a' földön. — Életmódjuk lomha és szennyes, mesterségeket és közéleti kereskedést csak a' munkás és iparkodó bevándorlott Chinaiak üznek. A' határtalan igazgatói hatalom épen olly rablóí és önkényes, mint tudatlan. A' király' czime: főlk' szent ura, az élet Isteni parancsnoka, minden dolgok' tulajdonosa, és a' fejez elefánt ura, melyet az vörös mezőben hord czimerén. A' betűírás régen bevitetett Siamba, s az olvasás és írás el van terjedve a' nép között: de könyveik foglalatja nem egyéb mint Buddhizmus, melly a' nép vallása. Számatalan sok a' Talapoi, a' fő városban legalább 5000, az országban szanaszét 50,000ren fölül, annyira, hogy minden 14. főre számlálhatni egy papot. A' bujálkodás, játék, és opium (mákonny) sokasítja a' nyomoruságot. „Fáj“ ugymond a' jó lelkű Gützlaff, hogy mind eddig egy becsületes embert sem találhattam Siamban.“ A' Londoni térítő társaság elhatározá 1832-ik eszt. hogy a' Keresztényeknek a' Sz. Írást siamnyelvre fordíttatja. 1829. óta Milton térítő Singaporeban, siam szótáron dolgozott, mellyben 13,000 szó van, s egy kis próbát tett a' biblia fordítással. — Gützlaff Károly 1803-ban született Commernben, Pyritzen, szegény de jámbor szüléktől; 1821-ben ötvösséget tanult Stet-

tiben, 's midőn a' király oda ment, egy versszettel járult ahhoz, mellyben azon kívánságát jelenté, hogy ő az Ekklézsia, szolgálatjára kívánná magát szentelni. Ennek következtében Jänike lelkész' térítő iskolájába utasítaték Berlinben, 's innen a' hollandi térítő társasághoz 1823-ban Rotterdámba. Itt maradt ő, magát céljához készítőleg 1826-iki Augusztusig, 's ekkor értésére adák, hogy Sumátra' éjszak nyugoti partjain fogja a' vad Battakoknak hirdetni az Evangyéliomot. 1827-diki Januar 6-kán szálltki Batáviában, 's lakó társaságn a' jó lelkű Medhurst térítőnek, ki őt a' barátságos chinaiakkal, kiknek nyelvét megtanulta, megismerkedteté. Egy Sumatrában kiütött háboru megsemmisíté oda menő szándékát, 's Bintang szigetbe vonult vissza, Singapore szomszédságában, hol chinai nyelvbéli ismereteit nagyobbítá. Tomlin az angol térítő Malakkában a' malayi félsziget nyugoti partján Gützlaff dolgait hathatósan előmozdítá, elkísérté ez őt 1828-ki Augusztus 4-én egy chinai kereskedő hajón Bangkokba, hol Aug. 20-kán szállottak ki, 's a' város főnökének mint orvosok mutattatván bé, örömmel fogadtattak. Az ottani Keresztények előjárója egyszersmind tenger-réviliszt, ki bizonyos portugáli-angol féle nyelven beszélt, bemutatá őket mint házi vendégeit, a' külső dolgokra ügyelő Minis-ternél, kitől illően fogadtattak. Rágalmazták ugyan őket, de sem a' Minister sem a' Király arra nem hajtott. Emez felolvastatá a' térítők' könyveit maga előtt chinai nyelven, és semmi botránkoztatót nem talált azokban: csak azt ajánlá nekik, hogy szüken oszlogassák, a' szegény nép pedig kíváncsian fogadá el azokat. Két Chinai segített nekik a' siami biblia fordításban. — A' laosi fogoly király feleségével, 's gyermekeivel egygyütt legkegyetlenebb módon végeztettek ki. — Nem hallgatván az ellenek törökre, sok tudni vágyó tödult a' térítőkhöz, mind a' fő, mind az alrendüek közül, sőt fejedelmi emberek is, és könyveiket elkapkodták. A' siami biblia fordítással sietni kellett, 1829-diki Martius közepén az ujj Testamentom felénél már több le volt fordítva, és Tomlin szó-tárja az R. betüig kidolgozva. Gützlaff még a' templomban is merészelt a' nép isteni tisztelete ellen beszélni, és azt Jézushoz téríteni, a' nélkül, hogy valami történt volna vele. A' mint látszik tulsó Indiában eltűrőbbek az emberek, mint Európában. A' sokistentimádók és önbálványozók hajoltak el eleitől fogva ezen szabálytól kevés kivétellel. Majus 14-én Tomlin vissza ment egészsége változása miatt Singaporeba, 's Gützlaff maga maradt ott, 1831-diki Májusig, és azt hitte, hogy a' benszülöttek' sok előítéleteit kiirtotta. Szent könyvüknek egy régi profétája azt tartja, hogy egy nyugoti vallás kiszorítja a' Buddhismust. Ez nagyon jól ütött ki Gützlaffra nézve, de hasznot nem kereső,

szíves vallásos érzéseket nem volt képes gerjeszteni. Maga a' Király kérte őt, maradna Siámban 's lenne tábori orvos. — A' siami nép characterének különféleségéről igen sokat ír Gützlaff; a' keresztény vallást 1622-ben vitték be a' Portugálok. Nem sokára ezután francia ténitők is mentek azon tartományba. Mióta a' római szék a' Jézsuiták hatóságát Chinában eltörlé, Siámban is alább szált a' kereszténység. A' Protestánsok munkálódási ekkorig tsak előrekészületek. Az angol ténitő Morrison 1807-diki Septemberben szált ki Makaóba, 's onnan Kantonba, hol igen eszesen vivén dolgait 1808-ban a' keleti kereskedő társaságnál vétetek-fel tolmácsul. Három évvel ezután a' Bibliának egy részét chinai nyelven ki merte adni. 1812-ben Milner ténitő adatott mellé, ki igen ügyesen folytatá dolgait, noha a' Portugáliak még vakbuzgóbban üldözik mint a' pogányok, sőt utóljára Kantonbul is kiűzték. 1815-ben Malakka városában telepedett le a' malayi fél-sziget nyugoti részén, ott háborítlanul munkálódott. 1816-ban Thomson lett az ő érdemes egyik dolgozó társa, 's hozzájuk méltó tanítványuk, Laangefar egy benszülött társult. 1817-ben oda ment Medhurst ténitő. 1818-ban egy angol-chinai Collegium alapítaték Kantonban, melyre alapítója Morrison 12,000 forintot adott. Most 30 chinai tanítvány van benne. Medhurst több mint 100,000 Keresztény irományt terjesztett el Batáviából, ezen napkeleti népek különféle nyelvein, és egy japán-angol, valamint fokienchinai-angol szótart is dolgozott-ki. 1831-diki év' elején Bakok' éghajlata Gützlaffot is fenyegeté, melly miatt az ő derek felesége már jóval az előtt elhalt, és egy veszedelmes nyavalya, mellynek gyógyítására, egy nagy tengeri utazás látszott legutolsó merész eszköznek, arra indítá őt, hogy egy chinai kereskedő hajón China vizeit bégjárja, 's ott a' Bibliát, 's keresztény népirományokat terjessze, ámbár a' Császár illy próbatételt rögtöni halálos büntetés alatt tiltott. Utódai voltak Bakokban egy Amerikából küldött németalföldi, és egy angol születésü ténitő; 1831-diki Junius' elején szállott egy 250 tonnás chinai hajóra, mellyen 50 matróz, 's melly mindenféle árukkal tömve vala; szállása egy lyukban volt, mellyben alig fért el egy kis szekrénye, hat utazótársai kitanult gazemberek, a' hajó fővédje, és legközelebbi segéd társai barátságos mákony-füstölők. Egy chinai barátja ápolgatta Gützlaffot nyomoruságában, ugyan ezért Chili nevet adott magának, időről időre chinai ruhát viselt, 's az égi országhoz tartozónak tartatott. Kedves gyermeke, kit Bakokban hagyott hátra, az ő elutazása után néhány napok mulva meghalt. A' tengeri utazással járó alkalmatlanságok; — városok, és szigetek, mellyeket út közben meglátogattak. Kereszténység Hainanban, mellynek lakosi nagyon szeretetre

méltók. Kiszállás Nameh kikötőbe Kanton tartományban. Kereszténykönyvek kiosztása a lakosok között. Amoy Fuhkien tartomány' fő kereskedő városa. A' hajón lévőknél többszöri összeesküvése a' térítő ellen, melyeket az nyájas, atyai, és komoly magaviseletével elnyomott. Tschangtscheu város helkereskedési tekintetben nevezetes hely az országban. Megjegyzésre méltó, hogy Confucius hazájában, e' bölcsnek parancsait legkevésbé tartják meg. Tyantsinban sok lakos barátságosan fogadta Gützlaffot, kik Bakokbul szeretettel és hálával emlékeztek reá. Mint orvosnak ott igen sok foglalatossága volt, 's a' honbelieket igen tudatlanoknak találta, kivált physiologiában és pharmaceuticában. A' hajós-nak, ki Gützlaffot odavitte 27,000 spanyol tallért ígértek, ha őt eladja, hogy ügyességét használhassák. Tyantsin csak egy napi járó földre fekszik Pekingtől: de G. nem is gondolkodhatott az oda menetelről, míg a' Petscheli tartomány szőejtésit meg nem tanulta. Gyógyszerei is elfogytak. A' lakosok épen olly kevésbé látszattak szeretni Császárijokat, mint vallásukat. Az 1813-diki népszámlálás szerint 369,826, 483. lakos van a' chinai birodalomban. October közepén hogy be ne fagyjon el kellett indulni a' hajónak, 's ez Mandschu-Tatárország hosszában vitorlázott. Kítschen kikötőben Gützlaffot mint orvost igen méltányolták. December 13-kán kiszált Makaóban, hol Morrison és felesége igen jól fogadták. Egy angol hajón, mellynek China partjára, Choreaba, Japanba, és Butschu szigetekbe kellett mennie, Gützlaff mint tolmács és orvos elment 1832-ki Február. — Mártius 5-kén Manceiben a' Hüsung kerületben horgonyt vetettek. G. gyógyszereket és keresztény könyveket osztogatott ki. Ugyan ezt tette Kitzében, Kanzluliban és Namehban. A' hajó elhagyá Kanton tartomány partjait és tovább ment Fuhkien felé. A' lakosok mindenütt barátságosan fogadták: de a' felsőség által vissza utasítottak. Amoy városnak 200,000 lakosa van. Közönségesen itt az első szülött leányokat vízbe fojtják. Aprilis 9-kén a' halászok szigetén, 's 11-kén Formosánál kötöttek ki. Ezen termékeny sziget leírása. Mig ez a' Hollandusok birtokában volt, a' kereszténység ott elterjedt, a' Chinaiak hódítása után annak minden nyoma eltűnt. April' 12-kén China száraz föld felé vezetett a' hajó. — Fuchtschu város. Sok egyszerez keresztények e' vidéken, de kevésé tanítottak, és svéd térítők által. Nicozzo. — Minden rendűek örömet közlekednének az idegenekkel, de a' Mandarinok azt mindenütt ellenzik. Julius' közepén elért a' hajó Corea fél-sziget partjaihoz, mellynek királya 1365-től fogva a' chinai Császárnak adófizetője. Ezen országot különféle néptörzsökök lakják, kik erkölcsükre nézve a' Chinaiaktul és Japanoktul szembetünőleg hátra vagynak. A' föld termékeny,

de gyéren népesített, és roszul művelt. Az idegenekkel közlekedés itt leginkább tiltatik. Ezt tapasztalák utazóink is, kik mindenütt elutasítottak. Hajdan voltak ott catholicus Keresztények: most még nevük is elenyészett. Confucius' tudománya a' nép-hit, a' Buddhismust gyűlölik. Augustus elején Butschu szigetekre érkezés, 's annak végén Makaóba visszatérés. A' chinai vallási secták rajzolatja. Zsidók kik Kr. előtt 200 esztendővel költözhettek oda, még vannak ott néhányan, kiknek egy zsinagógájuk van Honan tartományban; Moslemek, kivált a' nyugoti szélső tartományokban, mindenütt számosan. A' Kereszténység legelső hirdetőihez (még a' közép századokban) tartoznak kétség kívül a' Nestorianusok. A' Mongolok Khanja, és Sz. Lajos érintésbe jöttek egymással, mellynek következése lett Rubuquis Capucinus küldetése, kinék munkásságát a' hiteltérdemlő utazó Marco Polo bizonyítja 1293-ban. Midőn a' Portugáliak, Malakkát meghódíták, 1517-ben hajókat küldöttek Chinába, 's 1537-ben meghódíták Makaót. A' jézsuitai térítők érdemei ismeretesek: olly buzugók voltak ők, mint a' millyen eszesek. Tschyli tartományban 30 szép templomjok volt, Kingsi tartományban 90 és 45 óratoriumok, 's többféle összeköttetések. Chinai nyelven 130 keresztény oktató irományokat terjesztettek-el, sok tanító könyvet, sok legendát, de bibliát egyet sem. A' Buddha = és Tao papok nem tehettek ellenül semmit, de a' Dominicanusok Romából megbuktatták őket. A' Jézsuiták elnökei Ricci, Tachard, Bouvet és mások, fenntarták magokat Kanghi császár kegyelmében 1722-kig, de ennek utódja Youngschin dühösen üldözött minden keresztényt, száműzte a' térítőket, 's templomaikat lerontá. Utódai vételkedtek vele az üldözésben, és csak a' mostani császár thronra lépte óta 1821-ben lett a' Keresztények sorsa valamennyire türhető. Gützlaff a' londoni és bostoni Protestans térítő társaságok' iparkodásától boldogító sikert reményl. 1832-iki October 20-án harmadszor szállt G. egy jól félkészült angol hajóra, hogy Taotsint, és Mandschutatar országot meglátogassa, és ekkor több oktató könyvet vitt magával mint előbbi két utazásakor, mint-hogy azokat örömmel vették. Dühöngőszélvész után Kischte-öbölben horgonyt vetettek, Canton tartomány' keleti partján. November' 28-kán Kischton előtt állottak meg a' nagy kőfálnál, hol a' jég által feltartóztattak, 's nagy bajjal vitorláztak vissza. December 11-én Schehu kikötőben, 1833-iki Január. 6-án Schazu-kikötőben, mellyben a' kormány egyedárusságát Japannal űzi. Itt minden keresztény könyv elfogyott, annyira, hogy kiosztásra egy sem maradt. Néhány chinai sziget. 1833-diki Aprilis 20-kán vissza tért a' hajó Makaóba. — Egy vég-szóul beiktatott értekezés, iga-

zolja a' kegyes, okos, igazlelkü, és jámbor téritőt, Gützlaffot evangelicus egyházi ujsági rágalmazói ellen. A' mit ő ajánlott és hozott tagadhatatlanul jobb volt annál, a' mit talált. Ezen becsületes férfi munkálkodott a' mennyire lehetett, nagy áldozattal és tiszta szívvvel, 's írói pályáját most is folytatja. Chinai ó és ujj históriai rajzolatot készített ő angol nyelven, melly hazai kutfőkbül meritve, 1834-ben jött ki Londonban 2 kötetben. A' jelen utazásleírásban is sok érdekes és ujj tudnivalók vannak, mellyek közül e' hiányos jelentés, kevés megkedveltetőt nyujt. A' könyvhöz ragasztott kőmetszetü szép föld abrosz, ékességeül és kellemes magyarázatául szolgál a' könnynek. Th. Barthnak két téritő dala: „China éjszakája“ és „China hajnala“ az egész' szellemének megfelel.

Blätter für literar. Unterh. (Nro 220. 1836.) után B.S.

Voyage dans l' Inde par Victor Jaquemont, pendant les années 1828 à 1832. Première partie, Aout 1828 à Mai 1829, traversée de France à Calcutta. Journal 1.—4. Livraison, 160 lap. fol. Paris. Didot.

E' munka' szerzője, kit a' Franczia kormány mint természetvizsgálót különösen fűvészetben, és ásványtanban küldött Keletindiába, ennek kiadatását nem érte meg, mint-hogy Indiában betegségbe esvén meghalt. Utazása' első részének semmi előbeszéde nem lévén, személyéről semmi értesítést nem közölhetni. Ez első rész csak Bresttől Calcuttaig folytatott utját foglalja magában, mellyet semmi különös eset nem tüntetett ki. — Azonban a' szerző egy ideig Rióban, a' jó remény fokán és Bourbon szigetén tartózkodott, és az e' helyeken tett jegyzetek foglalják magokban azt, a' mi ezenel az olvasókkal közöltetik. 1828-diki Augustus 26-kán indult-ki *la Zélé* corvette Brestből. A' szerző dicséri a' franczia matrózokkali szelid bánást, kiket csak a' tiszti tanács végzése szerint szabad megverni. — Sept, 13-án a' *Zélé* Teneriffa' St. Cruz kikötőjébe futott-be, de itt csak négy napig mulatván nem volt idő a' Pic-ra felmenni: csupán Laguna völgyén tétettek némelly ásványtani jegyzetek. A' spányol gyarmatok az anya országgal együtt alábbszáznak. A' nép rongyba burkoltan, szükségben és tunyaságban él. September 17-én már elutaztak innen. Három nap mulva eljutának a' tropicushoz; de a' passat szelek (passatwind;) későbbben csak October 13-án állottak-be. Az egyenlítő vonalon (Aequator) a' hossz. 25° alatt mentek át; October 24-én a' déliszélesség 20° 31' alatt meglátták Brasilia' partjait. A' tropicusok közötti egész utjárul azt jegyzi meg a' szerző, hogy soha sem látott az alatt egészen tiszta eget.

Óctóber 28-án Rioba értek, hol a' szükséges hajótatarozás miatt Nov. 18-áig kellett maradniok. E' három hét alatt is legfeljebb csak széllyel nézhettek, de utazásokra, és szorosab vizsgálódásokra nem jutott idő. A' fő város' népessége 150,000-re tétetik, de ezek közül fejr csak mintegy 20 ezer, néger mintegy 100 ezer, a' többi színes faj. A' belsónék tekintete épen nem ígézö; félmezitelen négerrek tolongnak az utcákon lárma és danolás közben; a' fejérek aprók, és semmit sem mutatók. Valami majomféle van az arc vonásokon. Néhány százat Marquis-Vicomte-és Bárónak neveznek, 's 15—16 esztendő korokban már rendszjlet hordanak. Ezek a' városhoz közel lévö birtokikbul élnek, mellyeken négerrek vannak telepedve. Az ezek után következök, törvénytudósok, tanárok, ügyészek, gyógyászok 's t. e. A' szabadok alsó osztályi kereskedést, és némelly mesterségeket üznek. A' szerzö semmi fényes jövendöt sem ígér Brasiliának. Hogy menjen ott előre az ipar hol nem akarnak dolgozni, 's kevés szükség is van a' munkára? A' négerrek és színesek nagy száma aggodást okoz. Ha a' négerrek felszabadittatnának, minden ipar megszünnek. Akkor még 30 ezer néger vitetett be évenként. Az ország nagy terjedtsége 's a' tartományok' távolsága miatt nehéz hinni, hogy az egy egész maradjon. A' kormánynak nincsenek eszközei a' távollévö tartományokat függésben tarthatni. A' katonaság négerekböl és színesekböl áll fenyték nélkül. Fő és aliskolák vannak, de azokban semmit sem tanitanak. Az akkori császár Don Pedro nagy talentomu férfiu volt, de alapos oktatás, és miveltség nélküli. Annak elmenetele után ugy látszik nem fordultak jobbra a' dolgok. Nem kell azonban feledni, hogy ottani rövid mulatása mellett csak felüleges jegyzeteket várhatni a' szerzötül.

November 18-án elhagyák Riót, 's folytaták utjokat. Legközelebbi czélul most Capváros volt kitüzve. Az átmenetel a' változó szelek' tartományában, a' déli szélesség 35° alatt történt, 's minden különös eset nélkül. December 21-én megpillanták a' táblahegyet, 's az öbölben horgonyt vetének. Itt csak December 30-ig mulattak: ugyan ezért a' szerzö vizsgálódásai csak a' városra 's közelebbi vidékeire szoríthatnak. Nem lehet ugymond a' szerzö nagyobb ellenkezöség (contrast) mint Rio és Capváros közt. Amott csupa lárma és rendetlenség, itt csend és rend. Capváros nagy és szabályosan épült; utcái szélesek, 's többnyire fákkal beültetvék. A' házak leginkább egy emeletűek 's kőbűliek, nagyon csinosak és tiszták, terrassféle tetőkkel. A' hollandok csak a' legszükségesebbekre nézve változtaták építésüket, az éghajlathoz képest. Az Angolok' lakjai egészen

más styllben épültek, a' görögben, mint a' mostani épületek Londonban. — A' népesség 25000-re tétetik. Ez igen sokféle. A' Hollandiak száma legnagyobb, de az Angoloké is nagyon szaporodik. Vannak itt még Hottentoták, Cafferek, Madegassák, mosambique-i négerek, 's más fajta népek. A' Hollandiak a' földbirtokosok; csak nem minden fekvő jószág azoké. Vannak itt gazdagok, nagy jövedelem nélkül. Két század után is megtarták világos színöket, kék szemeket és szőke hajukat e' meleg éghajlatban. Látni, hogy sokáig ők voltak az urak. Polgári egyszerűségök mellett is van rajtok valami nemes és nagy. Az Angolok kormányoznak és fényeskednek. Ezeknek egy része kereskedő. A' Hottentoták a' szerző szerint a' négereknek egy faja, olaj sárga szinrel 's fekete gyapotnemű hajjal. Ezek ügyes lovaglók. Asszonyaik sokkal rutabbak, mint férfiak. A' Hottentoták Capvárosban mind szabadok; sokan vannak, 's többnyire házi-szolgák. A' rabszolgák Cafferek voltak, de csak nem mindnyájan Capban születtek, (Most itt is eltörültetett a' rabszolgaság). A' Malayok többnyire Madagaskárból jönnek Capba. Ezeket mesterségekre tanítatják; arczvonásaik szépek, sok közülök sasóru, 's egyenes fekete hajju. Bőrük szine kisebb nagyobb mértékben sötétes. A' Buschhottentoták az ujság vágytárgyai; de a' szerző egyet sem láthatott. A' gyarmatnak átaljában nincs kilátása gyors nevedésre. Egyedüli kiviteli czikkely a' bor. De ennek kivitele is megcsökken, mióta az csak angol hajókra van szorítva.

Az éghajlat Cap-on egészséges, — a' nyár száraz, a' tél nagyon esős, — a' hó és jég ismeretlen, — de azért télen gyakran fűtenek angol kő-szénrel. — A' szerző egészen váratlanul egy világot körülhajókéző régi ismerőssével d' Urville urral találkozik Cap-on, ki az Astrolábnak (hajó) volt parancsnoka, 's la Perouse felkeresése végett küldeték ki.

December 30-án hagyá el a' szerző a' Tábla-öblöt, 's 1829-iki Január. 1-jén körülhajózá a' jó reménység fokát. Január. 28-án megpillanták Bourbon sziget' déli csúcsát. E' szigetnek semmi kikötője nincs. A' homok-torlat igen nehézé teszi a' kiszállást. Egy fa lajtorján kell a' tengerbe épített gátra felmászni. E' sziget első tekintettel legkevésbé sem kellemes. Rendtelenségre 's alászállásra mutatott minden. A' szerző legelőször egy marsillei rabszolga kereskedővel jött össze, hol ő ezen mesterségnek minden csinnyait tanulta ismerni. A' sziget mindenütt vulcani eredetére mutat, 's most is van benne egy égő vulcán. Csaknem az egész lakosság a' partokra van szorítva. Itt vannak az ültetvények, mellyek csak a' hegy aljáig nyulnak. A' szigetben tulajdonképen semmi város nincs, csak szállá-

sokra van osztva. A' lakosok' számát 180 ezere teszik 's ezek közül 20 ezer fejr, 5—6 ezer felszabadított, 's mintegy 80 ezer rabszolga. Némely fejérek még az első telepedők ivadékaik, és még atyáik nagy birtokaiknak tulajdonosai, ezek a' leggazdagalbak, kik után vannak a' régi nemzetségek, de már ezeknek birtokaik eldaraboltak. A' francia országi ujjabb jövevények közül kevesen birnak jószágot. A' tőkepénzesek kereskedők és banquirok; legtöbben üznek kiskereskedést. A' gazdag telepedők fő fejéreknek (grands Blancs) a' többiek kis fejéreknek (petits Blancs) nevezetnek. Ezen utóbbiak többnyire szükségben élnek. Kevélyek lévén eredetükre és színükre, nem akarnak dolgozni, vadászathból, halászathból, és tolvajságból élnek. A' kóborló élet itt is nagyon kedves, és sok tehetős felszabadult is követi azt. A' kis fejérek sem a' gyarmat terheit nem viselik sem saját gazdagodásukon nem iparkodnak. Az igazgatóság is, melly egészen a' gazdagok kezeiben van, igyekszik azoknak szaporodását akadályozni. A' francia országi jövevénynek csak úgy engedtetik-meg hogy a' szigeten letelepedjék, ha megmutatja hogy hozott magával a' miből élhet. A' felszabadítottak csaknem mindnyájan vegyes fajok, Mulattak, Quarteronok'stf. de itt nem különböztetik meg ezen fajokat annyira, mint az Antillákon. Ezeknek a' fejérékéhez hasonló polgári jogaik vannak; de a' legnagyobb elkülönözést a' társas életben tapasztalhatni. Az olly fejéret, ki a' felszabadítottak' társaságát keresné, kizárnák maguk közül a' fejérek. A' rabszolgák Afrika keleti partjairul Mosambique csatornától, éjszakra Zanzebárig és Madagaskárbul valók; néhány Malajok, és Malabarok. Csak nem minden színüt láthatni köztök. Az afrikai partiak különféle nyelven beszélnek, 's különböző népségekbül valók. Minden rabnó néger nevet visel. A' tengerparti rabszolgákat Caffereknek hívják, a' Madagaskáriakat Malgasoknak. Ezeket könnyü megkülönböztetni a' négerektül. A' Malajok Timorból és a' molucki szigetektől jönnek; színök kissebb nagyobb mértékben setét veres. Ezeket kézi mesterségi ügyességükért tartják becsben, 's nem is keverednek össze a' többi rabszolgákkal, kiket ők alábbvalóknak tartanak maguknál: de csak igen kis korokban lehet őket bevinni: ha idősök, honvágyba esnek, elhalnak, vagy magokat előlik. Volt reá példa, hogy az anyák gyermekeikkel együtt megölték magukat. A' Malabárok többnyire már uraikkal jöttek Indiábul. Ezeket csak házi foglalatosságokra használják. A' gyarmatban született minden rabszolgák fekete Creol nevezet alá tartoznak. Ők a' háznál nőnek-fel, 's ifju uraiknak időtöltésül szolgálnak, — azokkal nőnek fel, és semmirevalók lesznek ha valami mesterségre nem tanítatnak. A' házi rabszolgák sokkal jobban tar-

tatnak, mint az ültetvényekben dolgozók, 's ugyanazért azok ezeket megvetik. Feltűnő az, hogy ezek kemény munkások, 's nyomoru táplálékjuk mellett is, az éjszakának nagy részét fecsegéssel és tréfával töltik-el: vigasztalódva láthatni, hogy ezen szerencsétlenek nem tartják magukat olly boldogtalanoknak mint mi tartjuk őket. Legnagyobb büntetésök a' mit törvény megenged 30 korbács. Az igazgatóság magával jőne ellenkezésbe, ha a' rabszolga kereskedést akadályozná. Egy pár felfegyverkezett kis hajó járja körül rendszeren a' szigetet, 's néha rabszolgahajót is elfognak, ha épen jönnek látják, ürügy okáért. A' szerző jöllehet utalattal szól a' rabszolgaságrul, megvallja még is, hogy azokat meg nem szüntethetni, az ültetők' végromlása nélkül. Az Angolok példáját hozza fel azonban, kik Isle de France-on eltörlék a' rabszolgaságot, valamint általában a' britt gyarmati politicárul csudálkozva szól.

A' czukor-termesztés most csaknem egyedül maga foglalatoskodtatja Bourbon szigetet, noha máskor kávé is termesztettek: de most ebből alig nyernek 2½ millio forintot. A' czukortermesztés, és annak gyártása részletesen leiratik, de a' mit nem könnyű kivonatban adni. — Februar. 19-én egy nagy ouragant vagy égi háborut is ért a' szerző, de a' melly még nem legnagyobbnak látszott. — Febr. 26-kán Bourbon szigetből Pondicherybe vitorlázott, hol Április 8-án szállott ki, 's innen Calcuttába ment. A' Calcuttában tartózkodásrul kezdődik az utazás második része, de a' mirül a' 4-dik füzetben csak az első lapokon van valami.

Minden füzet végén értesítést ad a' szerző azon füvekről, mellyeket rövid utazásaiban talált, és azok köre metszett táblákon is levannak rajzolva. A' munka befejezésig halgatunk a' továbbirul, a' mikor más fogja azt megítélni.

Götting. gel. Anzeigen (St. 93. 1836.) után B. S.

Wanderings in new South - Wales, Batavia, Pedir-Coast Singapore and China, being the Journal of a Naturalist in those countries during 1832—34. by G. BENNET. London. 1834. 2. Kötet.

Ki nem venne különös részvéttel minden új tudósítást, olly tartományrul, mellynek egy ember kornál kevéssel hosszabb miveltségi történetei annyira sebes léptekkel haladnak előre, hogy az már most is egy új virágzó Európát állt előnkbe az ellenlábuak' földén. Új Hollandia, hova 1788-dik évben 756. gonosztévőből álló, 's Anglia által kilökött csoport, harmadfél száz becsületes katona, földmivelő, és kézmives kíséretében vitették-el, negyven esztendő elforgása

alatt, egy jó karban lévő kis kereskedő status miveltségi fokára emelkedék, melly nem csak hővségben termeszt meg mind azt, a' mi saját lakosinak szükségire megkívántatik, hanem természetnyei' fölöslegébül, még más tartományoknak, sőt magának az anyaországnak is sokat juttat. A' telepedők' száma, melly 1796-dik esztendőben 3000 volt, 1826-kig tizszer annyira szaporodott, és 1826-tul fogva mostanig ismét két annyira. Ezen új és messze lévő hon' éghajlata olyan jó az európai bevándorlottaknak, hogy a' szülöttek száma a' holtakét állandóul szembetünő mértékben felülmulja. Bathurst városában, melly 1814-ik esztendőben alapítaték, Macquarie folyó mellett, az alapítási tizenegy első évben egy ember sem halt-meg, hol csak nem rég természetlen föld volt, most ott sok gabonatermő telkeket, gyümölcsöket, és szőlő ültetményeket láthatni. A' birkák' száma, melly ezen század' elején még csak néhány nyájbul, összesen 6000 darabból állott, most már több száz ezernél, valamint a' lovak és szarvas marhák is ménesekké, 's vad gyalákká szaporodtak. Az új hollandi bor csak nem olly jó mint a' capi. Czethalászat nagy és szerencsés. Sidney-cove, több mint tiz esztendeje bir bankkal.

A' tartomány belsejének erdőkkel és mocsárokkal körülvett vadonjait még egy Európai sem jártá be. A' posványos és nagy részint náddal be nőtt tavak csupán földleirási tekintethen ismeretesek, Biztos nyomaira találtak az ásványoknak is: de még eddig a' bányászat nem üzetik.

A' szerző 1832-iki Augusztus 20-án ért Új-Hollandba, mellynek kösziklás partjai azon gondolatot ébresztik fel az európai utazóban, hogy ezen föld eredetileg nem az emberi nem hazájául van alkotva: mert míg a' népek' anyaföldén Ázsiában, az ehhez kapcsolt két világ részben, mind az bőven feltaláltatik, a' mi az embert mingyárt kezdetben honossá és lakóvá tette: ezen földön a' legnagyobb szükséggel kellett volna annak küzdenie, ha az ősi anyai házból, mind azon eszközöket elnem hozta volna magával, mellyekkel az itteni természetlenséget gyümölcsözésre birhatta. És most sok Európai, jelesül az Irlandok, kiknek a' szegénység volt kísértőjök a' büntetetre, edeni boldogságban érzik itt most magokat. Bennet 1829-ben volt itt először: de ezen 4 évi rövid idő alatt annyira megerősödöttnek tapasztalta ezen britt anya országot sarjadékát, hogy alig ismerhetett reá. Legfeltünőbb volt a' növekedés az egész gyarmat közép pontjára Sydney fő városra nézve. Itt hol kevés év előtt néhány fa bódék áltak, most többnyire jól épült kőházakat lehetett látni. Van itt játékszín, museum és többféle gyár.

De kísértjük-ki a' fő városbul utazónkat a' tavasz' virágival teljes vidékekre. September volt azon hónap, melly

ott a' mi Martiusunknak felel meg, mikor ő a' tartomány belső vidékei felé elindult a' kék hegyeknek tartva. A' partok melletti rónán sokféle Banksia erdők vannak, mellyek többnyire rozmarin levelűek. Ezen fa a' mi fenyőnk' helytartója melly fő részét teszi az ottani erdőknek. Nevezetes a' mannagumifa is (Xanthorrhoea) az Orchideák, akácok, myrtusok: A' fák többnyire fa nemű gyümölcsöt teremnek.

A' déli félgolyónak is vannak fecskéi, mint a' mienknek, mellyek favirágzaskor vissza térnek, 's mint nálunk, leginkább az emberek körülaknak. Első helység hova utazónk ért, Paramatta falu volt, mellyben egy jólépült kormányzékai ház, iskola, ültetvény intézet, és gyár-épület van. Innen egy jó ut, myrtus bokrok között Liverpoolba visz, hol egy szép kis órástornyos templom, ispotály, és több jeles épület van. Itt tapasztalá Bennet, milyen jó juhászok váltak a' londoni egykori tolvajokból és zsebelőkből, kik gyorsasághoz szoktatott ujjait szalma kalap kötésre használják nyáj őrizés közben, 's jámboran viselik magokat. Utazónkat egy barátja O' Brien Henrik is kísérte. Az új hollandi előfák többnyire évenként elhanyagják héjjukat, mint a' mi fáink leveleiket. — Melaleuca nevű fa' leveleit thea helyett használják.

A' kék hegyeken nagy hideget érezték utazóink. York hegy 3292 lábnyi magas a' tengertől, mellyre jó darabig csinált uton mehetni. Néhány rab csinálta itt az utat akkor is, midőn utazóink itt jártak. Azon szerencsétlenek, új hazájokban elkövetett bűntetteikért kárhóztattak ezen munkára. — Vörös fejű zöld papagályok, fehér kakaduk, és lorik töltik el lármájokkal az indigó-csalitot, és manna-myrtus erdőket. Dabee nevű helységben tovább mulatván Bennet, alkalma volt ezen föld' eredeti fekete benszülőtteivel közelebbről megismerkedni. Ezen vadak mezítelen járnak, és csak az Európaiak iránti kedveskedésből öltenek fel néha valamelyes ruhát, jelesül midőn a' keresztényeknek nagy innepjek van, a' midőn ezek mindenféle apró ajándékokat, ennivalót, és szeszes italokat osztanak ki vad szomszédaik között, kik gyakran némi szolgálatot tesznek nekik. De ekkor is egyetlen egy európai öltözettel sokan beérik, mert míg egy illy innepiesen felczifrázott családnak egy tagja csak nyakravalót köt, 's egyéb nincs rajta, a' másik egy dolmánnyal kevélykedik, a' harmadik egy ingben kényeskedik, a' negyedik lábravalót visel, 's mindegyik az hiszi, hogy ő a' szerint európai módon van felöltözve, és így inkább számot tarthat az Európaiak' barátságára, mint azon honfi társai, kik csak veresre mázolták szennyes testüket, vagy szakállukat és hajukat sárga kakadu tollakkal czifrázták-fel. Az australian vadak nem szeretnek dolgozni, csak az éhség kényszeríti

őket, hogy fejér társaikért néha valamit tegyenek; és ámbár megismerik, hogy a' fejérek hoztak az ő földükre, hús és kenyérbeli bőséget: de azt sem felejtetik, hogy ezen föld állattal együtt természeti tulajdonuk volt az ő atyjainak. Ugyan ezért, ha megszorulnak, a' fejérek' legelő borjuit és birkáit úgy tekintik mint vadászjogi vadakat, 's azokat megesszik. A' fő városhoz közelebb lakók már kezdik ismerni a' pénzt 's annak becsét. Minden drágaságok közt, ha nem éhes az ausztráliai vad, legtöbbször becsüli a' dohányt. A' ki barátságukra számot akar tartani, dohánynyal lássa el magát, mert pénzzel nem sokra boldogul velök.

Az ausztráliai egy a' természetben munkálódó fő erőben hisz, melly képes az jólétét eszközteni, hiszi azt is, hogy a' Kradjih' (pap, jósló) szavaiban bűbajos erő van; hiszi a' lélek' halálatáni fenmaradását, melly más állatba költözik, valamint azt is, hogy van egy „Buchih“ nevű lény, melly az embernek ellensége, és ettől nagyon fél. — Számlálni is tud az új-hollandi vadember háromig; az Európaiak mesterességét többnyire varázslatoknak nézi.

Az asszonyi nem itt is, mind minden vad népeknél megvettetésben él. A' gyermekek, míg a' férfitól el nem érik, midőn egy első fogukat kiütik, nem társalkodhatnak a' nagyokkal, mert azok kinyilatkoztatathatnák anyjaiknak a' titkot. Többnyire soknevelő ékben élnek. Az asszonyokon fekszik a' vadászás terhe. — Mióta az Európaiak a' nyomorult benszülöttekkel nem úgy bánnak mint ártalmas vadállatokkal, — azóta mindenfelül közelednek hozzájuk bizodalommal. Ha hideg van, beülnek a' gyarmatiak' tüzhelyére a' meleg hamuba, és az éhező vad gyermek csendesen várakozik a' telepedő ajtaja előtt egy kis étel maradásáért, hol gyakran ételen kívül mást is kap. A' fekete gyermekek számára néhol már iskolákat is álltanak-fel. A' benszületett új hollandi nem csak háládatosságra és hivségre hajlandó, de minden emberi nagyra, és legnagyobbira is fogékony. Bennet egy példát hoz fel e' részben. Egy Talboy nevű európai gonosztévő egy fiatal fekete asszonyt vett feleségül, Murrumbidgee folyó mellett, ki Sydneyből elszökvén, tolvajlás és rablás által nyugtalanítá a' vidéket. Elfogatására katonai erő fordítaték: de fekete barátja gondos ügyessége mindig elhárítá tőle a' közelgető veszélyt, ámbár a' legdurvábban bánt mindig vele. Utóbb csakugyan kézre került Talboy és halálra ítélteték. A' fekete nő kész lett volna vele együtt meghalni: de rokonai kényszeríték őt egy vad emberhez menni feleségül. Nem sokára ezután meghalt szív fájalmában. A' gyermek kit Talboynak szült most is él, és azt anyja' rokonai nagyon szeretik. —

A' mi a' benszülöttek' külsőjét illeti, ők éppen nem olly utálatosok mint rajzolták. Jelesül a' tartomány belső részeiben lakó seregek aszszonyaik között látott Bennet néhány igazi szép képeket. Test-alkatjuk karesu és sovány, a' mi talán a' sok nemzedék által szenvedett szükségnek, vagy talán az éghajlatnak is következése; mert nem csak a' feketék, de a' Sydneyban született Európaiak is annyira karcsúak, hogy a' különben szép miveltségű ottani asszonyokat, az utazók gabonaszárhoz hasonlítják. Az új-hollandi feketék' haja sem olly gyapju forma mint a' négereké, sem olly egyenes szál mint az amerikaiké, hanem némileg természetesen kondorfótt, mint az európaiaké.

Bennet tovább ment Dabeeből, a' Bigbane patakon és az Abercrombie-n keresztül. Itt szarkákat és varjúkat látott, mellyek épen olyanok és ugy szólnak, mint a' mieink, 's Dacelo giganteat, melly ugy kaczag mint az ember. Cockburn folyón innen kezdődik a' termékeny Goulbourn térség. A' buja növésü legelőkön legtöbb az Anthisteria australis, melly nyáron 4 lábnyi magasra is meg nő. — Sok szép szarvas marha, és birka. — Yas és Murrumbidgee folyókban sok jó hal van. O' Brien birtoka Yas vidéken. — Visszautazás Sydneybe. —

Novemberben még egyszer kirándult Bennet Ausztrália belső vidékeibe, hogy a' déli félgolyón a' nyár ékességeit láthassa. Ez uttal Razorback hegyvidék és Mittagong felé tartott. Ötöd napi utazás után ismét Goulbourn síkra jutott, hetedik nap estve pedig Yas kerületbe. Bennet minapi itt mulatása óta nagyon megapadt a' folyó, a' rákászati idő beállott, melly 'tz itt lakókra nézve nagyon érdekes, minthogy sok jó izü rák van Yas folyóban: de vannak kigyók is, mint a' gyémánt-kigyó, melly nem ártalmas, és a' sárga vagy Jaruk-kigyó, a' kurta kigyó vagy Tammin vipera, mellyek igen mérgesek. A' vizmelletti mocsárookban pióczák is vannak, — magában a' folyóban pedig fekete hattyúk (*Cygnus plutonius*) és vadludak is tartózkodnak. A' sok kakadu sok kárt tesz az érett gabonákban. A' papagájok 30—40 ezer együtt, ellepik a' szántó földeket, 's a' zöld vetést is kitépik. A' lórik nyárra máshová mennek, és csak télre jönnek ide. A' kősziklás vidékeken található még pompás lant-tyúkot (*Menura superba*), de Sydney körül annyira kiirtatott már ezen madár, hogy a' himnek egy pár farktolla 30—40. Shillingen elkel. A' lanttyúk igen nehezen repül, de sebesen fut, a' földön kapar mint a' tyúk, és 12—16-ot tojik, mellyek fejérek, világos kékre pettegetve. A' Casuar (*Rheanovae hollandiae*) és *Ptilinorhynchus* is nevezetesek; — a' négy lábuak közül még a' tövises hangyász (*Echidna*) a' tarsolyos borz (*Wombatus*) a' Dingo (*Canis australasiae*) és a' Kängu-

ruh említetnek. Ezen utolsót ha tűzöbe veszik, ha lehet minyárt vízbe ugrik 's két hátulsó lábára leulván, a' két elsővel megfogja üldözőjét 's a' vízbe fojtja. Midőn ezen állapot végéhez közelget, könnyeket hullat. — A' feketék pillangókat is fogdosnak mellyeket nyersen esznek, vagy sajtformára össze nyomva felfüstölnek. Bennet megemlékezvén az európai Karácsonról Decemb. 24-én a' nyár közepén karácsonst tartott Ausztráliában, és sok feketét megvendéglét. Elhagyta pedig ezen földet 1833-iki Martius 14-én midőn e' tájékon éppen az ősz közelgett.

Münchnern gel. Anzeigen (1836. nro 52—54) után B. S.

T Ö R T É N E T Í R Á S.

Geschichte Karl XII. Königs in Schweden. Von KNUT AF LUNDBLAD. Nach dem schwedischen Original frei übersezt von G. F. von JENSEN. Erster Theil. Hamburg. Perthes 1835. gr. 8. Ára 3 forint p. p.

A' vakmerő svéd Király XII-ik Károly noha inkább katona, mint uralkodó volt, népe még is a' tulságig melegen tiszteli emlékét, mellyet hajthatatlan személyességéről 's tündöklő hadi tetteiről inkább szájról szájról hagyományok, mint a' nagy közönséget kielégítő történetírás tartottak fel. Mert ilyennek nem lehet tekinteni se a' Nordberg esméretes de nagyon részrehajló munkáját, se a' Voltaire svéd nyelvre is által tett leírását, melly Svéd országban koránt sincs olly kedvességben 's tekintetben, mint az eredeti Német országban, sőt sok előítéletek látszanak ellene lenni. E' hijány ki pótlását, egyszer's mind népénél a' Károly iránti tiszteletet fel tartani, sőt nevelni akarván, magára vállalta a' szerény Kapitány Lundblad a' jelen munkájával, 's annak megjelenésekor egy úttal gondoskodott német 's francia fordításáról is, hogy más mivelt olvasók is, kik nemzeti nyelvét nem értik, szorgalmával élhessenek. A' német fordítást a' tudós és több életleírásairól esméretes dán Kapitány Jensen vette magára. Eddig az első darab jelent meg. Az eredetinek becsét még azzal nevelte Jensen Úr, hogy fordításához sok felvilágosító 's bővítő jegyzeteket ragasztott, mellyek a' történetvizsgáló 's kedvelő előtt kedvesek lehetnek. Csak hogy, mint az első darabból gyanítani lehet, nem teszen szoros választást azoktól, mellyek világszerte esméretesek. Sajnálható az is, hogy a' dologhoz értő fordító, Voltaire-nak híres XII-ik Károly című munkája felett mélyebb vizsgálat nélkül a' pácztát eltöri, vagy azt éppen románnak itéli. Az okos kételkedés mindig szükséges a' történetíróban: ámde a' Vol-

taire munkájában hasznos kútfőt taszít el magától, egy időkorinak bizonyosságát, ki XII-ik Károly barátival, ellenségivel, körzetével szélesen kiterjedett ismeretségben élt, annál fogva az adatokat 's körülményeket a' szemtanúknak 's történetrészeseeknek szájából és irataiból merítette, 's belőlök az akkori idő vizsgálatára, 's megértésére szükséges munkát készített, ha a' tárgyak elmés összevetését 's előadását nem említnők is, melly a' munka többszöri olvasását is érdekessé teszi. Az egyoldalúságnak, melytől ezen munka nem mentt, oka a' Biráló nézete szerint azon körülményen alapúl, hogy Írója azon időben élt, magát felibe nem emelhetette, 's írásakor nem élhetett azon segéd eszközökkel, mellyek minden oldalról felvilágosíthaták vala: egyébiránt a' kútfők hiánya mellett Voltairenak a' characterek 's történetek felfogásában egyoldalúságot vetni szemére épen úgy nem lehet, mint Schillernek azon történetírásiban, mellyekben a' kútfők hiánya szemebetűnő. Biráló nem esmervén még végét a' jelen történeti vállalatnak, nem ítélheti meg mennyiben múlja felül Voltairet a' tudni méltóbbnak mindenoldalú felfogásában, annyit még is sejt, hogy a' fordító Jenssen úr szabadabban 's több nyugalommal fogja fel hősét mint Lundblad. Különben a' munka nagy becsű, benne szorgalmatosan használtattak minden bel és külföldi segédeszközök, mellyekhez az író juthatott. (Nem leli azomban biráló közöttök Rühnek derek munkáját e' czím alatt. „Svéd ország' Históriaja) felvilágít, 's kiegészít sok olyat, mit Voltaire vagy felülelesen érint, vagy fonákul fog fel, fel veszen némellyeket, mellyek a' bel 's külföldi tudósításokban nem találhatók, vagy javolja azt, mit Voltaire is el beszélt, de homályban is hágy sokat, mint Voltaire is cselekedett volt, mint XII. Károlynak atyja halála után annak akaratja ellenére hirtelen királyszék-re léptét. Az első könyv' tartalma, melly Károly születésétől kezdve az ukrániai kalandos expeditióig ki terjed, 's 27. kisebb és nagyobb fejezetekre oszlik, tanuságos mulatságot ad, belőle kevés érdekesebbet ki emelni legyen elég, hogy a' tudnivalók figyelmettesenek a' velős munkára. Legelől megjegyzi, hogy az Oroszokon nyert narvai győzelem több tekintetből egy a' közép korban nevezetes történetre emlékeztet a' Poitiersi csatára, melly után a' fekete fejedelem Eduárd a' francziákon nyert győzelmét nem használta, így Károly is nem élt az alkalommal, csak a' főbb tiszteket 's Generálokat tartotta meg fogságban, a' többi foglyók nagy számú tömegét pedig le fegyverezve haza bocsájtotta. Krakaunak meglepetése 's el foglaltatása Károly által, 's oda rendelt Parancsnokának Stenbocknak gazdálkodása a' 30. éves háborúra viszen vissza képzeletünkben, magának a' Parancsnoknak ujj hivatalköréről adott levélbeli tudósítása

is úgy hangzik, mint Wallenstein, Oxenstierna, vagy Weimari Bernhard Parancsnoké. Így ír a feleségéhez: „Most hadi biztos, vár parancsnok, 's a város ördöge vagyok, a Király számára két nap alatt szabad tartáson kívül 60000 tallért zsarolok“. Egy kevésbé esméretes lett dolgot beszél elő a 295-ik lapon, midőn t. i. a Szászok 1704-ben Varsót véletlenül meglepték, szerencsére még megmenekedtek az újjonnan választott Királynak Stanislausnak anyja, felesége 's gyermekei, kisebb leányát Máriát, az utóbbi francia Királynét, XV Lajos feleségét kivéve, kit a sietségben elfeledtek, 's a loistálló jászlabán találtak meg. A híres taticus birodalmi gróf Schulenburgnak becsületét is megmenti a Szerző, pontos Jegyzékét adván a seregnek a frauenburgi csatánál. Auguszt lengyel Király és szász Választó Fejedelemlről éppen olly kevésbé kedvező ítéletet hoz Lundblad mint más történetírók. Károly 5-ik Septemb. 1706 lépett be Saxóniába 20,000 emberrel, kevés ellentállásra talált, 's egész esztendőt emésztett a termékeny tartományban. Ezen svéd látogatás került az Országnak 20. ha nem 23 milliomba, 800 ágyuba, és 36000 emberbe. Egyébiránt elpuhult itt a sereg a béke alkudozások alatt, míg nem az Auguszt Királyra nézve gyalázatos altranstädti békesség megkészült 14. Sept. 1706. Ezen szerződésről kielégítőbb felvilágítást ad Böttiger a saxóniai történetek című munkájában. Csak egy körülmény, melly se Böttiger, se Voltaire előtt nem volt tudva, van jobban ki fejtve Lundbladnál, miképpen a saxóniai Referendár Pffingster a svéd táborban Auguszt Királyhoz nyert válaszkor XII-ik Károlytól Generálisa Marderfelhez egy levelet kapott olly meghatározott útasítással, azt elébb nem adni kézhöz, mint Auguszt Király a szerződést alá írta. Azonban noha az Oroszokkal együtt Marderfeld svéd Generális elleni menet alatt a béke kötést aláírta Auguszt, Pffingsternek nem volt ideje a levelet a svéd Generálnak megadni, hanem azt a boroszlói svéd Ágensnek Boye-nak adta, ez alatt az idő elhaladt, 's Auguszt az Oroszokkal telyes győzödelmet nyert Károlyon Kálisnál 29/19 Octób. 1706. A fordító azonban más véleményben van, 's azt állítja egy Jegyzékben, miként Pffingster szántsándékkal tartotta vissza a Marderfeldnek szülő levelet, mivel ideje nem hibázott át adni, a miben Jenssen nagyon csalódik, 's a Lundblad előadása a próbát jobban ki állja. Bíráló megjegyzi ez ellen, hogy Auguszt már 18. Septemberb. tudósítást vett az altranstädti békekötésről, de annak megerősítéséről oklevelet csak 30/20 Octóberben Petrikauban, és így a győzödelem után egy nappal tette közzé, mint a Lipcsében 1704-dikben nyomtatott gyanútlan okleveles gyűjtemény e történetre nézve elutasít; következésképpen Pffingster nem adhatá Mar-

derfeldnek kezéhez a' levelet, az Auguszt egy hónapi halogatása miatt, mi alatt Auguszt a' dolgot titkolni akarta, míg az Oroszoktól ki fejteni magát nem tudta, 's mig hihető a' kemény feltételek lágyítását is kieszközölhetni reménylte. A' kalisi csata után egy hónappal is egy Varsóban költ manifestumában a' békekötésről hírt hamisnak nyilatkoztatta, ámbár már 30/20-ik Octoberb. vetélkedő társa javára Lengyelországról ünnepélyesen le mondott; 's 19/9 Januáriusban 1707-ben státustanácsa által egy parancsot adatott ki, melly által minden előbbeni rendeletit 's parancsit, mellyek a' békekötést kétségbe hozzák, meg semmisítette, 's minden erejőktől ünnepélyesen megfosztotta. Ha nincs is ezen történetről a' fátyol egészen elvonva, mindazáltal azon lettdolog hihetősége ki világlik belőle, hogy Marderfeld talán mások, talán a' Király maga által értesített a' békekötésről, mellynek ő azonban nem adott hitelt, ha mindjárt a' király irásából is, a' mint Rüks állítja, 's Auguszt erre tehetné számítását. A' Szerző a' 368-ik lapon közli Augusztanak Stanislaushoz irt szerencsekívánó levelét a' Voltaire elbeszélte történet szerint, mellynek valóságát a' fordító, Heubel kétkedése után szoros vizsgálat nélkül kétségbe hozza. Bíráól ezen kétséget elenyészni látja az által, hogy Voltaire munkáinak 1802-diki kiadásában, a' levél kelése nem Dresdára, hanem Lipszóra van helyesen téve.

A' híres és ezen munkában sokszor előforduló országos férfira Generális Patkul Jánosra nézve, ezek a' Lundblad szavai a' 365-ik lapon „Ő intő példa minden Fejedelmeknek, hogy gyakran az eszes és okos ember is erőszakosan bosszúlja meg a' szenvedett sértést, és hogy a' világtörténetek mérőjében sokszor az egygyes ember többet nyom mint Királyok és seregek. A' Szerző nem menti Károlyt mint Rüks, ki őtet az akkori idő fogalmihoz képest általmába veszi, 's minden hibát Auguszt charactertelenségére hárit, hanem Patkul iránti egész viseletét bosszúálló keménységnek bélyegzi, nem véve élesen szemügyre mindazáltal, hogy Patkul orosz követ volt: ellenben Patkulnak 1705-ben Dresdában lett elfogattatását jogtalanak tartja, 's midőn Auguszt őtet a' Svédeknek fel akarta áldozni, úgy itéli, hogy nékie lélekesméret mardosásait kellett éreznie; azért késett kiadásával ezen férfinak, kit a' Czárnak viszszaadni ígérettel magát kötelezte, 's midőn megmenteni nem tudta, a' königssteini Parancsnoknak rendelést adott őt alattomban elszöktetni. Ez azonban nyereségre vágyakodva, nem akarta a' gazdag szerencsétlent gazdag váltságbér nélkül el szalasztani, mit ő álhatatosan megtagadott 's személye sérthetlenségére biztosan támaszkodva mindig vizsgálatra várt. E' felett el telt az idő, 's a' Svédok elfogták, 's elhurcolták Lengyel or-

szágra; hol esmeretes kivégeztetése következett. Az utolsó pillanataig mindig reménylette a' megkegyelmezést, mellyre orosz követi magos állása jogot adni látszott. De midőn halálát közelgetni látta, a' különben magas érzésű férfi elveszté azon lelki erőt, melly a' szenvedésen felül emel, panaszokra, 's mint ilyen alkalmakkor történni szokott, magának már nem használandó vallomásokra fakadt, miképpen August Király többször ígérte őt ki nem adni, hogy az Oroszok irásban alkudoztak egy beütésről a' svéd Király elfogására, 's hogy August Király egy vad disznó vadászatot akart adni a' svéd Király tiszteletére azon szándékkal, hogy őtet fő tisztjeivel együtt a' liebenwérdai kastélyban le tartóztassa. De Károly melegségét jelentette, 's nem ment el. Ellenben 1707-be 1-ső Sept. Saxóniából ki indulásakor seregéstől Dresda mellett menvén el, nem kis zavarba hozta Augustot midőn déli órán nála véletlenül megjelent; de ő nem jött kísértetbe le tartóztatni, minthogy 19200 gyalog, 's 24850. lovas sereg az ágyúkkal közel volt, a' politicalai csint, ha az végrehajtatott volna, rettentőn megbosszulandó. 19-ik Sept. Károly ismét lengyel földön állott, miután Németországban tartózkodása ideje alatt, majd csak nem természetfeletti lénynek kiáltván ki, sok harczos ifiak tolatkodtak zászlói alá. A' kéznél lévő 1-ső rész sok érdekes adatokat közöl több jeles személyekről. Többek között a' Péter Muszka Czar 2-dik nejének Katalinnak származásáról egy új véleményt hoz fel. T. i. hogy az ő neve Lundblad adatai szerint Rabe Katalin volt volna, leánya az elfsborgi Quártélymesternek Rabenak, utóbb szolgáló a' marienburgi prépostnál Ernst Glücknél. Honnan vette a' szerző ezen adatot nem mondja meg. Biráló megjegyzi, hogy az akkori több követségi tudósításokkal megegyező vélemény az volt, hogy őtet egy lieflandi nemes, rableányinak eggyikével nemzette, később úgy került Glückhöz mint pesztonka, itt esmerete meg egy svéd dragonos köz vitéz, 's kevéssel Marienburgnak az Oroszok által történt meg támadtatása előtt 1702-ben, feleségül vette.

Blätter für literar. Unterh. (Nro 219 1836.) után B. T.

A' FRANCZIA TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLÉSEI 1836.

Julius 25-én. DUMAS úr ajánlja *Guerin-Varry* úr értekezésének, mellyhen a' létszeri savakkal készülő égénnyről a' borkövi és mellékborkövi 1) savaknak az égénnyeli és az

- 1) Mellékborkövisav (acidum paratartricum. Berzel.) a' borköhöz hasonló, de attól még is különböző sav; nevezetik Fürtsaynak is (acidum racemicum).

egygyűlatú méthylénneli összületéről szól, a' Recueil des étraangers-be fölvételét. — DE SILVESTRE báró számot ad Renou úr' e' című munkájáról: Traité de l'art d' écrire, mellyben egy írott általános nyelv' elemei foglaltatnak. Renou csak 768 számot használ az egyetemes nyelvre alkalmaztatólag 's egy ABC rendű, ismét egy szám rendű szótárt ad hozzá. — AUDOUIN úr olvasá bonczolati és élettani fürkészeteit a' selyembogarak' *muscardine*-nek nevezett betegségről, mellynek oka egy a' bőr alatt fejedző élösi gomba, Botrytis bassiana. — BEAUVAIS CAMILLE úr közli észrevételeit a' selyembogarakról. — CANY úr Toulouse-ból egy *vidéki mustragazdálkodás'* (majorság) mintáját tárja elő. — BALLAND úr *az emberi hangról* és annak több erőt és belterjet adható eszközökről szol. — ARAGO ur jelenti, hogy a' mexicói genie-tisztek' állításából tudná az ibolónak különféle ezüst érczek 's az agave-ban és egy barilleben létezését. — ROULIN ur beadja azon részletes adatokat, mellyek bizonyítják, hogy a' *Guacharo* 6^{sal} délhez közelebb lélez, mint L' Herminier ur Humboldt ur után följegyzé, t. i. a' bogotai tartományokban. Roulin ur ez igen ritka madarat eleinte az icononzoí természetes hidnál látta, azután a' Ravin-Noirnak nevezett Guaduas kis városhoz közel eső szoros torkolatnál. R. úr még más több madarakat is jelel ki, mellyek a' Guacharohoz hasonlítanak, 's még leirva úgy tet-szik, nincsenek. — DELION ur villámló gyúszerek gyárosa Alsó-Meudonban, a' fojtó sav égényi szesz összesűrítését illető készület' föltalálási elsőségét magának visszatulajdonítja. Ezen szesz a' villámló higany' készítésénél fejlik ki.

Augusztus 1-seji ülés. JUNCKER ur a' bányák' mérnöke (ingenieur) Huelgoat-on Bretagne-ban egy e' helyen találtató ezüst és ólom-érczek' gyűjteményét küldötte be. — Jelenték, hogy az Institut öt classisa 117 közül 95 szótöbbséggel ROULIN urat alkönyvtárnoknak (sous-bibliothécaire) nevezé ki. — LONGCHAMP ur a' luxeulli vasas források' kocsonyásodó sajátságát jelelé ki, melly egy létszeri anyag' igen kis mértékbeni jelenléttének tulajdonítatik. — Ez alkalommal EDWARDS és BORY DE SAINT-VINCENT urak emlékeznek, a' minden hideg vízben jelenlévő a' baréginához 1) hasonló anyagról. Ez utólsó' azt mondá, hogy az a' chaodineák' 2) családjában a' Palmella nemhez tartozik. — Roux ur figyelmeztet egy megholt aszszony' esetére, kinél több

1) Baréguine vagy Glairine, állati nyákféle anyag, melly a' kénköves barége-i vizekben találtatik.

2) Chaodineae (Reichenbach. Fries) a' moszatok közé tartozó növények.

részeit találták egy magzatnak, melyet az *elzárt csudálattosságok* közé számlálhatni. — MALAGUTI ur jelenti, hogy a' lélt (alcohol) a' nyáksavnak a' kénsavbani olvadéka fölött megmelegítvén, *nyákégenyt* hozott elő, a' mi első példa egy ösztett, szilárd és jegült, a' lélből eredő égényre. — SAMSON ur késmüves, egy *új lánczfűrészt*, a' sebészi műtételekre alkalmasat mutatott be. — VASSEUR GYULA ur egy a' romlott levegőben megfulástól óvó eszközt mutatott be. — LANDRESSE ur, KLAPROTH ur által készített közép Ázsia' abrosszát adá be, mellyben munkája' alapjául a' szarándokok' fölvételeit vevé, 's hozzá adván mind azon ösmereteket, mellyeket a' legújabb forrásokból, kiváltkép a' sinai írókból mérthete. — GRAS ur Sz. Lajos kórházi belsegéd (interne) észrevételeit közli a' rühi atkáról (*Acarus scabiei*. *Sarcoptes hominis*), mellyből kitetszik, hogy az csak az olly rühösökön találatik, a' kiket még külső szerekkel nem orvosoltak 's hogy azok elvesznek valami kénes évény (sulfuro-alcali) ír által, ámbár a' rühös pörsedezések még tovább tartsanak is. Idéz egy esetet, a' hol az eszemenség a' rüh' beoltása által gyógyult meg. Bebizonyítá, hogy a' rühatka egyedüli tetnöke (agent) a' rüh' ragályának, az által, hogy ezen pókfélé' (állat) tojása vagy maga ragad azok' bőrere vagy ruhájára, kik magokat érintesbe hozzák a' fertezett személyekkel; a' rühhólyagsák' nedve a' betegséget nem hozza elő. Az atkák' száma nincs arányban a' betegség' terjedelmével 's általjában nem nagy. — NICOD ur kiemeli a' *szappan víznek mint trágyának* jó foganatját a' természeti vagy mesterséges rétek' öntözésénél.

Augusztus 8-iki ülés. VICAT ur ösmertetőleg bemutat egy kenczét (enduit), melly akadályozza a' vízvezetésre szolgáló öntött csövekben, a' gumós kinövések' kifejlését. — MELLONI ur egy értekezést terjeszt elő, mellyben foglaltatnak különös fürkészei a' hévség' végelyzetéről (polarisatio), a' következmények, mellyek eleinte igen ösztévéknek látszanak, nagyon egyszerűnek, megengedvén, hogy a' földi források' hévi folyásai, valamint a' napi hévség, bizonyos szilárd és folyó közökön, többé kevésbé a' terjeszthető több fajta sugarakból vagnak ösztéve. — BECQUEREL ur magának és Breschet úrnak visszatulajdonítja, némelly Mateucci ur által legújabbán előhozott *zsibbadóc'* (torpedo) villanyiságát illető adatokat, különösen azokat, mellyek a' zsibbadóc'ban a' villanyi kiürülésnek előhozása módját azon perczen, midőn az az ütést közli, érdeklik. — DAUSSY ur olvasott egy értekezést a' légi nyomás befolyásáról a' tenger' közép színere (niveau). — LAFARGUE ur egy szivattyút ajánla, mellyel szívás által a' *gyomorból a' mérges anyagokat ki lehet venni*, 's a' mit másra is használhatni. — BENIQUE ur egy

a' kötőró kalapács' hatását szabályozó készüléket ösmertete meg. — CAIRO G. ur megvizsgálni kéré egy eszközt, mellyel *különböző felületeket papíroson*, a' nélkül hogy háromszögökre vétéssenek, vagy kiszámítassanak, kimérni lehet. — OLBERS és VALZ urak *különböző számításokat és hozzávetéseket* adnak elő azon a' planetákhoz hasonló csillagra nézve, mellyet Cacciatore ur Palermóban 1835 májusában csak kétszer vett észre. Újj észrevételek szükségesek meghatározni azt, hogy az uranustúli planeta-e? vagy a' naphoz közeledő csillagféle, (asteroid) vagy végre a' Ceres, Pallas, Junó és Vesta, négy planetákhoz hasonló. — JURGENSEN ur leír egy hévmérő órát. — PELTIER ur közli részletes észrevételeit a' fölhők' villanyságáról; az 1835-iki nyáron a' fölhők többnyire tételes villanysággal bírtak. Ez évben ellenben a' fölhők jobbadán semesek (neutrum) voltak, és azok is, mellyeket hamvas színök és tornyodzások miatt villanyosoknak leheté itélni, az eszközöket tellyes nyugalomban hagyák. Azok mellyek villanyiaknak találtattak, majd mind tagadólagiak voltak, ámbár néha nagy változásokat is hoztak elő; így az Augusztus 6-iki legalább 25 tétovázást mutatott. Ezen tétemények a' homályos tárgyat még inkább zavarba hagyják. — GOURJON ur kiemelé egy *galvan-mérőnek villanyi hatását* egy mézgalakkal bevont ércszálon, ha a' kerengés meg van akadályozva, és PELTIER ur ezen tüneményt magyarázgatá. — DE HUMBOLDT ur bemutatott tripolikő mustrákat, mellyekben Ehrenberg ur ázalékok' töredékeit vevé észre. — LAURENT ur a' *víznek* akkori tüneteiről, mikor az egy izzó ércz lemezre öntetik, *különböző következményeket* nyert, mint Baudrimont ur, a' ki ezen tüneményt így magyarázá: a' vízcseppek, mellyek az izzó olvasztó ibrik' fenekén vagynak, a' forrónál csekélyebb mérséküek 's 50°on föllyül nem hágnak. L. ur gondolja hogy a' kigőzölgés' lassúsága ellenére is a' víz közel 100° mérsékü; és hogy a' cseppek, mellyek' környe rendesen fogalt, szüntelen pöczkendenek, 's ez alatt az izzó lemezt igen kurta ideig érintik, melly pöczkendezést ő egy vezckelő mozgásnak tulajdonít, a' mit a' higanyban is vett észre.

Augusztus 16-iki ülés. DE BLAINVILLE ur olvasott egy értekezést azon helyről, mellyre kell a' madártani rendszerben helyhetni a' csüvét (Chionis, Bec-en-Fourreau, Schiennvogel), mellyek a' hajósok malouini, foki (du cap), délszaki galambnak; a' természettörténetírók pedig Vaginalis, Coléoramphe, Nécropage-nak neveznek. Ezen madár főkép a' Horn fokának vidékeit lakja, 's egymásra következőleg a' Gázlok (Echassiers), Topolcslábúk (palmipedes), Tyúkfélék (Gallinacés), végre a' bizonytalan helyüek (incertae sedis) közé számoltatott. De B. ur ki nagy szorgalommal tanulta

annak alkotását és formáit, azt a' futó Gázlok (Echassiers coureurs) közé, az osztrigász (huitrier) neme mellé helyheti. — LARREY ur olvasott egy jelentést, mellyből a' világlík ki, hogy azon két anyasatút a' kötőző eszközön, mellyet daniai orvos Jacobson talált föl, eleitől fogva Leroy d'Etiolles úrnak kell tulajdonítani 's Civiale ur azután javasolt egy hasonló készületet. Ugyan ő kijeleli azon elmés tökéletesbítéseket, mellyeket LEROY d'ETIOLLES úr a' köveknek a' húgycsőből kiűzését tekintve fejtett ki. — MONTAGNE ur közli tapasztalásait és észrevételeit a' rovarölő (entomotonos) gombáról, mellyel a' *Muscardiné* természeti történetét egészíti ki, 's azzal fejezi be, hogy az egy Botrytis bassiana, melly úgy csirázik 's futja át élte' változásait a' létszertelen testeken, mint a' selyembogarakon, a' mi 6 nap alatt történik meg, melly idő alatt ezen nyákadék (mucedine) a' többiekhez hasonlólag olly átváltozásokon megy által, mellyek miatt más alakot ölt fel. — TURPIN ur azt mondja ezen észrevételekhez, hogy ő beoltá, vagy inkább elveté különböző fajú Mogyonczok (chenilles) bőrében ezen botrytis' magvacsait 's ezek ott kifejlettek, 's 8—10 nap alatt, az által, hogy az élethez szükséges nyákos vizet megemészték, halált 's múmiaféle öszvetőpörödést okoztak; fölületökön szinte mint a' selyembogarakép fehér pimpódzás származott. Azt véli, hogy ezen bajnak a' selyembogarak' vedlésénél van helye 's az rothadóba indul és mintegy alkalmas telkévé válik mind azon apró növények' kifejlésére, mellyeket közönségesen penésznek neveznek, melly névvel ezen kórságot is neveztetni szeretné. — ROBINEAU DESVOIDY ur több rovarászati értekezéseket mutat be. — CAIRO G. ur bemutat egy hamarmérőt (tachymètre) melly eszköznek sikere abban áll, hogy azon ábra (figura) helyet, mellynek fölülete fölmerendő, egyenlő magas keszények' (trapézes) sorát állítsa elő, mellyek elég aprók, hogy ezen négy oldalúak' mindenikét mint egyenszögöt (rectangulum) lehessen tekinteni. Az eszköz értékíti (évalue) 's öszveadja ezen különböző egyenszögöket, ollykép, hogy minden perczben kijeleli a' befutott fölület' egységeinek számát, 's ezt számolási munkát 's egy szám' írása nélkül viszi véghez. — KAUP ur átküldé az ásvány óriás körhő (Dinotherium giganteum) épen megtartott felső állkapczájáról részleteket; az találtatott Eppelsheimon egy társaság által, melly azt Európa' nagyobb városaiban mutogatni szándékozik; ezen fej nagyobb is egy métre-nél, 's nem nyom kevesebbet 12 quintan-nál. Nem ösmerik más részét ezen állatnak, mint az alsó állkapczát, 's ebben a' védek' (défenses, mint fogak) csúcsai a' föld felé vagynak igazodva, a' mi minden más metsző fogakkal ellenkezőleg van alkotva. —

LEGRAND ur beküldi észrevételeit azon *bougie-k' munkálatáról*, mellyek égetett timsóval készülnek 's használtatnak a' hűgycső szorulásaiiban.

Augusztus 22-iki ülés 1836. FORBES ur jelenti, hogy IRVING úr észrevételei szerint a' leadhilli bányákban Dumfries Shire-ban, mellyek több hónapok óta el voltak hagyva a' légmérséknek a' vízforrások által mutatott növekedése 1° C. volt 62 métre mélységben, a' mi kisebb az általánosan fölvettnél. — DE PONTÉCOULANT ur újj fölvilágosításokat ad a' hold' theoriáját illető számolásokat tekintve. — GANNAL ur szóll azon bánásmódjáról, melly szerint az ásványi anyagok, mint megtartó eszközök a' balzsamolásban alkalmazhatók. Tacheron és Rivet urak e' tekintetben több családokkal mérséklett alkura lépendnek; elég fél óra arra, és egy ér' kinyitása. G. ur ajánlja magát azon honfiak' ingyeni bebalzsamozására, kik a' hazára fényt vontak. — PONTUS u. Physica professora Cahorsban, közli egy hóldudvarróli észrevételeinek részletét 's jegyzéseket tesz azon tünemény' okáról; kérdi, hogy nem ered-e jég azokból (primes de glace), mivel az a' legnagyobb hőség által származik, 's véli, hogy azt kellene hinni, hogy ezen jégi kazok a' levegőben függvén, a' villanyi folyamat' közbe jötte által jégesővé válnak, ellenkező esetben pedig, mint télen esővé lesznek. — Ugyanezen PONTUS ur emlékeztet, hogy ő a' cholera ellen a' gaz acidum sulphuricumot ajánlotta; ezt illetve idézi, hogy a' londoni légkör olly nagy mértékű kénsavat foglal magában, hogy ott néha a' lacmus papíros nagyon megvörösödik, 's ezen oknál fogva ott a' dárdany füdelzetek nem állandók. — *Iff.* DELEAU ur olvas egy értekezést a' közép fül sérelmeinek kóros hatásáról az arzi kinyomás izmaira, a' látás' létszercire és az agyra. — MONTAIN ur olvasa egy értekezést az ajki és szájpadi nyülszájjal bánásról. Ez áll egy két oldalt a' fogmeder' íveire alkalmazott összenyomásból, melly által a' szájjad' boltjának két része egymáshoz közelít. — PONCELET u. jelentést tesz PIOBERT úrnak minden hypothesis nélküli *pustapor' hatását illető nézetéről*, mellyből az következik, hogy ő ezen különös kérdés' fő elemét számolás alá tudja húzni, tekintvén a' hatás' szövevényességét, a' tünemény' csekély ideig tartását és a' physikai okok' nagy számát, mellyek a' végfoganatra befolyással bírnak; végre elmés nézeteit olly tapasztalások — és alkalmazásokkal erősíti: mellyek hitelt érdemelnek. Értekezése be lesz iktatva a' Recueil des savants étrangers-be.

Mémorial encyclopédique (Nro 68 Aout 1836) után P. J.

JUTALOM-KÉRDÉSEK.

GÖTTINGA. *Physiologiai díj*, egy tudomány barátja által alapítva. Jóllehet a' Haematologia, kivált az ujjabb időkben fontos előlépéseket tett, a' vér' egyes legközelebbi állatorészeinek tulajdonképi physiologiai jelentése mind e' mellett is, kevés felvilágosítást nyert. Kérdés hát: „Micsoda *physiologiai* költsönös viszony van általjában a' vér egyes állatorészei, különösen pedig annak ugy nevezet legközelebbi állatorészei között, 's micsoda részt vesznek ezen utolsóknál egyenkint, a' vércsinálás, táplálás és elválasztás processusában“? — Ezen kérdés feloldásában, az embryók' 's alsóbb állatokra való tekintet mellett, nem csak az ezen tárgyról divatozó nevezetesebb nézetek velős megvizsgálása kívántatik, hanem különösen, az arra megkívántató saját tapasztalokkal felkészülve, annak kipuhatólása kívántatik: Micsoda változásokon megyen át a' vérmasszába ömlő tejnedv (chylus) a' vércsinálás (Sanguificatio) által, 's micsoda jelentések van ezen dolognál, a' vér egyes állatorészeinek különösen pedig a' vértestecskék magvainak is; — ha vallyon a' chylus vérré e' általjában, az az ennek állatorészeivé összesen, vagy először ezeknek csak egyikévé változik által, melyből aztán lassanként a' többiek fejlenek ki, — micsoda rendszornak van helye az utolsó esetben az átváltozásban; vallyon a' test' 's annak különböző alkatjainak táplálásában, valamint az elválasztásokban, a' vér minden legközelebbi állatorészei részt vesznek e', ugy hogy az említett dolgok az összes vérmasszából történnek 's micsoda jelentése van akkor minden egyes állatorésznek ezen eseteknél, — vagy vallyon bizonyos életmű táplálásánál a' tojásfejtárgy, másokénál a' vérpír (cruor), ismét másokénál a' kanaftárgy uralkodik e', — vagy vallyon a' test minden életművének táplálása, egyikéből a' nevezett legközelebbi állatorészeknek kimagyarázható e'; — mellyike az állatorészeknek jelenik meg akkor, mint tulajdonképi táplálóanyag, 's miből áll a' megkeményedés processusa, az az a' tápláló anyagnak vagy képzőnedvnek szilárd testmasszává változása. — Ezen kérdés kielégítő feleletének díja: száz arany 's az elítélés Május 28-kán 1838 történik; a' pályairatok német, deák vagy francia nyelven irathatnak 's a' rendszerinti feltételek alatt Januar elsőjéig, 1838, prof. *Bartling*, prof. *Berthold*, vagy profes. *Wöhler*-hez, hármentesen küldethetnek. A' alapítónak neve, a' méltónak ítéltetett irat szerzőjének megneveztetik. A' munka azonnal sajtó alá bocsátatik 's a' Szerző, belőle 15 szabad példányt kap. —

PARIS. *A' felirások 's szép tudományok Academiaja*, következő kérdés' megfejtését kívánja 1837-re: Micsoda különböző characterrel bírt, nagy Constantintól kezdve, a' 16-dik század végéig, a' földbirtok, Europa minden tartományi-

ban, mellyek a' római birodalom alá voltak vetve? — 1838-ra: Határozassék meg a' mértékek és pénzek viszonya a' két első uralkodó Familiák alatt Franciaországban, a' mostani tizedrendszer mértékeihez és pénzeihez.

A' francia *Academia* 1837-re, a' legjobb szomoru — vagy vigjátékra, öt felvonásban 's versekben, tiz ezer francot tett fel.

Az *orvosi Academia* ezer francot tett ki, ezen kérdés megfejtésére: A' havitisztulás történetét élettudományosan fejteni ki; megesmertetni ezen funciónak a' nyavalyákra 's ezeknek amarra való befolyását. A' megítélés az 1838-ki nyilvános ülésben történend.

A' báró *Portal* által alapított jutalomkérdés ez: A' vérekes rendszert illető felfedezések történetét, Morgagni-tól fogva a' mi időnkig előadni, 's meghatározni micsoda befolyások volt ezen felfedezéseknek a' nyavalyák esmeretére 's gyógyítására. Á' díj 600 franc, 's az 1838-ki nyilvános ülésben ítéltetik meg.

A' *Marie Elisabeth Bernard de Civrieux* Asszony által alapított jutalomkérdés 1838-ra következő: Meghatározni a' testi és erkölcsi nevelés' befolyását, az idegrendszer túlingereltségének 's az abból eredő nyavalyáknak nemzésére. A' díj egy harmadrésszel emeltetett feljebb 's 1500 francot tesz, és az 1838-ki ülésben ítéltetik meg.

A' *Société médico-pratique*, következő kérdést tette fel 1838-ra: Előadni a' hashajtó szerek' hecsét az éles nyavalyákban, azok munkálata módját kieszközölni, 's kórházi tapasztalokból kimutatni azok legjobb 's célirányosb használatamódját. A' díj egygy 500 francnyi értékű arany emlékpénz. Az értekezések deák vagy francia nyelven írva, a' társaság general-titoknokához Dr. *Cazenave*-hoz küldessenek bérmentesen, első Octóberig 1838.

ROMA. Az *archaeologiai társaság*, 40 arany értékű emlékpénzt tett fel díjul a' legjobb értekezésre a' következő tárgyról: „Mindenek előtt a' római gyarmatok állapotjáról kimerítő előadás kívántatik; azután annak kifejtése, micsoda political 's gazdálkodási célja volt a' kormánynak azokkal; micsoda különbség volt a' katonai és polgári 's a' görög gyarmatok között; végre minémű állapotok volt a' régi 's minémű az új lakosoknak. „A' jutalom feleletek deák vagy francia nyelven legyenek írva, 's November elsőjéig 1837 kell a' szokott feltételek alatt beküldetniök.

ST. PETERSBURG. A' *császári szabad gazdasági társaság* egy kérdést tett fel arról, minémű eszközök által lehet megakadályoztatni a' gyermekkori nagy halandóságot. Ezen kérdésre 84 felelett jött be, mellyeknek azonban egyike sem nyerte el a' kitett egész jutalmat. Azonban prof. dr. *Lichtenstüdt* St. Petersburgban, mint a' legjutalomraméltóbb irat

szerzője ezer rubelt nyert 's az ötven aranyos érdempénzt; Dr. *Rau* W. Gieszenben és dr. *Frohbeen* Dorpatban, egyenkint nyertek 750 rubelt 's ugyan azon emlékpénzt. Ezeken kívül még ketten nyertek apróbb jutalmakat.

A. B. P.

BIBLIOGRAPHIA.

1. IL VATICANO, *descritto ed illustrato etc.* (A' Vaticanum leirva és felvilágosítva) ERASMO PISTOLESI által, képekkel és körrajzokkal, CAMILLO GUERRA által igazgatva. Roma. Ez a' pompás munka 1829 óta jelenik meg 's mind eddig öt darab jött ki belőle 45 szállítmányban. Fol. 337 inyi text és 500 réztábla. Minden szállítmány ára 4for, 30kr. p.p. A' vaticanum alatt, minden ahoz tartozó épületek, nem csak a' templom 's palota, hanem a' museumok is oda foglaltatnak. Minden ott lévő mívész munkák leiratnak 's lerajzoltatnak. A' leírások sokszor igen is magasztalók, a' rajzolatok a' legnagyobb dicséretre méltók. Az első darab a' péter-templom emlékeiről szól 's az ötödik darab még csak a' vaticanumi museumok régiségeinél jár.

2. ÉLÉMENTS *de géographie physique et de météorologie etc.* (A' physicalai földleírás és időtudomány' elemei, vagy rövid foglalatja a' nagy tüneményekről 's a' természet nagy törvényeiről szerzett esmereteknek, bevezetésül a' geologiai tanulmányokba) H. LECOQ clermont-ferrandi prof. által. Paris. BAILLIÈRE. 1836. 8-adr. 675. lap és 4 rézt. Ára 9 franc.

3. RECHERCHES *sur les ossemens fossiles etc.* (Vizsgálódások a' liége-i tartomány barlangjaiba felfedezett ásvány csontokról) dr. P. C. SCHMERLING által. Két darab, 4-edr. 1836. Liége, *Collardin*, képekkel. Ezen fontos munkában, igen nagy számú Belgiomban felfedezett ásványok számláltatnak fel. A' rágók közt új szerzeményeket nyert az özönvízelőtti zoologia, egy a' mostanihoz hasonló nagyságu mókus — egy marmota, — egy hörcsök, — egy vízi patkány, — és egy kis mezei patkány faj maradványinak felfedezése által, melyekhez még egy hód és egy aguti fogait is lelet számolái. E' szerint ezen ország' barlangjai nem csak minden más országokban talált rágók ásvány nemeit, hanem még más hét új fajt is adának. Gazdagíták még az özönvízelőtti zoológiát, nevezetes számú kérődzők maradványai, melyek a' liége-i tartomány barlangjaiban találtattak, valamint több ásvány medve csontok is, melyek többféle különös pathologiai eseteket mutatnak, nevezetesen töréseket, csontféneket

és száradásokat, sőt oly változásokat is, mellyek belső okoktól függenek.

4. RESEARCHES *ante-diluvian etc.* (Özönvízelőtti, patriárchai és históriai vizsgálódások), CLARKSON T. által. London 1836. 8-adr. Ára 7 sh. —

5. HISTOIRE *naturelle, agricole et économique, du maïs*; (A' kukoricza, földművelési és gazdasági természethistóriája) M. MATHIEU BONAFUS az Institut tagja által. Fol. 47 ív és 19 pompásan színelv. rézt. Paris 1836. *Mme Huzard*. Ára 40 franc. Ez a' munka 7 fejezetre van felosztva: az elsőben, melly a' kukoricza hazájáról szól, igen sok próbákat öszvegyűjt a' Szerző, mellyekből kijő, hogy a' kukoriczát, már Amerika felfedezése előtt esmerték és művelték Ázsiában. A' védokok számából, méltó megemlíteni, egy chinai figurát 's kukoriczamazgokat, mellyeket Rifaud ur talált egy egyiptomi sarcophage-ban. B. ur négy fűjét különbözteti meg a' kukoriczának, mellyeknek egyike egészen új 's fő charactere az, hogy az ondók befedik a' magvakat, honnan *Zea cryptosperma*-nak neveztetik. Példányát Buénos-Ayres-ből kapta. A' Szerző példákat hoz fel arra, hogy a' kukoricza vetést, ugyan azon földbe, félbeszakadatlanul lehet folytatni, több esztendőig, minek okát a' gyökerek nyálkás elválasztékaiban keresi. — A' kukoriczamazg eltartás' sok módjai közül, R. ur legjobbnak tartja a' magvak tökéletes kiszárztását, mesterséges meleg által, 's aztán jól bezárt hordókba rakását. A' hatodik fejezetben, új elmékedéseket ad a' szerző a' kukoricza használásáról, lisztjének, készítményeinek, vegyítékneik, leveleinek, szárának, magvainak 's a' t. haszonvétele módjáról. Végre a' hetedikben a' kukoriczáról orvosi és diatetici tekintetben szól. Azon sok munkák után mellyek ezen tárgyról megjelentek, meglepik az olvasót azon nagy számu új vizsgálódások 's észrevételek, mellyeket a' szerző közöl ezen munkában, mellynek érdemét neveli a' typographiai pompa 's a' tárgyakat természeti nagyságban mutató képek szépsége.

6. PRÉCIS *élémentarie de physiologie*, par F. MAGENDIE, de l' Institut de France. 4-dik kiadás, 2 dar. 8-adr. Paris 1836 chez *Méquignon-Morvis*. Ezen igen jeles 's nagy hírű munkának 3-dik kiadása csak most jelent meg; a' tudvalévő nagy tűz ezt is elemeszté. Helyette ezen új kiadás.

7. RECHERCHES *anatomiques et physiologiques sur l'organe de l'ouïe etc.* (Anatómiai és physiologiai vizsgálódások a' hallás organumairól 's a' hallásról, az emberben 's a' hátgerénczes állatokban) M. BRESCHET, az Institutum tagja által. 52-dik kiadás, mellyhez még járul, *l'histoire du plexus nerveux du tympan*. 4-cdréth. 13. rézt. Paris, 1836, chez Bailliére.

8. *PARALLÉLE des divers moyens de traiter les calculoux etc.* (A' könyavalya különbféle gyögmódjainak összehasonlítása vagy is összehasonlító vizsgálata a' hólyagkötörésnek és a' hólyagmetszésnek) dr. CIVIALE által 8-adr. 492 lap és 3 rézt. 1836. Paris, *Bailliére*. — Ezen munka szerzője, egy ezen nagy nyavalya tudvalévő új gyögmódjának alapítói közül, 's ez elég ajánlásul szolgál munkájának.

9. *ETUDES sur les Constitutions des peuples libres* (Elemelkedések a' szabad népek' alkotmányiról); SISONDE DE SISONDI által. Paris 1836. 8-adr. Ára 7 franc. 50 c. — S. úr azt állítja fel bevezetésében, hogy a' revolútiók 's felfordulások, mellyek a' népeket annyira nyughatatlankodtatták, egyet sem vezettek a' szabadság valódi állapotjára. A' munka maga nyolcz probatételből áll, mellyekben a' szerző az általa ki jelelt rosznak okait fejtegeti. —

10. *HISTOIRE des duels anciens et modernes* (A' régi és jelenkori párviadalok' históriája); M. FOUGEROUX DE CAMPIGNEULLES, a' douai-i királyi udvar' tanácsosa által. Paris, 1835. Két darab, 8-adr. — Ez a' fontos munka, melly a' párviadal eredetét, előmeneteleit 's szellemét fejtegeti, mind Franciaországban, mind a' világ egyéb részeiben, jegyzésekkel 's felvilágosításokkal a' főbb egyes viadalokról, a' régiebb időkötől fogva a' jelenkorig, egyszer'smind tudós, lelkiismeretes, 's valóságos philosophiai 's magas erkölcsiségű munka, 's még inkább jó tett, mint jó munka. A' szerző átfut velünk nagy számu tartományokon, megvizsgálván mindenikben az általa felfogott tárgy mibenlétét, 's az azzal összekötött lettdolgokat. Ez az utazás igen érdekes és oktató. Egyik része történeti, melly több drámai előadásoknak szolgálhat alapúl. Másik része, különösen a' moralisták, tisztviselőségek, 's törvényadók figyelmét vonja magára, A' szerző megtámadja, a' siralmas előítéleten 's vad szokáson alapuló párviadalt, mellynek különbféle phasisait követi a' nemzetek évkönyveiben. Maga megesmeri ő, hogy a' párviadal ellen minden elmondott már, vallás, philosophia és morál tekintetéből, 's noha theoriában minden kárhoztatja, de praxisban, senki sem meri magát alóla kivonni. Egy mesterkézett 's hatalmas véleményfaj' siralmas és uralkodó befolyása támogatja, pártfölgolja 's szenteli azt meg, — „Szörnyeteg ez szavaiban, istenség tetteiben“, Le kelle az istenséget rántani bitorlott óltáráról, 's mezítelen mutatni fel a' szörnyeteg, borzasztó idomtalanságában, mit a' szerző teljes sikerrel teljesített. (Ezen munka szerzőjét, hirtelen 's kora halál, egy szörnyű eset következésében, kiragadá harmadéve, vigasztalhatatlan családja 's baráti köréből.)

11. *BAGNES, prisons et criminels*, (Gályásrabzárhelyek, tömlöczök és gonosztévők) M. APPERT által. Paris 1836.

Guibert. 3 dar. 8-adr. Ezen magas erkölcsiségű, érdekes és oktató munka szerzője, régóta a' tömlöczök belseje 's kormányzása stúdiumának, a' rabok erkölcsi jobbitásának 's szenvedéseik könnyebbitésének szentelé életét. Előadja ő röviden, mit látott 's tapasztalt Francia ország tömlöczeiben. Számot ad beszélgetésiről több halálra ítélt bűnösökkel, azon érzésekről mellyeket benne felfedezett; feljegyzi a' sok 's nagy visszaéléseket, az emberiség 's szerencsétlenség gyakori meggyalázását, 's kéri a' mennélelbbi orvoslást. Kéri hasonlóan a' bélyegzés' eltörlését, ezen vad és erkölcsetlen büntetést, melly lerontja a' bűnösre nézve minden reményét a' társasággal való megengesztelődhetésnek 's melly őtet megátalkodottabbá teszi 's a' bűnbe mindég lellyebb süllyeszti. Öszveköti kérését, az emberiség barátinak kéréseivel, kik azt hiszik, hogy a' halálos büntetés 's általjában a' büntetések rendkívüli keménysége inkább ingerlik 's elrontják az elítélteket, mint megjobbitnák, vagy hasznos félelem féke által visszatartóztatnák. — Megmutatja a' fiatal foglyok elválasztásának szükséges voltát a' megrögzöttektől, kik őket csak elronthatnák 's hogy igen gyakran a' fogházak csak gonosztévők' iskolái. Sürgeti a' tanítás és munka jótévő befolyását a' legvétkesb emberekre is, hogy erkölcsi 's társasági szokásokra visszavezetessenek. Törvénytudók, moralisták, tisztviselők, tömlöcz-igazgatók, minden emberiség baráti nagy haszonnal olvashatják ezen munkát, melyben sok jó és hasznos nézetek találhatnák. Ezeknek alkalmaztatása jótétemény volna az emberek egy számos classisára, kiket a' társaságnak úgy kell tekinteni, mint valóságos erkölcsi betegetek, kiket megjobbitani 's gyógyítani kell, a' helyett hogy velök úgy bánjunk mint ellenségekkel, 's az emberiségen úgy szólván kívül-helyeztessük. (Jullien után)

12. POÉSIES du Coeur, (A' szív' költeményei), WALDON MÉLANIE ASSZONY, szül VILLENAVE által. 2-dik kiadás. Paris 1836. 8-adr. 316 lap. Ezen ékes és tiszta szüleménye egy költész asszonynak, kit lelke ihlet 's kinek lelke ömlik el versein, kellemetes illatot 's mennyei harmoniát látszik kilehelni, mellyek a' lélekbe a' legédeseb benyomásokat viszik. Nehány pillanatig elfelejti az ember a' való világot, annak zavaráit, hogy az élet belső 's titkos életét éldelje. Örömet olvassa az ember a' szerzőné ezen szavait barátihoz:

Ne me demandez pas de donner á mes chants

Un vol plus élevé, ce qv'ils ont d' harmonie,

Je le dois á mon coeur, et non pas au génie.

Ezen gyönyörű gyűjteménynek minden egyes darabjait valódi érzés, édes melancholia, igénytelen philosophia 's mindég harmoniás zengésű poesis bélyegzik, mellyek az olvasót magokhoz vonják 's elragadják, 's mellyek valami tit-

kos sympathia által ugyanazonítják az ihletett asszonygyal, ki-
nek gyöngéd 's szenvedelmes hangjai, lelkét áthaták. — (Jul-
lien után)

13. MANUEL *d'* *artillerie etc.* (A' pattantyússág' kézi-
könyve, a' svajczi köztársaság' pattantyús tisztjeinek haszná-
ra PRINZ NAPOLÉON LOUIS BONAPARTE, a' bernai canton pat-
tantyús regementjének kapitánya által, ezen mottóval: „La
guerre est devenue plébeienne par l' emploi des armes á feu“
général Foy. Zurich. 1836. 8-adr. XXXIV és 528 lap, ké-
pekkel és táblákkal. — Ez a' munka, mellyet a' thoune-i
alkalmaztató iskola tisztjeinek ajánl egykori bajtársok, ki
szerencséjének tartja számkivetése helyén, hogy egy sza-
bad ország' polgára 's katonája lehet, megérdemli minden te-
kintetben a' figyelmet. Fiatalkatonák haszonnal olvasandják
azt; másokat érdekelni fognak azon szellem 's hazafiúi ér-
zések, mellyek a' szerzőt ihleték. — „A' artilleria, így szól
előbeszédében, lelke az armadiának 's az armadia biztosítója a'
haza függetlenségének. . . . A' társaság mostani tökéletlen
állapotjában, minthogy még miudég fegyver határozza el a'
nemzetek sorsát, mielőtt polgárrá lesz valaki, katonának kell
lennie. . . . Tőlem megtagadá a' sors mind eddig azon sze-
rencsét, hogy hazámat szolgálhassam; de legalább az a' vi-
gasztalásom van, hogy olly országnak vagyok polgára, melly
magának függetlenségét tudott szerezni, 's szabadságát meg-
tudá tartani: 's más részt, minden civilisált népek' sorsa,
olly szoros öszveköttetésben van egymással, hogy egy szabad
népnek használni, annyi mint Franciaországot is szolgálni.“
— A' munka azon esmeretek summáját foglalja magában,
mellyek nélkül egy pattantyus tiszt nem lehet. A' szerző fel-
számolja munkája elején azon munkákat, (38 francziát és
25 németet) mellyeket használt, vagy a' mellyek nekic leg-
több hasznos utasításokat nyújtottak. Előadja azután a' ren-
det, mellyet tárgyai felosztásában követett. A' személyek' 's
tárgyak' organisatiója az új katonairendszabáson vannak ala-
pítva. Az ügyekkel bánásmód részszerint az, melly Francia-
országban elfogadtatott, 's az 1830-diki ideigleni instructió
által megszentesített. A' batteriákkal bánásmód, a' francia
manőverekből 's azokból mellyek Thoune-ban vitettek ki,
van öszvetéve. A' taticáról szölvő fejezetben, a' szerző a'
nagy artilleriai maszszak egész hasznát megmutatja, valamint
az elszórt batteriák' tüzének teljes sikeretlenségét. Például
a' wagrami dicső ütközetet hozza fel, hol az artilleria olly
nagy szerepet játszott. — A' gyakorlati részt megelőző rövid
történeti rajzolatában az artilleria fegyverének, hat idősza-
kot különböztet meg a' szerző: 1) a' puskapor feltalálásától
VIII-dik Károlyig; 2) VIII-dik Károlytól Gusztáv-Adolf-ig;
3) Gusztáv Adolfól a' nagy Fridrik-ig; 4) Fridrikől Na-

poleonig; 5) Napoleontól 1815-dig; 6) a' jelenidőszakot: új materialék, új rendszerek, találmányok. — A' Szerző ezután részletesen veszi fel a' csatamezei artilleriát, aztán a' manővereket. Előadja az artilleria szolgálatát marsban, állás-helyben, ütközetben, 's különösen a' hegyi hadakozást. — Az ágyúval lövés teljes theoriája, minden e' tárgyra tartozó létalapos esmereteket magában foglal. Az ideigóráigvaló erősítés, az ostrom 's várbeli artilleria, az artilleriával élés az erősség megtámadása 's oltalmazásánál, mind az a' mi a' puskaport, hadi löszert, hadi mesterségeket, ágyukat és egyéb lövő szerszámokat, ágyutalpakat és szekereket, machinákat, hordható fegyvereket, lovakat, kiadást és bevételt, mértékeket és pénzeket illeti, végré számtalan tapasztalatok resultátumai, 's mindennemű utasítások az illető tárgyhoz képest, elő vannak a' következő fejezetekben adva. 39 réztábla, mellyek közül a' három utolsó az anversi ostrom (1832-ben) plánumát adja 's előterjeszti a' percussió ágyútelepeket és a' congréve raketáit, az azokat kilökő készületekkel, rekesztik be ezen munkát, melly a' tárgynak valóságos encyclopaedicus előadása. A' szerző neve 's helyeztetése, valamint az őt lelkesítő nézetek magas és nemes volta, az általa felfogott tárgy' fontossága, eléggé ajánlják, minden katonának a' jelen munkát. (Julien után.)

14. PLANS etc. *of domestic buildings* (Eggyes lakhelyek' tervei 's a' t. különbféle stylusban kivive, LUGAR R. által. 3-dik kiadás, 4-edr. 32 színelt rézt. London 1836. Ára 2 font. 12 Shill.

15. TRAVELS *and adventures* (Utazások 's kalandorok keleti Afrikában); ISAACS Nat. által. 2 dar. 8-adr. London 1836. Ára 2 font.

16. NOUVELLE *collection des Mémoires pour servir à l'histoire de France etc.* (Új gyűjteménye Francia ország történetére szolgáló emlékirásoknak, a' XIII-dik század óta, a' XVIII-diknek végéig 's a' t.) MICHAUD és POUJULAT. Urak által. Első sor. Első darab 8-adr. Paris. 1836. Ára 6 franc A' gyűjtemény 25 darabból fog állni, 's ezek mindenike két szállitmányból, mellyek hónaponként jelenendnek meg.

17. MÉMOIRES *de l'Académie des sciences etc.* (A' somme-i tartománybeli tudományok', földmivelés', kereskedés', szép tudományok' és művészségek' Academiájának emlékirásai.) 8-adr. 2 rézt. 1835. Amiens. Ezen darab az Academiának 1830 óta benyújtott 's nyomtatásra méltónak ítélt dolgozásokat 's azon idő óta felolvasott munkákat foglalja magában. Az ezen darabban foglalt emlékirások különbfélék 's számosak. A' legnevezetesebbek im ezek: *Emlékirás a' terület geológiájáról*, BUTEUX ur által; *Az Erysiphe-k analyse 's vizsgálódások a' microscopicus földgombákról*, GAR-

MÉR és PAUQUY Urak által; *Próbatétel a' szarulemezű bogarakról* (lamellicornes), GARNIER ur által; *az organicus átfurásokról*, ROUTIER ur által; *a' péronne-i kerület földmivelési statisticiája*, id. HYVER ur által; *à földmivelés előmenetelének Santerre-ben, legsiettetőbb eszközeiről*, BUTEUX ur által; *a' tavaknak a' szittyók 's egyéb ártalmas plántáktól való megszabadítása módjáról*, DELAMORLIÈRE ur által; *Franciaország' kereskedési rendszeréről*, ifju DAVELUY által; *próbatétel egy a' merovingi ház alatt ütött pénzről*, RIGOLLOT úr által; végre nagy számu literáriai darabok, prózában 's versekben. —

18. *TRAITÉ de l' électricité et du magnétisme*; (Értekezés a' villanyról és magnetismusról) M. BECQUEREL által. 4-dik darab 8-adr. 1836. Paris. A' Szerző, ezen darabban, a' következő tárgyakról értekezik: 1) a' melegmérésklet megmérése, thermo-electricus hatások segedelmével; 2) a' phosphorescentia tüneménye, az azt elhatározó különbféle okokra 's azon különbféle élőmives és élőmívetlen testekre való tekintetben, mellyekben mutatkozik; 3) az atmosphaerai electricitásról 's az azzal viszonyban lévő tüneményekről; 4) az electricitás munkálatja az élő testekre 's használata a' gyógyművészségben.

19. *ABRÉGÉ élémentaire de chimie etc.* (A' chemia elemi rövid summája pótolék-tudományként tekintve, a' természethistória, gyógytudomány 's gyógyszerészség tanulmányához); I. L. LASSAIGNE, alforti prof. által, 2-dik megjobb. és megbőv. kiadás; két darab 4-edr. Átlással. Paris 1836. Ára 16 franc. Ez a' munka, mellynek első kiadása 1829-ben jelent meg, a' chemia elemeit adja elő, a' természeti 's orvosi tudományokra alkalmaztatva. Ezen új kiadáshoz mindent hozzáadott a' szerző, mi nekie alkalmasnak látszott lenni a' fiatal emberek beavatására, a' chemia első elveibe 's azoknak theoriai 's practikai alkalmaztatására. A' textusba iktatott rajzolatoknál fogva, a' tanítvány szemével követheti mind azon tüneményeket, mellyek a' chemiai operatiók' legnagyobb részénél történnek, mi nagyon egyszerűvé 's könnyűvé teszi a' kezdőre nézve a' chemiai tanulmányt.

20. *DES CAVERNES, de leur origine etc.* (A' barlangokról, azok eredetéről 's előállások módjáról); VIRLET Tivadar tűzakna mérnök által; 8-adr. Paris. 1836 Ára 15 franc. Ezen munkában, melly a' szerzőnek Franciaország, Görögország, Ázsia 's más tartományok nagy számu barlangjai körül tett vizsgálódásának resultatumát foglalja magában, előadja gondolatit a' szerző arról, miként kell most a' geológiának ezen egyik legérdekeseb tüneményét tekinteni.

21. *RÉPERTOIRE, des plantes utiles etc.* (A' földgolyó' hasznos és mérges növényeinek lajstroma); E. A. DUCHESNE

D. M. által. — 8-adr. 700 lap. képekkel. Ára 12 franc. Paris, *Renouard*-nál. 1836.

22. *ESSAI sur la philosophie médicale 's a' t.* (Próbátétel az orvosi philosophiáról 's az orvosi klinika' közön-ségességeiről, megelőzve a' gyógytudomány előmeneteleinek philosophiai átnézése, 's követve a' régi gyógymód' 's az egymást követő érvágások' resultatumának összeállítása által, a' gyuladásos nyavalyákban) *BOULLAUD J.* által, 8-adr. Páris. Ára 7 franc.

23. *COURS de psychologie 's a' t.* (Psychologiai leczkék, mellyeket a' kormány' felügyelése alatt tartott *AHRENS H.* 1-ső Köt. *Közönseges anthropologia.*) 8-adr. 24 ív. Ára 7 franc. 50 cent. 1836. Paris.

24. *EXAMEN de la philosophie 's a' t.* (Baco philosophiájának vizsgálata, mellyben az okszeres philosophia' különbféle kérdesei vétetnek elő). Hátrahagyott munkája *grof DE MAISTRE JÓ*'sefnek. 2 dar. 8-adr. Paris 1836. Ára 12 franc.

25. *CODE moral des ouvriers 's a' t.* (Kézművesek' erkölcsi törvénykönyve, vagy értekezés a' munkás néposztály' kötelességeiről 's jogairól). *MONTFALCON J. B.* által. Paris, 1836. Ez a' munka a' nimes-i, tudományok' királyi academiája által 1835-re feltett jutalmat nyéré el. Ha a' szerző ezen munkában megesmeri egy részt, hogy a' kézművesnek van jussa napszámot követelni, mellyből élhessen 's családját tarthassa; hogy van joga azon perekben, mellyek közte 's a' tehetősök közt támadnak, ön pair-jei által itéltetni meg; ha megengedi a' kézművesnek, mind azon jusokkal elést, mellyeknek birtokában van a' polgárok' azon osztálya, hova őt jó magaviselete 's gazdálkodása helyezhették; kikel teljes erővel azon mindég eszetlen 's gyakran veszedelmes kiabalások ellen, mellyek néki egy oldalt szünetlenül ön nyomoruságát, más oldalt a' tehetősök gazdagságát mutatják. A' szerző mint a' rend' 's törvények' barátja, mindenütt azok tiszteletben tartását sürgeti.

26. *UNE LECTURE par jour 's a' t.* (Naponként egy olvasmány, literáriai, históriai, erkölcsi és vallásos mozaik, vagy is 365 régi és új franczia írók' munkáiból olly czéllal kivont darabok, hogy azok, stylusok 's tárgyaik különbfélesége által, mintául szolgáljanak az íróknak, tárgyal a' társalkodási beszélgetéseknek 's improvisatióknak, 's olvasmányul az esztendő minden napjaira, *Thompson* által metszett szép vignettekkel felékesítve; *BONIFACE A.* tanító által, biographiai, históriai, geographiai, philosophiai, literáriai és grammaticai jegyzetekkel. Paris 1836. 4 dar. 8-adr. — A' munka hosszú czíme elég arra, hogy abból annak hasznos voltát méltatni lehessen. A' legtiszteltetbb 's nagyrészt jelenkori írók jelennek itt meg az olvasó előtt egymást felváltva,

legjobb munkáikból kivont helyekkel. Nagy különfésleg, itéletes válogatás a' kiszakasztott darabok' választásában, kitűnő érdemét teszik a' munkának. Egy roppant 's szép méhkasba lép az ember be, mellynek 365 fiókja van, mellyek ugyan azon jeles méz', különbkülönbféle tulajdonságit zárják magokba. Ez az olvasmány érdekes és kellemetes, az ifjakra 's kezdőkre nézve épen ugy, mint az érett idejűkre 's korosabbakra nézve. Amazok a' legjobb francia íróknak, legnevezeteseb helyeit tanulják innen esmerni, ezek örömmel olvasandják összevgyűjtve azt, mit életök különbféle szakaszában imitt amott gyönyörködve olvastak. (Jullien után).

27. PAGES *de la vie intime*, (a' belső élet' lapjai) WALDOR MÉLANIE ASZSZONY által. Paris, 1836. Két dar. 8-adr. — Örömmel kívánnánk behatni a' belső életbe, 's ugy szólván, egy fiatal, érzékeny és lelkes aszszony lelkébe, ki bennünket legtitkosb gondolatának mysteriumába akar beavatni. Az emberi szív' studiumának mindég hatalmas ingere van. Nem találjuk ugyan itt szorosán véve azt, mit a' könyv czíme reményleni engedett: a' szerző életének 's lelkének kinyilatkozását mint Montaigne próbatételeiben, Rousseau J.J. valamósaiban, Sevigné leveleiben; de legalább azon különféle novellák, mellyek e' két kötetet teszik, az egyszerűség kellemével, teljes igénytelenséggel 's olly igaz érzéssel vannak írva, mellyek az olvasót magokhoz vonják 's lebilincselik. Legelőször is KLÁRA történetét jegyezzük meg. Egy fiatal írva ez, ki Francia-országot 's gyermekkori barátneját 's társneját Marist odahagyja, hogy a' gyarmatokba anyja gazdag bátyjához menjen, kit ő nem esmer. Itt egy másik Marisra talál, szíves barátnera, egy fiatal szerecsen leányban *Alida*-ban, ki mint ő jókori szerencsétlenségek' 's a' lélek belső és mély fájdalomnak próbáján mene keresztül. Visszatér majd Francia-országba, hogy magát a' halállal kázdó kedves Marisának szentelje, 's nincs egyéb vigasztalása, mint hogy Maris ifju testvérétől kísértetve menjen, sírjára könnyeket hullatni. Ezen alkalommal azon gyöngéd érzést mellyet benne Maris gerjesztett, testvére vonta magára. Henrik szerelmét viszszoznóni láttatott, de csak hamar más leánynak adá szívét, 's Klára élete azon reménnyel alszik el, melly érette ragyogott. Ezen egész elbeszélés, természetes és egyszerű stílussal van írva 's szelid mozgásba hozza a' lelket. — *Egy szegény család' története*, egy lengyel aszszony önmegadását, nemösmert éreneyeit 's szerencsétlenségeit fedi fel, ki hogy gyermekeit táplálhassa, virágokat kénytelen az utczákon árulni. A' *veres ház*, regényes történet, melly csekély valószínűsége mellett is elevenen vonz magához. Következnek a' *világ' 's magány' scénai*, egy rózsáünnepi szűz' megkoronázása, egy gazdag 's a' nagy világba lőkött fiatal angolnának 's

egy más fiatal leánynak, ki atyja alacsony kunyhóját soha sem hagyá el, egészen ellenkező sorsok, kik mind ketten, sokféle viszontagságok után, ugyan azon fájdalom áldozatává lesznek: sírjokhoz kísérik azt, kit szerettek. — (JULLIEN után)

28. *OEUVRES complètes etc.* (Bossuet özsves munkáji, a' versailles-i kiadással egészen eggyezőleg); kiadja BOUASSE-LEBEL ur. Ezen új kiadása a' híres pap özsves munkáinak, szinte 43 darabban jelenik meg 8-adr. mint a' versailles-i, szép boritékkal, finom papíroson 's egy szép aczélra metszett mellyképpel. Hetenkint két szállitmány jelenik meg, vagy is minden hónapban egy darab. Minden öt ívnyi szállitmány ára 50 cent.

29. *MÉMOIRES et dissertations 's a' t.* (Emlékirások 's értekezések a' nemzeti 's külföldi régiségekről), kiadja a' *francia régiségkedvelők' királyi társasága.* Új sor, 2-dik darab, 8-adr. 36 ív. Paris. 1836. Ára 8 franc.

30. *NOUVELLE MAISON RUSTIQUE 's a' t.* (Új mezei ház: a' gyakorló kertmívelés' encyclopaediája, vagy is a' kertészség' elemi, teljes és módszeres leczkefolyama; a' gazdálkodás' gyakorló encyclopaediája, vagy is a' házigazdaság' elemi teljes és módszeres leczkefolyama: A' mezei gazdaság' naplókönyve, esztendei 's havi potlékja ama két munkának, valamint a' gyakorló földmívelés Encyclopaediájának is, több mint száz dolgozó által szerkeztetve, a' földmívelés' középponti, kertmívelés' királyi, valamint a' felbátorításnak is királyi társaságából, Bailly de Merlieux M. C. közönséges igazgatása alatt, 212, kétívnyi szállitmányban, kis 4-edr. a' textusba iktatott 3000 képpel. Ára 56 fr. Párisban, postán 70 fr. —

31. *TRAITÉ des arbres etc.* (Értekezés a' gyümölcsfákról) DUHAMEL DU MONCEAU által. Új megjobbított 's kiegészített kiadás, POITEAU és TURFIN urak által. 72-dik és utolsó szállitmány, Folio, 24 ív. Egyegy szállitmány ára 30 fr. Paris. 1836. Ez a' nagy 's pompás munka most be van végezve.

42. *LA CHASSE au fusil etc.* (A' puskával vadászás) MAGNÉ DE MAROLLES által. Új kiadás potlékok 's javításokkal. 8-adr. 32 ív és 8 rézt. Paris, 1836. Ára 8 fr.

33. *THE FLY-FISHER'S Entomology 's a' t.* (A' légyhalsz' Entomológiája, sok színelt képekkel megvilágosítva, mellyek által a' természetes és mesterséges bogarak előterjesztetnek): RONALDS A' által. 8-adr. London. 1836. Ára 14 sh.

34. *PHYSIOGRAPHIE ou description générale 's a' t.* (Physiographia vagy a' természetnek közönséges leírása, bevezetésül a' geographiai tudományokba); CORTAMBERT E. által, 12-cdr. 26 ív; Paris, 1836. Ára 4 fr.

35. HISTOIRE *philosophique* 's a' t. (A' kereszténység' 's a' keresztény egyházak', philosophiai, politicalai és critical története, Jésustól a' XIX-dik századig); DE POTTER által. I. Dar. 8-adr. Paris. 1836. Ára 7 fr. 50 c. Az egész munka 8 darabból fog állani.

36. NOUVEAU *choix des poésies* 's a' t. (A' troubadourok' eredeti poesiséből új választmány); RAYNOUARD M. az Institutum' tagja által. II-dik Dar. melly a' roman-lexicont, vagy is a' troubadourok nyelvének szótárát foglalja magában, a' latin Európának más nyelveivel összehasonlítva (A-C) Paris. 1836. Ára 15 fr.

37. HISTOIRE *des Francs* 's a' t. (A' Frankok' históriája); MOKE H. G. által. I. Dar. 8-adr. 35 ív 's egy földabrosz. Paris. 1835. Ára 8 fr.

38. MÉMOIRES *secrets et inédits* 's a' t. (A' francia udvar' titkos és kinemadott emlékirásai, XIV. Lajos uralkodásának vége felé); Marquis DE SOURCHES által; először tételve közzé, 's az újonnan felfedezett kézirat szerint, bevezetéssel és jegyzésekkel *Adheml Bernier* által. két dar. 8-adr. 56 ív. Ára 15 fr. Paris. 1836.

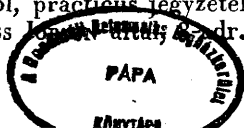
39. THÉORIE *des volcans*, (a' tűzokadó hegyek' theoriája); gróf DE BYLANDT PALSTERCAMP által, 3 dar. 8-adr. 's átlás fol. Paris. 1836. Ára 40 fr.

40. ERPÉTOLOGIE *générale*, (a' kétlakiak' közönséges természet históriája) DUMERIL és BIBRON urak által. 3-dik dar. melly a' gyíkok' négy családját: a' *Krokodilusokat*, *Kameleonokat*, *Geckókat* és *Tupinambisokat* foglalja magában. 8-adr. 1836. Paris. Hogy azon különösen kedvező körülményekről, mellyek közt ezen munka íratott, némi idéat adjunk, elég lesz azt mondani, hogy a' krokodil-nem 14 fajának leírására, a' szerzők szemei előtt több mint 150 különféle idejü és nemü individuum volt, 's hogy legalább 1500 példány szolgált, azon körülbelöl száz faj' leírására, melly ezen darabban találatik 's mellynek mint Dumeril ur mondja, negyed részét alig esmerték a' természetvizsgálók.

41. MANUEL *complet de médecine légale* 's a' t. (Az orvosi törvénytudomány' teljes kézikönyve, vagy a' legjobb ezen tárgyról a' jelen korig írt munkák' foglalata); BRIAND J. és BROSSON E. urak által. 3-dik kiadás, 8-adr. 800 lap. Paris. 1836. Ára 8 fr. 50 c.

42. ANATOMIE *du système dentaire* 's a' t. (A' fogrendszer' anatómiája, az embernél 's állatoknál); BLANDIN Ph. Fr. által. 8-adr. 14 ív 's egy rézt. Paris. 1836. Ára 4 fr. 50 c.

43. OUTLINES *of the anatomy* 's a' t. (Anatómiai 's physiologiai vizsgálódások a' fogakról 's a' t. azok nyavalyáiról 's gyógy módjáról, *practicus* jegyzetekkel a' mesterséges fogakról); Wemiss *London* által; 8-adr. Edimbourg. 1836.

44. MÉMOIRE sur la *physiologie* 's'a't. (Emlékirás a dadogás physiológiájáról 's gyógyomódjáról, az orthophoniáról írt értekezés kíséretéül; megelőzve némelly psychologiai elméletek által a' tagos szóhangok' eredetéről): COLOMBAT ur által. 4-edr. Paris 1836.

45. DICTIONNAIRE de *droit public*. 's'a't. (A' köz 's kiszolgáltató jog' szótára): LERAT DE MAGNITOT Albin és HURARD-DELAMARRE ufak által. I. Dar. (A-FUT). 8-adr. 40 ív. Paris 1836. Ára 20 fr.

46. TRAITÉ de l' *art d'écrire* 's'a't. (Értekezés az egy nyelven írás mesterségéről, úgy hogy minden más nyelven beszélő, megértsen bennünket fordítás nélkül, vagy vizsgálódások a' legalkalmasob jelek' választásairól az ideák közlésére, különböző nyelveken beszélők közt) RENOUE ur lyoni policzájbiztos által. 8-adr. Lyon 1836.

47. ON THE RISE *and progress* etc. (A' szép mesterségek' emelkedése 's előmeneteléről); Allan CUNNINGHAM által. 8-adr. Glasgow 1836.

48. THE ENGINEER'S *and mechanic's Encyclopaedia* (A' földmérnök' 's a' mechanicus' Encyclopaediája) HEBERT ur által. Áll 16 szállítmányból, mellyek mindenikének ára 2 sh. London. 1836. Ez a' munka, mellyben közel 2000 kép foglaltatik, egy a' leghasznosb munkák közzül, mellyek darab idő óta megjelentek; megemerteti az, az angol szerencsés-lét' legfőbb forrásait 's a' földmérnöki és mechanikai tanulmányok' első elemeit ezen tartományban.

49. THE AGRICULTURIST 's *Manual* 's'a't, (A' földmívelő' kézikönyve, hív leírása azon plántáknak, mellyek Europa mezein műveltetnek, practicus jegyzetekkel azokra nézve, mellyek Anglia climájához illenek, az edinbourgi földmívelési Museumra való utalásokkal, LAWSON S 's fia által. 8-adr. Ára 9 sh. Edinbourg 1836.

50. A SYSTEMATIC *treatise on* etc. (Rendszeres értekezés a' földek' kiszárazásáról theoreticai 's practicai tekintetben, a' legjobb methodusok szerént, Anglia különféle földdei 's helyzetéseire alkalmaztatva, valamint a' tenger', a' folyók' 's tavak' meggátlásáról, hidak építéséről, 's mesterséges tavakról, egy függeléssel a' mocsáros földek' javításáról 's műveléséről, kiszáraztatások után); JOHNSTONE S. által. 4-edr. plánumokkal és képekkel. 3-dik kiadás. Ára 1 font 1 sh. Edinbourg 1836.

51. FLORE *fouragère* etc. (Takarmány füvek' Flórája, vagy teljes értekezés a' lovak eledeléről); VOGELI Félix által. 8-adr. 21 ív. Ára 6 fr. Paris. 1836.

52. TRAITÉ sur la *connaissance* 's'a't. (Értekezés a' lo' esmeretéről 's megtartásáról, vagy lógyógyási leczkék a' pattantyús iskolák' számára); HOUDAILLE A. által. Metz 1836 8-adr. 32 ív és 4 rézt.

53. *TRAITÉ raisonné d'équitation* 's a' t. (Okozkodó értekezés a' lovaglásról, a' francia iskola' elvei szerént) AUBERT P. A. után. 4-edr. 37 ív, Paris. 1836. Ára 15 fr.

54. LEVESQUE, *on Brewing and Malting* (A' serfőzésről és malátakészítéséről); LEVESQUE által, 8-adr. 1836. Ára 21 sh.

55. *ESSAI sur les races humaines* etc. (Próbatétel az emberfajokról, anatomiai 's philosophiai tekintetben) BROE P. P. által. 8-adr. 10 ív 's 1 rézt. Paris. 1836. Ára 3 fr. 50 c.

56. *PARALLÈLE des langues* etc. (Az európai 's indus nyelvek' szembeállítása, vagy a' római, német, szláv és celta fő nyelvek egymással 's a' sanskrit nyelvvel öszve hasonlító). EICHOFF által. 8-adr. Paris. 1836. Ára 30 fr. — Eichoff ur csak némely csoportokra szoríta vizsgálódását a celta római, német és szláv európai népekre, kizárván még a' Baskusokat és Finnusokat is, mellyek amazok mellett terjednek el. Mind ezeket az Indusokra viszi vissza, 's minden nyelveknek, mellyek különféle módosításuak ugyan a' mellék dolgokban, de ugyanazonok az alapzatban, a' sanskritot tüzi ki közanyául. Innen az indus-európai nyelv nevezet, mellyel E. ur él. —

57. Az *ESSAY on the hieroglyphics* (Próbatétel Egyiptom hieroglypháiról); John WILLIAMS által, képekkel. London 1836. A' szerző annak megmutatását tevél magának, hogy a' Zsidók azon csekély számából, kik Egyiptomban letelepedének Jákóbbal, nem lehet feltenni, hogy azok megtartották volna nyelvöket az egyiptomi nép közegette; erőszögül azt hozza fel, hogy egy francia huguenot gyarmat, 60 évvel Angliában letelepedése után, alig tarta meg néhány szót, anyai nyelvéből. Következésképp úgy gondolkodik, hogy Egyiptom' igazi nyelve a' zsidó, 's reményli annak megalapítását, hogy a' hieroglyphák annak képes nyelvbe öltöztetései. Igen elmésen alkalmaztatja ezen rendszert, különféle Young, Champollion 's mások által adott felirások magyarázatára 's egy mostani nyelveinkbe felvett képes nyelv, népszerű példáit hozza fel.

58. *ANALYSE des travaux* etc. (A' bordeaux-i linnétársaság munkálódásinak széthontása 1835. lefolytában), LAPORTE M. J. L. general titoknok által. 1836. Bordeaux, 8-adr. Többféle tudományos dolgozásokat illető értekezések' gyűjteménye. —

59. *THE ROYAL Society* etc. (A' királyi társaság, a' XIX-dik században, öszves felszámlálása dolgozásinak, az utóbbi 35 év alatt, eredeti táblákkal 's hivatalos bizonyítványokkal, mellyek a' társaság alkotmányát, tagjainak characterét, azok különféle munkájit, pénzbeli segéd forrásit ad-

ják elő, egy tervvel annak reformja felől) GRANVILLE A. B. által. 8-adr. 1836. London.

60. VOYAGE *pittoresque* etc. (Festői 's archaeologiai utazás, Mexico legérdekesebb részében); NEBEL C. által. Folio 13 ív. Paris 1836.

61. NARRATIVES *of south America* etc. (Elbeszélések északi Amerikáról, az ottani szokásokról, a' tartomány tekintetéről 's a' t.) EMPSON C. által. 8-adr. 1836. London. Ára 16 sh.

62. CORRESPONDANCE *inédite de Voltaire* etc. (Voltaire kinemadott levelezése II Fridrikkel, de Brosses előlülővel 's más személyekkel; kiadja jegyzésekkel sajátíratú levelekből FOISSET ur.) Dijon. 1836. 490 lap 8-adr. Ára 7 fr. 50 cent. Még talám több ilyenemű közzétettelekre leszen szükség, mielőtt Voltaire íratáinak teljes kiadását lehessen adni.

A. B. P.

B I O G R A P H I A.

1. PARENT-DUCHATELET (Jean-Baptiste-Alexandre) a' nyilvános egészségi tanács' 's az orvosi Academia' tagja, a' hôpital de la pitié' orvosa, megholt Martius 7-dikén 1836, élete virágában, a' tudományok' 's különösen a' nyilvános egészségügy tudomány' nagy kárára. Ez a' tudomány néki nagy fontosságú dolgozásokat köszönhet, mellyek közül csak az ácsudvarokról, a' párizsi árnyékszékekről, a' kenderáztatásról 's a' megdőglött állatok' elásásáról irt értekezéseit említjük mellyek nagy részt illy czímű munkájában találtatnak: *Hygiène publique, ou Mémoire sur les questions les plus importantes de l'hygiène.* — Több elnem végzett munkákat hagyott maga után, mellyek közt legnagyobb fontosságú 's érdekű az, mellynek első része most jelent meg, ezen czím alatt: *La Prostitution dans la ville de Paris, considérée sous le rapport de l'hygiène publique, de la morale et de l'administration* etc. Paris városa ő benne egyikét sajnálja leghasznosb polgárainak; a' nyilvános egészségügy tudomány benne azon egyetlen embert veszi el, ki magát egészen annak szentelé. Élete jóltételre vala szentelve, 's a' rendkívüli munkálkodás által kimerítve idő előtt hala el. Tisztelet az ő emlékezetének. Azzal birt ő, mit a' hölcsek legnagyobbba becsülnek, tudományyal 's erénynyel!

2. TRACY (Antoine-Louis-Claude, comte de Destutt) francia pair, 's a' francia Academia', az erkölcsi és politikai tudományok Academiája' 's több tudós társaságok' tagja, szül. Párisban, Július 20-dikán, 1754, megholt ezen városban Martius 10-dikén 1836. Egy volt ő a' jelenkor legmélyebb gondolkodói, 's a' morál és politikai gazdaság elvein alapült 's jólértett szabadság ideáinak legtisztább lelkü pártfogói közül. Munkái közül különös említést érdemelnek ezek: *Eléments d' idéologie*, 4 darab 8-adr. *Commentaires sur l' Esprit des Lois de Montesquieu*, előszer angol nyelven; *Traité d' économie politique*; *Dissertation sur l' existence et sur les hypothèses de Malebranche et de Berkley*; *Etude de la Métaphysique de Kant.* —

3. DIDOT (Firmin) a' Deputátusok kamarájának tagja, megholt April 24-dikén 1836, du Mesnil-i manufacturájában, Dreux mellett. Didot nem csak mint könyvnyomtató, hanem mint literátor is, egy vala Franciaország vezetéseségei között. A' *Hannibal* című szomoru játékon kívül *Theocritust* francia versekbe fordította. Jó ízlésű ember inkább mint nagy költő, 's mint a' legtudósabb 's kijeleltebb francia Hellenisták' egyike, nem marad az ő neve dicsőség nélkül a' tudósok sorában. Mint könyvnyomtató sok fontos és pompás nyomtatásokkal gazdagítá a' francia literaturát.

4. FEA (l' abbé Carlo), a' régiségtudományi küldöttség' tagja, 's a' chigi könyvtár' őrije Romában, született 1754 Onégliá mellett Piemontban, 's miután törvénytudomány doctoráya lett volna Turinban, Romában telepedett le, hol több tudós társaságok' tagjává lett. Több munkákat írt, nevezetesen. 1. *L' integrità del Panteon di M. Agrippa*. 8-vo Roma 1801. 2. *Dei diritti del principato agl' antichi edifizj publici*. 8-vo Roma 1806. 3. *Della statua di Pompeo Magno*, 8-vo Roma 1811. 4. *Sulli scavi fatti dai Francesi all' anfiteatro Flavio*, 8-vo Roma 1812; 5. *Inscrizioni di monumenti publici*. 8-vo Roma 1813. 6. *Ammonizioni due critiche antiquarie*. 8-vo Roma 1814; 7. *Notizie intorno Raffaele Sanzio d' Urbino ed altri autori*, 8-vo Roma 1822; 8. *Descrizione di Roma e de' contorni*. 3 vol. 12-o Roma 1824: Róma ezen íróban, legnevezeteseb régiségtudósainak 's latinistáinak egyikét veszté el. Megh. Febr. 1836.

5. GODWIN (William) az angol literaturának egyik legnagyobb díszei között a' románirásban, Aprilis 7-dikén 1836. holt meg 80 esztendőskorában. Született 1756, Wismbeach-ben 's először egyházi pályára lépett, de ezt 1783 elhagyja, hogy magát kizárólag tudományos dolgozásokra szentelhesse. *An Enquiry concerning political justice and its influence etc.* (2 Vols. 1793) című munkája köz figyelmet ébresztett. Ez után nem sokára jelent meg *The Adventures*

of *Caleb Williams*, melly munka nem csak Angliában, hanem Franciaországban is igen tetszett. 1797-től 1804-ig, *the Inquirer* cím alatt philosophiai gyűjteményt, két románt *Saint-Léon* és *Fletwood* cím alatt, *Chaucer*' életét 's egy szomorú játékot adott ki, *Antonio* cím alatt. Később egy nevelési könyvtárt alapított, mellyet maga dolgozott a nélkül, hogy nevét oda tette volna. Rosszul menvén dölgai kénytelen vala 1817 ismét tollhoz nyulni. *Mandeville* című románja annál nagyobb 's különösb figyelmet gerjesztett, mivel a' szerző hosszu hallgatása, halálát gyaníttatá. Azonban az életkor, hajdani munkásságát épen nem csonkítá meg, 's csak nem utolsó órájáig írt. Legbecsesb dolgozatai az említettekén kívül: *On population* (1820) Malthus ellen; *History of the commonwealth of England 3 Vols* 1824; *Cloudesley*, román; és *Necromanticusok' élete*. (London 1834).

6. WIFFEN (J. H.) angol literátor, 's hosszu ideig a' bedfordi Herczeg' könyvtárnoka, megh. élete virágában, 4-dik Május ejjelén 1836. Kellemetes költő, igen kedves társalkodásu 's emberszerető vala ő. Több munkái közül különös említést érdemlenek; ékes *emlékirásai a' Russel házáról*; *Tasso pompás fordítása*; *Garcilasso de la Vega' életírása* 's a' t.

7. AMPÈRE (André-Marie), az Institutum' tagja, a' tudományok' fő inspectora, megh. Junius 10-dikén 1836. 61-dik évében Marseille-ben az ott lévő kir. kollegyiom kórházában. Szül. 1775 Lyonban. Ampère ur jókor kifejté azon magas tehetségeket, mellyekkel később európai dicsőséget nyert; egymást felváltva foglalatostkodtaták őt a' tudományok 's philosophia; mint *physica*' professora, kitünteté magát Lyonban, 's de Fontanes ur az egyetem' nagy mestere által, Párizsba hívatott. A. ur érdemeit azonnal fontos munkák mutaták; az electro-magnetismusról tett vizsgálódásai, az első rangu tudósok sorába helyezteték őtet; mint professor a' francia kollegyiomnál 's polytechnica iskolánál, méltólag fentartá hírét a' *physicai* 's *mathematicai* tudományokban; végre fő-inspectorai utazásiban, characterere szeretetet gerjesztett. Ennyi munkák közt, 's kora vénsége terheinek ellenére, mindég talált időt, vizsgálódásinak kiegészítésére, 's csak most hirdeté ki a' *tudományok philosophiáját*, egy új 's felette elmés *classificatióval*. Különbféle gyűjteményekbe elszórt értekezéseinek felszámolására sok idő kellene; mindnyájokat nagy feltalálói tehetség, mély nézetek 's az az A. urat bélyegző kitalálói érdem jelelik ki. A' tudomány soha sem fordítá őt el a' vallás útjairól; ellenben megerősíté az nála kegyes meggyőződéseit, 's mint keresztény ugy rekeszté be azon nemes pályát, mellyet egészen a'

munkának, az erénynek és tudományoknak szentelt. (Necrolog Ballanchetól, Journal des débats 1836. Jul. 26-dik).

8. GALLINI (István) gyógytudomány' professora Pád-vában, szül. Venéziában 1756, Martius 22-dikén, egy olly familiából, melly a' 17-dik században Scio szigetéből költözött ki, midőn azt a' Törökök elfoglalák. G. Paduában végéze iskoláit 's ott lett az orvosi tudományok' doctorává; az azt követett esztendőben a' montpellier-i híres iskolát látogató meg; onnan Párisba ment, hol két esztendőt töltött, 's megesmerkedett Franklinnal, Abbé de l' Epée-vel, 's meglátogató a' híres Portal, Dessault és Vicq-d' Azyr' leczkéjit, kivel tudományos levelezést folytatott. Folytatván utazását Angliába, ott Banks, Solander, Edward Grey és Priestley urakkal megesmerkedett. Visszatérvén Olaszországba Aglietto-val, a' gyógytudomány' vizsgálódó történetét tárgyzó folyóírást adott ki 's 1786 professorrá neveztetett ki Paduában. 1792. *Elementi della fisica del corpo umano* című munkáját adta ki két darabban. Ez a' becses munka mellynek második kiadása 1825-ben jelent meg, németre is lefordítottatott. 1802 *Introduzione alla fisica del corpo umano sano e malato* című munkája jelent meg Paduában. A' francia becsapás alatt 1798-ban, G. Luganoba vontá magát 's 1806 visszatért Paduába, hol professorrá 's az egyetem' rectorára lett 1828, melly hivatalokat Május 26-án 1836 történt haláláig viselt.

9. DRAKE (Nathan) az angol időszi literatúra legelmésb íróinak egyike, de a' ki sokféle becsült eredeti munkákról is esmeretes, szül. Yorkban Jan. 15-dikén 1766. 's megh. Junius 7-dikén 1836 Hadleigh-ban, hol 44 évig orvoskodott. Adott ki egy orvosi munkát 's némelly értekezéseket, különbféle orvosi gyűjteményekben. Literáriai dolgozásai igen számosak; főbbek ezek: A' *Szemlélő*, literáriai órák, 3 darab 8-o, 4-dik kiadás 1820; különbféle gyűjteményekből kivont *próbatételek*, 9 dar. 8-o, *Shakespeare 's az ő kora*, 2 darab 4-o 1817; *téli órák*, 2 darab 8-o 1820; *tavaszi reggelek*, 2 darab 8-o 1828; most nyomtatják, a' *zsoltárok' válogatott fordítását*, sok jegyzetek 's felvilágosításokkal. —

10. OTTLEY (Young) megh. Londonban, Május végén 1836, 65-dik évében, a' literatúra érzékeny kárára. Mint képiró, csak úgy esmertetett mint kedvelő, noha sok talentoma volt: az általa festett Sátán' esése, nagy munka. A' metszések' egyik leggazdagabb gyűjteményével birt. Több munkái közt, különös említést érdemelnek ezek: Az *olasz rajz-iskola*; a' *florentzianai iskola*; a' *metszés' eredete és története*, 2 darab 8-o 1316; egy *metszők' nagy szótárának* el-

ső része 8-ó 1831. melyhez 30 esztedeig gyűjtögeté a' materialékat.

11. WILKINS (Károly) szül. Sommersetben 1750. 's mint az indus compania' polgári tisztviselője 1770 Bengalába küldetett. Ott nagy tüzzel tanuló a' sanskrit-ot mellyet mind addig megtanulhatlannak tartottak az *Europaiak* 's híres fordítása a' *Bhagavad Gita*-nak, melly 1785-ben nyomtattatott ki a' társaság' költségén, nagy megkülönböztetéseket szerze nékie. Ezen nagy munkának, Europa tudósaira csudálatos hatása vala, 's azonnal egy új évszak' hajnala derült fel a' keleti literatura esmeretében. Visszatérvén W. Angliába 1786-ban; a' *Hitopadesa* fordítását (1793) 's később (1795) a *Story of Dushnanta and Sakoontula* című munkáját hirdeté ki. 1800-ban az indus compania kéziratái könyvtárnokává neveztetett ki, 's 1808-ban adá ki jeles és híres *sanskrit Grammaticáját*. 1815-ben a' sanskrit nyelv gyökszavainak egy gyűjteményét adá ki. Wilkinsnek európai híre volt; a' francia Institutumnak társa 's több tudós társaságok' tagja volt. 1825-ben a' királyi literaturai társaság nékie ítélte a' nagy arany érdempénzt ezen czímmel: a' *sanscrit literatura' fejedelme*. Megh. Londonban Május 13-dikán 1836. 86-dik évében.

13. HEREAU (Edme) kijelelt költő és tudós, megh. Párizsban, Július 8-dikán, 1836, 45-dik évében. Sok ideig Oroszországban lakott 's megesmerteté Francia-országgal ezen nemzet' literaturáját. Mint a' *Revue encyclopédique* egyik fő redactora, a' báró de Ferussac ur *Bulletin universel*-jének titoknoka, 's a' *Dictionnaire de la Conversation* fő igazgatója, nagy számú jeles cikkelyekkel gazdagítá ő a' literaturát. Ezen kívül igen kellemetes költemények' több gyűjteményét is adá ki. Mint szellemdúzs 's jó lelkű íróit sajnálja őt a' tudós világ, mint évszakunk legkijeleltebb 's legbecsültebb literátorainak egyikét.

14. KUMAS (Constantin-Mihály) a' berlini, müncheni 's több Academiák' tagja, megh. Triestben Május 13-dikán 1836. Görög ország nagyot vesztett ezen tudós honfia személyében, kit a' göresmirigy óltott ki 60-dik évében. Professor vala ő a' triesti gymnasiumban 's hasonló hivatalt vitt hazája gymnasiumaiban, valamint Smyrnában és Konstantinápolyban is. Több munkáin 's fordításain kívül, szakadatlan igyekezetei által, a' tudományos esmeretek' terjesztésében honfiai közt, magának szép hírt 's tiszteletet szerzett. Legnevezetesh munkája: *Ἱστορία τῶν ἀνθρώπων πραξέων ἀπὸ αρχαιοτάτων χρόνων ἕως τῶν ἡμερῶν μας* Bécs 1830—1832. 12 darab nagy 8-adr. Szül. Larissában Sept. 26-dikán 1777.

15. LECHEVALIER, a' saint-geneviève-i könyvtár' első őrje, sok Akademiák' tagja, a' *Voyage de la Troade* (3 vol

et Atlas. Paris 1802, 3-dik kiadás) 's a' „Voyage de la Propontide et du Pont — Euxin“ (Paris 1800. 8) 's végre, *Konst. Koliades* álnév alatt, az Ulysse — Homére, ou du véritable auteur de l' Iliade et de l' Odyssée (Paris 1829 gr. fol.) című munkák' szerzője, ki sokat foglalatосkodott az astronomiával is, 's nem csak esmeretei, hanem charactere jósága és kellemetessége által is kijelelt férfit, megh. Julius 2-dikán, 1836, egy hosszú és fájdalmas nyavalya következésében, több mint 80 éves korában.

16. LIVINGSTON (Edouard) szül. New-Yorkban 1764, egy még Jákób uralkodása alatt Amerikába költözött nagy tekintetű familiából. Az ifju Eduard annyira kijelelte magát az ügyvédi pályán hogy minden assemblée-k, clubok 's gyűlések, mellyeknek száma olly nagy minden amerikai státu-sokban, egymással vetélkedtek bírásán. Hol megjelent ki-tünteté ő magát, 's New York városában aldermanná 's végre maire-ré lón. Nagy próbák várak őtet itt. L-t jobban elfoglalák beszédei, mint hivatala aprólékos gondjai; másoknak hagyá ő a' városkormány részletes dolgai' elintézését; a' pénztár nyitva vala minden szerencsétleneknek, 's ezen évszakban a' sz. domingói kiköltözés, ezen vendégszerető tartományok felé iramlott. Mind ezen szerencsétlenek, gyermekei lőnek L-nak, ki a' néki engedett hitelen jóval túllépett; 's ez a' férfitu kinek csak erényei-valának, 's ki talán a' dolgokat kelletimél könnyebben vette, kéntelen vala feláldozni vagyonát, hogy becsülete sértetlen maradjon. Lemondott hivataláról 's Új-Orleansba ment 1805-ben, hogy ott még egyszer vagyona visszaszerzésén 's hontársai boldogságán munkálkodjék. Ezen új játékszínen épen úgy megtartá L. talentomai' felsőségét, mint New-Yorkban. Minden nagy dolgok ő reá hárámlottak, 's csaknem itélet volt, ha ez az ügyes törvénytudó valamelly perben pro vagy contra felkölt. A' törvényhozótest, a' senatus, csak hamar keblök-be fogadák őt. Akkor volt az mikor ő a' büntörvénykönyv' rendbeszedésével foglalatосkodott, mi nevét halhatatlanná tevé. — Ott tette ő le minden nemes gondolatait, olly ékes nyelven kifejtve, egy előbeszédben, hol a' főben járó büntetés eltörléséről, olly világosan 's olly erős logicával szölt, mi őtet a' leghíresb criminálisták közt kijelelt helyre érdemesíté. Ez azon munka, mellyért őtet a' franczia institutum társává választá. Jackson, elnökségre jutván 1829-ben, L-t a' belső dolgok ministeriumának igazgatására hívta meg; 's így majd Párisba ment ő, hogy a' 25 millió adósság végett alkudozzék. Meghólt 72-dik évében, 1836, vigyázatlanság következésében.

17. MAURI (Ernesto) egy leghuzgóbb professorai közül a' fűvésztudományak 's igazgatója a' della Sapienza

fűvészkertnek Romában, megh. a' mult nyáron, élete 45-dikében. 1812-ben, dr. Sebastianival, *Prodromus florae romanae*-t ada ki. Kunth a' Terebinthaceák' családjából nekie szentelt egy plántát.

18. MILL, híres angol író, megh. Junius közepén 1836, alig 62 esztendő s korában, London mellett. Irt *státusgazdaságtudomány' elemeit, az emberi elme' analysisét, 's a' britt India történetét*. Nevezetesb munkái más nyelvekre is lefordítottak.

19. RIAMBOURG (Jean-Baptiste-Claude) szül. Dijonban Jan. 9-dikén 1776-ban, az elnöki hivatal fő jegyzőjének fia, egy vala azok közül ki a' polytechnica iskolába első mentek be, alapításakor. Később az iskola igazgatósága ínye ellen lévén, lemondott 's magát törvénytudományra szentelé. 1808-ban tábori ügyvéd-bíróvá, 1812-be császári udvari tanácsnokká, XVIII-dik Lajos bejöttével generál-ügyvéddé, 1818-ban a' Királyi udvar' elnökévé, neveztetett ki; az 1830-diki revolútiókor letette hivatalát. Azóta ada ki ezen munkáját: *Du Rationalisme et de la Tradition*; 1820-ban jelent meg első munkája: *Les principes de la Révolution française, définis et discutés*. L' *Ecole d' Athènes* című munkája, mely 1826-ban koronáztatott meg, a' philosophiában lévő ellenmondások' képét adá. Sok nevezetes cikkeket adott a' *Correspondent* és *Annales de Philosophie chrétienne* című folyóirásokba. R. megh. Párizsban April 16-dikán, megtartván haláláig — mi dicséretére elég — minden barátjait, ellent nem állván azon revolútiók, melyeken általmnt.

20. STIGLITZ (Chr. Ludwig) Dr. jur. a' wurzeni káptalan' prépostja, a' lipcsei német társaság' elöljárója, 1831-ig Proconsul, 's a' t. nagy érdemű tudós és író, megh. Jul. 18-dikán 1836. Szül. Lipcsében Dec. 12-dikén, 1756. Jelesebb munkái: *Geschichte der Baukunst der Alten*. Leipz. 1792: *Encyclopaedie der Baukunst der Alten*. 5 Bde. Leipz. 1792—98. *Archaeologie der Baukunst der Griechen und Römer*, 2 Bde, Weimar 1801. *Ueber altdeutsche Baukunst* Leipz. 1820; *Geschichte der Baukunst von früherem Alterthum bis auf die neuesten Zeiten*. Nürnberg. 1837. 2. Auflage 1836. 's a' t

21. HORSBURGH (James Capt.) 1810. óta a' keletindiai compánia' hydrograph-ja, kora ifjuságától fogva mint tengerész és író a' hajózástudományban, *Atmospherical Register for indicating Storms at Sea* (1819 's többszer), *Mackenzie Treatise on Marine Surveying*-ja új kidolgozása; *Compendium of the Winds*, 's több más munkái és földabroszai által sok érdemeket szerzett férfit, megh. Majus 14-dikén 1836, Herne-hill-ben Angliában.

22. DELLA VALLE (Francesco, Marchese di Casanova) mint dramaticus költő, különösen szomoru játéka: *La Vestale*, *Stefano duca di Napoli*, *Manfredi*, *Giovanna I*, 's a' t. által, magának nagy tiszteletet szerzett. Megh. Januarius 29-dikén 1836, 35-dik évében.

23. ABBA (Andrea) Logica' és Metaphysica' professora a' turini egyetemenél, sok munkái 's legközelebb: *Delle cognizioni umane*, és *Lettere a Filomato* (Torino 1835) által, mint író esmeretes. Megh. Januarius 31-dikén 1836 Turinban.

24. MABIL (Cav. Luigi) Philosophia' professora a' parizsi egyetemenél, számos munkái 's fordításai által (mely-lyek' lajstromát láthatni a' Foglietto d' annunci della bibliogr. ital. 1836, 3-dik számában) igen esmeretes író. Fordítási kö-zül említést érdemelnek: *La storia romana di T. Livio coi supplem. del Freinsemio*. Brescia, 1804—18. 39. Voll. 8.; *Teoria dell' arte dei gardini*. (Hirschfeld 's Gartenkunst) Bassano 1801. 8. Szül. Párisban Aug. 21-dikén 1752, megh. u. o. Mart. 8-dikán 1836.

25. CARREL (Armand) megholt párviadal követke-zésében, Saint-Mandéban, Julius 23-dikán 1836, élete 35-dik évében. Szül. Rouenben; ezen városban, olly sok híres em-berek' bölcsőjében végzé tanulását, 's készült a' katonaiélet-re, melyre őt, belső hivattatás voná, gyermeksege első éveitől fogva. A' saint-cyri katonai iskolából mint alhad-nagy lépett ki a' 29-dik gyalog regimentbe, 's ebben mara-dott mind addig míg ezredes Caron megöletett; ekkor lú-csút vón 's csak hamar azután Spanyol-országba ment, hol Mina alatt szolgált. A' sereg elvesztvén Llersnél a' csatát, hadi törvényszék elébe vitetett 's kétszer íteltetett halálra; végre egy harmadik törvényszék feloldozá Carrelt Toulouse-ban. Viszsaadatván a' polgári életnek, olly helyzetben, melyben kénytelen vala munkálkodásban keresni élete fen-tartása eszközeit, mint titoknok Thierry Auguszthoz csato-lá magát, ki akkor azon kegyetlen nyavalya csapásai alatt szenvedett, melly őtet szeméitől megfosztá. Ezen híres író-val szőtt belső barátságban érte ő kifejleni lelke magas te-hetségeit, itt ébredt fel benne a' 'historia' lángszerelme, melly erős tanulmányinak irányát elhatározá 's első munkálkodá-sinak bélyegét megalapítá. Mint a' *National'* fő redactora, ki több politicus perekbe elegyedett, és sajtóbűnök miatt gyakran üldöztetett, ugy tekintetett ő, mint a' liberalis part egyik fő organuma.

26. HUFELAND (Christoph Wilh.) burkus királyi stá-tustanácsos, a' Király' első udvari orvosa, az orvosi és se-bészi katonai Academia' első directora, az orvosi státuszviz-szálatok' igazgatója 's a' t. előszer practicus orvos Langensal-za-ban Thüvingiában, 1793 gyógytudomány professora a'

jénai egyetemben, azután hercegi udvari tanácsos és orvos Weimárban, 1801 óta pedig Berlinben, mint practicus orvos, tanító és író, a' legjelesbek' egyike vala. Született Langensalzaiban, Aug. 12-dikén 1762, megh. Berlinben Aug. 25-dikén 1836.

27. DIETZ (Friedrich Reinhold) orvosi tudomány' rendes tanítója a' königsbergi egyetemenél, clinicus orvos és szegények' orvosa 's' t. a' régibb görög és arab orvosok stúdiuma végett külföldre tett utazásáról, a' Hypocratis lib. de morbo sacro (Lips. 1827)'s a' Hippocrates és Galenushoz eddig ki nem adott scholiastak' (Apollonii lit., Stephani, Palladii etc. scholia 2 Voll) végre a' „Severus de clysteribus“ 1836 kiadásáról dicséretesen esmeretes, megh. Jun. 5-dikén 1836. élete 32-dik évében.

A. B. P.

VEGYES KÖZLÉSEK.

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLÉSEI.

A' magyar tudós társaság két hónapi szünidő után *nov.* 21-*kén* tartott kis gyűlésével kezdé meg academiai új évét. A' titoknok bemutató ez alkalommal a' szünnapok alatt a' társaság' költségein készült több nyomtatványt, u. m. Che-lius' sebészsege' 1-ső —, az Eredeti Játékszín' XIII. kötetét; valamint a' társaság' használatára készült 's 1837re szóló névkönyvet, mellyet ez évre Nagy Károly rendes tag astronomiai kalendariummal bővített. Több levelezés' elintézése után négy rendbeli, nyomtatás végett beküldött kézirát bocsátatott bírálat alá, mellyek közt egy nyelvtudományi, kettő szépliteraturai 's egy historiai. E' gyűlésben következő ajándékok nyújtattak be az academia' gyűjteményei' számára: 1. A' könyvtárba az illető szerzők 's egyszersmind academiai tagok által: a) Természettudomány, Tscherner után Bugát, 1ső köt. b) Klio, 3d. év, Szilágyi Ferencztől. c) Sz. László király' historiája Podhradeczky Józseftől. d) Erdélyi Híradó, nemzeti Társalkodó és vasárnapi újság 1835re, 's Arithmetica Méhes Sámuelről. e) A' megváltó, tanító költemény, Egyed Antaltól. f) A' jó lelki pásztor, Nagy Jánostól. g) Beszéd sz. István felett, Szalay Imrétől. — Ugyan a' könyvtárba Külsők által: a) Jónás József pécsi prof. b. Szepessy Ignác püspök' bibliáját 2 kötetben. b) Tattai András kecskeméti prof. tiszta mathesise' két kötetét. c) Dercsik János apát: Sermo, dum r. universitas bissecularum memoriam natalium celebraret. d) György József: a' természeti testek' lépcsőnkénti kifejlődésökről. e) Kis Károly kapitány 's acad. tag, Mongrovius' lengyel-német szótárát. f) Gasparis Kilit, Ruchietl Mihály és Kopeczky Ferencz több rendbeli régibb munkákat, valamint Török József kismartoni tiszta, 28 darab többnyire spanyol könyvet, mellyek közt Calderonnak egy régi, igen gazdag kiadása. 3. A' kéziratárba gr. Teleki József elnök Szirmay Ádám' útinaplója' másolatát (1711—1717) küldé be. 4. A' pénzgyűjteményt Ruchietl Mihály 1, Dobosy Malachiás 8, Kállay István 22 darabbal nevelték, melly utolsók között 15 darab magyar ezüst pénz.

A' m. t. társaságnak *nov.* 28d. tartott kis gyűlésében gr. Karacsay Tivadar es. kamarás, ezredes 'és raguzai várparancsnok' küldeményéből l. Ulászló' egy levelének hasonmása mutattatott be, mellyben megnyugtató hív raguzai jobbágyt a' neki kötelezett esztendőnkénti adó' lefizetésé-

ről: 's az használat végett a' Tudománytár' szerkeztetésével közöltetett. II. Egy a' társasággal közönség elibe terjesztés végett közölt, mathematicai talalmány vizsgálat alá bocsáttatott. III. Egy optikai tárgyú kézirat 's egy eredeti szinmű, a' kirendelt bírálók' előadásinál fogva végkép, — egy orvosi munka pedig javítás végett szerzőjéhez visszaküldetett. IV. A' Tudománytár' szerkeztőit illető utasítás' átnézése 's a' legújabb nagygyűlési határozatokhoz alkalmazás, gr. Szécheni István másodelnök' előlülése alatt egy küldöttségre bízott. V. A' könyvtár' számára headattak: a) P. Győrffy Ferencztől, Kájoni János, égyh. énekes könyve. Új kiad. Csik-Somló, 1805.; 's Leges sodalium b. Mariae. Csik-Somló 1835. b) P. Páál Gergelytől, a' legfőbb 'jórúl, ford. Szenczi Molnár Albert. Lőcse, 1630. c) Keresztes Józseftől, Abbildungen von zwei alten Mosaiken, welche im Jahre 1832 zu Várhely im Hunyader Comitae entdeckt worden. d) Kovács Ferencz nagyváradi egyházi szónoktól, egy irlandus' utazása az igaz vallás felkeresése végett, Mooretól. N.-Várad, 1836. 2. köt. IV. A' pénzgyűjteményt Gegő Elek l. t. három darab török pénzzel nevelte.

A' m. t. társaság' *dec. 5d.* tartott kis gyűlésében I. Bartal János ongáni predikátor Heltaiból szedett régi szavak és szólások' jegyzékét küldé be a' nagy szótárhoz. II. Egy a' Tudománytár' számára küldött, természettudományi kézirat szokott mód szerint vizsgálat alá bocsáttatott. III. Győry Sándor r. t. egy az academia elibe terjesztett mathematicai tárgy felől értekezett. IV. Horváth Cyrill r. t. és Arvay Gergely l. t. előadására Steigentesch' két vígjátékának fordítása (Levelezők' és 'Ész és szív') a' Külföldi játékszin' XVd. kötetébe fölvétetni ajánltatott a' nagygyűlésnek. V. Egy törvénytudományi munka a' megbízott vizsgálók által bőven előadott okokból beküldőjéhez visszautasított.

A' m. t. társaság' *dec. 12d.* tartott kis gyűlésében . Bemutatta a' titoknok gr. Mittrowszky Antal, val. b. titkos tanácsos és cseh kir. fő kancellár' küldeményéből, olmützi prof. Boczek Antal által szerkeztetett „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae“ első kötetét (Olm. 1836. 4.); 's a' társaság' költségein megindított „Romai Classicusok, magyar fordításokban“ czímű gyűjtemény' első kötetét, melly Kazinczy' Sallustját foglalja magában. II. Gegő Elek l. t. felolvasza azon régi magyar kéziratok' lajstromát, mellyeket mult ősszel Moldvába tett tudományos utja' alkalmával a' Marosvásárhelyi gr. Teleki-könyvtárban, Mikházán, Csik-Somlón a' ferencziek', Kantában a' minoriták' tárában, 's Kolosvártt a' magyar Szabóczéh, valamint némelly magányos hazafiak' levéltáraikban lelt, 's megbízatásánál fogva egy résznek másoltatását is megkezdette a' m. t. társaság' szá-

mára. III. Egy, a ' Tudománytár' számára beküldött természettudományi értekezés, a' hivatalosan előadott véleménynél fogva visszautasított szerzőjéhez. Egy a ' „Külföldi játékszín“ -be szánt vigjáték pedig némelly javítások' tétele végett rendeltetett a' fordítóval közölni.

A' m. t. társaság' *januarius' 2d.* tartott kis ülésében I. Az academia a' Tudománytár' újdön választott szerkeztőinek adandó utasítással foglalatoskodott az e' végre kiküldve volt választmány' tudósítása' nyomán, 's azt meg is állapította. II. A' titoknok beadván az 1836-ra másodsor kiirt történetirási jutalomkérdésre érkezett négy feleletet, azok szokott mód szerint az osztálybeli három bírálónak adattak által. III. Egy, a' Tudománytár' számára küldött számtudományi 's egy literaturai értekezés vizsgálat alá bocsátatott. IV. Bajza József r. t. előadására Luczenbacher János r. t. archaeologiai értekezése a' Vereben lelt romai sirkövekről a' Tndománytárba felvetetni —; V. egy eredeti színjáték pedig a' megbizott két bíráló' véleményénél fogva visszautasíttatni rendeltetett. VI. A' könyvtár' számára a' szerzők' részéről beküldettek: Zeykfalvi id. Zeyk János' munkái (N. Enyed, 1831 —32. 2. köt.); 's Munkálatai a' pesti növendékpapság' magyar iskolájának. 3d. köt. (Pest, 1836.), Kún Pál pápai segéd prof.-tól pedig: Antilucetius' lipcei (1748.) kiadása. VII. Végre, a' társaság' kéziratgyűjteményét Kolosváry Sándor kanonok 's ig. tiszt. tag 's Olgyai Gáspár ns. Pozsony vmegyei levéltárnok, becses régi iratok' másaival nevelték.

A' m. t. társaság' *jan. 9d.* tartott kis gyűlésében I. A' titoknok, gr. Andrassy György, Bolyai Farkas, Császár Ferencz, Fábian Gábor, Hoblik Márton, Horváth Cyrill, Horvát Endre, Kis János, Kolosváry Sándor és Szlemenics Páltól a' rozsnayi, marosvásárhelyi, fiumei, aradi, eszéki, győri, sopronyi, veszprémi, nagyszombati és pozsonyi nyomtató intézetekben újabban készült nyomtatványokról a' mult év' 2d. felében küldött tudósításaikat terjeszté elé. II. Győry Sándor r. t.' előadására Vallas A.' értekezése a' bécsi mértékrendszerről; Frivaldszky Imre lev. t.' jelentésére Zsarolányi Márton József a' szíkes földekről; 's Kállay Ferencz r. t.' ajánlatára Nyiry Istvántól az 1836ki philosophiai literaturá' átnézete a' Tudománytárba felvetetni rendeltettek. III. Egy fordított orvosi munka a' megbizott vizsgálók egyértelmű itélete szerint visszautasított.

A' m. t. társaság' *jan. 16d.* tartott kis gyűlésében I. Horvát Lajos Károlyfejérvári káptalani requisitor több, az ottani káptalani levéltárban találtató régi magyar irománynak saját kezével készült, pontos és ekes másolatát küldötte be a' társaság' kéziratgyűjteménye' számára. II. A' kirendelt bíráló' okokkal támogatott véleményeik' következtében egy

chemiai 's egy orvosi munka visszautasított. III. A' társaság' Évkönyvei' III. kötetének tartalma 's rende elhatároztatván, sajtó alá bocsátatott.

A' m. t. társaság' *jan. 23d.* tartott kis gyűlése, folytatólag egy az Évkönyvekbe szánva volt munka' vizsgálatával foglalatoskodott.

A. m. t. társaság' *jan. 30d.* tartott kis gyűlésében, némelly előleges intézetek tétettek az academia által kiadandó tudományos kézikönyvek' gyűjteménye' tárgyában. Ugyanekkor bocsátatott egy, a' Tudománytár' számára küldött értekezés vizsgálat alá. A' titoknok Beke Kristóftól a' társaság' szögyűjteményei számára vidéki 's philosophiai műszavakat mutatott be. A' könyvtárt legújabbban nevelték a) Helmeczy Mihál a' Jelenkor és Társalkodó' múlt évi folyamata' velin példányával. b) Chorin Aron aradi fő rabbi, két iratával: „Igereth Glassaph. Praga, 1835.“, és „Der treue Bothe an seine Religionsgenossen. Praga, 1831.“ c) Veszerle Gáspár e' munkájával: „A' religió' behatásáról. Eger, 1836.“ d) Beöthy Zsigmond: Koszorú, elbeszélések' gyűjteményével gyermekek' számára. Pozsony, 1837. e) Karacs Ferencz, legújabb, magyarországi földképével. f) Bárány Ágoston I. t., Wesenbecii quaestiones de studio iuris instituendo. Lipcse, 1585.; és Vinteri, de re equaria, sok rézzel. Nürnberg, 1703. Végre g) Gyurikovics György I. t. több aprósággal.

A. m. t. társaság' *febr. 6d.* tartott kis gyűlésében I. A' titoknok Hoblik Márton I. tagtól a' nagyszótári előkészületekhez a' magyar 's szerb 's horvát nyelvekben előforduló, rokon értelmű és hangu szavak' gyűjteményét mutatta be. II. Bugát Pál r. t. előadására D. Mocsy Mihál' értekezése a' természettudományok' becséről 's befolyásáról a' józanabb philosophálásra, a' Tudománytárba fölvétetni rendeltetett. III. A' pénzgyűjteményt Messetics Sándor; néhai kalapkereskedő, 110 darabbal nevelte, mellyek közt ezüst 36. IV. A' természetiek' gyűjteményébe Horváth József r. t. egy physiologiai tekintetben ritka nevezetességü emberi monstrumot küldött.

A' magyar tudós társaság, *febr. 13d.* tartott kis gyűlésében a' nagy szótár' ügyével foglalkozott; *febr. 20d.* pedig ismét a' Tájzsótár' vizsgálatát vette folytatólag munkába. Ugyan ekkor nyújtotta be a' titoknok I. a' nagy szótár' számára Csatsko Imre győri kir. professortól némelly ritka szavak' gyűjteményét; II. a' Tudománytár' számára két philosophiai értekezést, melly szokott rend szerint vizsgálat alá bocsátatott; egy mathematicai pedig, Vállas A. phil. drtól: „Mennyiségi tételek“ cím alatt, Győry Sándor r. t. véleményére felvétetni rendeltetett. III. Nyomtatás végett beadott két szépliteraturai munkának bírálók nevezettek.

AZ EURÓPAI STÁTUSOK' STATISTICÁJA' 1450 és 1453.

MARINO SANUDO, VENÉCIAI NEMES EGYKORU HÍRES
MUNKÁJÁBÓL.

A' hatalmasságok' nevei	Jövedelem aranyokban 1453.	A' lovasok száma 1450.	
		Benn.	Künn.
1. A' Császár, minden Fejedelmek- kel és városokkal — —	2000000	60000	30000
2. A' francia Király — —	1000000	30000	15000
3. Ugyan ő 1414-ben — —	2000000	—	—
4. A' burgundi Herczeg — —	900000	3000	1500
5. Ugyan ő 1400-ban — —	3000000	—	—
6. A' spanyol Király — — —	800000	30000	15000
7. Ugyan ő 1410-ben — — —	3000000	—	—
8. A' lengyel Király — — —	800000	50000	25000
9. A' magyar Király, országa minden fejedelmeivel — —	600000	80000	40000
10. A' majlandi Herczeg — —	500000	10000	5000
11. A' venecziai köztársaság — —	800000	10000	5000
12. Ugyan az 1423-ban — —	1100000	—	—
13. A' porosz rend' Nagy mestere	500000	30000	15000
14. Az angol Király — — —	500000	30000	15000
15. Barcellona, egész Cataloniával	400000	12000	6000
16. A' pápa — — — —	400000	6000	3000
17. Az aragoniai Király' birtokai Ná- polyban — — — —	310000	12000	6000
18. Dania', Svédország' és Norvégia' Királya — — — —	250000	14000	7000
19. René Király (Ki volt ez?) — —	250000	6000	3000
20. Albania, Horváthország, Tótor- szág, Servia, Bosnia — —	250000	30000	15000
21. A' Sz. Jakabrend' nagy Mestere	200000	4000	2000
22. A' nápolyi Királyság' minden fejr- delmei — — — —	200000	4000	2000
23. A' bolognai köztársaság — —	200000	2000	1000
24. A' florencziai köztársaság — —	200000	4000	2000
25. A' moreai fejedelem — —	200000	20000	10000
26. Scotia Királya — — —	180000	2000	1000
27. A' sienai köztársaság — —	180000	2000	1000
28. A' genuai köztársaság — —	180000	4000	2000

A' hatalmasságok' nevei	Jövedelem aranyokban 1855.	A' lovasok' száma 1450.	
		Benn.	Künn.
29. Olah ország — — — —	180000	8000	10000
30. A' savojai Herczeg — —	140000	4000	4000
31. A' portugali Király — —	140000	2000	2000
32. A' bretagne-i Herczeg — —	140000	2000	1000
33. A' rhodusi Nagymester —	140000	2000	1000
34. A' montserrati Marquis —	100000	2000	1000
35. A' cyprusi Király — — —	100000	2000	1000
36. A' naxosi Herczeg az Archipe- lagusban ' — — — —	80000	2000	1000
37. Metelin ura — — — —	70000	2000	1000
38. A' ferrarai Marquis — —	70000	2000	1000
39. A' mantuai Marquis — —	60000	2000	1000

Ha az európai tartományoknak itt előadott statisticája, mely a' középkor legfontosb időszakából, midőn az ezer esztendő's keleti-római császárság összeomlása által, a' római-byzantiumi műveltség' gyenge maradványai, nyugotrá szállottak 's mellyekből csudálatos egykorú vissz munkálat által, az emberi lélek kifejlésének legfontosb, 's legtermékenyebb eszköze, a' könyvnyomtatás mestersége emelkedett ki, 's világosság sugárit lövellé az addig mély homályban tepedett Nyugotra, — egész Európára nézve nevezetes; valóban történetekkel gazdag Hazánkra nézve, felette nagy fontosságú, mert ha mi, azon Magyaroknak ivadékai, kik azon korban Amurath és Mahomed seregeinek olly gyakran állának győztesen ellent, meggondoljuk, hogy ezen részrehajlatlan kezek által készített statistikai vázlat szerint, szeretett Hazánk, noha jövedelemre nézve, a' hetedik rangsorba jő, még is dicső Gubernátorának, Hunyadi Jánosnak, 's diadalmas utódjának Corvinus Mátyásnak idejében, Horváth- és Tótország nélkül, belső erejére 's hősi tartására nézve első vala, 's míg a' Császár minden fejedelmeivel és városaival együtt, honn 60,000, künn 30,000 lovast állíthatott, Magyar ország maga, honn 80,000, künn pedig 40,000 lovast tartott, melly tekintet Hazánkra nézve igen nagy érdekü, 's ha egy részt az elmúlt kor' emlékezete keblünket keserü érzéssel töltheti el, más részt ezen adatok, mint a' Nemzetben lakó nagyság, magvainak bizonyos jelei lelkünket méltán felemelhetik.

Tek. Kiss Ferencz Táblabíró ur adatai után A. B. P.

EGY HÉT A' PATAGONOK' FÖLDÉN.

(MONTHLY REVIEW)

Mintegy három hónapig valánk a' déli tengeren, nem messze a' Magellan földtől, és mivel tüzelőnk fogytán, ivóvizünk pedig pállott volt, az határoztaték, hogy viz-és fa-beszerzés végett, a' Patagonok' földén kiszállunk. A' Kapitánynak szándékán én örültem, mert igen kíváncsi valék azon népet látni, mellyről Magellan, Pigafetta, Vallis, és minden tengerészek, kik utánnok utaztak, olly csudálatos tudósításokat hagytak, 's a' melly nép még most is olly kevéssé ismeretes. Ki is ne lett volna az én helyemen kíváncsi azon emberekre, *kik olly gyorsan futnak mint a' legjobb ló sebes vágatva, 's fél akó vizet egy hajtásra ki isznak,* a' főntebbi utazók' állítása szerint.

1834-diki Februar. 13-án futánk-be a' Magellan tenger-szorosba, 's ámbár erős széllel és habokkal kellett küzdenünk, mellyek egészen más felé akartak bennünket ragadni; a' legnagyobb vigyázattal mégis a' kikötő helyhez közeledénk, mellyre Cavendish a' szomorú *kopáló* nevet adá, *) 's hajónkat erős kötelekkel kiköténk. Minthogy az éjszaka bekövetkezett, horgonyt veténk, 's elhatározánk, hogy a' reggelt e' helyen várjuk-be, melly alkalmas és biztos állapotásnak látszék. Nem messze tőlünk felfedezénk Sudger folyót, balra volt a' tűzföld, jobbra az amerikai száraz. A' mennyire az éjjeli szürkület engedé, tengeri meszszelató csók, segítségével most azon partokat nézegeténk, mellyek olly sokszor veszélyt hoztak a' hajósokra, majd a' vad tartományt, mellynek völgyei szomorúk 's kopárok, hegyei pedig fanélküliek valának, és a' melly valami világ' romját látszott képezni, mert nem lehetett benne lakosság' nyomaira találni.

Napköltekor már én talpon valék, 's mivel tüstént a' hajó fedélre mentem, egy matróz, a' parton egy lovon ülő ben-szülöttet mutatott. Miután a' kapitány megengedé hogy kiszálhassak, két emberrel egy halász ladikunkon a' parton termék. A' vad ember azonnal közelebb jött hozzánk a' nélkül, hogy nagy csudálkozást mutatott, 's lováról leszállott

*) 1584-dik eszt. ben e' helyen, melly a' déli szélességnek 50° 43' és a' hosszúságnak 71° 28' alatt fekszik, a' Spanyolok egy Philippeville nevü várost építettek 's mintegy 400 személyből álló gyarmatot telepítettek ott le. Midőn Cavendish 6 hónap mulva ott ismét kiszállott, a' szerencsétlen Spanyolok közül egy haldoklot talált a' parton, ki a' 400 közül még egyedül volt meg, kik mind élelem hiány miatt holtak el.

volna. Külsője legkevésbe sem volt barátságos, és tanácsosnak tartám tőle őrizkednem. Ő igen nagynak tetszett nekem; bőre mocskos színű, 's rendetlenül álló hosszú haja válláig ért.

Első tekintettel azt gondolám hogy szemüveget hord, de midőn közelebb menék hozzá, láttam hogy szeme és óra körül feketére volt festve képe. Ruhája egy nagy birkabőr-ből állott, melly egész testét befogá térdig. Lábat szijjakkal tekeré körül, hogy a' nyereg azokat ki ne dörgölje, melly spanyol nyereg formájú volt fából, 's kengyele esontbul. Birkabőrét csípője körül övvel szorítá magához, mellyről egy hosszú vadász-tőr lógott le és egy nagy fényes kés.

Midőn már nagyon közel valánk egymáshoz, barátság jeléül kezét nyujtá a' vad, ki mindaddig igen sokféle-képen jártatá tagjait 's hajlongott. Egy pisztolyt kisüték, hogy meglássam milly benyomást tesz reá: de csudálva tapasztalám, hogy legkevésbé sem ijedt-meg a' csattanástul. Gondolám, hogy tudja mire való a' puszka. Másik pisztolyom átadám neki, de kisült, hogy csakugyan nem értett hozzá. Megmutatám neki a' billentyűt (*Druffcr*) 's kimerte sütni a' pisztolyt, — 's különös nevetésével jelenté, mennyire megbájoalta őt merénye. Legnagyobb figyelemmel vizsgáltam emberemet. Illy szennyes lényt én soha sem láttam, 's mer-ném mondani, hogy nem mosdott életében. Próbáltam magamat angolul mulatni vele, de egy szót sem értett. Spanyolul beszéltem: mind hijában! Mind az a' mit ő e' nyelvből tudott e' két szó vala: rum és taback, mellyeket folyvást, és egy hangon ismételvén, értesített, hogy azokra nagyon fáj foga. Egy cigarrót adtam neki, a' mit ő a' legélénkebb öröm' jeleivel fogadott el. Adaték neki enni 's inni, és kevés pillanatok alatt mindent felfalt. Későbbben jelek által kivántam magamat érthetőve tenni. Kérdeztem többek között, fogunk e' több benszülőtteket találni a' parton. A' kapott ajándékok taníthatóvá tették a' patagout. Ő megértett engem, és hasonlókép' jelek által azt felelte, hogy Port-famine-nak által ellenben sok benszülőttekre találók. Minthogy kíváncsiságom azon pillanatra kielégítetek, otthagyam patagonomat, 's a' hajóhoz tüstént visszamentem.

Déltájban midőn a' szükséges parancsok kiadattak, 's a' hajós-legények közül némellyek a' szárazra vizért és fáért kimentek, én jól fegyverezett négy matrózzal egy kis csónokra szálltam, 's azon öböl felé tarték, mellyet a' vad mutatott reggel, és a' melly Sz. Györgyöböl nevet kapott. Még jó távol valánk a' parttól, midőn több benszülőttek feléjük tartásunkat észrevévén, a' parthoz közelebb jöttek, 's barátság' és béke' jeleit mutatva öröm zajt indítottak. Csak hamar több benszülőtteket is látánk oda jönni: de azért egye-

nessen csak a' part felé vitorláztunk. Midőn már egészen közel valánk, jelentém nekik jelek által, hogy vonuljanak vissza. Ők azonnal engedelmeskedtek, 's miután minden baj nélkül partra szálltunk, inték a' vadaknak jönnének közelebb, 's állanának félkörbe, a' mit ők jó kedvvel, 's nagyobb készséggel megtettek, mint én vártam.

Ezen emberek között volt két Főnök, kik kevésbé mutatták magokat olly csendeseeknek 's nyájasaknak, mint a' többiek; ezeknek rum és taback kiabálásokban majd meg-sikötültem. Le nem csilapíthatám őket, míg egy skatulya cigarrót nem adtam nekik, a' többek közt egy láda apró szőlőt, 's egyéb apróságokat osztottam ki, mint szegeket, üveg gyöngyöt, és utoljára cigarrokat is, a' mi nekik sokkal jobban tetszett, mint minden más.

Öltözetök mint a' reggel látott benszülötté, szoroson össze varrott birka-bőr bunda; hajok úgy volt elvágva, mint a' barátoké, 's egy kötővel erőssen fejükhöz kötve; odá szokták ők nyilaikat betűzdelni ha vadászatra mennek. Ábrázatjok be volt festve 's állcsontjaik tatováltak; szemeik is körül voltak festve különféle színekkel, némelyeknek karjaik és lábszáraik is tatováltak; de úgy látszik, hogy erre nézve semmi bizonyos szabályt nem követnek, mert némelyek egész ábrázatjokat befestik, masok csak egy részit, olly szint választván mindenik, millyen neki tetszik. Ezen mázolat vad tekintetet ad nekik, de mindnyájan igen szelideknek mutatták magokat. Hijában kerestem a' borzasztó tekintetű Patagonokat, a' kik ha beszélnek bikaként bömbölnek, a' mint Pigafetta mondja, én csak igen szelid természetű vadakra tá-láltam.

Mivel minden magammal vitt apróságom elfogyott, vissza tértem a' hajóhoz, 's két óra tájban újra kimentem a' partra, hol már akkor két száza mehető benszülött gyült össze; és minthogy csere alkura próbáltam velök lépni, csaknem az egész csónokat megraktam apró szőlővel, szegekkel, baltákkal, késekkel és cigarrokkal. Szándékom az volt, hogy ezen portékákat birka-és struczhörért és húsért kicserélem. Egy a' benszülöttek közül, a' ki érthe-tően beszélt spanyolul, azt mondá, hogy kunyhóik a' parttól mintegy hat mértföldre vannak, és hogy semmi bajom sem lesz, ha oda elmegyek: reá gondolám tehát magam-at, ezen jó alkalmat használni, e' bizarr nép' erkölceit és szokásait kissé szorosabban kikutatni. Lóra ültem, és néhány matróztól, 's tőlem ajándékot nyert hat vadtól kísér-tetve a' vadak' tanyája felé indultam.

A' parttól mintegy 3 mértföldre nyugotra, az ugy nevezett *siralomhegy*, és egy másik szörnyű magos hegy kö-zött láttam egy nagy zuhatagot, melly mintegy hatszáz láb-

nyi magosrul zuhogott-le. Midőn rohanása feléig jutott a' viz, egy része kőszirtes téren folyt széllyel, a' másik függőleges esést képezett. E' vitzömeg zaja, melly a' kősziklák' tetejéről zuhog le, magasztos, és a' nézőre pompás hatású. Nem sokára ezután megpillantám egy dombrul a' vadak tanyáját, melly egy kies völgy' mélyében fekvék. Több mint száz kunyhó volt itt, minden rend nélkül szétszórva, 's olly egyszerűn építve, a' mint tsak lehet; t. i. állatbőrök voltak póznákra rakva, 's e' volt kunyhó. A' tanya egyik végén láttam körbe épített más kunyhókat is, földbe vert hegyes, és fent összefoglalt karókbul, mellyekhez közel egy nagy ménes legelt. —

Leültem hogy egy kunyhót lerajzoljak; de tüstént észre vettem, hogy vadaimnak nagyon nem tetszék munkám; mert élénk mozdulatok, 's haragos tekintetések közt jöttek rajtam, 's fenyegető kiabálás közben, rajz-ónt, papiroost elvettek tőlem. Ezen ellenszenyv, mellyet ők is éreznek ha valakit írni látnak, kétségkívül onnan származik, hogy ők a' rajzolás és írást egy nemének tartják a' hűbájolásnak, a' mitől igen félnek.

A' tanyához érkeztemkor tüstént összecsozdült körültem igen sok férjfi, asszony, gyermek, és velek sok spanyol fajta kutya. A' legélénkebb kíváncsicsággal néztek reám mindnyájan; ruhámnak minden részzeit gondosan kikutatták. Csupdalkozva tapasztalám, hogy ha a' gyermekek nékem alkalmatlankodtak, szüleiék eltávoztaták azokat tőlem. Soha sem láttam tolakodóbb koldúsokat, mint ezen vadak; szemtelenül kívánnak 's kérnek mindent, de ők a' mijek van abból semmit nem akarnak adni. Raktam eleibek késeket, baltákat, szegeket, üveg gyöngyöt 's egyéb apróságokat, és egyszer smind mutattam nekik birkákat, strucz-bőrt és bunda neműt, hogy azokért cserélek: de ők nem akartak, vagy nem tudtak engem megérteni, 's ámbár igen élénken látszóttak kívánni a' szegeket, baltát, és késeket: eleinte lehetetlen volt még is velök cserébe bocsátkoznom. Azonban néhány óra mulva csakugyan reá állottak meglehetősen jó akarral, az illendő cserére.

A' vadak elébe rakott dolgok közül, semmin sem bámultak azok annyira, mint egy tükron. Midőn először bele néztek egészen elálmélkodva fordultak attól vissza, 's előbb reám, azután egymásra néztek; majd ismét hirtelen bele tekintettek, 's hasonló bámulástól elfogódva, szemeiket elmeresztve megfordultak, mint előbb, 's kíváncsian néztek a' tükör mögé, hol semmit sem látván, újra elébe léptek, ezereféle arcz vonítást csináltak, nevettek, kiabáltak, ugráltak mint eszelősök.

Pigafetta említi, hogy egy óriási nagyságu vad, akarmi-féle különös dolgon mellyet neki mutattak, elcsudálkozván oly hirtelen megfordult, hogy négy mellette álló matrózt taszított el. Az én patagonaim nem voltak illy csuda erejűek.

Ezen vadaknak ábrázata setét veres-rézszínű; hajok egyenesen lecsüng, 's olly kemény mint a' disznó serte. Jól termettek 's izmosak. A' férfiaknak többnyire sarkantyújuk volt fábul; — lovaik jó növésűeknek és könnyűeknek látszottak, 's mint kutyáik, spanyol fajták.

Mivel észrevettem hogy szél támadt, csapatom' kíséretében vissza akartam menni a' hajóra, de midőn a' parthoz értünk, olly háborgó volt a' tenger, hogy jobbnak láttam a' reám váró csónakba nem ülni, és azt vissza küldeni. Elhátározám ismét a' tanyához menni, minthogy pedig az alatt beestvéledett, bemásztam az első legjobb kunyhóba, melly utamban volt. Leheveredtem a' földre, néhány birkabőrt, a' mi kezembe akadt, alá huztam, 's el lévén tikkadva, mélyen elaluvám a' nélkül, hogy aggódtam volna azon különös társaság miatt, mellyben valék. Felébredvén reggel, körüllem egy nagy családot láttam egyesülve, ugy mint egyatyát és anyát öt gyermekeikkel, ezen kívül több mint egy tuzet kutya volt ott, a' mit egyébiránt minden kunyhóban találhatni, minthogy ezen állatok a' birka és strucz vadászatra nagy szolgálatot tesznek.

Az én házi embereim minden gondossággal 's figyelemmel viseltettek irántam; reggelire főtt birkahúst adtak. A' Patagonok a' májat, vesét, és velőt nyersen eszik: de egyéb részeit az állatnak megsütik vagy megfőzik. A' fiatal birka' vérért legjobb éteknek tartják, 's nagy gyönyörrel isszák a' megsértett állat' meleg vérért.

A' szállást adott patagonnak, irántam mutatott figyelméért, jutalmul egy baltát, kést, néhány szeget és egy tükröt adtam, 's így azt minden társai között leggazdagabbá tevém, mert egy vad sem birt annyi kincsel, mint a' menyinyinek ő most birtokába jutott.

Vendéglő gazdám' fiatal leánya különféle ajándékokat kapván tőlem, egy vas szeget, néhány réz gombot, 's üveggyöngyöt fűzött fonalra, 's nyakékességül felkötve, olly büszke volt arra, mint a' mi Dámáink a' legdrágább gyöngyökre és gyémántokra.

Egész napot ezen vadak között töltöttem el, 's tanúja valék házi életmódjoknak. Megnézegettem kunyhóikat, fegyvereiket, nyilaikat, és parittyáikat; estvefelé pedig vissza mentem a' hajóhoz.

Már régóta mesének tartják a' Patagonok' ugy mondott óriási nagyságokrul tett tudósításokat. „Ezen emberek olly magosak voltak ugymond Magellan, hogy köztünk a' legna-

gyobb is alig ért övükig, 's hosszú lábaikkal olly sebesen futának, hogy mi minden gyorsaságunk mellett sem érheténk el őket."

Örültem, hogy szemtanúja leheték most azon nagyitásnak, mellynek vétkebe estek utazásleírásokban azon tengerészek, kik magellan földén elsők kötöttek ki. Minden hamis azoknak tudósításaikban, a' mit ezen vadak' nagyságáról mondtak; vagy igen elkorcsosult a' Patagonok' faja. Nagyobbaknak látszanak ugyan ők mint az Európaiak: de meggyőződtem, hogy öltözetük különössége miatt tetszenek csak nagyobbaknak, mint a' mekkorák valósággal.

Fegyvereik: ijj, nyil, és hajító dárda, mellynek hegye kígyó nyelvförmájú kovakő. Ezen fegyvereket ők nagy ügyességgel 's erővel használják; — czélt ritkán hibáznak, még nagy távolságra is. — Némelylek rövid vastag ijjat hordanak, mellynek birkabőrübül csinált hurja igen feszes, kurta nyil vesszőjök pedig nád, mellynek egyik vége tollakkal van megakva a' másik kovakővel hegyezett. Ezen keiny kőből csinálják ők egyéb metsző szerszámaikat is, mellyekkel fát hasogatnak.

E' fegyvereken kívül hordanak még közönségesen ezen vadak övükön egy különös nemű fegyvert. Két gömbölyű kő ez, mellyek hórbe vannak betekerve, 's mindenik több egy egy founál. E' két kő, vagy golyóbis, mintegy hét láb hosszúságú erős kötél' két végére van kötve, mellyek közül egyiket marokra szoritván, a' kötélnél fogva mint a' parittyát iszonyu sebességgel csóválják a' másikat fejük körül, és ha ez által elég erőt adtak a' kőbe, czéla hajítanak vele; ezen parittyázásban annyira ügyesek a' vadak, hogy én magam láttam egyet, ki mind a' két kővel egyszerre czélt talált, mely nem volt nagyobb egy tallérnál.

A' Patagonok előtt olly nagy becsű egy balta, egy kés, szóval minden metsző szerszám, hogy a' félékért cserében fiatal leányt is ajánlottak, de feleségüket soha sem. Ezek mint a' férfiak lóra ültek, 's annyi könnyűséggel és kellemmel lovaglának, hogy fogadni mernék, a' legügyesebb lovaglók sem többel angol honban.

Jóllehet pedig semmi sincs rajtok, a' mi tulajdonképen a' szépséghez tartozik, és a' legnehezebb, 's tikkasztóbb munkákat kell tenniük: férjeik annyira féltik őket még is, hogy mindig mellettük kell lenniük fegyveresen. A' mi az aszszonyokat illeti, nem mondhatni rólok, hogy nem hajlandók az idegeneket kedvezéseikkel boldogítani, ha szerit tehetik férjeik' felvigyázása alul kibujni, de ingyen nem tesznek semmit. —

A' Patagonok vándorló néptörzsökök, és tanyázásukat a' struczok' és birkák' szúke vagy bősege szerint változtatják:

holott a' föld mellyet lábaik tapodnak elég termékeny, és ha azt művelnék, mindenféle természetményök lehetne; de mindent kizárólag, csak vadászatot űznek.

Ezen vadak azt állították, hogy az éjszaki tájakon nagyon kellemetes nyárban az éghajlat, mert a' tűzföld' szomszédságában mindig ködös, hideg' és zivataros az idő, a' völgyekben semmi nyoma nincs a' termékenységnek és viráynak, a' hegyek hóval fedvék és csupaszok mindenütt; világ romjainak lehetne azon iszonyu vad földet nevezni. Nékem úgy látszott, hogy a' Patagonoknak különös, sőt talán egyedüli élelmök a' birkahus. Tápla szereik között nem találhatni sem növényt, sem halat, azonban bizonyos gyökérrel is élnek, a' mit ők zapas-nak neveznek; a' nyers egerek nálók csömöge falatok.

Két Istenséget imádnak a' Patagonok, egyik Chet e bol, vagy Jete bos, a' másik Chele u da. Midőn halálukhoz közelgetnek nyolcz vagy tíz daemon énekel és tánczol a' haladokló' ágya körül. Azon vad, kinél én egy éjszaka háltam, 's kivel a' mennyire lehetett, érthető jelekkel beszéltem, értesített hogy a' Daemonoknak szarvok van, szőrösek és lángot okádnak. Ez mind össze a' mit vallásokrul kitanulhatam. Nem felejtethem el azonban egy vallásos szokásuk' említését, a' mit höld feljöttékor tesznek. Azon időpontban énekelnek, vagy inkább ordítanak a' Patagonok, és e' vad muzsikához különös tagmozdulatok is járulnak.

Egy főnöktül láttam ezt, ki hajónkra jött. Mondták, hogy valamelly rokonjok' halálakor lovat áldoznak, 's egy egész hónapig különösen jajveszékelnék. —

Friss vizet, 's elegendő fát szerevzen be, az volt hátra, hogy elutazzunk: de az ellenkező erős szelek még néhány napig vissza tartóztattak M i s é r e kikötőben. Megcsillapodván utóbb a' vihar, a' nélkül hogy e' veszélyes vizeken valami baj ért volna bennünket, felszedénk horgonyinkat, 's a' Magellan tengerszorost odahagytuk.

Litterar. u. Krit. Blätter d. Börsenhalle (Nro 1230. 1836). után B. S.

M Ű V É S Z E T.

Művészet állapota Franciaországban. — Franciaországban jelenen 82 Museum; 160 nyilvános iskola a' szép művészségek' előmozdítására; 2231 gyakorló művész; névszerint 1096 képművész; 150 képművész; 113 metsző; 263 építőmester; 309 vízfestéssel festő 's rajzoló van. Párisban magában 35 nyilvános művészeti iskola; 20 museum, 773 képművész; 102 metsző; 195 építőmester; 209 vízfestéssel

festő és rajzoló; összesen 1385 művész van. A' feljebb előszámlált intézeteken kívül, vannak társaságok a' művészségek serkentésére 's az új festések' kirakásai Franciaország' minden főbb tartományi városaiban. Azon öt tartomány melyek művészek 's művészetben a' szajnai után leggazdagabbak, ezek: az éjszaki, a' gironde, a' rhone, az alsó szajnai és a' szajna 's oise-i. Alig van valamire való város Franciaországban, melly ne dicsekednék évenkénti kirakásaival új festéseinek, társaságaival a' művészetek' felbuzdítására 's tiszteleti és valóságos megjutalmazásával művészeinek. (The Athenaeum Juli 1836. lap. 474.)

HOBBEEMA. Egy gyönyörű tájképe ezen művésznak nem rég adatott el árverésen Párisban, Delahaute ur által, 34,000 francon. Rothschild ur vette meg. —

Művészasszonyok Franciaországban. — Az új francia művészek 1834, 1835 és 1836-ban, a' Louvre-ban kirakott munkáik' lajstromából kitetszik, hogy Franciaországban valami 200 festő asszony van, kik rendszerint kirakják munkáikat, az új művészet termékeinek esztendei felmutatásaikor a' Louvre-ban.

A. B. P.

S Z O B R Á S Z A T.

CHAMPOLLION. A' Champollion emlékezetére felállított emlék Figeac-ban, egy a' legtisztább 's szigorúbb stylusú egyiptomi obeliscus, igen kemény, finom gránitból, egy Figeac-hoz közellévő bányából. A' rajta lévő felírás következő: „Champollion F. I. T. emlékezetének, ki első hatott be a' régi Egyiptom emlékei' 's írása' titkaiba, 's kitől megfosztá a' tudományt a' kora halál, Mártius 4-dikén 1832. Született Figeac-ban, Sept. 23-dikán 1791.“ (The Athenaeum Aug. 1836.)

DON ANTONIA SOLA. Ez a' híres spanyol szobrász, a' spanyol Academia' igazgatója Romában, Cervantesnek szép bronz képsobrát végezté be, Madridban a' Plaza de Santa Catalinán állandót. (U. o.)

VERSAILLES. XIV. Lajosnak lovon ülő képsobra, Versailles-ban a' királyi udvarban állítatott fel. A' narancsház mellett a' kertben van Napoleon' képsobra is, egész császári öltözetben. (U. o.)

III GYÖRGY' KÉPSOBRA. Ez a' bronz állókép *Cotes Wyatt* Urtól, a' Monarchát lovon mutatja, melly igen helyesen nem előrelépve adatik, (mi a' nézőben mindig olly érzést csinál, mintha a' lónak mingyárt le kellene a' szoborallyról rohanni) hanem a' kantárnak engedve farára helyezték, mi által a' művésznak alkalma adódik a' ló természetét 's

izomjátékát igen kedvezőleg mutatni 's bele sok életet adni. Az is igen kitünő jelességet ad ezen képszobornak, hogy a' ló, csupán lábain nyugszik, nem valami idomtalan szikladarabon, ön farkán v. egyében. A' Monarcha' képe is igen jól sült el 's találva van. A' mívészdarabnak arany színe van, melly valami máz segedelme által, maradandó. Magassága 10—11 lábnyi, mi által az a' hősi nem pedig az oriai képszobrok' classisába lép. A' szoborally 8 lábnyi magas 's az egész nem egészen 20 lábnyira emelkedik a' kövezet felett. (Galignani 's Messenger Juni 1836.)

LOCKE. Nem rég állítatott fel Londonban' az egyetem' előteremében, Locke' *Westmacott* által dolgozott szép márvány szobra. A' költség több évek előtt aláírás útján gyűjtetett össze. (Kunstblatt Aug. 836)

HAHNEMANN. David ur, Hahnemann collosalis szobrárt nem rég végzé be. Kicsinyített utánzását tanítványa, weimari születésű *Straube Adolph*, igen ügyesen hajtá végre 's Németországba küldé el. Egy bronz példányt a' szász mívészegyesület vásárolt meg Drezdában. — *Tieck Lajos* ülőképét is igen szellemdúsan 's találva képezé David kicsinyben; több példányai annak, bronz és gipszben Weimárba és Drezdába küldöztettek. (U. o.)

MONTAIGNE ÉS MONTESQUIEU. Bordeaux-ban a' városi tanáts, szavazás által 15000 francot szánt Montaigne és Montesquieu képszobraikra. A' költség többi része, valami 150,000 franc, aláírások által gyűjtetik be a' lakosok között.

(The Athenaeum Aug. 836 p. 556.)

A. B. P.

T A L Á L M Á N Y O K.

Miként kell melyszobroknak 's gipszöntményeknek olly szint adni, mintha márványból volnának? Egy fa teknőbe vagy más fa edénybe, tégy erős és meleg timsó olvadékot. Ebbe mártsd bele a' melyszobrot vagy gipszképet, mellynek tökéletes száraznak kellennie, 's hagyd benne 15—30 minutáig; akkor akaszd azt az olvadék felibe, hogy a' felesleges nedvesség lecesepegjen, 's mikor meghült, önts reá friss timsó olvadékot 's egyéngesd el spongyiával vagy valami ruhával. Folytasd ezt a' műveletet mind addig mig a' timsó az egész felületen kristályos boritékot nem csinál. Tedd akkor félre 's mikor teljesen megszárad, pallérozd ki homok vagy üveg papirossal, 's hajtsd végre a' pallérozást tiszta vízzel gyengén megnedvesített ruhával. Az olvadéknak legjobb a' fa edény, mellyet valamely üst gőze melegít, mert az ércz edény könnyen szint ad az olvadéknak. Ez a' hüvelyzet a' márványozandó anyagnak nagyobb keménységet,

's olly fejérséget és átlátszóságot ad, mint a' legfinomabb márványé. Ellentáll a' nedves lakhelyek ártalmának, nem olly könnyen piszkolódik 's olly könnyen meg lehet tisztítani, mint a' márványt. Illy móddal mind az ó mind az új képszobroknak igen szép másolatit lehet kapni, 's kevésbé drágábban mint a' közönséges gipszönteteket. (American Journal of Science and Art. 1836).

BIOT ur. — A' tanult 's tudományos Biot ur a' francia collegiumban néhány igen nevezetes leczkét tartott. Megmutatá ő, hogy polarizált sűgárok' segedelme által, bizonyossá lehet tenni, a' különbféle folyamokban felolvasztott testek közt lévő chemiai műveletet: mit még kevésbé finom eszközökkel eddig nem tudtak elérni. Ez egy új ága a' tudománynak, mellyet úgy mondván ezen nagy tudós teremtett, 's mellytől a' legfontosb 's különösb resultatumokat lehet várni.

EGÉRKŐ. *Schweigger Seidel* igen egyszerű módját találta ki, miként kell az egérkő (arsenicum) lételét, ételben 's t. ef. felfedezni, akármilyen mennyiségben legyen is az jelen. A' megvizsgálálandó anyag egy részét, ugyan annyi nehezségű széksóval vegyítve egy kis üveg csőbe teszi; a' cső felső lyukát becsinálja itatópapirossal, 's alsó végét viasz gyertyánál melegíti; néhány pillanatok alatt, felrepül az egérkő 's a' cső azon oldalára ragaszkodik mellyek nincsenek a' melegnek kitéve.

Új mozgató. Doctor GIOVANNI PALMERINI, Genuában egy felette egyszerű vas erőművet talált fel 's készített, melly egy mind eddig esmeretlen mozgató segedelmével, az erőket Archimedes theoriája szerint szaporíthatja 's olly rendes mozgást állíthat elő, millyennel a' gőz erőművek bírnak. Az erőmű hosszúsága 5 és fél mètre, szélessége 3 mètre 's magassága 3 és fél mètre. Ereje annyi, mint 1340 lóé. —

Erőműves lenfonás. Müncheni ügyes mechanicus HOFER egy erőművet talált ki, melly által, nagy számú fonalat lehet fonni, minden emberi kéz segedelme nélkül; elég a' meggerébenelt lent reá tenni. Tudva van hogy Napoleon egy millió jutalmat tett fel, egy illy erőmű feltalálására, 's hogy több évvel ez előtt Angliában is 70,000 forint ígértetett a' feltalálónak. Egy a' legelmébb francia mechanicusok közül STRIVE ur ki az angol erőművek' titkát kitanulta 's azokat tökéletesítette, Lille-ben egy nagy intézetet állít fel, hol a' lenfonás erőmű által történend. Ezen tekintetben Franciaország versenybe jön az Angolokkal kik itten szorgosan felszednek minden lent.

Czékklával csinált ser. ROOTSEY ur, a' tudományok' előmenetelét tárgyazó britt egyesület' hatodik gyűlésében, Aug. végén, Bristolban, előadván a' czékklamivélés hasznait Angliá-

ban, azt mondja, hogy megszáraztván a' czéklát, bizonyos mértékig a' maláta-kemenczében, egy olly substantiát nyert, melly ízére, szagára 's más tulajdonságira nézve, tökéletesen hasonlított a' malátához, kivéven hogy egy kissé keserű volt. Ő ezzel a' malátával felette jó sert készített.

(The Athenaeum Sept. 1836.)

Trágya készítés. JAUFFRET ur (Aix-ból) egy felfedezést tett, melly a' földmívelésre nézve, felette fontos gyümölcsöt igér. Egy csekélységbe kerülő lúg, mellynek elemei mindenütt feltalálhatnak, 's mellyeket minden mezei gazda maga készíthet, hirtelen forrásba hoz mirdennémű növényi anyagot, még a' taraczkot is, 's a' legelső minéműségű trágyává változtatja nem csak a' növényeket, hanem még a' földet is, bár milly természetű legyen is az. Ez az új rendszer, igen nagy gazdasági haszonnal ajánlkozik. Az így készített trágya, a' legjobb lóalommal felér, több aratásokra szolgál 's végre szabad kény szerint készül, marha segedelme nélkül, 's kevés legfeljebb 12 nap alatt. Egy törő machina segedelme által, mellyet J. ur talált fel 's melly 600 francha jön, három ember és egy ló, egy nap alatt 180 mázsa durva trágyát készíthet. 10 mázsa szalmából, 40 mázsa trágya lesz, részint a' lúg hozzáadása, részint a' forrás által, melly a' használt anyagokat kifejti. Azon kívül hogy Jauffret ur methodusa szerint trágyagyárokat lehet felállítani, nem csak nagy majorságokban, hanem városok és faluk mellett is, nagy haszon leend ez egyes gazdákra 's még szegényebb sorsuakra nézve is, kik egy olly gépelyre szert nem tehetnek. Ezek ön kezeikkel vágják le fűveiket 's a' lúg segedelme által olly tökéletes trágyát készítenek, mint a' machinával. (Journal Acad. de l'industrie Sept. 1836.)

A. B. P.

KÖRÖSI CSOMA SÁNDORRÓL LEGÚJABB TUDÓSÍTÁS.

Legújabb, a' Főherczeg-Nádor Pártfogó által, az elnökség' útján az academiával közlött teljeshitelű tudósítások szerint, a' m. tud. t. lev. tagja, Körösi Csoma Sándor, jelenen Jetteliában, a' Ganges' éjszaki vidékén fekvő rungkani kerület' egyik helységében tartózkodik, 's ott nyelvészeti vizsgálatát fáradhatatlan buzgósággal folytatja. Körösi, tudománya és caractere által, mind az ottani törvényhatóságok mind a' magánosoktól teljes mértékben tiszteltetik. Az ázsiai társaság Kalkuttában elismeri, hogy azon buvárkodásokat és munkálatokat, mellyeknek ő minden idejét szánta, egyedül csak ő vállalhatta, mert sem buzgóságra sem készületekre hozzá fogható tudós ott nincsen.

AZ 1835-DIK ÉVI KÜLFÖLDI PHILOSOPHIAI MUNKÁK

TUDOMÁNYRENDSZERESÉN.

§. 1.

Az évszerénti literatura velejét, a' rendszer nélkül felhozott munkák' címjeiből (bár azoknak belső foglalatjuk röviden elő állítva legyen) ált látni igen nehéz. Betürend, vagy csak főbb tudomány osztály szerént, tudomány részleti összefüggés nélkül előadott könyvek sorai, nem láttatják tisztán azt a' tökélyt, a' mellyre fel lépett akármelly nemzet egy éven, nem azt az ipart melly a' tudomány' bizonyos ágai terjedésére irányzódik.

Ezért bátorkodom a' múlt 1835-dik évben külföldön ki-jött könyvek közül, a' PHILOSOPHIÁNAK (mint a' mellyben a' magára hagyatott emberi ész ön hathatóságát leginkább kimutathatja, — mint a' melly közelebb-távolabb-minden más tudományokba is be foly) — literaturai munkálatjait szoros encyclopaediai rendbe venni: feltéven előre ezen kérelmi (postulatum) jegyzeteket:

1. A' philosophia' kedvelt hazája főképen Németország: és így a' rendszeresen fel tett évi philosophiára, kivált a' németországi könyveket lehet vinni. A' többi: angol, francz, olasz, holland 's a' t. philosophiai munkák kisebb számúak, nem olly mivészi öszverakatuak, 's inkább tapasztalati vagy gyakorlati dolgozások fognak lenni.

2. A' külföldi tudósítások helyben is késnek. Az évek utolsó hóldnapjaiban ki jöttek, a' következő év első hóldnapjaiban jelentenek. Hozzánk még későbbben érkeznek a' tudományos hirdetések. A' lipsziai könyvvásárok' sorzatai eljöhethetnek ugyan öszvesen; de azoknak zavarjaiból nehéz tisztába hozni a' rendszerű tárgyakat. A' több nemzetiek még szűkebben 's később érkeznek hozzánk, 's ezek is főképen a' német tudósítások' közlései által.

3. Meg lehet tehát, hogy némely kevesebbet jelentő könyvek, a' németek közül is elmaradhattak, annyival inkább a' többi külföldiekből. De hogy a' valamit érő 's nevezetesebb munkát kivált a' philosophiai osztályban elhagynának az erre igen figyelő Németek, fel tenni nehezen lehet.

4. Innen láthatni, hogy a' rendszeres sorba előlegesen csak a' német philosophiai munkákat lehet évenként kénszeríteni; a' több nemzetké kevesebben lévén, utólagosan említhetjük, melylyk philosophiai tudomány ágra tartozzanak.

§. 2.

A' philosophiai könyveket illy szoros rendszerbe lehet állítani:

A. Tiszta philosophia.

I., Szemlélődő philosophiára tartozók:

A) Vegyestárgyú philosophiai könyvek:

a) Öszvefügve:

α) Időszerént = Philosophia története.

a) Közönségesen. (54-dik szám)

b) Különös idők' philosophiai:

aa) Régi (1-ső számtól 6-ig és 55. 74. számok alatt)

bb) Új (7—11. §§.) — cc). Legújabb (12—17.

és 56. 57. 75.)

β) Betűrendszerént = Lexiconok (18).

b) Öszvefüggetlen gyűjtemények (19—21-ig).

B.) Rendszeres philosophiai könyvek.

a) Közönségesen a' philosophiára (22. 58. 59.).

α) Summásan = Encyclopaediák.

β) Terjedelmesebben, tulajdon módjaikra, osko-

lálakra nézve:

αα) Tapasztalati = (empirica)

ββ) Kétkedő = (sceptica)

γγ) Viszonyi = (critica) 60.

δδ) Erzéktüli = (transcendentalis).

b) Különösen a' philosophiai tudományok szerint

α) Elemistan (doctrina elementaris) - (23—28-ig

és 61. 76.)

β) Logica = Idomtan (29—32.)

γ) Ontologia = Lénytan

δ) Metaphysica = Tárgytan

αα) Természetitárgytan. Metaphysica naturae =

alsóbb metaphysica (33).

ββ) Természetitüli tárgytan. Metaphysica transc.

superior. (34. 35.)

a) Psychologia = Lélektudomány (36—40. 62.)

b) Cosmologia = Világtudomány (41)

c) Theologia = Istentudomány (42—45. 71.)

II., Gyakorlati philosophia.

A.) Erkölcsi (46—48. 63. 64. 72.)

B. Jogi philosophia 65.

III., Közép vagy belső-külső philosophia, vagy Széptudomány (49—51.)

B.) Alkalmaztatott philosophia, más tudományokra, művészségekre.

Ez igen sokféle lehet, a' múlt 1835-dikben jöttek ki:

1. Történet' philosophiája (52.)
2. Természettörténet' philosophiája (66.)
3. Hadtudomány' — (53.)
4. Kézművészség' philosophiája. (73.)
5. Országos költségvetés' (budget) philosophiája. (67.)
6. Természet' és Egtudomány' philosophiája. (68.)
7. Literatura' philosophiája. (69.)

§. 3.

A' tiszta, (A) szemlélődő, (I) vegyestárgyú, időszerént öszve függő philosophiai munkák, a' philosophia történetét tárgyzazzák (α) Ezek közül:

a) A' philosophia közönséges históriájára tartozó könyv ez idén németül nem jött ki. *) A' kieli Prof. RITTER HENR. úr philos. históriájának folytatását, mellynek 4-dik része 1834-dikben (a' régi philos. hanyatlásáról) jött ki: *Geschichte der Philos.* 4-ter Th. Hamburg, Perthes, hasztalan vártuk.

aa) A' régi philosophiára kijöttek:

1. Platóiról többen: *Das Christliche in Plato, und in der platonischen Philosophie entwickelt u. hervorgehoben* von Dr. ACKERMAN, Archidiac. zu Jena. Hamburg, F. Perthes. (1¼ tallér). A' dolog értéséről sokban dicsértetik. De természetes, hogy más-más philosophiai nézetek után Plató más-képen tűnik fel. Maga a' szerző 3-dik lapon azt mondja hogy „Aristoteles nem értette Platót, és Plató is nehezen érthette volna Aristotelest, ha ennek írásait olvashatta volna“. — Mert mind kettőnek más világnézetei valának. Hátha tehát a' szerző sem értené egyiket is? A' Plato eszmetanja (Ideenlehre) mint itt legnehezebb, nem kielégítő. A' Plató tudományát néha nagyobb fénykörbe állítja, de néha reá érdemetlen homályt is von. Azt mondja hogy Plato a' hazugságot idvességes dologra ajánlaná, (de Rep. III. 389.) De tudnunk kell, hogy a' felhozott helynél azt mondja Plato, hogy: „mindenek felett igazságot kell cselekedni“. — Mint az orvos a' beteg elől eltitkolja a' fenyegető veszélyt, — úgy a' vezér az ellenség előtt a' titkos mozdulatokat a' többi.

2. *Platons Werke einzeln erklärt und in ihrem Zusammenhang dargestellt* von AUGUST ARNOLD; Berlin Posen u.

*) *Marbach*, Handbuch der Geschichte der Philosophie (a' lipsziai Mihályvásár' könyvsorai közt), csak jelentve volt.

Bromberg, Mittler. (1 Tall.) Ez az első füzet illy czím alatt is: *Platons Eutyphron, Vertheidigung des Socrates, Criton, Phaedon, Ion, Menon und Laches, dem Sinne und Zusammenhange nach entwickelt. Als Einleitung in das Studium des Platon und der Philosophie überhaupt.* — Tanulóknak ajánlható munka. Mert noha a' platói munkák elfejtése az előtünki tudósok dolgozásai után könnyeknek tetszenek; még is mindég dicséretes az olly törekedés, melly által az újabb 's jobban eledő philosophiához ennek ezen hajdani hősét közelebb hozni igyekeznek. Bevezetésül a' philosophiába most nehezen szolgálhatna Plato, mert az akkori gondolkozás módjait kellene először tanulni, a' mi csak a' philos. történetre és nem magára a' philosophiára tartozik. —

3. *Philosophische Meditationen über Platons Symposium* von C. FORTLAGE Dr. der Phil. Privatdoc. zu Heidelberg. Heid. Groos (1½ tall.) — Újabb példája a' Plato eszképei közzénk lehozatalának. A' könyv fellengős; de minden régi 's új philosophia tudományával, hasztalan fenteskedik, nehezen követhetjük valaha esmeretlen magasságaiba, noha oda jutni a' 15 század nagy platonicusától, Marsilius Ficinusustól fogva igyekezünk.

4. BRANDIS C. A. *Geschichte der griechischen und römischen Philosophie.* 1-ső rész. Kézikönyv, (bírálatja a' Münchner gelehrte Anzeigen 1836. Nro 110—113).

5. *Commentatio de vi, quam Graeca Philosophia in Theologiam tum Muhamedanorum tum Judaeorum exercuerit.* Particula I. Auctore Aug. THOLUCKIO, Theol. D. et Pr. P. O. Hamburgi, Perthes. (⅓ tall.) Hogy Aristoteles elterjedt az Arabsoknál, Kendi, Alfaradi, Algazali 's a' t. által, tudjuk (a' Tudom. Öszvesége III. Köt. 408-dik lap). De hogy Plató is nagy befolyásu volt, noha soha Arabsra le nem fordították, onnan igyekszik a' szerző megmutatni, hogy az alexandriai oskolánál az Aristoteles irásaihoz csatolt commentariusok által ment ez az Arabsokhoz által.

6. *Die chinesische Reichsreligion, und die Systeme der indischen Philosophie, in ihrem Verhältniss zu Offenbarungslehren, mit Rücksicht auf die Ansichten von Windischman, Schmitt, und Ritter, betrachtet* von P. F. STUHR. Berlin, Veit u. Comp. (⅓ Tallér). — Windischman és Schmitt ellen a' hajdani Jesuita miss. Atyáktól származott vélekedést, hogy a' chinai vallás a' régi zsidóval rokonos, megczáfolja; 's megmutatja, hogy ezt a' vallást pusztá pogányi, 's a' kijelentéssel ellenkező értelemben lehet felfogni. A' felebb említett Ritter *Gesch. d. Philosophie*-jére nézve pedig megmutatta, hogy az indiai philosophia az Indusok' úgy nevezett kijelentési vallásukból eredt.

bb) Az új philosophiát Cartésiuştól számítjuk, 's a' cc) legújabbat Kánttól fogva kell megkülönböztetnünk. — Így nevedeknek a' történet szerénti philosophiák.

bb) 7. *Cartesius und seine Gegner, ein Beytrag zur Characteristik der philosophischen Bestrebungen unserer Zeit* von Dr. C. F. Hock Wien Beck ($\frac{3}{4}$ Tall.) Ez a' dicsért munka előadja 1. Cartésiuşt oskolájára nézve (Francia országi Boyer Abbé észrevételei után) — mint 1; Mathematicust 2. Physicust, 3. Philosophust, és 4. Keresztényt. 11. Egy különös előmívességi (organismusi) dualismus szempontból. Itt az ő philosophia primájáról, 's természet philosophiájáról, árnyék oldalait is ki mutatva, mely szerint az öntudat (Selbstbewustseyn) nincs nála reconstruálva, — az Isten nem személyességében felfogva, — nem mutatta ki mimódon származik az Istenségből a' gondolkozás és terjedés, nem, hogy a' ki terjedetben gondolat nem lehet. A' gondolat és kiterjedés általános elválasztásával az Istennek a' természetbe való befolyása lehetetlensége volna megállapítva: Fel hozza erre a' szerző a' Kant, Fichte és Hegel oskoláit melyek úgymond ezekre elégtelenek. Vissza kell térni a' Cartéz által kezdett dualismusra, a' szerző szerént! — De kérem a' tudós szerzót, melyikre? mert a' Cartéz kezdette dualismusból Spinoza pantheismust construált! — A' terjedést (extensió) geometriai öszve rakás alá vethetjük, mint nagyobbíthatót és kisebbíthetőt: bizony csak ezen geometriai szoros mód teheti fel azt a' dualismust, mely későbbi constructiók után egység marad, mint a' még eddig észre sem vett Mathesis Intensorum (Cassoviae 1821) világosan mutatja.

8. *Spinozae Systema Philosophicum, delineavit Dr. Car. THOMAS*, Regiom. Paske ($\frac{1}{2}$ tall.) A' Spinoza philosophiája hirtelen ált nézésére igen alkalmas munka. (Allgem. Lit. Zeit. 1836. Nro 39.)

9. *Geschichte der Philosophie bey den Katholiken in Altbayern, bayerisch Schwaben, und bayerisch Franken.* von Dr. Th. A. RIXNER. München, Franz (1 tall). Gondosan elrendelt tudomány történeti, élet és könyvleirési esmeretségek gyűjteménye.

10. *Die Philosophie des 18-ten Jahrhunderts, in ihrem Einflusse auf die Gesetzgebung und den gesellschaftlichen Zustand des neunzehnten* von E. LERMINIER. Franciaából fordítva. Lipsia, Schumann ($\frac{3}{4}$ tal.)

11. Ugyan Franczából fordítottatott: *Die Freymaurerey in ihrem Zusammenhange mit den Religionen der alten Aegypten, der Juden, und Christen.* 4 Kötet. 6 Tall. Leipzig, Weber. A' német bírálók semmit érőnek mondják, de a' Franczok dicsérik.

cc) Legújabb philosophiai történetek, Kanttól fogva:

12. *Schelling und Hegel. Oder die neueste Philosophie in Vernichtungskriege mit sich selbst begriffen. Ein Beitrag zur Geschichte der Philosophie des 19-ten Jahrhunderts*, von Prof. Krug. Leipz. Kollman ($\frac{1}{2}$ tall.) — A' Krug úr munkáinak számos publicuma van. Ő kezdi meg 1835-diki évünkben is az új philosophiai vitézkedést. De fájdalom! nem egész tisztességes fegyverekkel, mert midőn itt Schelling és Hegel philosophiái között levő háborút írja le; illetlen személyességnél 's némelly érthetlenségnél egyebet azon tisztelt eredeti gondolkozóknak nem hány fel. Azt mondja, hogy a' Schelling és Hegel philosophiája ugyan az; mert Schelling' tanítványa volt Hegel, — ők barátok valának, — közösen adták ki hajdan a' Philosophisches Journált 's a' t. később majd jobban jobban eltértek egymástól. Sch. Monachiumba, H. Berlinbe hivatatték. Itt Hegelnek nagy mezeje volt a' maga philosophiájának ki tüntetésére. — Ez rossz vért csinált u. mond a' müncheniben. Mindenek uralkodni vágyott a' philosophiában — 's a' t. Így vezet be a' harczot Krug 's azt állítja, hogy tulajdonképen egyenlő lévén a' Sch. és H. philosophiája; mikor ezen oskolák egymással tusakodnak, szükségesképen egymást megsemmisítő háború foly. — De ki tagadhatná meg Hegeltől az eredetiséget? Legyen, hogy Hegel a' Schelling felsőbb rendű felfedezéseit, — tudományosan (Logicára, Naturphilosophiára, és Lélekphilosophiára) különböztetvén meg, Schellinget oskolásabbá tette: de azért nem csak ezen áltöltöztetés a' Hegel érdeme. Egy kevésbé mélyebben kell a' Hegel philosophiájába beavattatni, 's azonnal világosan ki tetszik az ő eredetisége. — Ki tetszik főképen a' 3-dik tudományából, a' lélek-philosophiájából, 's kivált ennek phaenomenologia részéből. Ezt a' lélektan elosztja H. 1. Subjectiv-Lélektanra = Geisteslehre. Ezt ismét A.) közvetlen véve = Természet-lélektan, melly az Anthropologia tárgya. — b.) Önségére nézve = Bewustseinlehre = Öntudattan, melly a' nevezett eredeti phaenomenologia tárgya 's a' t. mellyekben Hegel világosan elesmért eredeti. Majd mind a' kettőt vádolja Krug érthetlenséggel. Igen dísztelen az, a' mit a' bődög emlékezetű Hegelről mond, melly szerént ez valahol azt mondá, hogy „Őt tanítványainem értették, kivéven egyet, ez pedig őt rosszul értette“. — Schellingnek azon jegyzeteit hozza fel, mellyekben az eddigi philosophia homályosságát és érthetlenségét hozza elő. — Bölcsen felelnek ezekre a' berlini tudósok, kik Hegeljöket helyesen pártolják: *A' tudomány, mint ilyen soha sem népszerű, mert ha az volna, megszűnne tudomány lenni, — csak a' tudományok követke-*

zelei lehetnek népszerűek. Mindenik új philosophiai systema egy új haladás, egy új felebb lépés a' lélek öntudatja' magáról való kifejtéseiben. Fz mint új, (Hegel), a' régi már közönséggel 's esmeretessel (Krug ur tanjával), szükségesképen ellentétben van.

13. KRUG úr folytatja a' penna háborút: *Über das Verhältniss der Philosophie zum gesunden Menschenverstande, zur öffentlichen Meinung, nnd zum Leben selbst, mit besonderer Rücksicht auf Hegel. Noch ein Beitrag zur Geschichte der Philosophie des 19-ten Jahrhunderts* von Prof. KRUG. Leipz. Köhler ($\frac{3}{12}$ tall.) Az elébbi 12-diki számú munkára, a' következő 14-diki számú jövén ki: öszveszedi itt még egyszer Krug úr teltségeit a' tusára, 's megmondja hogy ha még tovább is jönnének ki hasonló ellenfeleletek; ő hallgatni fogna. — A' bevezetés a' philosophia fogalmát határozza meg, mint „az öntudat fejtést“ (Analyse des Bewusstseyns). Majd 14 lapok után a' dologra megy. Az értelmen (Verstand) kezdi; 's azt mondja hogy minden ember született philosoph, mert mindeniknek van igazság érzése, 's ezt a' köznépi 's józan értelemtől sem lehet megtagadni. Igy lép 'a' philosophiának a' köznépi értelemhez való tekinteteire. Jelmondásával is érzékenyen sérti Hegelt: — „On croit être Original, qvand on n' est que bizarre“.

14. Schelling, Hegel, Cousin und Krug. *Erörterungen auf dem Gebiete der Philosophie, von Dr. Gotthard Oswald MARRACHI*. Leipz. Otto Wigand ($\frac{1}{3}$ tall.) — Ismét személyességek, nem névszeréntiek ugyan, hanem simább formákba való személyesítésekben, mind a' mozgó (Schelling), mind a' feltartó (Krug) részeknek indító okait 's kűtfejeit, a' mindenekfeletti önszeretetet jeleli, a' melly bizony többnyire nem igaz. — Későbbre Krug czáfoltatik meg, kivált azon állítmányáért, hogy Hegel a' nyelven tett erőszakot. Cousin úr is érdemtelennek állítatik a' Schelling előbeszédjére.

15. *Anti Hegel. Antwort an Herrn Prof. Rosenkranz in Königsberg auf dessen Sendschreiben, nebst Bemerkungen zu der Recension meiner Schrift über Hegels System in d. Berl. Jahrbüchern, von Herrn Pr. Hinrichs in Halle. Ein unentbehrliches Actenstück zu dem Prozesse gegen die Hegelsche Schule, von Dr. Carl Fr. BACHMANN*. Jena, Cröker ($\frac{3}{8}$ tall.) — Ismét a' napi történetek között feltűnő tusa. Bachmann úr ott állítja meg actorátusát, hogy Istenség személyessége 's öntudatja mulhatatlan szükség a' philosophiában, és hogy a' lélek szabadságát meg kell az oskolák tyran-sága alól menteni. Először közönségesen beszél a' philosophiáról, ennek a' vallásra való viszonyáról, az eszképnek a' természetre való viteléről, a' philosophia meghatározásá-

ról, a' létalapról (Wesen) és jelenetről, — a' tartozol (dussollst) mint a' gyakorló philosophia categoriájáról, melyet u. m. Hegel elfelejté, — majd arról, a' minek megkell lenni, 's miként néz ki az a' világ, melly philosophián alapúl? — A' philosophia történetéről mellyet Hegel ki felejtett. Így következik a' rendszermódról és a' logicáról való előadás, a' gondolás és lét egységét megczáfolni. — A' test és lélek közti viszonyt chemiai rokonságnak állítja, hajdani, több historiai és szedegető, mint természet — philosophusi elmét mutató, Utrechtben jutalmat nyert munkájára emlékezőn (von der Verwandschaft der Physik und Psychologie Utrecht 1821). — A' lélek-philosophia (Philos. des Geistes) zárja be az ütközetet.

16. *Kritiken auf dem Gebiete der Philosophie von Ludwig FEUERBACH*, Priv. docent der Phil. 1-tes Heft. — Illy czímmel is: *Kritik des „Anti-Hegels“*. zur Einleitung in das Studium der Philosophie, 's a' t. Ansbach. Brügel, Leipz. Brügel. Az igen elmés tudós, csuda béketüréssel fogja fel a' Bachmann Anti-Hegelét 's a' csatát végkép eldönti. Megmutatja hogy B. úr nem jól érti Hegelt, 's megvilágosítja 1. A' Hegel philosophiájának Istenről való alapgondolatját, mellyből az Isteni személyességnek és az isteni öntudatnak fogalmai származnak a' mi ismételünkben, — 2. Hegelnek Észképtanját. 3. Ugyan az ő felfogását a' philosophia történetéről. A' gondolat és lét egységét 's a' logicának a' metaphysicával való öszveköttetését — valamint Hegelnek a' vallásról való felséges meghatározásait. Ezen criticákat ritka igen becses tünetnek hiszik — éles és mélytudományúnak eleven 's kellemes előadásúnak állítják lenni.

17. *Entdeckungen unserer neuesten Philosophen. Ein Panorama in fünfhalb Acten, mit einem Nachspiel. Von „MAGIS AMICA VERITAS“* Bremen, Geisler (¼ tall.) — Igen csekély ez a' felfedezés. — Hogy Schelling a' maga Absolute Vernunftját a' Fichte Ichjétől kölcsönözte! — Igaz hogy mind a' kettő a' subjectivum és objectivum általános különbözetlenségéből jön ki. Elsőbben Fichte ezt a' különbözetlenséget a' maga nemében egyetlen egy tapasztalásból (melly nem érzési ugyan, de minden érzéseknek, mellyek által magunkat az érzettektől megkülönböztetjük szükségesképen való alapja) az önünk, vagy magunk gondolásából mutatja meg. Mert u. m. midőn a' mi önünk, énünk magát gondolja, subjectuma és objectuma magának. Ezen maga magának tárgyazása tisztán, minden más külön meghatározásoktól elvonva, — teszi a' Fichte tiszta Énjét. — Ha már Schelling is itt kezdi, és ugyan azon tiszta maga tárgyazatát Absolute Vernunftnak (már közönségesebben mint a' Fichte individualis Ichje) nevezi, és ebből mint közön-

ségesebb eszméből, közönségesebb igazságokat is hoz ki, olly igazságokat, mellyek már nem csak a' puszta Ichben vannak, hanem úgy találtatnak az egész universumban: mi történik egyéb, mint az, a' minek mindég történni kellene; hogy minden író az előttiek munkáit tanulja meg, mert a' más vállairól, mint tudjuk, tovább látunk. A' szerző maga hozza fel Heinének azon igaz mondását: *nincs nevelésesebb mint az ideákhoz való birtokjogot vissza kívánni!* — Hát minden író álthathatatlan kőfállal szigetelje é el munkáját? nem messze haladnának így a' tudományok! Nem szabad e' mások kertjeiben sétálni 's a' mi jó szépnek tetszik, azt a' magunkéban is használni?

β. Betűrend, vagy lexicon formában közönséges philosophiai könyv 1835-ben németül nem jött ki. De jött ki különösen az aestheticára:

18. *Aesthetisches Lexicon. Ein alphabetisches Handbuch zur Theorie der Philosophie des Schönen, und der schönen Künste. Nebst Erklärung der Kunstausdrücke aller ästhetischen Zweige, als: Pöesie, Poetik, Rhetorik, Musik, Plastik, Graphik, Architectur, Malerei, Theater etc.* — Von Ig. JETTELES. Erster Band A. bis K. Wien, Gerold, (2 tall.) — Teljesseg, világosság 's rövidség főbb vonatai e' jeles munkának. Csak azt a' kifogást lelete reá tenni, hogy a' fogalmak nem mindég határozottak, és az egészen nem terjed el egy állandó philosophiai elv, melly az elszagattott tárgyakban is kitetszenék. Legjobbak a' hangművészség' czikkelei, mellyeket a' bécsi conservatorium elnöke báró Lannoy úr szerkeztetett.

b.) Philosophiai gyűjtemények:

19. *Georg Wilhelm Fridrich Hegels Werke. Vollständige Ausgabe.* Zehnter Band, Erste Abth. — *Vorlesungen über die Aesthetik* herausgegeben von Dr. G. H. HOTHO. Siebenzehnter Band. — Vermischte Schriften, herausgegeben von Dr. F. FORSTER und Dr. I. BAUMANN. Zweiter Band. Berlin Dunkel und Humblot. (4½ tall.) — A' Hegel aestheticája, mint a' Hotho úr elő beszédje mondja: „minden kevésbé jobban elhibázott aestheticai kidolgozások felett emelkedett, 's úgy tűnik fel mint még eddig rendíthetetlen tetője az ösméretnek, amaz ifiúi vakmerő tekervény és forrás ellenében, melly magát művészi munkálatra fél talentuma által a' tudomány komoly valósága felett lenni véli, 's magát, a' művészség és a' művészségi philosophia kettős mezején, a' kettőnek felüleges elegyítése által, annál szabadabbnak tartja, mennél kevésbe merülhet egyikbe vagy a' másikba“. — Az elegyes irások' ezen 2-dik kötetében van: a' criticák folytatása, — hol a' Jakobi munkái 3-dik

kötetjéről a' Göschel aphorismairól; Schubarth és Carganico ellen való polemizálás 's a' t. — Majd elegyes tárgyak mint az 1831-diki angol reformbillről és levelek.

20. 1834-ben kezdődtek a' KRAUSE (Kar. Chr. Fr.), mely és eredeti philosophiai munkái, barátjai 's hálás tanítványai által kiadatni, és a' mi 1835-diki évünkben csak mathesisiek jöttek ki:

Novae theoriae linearum curvarum originariae et vere scientificae specimina quinque prima. Auctore C. Chr. Fr. KRAUSE, edidit Prof. H. SCHRÖDER, negyedréthben 75 figurákkal (3 for.) — Noha pedig ez mint mathesisi a' mi philosophiai sorzatunkba nem tartoznék: még is, reménylén, a' tudós Krause úr barátjai 's tanítványai hálás érzésök után, hogy e' becses philosophiai munkák kiadásai, (mellyekhez különösen vonszanak) folytattatni fognak: felmutatom ez igen nevezetes tudósnak munkáit, azért is, hogy a' mi már ma igen ritka, Krause mind a' philosophiában, mint a' mathesisben egyaránt eredeti vólt:

Karl Christian Friedrich KRAUSE's handschriftlicher Nachlass. Herausgegeben von Freunden und Schüler desselben. Zweite Reihe. *Synthetische Philosophie.* 1. *Die absolute Religionsphilosophie im Verhältniss zum gefühlgläubigsten Theismus,* etc. herausgegeben von H. K. Freyherrn von LEONHARDI. 1-ter Band. Dresden und Leipzig, Arnold 1834. — Krause a' létalapnak (a' Wesennek) szükségesképeni felfogásából hozza le philosophiáját, 's ennek minden részeit, egész kiterjedésében mind szerrendes systemában, mind igen oktató felolvasásokban olly öszvefűgve irta le, mint mások igen kevesen. Előadta még ugyan azon elve után kifejtve a' philosophia' történetét. — Nem fénylett ő helyhetésével, sőt mondhatjuk, hogy abban szerencsés nem vólt; de hogy a' derék tudóst hallgatói szerették, ezek által kiadandó munkái bizonyíttják.

21. *Gesammelte Schriften philosophischen, aesthetischen, historischen, biographischen Inhalts.* Von Doctor K. E. SCHUBARTH. Hirschberg, Nesener (1½ tall.). A' több tárgyak között philosophiaiak is, melyek mint a' felsőbb eldeletek érdekesei, részükre vonszók. Philosophiai különösen: az emberi valóság' tulajdonságairól, — az emberi munkásság' czélja és meghatározásáról. — Majd az emberi lélek' fő irányairól 's a' t. Több oldalairól dicsért gyűjtemény.

§. 4.

Rendszeresen írt philosophiai könyvek. (B.)

Rendszerrel írt systematicus könyvek, mellyek:

a.) Közönségesen az egész philosophiára tartoznának, 1835-ben németül nem jöttek ki. Mert a' bernai prof. Troxler úrét a' bírálatok, annak a' minék idetartozható címje mutatja, be nem vették:

22. *Vorlesungen über Philosophie, über Inhalt, Bildungsgang, Zweck und Anwendung derselben auf's Leben, als Encyclopädie und Methodologie der philos. Wissenschaften*, von Dr. TROXLER. Bern. Fischer (2 tall.). — Ezen felolvasásait első próbának mondja a' szerző, mellyben az Ideale és Reale ugyanazonságát fejtegeti a' régi schellingi szellemben. — Hogy a' lelki és testi; physical és psychical egység és egészség által az emberi természet fejlődését és nevelését helyre állítsa. — Igaz, hogy ez a' philosophia' problémája; de mimódon fejthetné ezt meg az olyan, a' ki azt semtudja mit tettek ezen dualismusban Hegel és a' közelebbiek?

α) Rövidebben, summásan feltett philosophiai könyvek, vagy Encyclopaediák, — német nyelven 1835-ben nem jöttek ki.

β) Terjedelmesebb tartalmú philosophiai közönséges munkák, nem egyenlő alaphól 's elvből indulnak ki. — A' 4 féle oskolák nevezetese, hol az elv:

αα) Tapasztalati

ββ) Kétkedő

γγ) Viszonyi, vagy észbírálati (Kant monorjában).

δδ) Érzéküli (Fichte, Schelling, Hegel monorjaiban).

Tapasztalati és kétkedő philosophia, a' régi értelemszerént a' Németeknél már fel nem tűnhet; annyira elnyomták azokat a' Kant criticája, és az ezutánni érzéküliak; mint épen ezen évszerénti előadott tudományosságból ki tetszik. — Felsőbb kántontüli empiricusok támadnak már, mint Jacobi Gefühls-philosophiájában, Bouterweck érzési hittanjában; kétkedők a' Herbart monorjában, mind felsőbb szelleműek; de illyek a' mi 1835-diki évünkben nem jöttek elő.

§. 5.

b) Bővebbek a' philosophia külön-külön-tudományaira kijött könyvek. Ezek közt legelsőek.

α) Az elemis tanok, az az olly philosophiai kezdő tudományok, mellyek a' philosophia' legfelsőbb és egyszerűbb

elveiről okoskodnak. Rendkívül termékenyek ezekben a' német nagy elmék:

23. *Die Genesis des Wissens* von Dr. H. F. W. HENRICHs. Ord. Prof. der Philosophie zu Halle. Erster metaphysischer Theil. Heidelberg (1 tall.). Hegel szellemében való elő-philosophia, mellyért az Anti-Hegelistáknak nem tetszik. Pedig a' könyvben sok valóság van, 's az a' hijány melly benne észre vétetett, — a' felsőbb okosság viszonyainak gyakran nyelvbeli helytelen kifejezése — köz az egész Hegel oskolájával, de köz többnyire minden új oskolákkal is.

24. *Über Wahrheit im Erkennen, und den Weg zu ihr. Eine philosophische Abhandlung, geschrieben auf dem Standpunkte der Reflexions— Philosophie, und allen Freunden derselben gewidmet*, von Dr. F. X. BUNDE, Prof. der Philos. am Priester-Seminar za Trier Trier Gall. (½ tall.) Tudják a' vissza ügyelés (reflexio) philosophusok, hogy az igazság áll a' valósághoz tartásban, (Halten der Realität), az alap észképéből okoskodva, mellyeket itt is megtalálunk.

24. *De genetica philosophandi ratione et methodo, praesertim Fichtii, Schellingii, Hegelii, seu de idea absoluti pro philosophandi principio perperam habita, scripsit* F. C. BIEDERMANN Lipsiae, Reichenbach. (½ tall.) Minémű elvnek kell annak lenni, mellyből a' mi esméreteink valóságát kifejthetjük? a' philosophiában legfőbb kérdés. Igaz, hogy annak egyszerűnek, megfoghatónak, 's világosnak kell lenni. Ha okoskodásunkat olyan elven kezdjük a' melly már megmutatást, felsőbb tudományi megmutatást kívánna, és így magára nézve lehetősége alapjait nem láthatjuk: az egész összeverakott tudományunknak bizonytalannak kell lenni. Nem tagadhatni hogy a' Fichte, Schelling, és Hegel absolutumjai megfoghatatlanok 's felebbi lehozásokat kívánnának: de ha a' mások elvei még nagyobb 's több fogyatkozásúak, (a' mit meglehet mutatni) — még is legjobb maradna mind eddig ezen nagy gondolkozóknak absolutumja.

26. *Beytrag zur Emancipation der Philosophie. Veranlasst durch ein vielgelesenes Literatur-Blatt für Gebildete. Allen wahrhaft Gebildeten, d. i. Würdigen und Denkenden gewidmet* von Dr. J. SALAT, Stuttgart, Löflund (1½ tall.) Más mellékes czimmel is: *Versuche zur Befreyung der Philosophie aus den Banden der Scholastik und Phantastik*. Ezen iratra alkalmat adott a' Morgenblatti Litteratur-blatt 1831-dik 86—91 számjaiban J. H. Fichte urtól ki adott *Übersicht der neuesten philosophischen Literatur*. És így a' philosophia napi történetre is tartozik.

27. *Anfang und Ende der Speculation durch Friedrich ROHMER*, (Speculationis initium et finis. Cura Fr. R.) München. Az ifjú író sok nagy philosophusokról rágalmasan

szóll: Spinoza systemája u. m. psychologiai csalódásból eredt; — Kant és Schellingnek szemlélődési talentom hibázott 's a' t. Maga pedig úgy látszik hogy nincs beavatva a' philosophia kezdetcibe, 's csak az jó, hogy keveset, (2 ívct) írt.

28. *Über Begriff und Möglichkeit der Philosophie. Andeutungen zu einer Kritik des Erkennens und Denkens*, von Dr. Eduard SCHMIDT, ausserord. Professor d. Metaph. zu Rostock. Parchim, Hinstorff. (1¼ tall.) — A' kérdést: mint lehetséges a' philosophia? — sőt úgymond még felebb: lehetséges é a' philosophia? — így fejtegeti a' szerző, hogy ez előtt 50 évvel egy bizonyos Kant (és az ő sok száz tanítványi) feltette ezt a' Vernunft — criticában. Az ólta már messze haladt a' philosophia' épülete. De hiszen ezen kérdések mint az ezen felül lévő philosophiának alapjai, nem tartoznak úgymond a' philosophiára. A' critica nem tarthat a' philosophiára! Ezen ítélet hozataláért kárhoztatják a' szerzőt.

β. A' Logica a' gondolkozásnak formájáról, idomjáról tanít. És így ez formalis philosophia=philosophiai idomtan. — Logikai könyvek jöttek ki 1835-ben.

29. *Neue natürlichere Darstellung der Logik. Bearbeitet und Herausgegeben* von Prof. Dr. Anton VICTORIN. Wien, Schaumburg (1⅔ tall.) A' maga körében hasznos könyv. Kant szellemű ugyan, mint azt Kiesewetter előadta; de a' szorgalmas, öszveszedés és világos előadás által magának érdemet szerez.

30. *Lehrbuch der philosophisch propädeutischen Psychologie nebst den Grundzügen der formalen Logik*, von Ernst REINHOLD, Grossh. Sächs. Hofrath und Ord. Prof. der Philosophie zu Jena. Jena. Mauke (1½ tall.) Nagy kérdés: hogy a' logica legyen e' elsőbb a' philosophia tanításában vagy a' psychologia? — A' szoross rend mint látjuk a' logica mellett szóll, mert a' formák közönségesek, és előlegesek (az az tapasztalatelőttiek) lehetnek, mellyekre már a' psychológiában is, mint tudományban szükség van. A' psychológiából csak az egy előterjesztést teszi fel a' logica, ezt is szemére hanyják hogy csak kérelmi, mellynek alapját messze lévő metaphysicaiakban kellene keresni. A' szerző először a' psychologiai kezdeteket tanítja 4. szakaszokban: 1. Az emberi lélekelet' közönséges vizsgálata. 2. Az öntudattal levő előterjesztésről vagy gondolkozásról. 3. Az indúlatról vagy hajlandóságról. 4. Az akaratról és tetterőről (Thatkraft). — Majd ezután a' formalis logicát 3 szakaszokra osztja: 1. Az ítéletek' idomi különbözések. — 2. A' syllogisticai ítélet alapítása formáiról. 3. A' szerrendes ítéles formáiról. — Látni való, hogy a' tudós szerző

psychológiája tele van feltételes, tapasztalati tárgyakkal, melyek után a' tapasztalatokról felemelkedni, a' mi a' philosophia kötelessége volna, — nehéz.

31. *Kurze Darstellung des Hauptinhalts der Logik, mit vielen practischen Beyspielen für Gymnasialschüller* von Joh. PÜLLENBERG, Professor d. Phil. zu Paderborn. Coblenz, Hergt ($\frac{1}{2}$ tall.)

32. *Handbuch zur Vorlesung über die Logik*, von H. C. W. SIEGWART. 3-dik kiadás

A' tárgylagi philosophia következik; melly természetszerént vagy közönséges tárgylagi, az az Ontologia, vagy különös tárgylagi mint a' Metaphysica. Amaz = lénytan; ez tárgytan (philosophiai).

γ. Ontologiai könyv: J. H. FICHTE: *Die Ontologie und speculative Theologie* — ez is inkább theologiai.

δ. A' Metaphysica két tárgyú lehet.

αα. Természettárgyi metaphysica = Metaph. naturae; az újabb korban Naturphilosophie.

ββ. Természettüli tárgyú Metaphysica.

αα. Természeti philosophia: Noha ezzel az újabb philosophiai német oskolák dicsekszenek: még is nem jött ki erre különösen munka 1835-ben, csak két előadásban:

33. *Über das Wesen und die Entstehung des Erkennens, und über das hemmende Naturprincip. Zwei Vorträge in der Gesellschaft für Wissensch. und Kunst zu Giessen*, gehalten von Friedrich August RITGEN. Stuttgart, Scheible.

ββ. Természettüli tárgytan. (Metaphysica supranaturalis). Erre közönségesen kijöttek:

34. *Grundzüge der Metaphysik*, von C. H. WEISSE. Hamburg. Perthes ($2\frac{1}{2}$ tall.) — Mély metaphysicai munka az új Hegel és Schelling szellemében, a' végre fogva fel, hogy a' kettő különbözéseit elő állítsa. Hegelnek fő elve a' szükséges lét; Schellingnek a' szabadlét: vagy metaphysicai nyelven: a' Hegel elve = Nemlétetlenhető (Nichtnichtsseynkönnendes) vagy Nem másként létezhető (Nichtandersseynkönnendes); — a' Schellingé = Nemis létezhető (Auchnichtsseynkönnendes) vagy másként létezhető (Andersseynkönnendes). Ezen nevezetes ellentétekről ezeknek egyesítésökről irta a' mély tudományú szerző munkáját. El érte e' célját? megmutatják a' következő idők' gondolkozásai.

35. *Die Grundprobleme der Metaphysik, als Versuch ihrer Lösung dargestellt, und mit einem erkenntniss-theoretisch-metaphysischen Bruchstücke, herausgegeben* von C. Th. BAYRHOFER, Dr. und Privatdocent der Philos. Marburg, Garthe ($\frac{3}{4}$ tall.) A' még ifjú írótól ennél még jobbakat lehet idővel várni.

a) A' lélektudomány az első természettűli tan. Ennek sok mély művelői vannak Német országban: 1835-ben kijöttek:

36. *Mittheilungen aus den merkwürdigsten Schriften der verfloßenen Jahrhunderte, über den Zustand der Seele nach dem Tode.* Herausgegeben von Dr. HUBERT BECKERS. Erstes Heft. Augsburg, Kollman. Illy cím alatt is: *Mittheilung aus Dr. Val. Ernst Löschers auserlesener Sammlung von Schriften aus den 17-ten und 18-ten Jahrhunderte über den Zustand der Seele nach dem Tode* 's a' t. — Ezen első füzet nagyobbára áll a' Meissner János értekezéséből, a' ki költözött lelkekről.

37. *Philosophie des Geistes, oder Encyclopaedie der gesamten Geisteslehre.* von Dr. Jos. HILLEBRAND. Grossh. Hess. Oberstudienrathe etc. *Erste Abtheilung. Ontologische und psychologische Betrachtung des Geistes:* Heidelberg, Osswald ($2\frac{2}{3}$ tall.) Ez az encyclopaedia, trichotomia osztály szerén-ti, szinte a' Hegel szellemében: a' lelki ontologia, anthropologia és theologiából. Itt az anthropologia, ismét: psychologia, pragmatologia és történet philosophiából. A' Pragmatologia újra logica, ethica, és aestheticából. — Mint látjuk nem népszerűlegi használatokkal.

38. *Die Naturlehre der Seele, für Gebildete dargestellt* von Dr. Friedrich FISCHER. Prof. der Philos. zu Basel. — 1-tes Heft — (a' test és lélek egyesületéről). 2-tes Heft — (az ösméret és lelki tehetségekről). — 3-tes Heft (a' hajlandóság és temperamentumokról). — 1834-ben. — A' 4-dik és utolsó füzet az akarat és caracterről. 1835-ben. Basel, Schweighauser. — Tetszetes előadás 's mély nyomozás jegyzik ezen munkákat, mellyek a' legmélyebbeket is mint közérthetőket terjesztik elő.

39. *Von den Beweisen für die Unsterblichkeit der menschlichen Seele, im Lichte der speculativen Philosophie,* von C. Friedrich GÖSCHEL. Berlin, Dunker u. Humblot ($1\frac{1}{2}$ tall.) — Egy a' legjobb könyvek közül, melly a' halhatatlanságot a' legújabb philosophia szellemében megmutatja. I-ször, igen éles belátással párosítja az Isten léte vizsgálódó 3. fő megmutatásait, a' halhatatlanság ugyanazon eredetű megmutatásaival. A' cosmologiai megmutatás ugymond, melly szerint a' mellékesről a' szükségesképen való létre, a' változóról a' változhatatlanra emelkedünk, következeteinkkel; csak az az okoskodásmód, mellyel a' mellékes és változó részleteket elgondolván a' lélektől, ezt magát egyszerű rész nélkül valónak és így változatlanoknak találjuk. — Úgy a' teleologiai erősségben, a' természeti dolgok célirányosságokról, a' célzottak valóságára, és innen a' célokat elrendelő örök bölcseségre, az Isten lételére húzván következéseket:

a' lélektudományban ugyan ezen az úton azt a' halhatatlansági erősséget alkotjuk, melly szerént: a' léleknek a' végzetetlen létre kiható tehetségeiből, a' lélek' végetlen léte valóságára, a' halhatatlanságra emelkedhetünk. Így az öröklét' megfogásából, melly a' lelkünk tehetsége, magát a' lélek' öröklétét húzzuk ki: mint az ontologiai erősségben, a' legtökéletesebb való' megfogásából, azt húzzuk ki, hogy a' legtökéletesebb való' nem csak az elménktől csinált lény (mert így csak elménktől volna, és így mástól, 's nem legtökéletesebb); hanem az eszképen kívül valóban létlő, legtökéletesebb való. — Megmutatja Göschel úr, hogy: mint az Isten léte megmutatásai az ontologiaiban (lénytaniban) olvadnak össze: úgy a' halhatatlanság' erősségei is az ontologiaiban alapulnak. — Kicsiny ez a' hely, e' nagy tárgynak, melly sok értekezések tárgya lehet, felfoghatására. — A' 2-dik részben 81—153 lapokon, főképen az új Hegel philosophiája' nézetei után megyen a' tudós szerző, és a' lélek' személyességéből vagy a' lélek' bennmaradó kifejtődéséből mutatja meg a' halhatatlanságot. — A' lélek kifejlése világosan emeleteken, lépcsőkön megyen felebb. Kant, philosophiája alaposztályául tette, esméretünknek három lépcsőkön való emeltetéseit: érzés, értelem, és okosság által. — Göschel úr is három szókbán teszi ki a' lélekfejlődést: 1. Lélek (= individuumérző), 2. Öntudat (subjectumtudat) és Geist (= subjectum- és objectum egység). Ha ezen három fogalmak' viszonyaikat nézzük: ez a' kifejlés olyan tekintetű, mind a' Tudománytár I. Kötet 162-dik lapján és különösen a' 164-dik lapon levő táblában, az önérzés (individuum), önisméret (Bewusstseyn, Subjectum), és okosság (= Geist=Subject-Object egység, mint ezt Schelling úr hajdan Absolute Vernunftnak nevezte). Megkell vallani hogy ezen Geist nevezet Hegeltől nyelvbotrankoztató; mert minek nevezzük e' szerént a' Weingeistot? — Tegyük, hogy az érzés 's előterjesztő tehetségű = a' Lélek, és ennek felsőbb emelete = az önt és mást ismerő lélek = értelem; kérdés: mi lesz az értelemnek is felsőbb emeleti kifejlése? — Ezt okosságnak nevezzük ugyan; de az okosság tulajdonság, praedicatum és nem subjectum, a' mellynek eszméjét kellene pedig itt felébreszteni! — Ezt nevezi Hegel *Geist*nek, Schelling Vernunftnak. Nevezhetnénk e' mi ezt *Észnek*, (vagy *Lölknek*)? — Így az ész mint legfelsőbb lélek-emelet, olly személyesség, mellyben az objectivum' és subjectivum' különbsége elenyészett; és így ezzel a' szabadság egyenlő 's a' halhatatlanság ez által garantirozva van, mint Göschel úr mondja a' 117-dik lapján. — Továbbá 3-dik részben: A' szemlélés világánál lévő halhatatlanság' hármas erősségéről 153—230 lap és végre 4-ed részben az ész (Geist) létalapos mozdulatairól (moment.)

40. IX-dik kiadást ért: *Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele aus allen Zweifel gesetzt durch J. G. HEYNIG*, Privat-Gelehrten zu Plauen. Ugyan ott (Schmid). (1 tall).

b) Cosmologiai könyv nem jött ki. Közelítai hozzá:

41. *Die Lehre vom Menschen, von C. Fr. LESSING*. Leipzig, — 2. Kötet, mellyekben, emberről, világról, Istenről, világ czéljáról beszéll, de igen alaptalanul.

c) A' philosophiai theologia több munkálatokkal gazdagodott:

42. *Religionsphilosophie in ihrer Übereinstimmung mit Vernunft, Geschichte und Offenbarung*, dargestellt von *Albert Leop. Jul. OHLERT*, Dr. und Prof. in Königsberg. Leipz. Barth. (1 tall.) Elsőkönyv: A' vallás elosztva az ösméret-kütfjeire nézve; mellyek: 1. az érzés, 2. az érzéseknek értelem által való felfogása, az az a' fogalmak' tehetsége. 3. és az okosság, az az az elvek' tehetsége. Így hozza le a' tudós szerző, hogy a' vallási tisztelet tárgyára nézve. 1. az érzések sokistenüségét (polytheismus), — 2. a' pusztá fogalmi értelem istennélküliséget (atheismust) szűlnek, és 3. csak az okosság állítja elő az egy Istenséget. — Masodik könyv: A' vallás' philosophiája eszkép-valósági (ideal-real) szempontból. Itt az Istent a' magábanvaló létében gondolja meg. Szemléli őt a' másletbe való átmenetelben (Isten és világ); — majd az emberekre való gondviselésben; végre az embereknek az Istenhez való viszonyát az az a' vallást veszi fel. — Harmadik könyvében, ezen istentudományi nézeteinek a' történetből ki tetsző igaz létét mutatja meg. Végre bezárja munkáját a' philosophiának és kereszténységnek viszonyával, ezeknek az okosságitanban (Vernunftwissenschaft) való megengesztelődésökkel, (Hegel, Schelling).

43. *Jacob Böhme. Eine Gedankenreihe über das im Leben der Menschheit sich Gestaltende religiöse Moment*, v. *A. Ernst UMBREIT*. Heidelberg, Moor ($\frac{1}{2}$ tall.) Nem annyira a' Böhme Jakab tudományát vagy történetét használja a' szerző; mint azoknál fogva menő gondolat sorzatok által felébreszteni azt, „mimódon lehet az egymás ellen törekvő napi történetek árjai között, egy bátorságos belsőkép' élesztett álláspontot nyerni és azt megtartani.“

44. *Speculative Entwicklung der ewigen Selbsterzeugung Gottes, aus Franz v. Baaders sämmtlichen Schriften, zusammengeordnet von Dr. Franz HOFFMANN*. Prof. der Philosophie zu Würzburg. Amberg, Schmidt. ($\frac{1}{4}$ tall.) Mint címje mutatja a' Baader rejtélyes és csuda hasonlításokkal teljes szellemében.

45. *Über die Bedingungen eines speculativen Theismus*, von *J. H. FICHTE*. Eberfeld, Büschler. A' Cousin úr mun-

kái eleibe Schelling urtól irt előbeszéd' birálatában a' hálai Liter. Zeitungból ki adva.

§. 6.

II., A' gyakorlati, az az cselekedeteinkre irányzott philosophia két nagy részekre oszlik: erkölcsire és jogira.

A) Az erkölcsi philosophiában megjelentek 1835-ben:

46. *Von der Freyheit des Willens, und dem Entwicklungsgesetze des Menschen. Eine Untersuchung von J. Carl PASSAVANT.* Frankfurt am Main. Bröner. Az akarat szabadságát a' szemléelő logikai philosophiából igyekszik lehozni, (mint Fischer, és Mathias) előadja: 1. Az akarat szabadságát fogalmára nézve. Ez a' szakasza leghosszabb és legnevezetesebb. 2. Azon tanítmányokat, mellyek ezen szabadságot tagadják. 3. Az akarat szabadságának külső valóságáról a' státusokban és a' világ' történetében. Kár hogy ezen két utolsó szakaszok rövidebbek.

47. *Über Willensfreyheit und Determinismus, mit sorgfältiger Rücksicht auf die sittlichen Dinge, die rechtliche Imputation und auf das Religiöse. Eine philosophische Abhandlung von I. P. ROMANG.* Bern. Jenni (1 $\frac{1}{2}$ tall.). — Az empiria (tapasztalat) meg nem mutatja a' szabadságot, ha ez a' hajdani értelemben vevődik, melly szerént ez olly tehetség, melly által ugyan azon időben két ellenkezőknek cselekedetése volna. Mert soha sem lehet egy időben kettőt, meginkább nem két ellenkezőt cselekedni. — Így hajlott a' philosophia a' régi időktől fogva a' determinismusra, az az arra a' tanítmányra, hogy cselekedeteinknek oka belső, és gondolataink által való kényszerítések, meghatározatások alatt van. Mint ezt a' régi stoica és sceptica oskolákban látjuk, egészen Kantig. Kant a' szabadságot az okosság' öntörvényadásába, az öngazgatásba tette. Itt már világos, hogy a' parancsoló okosság az úr, a' szabad — mikor az ő parancsai teljesítetnek. Mert mikor az érzések, indulatok, vagy akármí külsők parancsolnak az okosságnak, akkor az okosság szolgál, és kényszerítettik. Romang úr a' determinismust akarta helyre állítani s megegyeztetni az újabbak' a' Hegel philosophiájával. De kettős szorulásba jön az egész tudomány. Először: az, a' mint a' gondolatot felteszi a' szerző különbözik az új oskolától. A' szerző a' meglett dolgokból hozza le a' gondolat tárgyait. A' meglettekből kimenő gondolatoknál fogva esett Hume David a' scepticismusba — melly szerént azontúl nem mehetett, hogy minden megtörténteknek ellenkező történetök is lehetséges. Ez pedig amaz el-

sőbb régi szabadság - meghatározás, a' mi mint láttuk szoros öszve köttetéseik által determinismusra vezet. De nyonják a' szerzőt a' Schelling és Hegel philosophiáinak következetei is, mellyek annyira vannak a' szerzőjétől mint az ég a' földtől.

48. KÄHLER *wissenschaftlicher Abriss der Sittenlehre.* — Königsberg. Unzer. — Még csak jelentve van.

B) A' Jogphilosophiában nevezetes munka kinemjött.

§. 7.

„Belső tehetségeinkről a' szemlélő philosophia, a' külsők-ről a' gyakorló, cselekvő tanit. — Az ember valója együtt a' „kettőben és így a' közép tehetségekben van; az ember pedig magának tetszik: és így, az egész embert felfogó közép „tehetségek a' tetszés', a' széptudománynak (az aetheticának) alapjai“ (Tudománytár Iső Köt. 165 lap.)

III. A' philosophiai aetheticára ki jött könyvek:

49. *Die Wissenschaft des Ideals oder die Lehre vom Schönen, bearbeitet von Dr. Bernhard Heinrich Carl LOMMATZSCH*, Conrect. am Cöln. Real-Gymnas. zu Berlin. Reimer. (2½ tall.) Szorgalommal's éles elmével irt tiszta előleges széptudomány. Három osztályokban: 1. Közönségesen az ideálról. 2. A' szép ideálról, — a' belső, külső, és általános (subjectiv-objectiv- és absolut-) szépről, annak szemléléséről, előadásáról és a' mívről közönségesen. 3. A' szép' előállása, elkülönzése, és együvémenetele a' szép művekben mint a' beszéd', világosság' és hang-művességeiben.

50. *Die Kalologie, oder die Lehre vom Schönen, aus einem Principe vollständig entwickelt von Doctor Ludwig STECKLING*, kön. sächsisch. Rathe, Leipzig, Göschen (¾ tall.). — A' szerző úr szépelve az egység és nemegység, (egyezés és nemegyezés) — és ezeknek középszerűes öszveolvadása, melly a' széptani (aetheticai) szabadság. E' szerént lenne a' szép = a' szabadság' eszképenek érzési formában való nyilatkoztatása. A' munka a' művészi munkák mély esmeret-ségét mutatja.

51. *Die theoretisch-practisch begründete und erläuterte Lehre von Schönen, oder Aesthetik. Ein Handbuch zum Selbststudium, von H. von KEYSERLING*, Dr. der Philosophie. Leipz. Hartmann. (¾ tall.) — A' vizsgáló részében a' szép' fogalmát és innen származó elosztását, a' művészség' 3. főformáira I., Elme-vagy képzelgés-művek: 1., Költész — 2. Hang-művek, II., Plasticaiak: 1. Szobrászat. 2. Építés. III. Festés. A' gyakorló része alkalmaztatva a' régiség' műveire.

§. 8.

Az alkalmaztatott philosophiának nagy mezeje van. Mindenik vizsgáló része alkalmaztatást talál a' köz életben. De legszembetűnőbb a' tudományokra való vitele. Ezekből jött ki az 1835-diki évben:

B. Alkalmaztatott philosophia:

1. A' Történettudományra = Történet-philosophia.

52. *Das Verdienst der Deutschen um die Philosophie der Geschichte. Vortrag zum Krönungsfeste Preussens am 18-ten Jan. 1835. in der deutschen Gesellschaft zu Königsberg gehalten und mit erläutert. Beilagen herausgegeben von Karl ROSENKRANZ. Königsberg. Unzer. (½ tall.)* Mi czélra siet az embervilágtörténet' kifejlése? alkalmasint minden oldalairól meghányták vetették a' német philosophusok. — De nem csak ez a' kérdése a' történetek philosophiájának; hanem az; hogy: mi szükségesképenvaló, és a' philosophia által előre meghatározható lépetőkön, (okszakokon, epochákon) kell a' köz emberi 's történeti czélt elérni. Csak ezen kérdés' megfjtésével lehet a' történet folyama tarkasága, egy való philosophiai eggyé; mellyben előleges meghatározások is lehetségesek; — csak így emeltethetik a' historia menete tudományrangra. „Mert mikor az embervilág' történetei irányáról van szó, ezen irány' kimutatása nem a' historiai tudomány' sokféle formáinak kimutatásából jó ki, hanem más és felsőbb feladása ez a' történetek' írásának 's megítélésének. — Azon közönséges szempont' meghatározásából áll ez; a' honnan mind közönségesen az egész historiát, mind az azt öszverakó különösebb történeti meneteket szükségesképen kell felvenni“. (Tudom. Öszvesége III Dar. §. 3). — „Mivel pedig az embervilági történetek' irányában, a' gondolkozó ember' cselekedetei teszik a' fő menetelt: következik, hogy a' historiában mind a' letteknek, mind az okozatoknak egymásután való köttetéseit, az emberi gondolkozás formáinak természetén kell alapítani. Következik innen: 1. A' történetek folyásait a' gondolkozás' formái (a' categoriák) meghatározhatják“ — 's a' t. (Tud. Öszves. III 10 és 11 lapok.) — A' jelenvaló munka szerint a' Németeknek történet-philosophiai érdemöket kezdi: 1. Iselin a' svájci, a' ki a' miveltetést tette fő czélul és a' történet kifejléseit ebből magyarázta (Tud. Öszv. III. 320. lap). — 2. Weguelin a' holt és élő erők', az élőmivesítő és élőmivesítteleneknek ellentétökből, magyarázván a' politicalai szerkezet változásait. 3. Lessing a' vallás iránylataiból. 4. Her-

der a' legnevezetesebb, az emberiségből (a' humanitásból); ki philosophiai tétéleit a' kereszties hadakig való történetekkel is kísérte. (Tudom. Öszv. III. §. 185—186—187). 5. Kant a' politicalai szerkeztetés lehetségeit a' társaságosság' és társatlanság' ellentéteiből, hozta le. (Tud. Öszv. III. 14. és 15. lap.) Fichtetől fogva, Schelling, Görres, Schlegel, — a' vallásos mozdulatokat vették a' külső történetek' okainak is.

A' többi alkalmaztatott philosophiából:

2. A' természettörténeti philosophiára francia munka,
4. A' kézmívesség' philosophiájára angol,
4. Az országos költségvetés (budget) philosophiára ismét francia munka jött ki a' mi felvett 1835-diki évünkben.
3. németül jött ki:

53. *Betrachtungen über Kriegs-Philosophie. Herausgeg. von BLESSON, Berlin, Schlesinger.* (1½ tall).

§. 9.

Ezek az 1835-dik évben kijött philosophiai német könyvek, szoros tudomány rendbe állítva. Az illy rendbeszedés nélkül, nehezen láthatnók el azon következeteket, melyeket itt most diplomaticai világossággal elnézhetünk, t. i.

1. Mint szeretik a' német philosophusok Platót a' magok köreikbe lehozni?
2. A' legújabb divatoló philosophiai vetekedések actáit. Schelling, Hegel, Krug, — anti-és-pro-hegelismusokat, a' magok ellentőrekedéseik' csatái között láthatjuk itt.
3. Mint igyekeznek a' tudós Németek az elemi gondolkodásokat alapítani?
4. Mint a' logicaikat? — 5. Az elvont metaphysicaiakat's különösen a' lélektant, és az istentudományt?
6. Főképen innen azt a' becses esmeretet is szerezhethük: hol áll a' jelenkorban a' legfelebb emelkedett tudományosság? — hová kell magunkat csatolni, ha ezen tárgyakba szállani, vagy ezeket felebb vinni igyekeznénk?

§. 10.

A' többi európai nemzetek a' németphilosophiának csak árnyához közelítenek. Kevés ezek közt a' felmutatni való.

A' francia philosophiai könyvek 1835-ben. Közönséges philosophiai történet:

54. *Histoire général de la philosophie ancienne et moderne, jusqu'à nos jours, où Supplément à la Bibliothèque choisie des pères grecs et latins.* Par M. N. S. GUILLON. 2 Vol. Paris. (15 fr.)

Régi phil. történet.

55. *De la Métaphysique d' Aristot.* par V. COUSIN. Paris. (3½ fr.)

Legújabb phil. történet.

56. *Du spiritualisme au 19-e siècle, ou Examen de la doctrine de Maine de Biran,* par L. A. GRUYER, Bruxelles, Hayez.

57. *Jugement de Mr. de Schelling, sur la philosophie de Msr. Cousin. Traduit de l' allemand, et précédé d' un Essai sur la nationalité des philosophies,* par J. WILLM, Strasbourg.

Közönséges philosophiai könyvek:

58. A. MAZURE, *Cours de philosophie,* 2-e edition. Paris.

59. *Etudes philosophiques,* Par. M. de BALZAC 5 Vol. Paris.

Critica philosophia:

60. *Philosophie critique de la raison pure.* Par Em. KANT: traduit par C. J. TISSOT. Tom. 1-ier. Paris (7 fr.)

Elemis philosophiai tudomány:

61. *De l' Homme, ou Philosophie élémentaire, a l' usage des écoles primaires superieures,* Par C. B. Paris.

Lélektudomány:

62. *Cours de Psychologie, fait à Paris par H. AHRENS,* 1-ier vol. conten. l' Anthropologie générale. Paris.

Erkölcsei philosophia:

63. *Théorie de l' homme intellectuel et moral.* Par S. Ch. Henri CROS, Tom. 11. Paris.

64. *L' Ecole des moeurs, ou réflexions morales et historiques sur les maximes de la Sagesse.* Par. Msr. BLANCHARD, 2. Vol. Besançon.

Jogi philosophia:

65. *Philosophie du Droit,* Par E. LERMINIER, 2-e édit. Paris.

Alkalmaztatott philosophia:

Természettörténeti philosophia:

66. *Philosophie de l' Histoire naturelle.* Par I. I. VIREY. Paris et Londres.

67. Budget' philosophiája: *Philosophie du Budget* par M. EDÉLESTAND DU MERIL. T. I. Paris.

Physikai és astronomiai philosophia:

68. *Cours de philosophie positive,* par M. Aug. COMTE. Tom 2. contenant la philosophie astronomique et la philosophie de la physique. Paris.

Literatura philosophiája:

69. *Philosophie théorique et pratique de la littérature.*
Par Mr. l' Abbé comte de ROBIANO. Paris.

§. 11.

Angol philosophiai könyvek 1835-ben

Lélektudományi:

70. *Natural evidence of a future Life*, by F. C. BAKEWELL.

Istentudomány:

71. *A Discourse on Natural Theology, showing the Nature of the evidence and the Advantage of the Study.* By Henry Lord BROUGHAM. London. Az igen jeles munka kétfő részekre oszlik: 1. Elosztja a' természeti istentudományt 3 szakaszokra: 1. Physicaira, mellyben az Isten' létét és tulajdonait a' materialis világból mutogatja. 2. Lélektanira, mellyben azon megmutatásokat az értelem világában keresi. — 3. Erkölcshire, melly az Isten akaratjának felfedezésével, és a' teremtetésekre néző czéljaival, ezeknek kötelességök és cselekedetökkel foglalatos. Majd tovább a' természeti theologiáról értekezik, melly a' physicára való bevezetés, valamint a' pszichologiai theologiáról. Felveszi az a' priori való erősséget és azt remekül fejti ki. Az erkölcsi megmutatás' érdekeit mint tudjuk, a' lélek halhatatlanságára nézve is megmutatja. — Így megyen a' második főbb részre, mellyben a' természeti theologia hasznait mutogatja.

Ez a' könyv azonnal németül is ki jött:

Gott und Unsterblichkeit aus dem Standpuccte der natürlichen Theologie's a' t. von Lord H. BROUGHAM, a. dem Englischen, von Joh. SPORSCHIL. Leipzig. Otto Wigand.

Erkölcsei philosophia:

72. *Dissertation on Ethical and Physical science*, by STEWART, Makintosh, Playfayr, and Leslie. London.

Alkalmaztatott philosophia:

73. *Philosophy of Manufactures*, London.

Hollandi philosophiai könyvek:

Régi Philos. történet:

74. *De socratische School of Wysgeerte voor de Negen-tiende Eeuw.* van HAUSDE. 2. Kötetek, mellyek az encyclopaedia 1-ső és 2-dik darabját teszik. — Utrecht.

Ujabb philos. történet:

75. *Verhandeling over de Duitche Wysbegeerte sedert de laatste 50 jaren*, door J. A. BAKKER, uitgegeven door het Prov. Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Jutalmazott munka, mely a' német philosophiának Kánttól-Hegelig menő rendszereit az 1-ső; a' második osztályában azon philosophiák' birálatját fogja fel.

Elemis philosophiára:

76. *Ontwikkeling van het begrip der Philosophie* — 's a' t. Leuwarden, Suringar. — A' szerző először azt fejti: mi a' philosophia? Majd azoknak történeteit veszi fel, 's mostani állásukat jegyzi ki, tévén az új philosophia képviselőjének az ifjú J. H. FICHTÉT.

S. Patakon 1836. Nov. 4-dikén Nyiry István. r. Tag.

C R I T I C A I V Á Z L A T O K.

A' KÜLFÖLDI LITERATURA' LEGÚJABB'S KITÜNÖBB

TERMÉKEIRŐL.

T Ö R T É N E T I R Á S.

Beiträge zur neueren Geschichte aus dem brittischen Museum und Reichsarchive, von FRIEDRICH v. RAUMER. Erster Theil. Die Königinnen Elisabeth und Maria Stuart. Zweiter Theil. König Friedrich II. und seine Zeit (1740—69). Leipz. Brockhaus 1836. gr. 12. Ára 7 for. 30 kr. p. p.

E L S Ó C Z I K K E L Y.

A' büntetések az erkölcsi világban nem dii ex machina, nem világi bírónak önkény szabta ítéletei, hanem mindég a' cselekedeteknek szükséges következményei. Minden vétek szennyet hágy maga után a' lelken, 's alkalmatlanabbá teszi őtet a' jóra, ezen tehetetlenség minden lépéssel nő, míg utóbb nem lessz ereje magát a' bűn hatalma alól kifejteni, hanem ha magába térve, tetteinek bűn során visszanezve, azoknak okait a' legmélyebb kútfejjökig nyomozva, felleli, 's onnan az okozatok rendén, fokról fokra vissza térve, jelen helyzetét tisztán felesmeri, az isteni kegyelem ölébe veti magát, ott keresve 's csak ott találva menedéket. De nagyon gyéren találkoznak erős lelkek, kik a' sodró folyamarról csendes vízre tudnak vergődni. Többsnyire magával ragadja az örvény, a' kit egyszer be sodort. A' szerencsét-

lenek nem türhetvén magokkal megelegületlen belsejök szemrehányásit, világ örömeiben vélik fúlaszthatni lelkiismeretöket, 's vétekből vétekbe hanyatt homlok rohannak.

Csak ezen 3 lelki állapotok méltó feladásai a' keresztény szomorú játéknak, először szemmel láthatólag elő adni, miképpen egyik vétek a' másnak szülő anyja, 's a' bűnösnek élete egy gonosz tettek' szakadatlan láncza, mellyben mindenik szem a' másnál erősebb, 's a' láncz hosszával egyenes irányban nevededik annak ereje: de ez sem állván el-lent, a' magába szálló lélek képes az utólsót is széttörni, 's ha mindjárt a' nehéz harcokban testi élete engesztelő áldozatul fel dúlatnék is, szabadságát a' békókból ki fejt, 's lelke a' kétes csatából tisztán emelkedik ki. Másik pont melly a' szomorú játék' tárgya, ki tüntetése annak, miképpen a' vétek fokról fokra nevededvén, a' szerencsétlen annyira besodortatik, hogy ötet a' bíbor, a' királyi pálcza, 's a' világ minden hatalma sem képes megóvni a' nyomban követő büntetés súlyától, t. i. az erkölcsi eltörpüléstől, melly végre megátalkodottsággá rögzik. Harmadik szempont azon hőserő, mellyet a' tántoríthatatlan, a' csábítások 's ingerek, a' szenvedések 's gyötrelmek között kifejti, midőn tiszta fényre derül a' néző előtt, mi erőtelenek a' testiség' hatalma, a' világ'csábjai a' szilárd akarat ellenében; ez békit ki bennünket a' világtörténetekkel, megmutatva azt, hogy a' testi szenvedések csak úgy látszó tünetenyek, 's valóban nem azok, tisztán áll a' lélek előtt azon igazság, hogy egység öleli össze a' külső 's erkölcsi világot.

Kalderon „álhatatos fejedelme“ a' 3-dik themának remek ki vitele. Stuart Mária' története pedig a' 2-iknek lett volna jó tárgya; sajnálni lehet, hogy Schiller hamis adatok által félre vezetette, talán fonák erkölcsi elvből is indulva ki, más szempontból tekintette.

Mi egy értelemben vagyunk Raumerrel, midőn azt mondja „ha most Schiller élne, jobban meg értetném magamat véle, mint sokkal követői közül.“ Úgy hisszük okos historicusnak nem is lehetett más szempontból tekinteni Mária' történetét, mint azt az előttünk fekvő könyvben találjuk. Azon ítéletével azonban a' szerzőnek, hogy Mária kettős tragoediának ad anyagot, egy értelemben nem lehetünk, mivel az ő Scótiában el követett vétkeiért semmi engesztelő pontot nem lelünk egész haláláig Angliában. Ez is nem ő véle, hanem a' sorssal békit ki. Nem lehet ugyan tagadnunk, hogy fejtételének olvasásakor akaratlan inrángatodzást érezünk 's a' hóhérnak karjába kapnánk, vissza tartani akarók a' halálos csapást. De ezen érzésnek nemesebb forrása van. Mihelyt az ember vétkét psychologicce helyes okozatúnak találjuk, egy erkölcsi megsemmisülés kedvetlen érzetétől

lepetünk meg, 's így szóllunk magunkhoz „Te hasonló lelki és testi erők mellett, ugyan azon neveléssel, 's hason körülmények között vajjon nem követtél volna e' elmég nagyobb vétket? 's ha most már a' véteknek minden lépéssel inkább lekötő erejét — mig nem megrögzöttséggé fajul — ide gondoljuk, szánakozás támad keblünkben az iránt, ki a' büntetést szenved, mellyet nem néki, hanem az ellenálhatatlan körülményeknek tulajdonitnak. De mennyünk tovább. Így csak a' gondolkodhatik, ki az embert erkölcsi atomusokból alakultnak hiszi. A' ki pedig az embert a' testnek az erkölcsi érdemmeli szoros öszvefűggsében veszi, miunt minden természetes ember, és a' Sz. Irás, az a' születésben, nevelésben, helyzetben, 's ezek által motivált erkölcsi fel tételekben nem talál semmi nem okozottat, 's nem érdemlettet. Ezen állásontra igyekszik a' szerző is állítani olvasóit, midőn a' Stuárt nemzetség' történetét, mint egy öszvefűggső egészet, III-dik Róberttől II-dik Jakabig adja elő. Belőle tisztán ki fejjik, miképpen már eleiről sok vétek sülya szállott Máriára örökségül, 's miképpen az ő élete is azoknak szakadatlan folytatása volt, mig nem a' büntetést az elei 's maga által érdemlettet, ő maga vette el „mintha látnám, így szóll a' szerző, mint siet minden lépéssel a' veszedelem felé, miglen a' haláltól Scótiában nem menekedhetik másként, mint fogság által Angliában. Psychologice előttem minden a' világon megfogható, sőt természetes, de azért erkölcsileg 's vallásosan nincs ki mentve.“

Így nem állhatni meg iszonyodás nélkül, midőn Mária közvetlen azon pillantásban, mellyben az Isten elébe kellett lépnie egész meztelenségében, így imádkozik. „Engedd Istenem ezen tanúk, egész Anglia' sőt az egész kereszténység' füle hallatára esküvel pecsételnem, hogy én az angliai Királyné elleni öszveesküvésbe se tanácsommal, se helybehagyásommal be nem folytam.“

Illyen hazugság Isten előtt az utolsó perczben borzasztó, kivált ha ez is utánna tevődik, „és ha ez nem igaz, nem kívánok idvezülni“ illy megátalkodotság 's hiúság hihetetlen volna, ha ellenemondhatatlanul be nem lenne bizonyítva, miképpen Mária azon pillanatban midőn esküvel 's fogadásaival tisztára akarta magát mosni, más részről újabb öszveesküvésen 's gyilkosságokon törte fejét a' Királyné ellen. Nehéz felelet' terhe fekszik azokon, kik Máriának szívébe illy veszedelmes elveket csepegtettek! Ő megtérés nélkül hagyta el a' mulandóságot! Kéntelenek vagyunk Raumer úrnak ellentmondani ezen szavaiban, „az a' legmélyebben ható 's megrázó Mária' történetében, hogy ő bűnbánása mellett is nem menekedhetik meg a' vég csapástól“.

Ha pedig végig tekintünk Mária bűnei' hosszú során, miképpen ő az érzéki gyönyörökkel játékot űző, kicsapongásokra, feslettségre, 's erőszakos indulatokra ragadtatik, miképpen szerencsétlen házasságot teszen, a' szerencsétlen házasság törővé, a' házasságtörő gyilkossá, a' gyilkos földön futóvá lessz, 's a' földön futó nem talál más menedéket, mint a' fogságot; itt még védőjének kezében is égőkanócczá lesz, mellyet nem ereszthet ki kezei közül a' nélkül, hogy magát az égés veszedelmének ki ne tegye, kezei közt tartva se oltathja ki másként, mint vérrel. Ha így látjuk első botlását a' vesztőhellyel szoros öszvefűggésben, a' szomorú véget csak az ő tette által előidézttetve, ha látjuk, hogy fejevetele igazságos, szükséges, sőt erkölcsi szempontból elkerülhetetlen: ekkor szép az, hogy tulajdonképpen senki sem okozta egyedül e' végső csapást, hanem Isten ítélete szóll Máriára szorossan öszve fűzött csudás körülmények által, midőn Erzsébet csak a' lehető legrosszabb esetre, ha a' körülmények a' halálos csapást tovább halasztani nem engednék, írja alá a' halálos ítéletet, Davison pedig azon hamis következést húzza, hogy a' királyné meg tett mindent, mi a' becsülettel öszvefű, maga nem akarja parancsolni, de óhajtja Mária fejevételét, 's a' tanácsnokok között rövid beszélgetés támad, valjon a' Királyné nem akarja e' a' hibát magáról el hárítani? meg-egyeznek egymás közt, válaljon mindenik részt a' tettben, melly a' haza 's a' vallás bátorságára annyira szükséges, 's a' gyilkos parancsot el küldik ő felsége megkérdeése nélkül.

Valóban tragicus az Mária történetében, mint Raumer is mondja „Erzsébet észrevétlenül napról napra inkább tehetetlenné lessz vetéldőjéveli viszonyból szép móddal ki fejtődni, 's midőn kezében lenni hiszi Mária sorsát, az végkép ki síklik, a' csapás tudta nélkül le sújt, 's ő nem tudja a' szennyet, fényes uralkodását homályosítót le mosni, a' maradék nem akarja le mosni.

De csak ugyan nem hibátlan Erzsébet is, a' tiszta erkölcsiségnek kívánatát nem értő. Néki Máriát mint rokonát nem kelle oly távol tartani magától, hanem reá intése által hatni, vagy szabadon eresztetni a' független királynét, Istenre bízva megítélését. Ezen tekintetből rosszalák is Erzsébet' tettét mind azok, kiket mint protestans hit sorsosít, az ön védelem Mária mint vallások ellensége ellen csatára fel nem hívott.

A' francia követnek e' tárgyban Raumer által idézett szavai ezek: Mind eddig meg nem foghatám, mint lehessen állítani Máriát felséged' alattvalójának. Ő bár mély gyászban 's óltalomért esdeklőleg, mint királyné 's mint legközelebbi rokona jöve Angliába. Sok ideig reménnyel biztatá magát felséged' segedelme által Scótiába visszahelyheztetni, 's egyebet fogságnál nem tapasztalt.“

Raumernek közleményi merítvék a' két fő személyeknek Erzsébetnek 's Máriának levelezéseiből 's egyezkedésiből, a' követek 's közbenjárók írásaiól, kik által egymással értekeztek. Mária' uralkodása alatt Scotiában, Randolph Throkmorton, Foy 's Croc angol 's francia követek' jelentései, mellyek a' királynék szavai által pótolhatnak, vétettek alapúl. A' későbbi időszakasz adataihoz jönnek még a' yorki választott bíróság előtti alkudozások, Norfolk, Babington, 's Mária' halála után, Davison elleni nyomozások. Általában az anyag az egykorú jobbadán a' történetekben részes személyeknek jégzéseiből merítettet.

Blätter für liter. Unterh. (Nro 257. 1836.) után B. T.

Histoire de Roussillon, comprenant l'histoire de Majorque, par M. D. S. M. J. HENRI, conservateur de la bibliothèque de Perpignan. — Paris, Imprimerie royale, 1836. Két vastag kötet, 8-adr. Ára 20 franc.

Roussillon grófság Salses-tól Callioure-ig terjedt a' tenger' mentében; midőn pedig Franciaországgal egyesítetett, Vallespir és Conflent grófság 's Cerdagne-nak egy része adatván hozzá, tartomány (provincia) lön, előbbi neve' megtartása mellett. A' geographiai helyzet ezen vidéket méltóvá teszi vizsgálatra minden tekintetben. A' Pyrénéek' tövében fekvén, 's hasítván azon nagy hegyláncz' több kisebb ágai által, legkülönbözőbb éghajlati termékekkel bővelkedik földje. Hegyei minden nemű érczet rejtenek gyomrukban; vas majdnem mindenütt, ón több ponton találtatik; a' Canavelas mellett nem rég felfedezett gazdag ércz-ér pedig még inkább neveli ásványi bőségét, ugy valamint Franciaország' jövedelmeit is. A' római építményeknek a' roussilloni földön mindenfelé látszó maradványai az ó kor' buvárinak figyelmét méltán magokra vonják, 's political tekintetben is nevezetes volt ezen tartomány, mert Francia- és Spanyolország' határán fekvén, gyakran vett részt azon viszályokban, mellyek e' két — olly sokáig vetekedő — ország közt kikiűtöttek.

Látni tehát ebből, hogy a' fenczimzett munka' érdeke nagy, mit a' benne előforduló különös 's eddigelé alig ismert részletek még inkább nevelnek. Szépen festi a' szerző a' közép kort az ó lovagjaival, troubadour-aival és tarka futézeteivel, mellyekben a' barbárság a' kereszténység ellen küzdött, valamint Franciaország' háborúit is az aragoni királyokkal, 's mozgás és igazsággal teljes előadása az olvasó' figyelmét mindenütt kötve tartja. Nagyon magasztaltatik

ugyan a' mi korunkban az egység és központosítás, mint valamely vidék' boldogításának legjelesb eszköze: mindazáltal még is tagadhatatlan, hogy a' hajdani Franciaország több polgári életet, nagyobb különféleséget, 's mondassék bár akarmi, több valódi nemzetiséget mutatott, mint a' mai. Volt akkor minden tartománynak, minden grófságnak saját létele, saját külön köre, mellyben minden tehetségek kifejlettek, mellyek ma mind Paris' szörnyü örvénye felé tolongnak. Azok a' bárók, azok a' nagy vazallok, azok a' tartományi kormányzók kétség kívül zsarnokok voltak nem ritkán; de azon kívül, hogy tiszteletre méltó kivételek is találkoztak köztök, még a' zsarnokság sem volt haszon nélkül, mert ellentállást gerjeszte, ez pedig fentartá a' köz szellemet. Azon apró fejedelmek' székhelyei mind meg annyi fővárosok voltak, fényt és életet árasztók Franciaország' földjére, mellyet ma Parisnak mindent magához ragadó gögös pompája annyira kiszárított, kimerített. Egyébiránt szomorúan lakot Roussillon fekvése' szépségéért, tere lévén majdnem szakadatlanul egy véres háborúnak, mellynek különféle fordulatai alatt urát is több ízben változtatá. Csak XIV. Lajos' országlásának utolsó éveiben nyere állandó nyugalmat, melly lehetővé tevé jólléte' megalapításáról, rendről és a' barbárság' utolsó nyomainak eltörüléséről gondoskodni.

Nem szándékom e' munkának széttagolásába bocsátkozni; mert a' történetek' láncolatja messze ragadhatna, messzebb mint e' lapok' szűk köre engedi. Azonban, úgy vélem, nem veszik olvasóim rossz néven, ha egy kis töredéket közlök az előző azon részéből, melly a' nálunk is olly közönségesen ismert cigány népet tárgyalja.

A' Gitano-k' faja, melly Cataloniában és Roussillonban részint a' fővárosokban letelepedve, részint bizonyos lak és tanya nélkül szüntelen kóborolva állandóul létez, nem más, mint a' mellynek első megjelenését Franciaországban 's Europa déli részeiben a' XV-dik évszázbeli írók feljegyezték.

Némelly helytelen hozzávetés által elcsábítatva, azt állítók egy időben, hogy a' Gitanok a' Spanyolok által meggyőzetett régi Mórok' száműzött maradékai, 's hogy ők a' cigányok' kóborló fajával, csak vétkeik, lopásra és kézvozásokból jövő dőmondásra való hajlandóságuk, és undorító piszkosságukban egyeznek meg. Oklevelek, mikkel akkor még nem birtunk, meggyőztenek bennünket azóta, állításunk' hibás volta felől. A' Gitanok' és a' Mórok' különböző származása világosan kitetszik abból, hogy ezeknek kiűzetése nyolczvan évvel későbbi, mint a' Gitanok ellen kiadatott legelső királyi parancs. Félin de la pena y Farell, Catalonia' annalistája, még az időt is feljegyezte, mellyben

a' legelső Gitanok Cataloniába érkeztek, a' mi Franciaországban megjelentök után 30 évvel történt. 1447. Jun. 11-kén, úgymond a' nevezett író bementek Barcellonába egy gróf és számos egyptomiak, kik Gitanoknak nevezettek, 's kik Mahomet követőji által elfoglalt tartományokból hitök' megtartása végett költözvén ki, elszéledtek Spanyolországban, 's tőlök származnak a' Gitanok.

Midőn ezen ismeretlen származásu, 's Bohemiai, Gypsie, Czigány vagy Gitano névvel bélyegzett emberek mindenünnen elüzetvén, 's még Spanyolországban is vad állatként vadásztatván a' ragadozó állatok' barlangiban kénytelenítettek menedéket keresni, az elbuvás' könnyüése oly számosan csodíté őket a' catalán pyréneekbe, hogy ezek nekik mintegy hazájokká lennének, honnét időről időre, főleg vásárok' alkalmával, a' szomszéd vidékekre ki kirándulnak. A' vándor Gitanok, kik némi tekintetben a' tiszta fajt képzik, Cataloniából Rousillonba és viszont, több és kevesebb számu, minden korú és nemü személyekből álló csapat vagy családonként járnak kelnek, iszonyu pizkosak, rongyosak, a' mi legtöbb undorodást gerjeszt, oly könnyü étvágyuak, hogy még a' legtisztátalanabb étket is megemésztik. Asszonyaik szemtelenek. Éji tanyáról soha sem aggódnak; pusztá fél-szer vagy száraz hid' allja teszük rendes állomásaikat; az ő életök szakadatlan tanyázás a' szabad ég alatt. Alig áll meg a' csapat, azonnal elszélednek az asszonyok a' legközelebbi város — vagy faluba, élelmet vásárolni 's a' könnyen hívőket rá szedni; meztelen és pizokkal fedett gyermekeik a' mellettök elmenőket alamizsnáért ostromolják, a' férfiak pedig szamarakat vagy öszvéreket, mellyek' eredete az ő kezeik közt mindig gyanús, igyekeznek eladni vagy elcserélni, melly iparághoz nálök legfeljebb még állatnyírás járul.

A' hol ilyen Gitano csapat megjelenik, talpon állnak a' parasztok és a' kereskedők, hogy marháikat, baromfiakat, kertjeiket, 's boltjaikat megőrizzék; a' lovakra pedig, és az öszvérekre különösen vigyáznak, mert ezek' ellopására 's ismeretlenné tételére rendkívüli ügyességgel bír ezen vándor faj.

A' Gitano' külsejét füstös bőr, sima haj, erős arcvonatok, nagy száj, sas ór, szegletes arcz bélyegezik, 's ez utóbbik különbözteti őt a' kaukazi fajtól. Termete általános magassabb a' középnél, 's karcsu és nyulánk. Teste ügyes, könnyü, erős, a' levegő' változásait könnyen tűri el, 's daczol az évszakokkal. Öltözete nem különbözik ugyan a' Catalánokétól, de mégis van benne valami különös: pantalonja felér a' melyére; sikító színü melyénye legfeljebb négy újnyival ér alább hónalljánál, sőt néha még rövidebb is; dolmánya, melly szinte nem hosszabb, kerek metszésü,

's ki van czifrázva, mint pantalonja is, egyenmértékben alkalmazott hajtókákkal, sinórral és kapcsokkal.

Homlokát kendővel tekeri körül, mellyet hátul köt meg, e' felett pedig vállára csüggő vagy felfelé igen furcsán álló hosszú sapkát visel. Derekat veres vagy fekete selyem vagy gyapju övvel szorítja körül, 's erre aggatja műszereit valami pisztolytok formában nevezetesen különféle nagyságu ollókat mellyek közül a' legnagyobbak, az igen hosszú és széles pilingájuaik, különösen vannak meghajtva; továbbá csipővasakat, köteleket 's más hasonló szerszámokat. Az asszonyok, kiknek haja mindig rendetlenségben van, állaik alatt megkötött nagy kendővel fedik fejüket; szűk újjú és hosszú dereku, posztó, bársony, kartony vagy nankin öltönyük, elől ki van czifrázva; szoknyájukat a' szövettől különböző színű szalag ékesíti.

Az betelepedett Gitanok valamivel kevésbé rongyosak mint vándor társaik, hanem a' rendkívüli piszkosság azoknál is honos. Asszonyaik nem járnak ugyan rongyban, sőt nekik (némelylek) csinosan öltöznek; hanem mindig marad öltözetükben vagy viseletükben valami, a' miről a' faj' különös bélyegei nélkül is rájuk lehetne ismerni“.

Bulletin Littéraire et Scientifique (Nro 7. 1836.) után Zs.

Histoire des progrès de la civilisation en Europe, depuis l'ère chrétienne jusqu' au XIX. siècle, par H. ROUX-FERRAND.
— Paris, chez L. Hachette. 1836. 3-dik Dar. 8-adr. Ára 7 franc.

ROUX-FERRAND úr nemesen folytatja választott pályáját, 's szemeink elé terjeszti az emberi elme' minden akadályon, minden szirten keresztüli haladásának felséges látványát. Ezen új kötet a' 9, 10 és 11-dik évszázad foglalja magában. A' tárgy egyre bővül; már most nem csak egy két nép részeseül a' polgárosított élet' jótéteményiben. A' haladás minden nemzetnél mutatkozik, habár különféle formák alatt, 's számos és szövevényes esetek közé vegyülve, annyira, hogy összeségét felfogni 's előterjeszteni felette bajos. A' miért csekélyebb is az összefüggés a' munka' ezen részében. A' fejezetekre osztás, melly itt el nagyon fogadva, kétség kívül jobban megegyez a' históriai formával; hanem épen ez kínszeríti a' szerzőt minden egyes história' fő vonatainak olly rövid előadására, hogy alig van időnk azokat felfogni. Biztat ugyan minden fejezet' végén későbbi visszatéréssel az elhagyott tárgyhöz; hanem ezen sokszor ismételt biztatás végre szintegy nyugtalanítja a' szerzőt, mint Ariosto' hevenyes átme-

netelei Orlando furioso-jában. Kár, hogy a' szerző illy szűk korlátok közé szorítkozott. A' polgáriasodás' historiája hat kötet helyett legalább is tizet kívánt volna.

Azonban még se gondolja senki, hogy e' munka száraz, sovány. E' hibát csudálatosan tudta kikerülni a' szerző, 's ha az esetek' rajzolata igen rövid, igen tört, annál érdekesebbek a' részletek a' régi idők' erkölcsi szokásai és házi élete felől. A' közép kor' minden oldalról festegetése több fejezetet foglal el. A' szerző a' históriának ezen olly különös korszakát éles elmével 's minden elfogultság nélkül itéli meg. Kitarja szeméink elétt annak barbár kicsapongásait és tündöklő jeleneteit, lovagi erényeit. Helyesen mutatja ki a' feudalismus - szülte számtalan visszaéléseket és rosszakat; az asszonyok' sorsát ellenben némileg jobbultnak találja e' korszak' chaosának közepette. Itt a' haladás ritkán mutatkozik átalányosan, 's menetelét követni bajos; az emberi elme egy lépést hátrál 's kettőt halad, sőt gyakran többet hátrál semmint halad; a' középkor' nagy részében a' római birodalomra rohant rendezetlen, tapasztalatlan vad erők különböző értelemben munkálnak, 's kicsinyenként egészen lerontják azt az épületet, melly tíz évszáz' fáradozásának és erőlködésének szüleménye volt. Együtt létez, 's egymásba ütközik minden elem, minden erőlködés; az ókor és a' mai idők; a' rabszolgaság és a' szolgaság; a' romai municipiumok és a' barbár seregek; a' vezérek, királyok, consulok és püspökök; a' kard, vesszőcsomó, királyi pálcza és kereszt, a' római jog és a' német jog; az éjszaki nyelvek' darabos dalai 's a' délszak' melódiás hangjai, szóval: minden elv, minden idea, minden népfaj mozog, a' nélkül hogy viszonyos rend volna eszközölhető. — Megvizsgálja a' szerző e' három évszáz' philosophiáját és tudományok' állapotját. Értekezik a' középkori festészet, szobrászat és építésről, melly szépművészetek még ma is tündöklő fényt vetnek korukra vissza; továbbá a' természeti tudományokról, mellyek vagy nyereség' kedvéért vagy a' nemesebb és nem kevésbé hatalmas tudásvágyból míveltetve, szinte nem szüntek meg habár durva hibák és babonás balitéletekkel vegyülten — előre haladni; végre a' földmivelés, kereskedés és iparról, mellyeknek polgárosító erejét csak hamar elnyomá a' feudális szellem, azon gyalázatos erőjog, melly becsuszván a' társaságba annyira elhatalmazott, hogy a' középkor' intézeteinek, vagy legalább tetteinek, egyedüli alapjává lenne. Igy vezet bennünket a' szerző egészen a' keresztés háborukig, mellyek a' következő kötet' tárgyát fogják tenni; azon keresztés háborukig, mellyek valamint Pandora' szelenczéje, számtalan jót és rosszat árasztottak a' keresztény Európára és a' muzulmán Ázsiára.

R É G I S É G T U D O M Á N Y .

Mémoires de l'Institut-royal de France; Académie des Inscriptions et Belles — Lettres, Tome XII. Paris, Imprimerie royale, 1836, in 4-o; VIII. és 463 l. három rézmetszettel.

Ezen füzet a' XII. kötetnek második része, 's tizen- négy emlékiratot foglal magában, mellyeknek szerzői Saint-Martin, Letronne és Dureau de la Malle urak.

Kikeresni a' régi napfogyatkozások közül azt, melly Herodot szerint Thales által megjövendöltetett, 's meghatározni mikor vette be Cyrus Sardest: ezek olly feladások, mellyeknek megfejtése igen nehéz, de felette fontos is, mert különben lehetetlen a' Görögök' históriáját más népekével egybekötni, 's a' régi chronologia' rendszerét felvilágosítani. Saint-Martin ur, vizsgálatinak következtetésében, Sardes' bevételét a' közönséges évszámolás előtti 557-dik esztendőre teszi, Astyages' letételét a' királyi székről az 560-ki Aug. 13 és 561 Aug. 13-ka közt esett persa esztendőre; Thales' napfogyatkozását pedig 610 Sept. 30 — kára. Megmutatja az emlékirat, miként adott okot Herodot' egy elbeszélésének 's más régi textusoknak hamis magyarázata Sardes' bevételének 12 évvel utóbb tételére 's más 15 évnyi hibára, az által, hogy ezen eset 's nem Cyrus' királyi székre lépte (571 év) vétetett bizonyos pontul a' napfogyatkozás' idejének meghatározásánál. Minél fogva Saint-Martin ur még 27 évet ad a' közönséges levonáshoz, 's olly esztendőre talál, mellyben a' Halys' partjain dél felé, egy a' Lydiusok és Medusok közt történt ütközetnek közepette, tökéletes napfogyatkozás volt látható.

Historiai napfogyatkozás' idejének meghatározásánál szükséges, hogy a' tűnemény bizonyos adott helyen látható volt legyen, 's hogy ideje előbbi és utóbbi esetekével megegyeztethessék. Az emlékirat' szerzője, véleményünk szerint, tökéletesen megbizonyítja, hogy Scaliger' 583 vagy 585, Des Brosses' 584, Petau és Larcher' 597, Usseus' 601, Bayer' 603, Calvisius' 607 's Volney' 625-dik évre tett számolásai a' feljebbi feltételeknek nem tesznek eleget.

Saint-Martin ur azon kétségek közt, mellyek állítása ellen formáltathatnak, figyelemre legméltóbbaknak Delambre uréit tartja, 's ezek' elhárítása végett egy külön emlékiratot készített, „Toldalék“ czím alatt.

Saint-Martin ur harmadik emlékirata a' persepólisi feliratok felől új észrevételeket közöl. A' szerző bizonyosnak tekinti azt, „hogy a' persepólisi emlékeket Darius és Xerxes persa királyok emelték, a' kiknek nevei, Darius' apjával Vischtaspéval együtt, fel is vannak írva ezen régi épület' falaira.“

Saint-Martin ur' következő emlékirata VII. Leo örmény király' életét és történeteit tárgyazza. Ez a' király a' Lusignan nemzetségből származott, 's miután 1375 letétetett 's 1380-ig fogva tartatott, átjövén Európába, Parisban 1393 halt meg. Azonban Saint-Martin ur' saját vallomása szerint még most is nagy homály fedi Leo' származását, királyi székre jutását, 's azon történeteket, mellyek letételeét követték. Tchamtehian Mihály szerzetes, Örményországról örményül irt 's 1788 kiadott nagy historiájában 1) csak annyit mond, hogy Leo a' Lusignan francia nemzetségből eredt, e' rokonság fokát mindazáltal nem említi. Lusignan István szerzetes, a' ki úgy látszik ugyan azon nemzetségből való, adja ugyan Leo' származását *Chorographia et Breve Historia dell' Isola de Cipro* című munkájában, melly Bolognában 1573 jelent meg, 's utóbb a' szerző által francziára is fordítatott 2) hanem az ő elbeszélésében annyi hiba találtatott, hogy az ő pusztá állítását elfogadni lehetetlen.

Osymandias' sirjának siciliai Diodorusnál olvasható leírása szorosabb vizsgálat alá vettvén 3), kétség támadt hasonló nevű egyiptomi királynak még volta felől is. Melly historiai pont lehető felvilágosítása végett Saint-Martin ur az Academia előtt egy rövid emlékiratot olvasott fel, mellynek célja megfejteni e' két kérdést: létezett-e Osymandias? 's melly korban uralkodott? Ezen fejedelem' neve hasonlítván Ismandes-éhez, kiről Strabo szól, és Smendes-éhez, kit Manethon a' Taniták' királyi házának fejévé tesz, a' tudós academicus hajlandó azt hinni, hogy mind a' három név egy személyt jelent, ki szerinte a' közönséges évszámolás előtti 1102 és 1077 esztendőök közti 25 vagy 26 év alatt uralkodott. Miből azt következteti, hogy Osymandias' országlása nem felette régi korba esvén, az általa emeltetett épületek siciliai Diodor' korában még fenállhattak, annyival inkább, mivel régiebb emlékek is épen maradtak a' mai korig. Ebből ugyan nem következik magából, hogy az újabb utasok által látott thebai emlék bizonyosan az, mellyet Diodor leirt; hanem Saint-Martin ur, némelly részleti nehézséget nem tekintve, kész hinni, hogy ez és a' régi valóban ugyan azon egy emlék.

Egy emlékirat Psammeticus corinthusi királyról velősen adja élő, milly fontos következtetések vonathatnak e' fejedelem' 's egy egyiptomi király' nevének hasonlóságából vagy ugyanazonságából. Aristoteles 1) után tudjuk, hogy

1) Velence, 30 köt. 4-edrét. — 2) Paris, 1579; 1613; 4-edrét. —

3) Journal des savants. 1822. p. 387—400.

1) Politic. I. V. c. XII. —

Periandernek, Cypselus' fijának, öröklője Psammeticus, Gorgius' fija, volt. Máshol Periander' testvére Georgusnak, 's a' Corinthusiak' ambraciai gyarmatja' alapítójának nevezte-tik. 'S valóban pénzek is találtattak az utolsó időben, mel-lyeken ezen gyarmat' feje ΓΟΡΓΟΣ 2) nevet visel. Van te-hát okunk hinni, hogy e' Cypselidák közül a' harmadik és utolsó a' másodíknak öccse, az elsőnek pedig unokája volt. Miként juthatott ez a' Psammeticus egyiptomi névhez? Saint-Martin ur úgy vélekedik, hogy anyja, Gorgus' felesége, egyiptomi születés volt; 's ezen házassági szövetségben bi-zonyosságát látja az Egyiptom és Görögország közt már akkor fenállt viszonyoknak. A' Görögök a' Nilus' partjaitól elvol-tak tiltva sokáig; hanem Psammeticus, Nechao' öröklője, tizenegy vágytársa feletti diadalmát biztosítani szándékozván, ér-zé, hogy nagy a' szüksége idegen szövetségesekre; ezért Görögöket 's különösen Corinthusiakat hívott országába, 's azt akará, sicíliai Diodor 3) állítása szerint, hogy gyermekei egészeu görög nevelést kapjanak. Ezeknél fogva lihető, hogy egyik leányát a' corinthusi Gorgusnak adá nőül, 's hogy egy ezen házasságból született fiu, mint a' régiéknél gyakran történt, nagyatyja' nevét viselé. Az emlékirat' szer-zője ezen észrevételekhez némelly chronologiai számoláso-kat kapcsol, mellyekből azt következteti, hogy Gorgus' fijá-nak Psammeticusnak rövid országlása Corinthusban a' mi számlálásunk előtti 585-dik évre tétetendő. Itt azonban legnevezetesebb ezen két nép' érintkezése, melly a' Görögök' mivelődési irányában tetemes változást okozott; átkeltek ezek a' tengeren, az Egyiptomiak' tudományait 's mester-ségeit megtanulni, 's addigelé Európában csak kevés-sé mivel ismeretekkel térvén vissza, mestereiket nem sokára meg-haladták.

Sallustius 1) némelly — Hiempsal királynak tulajdoní-tott — punicus könyvek után elbeszéli, miként a' Numidák és Mórok azt hitték, hogy ők Örmények, Persák és Medusoktól származnak, kik hajdan Hercules által Europa' legnyugo-tiabb végére vezetettvén, a' tengeren átkeltek, 's Afrikában telepedtenek le. A' latin történetíró megvallja, hogy ezen — a' honosoknál (*cultores ejus terrae*) igen elterjedt száj-hagyomány a' különben hihetőnek ismert vélemény-től na-gyon különbözik, 's nem is szándéka ezért kezeskedni, a' mint hogy kevés-sé azután hozzá adja „*caeterum fides eius rei penes auctores erit.*“ Hanem Saint-Martin ur kihagyá

2) Monuments publiés par M. R. Rochette *Annales de l'Institut Archéol.*, tome I. pag. 311—340; pl. XIII. n. 1 et 2. — 3) L. I. c. LXVII.

1) Bell. Jugurth., 17. 18.

e' szavakat Sallustius' említett helye feletti észrevételeiből; ellenben egy bizonytságot vagy hozzávetést sem mulaszt el, melly azon elbeszélést erősítheti. Elsőben azt igyekszik megmutatni, hogy a' Libyusok és Gaetulusok egyedül voltak éjszaki Afrika' ősi népei. A' Libyusokban a' teremtésről irt könyvben említett Laabim-okra, az arab írók' Lewatah-ira, Procopius *λεβανθαί*-ira ismer; a' Mazicusok' libyai néposztályát a' mai Berbereken találja fel, kikről éjszaki Afrikának egész tengermelléke Barbariának neveztetett. A' Gaetulusok, hihető, különböző népfajt tettek. Sallust őket Afrika' közepére helyezi, nem messze a' forró égövtől, a' Libyusok ellenben a' tengerparton laktak: *Hi propius mare Africum agitabant; Gaetuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus.* Plinius az Afrikát Aethiopiától elválasztó Nigris' közelébe teszi őket: *Tota Gaetulia ad flumen Nigrim, qui Africam ab Aethiopia dirimit.* Sevillai Izidór a' Getaktól származtatja őket, 's rokonivá teszi a' scytha és goth fajoknak. Akarmint legyen a' dolog, annyi bizonyos, hogy a' Libyusok és Gaetulusok előbb voltak Afrikában mint a' Hercules által Európába vezetett ázsiai gyarmatosok. Ezen pont' felvilágosítása után azt igyekszik megbizonyítani, hogy a' Mórok és Numidák Afrikában idegen gyarmatok. Igaz ugyan, hogy Strabo a' Maurusiusokat libyai nemzetnek állítja; hanem hozzá teszi, hogy azokat az őslakosok és a' Romaiak Móroknak nevezik: *και τῶν ἐπιχωρίων*; a' mi megkülönböztetni látszik őket azoktól, a' kikkel egybe zavartattak. Más helyen azt mondja Strabo, hogy a' Maurusiusok Hercules által oda vezetett Indusoknak tartattak; melly textus megegyezze Sallustius elbeszéléseivel, ha itt, Strabonál, *Μαυροσίους* helyett *φαρσυσίους*-t nem kellene olvasni, melly javításra Plinius és Pomponius Mela 1) adnak okot. — Az emlékirat' harmadik czikkelyének ez a' czíme: „A' Mórok és Numidák nyugotra egy főnök' vezérlete alatt jöttek, kit Sallust Herculesnek nevez.“ A' szerző elmellőz minden e' névhez kapcsolt mesét; az expeditio' fejévé se nem a' thebai se nem a' tyrusi Herculest teszi; 's Des Brosses elnök' véleményét sem fogadja el, a' ki a' görög *Heracles* névben a' phaeniciai vagy zsidó *Harochel* — kereskedő vagy utazó megrontását szemlélte. Sallust egy hódítóról beszél, kinek vezérlete alatt harcosok rohantak idegen országokba. Ez talán a' libyai Hercules, kit a' régi textusok gyarmat-vezér képében irnak le. Kár, hogy Saint-Martin úr nem szedett össze külön emlékiratba

1) „Pharusii, quondam Persae, comites dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis.“ Plin., I. V. c. 8. — „Pharusii, aliquando, tendente ad Hesperidas Hercule, dites, nunc inopes, etc.“ Mela, I. III. c. XI. —

minden részleteket, mellyek ezen személy' közelebbi megismertetésére szolgálnak. A' taglatatunk' tárgyát tevő emlékirat' utolsó szakaszai a' következő négy állítás' fejtegetését 's bizonyítását foglalják magokban: „A' Mókrok ázsiaiak, 's a' persa, medus és örmény nemzetből származtak.“ — „A' persa fajbéli gyarmatosok messzebb mentek a' többieknél, 's egészen az atlanti tenger' partjáig hatották.“ — „A' Mókrok és a' Medusok ugyan azon egy nemzet.“ — „A' Sallust említette ázsiai gyarmatok' Afrikába hatása korábbi, mint a' Phoeniciaiak' telepítvényei Afrika éjszaki partjain.“ A' szerző a' Plinius és Melánál érintett Pharusiusokat Persáknak tartja, kiknek hazája a' zsidó, syriai és arab könyvekben *Fars* vagy *Faras*-nak nevezetik. Sallust ezt mondja: „*Medi, Persae et Armeni, navibus in Africam transvecti, proximos nostro mari locos occupavere; sed Persae intra Oceanum magis.* Saint-Martin ur elfogadja az *intra* szóra nézve Letronne ur 2) magyarázatját, melly szerint az itten annyit tesz, mint *ulterioris*, az az, hogy a' Persák messzebb, az Oczéán' partján telepedtek le.“ A' medus és maurus név ugyanazonsága kitetszik abból, hogy az Örmények Mediát Marastan-nak neveztek; Khoren Mózes, az ő történetírójok, Marakert nevet ad egy városnak, mellyet Örményországban medus gyarmat alapított. Maga Sallust is rokonnak vallja e' két szót „Medus és Maurus,“ midőn azt mondja, hogy a' másodiknak az első' helyébe tételét a' Libyusok' változtatása eszközölte.

Sallustnak ezen szavai, *postea Phaenices*, világosan mondják, hogy a' Phoeniciaiak Afrikában a' Medusok, Persák és Örmények után alapítottak telepítvényt; ha tehát az ezen vidéki phoeniciai városok a' mi számlálásunk előtti XIII vagy XIV. évszázból valók, van okunk a' Sallust említette becsapást a' XV. évszáz körül esőnek tartani. Nem lévén egyéb alapunk, miből ezen eset chronologiai tekintetben bizonyosabban meghatározható volna, Saint-Martin ur, hogy munkája resultatumait annál inkább megerősítse, kimutatja az ázsiai nemzetek' 's nyugoti Afrika' lakosai erkölcsöinek és szokásainak hasonlóságát, 's a' régi Europa' és Persia 's India' nyelvei közti szoros viszonyt.

Ezek után következik két emlékirat Saint-Martin és Letronne uraktól, ugyan azon egy tárgyról, nevezetesen Egyiptom' historiájáról általánosan, különösen pedig Herodot és siciliai Diodor' rendszeréről. Tudva van, hogy Egyiptomra nézve három historiai rendszer állítattott fel; az első Herodot által, a' ki Egyiptomot Kr. sz. előtti V-dik évszáz-

2) Traduct. de Strabon.

ban látogatá meg 's értekezék a' papokkal; a' második Manethon által, a' ki 200 évvel későbbben főpap volt, 's mint mondja, az eredeti emlékek' vizsgálata után irt; a' harmadik siciliái Diodor által, a' ki még 200 évvel utóbb értekezett az egyiptomi papokkal. Saint-Martin úr Manethon' hitelét akarja helyre állítani, 's úgy találja, hogy Herodot és Diodor nem csak egymással, hanem amazzal is nagyon meg-egyeznek. E' szerint elfogadja Manethon' számolását, melly szerint Egyiptomban az isteni és emberi kormány összesen 23000 évig tartott. A' mit Herodot a' papoktól hallott, hogy a' Menestől fogva Moerisig uralkodott 330 király' országglásának hosszú ideje alatt „a' nap négyszer változtatá felkelésének rendes helyét, kétszer kelvén fel ott, a' hol most lenyugszik, 's kétszer menvén le, a' hol most felkél“ — ezt Saint-Martin úr úgy magyarázza, hogy az egyiptomi papok bizonyosan a' sothiacus korszak' négy megújulásáról, 's az ő kóbor esztendejöknek ugyanazon kezdő pontra négyszeri visszatértéről beszéltek. Herodot pedig az egyiptomi kalendáriomhoz nem értvén, a' papok' szavait természeti értelmökben vette. — Letronne úr ellenben felhozván, hogy Saint-Martin úr' imént közölt véleménye nem új; hogy azt Bel-lenger, d'Origny, Larcher, 's már hajdan Scaliger József is megfontolták, hanem, mint nem tarthatót elvetették: ezeknek véleménye mellett nyilatkozik, 's tetemes okainak előadása után befejezi értekezését Scaliger' szavaival „*Missa illa mendacia et somnia Aegyptiorum faciamus.*“

Daunou (Journal des Savants, juin, 1836.) után Zs.

TÖRVÉNYTUDOMÁNY.

Archiv des Criminalrechts. Neue Folge. Herausgegeben von den Professoren J. F. H. ABEGG, in Breslau, J. M. F. BIRNBAUM, in Freyberg, A. W. HEFFTER, in Berlin, C. J. A. MITTERMEIER, in Heidelberg, C. G. v. WÄCHTER, in Leipzig. Jahrgang 1835. 1—4. Halle, 1835. Schwetschke 8-adr. 6121. Ára 3 for. p. p.

Ezen folyamat is méltó helyet foglal az előbbieik' sorában. Tartalma ezen tudomány' különféle részei szerint rendbe szedve, következő:

I. *Közönséges rész.* 1. BIRNBAUM, néhány észrevétel Wächter' legújabb toldaléka felől a' Karolina' forrásairól való tanításhoz. 2. ABECC, észrevételek Gobler Jusztin' jogtükrenek 's törvényes perlekedésének büntető jogi része felől. 3 és 4. MITTERMAIER, a' büntető törvényhozás' legújabb előmeneteleiről, a' Basel- város kantoni büntető törvénykönyvek, Zürich kantoni törvénykönyvek, 's Würtemberg', Luzern kanton' és Norvég-ország' számára készített törvénykönyv- javalatoknak összehasonlító vizsgálatával. Elöl áll ezen különféle törvénykönyvek' 's törvénykönyv- javalatok' rövid characteristicája; azután egyes rendeleteik, bizonyos fő szempontokból, e' cikkelyben a' következő négyből, vizsgáltatnak meg.

a) Az egyes büntettek' elrendezése. b) A' büntetési rendszer. c) A' bíró' állása a' törvényhez. d) A' büntetési arány.

A' szerzőnek 419. lapon közölt általános észrevétele, mely szerint új javalatok' kidolgozásánál más országok' fennálló javalatai és törvényei használtatván, gyakran könnyű, ilyen új javalatok' vizsgálatánál az egyes cikkelyek' származását bizonyos meghatározott törvénykönyvig vagy javalattig visszavezetni, csak úgy nem foglalna magában korunkra nézve semmi lealázót, ha minden törvényadó érezné, hogy előzőinek tapasztalatait tökéletesen felfogta, helyesen megítélte, 's a' kor' előmeneteleihez elfogultság nélkül illesztette, Fontos e' tekintetben a' 420l. álló jegyzés „azon nézet' győzedelme felől, hogy a' büntető intézvényeknek inkább az ember erkölcsi természetére kell számítva lenniük, 's hogy ne uralkodjék többé csupán durva physical' hatalom, mely az emberben csak a' közönséges érzéki természetet tekinti, 's hatni is csak arra akar. — 5 és 6. ZACHARIAE H. A. közlemények a' hannoveri rendek' gyűlésének a' Hannover királyságai új büntető törvényadás feletti tanácskozásából. E' két cikkely az első avagy általános rész' egész tartalma felett tartott vitatásokat foglalja magában; a' különös részt illetőkből kivonatok fognak közöltetni. Azon eltérések közül mellyekkel a' megvizsgált javalat az eredetitől különbözik, említetik (XI. 288l.), hogy az, a' nyaktiló helyett pallost, súlyosított halálos büntetésnek pedig a' vesztőhelyre tehénbőrön való hurczoltatást rendelt. Ugyan miért nem számárbórt, hisz a' tehén mindeddig nagyon tisztességes állatnak tartatott? Az első helyen álló eltérésre nézve következő észrevételek' megfontolása ajánlatik: a) A' nyaktiló nem a' francia revolutio' iszonyító jeleneteinek szüleménye. Be van az bizonyítva (BÖNNER, kritische Geschichte der Guillotine), hogy ezen eszköz Németországban, 's Europa' más országaiban, nevezetesen Nagybritanniában és Irlandban, már a' közép korban divatozott Angol írók (Gentleman's Ma-

gazine, Vol. 68. p. 2. 1798. és Idea of a new law for the civilised world. London. 1816.) is kívánják a' nyaktiló' bevételeit. b) Hogy a' pallos is okoz szörnyü jeleneteket, bizonyítja Lingard' „History of England“-jában, Stuart Mária' kivégeztetésének leírása. c) A' pallossal történt szerencsétlen kivégeztetések' eseteit minden kivégeztetés egy hatod részére (289. l.), más számítások pedig két annyira teszik. Azonban már egyetlen egy is sok volna. d) Hogy Franciaországban (289. l.) az első revolutio' ideje alatt, a' kivégeztetések' könnyüége miatt a' vétkek szaporodtak volna, csupa mese. — 7. КИРКА, a' legújabb törvényhozási jelenelekről, 's különösen a' Bajorország' számára 1831. készített büntető törvénykönyv-javaltat' néhány cikkelyéről. Kikel több cikkely ellen, 's megmutatja homályos-és határozatlanságukat. — 8. *Ugyan az*, czélszerű-e a' rosz szándék' fogalmát büntető törvénykönyvekben meghatározni? Éles elmével mutatja meg, hogy sem a' büntető törvényadásnak, sem a' büntető jogtudománynak nem sikerült 's nem is sikerülhetend, a' rosz szándék' fogalmát tökéletesen meghatározni; hogy ezen meghatározás legszerencsésb esetekben csak annyit mond, mennyit e' kifejezés „rosz szándék“ már magában jelent, kevésbé szerencsés esetekben pedig olly bélyegek vetetnek belé fel, mellyek a' rosz szándék' fogalmát vagy igen szűkítik vagy igen tágítják. Ezeknél fogva a' rosz szándék' meghatározását büntető törvénykönyvekből kihagyhatónak, 's annak megítélését a' bírókra bizthatónak véli. Feuerbach' 's más büntető jogtudósoknak ezen meghatározás körül tett próbáit a' 229 's köv. l. szoros vizsgálat alá veti. Megegyez vele Mittermaier is (3. dar. 427. l.) — 9. BIRNBAUM, a' delicta publica és privata közti romai különböztetéséről, Hagen Edmundnak e' tárgyról irt értekezésére vonatkozva. Ez recensio, 's bizonyosan tévedésből vétezt az értekezések közé. Tárgya ma már gyakorlati nem lévén, csak annyiban érdemel figyelmet, mivel a' romai törvénykönyvek' némelly helyeit felvilágosítja. — 10. HEFFTER, észrevételek sz. Mihály' lova' jogáról (Jus sandapilae, jus cruentationis). *Pitcairn* után. A' közép korban t. i. a' gyilkosságról vádolt személy a' sz. Mihály' lovára helyezettett gyilkolt testhez vezetettvén, keze a' sebre tétetett, olly véleményből, hogy a' bünöstől érintett seb tüstént vérzik. Ezen különös bizonyító módról értekezett Pitcairn 1833. megjelent e' munkájában „Criminal Trials in Scotland from. a. D. 1488. to a. D. 1624“. — 14. ABEGG, észrevételek azon jogi kívánatra, melly szerint ugyan azon büntető törvény' különféle áthágói aránylag egyenlő bánásban részesülnek. — 12. *Ugyan az*, néhány szó a' német büntető jog' különös részének rendszeres elrendeléséről való tanfáshoz.

II. *Egyes vétkek és vétségek.* 1. WÄCHTER, a' lázadás' vétkének közönséges jog szerinti fogalma és állománya. A' lázadást a' szerző crimen vis-nek nyilatkoztatja, melyet e' célból nyilvánosan összesereglett népcsoport a' felsőség mint ilyen ellen követ el. A' lázadás' teljesítésének a' próbálattól való szoros elkölönözhetése végett valami rövid lázadási törvény' felolvasatását ajánlja bevétetni, úgy hogy ha a' nép a' törvényszolgát annak felolvasásában gátolná, vagy a' felolvasás után el nem szellyedne, a' lázadás teljesítettnek tekintessék. Olly eszközökről; mellyekkel a' lázadás elmellőzethetnék, nem tesz említést. — 2. MITTERRMAIER, a' hús' vétkeinek büntetéséről, az e' tárgy felett 1834. Febr. 8-kán költ szász kir. törvénynek bíráló előterjesztésével. A' mi ezen vétkek' hivatalos vizsgálásáról vagy inkább vizsgálása ellen, 266 's köv. l. mondatik, annak szivre vételét lehetlen eléggé ajánlani. — 3. WÄCHTER, a' terhesség' és lebetegedés' eltitkolásáról, mint a' gyermekölés' tetti állományának kivántatóságáról. Azon újabb jogtudósok ellen, kik az illy eltitkolást felette nagy fontosságúnak tartják. — 4. CUCUMUS, észrevételek a' szerződési viszonyokon kívüli család' vétkééről. Bírálata a' bajor 'büntető törvényköny — javalata' e' tárgybeli rendeleteinek.

III. *Büntető perlekedés.* 1. OPPEN, az esküdtek' székének criticájához néhány pont, vonatkozva a' Fualdes' gyilkosai ellen követett procedurára. Megengedi a' szerző, hogy minden törvénykezési módnál történhetik bírói gyilkosság; 's ezért legjobb törvénykezésnek azt tartja melly legjobban vezettedik. — 2. *Ugyan az,* a' makacság' következeiséről a' büntető törvénykezésnél. Összehasonlítja a' porosz és új francia jog' e' tárgybeli rendeleteit, 's kimutat néhány fő szempontot, mellyeket új törvényadásnál, ezen tárgyra nézve, figyelemre méltóknak vél. A' szerző azon állításának, hogy bebizonyított szántsándékos engedetlenség' esetében a' makacs mellé védelmezőt rendelni helytelenség, egyenesen ellene mondunk. A' status az illyen makacspot úgy tekinti, mint beteg, eltévedt, elvakított tagját, a' kit emberiség — parancsolta rendszabással nagyobb veszedelem ellen oltalmazni köteleesség. — 3. JAGEMANN, mikor és miképen van helye büntető perben a' szembe állításnak? Tapasztalásból merített értekezés, mellyben a' jogtudósok sok használható fognak találni. — 4. *Ugyan az.* Kihallgatás előtt vagy után kell-e büntető perben a' tanukat megesketni? 531 és 532. l. igen helytelenül támadja meg a' francia törvény' azon rendeletét, mellynél fogva a' tanúk két ízben, egyszer t. i. a' vizsgáló bíró, másodsor pedig a' törvényszék' elnöke által esketnek meg, azt állítván, hogy ez által a' hitszegés törvényesitetik (!?).

IV. *Legújabb literatura.* Birálata néhány büntetőjogi munkának, melyek közül következőket jegyzünk ki. CHAUVEAU ADOLPHE et FAUSTIA HELLIE *Théorie du code pénal.* J. J. HAUS, *obss. sur le projet de révision du code pénal présent suivies d' un nouveau projet.* FRIEDREICH's *systematisches Handbuch der gerichtlichen Psychologie.* OBERMEIER's *Anleitung zur vollkommenen Besserung der Verbrecher in den Strafanstalten.* CRAWFORD's *Report on the penitentiaries in the united states.* KÖNIGSWÄRTER *de iuris crim. placito: nullum delictum, nulla paena sine praevia lege poenali.* ABEGG's *Anzeige der Verhandlungen des Assisenhofes in Mainz über die der Giftmörderin Marg. Jäger und ihrer Gehülfn Syb. Kath. Reuter znr Last gelegten Verbrechen.* *Ugyan az,* *Abhandlung über die verschiedenen Strafrechtstheorien.*

Göttingische gelehrte Anzeigen (102. St. 1836.) után Zs. Gy.

Geschichte der französischen Gerichtsverfassung vom Ursprung der fränkischen Monarchie bis zu unseren Zeiten. Aus den Quellen und besten Schriftstellern dargestellt von J. P. BREWER, Prof. der Philosophie zu Düsseldorf. Erster Theil Düsseldorf, 1835. Schreiner. 8-adr. XXVII. és 673l. Ára 3 for. 45 kr. p.p.

E' munka egy a' múlt évben megjelent legjelesebb történetvizsgálati munkák közül. Csalatkoznék ugyan várakozásában, a' ki ebben, Franciaországban 's a' francia jog szerint rendezett tartományokon kívül, a' gyakorlati jogtudósságra nézve közvetlen nyereséget keresne; hanem a' történetírás barátja, a' bölcselkedő és a' kormányfi annál több tanúságot meríthet belőle.

Az egész, a' következő fejtegetések' fő időszakait tárgyzó rövid történelmi előszó után, 6 szakaszra oszlik, melyek közül a' 3 első teszi a' jelen kötetet; a' többiek pedig, tökéletes tartalmi lajstrommal együtt, a' második kötetben fognak adatni. *I. szakasz* általánosan a' két első királyi nemzetség, 's különösen a' harmadik nemzetségnek első királyai alatti francia törvénykezési alkotmányról értekezik, a' monarchia' eredetétől a' hűbirtokos bárók' hatalmának legmagasabb fokra emelkedéséig (mintegy a' 486—1108 évig). *II. szakasz* a' törvénykezési alkotmány' állapotját a' királyi hatalom' felelédésének idejétől fogva, a' parisi parlament' tökéletes felállitásáig írja le. *III. szakasz* 7 §ban adja elő a' francia törvénykezési alkotmányt sz. Lajostól a' mai idő-
kig. 1) A' franciaországi törvényadás' jogának történetei,

a' monarchia' kezdetétől a' mai időkig. Különböző időkben divatozott törvények és törvénykönyvek. 2) Franciaország' revolutio előtti törvényszékeinek előszámlálása, hivatali hatalmuk' rövid fejtegetésével. A' földes úri törvényhatóság. 3) Rövid előterjesztése a' perlekedés' hajdani és mai módjának polgári ügyekben. 4) Hajdani és mai formája a' büntető perlekedésnek. 5) Rövid történetirása az esküdtek' intézetének Franciaországban. A' büntető perek' elkészítése a' revolutio alatt. 6) A' bírák' kineveztetése és fizetése a' hajdani Franciaországban. A' hivatalok' általános eladathatósága. 7) Rövid átnézete a' törvénykezési alkotmánynak, a' revolutio' kezdetétől fogva az öt codes' elkészítéséig 's a' császári kormány' megbuktáig.

Götting. gel. Anzeigen (112. St. 1836.) után Zs. Gy.

Das Erbrecht des Mittelalters von Dr. EDUARD GANS. Stuttgart und Tübingen, in der J. G. Cottaischen Buchh. *Erster Theil* 1829. XIV. és 480 l. *Zweiter Theil* 1835. XIV és 714 lap. E' cím alatt is: *Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwicklung. Eine Abhandlung der Universalrechtsgeschichte.* 3-ter und 4-ter Band. Ára 10 for. p.p.

Tizenegy éve már, hogy ezen terjedelmes munka' első kötetei megjelentek. Akkoron az ígértetett a' második kötetben, hogy a' harmadikkal, mellynek a' *romai utáni* öröklési jogot kelle magában foglalnia, az egész munka befejezetendik; most pedig a' negyedik kötet még kettőnek gyors megjelenését hirdeti. Így tehát a' kezdetnél sokkal bővebb lön a' folytatás, a' minnek okát részint az öröklési jognak kicsinyenként nemzeti joggá változásában, részint a' historiai anyag' bővebb előterjesztésében kereshetni. Ezen kívül az is nagy különiséget tesz a' kezdet és a' folytatás között, hogy ott az előadás' módja a' szokott jogi és historiatól nagyon eltért, a' mi a' folytatásban kevésbé észrevehető. Végre az első kötetek' kemény polemicájáról is lemondott a' szerző.

Érintvén e'képen a' munka kezdete és folytatása közti különözést, már most legelsőben a' könyv' terve és tartalma felől szükség átnézetet adnunk. A' *bevezetésben*, mellynek czélja az ország' és a' jog' lényegét általánosan meghatározni, 's melly némileg a' munka' alaponatát foglalja magában, úgy emeli ki a' szerző a' vallás' és jog', ország' és egyház' viszonyát, mint legkülönözöttöb bélyeget az ó és a' középkor közt. „A' régi országok' álláspontján a' világi vagy a' vallás által lehető 'settől tartatik fen állandóul, mint

keleten, vagy legalább ettől alapítatik eredetileg, mint Görögországban, vagy pedig magában foglalja a' világi, mint világi intézetet, magát a' vallást is, mint Romában". A' kereszténységben a' jog részint legyőzve, részint türelmi állapotban jelenik meg. Azonban midőn a' vallás a' világit visszataszítja 's az örök birodalmat megalapítani akarja, a' világ' legyőzése 's az emberiség' meghódítása végett, maga is kénytelen világi létet szerezni magának, 's a' vallás' ezen világi léte az *egyház*. Most tehát a' vallás és világ közti eredeti ellenkezés' helyébe egyház és ország közti ellentét támad. A' köztök kifejlődő küzdés mellynek alapja az, hogy az egyház az ő jogát felsőbb hatalomnak ismertetni kívánja, külső határozottságot is nyer. Ez pedig úgy történik, hogy az egyház, a' régi Roma' uralkodására támaszkodva, 's annak örökségét, a' jogot, nyelvet, tudományt, korábbi nagyság' és viláгурaság' emlékéért kicsinyenként magára véve, *határozott római egyházzá* lesz, azonközben hogy az ország, nagy Károly' egyetemes birodalmának felbomlásától fogva, nem ugyan *külső*, hanem *szellemi egységben* fenáll, mint *római szent birodalom*, melly a' középkor' országviszonyainak középpontja. Így az egyház és ország közti küzdés, a' romai egyház' és a' romai német birodalom' képviselői, pápa és császár közti küzdéssé lön.

Függetlenséget nyervén az ország a' vallástól, az egyház' felsőbb hatalmának, iránta tartozó szükséges és feltételten engedelmességnek elismerése teszi azon kapcsot, melly a' világinak és az egyházinak elvált tagjait ismét egyesíti; az ország hisz az egyházban, az egyház' és ország' ezen viszonya teszi a' középkor' minden jogának alap gondolatját.

A' romai egyház a' régi Roma' lelki gazdaságának becses maradványával annak jogát is elfogadta. Miért történt ez így, 's miért nem inkább az egykoru népek' jogát vette fel az egyház, ezt a' szerző azon körülményből magyarázza, hogy a' Hierarchia, melly az ő tagjait szoros engedelmességre kötelezi 's szigoru erkölcsi hatalom alá veti, céljának elérésére annál alkalmasabb eszközt nem talált. Az egyházzal ugyanis a' középkorban a' *german népek' országa* állt szemközt, mellynek belső lényegét a' feudalismus teszi. Már pedig a' feudalis szabadság épen azzal különbözik minden előtte volt szabadságtól, hogy az ország nem a' vallás' vagy erkölcs átalányából ered, hanem a' *subjectum' szabadságát* veszi alapjául.

Ha a' középkor' joga átalányos névvel feudalis jognak neveztetik, szinte úgy elmondhatni, hogy az, a' jog' minden oldalát magányjogi alakban foglalá magában. A' középkor' jogának ezen magányjogi characterc mindazáltal csak forma volt, mellybe az öltözködött, 's nem lehet állítani, hogy ma-

ga a feudális ország a magányjog lépcsőjén állt volna. Ezen lépcsőn csak egyszer állt a jog, a római császári uralkodás alatt. A szerző még tovább menvén azt állítja, hogy ezen kor nem is volt képes czélszerű 's a kívánatnak megfelelő magány jogot alkotni; mert a középkor miveltségének széke az indulat (Gemüth) volt, pedig nem ez, hanem az ész munkássága teremt magányjogot. Erre támaszkodva kikel azon állítás ellen „hogy a római jog bevétele által erős, hön jog felett volna ki.“ Anglia azonban és Scandinavia ellenkezőt mutatnak; ott a római jog soha sem szakasztotta félbe a germán jog kifejlését, 's még is úgy tapasztaljuk, hogy ott a jogi képződés nem ment amnyira, mint azon országokban, mellyek a római jogot elfogadták.

Miután a szerző e képen általános nézetet adott volna a jogalkotmányról, átmegy annak rövid characteristicájára egyes tartományok szerint. — A bevezetés, mellyről eddig szoltunk, 's melly a szerző alapnézeteit foglalja magában, előterjeszti egyszersmind a munka tervét is. Egyház és ország egymás mellett állnak a középkorban, csak hogy amannak hatalma minden országra elterjed. Az első fejezet tehát az egyházi jogot tárgyalja, azután pedig az egyes román és germán országok következnek.

Az egyháztól — így szól a szerző az egyházi jogra nézve — soha sem tagadtatott meg a szeretet 'és érzelem körében a törvényadás, 's az ő feladása volt a családok keresztény elvét a világba bevinni és uralkodóvá tenni. Hanem az egyház majd nem csupán a házasságot, 's ennek is csak némelly viszonyait emelé ki. A házasságot felbonthatatlanná, szentséggé tévé. Az egyházi jog minden más rendeletei, mellyek legkivált a házasság akadályait tárgyznak, nem egyebek mint magyarázatai 's következtései ezen felbonthatatlanságnak; a keresztény házasság foganatjairól pedig mélyen hallgatnak.

Olaszországnál legelsőben Theodorik germán tartalmu edictumáról szól, azután a longobard jog családjogi rendeleteit adja elő, 's azt igyekszik megmutatni, hogy a longobard jognak összevegyülését a rómaival leginkább annak további képeztetésre való alkalmatlansága okozta. — A longobard népjog után a longobard feudális jog fejtegetésével és fortoztatásával foglalatoskodika a szerző 's megmutatja, hogy egy részről a longobard tartományi — és feudális jog, más részről a római és az egyházi nem csak alapja, hanem anyaga a középkor minden későbbi olasz jogának, melly a városoknak a 12-dik évszáz közepé körül kezdett, hanem közönségessé 's teljes gyűjteménnyé csak a 13-dikban lett statutumaiban foglaltatik. Ezek után a veronai, pisai és milanoi régibb statutumokból a családjogi rendeleteket terjeszti

elő. Mind ezen régibb városi jogok leginkább csak római és longobard jogot foglalnak magokban, amahoz mindazáltal nagyobb közeledést mutatva; csak a későbbi reformatiok voltak bátrak néha saját és eredeti rendeleteket szabni. Hanem ezeknek okát is inkább a' politicai characterben 's a' nyilvános mozgásban, mint a' magányjogi kifejlődés' megváltozott történeteiben keresi a' szerző. — Kedvezőbben itél a' sz. a' *nápolyi jogról*. Nápolyban mindenféle megmaradtak a' germán befolyás nyomai; itt gyakran kitünő a' normann és a' frank jog. Ezeknek tulajdonítja a' szerző azt is, hogy itt az ősi és a' szerzett jószág között némi különbség fordul elő. A' feudum' elve itt fejtett ki legjobban.

A' *siciliai jogról*, mivel a' nápolytól kevésben különbözik, hallgat a' sz.; ellenben annyival nagyobb figyelemre méltóknak tartja a' Spanyol-és Olaszország közti tengerben fekvő szigeteket, hol a' romai és a' feudalis character leginkább összeolvastatott.

Spanyolországot egészen áthatá a' catholicismus; itt a' romai alap és a' feudalis szabadság feloszlatott; itt közvetlen, és semmi más befolyástól nem zavart energiában mutatkozott az egyház. Ebből indul itt ki az élet 's minden viszonyok' egysége 's ebbe is tér vissza mint kiindulási pontba. A' catholicismust világi birodalomban Spanyolország ábrázolja. A' romanismus csak úgy jelenik itt meg, mint praedicatuma a' catholicus országnak; mert a' római jog csak az egyháznak társaságában 's mintegy ennek eszközlése által tudott uralkodóvá lenni a' középkor' vége felé. A' spanyol jog' forrásairól igen érdekes átnézetet ad a' szerző.

Portugalia sokkal kevésbé viseli a' tiszta catholicus characteret mint Spanyolország. Ennek okát Portugalia' távolabb fekvésében a' catholicismus' középpontjától 's kifelé való szabadabb mozgásában találni. Minek az a' befolyása volt a' jogra, hogy egy részről a' bizonyos intézetekben fennmaradt germán gondolat jobban kiképeztetett, más részről pedig tágasabb mező adatott a' romai jognak sem mint Spanyolországban. Ez Németországra emlékeztet, hol a' germán és a' romai jog egymás mellett áll; 's van is — a' mint mondatik — sok hasonlóság a' német és a' spanyol törvénygyakorlat közt. — A' mint Olaszországot sajátképi román, Spanyolországot pedig catholicus földnek neveztük, úgy Portugaliát catholicus — román tartománynak mondhatjuk. Hanem a' jogra nézve nem bír jeles eredetiséggel. A' szerző a' családjog' előadásában a' királyi rendeleteket (Ordenações) követte, a' mi legendónek is tekintethetik annyiból, hogy itt a' kir. rendeletek nem önkényes szabályokat foglalnak magokban, hanem az uralkodó jogi szellemet fejezik ki.

Franciaországban már a frank időben kezdődött déli franciaországnak mint románnak, és az éjszakinak mint germánnak ellentéte alakulni, miből utóbb az országnak pays de contumes és du droit écrit-re szakadása következett. A' romai és a' german, egymástól elválva, mintegy nyomulnak egymás ellen. Déli Franciaországban eleinte az inkább romai mint germán westgóth jog, a' romai irt joggal összekötte, utóbb pedig egyedül ez divatozott. A' mi germán találatik benne, az nem egyéb, mint a' hódítás és elfoglalás szülte kitörülhetlen vonatok. Éjszakon ellenben a' német jog' kap kizáró divatra, 's a' romainak áradó hullámit győztesen nyomja vissza. Azonban itt sem számüzetik a' romai jog annyira, mint Angliában és kivált Scandinaviában, hanem a' mi inkább átalányos benne mint romai, az használatik irt észtörvény gyanánt, a' nélkül, hogy a' jól meggyökerezett germán természetet kiküszöbölhetné. Franciaország ezen kettős character mellett is inkább germán mint román földnek mondathatik; mert habár két félre oszlott, még is kitetsző — kivált jogi tekintetben — az éjszакnak delfelé nyomulása, annyira, hogy annak szokásbeli jogiképződése az ország' közép tájaira is elhat; ezen feljül az is tagadhatlan, hogy a' szellemi mozgás Franciaországban majd nem mindig éjszакról indult ki. — A' család — és öröklési jog' előterjesztésénél legelsőben a' népjogokat, mint a' francia jog' alapját veszi fontolóra a' szerző, 's visszamutatván a' westgóth jogra, a' burgundi, bajor, alamann, sali és ripuari jogok' családjogi rendeleteit adja elő. Ezek után közli a' capitulariáknak és a' formuláknak a' jerusalemi assiseknek, a' latin császárság' szokásainak, a' régibb szokásbeli jognak, a' mint az Beaumanoir, Demarées és többeknél találató, az újabb szokásbeli jognak, 's az ordonnance-oknak családjogi tartalmát. Ezen bő tárgy' analytical vizsgálatából az világlik ki: hogy Franciaországban a' családjog' character-e elsőben egészen feudalis volt, mint az assise-kből 's részint a' régibb szokásbeli jogból is látható; 's hogy ezen feudalis alak utóbb mind inkább felbomlott és szabad germán jogba ment által. Mutat a' szerző némelly sajátságokra is, mellyek aligha nem csak a' francia jog' különösségei.

Angliát germán országnak nevezi a' szerző, mert a' romai elem, melly oda a' Normannok által igen modositott alakban jutott, olly csekély hatásu volt, hogy az ország' germán lényegét meg nem változtathatá. Az angol alkotmány az angolszász alaphól 's a' hozzá járult normann feudalis jogból fejlett ki. A' mi azonban a' romanismusból nyelvbe és erkölcsökbe átment, a' grófsági alkotmány' megmaradása mellett is, korán helyegezé Angliát jeles egység' characterével. Mint Anglia' sajátságát úgy emeli ki a' sz. ké-

sőbben azt, hogy ott a' különféle elemek nem hatnak saját természetök szerint, szabadon munkálkodva; Angliát az elzárt különosság' országának nevezi. Találja pedig ezen különosság' okát a' szigeti fekvésben; az idegenektől kölcsönözött nem képes magát mint ilyen fentartani; vonszó és elnyelő hatalmat gyakorol az ország. Azonban nem is ve gyűlnek össze a' különféle elemek, hanem inkább kristály formán rakodnak egymáshoz. A' középkor' alakzatai annyira fenmaradtak Angliában, hogy ezt azon kor' Herculanium és Pompeji-jának nevezhetni; de ezen egyre tartó középkor-Anglia nem valami elmohosult holt kő; meg van benne az élet.

„Az angol oroslán is megrázza néha hatalmas serényét, hogy magát középkorának szűrő maradványitól szabadítsa, 's ilyenkor irtoztató lármával hullanak ki belőle rothadt várhelyek, tizedek, egyházi visszaélések, hanem létének alapfeltétele ugyanaz marad változás nélkül 's a' t.“

Az átalányos joghistória' előbocsátása után három korszakban adja elő a' sz. az angol családjogot. Az első a' Normannok', hódításáig terjed, 's magában foglalja az angolszász és a' mesés wáli jogot. A' második korszak II. Edvárdig megy, Bracton', Fleta', Glanvilla' és mások' ismeretes jogkönyveit követve; a' harmadik VIII. Henrikkel záratik be, Fortescue, Littleton, Coke 's a' t. szokásbeli jogról irt munkáik, 's a' reports of cases szolgálván alapjául. Az egész vizsgálatból az a' következtetés folyik, hogy „Angliában a' feudalis tulajdon a' család' alapja.

A' skandináv éjszaknál, mely az utolsó fejezetnek tárgya, a' jog-források közt nem csak a' törvények, hanem az őszmondák is említetnek. A' romai jog soha sem hatott ide, 's nem is volt reá szükség. A' feudalis jog sem szolgált olly gazdag forrásul a' magányjoknak, mint Angliában. Megismeri ugyan a' sz. az éjszak' nagy egységét, de még is szükségesnek tartja annak négy fő részéről külön értekezni. Island' családjogát előbb a' Gragák és mondák azután a' norvég Jonsbock szerint adja elő; Norvegia' családjogának előterjesztésében a' régibb Gulathing- és Frostathing-törvényt követi, Magnus-Lagabertin' javított Gulathingtörvényéről pedig, mivel a' Jonsbockkal megegyez, csak rövid említést tesz; Dánországnál Kosenvinge' joghisztóriája után indul; Sveciánál végre a' góth és svéd törvényeket követi. Az egész vizsgálat' eredménye az, hogy éjszakon a' jognak, 's különösen a' családnak lényege a' fentartott patriarchalismusban áll, mellyből soha sem emelkedett feudalis kopolya. Hanem különbözik ez a' patriarchalismus minden más előbbitől. Keleten a' vallás, Görögthonban az ország ad életet a' családnak, a' scandináv éjszakon pedig önmagá-

han talál az táplálatot. A' scandináv család maga körében önmagáért létez 's a' polgári társaság, az ország és a' királyság, mint későbbben alakult hatalmak, nem képesek erős alapját szétdőlni.

Végre egy *Scotiádt* tárgyazó függelék-fejezetben, megmutatja a' sz. hogy a' jogot hasonló feudális szellem lelkesíté, mint Angliában.

Bulletin Littéraire et Scientifique (Nro 7. 1836.) után Zs.

Recueil général des anciennes lois Françaises, depuis l' an 420 jusqu' à la révolution de 1789 ; contenant la notice des principaux monumens des Mérovingiens, des Carlovingiens et des Capétiens et le text des ordonnances, édits, déclarations, lettres-patentes, réglemens, arrêts du conseil etc. de la troisième race, qui ne sont pas abrogés, ou qui peuvent servir, soit à l' interprétation, soit à l' histoire du droit public et privé, avec notes de concordance, table chronologique et table générale analytique des matières ; par M. M. JOURDAN, docteur en droit, avocat à la cour royale de Paris, DECRUSY, avocat à la même cour, JSAMBERT, avocat aux conseils du Roi et à la cour de cassation. Paris 1822—1830. chez Belin-le prier et Verdrière. Tome I—XXVIII. Table. 1833. 8-adr.

A' revolutio sirba szállította Franciaországban a' históriai jogot, de nem az ez iránti históriai érzelmet; a' régi királyi és feudális korbéli emlékek' fürkészése és kiadása körüli buzgóság a' históriai literatúrába tetemes gyűjteményeket vezet be, 's már a' scriptores rerum Gallicarum összes kiadása is készül. Ezen tünemény pedig nem a' hajdani állapotok' visszaohajtásának jele, hanem históriai érzelmet bélyegez, melly, habár e' nemzetnek csak egy részénél találta-tik is, bizonyval magasztalásra méltó. A' fenczimzett gazdag gyűjtemény' kiadóitól sem volt idegen a' históriai érzelem, 's ők erre szintugy számoltak, mint a' jogtudósok' érdekére. Ezen bő tartalma munka Franciaországon kívül bizonyosan a' históriai literatúra' körébe fog tartozni, 's kedves jelenés leend azért, mivel egy régen érzett szükségén alaposan segít, mind pedig azért, mivel általa a' régibb Franciaország' több ritka és becses munkái nélkülözhetőkké tétetnek. Illyenek, a' mint Isambertnek az első részhez irt előbeszédéből láthatni. 1) Table des chartes et diplômes, mellyet Secousse kezdett, folytatott Curne de St. Palage, 's kiadott Brequigny 1769. fol. 4 köt. (1213-ig); 2) Collection de chartes, Brequignytól és La porte Dutheiltól, 1791. f. 3 köt. (csupán a' Merovingiek' korára); 3) du Breuil tör-

vény-gyűjteménye IX. Lajostól fogva X. Lajosig, mely 1330 körül iratott, 's 1549 Dumoulin által adatott ki; 4) a' harmadik nemzetségbeli királyok' több ordonnance-ainak gyűjteménye (1546-ig); 5) hasonló gyűjtemény Rebuffe-től (IX. Lajostól II. Henrikig), Lyon 1549, új kiad. 1573 és 1580. nem chronologia, hanem tartalom szerint rendezve; 6) Fontanon, Pithon és mások' hasonló gyűjteménye, 1580, új kiadás 1614 fol. 4 köt. mely XIII. Lajosig használható; 7) La grande conférence des ordonnances 's a' t. Guénois-tól 1596. új kiad. 1678, 3 köt. fol.; 8) Corbin' Recueil-je, 1628. fol. mely csupán XIII. Lajos' ordonnance-ait foglalja magában; 9) Azon gyűjtemény, melyet Néron és Girard' munkájának alapja után Laurière és Ferrière 1720, 2 köt. fol. chronologiai rendben és jegyzetekkel adtak ki, hanem csak Valois Fileptől kezdve, 's a' törvények' eredeti stylusát megváltoztatva; 10) Table chronologique, Blanchard-tól, 1687, 1 köt. 4. jeles catalogus, melyben a' 987—1715 terjedő időből 20,000-nél több ordonnance vagy on kimutatva; 11) Berroyer', Loger' és Laurière' Table chronologique-je, 987—1400, mely a' kormány' parancsára készítettet 1706; 12) Collection du Louvre, kedte Laurière 1723, folytatá Secousse (2—8 köt. 1729 fol.), Villevault maga (9 köt. 1755), Villevault és Brequigny (10—13 köt.), Brequigny maga (14 köt. 1790), Bigot de Préameneu és Camus, kik azonban nem sokáig maradtak e' munkánál, 's végre Pastoret (15—18 köt. 1811—1828). Ezekon kívül még több, egyes királyok' és a' parlament' törvényeit tárgyazó gyűjtemények is említetnek.

Ezen gazdag gyűjteménynek, mellyen a' feljebb megnevezett tudósokon kívül Armet, Sautayra és Taillandier urak is dolgoztak, első kötete 1270-ig, a' második 1308-ig, a' harmadik 1327-ig terjed; a' következők a' tizennegyedik kötetig a' Valois-k' törvényeit adják; a' tizenötödik és tizenhatodikban IV. Henrik' és XIII. Lajos' törvényei foglaltnak; a' következő négy kötet (17—20) XIV. Lajos' törvényeit adja elő; XV. Lajos' törvényei két kötetben (21, 22) foglaltnak; a' hat utolsót ellenben XVI. Lajos' rendeletei töltik be. — Célja e' gyűjteménynek, mint már hosszú címje is mutatja: megismertetni mind a' három nemzetségbeli királyok' törvényeit, 's közleni azon törvények', rendeletek 's a' t. *textusát*, mellyek vagy nincsenek még el-törülve, vagy a' nyilvános és a' polgári jognak részint magyarázását részint történetírását elősegíthetik. Fő alapja a' Collection du Louvre és más nyomtatott könyvek; az ismeretésekre nézve leginkább Blanchard' Catalogusa. A' munka nem teljes ugyan, mert az első Capetingiek' idejéből csak kevés rendelet maradt fen, de mégis teljesebb minden eddi-

gi hasonló gyűjteménynél. Így a' collection du Louvre, mely e' nemben ez ideig legnevezetesebb munka volt, I. Henriknek egy 1051-ben költ rendeletével kezdődik; a' jelen gyűjtemény pedig a' korábbi időkől négyet közöl Capet Hugótól 's egyet Roberttől; már IX. Lajosig is tetemes ennek növekedése, a' későbbi időkre nézve pedig még sokkal tetemesebb. A' Franciaország és más hatalmak vagy francia nagyok közti írásbeli alkudozások és egyezségek közül, mellyek a' collection du Louvre-ban nincsenek meg, felhozzuk X. Lajos' leányának örökségi egyezségét (1316); a' flandriai Robert' visszahelyeztetése irántit (1316); a' János és navarrai Károly köztit (1331); a' bretignyi békekötést (1360); Franciaország' szövetségét Scotiával (1371); VI. Károly' levelét Tamerlanhoz (1403); VI. Károly' nyilatkozását az Annáták ellen (1406); angolországi V. Henrik' az iránti biztosítását, hogy VI. Károlyt tisztelni fogja (1420); az arrasi egyezséget (1435); Franciaország' szövetséggötését Daniával (1456; Aragonia' szövetség kötését Franciaországgal (1462); 's a' t. De még sokkal nagyobb azon királyi rendeletek, kegyelem levelek', 's parlamenti határozatok' és ítéletek' száma, mellyek itt közöltetnek, a' collection du Louvre-ban pedig hibáznak.

Mi a' munka' második főrészt, az *ismertetéseket* az az a' törvények' és tárgyaik' rövid megemlítését illeti, ebben a' Merovingiek' és Carolingiek' idejéből legtöbbnyire csak a' törvények' czímei közöltetnek, némellyeknek mindazáltal (p. o. a' lex Wisigothorum, Burgundiorum egy részének, a' pactus legis Salicaenak 's a' Cap' alariák' tételeinek) textusa is adatik. A' jeruzsalmi *Assise-k'* egyik fő részének, a' haute cour-nak czímei közöltetnek, a' nélkül mindazáltal, hogy a' másokról, a' cort des borgés-ról csak említés is tetetnek. Azonban ezen czímek egészen haszontalanok; vajha inkább magokat az Assise-eket mint a' feudalis Franciaország' jogának legrégebb írásbeli forrását közölték volna a' kiadók. A' Capetingiek' idejéből olly gazdag a' törvény-ismertető, a' millyent még eddig nem birt Franciaország.

Kár az egész munkára nézve, hogy sok olly törvény, mellynek a' nemzet' életére, 's kivált jogi képződésére nagy befolyása volt, egész kiterjedésében adatni elmulasztatott; hogy a' 8-dik kötetben túl a' szükséges históriai felvilágosítások nem folytattattak; 's hogy az elavult szavak' magyarázására semmi gond sem fordítatott. Az is nagyon nevelné e' munka' becsét, ha minden kötet' elején tartalom-mutató állna. Azonban mind ezen hiányai mellett is tetemes hézagot tölt be ezen gyűjtemény a' históriai és a' jogi lite-

raturában, mellyben érdemlett díszes helyét bizonyosan megfogja tartani.

Wachsmuth után (Jahrb. für wissens. Kritik Nro 89. I.) Zs.

Histoire de Botany-Bay, état présent des colonies pénales de l' Angleterre dans l' Australie, ou examen des effets de la déportation, considérée comme peine et comme moyen de colonisation, par M. JULES DE LA PILORGERIE. Paris, 1836.
8-ad rét. Ára 7 franc. 50 cent.

Ezen munka igen érdekes részleteket közöl Botany-Bay' eredetéről, 's e' gyarmat' történeteiből; azután pedig annak fejtegetésével foglalatoskodik, ha megjavultak-e az oda szállított gonosztévők? tértek-e közülök vissza sokan becsületes és munkás életre? virágzott-e általok a' gyarmat? kevesebb költségébe kerültek-e a' kormánynak, mint ha javító intézet állítatott volna fel számukra? 's mind ezen kérdésekre tagadólag felel a' szerző, véleményét tettekkel 's alig czáfolható okokkal támogatva. Megmutatja, hogy az átszállított gonosztévők az ó világ' rosz erkölceit 's gonosz szenvedelméit magokkal vivén, a' sziget' ősi lakosain haszon nélkül kegyetlenkedtek, 's így ezeket a' civilisatiótól elidegenítették, a' mivel mind az anyaországnak mind a' gyarmatnak ártottak. Megmutatja továbbá, hogy a' gyarmatosított gonosztévők' javulási hajlandóságuknak legkisebb jelét sem adták, sőt ellenben, a' felvigyázásnak majdnem lehetetlensége miatt, előbbi vétkeikbe gyakran visszaestek, a' mit még a' legszigorúbb rendszabályok sem voltak képesek meggátolni. Megmutatja, hogy a' nyerendő földbirtok iránt nyújtott remény sem szült nálok kívánt foganatot; mert ha találkoztak is köztök némellyek, kik a' büntetés' idejének kitölte után, a' nekik ajánlott földet 's szerszámokat elfogadták, csak azért tették ezt, hogy a' szerszámokat eladván, a' visszatérésre szükséges pénzt megszerezzék. Megmutatja, hogy a' gyarmat' mai virágzása nem ezen kényszerített munkásoknak, kik közül kettő sem dolgozik annyit és úgy mint egy szabad ember, hanem a' gyarmatosoknak és szabad munkásoknak tulajdonítandó. Megmutatja végre, hogy a' gyarmatosok, kiknel az illy gonosztévők eddig mintegy rabszolgaként dolgoztanak, mihelyt Chinából vagy másunnan elegendő szabad kézmívest kapnak, nem lesznek többé hajlandók az anyaország' sepredekét keblökbe fogadni. Mind ezekből azt a' következtést húzza, hogy ezen büntető átszállítások nem sokára megszűnendnek 's Anglia visszatérend a' javító intézetek-

hez, mellyek költségbe is kevesebbe kerülnek, és sikerük is jótékonyabb 's bizonyosabb.

Bulletin littéraire et scientifique (Nro 8. 1836.) után Zs. Gy.

STÁTUSGAZDASÁGTUDOMÁNY.

Handbuch der Staatswirthschaftslehre. Von prof. N. BÜLAU, Leipzig, 1835, Göschen, nagy 8-ad rét. X. és 414 l. Ára 3 for. p. p.

A' szerző az országgazdálkodás' neve alatt az országnak az anyagi és anyagtalan jószágokból álló népvagyon' megtartására és nevelésére intézett munkásságát érti, 's következőleg azt, a' mi eddig közönségesen gazdasági politianak vagy is jóllétápolásnak neveztetett. A' jószágok' három eredeti forrását veszi fel: a' természeti erőt, a' munkát és a' tőkepénzt, 's e' szerint az országgazdálkodási munkásságban három fő irányt talál, mellyekről a' jelen munka' három könyvében értekezik. Tanításában a' gazdasági politia' más kidolgozóival jobbára megegyez, annyiban mindazáltal eltér tőlök, hogy „az ország' gondját az emberi erőre nézve“ sokkal messzebbre terjeszti ki, mint eddig gazdasági munkákban történt. Első könyvében ugyan is előadja az egész neveléstudományt, mennyiben ez az országra nézve fontos, mind azon rendszabályokkal együtt, mellyekkel közönségesen a' művelési politia foglalkozik. Ezt nem helyeselhetjük, mert az országgazdálkodási tanítás egészen más szempontból tekinti az embert, mint a' neveléstudomány. Ehez járul még az is, hogy ha az országgazdálkodási tanításba a' nevelés felvétetik, azon jognál fogva a' jog — és több más tudománynak is kellene abban helyet engedni. — A' második könyvben, mellynek ez a' címe „az ország' gondja a' természeti erő' használata körül.“ a' 44. §. a' mezei jószágok' eloszthatósága, 's az egyes telkek' szabad eladathatósága mellett nyilatkozik a' szerző. De mivel nem tartja lehetetlennek, hogy a' földbirtok' elaprítása rossz következtéseket szülhetne, tehát bizonyos legkisebb mennyiséget kíván meghatározatni, mellynél kisebbre ne legyen szabad paraszt telket elosztani; 's ezen legkisebb mennyiséget akkorának kívánja, hogy rajta egy család, saját munkája

után, becsületesen élélhessen. E' rendszabályt sokan javasolták már, de szinte sokan kárhoztatták is. Amazok a' földbirtok' értékének 's haszonvehetőségének nevedésével támogatják véleményöket; ezek pädig azt vetik ellene, hogy a' most fenálló 's a' mai szükségnek megfelelő gazdasági épületek, a' javasolt rendszabály' elfogadása után, nagy részint vagy igen szűkek, vagy igen tágok, vagy épen feleslegesek lennének, a' mi a' nemzeti tőke értéknek világos kárára válnék. Mi nem tartjuk ezen okot a' feljebbiekkel mérkőzhetőnek, 's ugyan azért a' jóságok' elosztható 's szabad eladathatóságát a' szerző javasolta megszorítással együtt helyeseljük, 's csupán azt tesszük még hozzá, hogy ezen szabad eladathatóság a' birtokösszítésnek, mint a' józan gazdálkodás' legelső 's legbiztosabb alapjának, terhesítésével ne történjék. — A' szerző (315. l.) a' szabad mesterségüzést 's ezzel együtt a' letelepedés' szabadságát is védi; azon vállalatokat mindazáltal, mellyek jó sikerrel nem biztatnak, megtiltatni kívánja. A' mesteri jog' megnyerhetéséhez némelly feltételeket szab; ezen feljül azt kívánja, hogy senki se üzhessen függetlenül mesterséget, hanem ha bizonyos kort elért, 's olyan sommát mutat ki melly első évi mesterségi költségeinek fedésére elegendő. Mi ezen kívánatokban azon kívül hogy ezek a' szabad mesterségüzéssel egyenes ellentétben állanak, önkényesebb és szűkebb korlátokat látunk, mint a' czéhek' rendszabályaiban.

Hermann után (Münchner gel. Anz. Nro 47. 1836) Zs. Gy.

PHILOSOPHIA'.

Johann Gottlieb Fichte's nachgelassene Werke. Herausgegeben von J. H. FICHTE. Drei Bände. Bonn 1834. 35. bei A. Marcus. 8-adr. Ára 10 for. p.p.

A' németek' philosophiája' történeteiben Fichte' munkái fő helyet foglalnak el. A' kiadó (fija a' megholtak) öszveszedte atyjának minden kézíratait, 's kiadta olly czéllal, hogy azokból mindenki Fichte' philosophálása' módjának eredetét, változásait, 's az általa megindított újabb nemű idealismus' egész képét kivehesse; mert meg kell jegyezni, hogy e' kézírati gyűjteménynek nagy része atyja'

életében nem látott világot, azért a' mi változásokat, módosításokat tett Fichte élete' utóbbi éveiben philosophiája' rendszerében, azok e' kéziratokból — mint eredeti kútfőkből leginkább megtanulhatók, mellyekből philosophiájának általános menetelére legbiztosabb következtetéseket lehet huzni. Fichte Kánt' iskolájában tanult, de a' critica philosophia őt ki nem elégítette, azért idealismusra adta magát, mellyet *Grundlage der gesammten Wissenschaftslehre* című munkájában terjesztett a' tudományos világ' elibe, 's igyekezett a' tünemény' és valóság' természetét — megválva minden tapasztalati adatokra való figyelmeztéstől, nem annyira a' gondolkodás útján kimagyarázni, mint inkább azt a' maga kénye szerint construálni. Fő helyege idealismusának a' *dualismus*, vagy is a' forma' kettősége, melly is a' subjectumnak (ego) tétele 's vizonti magával ellentétele (thesis-antithesis) által határoztatik meg. Philosophiájának vizsgálódó vagy szemlélő része e' sarkponton, u. m. a' dualismuson fordul meg, mellynek Schelling, Fichte' egyik hatalmas ostromlója, a' forma egység' rendszerét (Identitäts-System) tette ellenébe. A' most kiadott hátramaradt kéziratából Fichtének a' tetszik ki, hogy ő haláláig javítgatott rendszerén, nevezetesen philosophiája' cselekvő részét szorosabban öszvekapcsolta annak vizsgálódó részével. Környülalásos bírálatot irtak Fichte munkájáról, 's philosophiai rendszere egész minémüségéről, Weisze a' berlini tudományos critica évkönyveiben, 1836. 83-dik szám alatt; ugy Beneke a' hálai tudós újságokban. (Ergänzungs Blätter März 1836. nro 23.)

K. F.

Grundzüge der Metaphysik, von C. H. WEISSE, Hamburg, Perthes. 1835. nagy 8-adr. Ára 3 for. 45 kr. p. p.

Az ifju FICHTE, WEISSE, BRANISS és mások a' szemlélődő ecclcticusok' egy új osztályát teszik jelenleg Németország' philosophusainak. Weisse 1826-ban, mikor írni kezdett, hegelianus volt, de későbbben felhagyott mesterével, 's több apróbb munkáiban, p. o. az 1830-ban megjelent aestheticájában ki kelt ellene; különösen pedig az itt kiczímzett metaphysicájában mindent elkövetett hogy Hegelt azon tetőről levonja, hová az, önereje által tudott felhágni, máiglan számos tanítványokkal 's őt követőkkel dicsekszik Europa' majd minden részeiben.

Azonban maga Weisse tesz vallomást arról, hogy e' könyvében Hegel' szemlélődő módszeréhez szorosan ragaszkodott, de a' philosophiai tudomány' foglatájában más kiégítőbb resultatumokra jutott el.

A' logica nem egyéb Weisse szerint mint a' subjectumnak, vagy is a' valamit megeśmerő tudatnak munkássága; (functio) a' metaphysica pedig a' categoriák' őszvesége (complexus), melly a' logica és realis philosophia közt közép helyet foglal el, bėfejezi végre a' philosophia' vizsgáldó részét Weisse szerint, az Istenrőlvő tudomány szemléldés' utján (theologia speculativa), mihez az erkölcsi vallásos tanítás kapcsolja magát, mi szerint Hegel' trichotomiája helyett quintuplicitást, az az öt emeletű palotát épített philosophiájának.

Metaphysicájának mint a' categoriák' őszveségét kifejtő tudománynak alapul szolgál a' mathesis, azt különszakasztva minden empyriától, mert a' categoriák metaphysicai értelemben csak léleg Gondolatok. A' metaphysica a' legfelsőbbnek, legáltalánosabbnak tudománya; melly a' priori kibontogatja a' szükségesképenvalóság' örök törvényeit, azért a' létel', álladalom' (substantia) és valóság' észképeit a' tiszta okoskodás utján fűzi őszve, melly fogatokra a' szám, tér és idő szolgálhatnak befolyással. Megbirálta e' könyvet Rosenkranz Károly, Hegel' követője a' berlini critical folyó iratban (1836—111, 112, 133, számok alatt) 's Hegelt azon következtelenségek ellen védi, mellyekkel Weisse őt vádolja, birálatját Diderot' szavaival rekeszti-be Thomas és la Harpe felett, „*celui-ci met tout en montagnes, comme l' astre met tout en plaines.*

A' Blätter für literarische Unterhaltung' 266, 268-dik számai alatt (1836.) rövid kivonatja áll Weisse' metaphysicájának.

K. F.

Die Aesthetik aus dem Gesichtspunkt gebildeter Freunde des Schönen. Vorlesungen, gehalten zu Bremen, von Dr. W. E. WEBER. Erste und Zweite Abtheilung. Darmstadt, Leske 1834. u. 35. 8-adr. Ára 6 f. p. p.

Dilettánsok' számára készült könyv, mellyel a' tudományt kedvellők ki nem elégitetnek. Minden rendszer nélkül őszve vissza hányva adja elő az aesthetica' tárgyait, szabályait, a' nélkül hogy azoknak szoros egybefüggéseket, valódi mibenlétöket, természetes kifejlésöket históriai elemekre is hivatkozva, vagy is azokra szemügyelőleg, speculativ úton aesthetikai észfogatok szerint kitüntette volna.

A' művészet' philosophiája teszi a' tudományos aesthetica' körét, mellyben az eszmék nem a' csapongó önkényű izlésnek, szabados ide 's tova kitérésöknek, hanem magoknak a' lelkesen végrehajtott műveknek, mint concret tárgyaknak magokon igaz bélyeget hordozó szüldőtjei az abstra-

ctió utján, 's ugyan az a' lélek, melly magát a' művet adja, magában rejti az eszméket is, mellyek szerint a' műv elkészült, és már ezen eszméknek eredetelig felhatni, a' művészet' rokon ágazatait egy közép pontra, u. m. a' lélek' geniális munkásságára visszahúzni, minden tudományos aestheticanának elkerülhetetlen feladatja, ha az író nem üres szóbeszéddel akar publicuma előtt felállani. Weber keservesen vette, hogy munkája' első része e' szempontból ítéltetett meg, de második részét még keményebb critica érte az elsónél, (Blätter für literarische Unterhaltung 1836, nro 214. 's köv.) mellyben systemátlansága, víz szín feletti hasztalan kepeszkedése, meztelen előadatnak. Mutatványul elég itt megérinteni a' poesis' és prósa' meghatározását általa, 's az arra tett észrevételeket.

A' poesis Weber szerint *taglalt beszédbeli hangművészet megkötött mozgásban*: a' prósa ellenben *köttetlen mozgásban forgó ugyan csak taglalt beszédi hangművészet*. Már ennél ugy mond egyik bírálója észképesleg vadabb ellen tételbe nem lehet tenni a' poésist a' prózával, ugy tekintve meg mind a' kettőt, mint művészetet. Hiszen a' prósa nem egyéb maga a' beszéd, ön tulajdon közvetleni beszélés' formájában, melly valamint egy oldalról a' legfelsőbb tökélyig javithatja és képezheti magát, ugy más oldalról az üresség' minimumáig vagy is a' lélek' homokosságáig lesüllyedhet. A' *prósa* nem más mint a' beszéd, ez pedig a' gondolat' formássága, ugyan azért a' poesisnek valamint nyelve ugy prósa'ja is van. A' prósa nem egyéb mint kifejezés, a' lélek' maga kifejezése, a' poesis maga a' lélek, minden művészetnek lelke, legszebb legtisztább alakban. De az író szerint a' poesis' felsőbbsege csak abban áll, hogy kötött mozgása van, sőt inkább a' művészet' formás határozásait követve azt kellett volna mondani, hogy a' poesis' természete a' szabad mozgás, a' prósa' pedig az ellenkező, mivel a' poesis külső alakja belső tartalmától függ, mellynek gyökere a' lélek' szabados reptü mozgása. A' rhythmust 's rímet csak a' hivatlan 's fel nem avatott művészek (ez esetben a' költők) fogják mindég a' poétai gondolatok' hátráltató lánczainak nézni, miképen a' prósa' beszéd is nagy akadály lesz mindég annak, ki a' szoros tiszta értelmesség' hiányát terjengő beszédmóddal akarja pótolgatni.

Blätter für liter. Unterh. (Nro 214. 's köv. 1836.) után K. F.

Cartesius und seine Gegner, ein Beitrag zur Charakteristik der philosophischen Bestrebungen unserer Zeit, von F. E. Hock. Wien, Beck. 1835. nagy 8-adr. 7½ ív. Ára 1 forint 8 kr. p. p.

E' kis munka' nagy része históriai foglalatú, czélja a' philosophiát egyeztetni, 's ha lehet egyesíteni a' theológiával, különösen a' keresztényen ekklézsia' vallástudományával. Hegel az író szerint kimerítette a' pantheismusnak minden formáit már, 's azért viszont szükség Des Cartesre visszamenni 's az ő dualismusát alapul véve tovább javítani a' philosophián, mely szerint a' tudásnak meg kell hajtani magát a' hit előtt. Az író, elveinek kifejtésében 's következtetéseiben nem nagyon szigorú, 's azért az ekklézsia', theologia', philosophia' fogatjait egymással öszveavarta, mellyeket egymástól megkellett volna különböztetni.

Blätter f. liter. Unterh. (Nro 235. 1836.) után K. F.

Vorlesungen über Philosophie, über Inhalt, Bildungsgang, Zweck und Anwendung desselben aufs Leben, als Encyclopaedie und Methodologie der philosophischen Wissenschaften, von TROXLER. Bern. 1835. nagy 8-adr. Ára 3 for. p. p.

Az író egykori tanuló társa Hegelnek, Jenában Schellinget hallgatta. Ezen értekezéseit Bernában számos és vegyes hallgatók előtt tartotta 1834-ben és 1835-ben, a' philosophia' külömbkülömbféle ágai felett, mellyekben nem csak azt tudatja, hogy Németország' nevezetesebb philosophiáinak nézeteiben nem osztozik, hanem a' Helvetákra nézve kívánatos dolognak is tartja, hogy ifjaikat többé német egyetemekre tanulni ne is küldjék, hanem otthon tanulják a' philosophiát, 's azt nemzeti bélyegűvé változtassák idő jártával.

Bizonyos mysticismus characterizálja Troxler' minden értekezéseit, azért a' mysticusok előtte mint például *Böhme Jakob*, nagy becsben állanak; igyekszik a' philosophiát egyesíteni a' keresztény vallással, melly állitmánya szerint a' mysticismus' utján elérhető. Értekezéseiben néhány itt ott elszórt helyes észrevételei mellett sok absurd és paradox dolgokat is vitat, mellyeket mysticismusra való hajlandósága miatt ki sem is kerülhetett. Így p. o. a' philosophiát az alsó nép osztálynak is felnyitni kívánná, hogy az abból merítsen, 's a' dologhoz értő pedig tudja, hogy a' philosophálás nem olly könnyű dolog, mellyben kiki, ha nincs meglegedve sorsával, vigasztalást találjon; miért írja Gel-

lius is „*philosophandum est paucis, nam omnino haud placet*. Illy tévedezése Troxlernek az is, hogy az identitás' rendszerét nagyon is magasztalván, a' világot pantheisálja az istennel, másutt pedig a' materiát sublimálja, a' lelkest pedig az anyagig lehúzza.

Blätter für litter. Unterh. (Nro 253. 1836.) után K. F.

Geschichte der Philosophie bei den Katholiken in Altbayern, Bayrisch Schwaben und Bayrisch Franken; von Dr. Th. H. RIXNER. München, 1835. S. 175. Ára 1 for. 30 kr. p. p.

Az író egykor a' freysingeni, passauai, 's ambergi lyceumokban philosophiát tanított, 's most nyugodalomban lévén írta e' könyvet, mellyben a' philosophia' régibb tanítás módjait Bavariában előadja, 's helyel magának a' tudományak historiáját is megérinti. Három időszakra osztja fel munkáját, u. m. 1472-től kezdve 1517-ig, innen 1781-ig, innen 1834-ig. A' ki a' philosophia' tanítás módjával közelébb meg akar esmerkedni, miképen divatozott az Bajorországban, az e' könyvben bővebb tanulmányt szerezhet magának.

Münchner gel. Anz. (Nro 12. 1836.) után K. F.

De la Métaphysique d' Aristote. Rapport sur le concours ouvert par l' Académie des sciences morales et politiques; suivi d' un Essai de traduction du premier livre de la Métaphysique. Par V. COUSIN. Paris, 1835. 8. VII. 184 S.

A' francia tudományos nemzeti intézet' philosophiai osztálya, 1835-diki jutalomkérdésében Aristoteles' metaphysicájának megvizsgálását tette ki, t. i. micsoda terv szerint készült az, mi a' foglalatja, mi befolyást gyakorlott a' későbbi metaphysicai rendszerekre, 's mellyek jó 's gyenge oldalai a' munkának? E' kérdésre kilencz értekezés készült, mellyeknek foglalatokról, becsökről, Cousin Victor adta írásbeli előterjesztését a' gyűlésnek, melly most itt nyomtatás alá is jött Aristoteles' metaphysicája első könyvének francia lefordításával együtt. Cousin' előadásából kitetszik, hogy Franciaországban a' philosophiai tudományoknak most sok kedvellőji vagynak, 's legérdekesebb jelenetnek tartja azon környülállást, melly szerint a' philosophia' historiájára most több és nagyobb gondot fordítanak a' francia tudósok, mint az elmúlt században, midőn a' philosophiát könnyű dolognak vették, 's annak historiájára majd tekintet sem fordítottak, minek megtanulását ha bár az terhes is,

nem lehet elmellőzni azoknak, kik ex. professo philosophálnak, méljebb 's érettebb gondolkodásmódra kívánnak szert tenni.

A' kilencz pályairat közül kettő kapott jutalmat, egyiket *Ravaisson*, még fiatal de igen jeles ember, másikat berlini Professor *Michelet* nyerték el. *Tissot'* dolgozatja is dicsérettel említetik. A' két jutalmat nyert pályairat nyomtatás alá fog jőni.

Münchner gel. Anz. (Nro 27. 1836.) után K. F.

NEVELÉSTUDOMÁNY.

Éducation maternelle simple leçon d' une mère à ses enfans, par Madame AMABLE TASTU. — Didiernél, 1836. Egy kötet 4-edr. két oszloppattal, fényesen nyomtatva és csinos vignetekkel díszesítve. Ára 14 franc.

Az „anyai nevelés“ czíme alatt *Tastu* asszonyság a' művészetek' és tudományok', az erkölcsan' és religió' mind azon első ismereteit gyűjtötte együvé, mellyekre gyermekeit oktatni köteles az anya. Jelenleg, midőn a' családnevelés' hasznait közönségesebben általlátják, 's a' gyermekek' nevelőházakba adatását már csak a' legrosszabb esetbeni módnak tartják, segéd módoknak olly személyek' számára, kik gyermekeiken egyáltalában nem segíthetnek máskép, — illyes munka valódi hijányt tölt bé, 's ha jól készült, bizonyos és tartós sükerre tarthat számot; mert a' felvilágosodás' kiterjedésével mindig több több anyák fogják magokat gyermekeik' nevelésére szentelni.

Tastu asszonyság könyvét napokra osztotta, 's mindenik nap a' gyermek' feltételes előhaladásához és elmethetségeinek fokonkinti kifejlődéséhez mérsékelt, különböző leczkéket foglal magában. Az első nap előtt áll egy rövid, egyszerű és könnyen emlékezetben tartható imádság, mellyet betéve tanuljon a' gyermek, 's melly közlésre méltó.

„Mennyei atyánk, atyja az egész világnak, te apró gyermekeidnek gondját viseled; de azt kívánod, hogy ennyi jószágért háladattal legyünk, 's hogy mély hittel kérjük azt, mire szükségünk van. — Mindenem tőled van; az élet és a' világosság, a' gabona mellyből a' kenyér készül, a' virágok, mellyeket nézni szeretünk, és atyám és anyám, és egész

családom; én nem adhatok neked egyebet, én istenem, mint az imádságot, mellyet reggel és este elmondok néked. — Mennyei atyánk, áldd meg az én ifjuságomat; szülőimért, magamért térdelve könyörgök néked: hogy ők boldogok legyenek, add nekem a' bölcseséget, 's bár az ő melege-
désüket érdemeljék mindig gyermekeik, hogy szerettenessenek tőlök és tőled.“

Az olvasás' taníttatása nyitja meg a' munkát. Tassu asszonyság a' tagolás' rendszeréhez ragaszkodik; a' munka mindazonáltal azokra nézve is hasznavehető, kik az újabb, gyorsabban czélt érő rendszereknek adják az elsőséget, ők itt mindenféle idomzatu betűket, 's azon szótagokat fogják találni, mellyeknek olvasása a' kezdőkre nézve legnehezebb. Aztán mindenik naphoz rövid elbeszélések csatoltattak, mi-
ket a' gyermekek előtt mulattatásul felolvashatni, vagy olvastathani velök is, ha példának okáért Jacotot' rendszere után indulunk. A' három első lecke után némi egyéb ismeretek is az olvasáshoz járulnak: illyesek a' színek' és különféle árnyalataik', továbbá a' vonalok' és alakok' ismerete. Ezen gyakorlatok koránt sem haszontalanok, mint azt első tekintetre netalán vélhetni; mert képzik az ítéletet és foglalatosságot adnak a' léleknek, 's tanúul szolgál a' tapasztalás, hogy a' nevelés' első lépéseiben mind arra van szükségünk, mi csak lefoglalni képes a' gyermek' figyelmét, 's mi őt értelmességének hasznavételére készíti.

Következik az írás, hol elégséges példányok találtatnak, a' theoriai elvekkel egyetemben. A' számok', a' különféle pénznemek', az órák ismerete a' mutató által, némi bevezetésül szolgálnak a' számvetéshez, mellynek elemei Pestalozzi' rendszere után adatnak elő. Most már az emlékező tehetség' gyakorlatára is terjeszkednek ki a' leccék, válogatott, különféle nemű verszeteket találnak itt a' szülők e' célra.

A' természettudomány nagy helyet foglal el a' mulattató olvasmányokban, 's e' tudomány valóban legérdekesebb a' gyermek' szemében. Csínos vignettek adják a' legnevezetesebb állatok' képeit. A' helyesírás, a' nyelvtudomány, a' földleírás, 's a' szent történetek egészítik ki a' munkát, melly az anyáknak jeles kalauzul szolgálhat, minthogy Tassu asszonyság a' legjobb mesterek' nyomán indult leccékiben. Boniface, Mialle, Gaultier, Peigné, ismeretes nevek az elemi oktatás' körében; a' földleírás Bailleul, Michelot és Balbi után készült, 's Fleury és Lhomond szerint adatnak a' szent történetek.

Az „anyai oktatást“ ezeknél fogva hasznos és jól készült könyvnek mondhatni, 's kézikönyvvül szolgálhat a' kötelességeiben eljáró anyának, jóltevő világosságot sugározván

a' kiseded' lelkébe, 's az erkölcsiség' elveit, a' szépnek és jónak szeretetét ébresztvén fel szívében.

„Bulletin littéraire et scientifique“ (Nro 8. 1836.) után

3.

Das Verhältniss des Elementarunterrichts zur Politik der Zeit. Eine Kritik des bisherigen Unterrichts und Darstellung der einzig heilsamen Unterrichtsweise. Staatsmännern zur Würdigung — Schulmännern zur gewissenhaften Beachtung, von Dr. J. B. GRASER, Bairenth 1835. 8-adr. 216 l. Ara 1 for. 30 kr. p. p.

E' könyv sok igen nyíltan és méltó szabadelműséggel előadott fontos igazságokat foglal magában. Szerző megbizonyítja, hogy a' kormányoknak még csak megállapodott elvök sincs a' nyilvános tanítás' vezérlésében; hogy az egész tanítás-rendszer — t. i. az eddigi főelemi tanításmódok, a' dogmaticai, felvilágosító és értelemgyakorló mód, — mind ekkorig semmit sem ér; sőt fölötte ártalmas; hogy a' státisztiztek politikai és rendőri szabályaikkal meg nem köthetik és el nem úzhatik a' korszellemet: hanem azt egyedül a' tanítás, de csak az igazi életre való tanításmód' használása teheti. — Itt oly tanításmódról van szó, melly az emberben a' valódi emberi életnek korán megveti alapját; oly életnek, melly a' kereszténység' elve szerint csak az organicus kapcsolatokban találja fel magát; oly életnek, melly egészen teljes egy szeghetetlen egyesület' eszméjével, — azért is a' való', helyes' és szeretet' érzésétől vezetetik; oly életnek, melly törvénytől függést, kötelességbeni hűséget, előkelők iránti tiszteletet változhatlan szent erkölcsnek tart; oly életnek, melly az ő örök elve és kortársai iránti szerelemtől természetesen és szünetlen hevül. — E' szerént kell alapúlnia a' földlakosok' együttélésének, mellynek természetes alaptörvénye a' béke és egyesség; azon élésnek, melly üdvét csak kortársai' boldog állapotjában leli, és azért értelmét 's erejét a' köz boldogulásnak szenteli, azért az élet' vezérelvének, a' kereszténységnek, hittel, bizalommal és szeretettel odadja magát. Hogy illy élet tanításmód által eszközölhető, és hogy ennek sürgetése nem valami felmagasztalt phantasia' szüleménye, szerző a' nyugottabb gondolkozó' meggyőződéseig ügyekszik megmutatni. Illy tekintetből következők körül vizsgálódik:

1. Németország' politikai állapotjáról az előkorra nézvest. 2. A' lázadás szelleme' keletkezésének 's növekedésének alapokairól. 3. A' gymnasialis tanítás' befolyásáról, a' nyilvános életből való tévelygő és veszélyes gondolkozásmódra. 4. A' népnevelésnek az idő politikájára való káros be-

folyásáról. 5. A' rendőri 's egyházi korlátozások' elégtelenségéről, az oktatáson kívül. 6. A' valódi elemi oktatás-mód' elveiről 's meneteléről, mint fő gyógmód. — Ezen elmelkedés tanít megnyerni azon tekintetet és meggyőződést hogy illy nevelésmód által minden tanítási tárgyak' ismeretei az organicus társas élet' özvesismeretére és annak mivelődésére úgy hatnak össze, mint napsugarak a' gyúlpontban. Ezen mód vezetí a' tanítványt az ország', Némethon' és Európa' és egész emberiség' életviszonya' ismeretére. Szerző ezen irományban ritka emberismeretet és szigorú logikai következetességet fejt ki, mellyek által Németország' első paedagogusa' rangjára emelkedett.

Ergänzungsbl. zur Allg. Lit. Zeitung (63. 1836.) után Sz. D.

Veillées d' une mère de famille, six nouvelles, par Mad. MANDEAU. Paris, Pesron. 1836. 12-edr. Ára 3 franc.

Jót is, középszerűet is találhatni e' kötetben. Irni az ifjuság' számára olly nehéz vállalat, hogy szerepcsésnek tart-hatja magát, kinek az csak félig meddig is sikerül; még pedig annyival inkább, mert kikerülvén jövendőre azon hibákat, mellyekbe esett volt először, tökéletes művet fog' adhatni. Manceau asszonyság általjában véve kelletinél tú-nabban viszi apró személyeinek szenvedelmeket, rossz tulajdonságaikat kelletinél inkább kifejleszti, 's így rossz példák-t tüntet fel a' gyermek' szemei előtt, minőket, úgy hiszem, tanácsosabb volna elpalástolgtatni, mennyire csak lehetséges. Mellőzzük el könyveinkben azon szenvedelmeket, miket kikerültetni akarunk velök, ők amúgy is elég példára fognak akadni a' világban, 's a' nevelés' első feladása abban áll, hogy ők hajlandóságot ne érezzenek azoknak követésére. A' rény', a' gyengéd érzelmek' 's a' bátor elszánás' ké-peit tüntessük fel a' fogékony gyermek szemei előtt.

Egyébiránt csak egy vagy két elbeszélést illethet e' vád. A' többiek megfelelővén a' czélnek, érdekességök mellett, a' gyermek' képességéhez idomított erkölcsi tanúsággal járnak, 's nemes érzelmeket fognak a' gyermek' szívében felcsiráztatni.

Bulletin littéraire et scient. (Nro 8. 1836.) után

S Z É P L I T E R A T U R A .

NÉMET ZSEBKÖNYVEK. 1837-re.

1. CORNELIA (Heidelbergben, Engelmánál), melyet SCHREIBER ALAJOS ad ki, mint mindig, úgy külsejére nézve, most is csinos, kedves jelenet. Tartalma legnagyobb részint sokoldalú, és az olvasót bizonyosan kielégítő folyóbeszéd; a' költemények alig foglalnak el két ívet. — *Blumenha-gen Vilmos*, lép fel elől egy „die Königin“ című történeti elbeszéléssel. Az ő muzája, mely éjszakot és delet, nyugotot és keletet beröpdesi, mint virágon a' lepke, ellebegve a' történetek' lapjai felett 's itt ott ragadmányt keresve, most Magyarország' történettáblait nyitotta fel 's közelebbi vizsgálatára egy epizodot választta. De B. úr *történeti* elbeszélésében nagy költői merényeket engede magának. Mert a' történet rajzolta Mária királyné, Zsigmond' neje, és B. úré, nagyon különböznek egymástól. Azonban az előadástól erőt, életet és érdeket el nem tagadhatni; valamint a' két nádor, atya és fiú, valódi költői alakok, characterek, minőket csak ritkán megáldott talentom foghat fel 's adhat elő. Szerzőnek különös, sokszor nevetséges módjai vannak az olvasó' figyelme' megkapására, péld: „Egy kunyhóban nyomorúlt ágyon fekvék egy lovag“. Azután a' lovagot körülményesen leírja, nevét pedig csak későbbben tudjuk meg. Vagy: „Egy porlepett, fáradt lovagsoport vonúlt éjszak felől a' sikon“ 's a' t. — csak sokára tudjuk meg, kik valának a' lovagok. Ezen elnyűtt mesterfogás mindig nyomorú. B. úrnak írásmódjában is vannak némi különösségek, melyek az egésznek ártanak. — A' többi három elbeszélés „Robert király“ *Janinski Eduardtól*, jó formán gyengébbek a' főlebb említettnél. *Schreiber*' elbeszélése igen kiterjedt, és sokszor elhasznált helyzetek körül forog, azért unalmas. De „Hölgydicséret“ költeménye bájos és erős; kétségkívül legjobb a' költői darabok közt. A' rezek közt kevés jeles van.

2. PENELOPE (kiadja HELL TÓDOR, Lipcsében, Hinrichs-nél) nem kevés bájost és kedvest hoz. Legelől van egy elbeszélés *Wachsmanntól* „Seine und Caucasus“ czímmel. Az embernek „Paris und Algier“ jut eszébe, 's előre gondolja, hogy a' darab' egy része Franciaország' fővárosában, másik Caucasus szirtfalai közt fog történni. Mint fonja tovább elbeszélő az egy nevezetes párizsi banquier' társasági és táncz-teremében felfogott fonalkát (mert fonal-nak nem

mondhatni) Caucazus' vad sziklái közt, nem áruljuk el; de meg kell vallanunk, hogy tárgy és előadás a' regényolvasóknak 's divatlap-olvasóéknak nagyobb részét kielégítendi. Éles characteristicát, mély tekinteteket az emberszívbe és elmés combinatiókat ugyan — mint Cervantes' a' novella örök mustraképeinek *Novelas exemplares*-eiben ajánlkoznak, — itt ne keressünk; de az elbeszélő ezen, mint más szüleményeinek sebességéről, könnyűségéről, és felületességéről is elmondhatni Poloniussal, mit ez Hamlet' örültsége felől mondott: módszer van benne, sőt gyakran lélek és háj is, — a' mi az ezt követő *Lüdeman* úr' „Sultan Gherry“ unalmas elbeszélésében nincs. — *Isidor'* novellája „Liarenbraut“ a' Corneliában levő tenger' mátkájának ellendarabja 's annak hibáiban szenved. *Häring'* közleménye a' horoszlói Sz. Katalinnál levő apácza-kolostorról az 1806-diki ostrom alatt, vonzó; de *Lindner'* életrajza (Henriette Katalin, ánhaltti herczegnéről) igen hideg. — A' költemények közt *Sprengel'* „Blumenkranz-a ad némi virágot, a' többi minél kevesebbet. — Metszvényei jelesbek, mint Corneliáiéi, főkép a' „Volksscenen“ és „der kleine Mönch“ remek.

3. TASCHENBUCH der Liebe und Freundschaft, SCHÜTZE ISTVÁNTÓL, (Frankfurtban, Wilmansnál) ez évben különösen vonzó alakban jelenik meg. — „Die geheime Sendung“ czímű elbeszélés *Wachsmantl*tól, méltán áll elől. — Haldeni Arnold, egy ifju svájci lovag, Bloisba jő, Medici Katalin' udvarába, kinek ember — 's világismerő szemét különös módon magára vonja, 's hol III. Henrik királytól bizományt kap Bretagneba menni, ott további parancsát várandó. Bretagne' egyik kastélyában szívét veszi egy nemes szüznél; ott egyszersmind megismeri vágytársát, navarrai Henriket, kinek elsikkasztására Katalintól küldetett. De ő megveti a' két Henrik' ajánlatait és új nejevel ősi várába, a' svájci hegyek közé siet, ott boldogságának örvendendő. — Ezen elbeszélés' főpontjai a' hős' naiv characterere, melly árnyéklaival együtt jelesen van megtartva, 's mellyben a' nemes a' nyerssel és természetérőssel valódi művészileg van vegyítve; aztán Katalin', III. Henrik' és a' magasszívú' Navarrai' történeti rajzképei. Annyi ügyességgel es bájjal előadott tárgyban némelly valószínűtlenségeket könnyen elnézünk. — „Blöde Liebe und kecke Freundschaft“ *Blumenhagen Wilmst*ól nagyon középszerű elbeszélés, kopott tárgya és ezen novellista' ismert monorja miatt. — Az ezek közé iktatott versek *Bechstein Lajostól* „Lieder junger Liebe“ gyöngédek 's érzelemteljesekek. — *Storch Lajos'* novellájában „Die Feenlinde“ benső valóság ugyan nincs, de előadása élénk és drámai. St. úr' sok novelláiban a' hosszadalmas expositiók fásasztják a' kegyes olvasó' türelmét; illy türelempróba

van e' novellában is, midőn az öreg haldokló Brine Daly titkát tizenöt lapon hordja elő. — A' zsebkönyvet „Bruchstücke eines Lehrgedichts“ Rückert-től, zárják be, melyek közt valódi arany szemek találkoznak.

4. URANIA. (Lipcseben, Brockhausnál), meglehetősen sovánnyul van kikészítve. A' címéréz, Humboldt Sándor, nem is hasonló, nem is jeles mű. A' többi rendetlenül összehányt metszvényekről sem mondhatni sok jót; a' tyroli nő kétségkívül legjobb. — Az első elbeszélés Schefer Leopoldtól „die Prinzeninseln“ némely hosszadalmas és ismétléseket kivéve, meglehetősen olvasmány; költői tartalma nincs. — Eichendorf József novellája „Schloss Durande“ úgy hangzik, mint reminiscencia a' Fouque' időszakából és revolutiozavar, melyben a' catastroph bonyolodik; — minthogy ez illy célra már olly sokszor használtatott, a' novella' vége kevés érdeket gerjeszt. Egyébiránt Renald vadász és testvére Gabriela, ügyes kézzel rajzolják. — Talán mindenek közt legérdekesebb Emerentius Scaevola' „Adoptivvater“-je. Minden van ebben, mit mai nap egy novellában megkívánunk: feszülés, irtózás, egymásra előbotló események, tanácsnokok és kormánytársak, pipafüst és mámor, és még más egyéb, mit olvasó a' könyvben megtalálhatand. — Tieck' „Wunderlichkeiten“ című novellája rekesztik be Uraniát. De itt korán sincs dolgunk valami szokatlan, hanem csak a' regény-írók' rendszeréni csudálatosságai; annyira, hogy ha nevét nem látná, senki sem jőne azon gondolatra, hogy e' novella a' híres költőtől került. Legvonzóbban tűnik fel a' characterek közt a' theologia' candidátusa, Márton, és sorsa kifejlődését az olvasó érdekel kíséri.

5. GEDENKE MEIN. (Bécs és Lipcse. Pfautschnál), hoz néhány jeles dolgozatot. Mindenek előtt a' címéréz „Lord Byron mint matrócza“ lelkes, nagy jelentésű és characteristicus, noha igen idealisált. Maga a' nemes költő is többre becsülé e' metszvény' eredetijét, mint minden más arczképét. A' többiek is jók. — Az elbeszélések közt kitűnök „der fünfte Act“ Tschabuschnigg-től és „der Glockenguss zu Iglau“ Ehrlich F Th.-tól. A' milly mindennapi az első' leleménye, olly derék a' kivitele. A' kifejlés megható, és némely helyzetek valódi költőileg előadvák. — A' másik előadási egyszerűsége és pompátlan színezete által ajánlkozik. — „Die Reise“ és „das Eisengitter“ hosszadalmas és untató elbeszélések; „das zerstörte Lebensglück“ nagyon közönséges műv. — A' költemények közt Enk, Manfred és Vogl-tól jók vannak.

6. IDUNA (ugyanott) tizenhetedik évében, hoz néhány csinos lapokat. Metszvényei közt csak a' csinosan gondolt és kivitt eredeti címéréz jeles; a' többiek részint másolatok,

részint csekély értékűek. — Az irati adományok közt elől áll *Langer Jánostól* „das kostbarste Kleid“ humoristicus elbeszélés. Egy szegény, szerelmes festész, ki Raphael nagy ügyességgel másolja, a' nélkül azonban, hogy talentoma által kedvese atyját céljára megnyerhetné, gazdag kegyurában figyelmet gerjeszt maga iránt 's tanácsra kéretik attól, hogy' lehetne egy fogadást megnyernie, melyet egy döllyfös Marchese-val tett. E' szerint az nyerendne el jókora pénzmennyiséget, ki legdrágább ruhába öltözik. A' festész tanácsolja kegyurának, hogy öltözetét Rafaellal béleltesse meg. Ez utóbbi nyeri meg a' fogadást, és azért a' tanácsadót olly gazdagon megjutalmazza, hogy az kedvesét elnyerheti. Az egész jól van elbeszélve; csak az csudálatos, hogy' adhat művész olly barbár tanácsot. — „Leiden und Freuden eines Heldenspielers“ *Hannaschtól*, élethől merítettnek látszik, és valósága 's egyszerűsége által vonz. — „Die Retterin“ is, *Draxler-Manfred-től* kellemes olvasmány, noha alapja sem új, sem költői. — A' költemények közt *Vogl-éi* tűnnek ki báj 's nyelvkönnyűség által. — Az egész könyv' nyomata fölöttébb apró betűjű, szemkinzõ.

7. SIONA (Waldow Hermanntól, ugyanott), társaitól céljára 's kikészítésére nézve különbözik. Czimreze „Ecce Homo“ Guido Reni után Kotterba-tól metszve, remek. Ugyan e' művésztől vannak még „Der Schutzgeist“ Weigl' rajza után, és „das schlafende Kind“ kitünõk komoly nagy-szerűségök 's előadatási bájuk által. A' két hátra levõ „Maria mit dem göttlichen Kinde“ és „die Kirchengängerin“ nem olly vonzó. — Literaria része is szinte illy komoly characterű, vallásos tartalmú, noha több oldalusággal. — A' *Buhrowtól* közlemények ugyan néha a' prosaihoz közelítnék; de még is bizonyítják a' szerző' nagy nyelvügyességét; apró természetrajzai gyöngédek és lelkesek. — *Fnk'* nagyobb részint izletes énekeket ad. — *Fitzinger* oratoriuma „die Geburt des Herrn“ Siona' legvelõsb költeményei' egyike. *Seidl*, *Vogl* és a' kiadó az egész szép koszorúba néhány illatos virágot fonának. E' zsebkönyvet nagy készséggel ajánlhatni a' szép barátainak.

8. *Vielliebchen*, (*Tromlitztól*, Lipcsében Baumgärtner-nél), kecses formában lép elő. Czimlap és címrez különösen szépek; ezekhez méltók a' többiek is. Két elbeszélés van benne „der alte Guarillo von Granada“ és „Scenen aus dem Leben König Christians von Dänemark“. Ez a' szerkeztõ közönségesen ismert monorában van írva, könnyeden, felületesen, sok hosszú phrasisokban csekélységért; van benne sok virág és tarka hiábanvalóság, de sehol valódi helyszínezet. Amaz ellenben kedvvel van dolgozva 's megnyeri

a' lelkes olvasót. Spanyolhon olly ország, hová lelkes elbeszélőt mindig örömet követünk, minthogy arról regényes méz csepeg, 's lakosai' characterében valami eredeti van. A' szerző tárgyát a' Christinók és Karlisták közötti mai háborúból vevé, mi által az érdek szembetűnőleg nevedik. Noha kitetszik az elbeszélésből, hogy szerző nem látta Spanyolországot; jóllehet az egész inkább egymás mellé rakott vázolatokból, mint összhangzó eseményekből áll; és végre ámbar a' henne levő terjedtség és üres szöbőség gyakran sért: mindazáltal ez, élénksége 's az előadás' vidorsága által, szerző jobb dolgozatai közé tartozik. Általában megjegyezve, szerző írásmódjára 's nyelvére kevés gondot fordít.

9. VERGIESMEINNICHT. (SPINDLERTÖL, 8-dik év, Stuttgartban, Hallbergnél). Metszvényei, a' szép Katalint kivéven, melly characteristicus és ízletes, hitványok. A' könyvecske literariá tartalma két elbeszélésben határozódik; egyik: „die Prophetin zu Rottenbrunn“ Bajorország' 1705—1706-diki történetéből. Spindler úrnak élénk módja, körképeket rajzolni, közönségesen ismert; ebbéli tehetségének jelét itt is adja. Nagy elevenséget hoz rajzába mérséklett használása által azon kerületi beszédmódnak, hol az elbeszélés történik. Hueber atya remekül van rajzolva 's az egésznek fénypontúl szolgálhat. A' jósnő kevésé érdekeli; a' holdkórságot a' költők és regényírók már annyira kimerítették, hogy szokott tüneményeivel többé nem gerjeszt érdekelt. — A' második elbeszélés „der Wechselbalg“ boszorkánytörténet a' 17-dik Századból. Expositioja szembetűnőleg hosszú 's az egyes characterek igen tulságosak, például, az öreg Hedwigé. Külömben kitűnik itt is Sp. úr talentoma bizonyos időnek, annak irányával 'sa' t. együtt, világos, határozott vonatokkali előtűntetésében, a' nélkül mindazáltal — mint W. Scott' hivatlan majmoló serege cselekedni szokott — hogy apróságok 's aljasságok' üres rajzolásai által az olvasó türelmét veszedelmes próbára tenné; vagy minden pillanatban ügyekednék avval jól megértetni a' szerző' historiátlan historiái irányát. Egyébiránt a' nagy bőség, mellyet Sp. úr néha fölveszen, expositioji' szélessége, személyeinek hosszas össze-visszabeszélése, képeiben és rajzolataiban árnyékok, mellyeket kerülnie kellene.

10. Kedves adomány a' Frölich A. E., Wackernagel G. W. és Hagenbach K. R. uraktól szerkesztett ALPENROSEN, is (Aarauban, Christennél). Rezei közt különösen tetsző „'s heimelig Hüsli“ (a' biztos házikó). Érzelmesek és kitűnők benne a' Hegner Ulrich', Hess Dávid' és az idősb Wyss Rudolf' költeményeik. A' Tscherner Péter' novellája „die Alpenbräute“ érzelmi elevenségre, élénk tekintetre és nyelvhatalomra mutat. Ha némelly motívumok 's helyzetek

nem újak is; de kipótolják azt a' nagyszerű hegyi ábrázolások és néhány találó bélyegvonalmai a' hegyi lakosoknak 's azok életének. — Egyik a' legérdekesebb czikkelyek közül *Rehsteiner* lelkészről „Wanderung auf den alten Mann“ Sánti mellett, mellynek ormán ekkor 3—4 vakmerő még alig pihente ki veszélyes útjának fáradaimait. Sajnálhatni, hogy szerző a' természettudományokbani terjedtebb ismerettel nem tevő minden oldalról érdekessé hegyi vándorlatát. Egyébiránt a' fűvésznék e' leírás' tetszeni fog; sőt a' közönséges olvasó is érdeklődik az azt kísérni, minthogy leíró kalandját ügyesen és elevenen adja elő. — Kevésbé kielégítő „der Kirchenbau“ *Fröhlichtól*, és „die steinernen Gäste in der Sylvesternacht.“ — A' költemények közt legjobban sülték el a' kiadókéi, *Burkhardt*, és *Schuler-éi*, mellyeknek a' svájci hegyvidékek' nagyszerű természete kölcsönözött tárgyat és színt.

11. Új tüneményül jelenik meg az Almanach-literatúrában „DEUTSCHES TASCHENBUCH (kiadja *Büchner Károly*, Berlinben, *Duncker* és *Humboldt*nál). Czimreze, *Pückler-Muskau* herczeg, szorgalmas mű, ízletes és élénk; más két rezei is „das Königsmonument zu München“ és „der Charlottenhof zu Potsdam“ ízléssel választva és gyöngédek. Irati tartalma nagyobb részint komoly. *Pückler* herczeg' characteristicájában *Mundt Th-tól*, alig van valami új, de elrendelese jóslult. — *Gruppe'* értekezésében „über die neuere deutsche Kunst“, melly ugyan derék munka, gáncsolhatni, hogy nagy feneket kéri neki. — „Physiognomie der deutschen Literatur in den Jahren 1835 und 1836“ *Marggraff Hermann-tól*, nem hű rajzolata az új német literatúrának. Csak odavetett plúrisokkal itt nem lehet elhatározni. „Szép irodalmunk elmébségben szenved.“ 153. lap. Inkább azt hihetni, hogy nem bír az valódi, természeti elmesség' szükséges mértékével. Dicséretes a' szerző' iparkodása, mellyel a' literátorok közötti békes szellem' szükségét adja elő, mert a' harc, bár milly üdves legyen is, de az elkeseredés, személyes gyűlölség és ellenkezés miatt mindenkor káros. A' ki, a' helyett, hogy a' művészetnek és tudománynak szolgálna, önszerelmét nevelve, önmagát inádjá és magát pártszellemtől vezetetni hagyja, mindig megvetést érdemel. — *Willibald Alexis'* novellája „Herr von Sacken“ középszerű. *Kopisch Auguszt'* novellája; „der Träumer“ tárgya lehet egy legújabb divatú melodrámanak, vagy operának. — Az általában jól választott költemények közt is van egynehány jeles.

12. NOVELLEN-ALMANACH (*Lipscse. Schrecknél.*) is most lép föl először a' zsebkönyvek közé, még pedig nagyon igénytelenül, réz, arany metszet, és költemények nélkül. Két

darab van benne: *Bronikowszky Sándortól* „Sieben Sylvester-Abende“ és *Marsant Vilmostól* „der alte Souffleur.“ Amaz életrajz az újabb időből, könnyen és ügyesen elbeszélve. Ha alapideája költői is, de nem az kivitele, midőn szerző a' közönséges regény-olvasók' kielégítésére ereszkedik le. Ezt mondhatni a' másik novella' írója felől is. — Általában e' zsebkönyv, olcsósága mellett sem maradhat fen, ha kiadó jobb dolgozatokról nem gondoskodik.

13. FRAUENLOB (Vogl Jánostól, Bécsben). Szép rezei közt kitűnik különösen „Victorine“ „Kind in der Wolfsschlucht“ és „Imre“. — *Leitner'* novellája „die seltsame Maske“ kedves olvasmány. — *Schmidt August'* novellájában „Imre“ láthatni a' keresett hatást — de nincs benne emelkedése az érdeknek. — „Malborough's erste Liebe“ *Fitzinger Ferencztől*, helyszínezet nélkül van, a' mellynek erős volta első feltételei közé tartozik a' történeti novellának. — *Jäkle Bernáttól* „die Erscheinung. — Magyarische Sage.“ Ennek is hibázik helybélyegző tonusa, 's e' nélkül — egy pár hely' változtatásával épen úgy történhetnék ez az orkadi szigeteken, mint a' Magyarok' földén. — *Lademann'* „Kraft und Schwäche“ című novellájában is a' „Schwäche“ uralkodó alkrész, minden fenhéjazó előadása mellett is; ilyen „das alte Schloss“ is. — „Der Meisterlügner“ slavoniai rege *Vogl Jánostól*; inkább monda, melly élénken van előadva. — A' versek közt *Kufneréi* és a' *kia-dóiéi* tűnnek ki.

Allgem. Literatur Zeit. (Dec. 1836.) után Sz. D.

Book of Table Talk's a' t. (Asztalfeletti beszélgetések' könyve, fametszetekkel világosítva.) 2 Kötet, 8-adr. London. *Knights-nál.* 1836.

Az előttünk fekvő takaros két kötetecske apró elbeszélésekből, anecdotákból 's a' t. áll, mellyek ha néha nem egészen újak, még is általjában véve mulattatók. E' gyűjtemény' becsét olvasóink néhány közlésből fogják legkönnyebben megítélhetni, 's például felhozzuk e' következőket;

„A' francia revolutio első éveiben Párisból elutazván egy marquis, megállítja a' sarampónál, 's kérdezik, hogy minek hívják?

Monsieur le marquis de Saint-Cyr, volt a' válasz.

Oh, oh, nekünk már nincsenek monsieur-ink.

Nevezetek hát marquis de Saint-Cyrnek a' lajstromban.

A' nemességi címek eltöröltettek.

Igy csak de Saint-Cyrnek is írhattok.

Az egyenlőség' napjaiban a' de szócskának egyáltalában el kelletik maradnia a' névtől.

Írjatok Saint-Cyrnek.

Azt nem tehetjük, a' szentek' nevei kitöröltettek a' kalendáriumból.

Legyen hát Cyr a' nevem.

Sire! (franciánul így éjtetik a' Cyr szó) ez a' minden nevek' legrosszabbika; a' sirek, hál' Istennek, eltöröltöttek örökre."

Ime egy másik.

„Több évvel Macchiavelli' halála után bizonyos Lucchesini nevű jesuita közrebocsátott egy könyvet, e' cím alatt: „Sciochezze scoperte nelle opere del Macchiavelli, dal padre Lucchesini“ (Macchiavelli' munkáiban fölfedezett fonákságok, pater Lucchesini által). Minthogy pedig e' cím sokkal hosszabb volt, semmint a' könyv' hátulján elférhessen, az akkori könyvárosok megrövidítve így adták: „Sciocchezze del p. Lucchesini“ (pater Lucchesini' fonákságai) 's ez' egyszerű megrövidítés által jutalmát vette az ember."

Befejezésül álljon itt még egy harmadik.

„Egy angol kereskedési hajó, midőn Franciaországgal békében volnánk, Franciaák által elfogattatott, és St. Malóban, mint zsákmány, a' francia hajónak odaitéltetett.

Az angol hajónak ura, egy becsületes quaker, Cromwellnek panaszkodott ez' eset iránt. Látván ez szoros vizsgálat után, hogy talpig becsületes ember a' hajó' volt birtokosa, 's hogy semmi törvénytelen kereskedést nem űzött, kérdést tőn neki, ha nem akarna-e egy levelet vinni Párisba. Igent mondván a' quaker, azzal eresztette el őt, hogy készülne útra, 's más nap' reggel jelenjék meg ismét.

Ekkor Mazarin kardinálnak szóló levelet adott által az embernek a' Protector, olly utasítással, hogy csak három napig várakozzék a' válaszra. E' válasz alatt Cromwell az elcsent hajó' és teher' egész becsúsummáját értette.

A' becsületes quaker híven követvén e' tanácsot, midőn látná, hogy diplomaticai fogásokban áll a' válasz, harmadik nap' Angliába utazott ismét, 's visszatért a' nélkül, hogy küldetése' czélját elérte volna. No's barátom, kérdé a' Protector, megvan-e a' pénz? — Nemmel válaszolván a' küldött, ennek lakását feljegyeztette a' titoknok által, 's azon ígérettel, hogy őt rövid idő múlva megint értesíteni fogja, elbocsátotta.

A' nélkül hogy halasztásokba, vitákba és diplomatiái ügyvitelbe ereszkednék, a' protocolumok' és conferentiák' üres parádéja nélkül, mi közönségesen csak időt rabol, 's kielégítő eredményre még sem viszen; a' nélkül, hogy ki-

vánatát ismételné, vagy bánásmódjának okait előterjesztené, Cromwell parancsot ad vala, annyi francia hajó' elfoglalására, mennyit csak kézbe keríthetni. E' rendelet' következtében több hajó' zsakmányképen az angol partokhoz szállítottott, 's a' rakteher nyomban a' többet ígérőnek odaíteltetett. A' bégyült summából a' hajó' és teher' árát quakerünk' kezéhez szolgáltatatta, a' francia követnek pedig ki nyilatkoztatta, mi oknál fogva rendeltettek legyen ez' elfoglalások, 's őt egyszersmind arról értesítette, hogy a' bégyült mennyiségből fenmaradott summát általveheti, 's az elfoglalt hajók' tulajdonosainak általküldheti."

E' történecskét Paulteney' tanúsága után adjuk, 's ő úgy szól felőle, mint az alsó házban, parlamenti vitaközben fölhozott tárgyról. —

The Athenaeum (Aug. 1836.) után.

3.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

Der Mensch und die Sterne. Fragmente zur Geschichte der Weltseele, von W. PFAFF. Nürnberg, Campe. 1834. 8-adr. Ára 1 for. 30 kr. p. p.

Pfaff dr. prof. és császári orosz tanácsnok, e' munka' szerzője már maga is a' csillagokhoz ment, mellyek' titkait a' földi szem előtt megnyitni ügyekezett (megh. 1835-dik év' nyarán), és a' nagy gondolat talán már világosb fogott előttelenni, mellynek e' könyvben csak töredékeit adá. Ezen világ' lelkéről szóló töredékek a' csillagászat' és magasb természettan' különféle egyes tárgyairól egyes értekezések. Az egész könyv hasonló egy csillagászteremhez, mellyben folytonos fonal nélkül, érdekes és tanító beszélgetés tartatik. Az ember és csillagok közötti viszonyról 's a' világlélekről gondolatok, mellyeket a' cím szerint várhatni, csak közvetve gerjesztetnek föl, azok' további kifejtése pedig az olvasóra bízatik.

A' könyvet Herschel' végső értekezése nyitja meg. Mit a' nagy látó kinyomozott utolsó tekintetével, mellyet e' földről az ő ismerős csillagvilágába vetett, mint utolsó hagyományja annak, ki hosszú életében a' tőle feltárt ég' kincseit a' számos örökösök' gyűjtögeté, itt előada-

tik mint ipartörke, melyre a' szerző következő nézeteit is alapítá. Az ég' szerkezetét kikémleni, vala Herschel' vizsgálatainak czélja, az ő utolsó életéiben. Hogy ezen szerkezetben lévő végtelen űrt csak némileg is felfogja, *csillagtávulságokat* vett föl, az az a' földhöz legközelebbi állócsillag' távulságát (péld. a' Szíriusét), mely még eddig maga is mérhetlen, és a' nagy törvényt, mely szerint a' naprendszerben lévő még sokkal felfoghatlanabb mélységet mére, abban kereste, hogy valamint a' fény' útja időmértékül szolgál, úgy a' fény' világossága is szolgálhat mértékeül az iszonyú távulságnak. Vagy: a' látcsó' hézag - átható ereje úgy van a' puszta szemre, mint a' látcsóvel elérhető csillag' távulsága a' puszta szemmel elérhetőre. Az emberi szem' ereje fegyverzetlen, tizenkét csillagtávulságon hat keresztül az az égürben. Az arány tehát röviden ez: ha egy csillag' megpillantására a' látcsó' olly ereje szükséges, mely tizenkét-szerre nagyobb az emberi szem' erejénél; úgy föl lehet venni, hogy azon csillag — minthogy fényereje épen ollyan, mint szíriusé, vagy oroslánszivé 's a' t. ha az tizenkét-szer tizenkét azaz 144szeri távulságba hátrálna — csakugyan 144szeri csillagtávulságnyira hatott az égbe. A' leggyöngébb fénykődök, melyeket a' puszta szem csak hajjal ér el, az ő látcsóve által csillagokká és csillagcsoportokká olvadtak fel. És ezen csillagcsoportok valának azok, melyekre Herschel új mérés módját különös szorgalommal fordította, és melyekhez a' világrendszer' alkatáróli legfönségeseb következtetéseit kötötte. Bár csak „a' nagy végtelen világóra idejét“ olly csillagcsoportoknak a' téjütoni lassu megjelenésök szerint mérte volna meg. Azok mint előtte rémlék, jövevények gyanánt, kiket magasb nemű vándorlás vezérel hozzánk, mindig csoportosabban jelentek volna meg 's mindig világosbak 's láthatóbbak lettek volna. Herschel' említett értekezésében 48 csillagcsoportnyi mélység van meghatározva, 's egy találynak illy közelítőleges megoldása új 's nagyobb talányokat gördít elé. Egyik nagyobb abban áll, hogy mind ezen csillagcsoportok, kettőt kivévén, ezen mérés szerint, olly hézagot töltenek be, mely sokkal, részint 8000szerre kisebb annál, mely az égüreg' azon tájékán, hol mi vagyunk, a' legközelebbi állócsillagig való hézagot elfoglalja. Mi mérhetlen tömötség lehet ott, hol egy hézagban talán 50,000 csillagok vagy fénypontok kiosztvák, minőt nálunk csupán a' naprendszer foglal el; oda nem számlálván azon kődöket, melyeket még a' látcsó sem olvaszt csillagokká. Közel van itt a' gondolat egy „örök napfényhez,“ melynek egy olly csillagcsoport' vidékében uralkodnia kell. E' gondolatot felvilágítandó, Pfaff úr az olvasót egy illy csillagcsoport' kö-

zépontjába teszi. Sok száz, talán ezer csillagok, ragyogók mint első nagyságuk, környelik ezen központot.

„Sehol homályos ég; minden fény, sehol árnyék, napal vagy éj; mintha a világ csak magában, önmagában gyönyörködőleg volna ott. Testi szemünk azt nem látja, mert itt csak a homály és világ közötti harcztot látjuk; ott nincs idő és módunk szeréni öröklét, mert a mi időnkét nap és éj teszi és a világ mozgása a homályos égen.“

A talányok azon tömérdek mezeje, melyet Herschel a kettős csillagok fölfedezésével megnyitott, Pfaff úrnak is elég anyagot ad a kétést áltételekre. Így annak, melyet *hattyú' szálló csillagának* nevez, a mellett, hogy kettős csillag, különös saját mozgást tulajdonít. Kiszámoltaték ugyanis, hogy ha egyiránt mozogna, mintegy 69,000 év múlva érne az éggolyón oda, hol az Orion csillagzat áll. Egy igen kis, sötétes csillagcsa teszi vele a nagy útát, miközben körülé is, mint annak holda, forog. Ezen csillagcsa mintegy háromszázhatvan év alatt kerül meg központi csillagát. Valyon planeta-e e központi csillag, mely maga is napot kerülget? Úgy azon napnak sok milliószorta nagyobbak kelene lenni e csillagnál, s mintegy 216,000 év alatt kerülné azt meg. Tömérdek nehézségek jönek itt elő, szerző tehát más szempontot választ, melyet röviden így ad elő:

„Ezen csillagokat, melyeket mások holdak gyanánt kísérnek *szabad üstökösök*ként kell tekinteni. Épen azért, mivel magok vállasztottak magoknak kísérőül napot, nem tartoznak semmi más nap alá s ahhoz planetákként nincsenek kötve. Az ég szabad vándorai ezek. Nem tudjuk, minő törvény jeleli ki pályájokat az égen; de hajlandók vagyunk állítani, hogy az valami magasb (és más), mint a, mely közelünkben uralkodik. Ezen csillagok nem mentek ugyan a testiségtől; de fölülemelkedettek azon anyagi telhetetlenségen, hogy minden másokat magokhoz ragadozzanak s azokkal egyesüljenek. Erejük kísérő napjaikra van fordítva, és a más világtestek iránti pusztító vonzeró feloldva s elenyészve; és minthogy illy nyájas napok a kör helyett nagy terjedelmű pályákon is vándorolnak, megérhetjük egykor azon látványt, hogy egy olly nap planeta-rendszerünkbe alászáll, nem ellenségesen, hogy tolakodásában anyagokat raggadozzon magához, hanem szeliden, önmagával már betelve, csak mint egy fénylő gondolat. Akkor úgy törvény fog jelenkezni. Nem minden világtest vonzódik máshoz s akar, mint mondják, azzal egyesülni. Nincs többé attól félni, hogy egykor a világegyetem idomtalan romba dől. Minden külső háborítástól menten egyesültek már számtalan napok csillagsoportokká és csillagrajokká, nyugalomra és örök napfényre.“

Tudva van Kassiopeja' híres csillaga, mely a' Bertalané' évében (1572 Novemb.) hirtelen előtűnt az égen a' csillagtapasztalt Tycho de Brahe-t, ki a' ragyogó idegent hirtelen a' jól ismert csillagok közt megpillantá, oly névtelen bámulásba hozta, hogy előhitt cselédek' s parasztok' szemével is ügykezett magát meggyőzni, nem csalképet lát-e. Majd átragyogván Szíriust és Jupitert 1574-dik év' Martziusában eltűnt. Pfaff úr „Tycho' csillagát úgy tekinti, mint fáklyát, mely az akkori csillagászi homályt felvilágosítván utat nyitott a' Kopernikus' rendszerének, megmutatta a' csillagkörök' végtelenségét, s általában a' világ' szeméit inkább a' csillagos égre fordította. Ezen csillagróli némelly theologiai vélemények szerint az is mondatik, hogy a' stella mirabilis Cassiopeiae volt azon csillag, mely keleten az üdvözítő' születését a' bölcsekkel tudatta; de ezt Pfaff úr nem igenli. Münter' tudós vizsgálatai óta ugyan csaknem bizonyosnak tartják, hogy a' bölcsek' csillaga Jupiter', Saturn' és még Márs' pompás közelítése volt a' Hála' csillagzatában. Kepler' csillagát is, mely 1604-ben a' Kigyótartó' jobb lábánál tűnt elő és el, úgy tekinti szerző, mint főpontot a' csillagászat' történetében.

Töredékesek a' gondolatok a' világerőművezet' egységéről s a' világok' sokságáról, a' holdlakosokról és a' világo' népességéről. Szerző még egy központi napot hisz; a' planetáknak kijelenti halálukat; azok mint pillék a' gertya körül, mindig szűkebb körben fognak kerengeni a' nap körül, míglen sírjokat találják.

„Így Uranus az alsóbb planeták' minden sorsán keresztül megy. A' föld oda jut, hol most Venus, aztán Merkur van, mielőtt a' nap fölvenné. Így a' többi planeták is. Csudáltuk a' világ' egységét, de a' minden planetarendszereket váró sír' egysége most annál rémítőbb, lázítóbb gondolat. A' nélkül, hogy Newton azt sejtette volna, a' helyett hogy a' természet' legegyszerűbb életének törvényeit tanítaná, egyszersmind az ő halála' történetét írta meg. Vagy vidámabban mondva ki a' planeták' s azok' lakosai' lassankénti nemesbülésének s tökélyesbülésének történetét a' nappal leendő egyesülésig.“

Ezen vélemény azonban összeütközik Schmitz úr' s mások' legújabb csillagászi zúrterveivel s a' napátmérő' felszámolásával, mely Ptolomaeus óta különféle időkben történvén, a' nap folyvást kisebbnek találtaték. Szól továbbá a' mai természetbölcselkedőknek; megtámadja a' nagy Aristotelest is, hogy ő alsó fogán áll a' lajtorjának, mellyen 2000 év' befolyta alatt lassan emelkedének azon magasságra, hol a' mai nagy csillagászok — köztök Pfaff úr is — áll-

nak. Aristoteles, úgy véli, a' botorságokra nézve nem áll Ptolomaeus után.

Sokkal érdekesb szerző, midőn olvasóit planétarendszerünk' szüllaajstromába hagyja tekinteni. Ugyanis a' nap úgy van, mint egy virágzó anya vén leányaival, úgy hogy kételkedhetni, mellyik anya, mellyik leány. Buffon úgy hiszi, 's azt okosan tőle rossz neven nem vehetni, hogy a' nap a' planeták' anyja; Pfaff úr ellenben így szól: „Csak röviden akarom mondani: a' nap ifjabb a' földnél. A' legnemesb- mond- minden jelenetekben, képzeldésekben legutólsó, és ha valaha a' naprendszerben kifejlődés történt, annak a' legkülső határnál kellett kezdődnie 's a' nap arany magvában végződnie.“ Laplace-ra is hivatkozik, a' ki pedig a' napot a' planeták' anyjának vallotta, midőn azt mondja, hogy a' naplégöv kezdetben minden égi testek' pályáján túlterjeszkedett, és lassanként huzódott vissza mostani körébe, miközben ezen légöv' határán az égi testek halkan képződének. A' napot az égitesteknél ifjabbnak tartani annyit tenne, mint ha valaki az anyát, ki számos szülés után összetöpörödött, gyermekeinél ifjabbnak akarná tartani. Inkább De Maillet-re hivatkozhatott volna, ki ugyan csak ezen véleményben van.

Csaknem messzevitt azon gondolat, hogy egykor az égitesteknek, ha mindnyájan közlekedésbe jönek, „köz-tavaszk" lehet. — Ellenben érdekesek Mársnak legújabb vizsgálatai, mellyekben megállapítatik, hogy Mária földünk' ikertestvére; forgás, égöv, légkör mindkettőnél hasonló; de állása ránk nézve megfordított; délsarka a' szárazföld' elosztására nézve megegyez földünk' éjsarkával, nála ott, nálunk itt van legtöbb száraz. Nála is mind a' két félkör másképen van alkotva. — Szerencsésen kidolgozott a' saturn-gyűrű' leírása. Az olvasó ezen gyűrű' egyikére állítatik 's annak belső oldaláról nézván, maga látja, hogy Saturn 140szerte nagyobb, mint mi holdunkat, Saturn' hét kísérőit és a' többi csillagos eget látjuk. A' két gyűrű közötti hézag körülbelől annyi, mint az út Pétervártól Konstantinárig. Egy nap és éj ott annyi, mint nálunk tizenöt év. A' gyűrű planetájának vulkáni szüleménye. Saturn gyűrűjének nem épen közepén van.

A' Noe' szivárványáról értekezés egy áltételt ad elő, mellyel a' bibliai mythust melly szerént a' földön Noénak tűnt fel először szivárvány, természetesen magyarázza. Az özvönvíz, az az földünk' utolsó kifejlődési szaka előtt földünk' légköre a' holdétól, nem volt különválva, és ezen zavaros vegyület' állapotjában nem volt képes szivárványt hozni elő. Az első szivárvány tehát jele volt e' zavargó kifejlődési folyam' végének, frigyképe a' természettörvények'

állandóságának; mert míg szivárvány tűn fel, lég és víz, fény és szín, hó és gőz és súly között a' változhatlan törvény és viszony meg nem bomlandik.

A' csillagtávolságok' felszámolására nézve nagyot reményl szerző a' szelid kométákból, a' mint nevezi azon két üstököst, mellyek a' szilajon száguldozók közül állatkörünkbe 's a' csillagászok' rendelkezése alá kerültek. — Csodálatos tervet közöl egy közönséges szökő napra nézve, 's világosan adja elő Julius Caesar' és XIII. Gergely pápa' kalendariumjavítását is. Csakhogy Caesar nem Februar' 28dik hanem 23dika és 24dike közé szúrta ba a' szökő napot.

Ezekből láthatni, hogy Pfaff úr sok érdekest ékesen és a' mathematicai nehézségeket könnyü, tetsző beszédben előadva közöl. — De a' népszerűség és humor és egész nyelve ízetlenek, 's hiba, hogy Fontenelle' mesterművéből is „Mullatságok a' holdak' többségéről“ sokat hord elő, 's ez által a' francia' virágos, élénk és sima társalkodására emlékeztet. Szerző előszeretettel van a' titokteljes iránt 's avval sok olvasói' izlését eltalálta, Mellyik égi testen várja ő most ezen titkok' megoldását? ki fogja ott jeles munkáit 's e' könyvet is bírálni? Ott Fontenelle oktatást adand neki a' mathematica' udvari nyelvében; a' bölcselkedők ostromolandják az ő világlelekröli tévedéseit; a' hittudósok útba igazítandják azért, hogy a' Zsidók' pascháját aratásünnepöknek nevezé, melly pedig pünkösdkor volt; az utolsó Római' árnyéka haraggal lépend elébe, mert Julius Caesarnak egyenesen császár címet ad; de a' nagy Aristoteles, kit olly sok hatorságokkal vádol, az erlangai csillagásznak, szíves látása' jeléül talán nyájasan kezét nyujtand.

Blätter für liter. Unterh. (Nor. 228. 1836) után Sz. D.

Überblick der physikalischen Wissenschaften in ihrem Zusammenhange, von MARIA SOMMERVILLE. Übersetzt nach der zweiten Auflage des englischen Originals. Mit einer Vorrede von K. F. KLÖDEN. Berlin, Lüderitz. 1835. 8adr. Ára 3 f. 45. kr. p. p.

Klöden úr ezen munkához írt előszavában szintügy rezhajlatlan mint való ítéletet mond erről. „Ez magában is úgy mond-nevezetes, mint asszony' szellemi műve, ki a' természettudományokhoz élénk érdektől vonatván, nem vonakodott még a' mathematicai calculus' és analysisnek asszonyi szellem előtt igen elzárt részleteivel is megbarátkozni, 's ezen biztos vezér' kezénél fogva a' tudomány' mélységébe lebecsátkozni. De e' mű ezen körülményt elmellőzve

is becses; mert összevont lelkes átnézetét adja a természeti tudományok' minden eredményeinek, nem csupán töredékekben, hanem egymás iránti viszonyaikban 's összefüggésekben, — a' mit ezen kívül nem bírunk. Kezdnék, bár milly egyszerűnek lássék is, nem volna e' munka nehézségek nélkül. Ezen egyszerű színt nem annyira a' foglalat' felfoghatósága, mint inkább a' mathematicai formák' nélkülözése okozza. A' szerzőné odaállítja az épületet, a' mennyire az készen van; de az állást és szerszámokat, mellyen és mellyekkel épített félreteszi. Így ugyan csínos és lakható tekintetet mutat, de nem mindennek könnyű legottan utána hágni 's az épület' minden részeit szemlélgetni. Gondolatfolyama és következtetései, kétségkívül mathematica által gyakoroltatvák, jótékonyan világosak és tiszták. Fölöttébb vonzólag 's gyakorta meglepőleg tűnnek elő az ő tekintetei, mellyek azon, az asszonyi szellemnek tulajdon, finom összevető tehetséggel vannak feltalálva 's gyöngéden és elmésen előmondva. Ezen a' tudományoknak távuli vagy átnézett köreibe vetett tekintetek által a' mű az előtt is ingert kap, ki ennek adatait tökéletesen ismeri.“ De méltán panaszkodik Klöden úr azért, hogy a' szerzőné - nagyon ángolosan - sok fontos fölfedezéseket vagy megállapításokat földieinek tulajdonít; más nemzetek' (főkép Németek') kitünő tudományos érdemeit pedig vagy elmellőzi, vagy épen el tulajdonítja. Így, például: Lady Sommerville nem ismeri a' *Richter* nevet, azon német férfiú' nevét, ki mélyelmű speculatiói által azon nagyszerű törvény' felfödözéséhez jutott, melly szerint a' testek egymás közt chemiai egyesületre lépnek. Ellenben a' tudós ángolnó nagyon jól ismeri *Dalton*-t. „A' meghatározott aránynak - úgymond - *Dalton*tól azon elv szerint felállított törvényét, hogy minden összetett test, alkrészei' parányainak egyesületéből áll, közönségesen alkalmazhatni, és valóban egy a' *physica*' egyik legfontosb fölfedezései közül 's a' t.“ Holott az angol *Dalton*, ki egyébként nagy tudós és merész próbatevő, valódi kedvelője olynemű bohóságoknak, mellyeket merész, lelkes, éleselmű áltételeknek (*hypothesis*) mondhatni. Csudálni lehet, hogyan tetszhettek egy lelkes dáma' élénk phantasiájának illy sovány abstractiók. Úgy tetszik népszerűséget keresett a' tudós szerzőné, midőn jegyzéseiben magyaráztatja, mi az *átmérü*, *mathematica*, *mechanica* 'sat. pedig azt el nem érte. Mert hogy a' természettudományok' minden egyes részleteinek tökéletes attekintése által e' nagyon kedves művet valaki méltányolhassa 's éldelhesse; mathematicai és *physicai* pontos esmerettel kell bírnia. A' *physicát* kedvelő olvasó örvideni fog, midőn látja, minő helyesen felfogó könnyűséggel érintetnek itt csaknem minden nagyszerű fölfedezé-

sek és vizsgálódások mellyek a' legújabb-azokban olly gazdag-időkgig tétettek.

Blätter für liter. Unterh. (Nro. 231. 1836) után. Sz. D.

FRANCZIA TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLÉSEI. 1836.

Augusztusi 29-dik ülés. CUVIER F. úr az ugrány — és szökéncz nemek (Gerboa, *) Gerbillus **) eddigi elrendelését hiányosnak nyilatkoztatja: kimutatván, hogy ezen nemhez olly fajok számítottak, mellyek nem tartoznak oda, vagy mellyek' helyeigi többé kevésbé bizonytalanok; mi miatt a' 21 fajt 6-ra vonja le. Egyszersmind három új fajokról tesz említést. — PONCELET úr előadja PLOBERT úr a' puskaporról szölvő értekezését. Ezt szerzék gyanánt tekintetni azon irományhoz, mellyet e' tárgyban a' 22-dik *augusztusi ülésből* említettünk. Ebben P. u. kutatásinak azon részét adja elő, melly a' lobbanás' törvényeiről, 's különböző nemű porok' puffanó hatásairól szölv. Itt a' por a' szabad égben vagy olly helyben, mellynek falai a' gáz-képzés alatt érezhetőleg változatlanok maradnak, égve vétetik vizsgálat alá. — PAYEN úr értekezést olvas különböző növények' keményítőjének elemi ösztételére, ennek csoportult részeiről, ezek közt azokról, mellyek könnyen elválnak egymástól, 's szétbomlása eredményeiről. — GERDY úr olvas egy értekezést az agyról. COCTEAU úr előmutat egy értekezést az Anoliák' családjának átnézéséről, mellyre okot ada egy új faj, mellyet RAMON DE LA SAGRA úr hozott Cuba' szigetéből. Ezen új Hüllőfaj' ösmeretéből kitetszik, hogy azon külömbőség' ellenére is, mellyet az Ignánok és Agamák fogrendszerükben mutatnak: nem lehet mást látni, mint azt, hogy azon két csorda, egy ugyanazon nagy családhoz tartozik. — MARTIN úr egy mesterséges czomb' készületét nyújtja bé, mellynek segítségével a' czomb' alsó részén csonkoltak leülhetnek föl és leléphetnek könnyedén. D' ORBIGNY CH. úr egy levelet küldé, mellyben egy mészkő-rétegről, melly a' harmadrendű föld alatt találtatik, 's egy más új agyagrétegről, értesít. O. u. ezen rétegben e' következő ásekokat (fossile) találta: sugaraltakat (radiaires)'s tengeri

*) Mus sagitta. Linn.

**) Gerbillus Desmaret. Meriones. Illiger.

csigákat; édes vízi a' torolvánnyal egy idejű csigákat; meghatározhatatlan hal-csontokat; különböző hüllőket, tajakot (tekenős békát), 's földi emlősöket. ARAGO úr közöl egy levelet LORRIN úrtól, mi a' magnesi szemléleteket 's a' légmérsékletet Islandban érdeklí. DE PARAVEY úr az Academiának egy nyomtatott értekezést illy czímmel: Dissertation abrégée sur le nom antique et hiéroglyphique de la Judée, küldvén be, mellette egy levélben nyomozásainak főpontjait, mint ez értekezés' tárgyát, adja elő.

5-dik *Septemberi ülés.* BIOR úr olvas egy értekezést a' csillagászati visszaverődésekről, 's kimutatja, hogy mindazon föltalálásokhoz, mellyeket Newton tett, még ezen csillagászati visszaverődések' nézetét is hozzá kell foglalni. PUIS-SANT úr jelentést tesz G. CAIRO úrnak gyorsmérőjéről, melly eszközzel a' lapos fölületek' mértékeit, azok akármilly körzetűek legyenek is, föl lehet venni. — Brignolles-i ROUX úr egy fenés daganat elvételéről melly az állkapcsza üregében fészkel, értekezik. Az operatio' következtében, melly jól sült el, az orcza' idomtalanága a' seb' hegedtével, ámbár a' bőr megvékonyult 's a' daganat környéke elrontatott, sokkal kisebb lett, mint a' mitől tartani lehetett. THOMSON úr tart egy értekezést az alhas' bonczolatánál tett fűrkészeteiről. A' szerző a' test e' részének bonczolati vizsgálata után kijeleli a' takarók' számát, mellyel a' sérvek azon helyhez képest, mellyet elfoglalnak, bírnak; jeles utasítást ad a' kötőlelek' alkalmazására, figyelmeztet a' tennivalókra, mellyek által a' metsző eszközök bizonyos esetekben kikerültethetnek. Gimbernat' szálaga nem hogy egy egyszerű létszer volna, mint általjában hiszik, sőt, T. U. szerint több rostos lemezek' egymásfölötti kiterjeszkedéséből, 's különböző izmok inainak kinyúlásából áll. — LEBESQUE úr egy jegyzéket nyújtott be a' maradványokról. — JOBERT úr egy értekezést adott hé a' csontvészről és csontlékelésről. — A' tanítás' ministere átküldött egy levelet COCHET úrtól 's egyet JOBERT J. B. úrtól, mellyekben csillagászati fölfödések foglaltatnak. — Olvasni engedtetett Retzius úr' egy levele a' fogak' alkotásáról. BODICHON úr némelly környülményeket hoz elő a' kutya-nem egy afrikai fajának idomáról és szokásairól, melly a' saharai pusztában 's az Atlas' bizonyos völgyeiben lakik. B. úr szerint e' kutya-faj a' Róka alnemhez tartozik. Mayr úr az Academiához intézi a' differentialis calculusáról szóló nézetét.

12-dik *Septemberi ülés.* LIBRI úr számot ad TEXIER úr' utolsó utazásáról, a' ki miután keresztül ment kis Ázsián, Trebizondba jött. E. úr számos földtani és ásványtani gyűjteményt szerzett; átutazta a' Taurus' bérceit 's több helyt magasságukat megmérte. L. úr véli, hogy ezen mérések

érdesek a' természetvizsgálók előtt. PONCELET számot ad egy értekezésről, melynek czíme: Expériences sur les roues hydrauliques, par A' Morin capitaine d' artillerie et professeur à l' Ecole de Metz. — BOUVIER úr bevégzé az achillesnevű in' elmetszéséről értekezését. E' műtétel a' csám-pás lábak' gyógyításával tétetik. B. úr Delpech' és Stromeyer fogásait egyszerűsíté 's kevésbbé fájdalmassá tevé. Műtetele abban áll, hogy a' bőr alá, melly azon int födi egy ár szúratik bé, melly egyik oldalán éles, 's vele az az in két-felé metszetik. Kevés nap alatt a' láb természeti állásába tér vissza 's a' műtételi szúrás a' bőrön, az utáni nap bé-heged. — BERNARD CAMILLE úr értekezést olvas a' test' több részein szükséges himlőoltás' szükségéről. — CAPITAINE úr egy jegyzéket olvas egy könnyű módról, melly szerént kiki magán hebizonyíthatja a' képnek az idegreczén történő föl-fordulását. — THOMSON úr az alhas' bonczolatát tárgyazó fürkészeiteinek hátramaradt részét olvassa. Fő következménye az értekezés' e' részének az, hogy az izomi és ini rost alkotására nézve ugyanaz. BOUCHON úr benyújt egy jegyzéket a' köörlésről 's leír egy új eszközt, mellyel a' követ a' húgyhólyagban össze lehet morzsolni. LAFARGUE úr egy értekezést ad be egy egyszerű módról, melly szerént akadályoztatni lehet, hogy a' torkolatérbe levegő ne férjen az ezen éren teendő érvágásnál, 's némelly a' nyakon vagy a' szomszéd részeken helyezett daganatok' kiirtásánál. — Az academia a' tanítás' ministerének főlshóllítására kinevezett egyet tagjai közül (*Magendie urat*), a' ki főlvigyázzon GÁLY úrnak az Ecole de Paris gyógyyszeresének gyógmódjánál a' próbákra, mellyeket az a' lovak' taknyossága ellen tenni fog.

19-dik Septemberi ülés. — CAIRO G. úr bemutat, mint gyorsmérője tökélyüléséhez tartozó eszközt, egy compas-t, mellyel akármilly nagyságú ábrát egy egyszerű, 's fonalakkal ellátott ráma' segítségével megmérni lehet. — DE SAINT-GERMAIN, Pozzinak egy hosszú fordított munkáját: az erőtlenségi általános betegségekről, intézi az academiához, a' mit ő megösmertetni hasznosnak vél, gondolván hogy azon munka birtokában csak ő volna Franciaországban. DE SAINT-GERMAIN úr azt is jelenti, hogy ő ugyanazon szerzőtől még egy más munkát is fordított, illy czíműt: Nouvelle science vétérinaire. 2 kötet. 8-adr. ábrákkal. BA-SOIL úr orv. dr. egy tervet nyújt be az orvosi karok' újra rendezéséről. — SELLIER és MOZARD uu. különböző darabokat és észrevételeket közlenek a' papirosok' tartósságára nézve. DULONG úr ez alkalommal emlékezetbe hozza, hogy az academia' biztossága azt hagyta volna helybe, hogy legbizonyosabb mód az írások' másulatlanságukra nézve a' lemme, ha egy kevés savval, különösen vízzöldleti (hydrochlorique)

savval elegyített vízben fölolvasztott sinai tussal lennének írva. BOUSSINGAULT olvas egy értekezést a' gyanták' ösztételéről. — BARY úr a' physica' professora egy terjedelmes kéziratot mutat bé, illy czíműt: Nouveaux essais d' interpolation sur la chaleur, mellyben a' különböző tüneteknek, mellyek a' mérséklettől függenek, menetelét empiricus formulákban adja elő. GUÉRIN J. úr újabb szemlélményeket hoz elő a' folyó gipsz' hasznáról a' csampás lábak' gyógyításában. ROUSSEAU úr a' museumnál a' bonczolati munkák' elnöke, a' mérges kigyókat a' nem mérgesektől, főkép Franciaországban, ezen jeleknél fogva különbözteti meg: 1. apró, pikkelyidomú lemezek' jelenléte, 's a' fej' tetejének barna vagy fekete színneli foltozatja által. 2. a' vipera' szeme által, mellynek szivárványa többé kevésbé aranyos piros, 's nagyobb kisebb világosságban öszvevonódható mint egy pár ablaki függöny; ez által az állat' szeme, mellynek látára vagy bogara setétben kerek és fekete, a' világosságban mint a' macskáké vonalorú 's függőleges; holott a' nem mérges kigyóké kevésbé öszvonékony 's kerek. DONNÉ A. úr egy furcsa új ázalek állatot ír le, mellyet fölfödözött bizonyos bujasenyves kifolyásokban az asszonyoknál. GAYMARD úr hírt közöl az islandi tudományos küldöttségtől és bemutat egy lúdával islandi spathumot. Báró D' HOMBRES - FIRMAS úr egy értekezést intéz az élő súlynézetről *) (Baroscopes), mellyben azt mutogatja, hogy az ember hozzá szokhat a' legritkább és legsűrűbb légbeni lélekzéshez, ha arra fokonként szoktatta magát, 's hogy megérezhet minden csekély változást a' légnyomásban; innen következteti, hogy az élő állatok az idő változást előre megérezhetik.

26-dik Septembéri ülés. Az academia a' biztosság' tudosítását a' bátorságosító papirosok és tentákról nyomtatni szavazza. DUJARDIN úr egy értekezést olvas a' fogak' alkotásánál tett microscopicus kutatásairól. A' szerző miután idézte volna Purkinje és Retzius uu. legközelebbi munkálatjait, azt mondja, hogy azon igen vékony lemezek, mellyeket a' fogakból hasított le, minden emlősöknél $\frac{1}{450}$ — $\frac{1}{600}$ millimetryni likacsokat (pori), és $\frac{1}{200}$ millimetryni közőket mutattak. E' következmény különbözik a' Purkinjétől, a' ki a' közőket 5—6 szorta nagyobbaknak találta a' likacsöknél. D. úr különben nem látta a' különös elágadásokat, mellyeket Retzius a' csatornákra ruházott, sem a' hullámolt rostokat, mellyeket e' tudós az üres hengeres csöktől különbözöknek mond. — BERNARD CAMILLE úr egy értekezést olvas egy szülészeti fogonczról, mellyet ő öszves

*) Baroscopium: egy igen érzékeny légsulymérő, mellyen minden kis légi változásokat nézhetni; c' miatt *súlynéz*nek nevezetik.

fogoncznak (forceps assemblé) vagy fej húzónak (cephaloducteur) nevez. — LAFARGUE úr egy jegyzéket nyújt bé némelly a' fölbőr alá vitt gyógyszerek' hatásáról. E' műtételre egy közönséges öltő gerelykét használt. Azt tartja, hogy ezen módja a' szer alkalmazásának ott használható, a' hol csillapító munkálatra van szükség. Jelenti, hogy ezen módon ő egy arczfájást gyógyított meg. DE BOYS benyújt egy értekezést a' földnek lehető régiségéről és revolútióról. Azt igyekszik megmutatni, hogy az idő, melyet a' földi változásoknak szabtak, nagyítva van, 's kezdete egykorú azzal, a' mi a' szent írásban följegyezve van. — ARNAUD DE BARBE úr bemutat egy értekezést, mellyben észrevételeit közli, a' Yucca gloriosa átmérőlegi növekedéséről, és az Arundo donax' rügyödzése — és hárántlag kiterjedhetlenségéről. A' finanszminister egy levélben kérdi az academiát az ugarolás' és erdő kivágás' következtetéseiről. Ezek' vizsgálata és a' felelet egy biztosságra bízott. — DE HUMBOLDT úr Berlinből 6 példány ásekony ázalékokat küld, mellyek különböző helyről valók. Ehez van csatolva EHRENBERG úrnak értekezése e' tárgyról és egy tengeri féregnek (Amphicora sabel-la) leírása, melly nevezetes létszereinek kettőségéről. Ugyan H. úr küldi Müller úr' értekezését a' csontok' és porczogók' alkotásáról az emlősökben és a' porczrópú halakban. Továbbá Mitscherlich fürkészeit az eczetelt ólom' hatásáról az állatokra. Jelenti hogy küldött egy gyertyát, melly minden más zsír nélkül a' moldvai ásekony viaszbol készült. VAN BENEDEN úr egy levelet intéz a' nagy czetek' saját bélyegeiről, mellyek a' csontos fül' szerkezetéből vévék. GANNAL és SELLIER urak egy levelet nyújtanak a' bátorságosító papirosok és tentákról. WALDECK úr jelenti, hogy közelép Amerikából számos rajzokat hozott, a' tartomány régiségeit meg másokat, és különböző természettörténeti dolgokat tárgya-zókat. DE COURVILLE némelly adatokat közöl a' Saint-Christan földbeli munkákról; ott régi csövek földözttettek föl, mellyek után menve egy hő forrásra akadtak, mellynek mér-séklete 19°. PLANTOU úr Baltimoreból egy jegyzéket küld a' vasúti szekerek' új rendszeréről. — CUNHA úr Lisabonból ír, hogy jóval régibben gondolkozott Ador úrnál a' légi póstákról.

3-dik Octoberi ülés. DEVERNOY úr közöl egy jegyzéket némelly alsatai és jurahegyi ásekony csontvázakról. Ezek: 1. egy czet találva Radersdorffban a' fölrajnai ke-rületben. 2. egy Lophiodon' kaponyája, és egy töredék, egy vastag bőrű, talán a' disznó' kis fájának állkapczájából, mellyben a' két hátulsó zápfogak vagynak, találva a' Boux-villieri édes víz' mészkövében. 3. egy töredék a' Hippothe-

rium' medenczejéből, a' jurahegy' egyik bányájában. PELICOR úr olvas egy értekezést a' számártej' kémiai ösztételéről. Ezen fürkészet a' végből tétetett, hogy kitudódjék valyon a' különbségek, mellyeket észrevehetni a' számártejnek az állati életre hatásában, nem függenek e' ezen folyam alkotó elemeinek arányában helyhezett változásoktól, 's hogy bebizonyodjanak azon környülmények, mellyek ezen változásokra befolyanak. A' következmény az lett, hogy egy fejésnél az a' legtisztább tej melly legutoljára fejetik ki, a' mi a' mezei nép' véleményével is megegyezik. Olvattott LIEBIG és PELOUZE urak által Glessenben tett kutatások' kivonatja a' borok' zamatjáról. PELOUZE úr olvas egy jegyzéket a' platina' gyártásáról. Legjobb mód erre nézve, amibár legkevesbbé használni szokott, a' Wollastoné, mellynél a' munkálat félóra alatt történik. — A' belső Minister úr beküldi SELIER urnak mint föltalálónak utasítását, melly arról szól, mint lehessen a' bélyegzett (stempel) papiros' meghamisítását megelőzni. LIBRI úr közli CAUCHY úr levelét a' világosság' theoriájáról. — Az academia hallgatja VALZ úr levelének kivonatját, CACCIATORE úr által észrevett új csiláglagról. De HUMBOLDT úr folytatja az academiának beküldeni a' magnesi észrevételeket az óránkénti elhajlásokról mellyek Berlinben 's Majlandban tétettek 's az Islandon észrevételeknek megfelelnek. Olvattatik ROBERT úr két levelének kivonatja az islandi tudományos küldöttség' részéről. Az 1-ső azt adja elő, hogy az islandi spath' rétege, mellyből egy ládányi küldetett az academiának, a' tenger' tükre fölött 300 lábnyira fekszik a' Helgustadahlid hegy' allyában. A' nagy Geysér' mérséklete 124° C. a' kis Geysere' 111° C. — C. U. jelenti, a' mi nem lehet a' tudományra nézve érdektelen, hogy ő Island jelesbb növényeinek, sok rovarainak, de kevés puhányainak birtokában van. A' 2-dik levél érdeklí azon fölfödözéseket, mellyeket C. úr tett több rétegekről. A' legkülönösebb egy sartubrand réteg Virkinel, a' mi leginkább fölvilágosítja ezen fakev' (lignites) eredetét. Ezen munkák' következésül egy elég tellyes földészeti képzetletet adhatni Islandról. DONNÉ egy levél' kivonatját közli, mellyben MATEUCCI úr előadja tapasztalatait, mellyeket 36 zsibbanczon (Torpedo) tett. Ezeknél fogva kimutatva van, hogy a' villanyság a' test' létszereiben öszsűrítve van; mindazáltal ezen nézet nem meríti ki a' zsibbanczi villanyság' további kutatását. THILORIER úr egy levelet ír a' merő szén-savról. — LAFARGNE újabb jegyzeteket közöl azon helybeli munkálatról, mellyet követ az opium' különböző készítményeinek egy könnyű szűrés által a' bőr alá vitele. Ő szerinte, ezen munkálatok olly megkülönböztetők minden más szerrek' munkálatától, hogy az opium' hatását ez által szintugy

mint más reagens által, meglehet különböztetni. — **CANTÉ** úr ír Albyból, hogy augusztus' 15-dikén, egy szélveszes esővel sok béka alakot látott lehullani, mellyek kiburkolódzván bizonyos némi takarójokból, békákká lettenek.

10-dik *Octoberi* ülés. **JAMES** úr olvasott egy jegyzéket a' tehénhímlőről. Nagy érdekű megkülönböztetni a' jó vagy rossz pörsenéseket, mellyek a' tehenek' tőgyén egyszersmind mutatkoznak. Külömben ő szerinte lehetetlen a' francia mezei tehenekből hímlőt kapni. — **THOMSON** úr olvas egy értekezést a' mesgye (perinaeum) bonczolati alkotásáról és physiologiájáról, melly 5-dik részét teszi az allhas' bonczolatánál tett fürkészeteinek. **ROBINEAU-DESVOIDY** úr egy értekezést nyújt be egy hernyófajról, melly az emberi belekben él. **MÜLLER** úr a' heidelbergi egyetem' könyvtárnoka küldött egy értekezést, mellyben általános gondolatok vagynak a' sokszögökről (polyedrum). A' bízosságok kinevezvék. — **ROBINEAU-DESVOIDY** úr egy jegyzéket nyújt be a' *Ptinus carinatus*-ról, mellyben egy új fajt, különbözöt a' többtől szárnyai' híjánya által, állít föl. E' tehelyröpű (coleopterum), melly úgy tetszik egészen a' föld alatt él, találtatott több faj lantornaröpük' (Hymenopterum) fészkeinek maradványi között, a' hol az azok alakjait, mellyek a' homokos földbe ásott likakban laknak, emészti föl. **DE BLAINVILLE** úr az academiának bémutat egy könyvomatit rajzot, melly a' *Dinotherium giganteum*-ot ábrázolja. — **CORDIER** úr közöl az europai Török ország' földészete tárgyában több helyeket **BOUÉ** úr leveléből, ki egy tudományos küldöttséggel a' múlt tavasszal Bécsből a' török hegyek' kikutatása végett elutazott. B. úr előterjeszi Törökország' közép bérceinek valódi idomát. Ezen bércek' közepe, mellyet a' földírók mint legmagasabbat ábrázolnak, általjában a' legalacsonyabb, és a' *Rhodopus*' nyugoti része majd nem egy emelkedettséű a' közép bérce' legmagasabb csúcaival. Ámbar az ugy nevezett Havasok (Alpes) több bércekből öszvítvék, még is bizonyos rendben vagynak; ellenben a' törökországiak különböző saját tüneményeknél fogva úgy látszik több elszigetelt bérceket képeznek inkább, mint egy ormot. — **VALLOT** úr Dijonból némelly észrevételeket intéz azon rendetlenség' okairól, mellyet az erdei mácsonya (*Dipsacus sylvestris*) virágzásában láthatni. E' rendetlenség abban áll, hogy a' fejese' v. csoport' (capitulum) közép része nyílik ki először köröskörül és nem az alapja vagy csúcsa. V. u. kijeleli tökélyetlen állapotját azon táblázatnak, mellyben Linné előadja azon órákat, mellyekben a' különböző virágok kinyílnak és bezáródnak, 's különösen sajnálja, hogy a' kőfali kákics (*Chondrilla muralis*) köztök nincs, mivel az reggeli 8 órakor nyílik 's estveli 4kor záródik. **CHARRIÈRE** u. előmu-

tat eszközöket, mellyekkel a' követ a' húgyhólyagban szétmorzsolni lehet. Ó azok készítésében azon módosításokat tette, mellyek eltávoztatják a' húgyhólyag' elrepedhetését, azt eszközölvén, hogy az operator' ereje mindég csekélyebb lehessen, mint azon erő, melly elegendő az eszköz' egyik vagy másik karjának eltörésére vagy elgörbesztetésére. Ch. úr eszközei mind a' satúnál törtek el.

17-dik Octobéri ülés. PRUNELLE úr jelenti, hogy a' Vichy-i vízvezetékekben vett észre Grenobleban, Gueymard úr által találtakhoz hasonló, gumókat. FOURGAULT úr igyekszik egy értekezésben megmutatni, hogy a' physiologiai tudományok' előmenése azon útszer (methodus) alkalmaztatásától függ, melly által a' physicali tudományok előhaladtak; állítja, hogy az élőtestek' rendes vagy rendetlen tüneténeit kilehet magyarázni, a' nélkül, hogy szükséges volna közbehozni más erőket, azokon kívül, mellyek az élettelen testeket kormányozzák. GAIMARD úr számot ad az islandi tudományos küldöttség' munkáiról, mellyek a' természettörténetet, statisticát, orvostudományt, meteorológiát, történetet, az islandi nyelvet és literaturát illetik. Részesei: Lottin, Mayer, Robert, Marmier, Anglés, Bevalet. Ez utazás behozott 112 láda állatot, a' földészeti és ásványászati gyűjteményt, a' tartomány' virányját (flore), 207 festői rajzokat, 12 tanulmányt olajban; 32 táblát az orvos és állattanból, 150 islandi munkát, 3—400 kötetre menőt, nagy számú művészi és öltözeti tárgyakat, 8 élő állatot, 's számos tanúságot island szigetéről. — *Sommerville* asszony átküldi tapasztalait a' napi hűv (spectrum *) solare) chemiai sugarainak áteresztéséről különböző közökön. BOUCHEROF úr egy módot jelent, melly által különböző ingerlőket használván a' hajak' elválasztó létszereinek működését elősegíti 's közvetkezőkép' a' hajvesztést és kopaszodást meggyógyítja.

24-dik Octobéri ülés. LARREY úr tudósítást olvas egy mesterséges czombról, 's MONTAIN úr nyelcsapvarratáról (staphylorrhaphia). DE MIRBEL úr jelenti, hogy OUTREY úr trebisondi consul küldött néki az égi mannából, melly azon növény' leveleinek morzsáival volt keverve, mellyen az terem a' mi úgy hiszik, a' Hedysarum alaghi vagy az Arabok' agulja. E' mannat Kurdistánban szedték; találtatik még igen tisztán a' sziklákon, a' hová a' növény' leveleiről pöröghetett le. Ezen anyag fehéres, czukros 's eléggé kellemes. COLLADON úr számos és érdekes tapasztalatokat ad a' zsibanczok' villanyságáról. *Geoffroy Saint-Hilaire* úr bemutat egy törpét, Gulia nevűt, ki született Ilyriában 20-dik januariusban

*) Spectrumnak neveztetnek a' prisma által adott különböző színű sugarai a' napvilágnak.

1815. a' mi nevezetes az, hogy minden létszerői jó arányban vannak egymás közt; értelme ki van fejelve, mivel őt nyelven beszél, 's a' testi gyakorlásban ügyes. BERTHELOT Neuhourgból leír egy csínyszeri ágyat (lit mécanique) egy két szerű töretű rámából ösztétettet, melly tart egy matraczot, mellynek közepén egy lik van 's ez egy dugó által záratik el. Haszna az, hogy kissebbitse a' szenyvedők' fájdalmait p. o. az izolati csúzban; kényelmes egyszersmind a' szélhűdésben és más bajokban, mellyek a' húgy nem tarthatással járnak. JAMES úr közli a' tehénhimlő' pörsenéseinek rajzait, mind a' régi, mind az új himlő anyaggal oltottakét és az álpörsenésekét is. — HWARD úr exgyógyszeres jelenti, hogy bír egy szerrel, mellyel a' legkopaszabb fejnek is visszaadja természetes piperéjét, és ezt nevezi: pommade végéto-animale-nak. Bossi úr beküldi concursusra olaszul leírását egy csínyszernek (machine), mellyel örteni lehet a' gabonát, az olajszilvát, a' törökszilva' magvát. LAFARGUE újabb észrevételeit közli a' bőr alá beoltott gyógyszerekről. THOMSON úr előmutat egy eszközt, mellyel a' mesgyét, a' nyúlsháját 's a' haránt sebeket varrni lehet. Az elébbi ülésben WURTZ figyelmeztete a' *fil de la Vierge*-re 's mondá hogy pókokat látott rajtok függeni. *) Most COULIER azt mondja, hogy azok különböző rovaraktól az atka' (Acarus) neméből származnak. FLOURENS úr azt teszi hozzá, hogy több rovarak vesznek részt ezen fonalak' készítésében. — PROBERT úr némelly észrevételeket közöl a' nagy sebességgel mozgó testek' mozgásáról.

30-dik Octoberi ülés. DUTROCHET úr közöl egy értekezést a' növények' lélekzéséről. ARAGO úr közöl egy levelet a' jó reménység fokáról HERSCHELL úrtól, a' ki újonnan tagadja a' neki tulajdonított új föltalalásokat a' holdban. Ugyan ő megösmerteti észrevételeit a' Halley' üstököséről; az látszott 24-dik januáriustól 5-dik májusig. H. u. gondolja, hogy valószínűleg az üstökös a' napközeli utjában, kivévn szilárd közepét, elgőzölgött 's átlátszóvá és láthatatlanná vált. Ugyan ezen tudós észrevételei megfejtenek egy soká szóváltás (feleselés)—alatt volt kérdést, 's bebizonyítják, hogy a' fekete hévmérő' golyóóra esett napsugarak az egyenlítőnél nagyobb hatásúak mint a' végelynél (polus). MAISSIAT úr olvas egy értekezést egy a' mejj' némelly betegségeiben (a' puffadásban, vízkórságban, beható sebekben 'st.) alkalmazható eszközről. Ezen eszköz' segítségével a' mejjüregbe akarat szerint lehet valami hasznos nedvet vezetni, vagy abból kihúzni, legyen az folyadék vagy ártalmas gáz, a' nélkül hogy a' külső levegő behathatna. A' készüllet a' fecs-

*) Ez mi? nem ökörnyál? a' mit külömben a' francziák: cheveux de la St. vierge, filets de St. Martinnak is hívnak.

kendők' rendszerén épülve van alkotva 's több egymással közösülő esőkből ösztéve 's billentyűkkel 's kakasokkal bátorságosítva. BOUSSINGAULT úr egy értekezést nyújt be a' kakaofa' termesztéséről. PERSOZ úr benyújt egy jegyzéket az olvadékonyságról 's különösen a' soknak a' vízbeni olvadhatóságukról. De COLMONT úr előmutat csínyszerű eszközzel aczélból vésett vignetteket, hogy megakadályoztassék a' helyegzett papiros' lemosása. DANIEL úr Cetteből ír Arago úrnak azon képzelt közösülésről mely Vaocluse és az aixi vidék' barlangja között lenne. Ugyan D. u. megösmerteti az enversati forrást közel Cethehez, mely majd a' thau-i tóba folyik, majd ebből folyik belé víz. MAILLE úr egy levelet intéz, a' szélnek a' sulymérői magasságokra befolyásáról annyiban, a' mennyiben azon iránynál fogva, melyben az fűv, és a' szemléelő ablakainak helyhezetenél fogva, azon lég, mely az eszközre nyom, sűrűdhet és ritkúlhat. Du HAMEL úr St. Pierre és Miquelon szigetekről észrevételeit közli a' hullámok' magasságáról, mely 17, 38 és 40 lábnyi. LAQUIANTE úr tudósít egy napfogyatkozásról, melyet május 15-dikén szemlélt. Tartott az két óra 36^I 25^{II},—ölfogva, 5 óra, 16^I, 44^{II}. 19-ig. GANNAL úr egy gyermek holt testét, melyet saját módon balsamozott be 's mely mint viasz mumia maradt meg, mutatja elő, 's kéri hogy az academia az azt földő szekrényt pecsételje be, hogy egy darab idő múlva a' szer' foganatossága kitessék.

7-dik Novembéri ülés. GEOFFROY SAINT-HILAIRE úr benyújt egy értekezést a' pantheismus ellen, 's egy másikat e' czimú tárgyról szöllöt: De l' Histoire naturelle générale considerée comme appelée á donner un jour les révélations de la première philosophie. De BLAINVILLE úr közöl egy levelet, melyet neki írt DURAND úr Dadooportból (Hindustanból), egy ásékony tevé' fejének homokkőben volt földalásáról. E' követ építéshez használták Indiában az Al-Himalaya déli oldala hosszában. E' fölfedezés nevezetes, mivel eddig nem volt bizonyos, valyon van e' a' tevének ásékony csontváza. A' talált kaponya majd nem ép, 's az egyptú tevéé. Ugyan azon helyen fölfedeztetett egy emlé's' feje is, mely az Anoplotherium és Paleotherium között állhat, végre egy fog, mellynek faja közelít a' Mastodon angustidenshez. (Cuvier). — DUVERNOY úr egy értekezést nyújt be a' gerinczetlen állatok' májjáról, különösen a' héjjaltakéről. BONAFOUS úr jelenti, hogy az éjszaki fény, mely legközelebb Franciaországban tünt föl, észrevéttetett Turinben és Chambéryben november 18-dikán 9½ órakor estve; — SAVARY úr egy értekezést intéz azon módokról, mellyeket ő gondol használtknak a' régi Gaulok által azon kövek' elvitelére, mellyeket dolmens-eknek vagy vitt köveknek hívnak. Ő szerinte

az sok egymásra ható emelő rudakkal történt. PAYEN úr olvas egy jegyzéket a' sós tavak' vörös színéről. DUVAL úr több hozadásokat közöl a' csámpás lábak' gyógyítását illető értekezéséhez. VASSEUR úr egy jegyzéket nyújt be egy a' mephiticus légtől óvó készületről. De SAINT-HILAIRE AUG. úr közöl egy jegyzéket egy Marsilea faj' alkotásáról, kifejléséről 's nemző létszereiről. E' növényt Agde környékén találta FABRE Spirit úr.

18-dik Novemberi ülés. DUTROCHET úr egy értekezést közöl a' virágok' ébredéséről és álmáról. Ebből nyilvános hogy mind azon tapasztalatok, mellyeket D. u. a' növények' lélekzéséről írt értekezésében tett, behizonyulnak, t. i. hogy a' növények úgy lélekenek mint az állatok, az oxygeniumot, mellynek közbenjötté mind egyik mind a' másíknál egyenlően szükséges, sajátjokká tévén. — DUMAS úr tudósít Pelletier úrnak illy czímű értekezéséről. De l' action de l'iode sur les bases organiques etc. P. u. tapasztalatai által bebizonyosodik, hogy az égvények (alcalia) az ibológyulati savval (acide iodhydrique) kölcsönös visszahatás nélkül egyszűlnek. — LARREY úr tudósít brignollei ROUX úr' értekezéséről, melly egy ráknak az állkapczaüregből kiirtását illeti. De BRÉBISSEON szemléleteket közöl a' Diatomeákról, mellyeket csak nagyítón láthatni 's hihetőleg ázalékok. De B. u. tapasztalatai bebizonyítják KUTZING úréit. ROBINSON úr az edimburgi kir. társaság' titoknoka környülményeket közöl egy a' granitba fűrt ártézi kútról. PASCAL úr Carpentiasból némelly criticaí észrevételeket közöl DANIEL úrnak levelére, mellyben a' vaucusei forrásnak a' környékkel földalatti közlekedése van érintve. P. u. nem hiszi a' közlekedést. — MATTEUCCI úr újjabbn kutatásokat közöl a' zszibbancz' tüneményeiről. Ugyan ő és WARTMANN a' 18-dik octoberi éjszaki fényről, melly Forliban (római tartomány) és Genevában vétetett észre, tudósítanak. DESJARDINS úr Moritz szigetéről megajándékozza az academiát illy czímű kézírattal: Journal historique des découvertes des îles Mahé, par le capitaine Marion. De PARAVEY úr írja, hogy a' napkeletiek' könyveiben különböző utasításokat találhatni a' természettörténet' némelly pontjaira nézve, mellyeket az Europeiak csak későbbben tudtak meg: hasonlóképp' ezen könyvekből kiösmerszik, hogy az Uralban aranyat és gyémántot találhatni, 's Sibiériában áseknony elefántcsontot lelhetni.

21-dik Novemberi ülés. DUTROCHET folytatja fürkészeiteinek olvasását a' növények' álmáról és ébredéséről. BIOT úr értekezést olvas a' légkör' emelkedett tájjainak állapotjáról. — SEGUIER úr a' Bagnères de Luchoni mérsékletéről 's egyebekről. PUISSANT úr történetieket ad elő a' metszések' és nyomásoknak lithographiai kövekre átnyomásáról. —

MILNE EDWARDS úr olvas egy értekezést az ásekony polypusokról, mely értekezés a' mult évben általa beadotthoz tartozik. — BALLY úr levelező taggá választatott az astronomia' osztályában. De MONTFERRAND úr közli a' halvaszülöttek' számának statistikai kivonatját. A' kereskedési Minister keri az academiát, nevezzen ki egy biztosságot, mely a' gőz csínyszerek' elpattanása ellen bátorságosító eszközökről gondolkodjék. COULON úr egy új hydraulikai csínyszerre figyelmet, mellyel $\frac{2}{3}$ rész erőt nyerhetni. — JAMES úr jelenti, hogy az új eredeti tehénhimlő, melly Guadeloupba küldett, ott tökélyesen sikerült, a' hol a' régi sikerülni nem fogott volna. — JOEGGER úr jelenti, hogy ARNOLD úr bebizonnyította a' fogak' rostos alkotását az emberben; 's kimutatta az ásekony Hippopotamusban és Rhinocerosban. — LIMOUZIN-LAMOTHE visszaveszi azon állítását, hogy a' cholérában állatocskák vagynak jelen. BERTHONNEAU baromorvos, egy csirát jelel ki a' juhfaónál. MAISSIAT úr közöl egy eszközt, melly a' húgyhólyagban éppen azon hatású, mint az általa már a' mejjhártya' bajaiban ajánlott. BOUVIER úr egy meggyógyult csámpás láb' esetét említi. — Az Ángolyok, birtokosai a' nagy léghajónak, melly 70000 láb köb gázt fogad bé, 's Londonból közel Frankfurtig utazott, két helyet ajánlanak egy fölszállásra 's azt az academia' rendelkezésére bízzák tapasztalatok végett. A' léghajó a' világításra készített gázzal van fölfúva, mellyből 1000 lábnyi 15 frankba kerül. —

Mémorial encyclopédique (Nro 69. 70. 74. 1836.) után P. J.

JUTALOM-KÉRDÉSEK.

A' göttingai tudós társaságnak, a' természettudományi osztályból feladott jutalomkérdése, a' mult esztendőre e' volt:

Exhibere accuratam expositionem omnium secretionis organorum in plantis adhuc observatorum, ratione simul habitata partium secretarum naturae, nec non effectus, quem secretio generatim in vegetationis processu procreare possit.

Csak egy felelet jött be ezen jelmondattal:

„Minuit praesentia famam“.

A' bevezetésben kiereszkedik szerző a' növényi életfolyamban levő el- és kiválasztás' ingatag fogalmaira és megjegyzi, hogy, midőn ezen működések a' növényéletben olly közel fekszenek egymáshoz, a' következő előadásba bizonyos határozatlanság csúszik, midőn abban gyakran elválasztó életművek adatnak elő mellyeket, mások kiválasztó folyamhoz tartozóknak tekintenek. Szerző véleménye szerint, a' növények' minden életművei, mellyek világosan elválasztásra szolgálnak, semmit sem lehet látni az úgy nevezett mirígyes szerkezetből. Mindenütt, hol a' műszerek' felszínén hasonló képezetek tűnnek elő, úgy lehet találni, hogy az általok elválasztott anyagok inkább ki — mint elválasztásokhoz tartoznak. Tehát az úgy nevezett mirígyes szerkezetnek igen specialis vizsgálata nagyon fontos. Szerző' nézete szerint sejtek azok, mellyek a' különféle anyagokat elválasztják, mellyek majd a' növények' belső szövetében rejteznek, majd felszínökből kiállanak. Ezeket főképen mirígyeknek nevezték.

I. A' lég-elválasztó növények' életműveiről.

A' gázemek' elválasztása még homályban van. Csak analogia' vezérlete után állítanak fel számos légvezető létszerek, mint hihető elválasztó létszerek; de itt gyakran kétségkívül hiba történik, minthogy azon létszerek talán nem egyebek, hanem csak passív felfogói valamely légnek, melly nem elválasztás által támadt, hanem vagy a' bevett tápnedvekből erőművileg különített el, vagy a' felfogókba tola-kodott, mihelyt annak nedve elgőzölgött. Azon módról, miként töltenek meg számtalan légfogók gázemekkel, a' szerző véleményeit hátorokodik előadni. A' légfogók, szerző szerint, vagy a' sejtszövet' megszakadása által támadnak, vagy a' sejtsorok' egymástóli eltávózása által. Az elsőket hézagoknak, légüregeknek; az utóbbiakat légjáratoknak, légszatsornának nevezi. A' hézagok a' növény' későbbi korában támadnak. Szerző őket nem tartja elválasztó létszereknek, hanem szenvedő légtartóknak. Körülményes észrevételeket ad a' moszatfajok' hólyagforma légfogóiról. Szerző hajlandó hinni, hogy ezeknél valóban lég választatik el. A' légjáratokat vagy légszatsornákat valódi elválasztó létszereknek nézi. Sok hecses észrevételek közöltetnek ezek szerkezetéről, valamint a' növényphysiológok' ellenkező nézeteiről is a' sejtközötti járatok' működése iránt, mellyeket szerző egyeztetni próbál. Vannak aztán vizsgálatok a' jegedett szénsavas mész' jelenlétéről bizonyos növények' légszatsornáinak belső falain, azok' származása' megfejtésének próbáival; nem külömben az Agavé' sejtszövetében levő kristályokról. Továbbá jeles vizsgálatok vannak az *Utricularia* faj' hólyagainak vagy úgy neve-

zett tömlőinek nevezetes szerkezetéről, mellyek a' légelvasztó létszerekhez tartoznak. A' lég, szerző szerint, nem a' Decandolle előadta módon, hanem a' hólyag' belső sejtfala, és lihetőleg azon szőrök által választatik el, mellyek belső lapját borítják. Szól a' *Nepenthes destillatoria*' tömlőfajú levélfüggelékiről is, mellyek, a' szerző' vizsgálatai szerint, fiatal korukban csaknem egészen léggel töltvék, későbbben pedig, mind tudjuk, vizet tartanak magokban.

II. *Azon növények' létszereiről, mellyek sejtszövetök' belsejében nyákot, mézgat, olajt, balzamat és gyantát választanak el.*

Ezen létszerek is a' sejtsorok' egymástóli eltávoztása vagy a' sejtközi járat' kitágulása által támadnak, a' nélkül hogy a' mellett a' sejtömeg megsértetnék. A' sejtek, mellyek közvetlen ezen járatok körül fekszenek, vagy inkább azokat képelik, azok, mellyek a' járatokat betöltő anyagokat elvasztják. Következik a' gyantaedények felőli különféle vélekedések' felvilágítása. A' gyanta' elválasztása úgy történik, mint a' légé, hogy ahhoz semmi tulajdonképen képzett létszerek sem szükségesek, hanem a' sejtek, mellyek belsejökben léget teremteni képesek, gyantát is alakíthatnak, és ha ez bizonyos irányokban lerakodik, azon helyeken kitágult sejtközi járatok támadnak, mellyek végre sejtek' nagyságára és saját elrendelésére jutnak, mint az illy fajú kifejlett létszereken vizsgálhatni. Szó van aztán a' coniferák' gyantajáratairól. A' *Rhus typhinum*' nedve nem tejnedv, hanem folyó gyanta. Előadatnak továbbá, az ernyősök gyökereiben levő gyantajáratok. Ezek tesznek átmenetelt az olajjáratokra, mellyekről aztán értekeznek. Az ernyősök' magburaiban hasonló szerkezetök van a' gyanta— és balzamjáratokéhoz, csak hogy nem olly hosszúak. A' nyák— és mézgjáratok még egyszerűbbek a' gyantajáratoknál; ezek hasonlóan csatornák, mellyek egy sejtközijárat' kitágulása és a' sejteknek határozott egymáshoz érése által képezetnek; hanem sem olly rendkívül hosszúak, mint a' gyantajáratok, sem olly rendszeren simított falúak. Majd szögletesek, majd kerekék és rendkívül apró átmetszésűek. Értekeznek végre az éretlen mandola' zöld héjjában és a' hárs' bimbóiban levő ismeretes mézgjáratokról, és azokról, mellyek a' *Cactus alatus*' és mályvafélék' térimbelében vannak.

III. *A' növények' tulajdonképi mirigyeiről.*

Szerző a' mirigyek' előszámlálásakor kizárja mind azon képleteket, mellyek semmi különös nedvet el nem választá-

nak. Megkülönböztet külső mirigyeket, melyek a' növények' felszínén fekszenek, és belsőket, melyek a' növény-szövet' belében tanyáznak. A' külső mirigyeknél egyesek és összetettek különböztetnek meg, az elsőbkek pedig nyelesekre és nyeletlenekre osztatnak. Számos vizsgálatok vannak itt a' szőrök' származásáról, melyek egyes mirigyek' nyeleit képezik. Az egyes mirigyek' különfelesége alakra és tartalomra nézve rendkívül nagy. Alakra nézve megkülönböztet a' szerző hosszúdadokat, golyóképűket, kehely- és süvegeképűket, a' mely elnevezések egyébiránt nem mindig egyeznek meg a' Guettardéival. Beszél aztán a' növények' egyszerű nyeles mirigyei' és szőrei' közel rokonságáról. Szerző azon létszereket, melyeket Guettard *Glandes miliaires* néven nevez, de a' melyek későbbben szájszájnak (stomata), likacsoknak (pori), majd azután bőrmirigyeknek nevezettek, az egyszerű, nyeletlen mirigyek közé számolja, és ügyekszik azon vitatott véleményt megállapítani, hogy ezen létszereket úgy kell nézni, mint nyeles mirigyeket. Melleslegesen szól arról, hogy az úgy nevezett lélekzés nem közönséges a' növényeknél. Szerző azon nézethez áll, hogy a' bőrmirigyek, mellékes tisztök — t. i. az alattok fekvő légvivő üregek' megnyitása és becsukása — mellett, a' mirigyek' természetével bírnak, ugyan is előmozdítják a' vízgőzök' és az azokban lévő gáznemek' kilehellését, mit növények' kigőzölgésének neveznek. — Az összetett mirigyek, csupa sejtekből alakulvák; de itt kisebb nagyobb tömegek jönnek össze, melyek, az egyes mirigyekként, kevésbé vagy inkább rendes, gömbölyeg képet vesznek föl. Vannak átmenetelek az egyes és összetett mirigyek közt, azért is kitűnő határokat köztök vonni nem lehet. Szerző szerint csak a' leirő fűvészetre nézve fontos a' különböztetés. Az összetett mirigyek néha üresek, és olykor valami elválasztó állománnyal teljesek. Feltűnő például szolgálnak a' *Dictamnus albus'* olajtartó mirigyei, melyek' szerkezetéről és működéséről a' szerző pontos vizsgálatot közöl. Érdekes vizsgálatok közöltetnek a' levelek' hátán levő nevezetes mirigyekről, főképen a' komló' nővirágairól, az azokban levő golyócskák' élénk, szabad mozgásával együtt. Hasonló mirigyek vannak a' fekete ribizske levél' hátán is. A' mirigyek ezen osztályához sorozza szerző azokat is, melyek az ember' bőrére égetve ható nedv' elválasztása által kitűnők, mint a' csalánoknál. Szerző ezekről pontos vizsgálatokat közöl, mi által erről azon szokott állítást ügyekszik megállapítani, hogy nem a' szőrök okozzák az égést. Hasonló létszerek vannak a' Jatropháknál, Loasáknál; ellenben nincsenek a' *Malpighia urens*-nél. Szól a' mirigyek' egy különös fajáról, melynek elnevezésére a' *gyöngy-mirigy* nevet ajánlja,

mellyek vizsgáltattak névszerint a *Begonia*, *Cecropia*'s a t. némelly fajainál; továbbá a 'helmirigyek' (Linknél *glandulae impreassae*, Decandollenál *glandulae vesiculares*) szerkezetéről és hollétokról, mellyek sejtjeiben szálló olaj terem; valamint az édelyekről (nectarium) is. Szerző Kurr' nézetéhez szegődik, hogy az édelyek' elválasztásai csupa sejtiszövet által eszközöltetnek, hanem hogy a' pörgecsövek vagy az úgy mondott edények arra közvetlen befolyással nincsenek. Nem hihetlennék látszik előtte, hogy az éd-elválasztás a' termékenyítéssel belső összefüggésben áll, és hogy ezen folyamatra határozott, hogy a' növények' alkreszei közt némi egyenlőséget hozzon elő, midőn az a' szénő' kellestinél bővebb kiválasztását a' szálló olajos és gyantás anyagok' elválasztásával kipótolja.

IV. A' növényiszövetben különös anyagoknak egyes sejtek által való elválasztásáról.

Ezek toldalékok a' Linktől közre hocsátott vizsgálatokhoz valamelly színelt nedv' elválasztásáról a' *Lysimachia punctata*' sejtiszövetében. Szól még itt az aloe-fajok' és gyökönke-szár' sejtjeiben lerakodó sós anyagról, valamint más növények' hasonló elválasztásairól.

V. Az életnedv-edényekről, vagy a' régiek' tejedényeiről.

Mint tudva van, ezen edények tudományos vitának tárgyai, mellyet *Treviranus L.* úr ismét megújított. Szerző másokkal együtt meggyőződöttnek tartja magát a' felől, hogy a' téjnedvtartók az által lényegesen különböznek a' gyantabazam-mézga-olaj- és légjártoktól, hogy neki saját falai vannak. E' nevet „életnedv“ (Lebenssaft), mellyet *Schultz* ezen edények' tartalmára választott s több új növénybonczók elfogadtak, szerző méltán nem találja eléggé alkalmasnak. *Treviranus*' ezen edényekről közleményének helyességét megtámadja a' szerző. Azoknak, kik jó nagyítóüveggel nem bírnak, hogy vizsgálhatnák a' tejnedv' folyását, az edényrecze' elterjedése' szétágazását olly növények' leveleiben javalja nézni, mellyek, mint a' *Chelidonium majus*, sárga téjnedvet hordanak, azoknál a' nedv' el- és visszafolyásának jelene könnyen és világosan látható. Szól aztán a' téjnedvgolyócskák' szabad mozgásáról, midőn szerző megmutatni ügyekszik, hogyan csatlakozott meg *Schultz* úr a' téjnedv' alakulása körül tett vizsgálataiban. Ezen anyag' alkreszeire nézve, szerző' nézete szerint; két főcsoportot lehet megkülönböztetni, a' mint gyanta, mely mellett mézga jelenik meg, vagy caoutschuk, vagy növényi viasz, rostonyához hasonló sok anyaggal együtt, inkább kitűnik. Szól végre a' téjnedv' színezéséről.

VI. Befejezés.

Visszatekint itten szerző az elválasztó létszerek' szerkezetére és az elválasztást követő jelenetekre. Különösen szól különféle anyagok' elválasztásáról is némelly növények' külső felületén.

Az értekezéshez csinos rajzolatú tíz tábla van adva, azok' teljes magyarázatával együtt.

A' feladás' nagy terjedelme és rendkívüli nehézségei miatt, annak minden tekintetbeni megoldását várni sem lehetett. De e' munka nagy szorgalomra mutat; a' már ismeretes gondos bírálattal 's lehető tökélyvel van összeszedve és szép számú új vizsgálatokkal 's némelly saját nézetekkel gazdagítva. Habár ezek ellen itt ott figyelmeztetésnek helye van is: de azért abból nem csekély nyereség hárámlik a' növények' boncz- és élettudományára, a' mely tekintetben a' társaság elérte kívánságát. Azért is ezen értekezés, noha eggyel sem versenyezett 's szabály ellen németül írott, megjutalmaztaték.

Az ülés alkalmával feltört levél szerint, e' pályamunka' szerzője: *Dr. J. Meyen*, oktató a' berlini egyetemben.

Ezen gazdasági jutalomkérdés:

„*Eine gründliche Prüfung der physicalischen und chemischen Eigenschaften des Basaltischen Bodens, nebst einer Erörterung seines Einflusses auf die Vegetation überhaupt, und die Culturgewächse insbesondere.*“

felelet nélkül maradt, a' miért a' kir. társaság elhatározá, hogy e' feladást későbbben megüjtja.

A' legközelebb következő évekre meghatározott kérdések ezek, még pedig először a' fő jutalomért:

1837' Novemberére a' *mathematicus* osztálytól:

Adjumento copiae satis magnae experimentorum atque exactorum stabilire theoriam resistentiae corporum in aëre tam lente motorum, ut praec termino a potestate prima celeritatis pendente omnes reliqui pro insensibilibus haberi possint, et quidem talem, quae valorem numericum coefficientis celeritatem multiplicantis quatenus a figura superficiei resistentiam patientis motusque directione pendet, ex asse determinare doceat.

1838' Novemberére a' *történet-philologi* osztálytól:

Cum de incunabulis et primis incrementis tragicæ poëseos viri docti jam satis disputasse videantur, ad absolvendam tragoediæ græcæ historiam nihil magis desiderari videtur, quam eorum tragicorum, qui eodem quo Aeschylus, Sophocles et Euripides tempore in scena floruerunt et eorum qui insequentibus aetatibus usque ad Alexandrum Macedonem artem jam afflictam et ruentem sustentavere, perfectior notitia. Quam ob rem societas Sc. R. Gottingensis optat, ut, horum tragicorum quod fuerit poëseos genus, qui peculiaris unius cuiusque *χαρακτήρ*, quæ sæculi et hominum virtutes et vitia in carminibus eorum conspicua ex antiquitatis iudiciis et tragoediarum, quas illi condiderunt, reliquiis, quantum fieri potest, demonstretur, et — quod maximi momenti esse videtur ad subtiliorem Atticæ literaturæ cognitionem — quam vim studia sophistica et alia poëseos genera, imprimis dithyrambicum in illorum poësin exercuerint, studiose inquiratur.“

Továbbá 1839' Novemberére a' *természettudományi osztálytól*:

Inter ea, quæ recentioribus temporibus in Mineralogia comperta habuimus, maxime memorabile est, quod substantiæ quaedam crystallinæ exstant, quæ chemice æqualiter constitutæ, in crystallisationibus diversorum systematum occurrunt. Sed fuerunt, qui nonnulla de hoc Dimorphismo relata addubitent; neque diffiteri licet, conditiones hujus rei plane fere latere. Propterea Regia societas scientiarum proponit quaestionem, ut experientiæ, quæ hucusque de *Dimorphismo*, qui dicitur, substantiarum quarundam innotuerunt, critice recenseantur, conditionesque unde hæc res pendeat, explicetur.

Regia Societas desiderat, ut in solvenda hac quaestione non solum naturales substantiæ minerales, sed etiam alia corpora arte producta respiciantur, et ut crystallæ experimentis parata documentorum instar una transmittantur.

A' pályairatokat *September'* elfolyta előtt kell beküldeni minden esztendőben, bérmentesen. — Mindenik kérdés' jutalma *ötven arany*.

* * *

A' királyi társaságtól a' legközelebbi négy határidőre feladott *gazdasági jutalomkérdések* e' következők:

1837-dik év' *Júliusára*:

„Unter welchen Umständen, zumal bey welchen Boden- und Fruchtarten, ist die Knochendüngung mit Vortheil

anzuwenden, und welches Verfahren hat sich dabey als das Vorzüglichste bewährt?“

1837-dik év' *Novemberére*:

„Eine gründliche Untersuchung, auf welche Weise der Hanfbau im Königreiche Hannover mit Nutzen zu erweitern, und unter Berücksichtigung der in anderen Ländern üblichen Verfahrungsarten, wesentlich zu verbessern seyn dürfte.“

1838-dik' *Júliusára*:

„Welchen Einfluss hat der *gebrannte Thon* bei seiner Anwendung zur Verbesserung der Aecker, wie ist seine Wirksamkeit zu erklären; und auf welche Weise und unter welchem Verhältnissen macht man davon den vortheilhaftesten Gebrauch?“

1838-dik év' *Novemberére* újlag ezen jutalomkérdés adatott fel:

„Der günstige Einfluss des durch Verwitterung des Basaltes und einiger anderer ihm nahe verwandter Gesteine gebildeten Bodens auf viele Gewächse ist zwar im Allgemeinen bekannt; aber noch nicht genügend sind seine physikalischen und chemischen Beschaffenheiten untersucht, und seine Einwirkungen auf die Vegetation nachgewiesen und erklärt. Die königl. Societät verlangt daher:“

„Eine gründliche Prüfung der physicalischen und chemischen Eigenschaften des Basaltischen Bodens, nebst einer Erörterung seines Einflusses auf die Vegetation überhaupt, und die Culturgewächse insbesondere.“

* * *

A' föltett gazdasági kérdések' legjobb megoldásáért a' szokott jutalom *tizenkét arany*, 's a' legvégső határidő, melyre a' pályairatoknak a' kir. társasághoz bérmentesen beküldetnie kell, a' *Júliusra* kitettekre nézve *Május'* vége; a' *Novemberre* határozottra nézve pedig *September'* vége.

Göttingische gelehrte Anzeig. (1837. 2. 3-dik szám) után Sz. D.

B I B L I O G R A P H I A.

63. MÉMOIRES *de l'Institut* etc. (A' királyi francia Institutum', felirások' 's szép tudományok' academiája' emlékirásai), XII-dik Kötet; Paris, 1836; 4-edr. 463 lap és 3 rézt. Ezen darabban, néhai SAINT-MARTIN úr' emlékirásai foglaltatnak, Thales' napfogyatkozásáról, 's Sardes' Cyrus általi megvétele időszakáról; Egyiptom' historiájáról közönségesen, 's Herodotus' és Diodorus' rendszeréről különösen; Osymandyas' országlása időszakáról; a' persepolsi felirásokról; Léon utolsó örmény király' életéről 's kalandjairól; Psammeticus korinthusi királyról; Sallust' egy helyéről, a' Mórok' 's több más nyugot-európai népek' eredetére nézve; — LETRONNE úr' értekezése, Diodorus Siculus' egy helyéről az egyiptomi birodalom' tartásáról, 's azon helyről melly a' nap' futásában történt változásokat illeti, a' papok' előadása szerint; — DUREAU DE LA MALLE úr' értekezése Róma' kiterjedése 's népességéről, a' Rómaiak' mértékrendszeréről, 17 táblával, a' görög és római mértékek' ó és új francia mértékekre való változtatására; Olasz ország' népességének 's termékeinek meggyengüléséről, Roma VII-dik százada alatt; a' római kormányzásról Olaszországban 's a' tartományokban, a' köztársaság' utolsó századában; a' szántóföldi 's azon törvényekről, mellyek a' Rómaiaknál, a' gabona' ingyen kiosztását megalapították.

64. MUSÉE *industriel* etc. (Ipar-museum vagy is teljes leírása a' francia ipar' készítményei 1834-diki kitételének, avagy Franciaország' ipari, kézmívi 's földmívelési statisticája, ugyan azon időről), MOLÉON, COCHAND és PAULIN DESORMEAUX urak által; — Paris, 1836. 2-dik köt. 8-adr. képekkel. Ára 5 fr. — Ezen kötetnek tárgyai: a' pamut, a' takarók, a' harisnyakötés, a' csipkék, fátyolok, hímzések, a' kalaposság, a' bőrök, a' festés, a' nyomtatások szövetekre, a' szőnyegek, a' bársony, a' festett papiros, az érczek 's a' műszerek. A' legérdekesebb tárgyak' jótalált rajzolatja hat táblán adatik.

65. THE BIRDS *of Europe* etc. (Europa' madarai), mély tisztelettel ajánlva engedelemből, a' londoni állattudományi társaság' elnökének 's tanácsának, GOULD J. által. London, 1832—1835. 1—13-dik rész, imperialfólióban. Minden füzet' ára Londonban 3 Guinee 5 Shill. *) *Audobon' Birds of*

*) Az angol pénzekre nézve, nem lesz feleslegvaló megjegyezni, hogy 12 denár tesz 1 shillinget (pénzünk szerint 30—33 kr. p.), 20 shilling tesz egy font sterlinget, 21 schilling egy guinee-t.

America című munkáján kívül, ez a' legbújabb pompával készült munka, melyet az ornithologia az újabb időkben felmutathat. A' papiros vakító fejjességű 's angol soliditásu. A' betűk nagyok, élesek, tiszták 's ritka szépségűek. A' táblák' színezete olly eleven 's olly nagy gonddal irtt, hogy rajtok gyönyörrel mulatoznak a' szemek, 's látások és ismét látásokkal alig telhetnek be. De épen ezen csuda szépségű táblák miatt, a' munka olly drága, hogy annak csak igen kevés tudós juthat látására. Minden füzetben húsz tábla van, mellettek lévő magyarázattal, melly nem kimerítő 's innen a' tudomány' kívánatinak nem felel meg. A' tudományos természetvizsgálót leginkább érdekli az, hogy sok fajknál, azoknak geográfiai elterjedése elő van adva. Ezen fontos tárgyat csak az Angolok tökéletesíthetik, kiknek legtöbb módjok van, a' természettudományi kincseket mindenemű tartományokból öszvegyűjteni. —

66. *CRITIQUES et Portraits littéraires*; (literaturai arczképek és criticák) SAINT-BEUVE M. C. A. által. Paris, Pous-sin. 1—IV Darab, 1822—1836, 8-adr. Ára 32 fr. Elmés tekintetek, új és itéletes észrevételek, mély gondolatok, a' felvett személyek írói characterének hív felfogása, munkáik' criticalai, de a' szelid emberiség' 's jóakarát' vezérlése mellett átnézései, bélyegzik a' franczia literaturának ezen érdekes szüleményét; mellyet ezen kívül, csinos írásmód is ajánl.

67. *COLLECTION d' auteurs latins* etc. (Latin szerzők' gyűjteménye, franczia fordítással), NISARD M. D. által, 30 darab, 8-adr. A' gyűjteményt Sallustius, Caesar, Velleius-Paterculus, Titus-Livius, Seneca, Lucanus, Silius Italicus és Claudianus kezdik meg. A' előfizetés az egész gyűjteményre 300 fr.

68. *FRANCE historique et monumentale* etc. (Franciaország' historiai és emléki tekintetben: franciaország' története, a' legtávolabb idők óta, a' jelen időkig minden időszakok' épített, faragott, festett, rajzolt 's a' t. emlékei által magyarázva és felvilágosítva) Hugo M. A. által. Paris. Delloye, 1836, 4-edr. — Az egész munka 236 szállitmányból álland, mindenik két képpel vagy földabrosszal 's egy ív texttel. Az egésznek ára 38 fr. lesz.

69. *CHATEAUX pittoresques de la France* etc. (Régi és új franciaország' képalakú várai). Száz szállitmányban 4-edr. mellyek' mindenike négy lap text-ből és négy a' természet után rajzolt, 's London' és Paris' legjobb művészei által metszett várnézetekből áll. Ki adja egy historicus, archaeologus és mivész társaság — Paris. Firmin Didot. Minden szállitmány' ára 1 franc 50 cent.

70. *Musée des Antiquités égyptiennes etc.* (Egyiptomi régiségek' múseuma, vagyis építészeti, szobrászati, drágakő-metszési és festészeti emlékek' gyűjteménye Egyiptomból), LENORMANT úr által. Paris, Leleux, 1836. folio, képekkel. Az egész munka 12 szállitmányból álland.

71. *Ouvrages inédits d'Abélard etc.* (Abelard', ki nem adott munkái, a' scholastica philosophia történetének felvilágosítására Franciaországban, kiadta VICTOR COUSIN úr. Paris, Imprimerie royale, CCIV és 678 lap, 4-edr. 1836. A tudós szerző előbeszédének végsorai ezek: „A' scholastica philosophia' első időszaka, a' durvaság' és világosság' időszak a egyszermind: Nagy Károly nyitja' azt fel; az általa 's követői által alapított iskolák töltik azt be; minden kincsét Aristoteles, minden munkáját a' magyaráztatás teszi 's resultatumát egy olly első polemica, hol minden vélemények harcznak. Abélard felfogja ezt a' polemicát 's koronáját teszi fel ezen időszaknak. Ezen okból, megérdemli ő, hogy tanulassék 's mi ugy hisszük némi új világot öntöttünk, mind azon iskolára, melyet alapított, mind azokra mellyek azt megelőzték, azon kéziratok' segedelmével, mellyeket feltaláltunk, 's mellyeknek a' könyvtárok' poraiból kivonását, 's a' philosophia barátinak áltadását, nekünk a' nemzeti bőkezűség megengedi. Sorbonne, Junius 1-sőjén 1836.“

72. *Examen de la philosophie de Bacon etc.* (Baco philosophiájának vizsgálata, mellyben az okszeres philosophia különféle kérdései elővetetnek) gróf DE MAISTRE JÓZSEF' hátramaradt munkája. — Paris, Poussielgue, 1836. 2 darab, 8-adr. 712 lap. Ára 12 fr. 50 c.

73. *Essai d'inductions philosophiques etc.* (Philosophiai inductiókbani próbatétel, a' lettdolgok után), Id. ROGNAT úr által. Paris, Ladrance, 1836, 8-adr. Ára 7 franc. Ezen próbatétel hat könyvre oszlik: I. A' lények közönségesen. II. Isten. III. Az ember' életműves élete. IV. Az ő erkölcsi és okos élete. V. Az emberi nemzet' állapotja a' földön. —

74. *Cours de pathologie interne etc.* (Belső pathologiai leczkefolyam), ANDRAL G. által; öszveszedte LATOUR M. A. Paris, Rouvier. 1836. 8-adr. 12 szállitmány, 3 darab. Ára 24 franc.

75. *Hygiène philosophique des artistes dramatiques etc.* (A' dramaticus művészek' philosophiai egészségtudománya, vagy értekezés a' drámai művészség' gyakorlása által nemzett vagy táplált, testi, értelmi és erkölcsi okokról, mellyek az azt követő művészek' egészségét veszedelmezhetik); dr. BROUC által. Paris, Trinquant, 1836. 2 darab, 8-adr. Ára 10 franc.

76. THE ELISIUM of *Animals*; etc. (Az állatok' elysiuma: egy álom), EGERTON SMITH által. London, 1836. Ez a' pamphlet egy jó czélból íratott ügyvivés, az oktalan állatok iránti könyörületesség' felgerjesztésére, 's a' közönségesen minden nap megtörténő kegyetlenkedések' előadása, (noha ez nem ujság) egy civilizált nép' characterére nem kedvező világot hint. A' kegyetlenség, állati természetünk' fenekekén fekszik, mint szükségesképi pótolékja mindentevő gyomrunknak; 's szoros öszvefűggsben van az önóltalmazás ösztönével is; de a' többi ragadozó állatoktól abban különbözik az ember, hogy ezt a' hajlandóságot a' mi társasági 's rokon érzéseinknek hosszu sora és öszvesége, súlyegyenbe hozza, vagy hozhatná. Ott hol a' faj értelmi és erkölcsi tehetségei, szabad munkálkodással bírnak, ott a' kínzás' elvont gyönyörele van győzve és megakadályoztatva; 's mi nem ölünk többet meg, mint a' mennyi ön lételünk' 's bátorságunk' fentartására szükséges. Csak ezen magas tehetségek' kimivelésében van hát az egyedül igaz orvosság. A' napi divat azon van, hogy az embert szeliddé 's jóézésüvé tegye, mint némely jóindulatú de gyengelelkű emberek vallásossá kívánnák azt tenni, keményen megparancsolt szabályok 's büntetések által. De nincsen törvényhozó ember hajlandóság nélkül; 's ha azok kiknek hatalmokban áll törvényeket hozni, nem töltik be első kötelességeiket mint törvényhozók 's nem gondoskodnak arról, hogy a' népnek erkölcsi létele legyen, akkor minden törvényhozás az emberiségre nézve rosszabb mint haszontalan — akkor ártalmas. Az alsóbb classisok' szelidítésére nincs más lehető mód, mint állapotjuk' előleges megjavítása; hogy őket könyörületessé tegyünk, előszer éldeletet kell nekik engednünk, 's ne kárhóztassuk őket nemenyhített munkára 's szükségsszenvedésre; idejeknek 's indító okaiknak kell lenni, nemesb tehetségeik' gyakorlására; 's ez megtörténék, a' legalacsonyabbak közt is, mihelyt jókor megtanítatnának, szabályok és példa által, miként gazdálkodjanak idejekkel 's miként vegyék hasznát szegény segédszereiknek. Míg ez meg nem történik, addig a' törvényhozó emberiség csak játék, keserű játék; 's minden leczkéik és papolásaik a' humanitariuskoknak, csupa kiáltó szavak a' pusztában.

77. NARRATIVE of a Residence in Koordistan etc. (Elbeszélése egy Koordistanbani tartózkodásnak, 's a' régi Niniveh' fekvéséről), néhai Claudius James RICH által; 2 darab 8-vo. London. 1835. Ára 30 sh. — Ez a' munka Rich úrnak, egykor bagdádi angol ügyviselőnek írásából 's naplójából van kivéve: Az első darab egy déli Koordistanba tett utazást, második Niniveh' romjainak leírását 's a' Tigrisen és Persépolisba tett utazás' naplóját foglalja magában. Ugyan

azon pontosság' szelleme 's éles elme tűnnek itt is ki, mint mellyek már a' szerző' két emlékirását Babylonról megkülömböztetik.

78. JANUS *oder Erinnerungen einer Reise durch Deutschland, Frankreich und Italien, von E. NORDER.* Erster Theil, 1835. XXVI. u. 320 S. 8. Ara 2 for. 30 kr. p.p. Érdekes jelenet a' literatúra' mezején. A' szerző nem a' már egyszer elmondott nevezetességek' leírásával untatja az olvasót, hanem mindenütt kiemeli 's méltatja a' valódi szépet 's fenségest, megvallván azonban, hogy a' nemes érczet sok salak fedi 's int hogy a' macskafényt nem kell nemes anyag gyanánt tekinteni. Ezen első darab a' szerzőnek Berlinen keresztül Potzdamba és Dresdába; innen Prágába és Baireuthba; innen Nürnbergbe, Regensburgba, Münchenbe és Augsburgba 's végre innen Ulmon, Stuttgarton, Karlsruhe-n, Rastadton és Strassburgon keresztül tett útját adja elő. A' munkát felette sok oktató, helyesen characterizáló, mélyen érzett, 's igen jeles előadásu helyek gazdagítják, 's méltán kiemelik az utazásleírások' nagy özönéből.

79. PENSÉES, *par Mad. la princessa C. de SALM* (Gondolatok, Salm Konstantzia Hercegné által), 2-dik kidás. Paris. 1835. A. *Bertrand*, 12-tedr. 178 lap. Vannak a' társaságnak 's emberi szívnek olly titkai, mellyek csak egy asszony' finom 's gyöngéd lelkéhez tartoznak, 's mellyeket csak egy jeles asszony' világos elméje képes kitalálni, jól megérteni, 's felfedezni minden szemnek. Ezt az elméletet ébreszti fel önként, Salm Hercegné gondolatainak új gyűjteménye. Ezen gondolatok' első része már ki vala külön hirdetve 's most egy második rész által kísértetve jelenik meg, mellyet egy harmadik követend. Ez a' kis gyűjtemény annál elevenebb figyelmet gerjeszt 's annál erősbén magához vonja a' lelket, mivel minden jegyzet, minden gondolat, arra indítja az olvasót, hogy magára visszaforduljon, elmélkedjék, magát tudakozgassa, 's jobban megesmerje; 's mivel ez a' gyakorlat, melly nincsen báj nélkül, bizonyos épen olly oktató mint hasznos értelmi gymnasticává válik. De a' finom 's gyöngéd figyelet' szelleme, melly az egyszer felfogott tárgynak egy oldalát sem hagyja figyelem nélkül, olly érdem, mellyel kevés írók bírnak. Ez a' ritka érdem, nagy mértékben kitünteti a' jelen munkát. Az emberi szív' mély esmeretét, a' társaság' érdekes vázlatait 's mindég igaz stúdi-umát, a' két nemet egymástól elválasztó 's bélyegző árnyéklatokról igen helyes nézeteket, talál itt az olvasó egyesülve. A' szerző mindég alaposan gondolkodik, hevési gondolatait 's magával együtt gondolkodásra ingerl bennünket.

80. THE BEAUTIES *of Shakspeare.* (Shakspeare' szépségei), két darab, XII 391 és 397 lap, 12-o. Frankfurt, Sauer-

länder. 1835. Ára 4 for. p. p. Illy nemü gyűjteményeket Shakspeare' remekműveiből, szellemmel és izléssel választva és sorozva, többeket készítettek az Angolok. A' jelen gyűjtemény, melyet BERLY úr készített, azon kívül, hogy sokkal olcsóbb, gazdagabb és tökéletesebb is azoknál. Azon nagy hecsü drága kövek és gyöngyök, mellyekkel Shakspeare' munkái ajánlkoznak, itt egy művészi koronává vannak egyesítve, melyet senki magas éldelet nélkül nem szemlélhet. Igen becses pótlék ezen mesterművekhez az általellenben álló német fordítás, nagy részt, SCHLEGEL' mesteri fordítása szerint. A' munka' külseje igen ékes 's belsőképe a' hibátlanságra igen dicséretes ügyelet fordítatott.

81. DER BÄBU, *Lebensbilder aus Ostindien*. Aus dem Englischen übersetzt von KARL ANDREE. Két rész. 307 és 262 lap, 8-vo. Leipzig, Schumann, 1835. Ára 3 for. 45 kr. p. p. — Igen érdekes könyv; nagy elevenséggel rajzolja ez a' keletindiai társasági életet. A' BÄBU, európai előkelők' megbizottja, ki az ő külömbféle meghagyásaikat 's gazdasági dolgaikat végezi, 's a' mellett természetesen magáról sem felejtkezik el gondoskodni. A' jelen könyvben egy illy Bābu rajzolatik előnkbe, ki foglalatosságának soksága, 's csalárdóságainak nagysága által, annyira vitte a' dolgot, hogy alatta egy sereg megbizott van, maga pedig ezt a' foglalatosságot még csak néhány előkelőnél viszi, hogy más czélokot érhesen el. Ezek' előadását nagy érdekléssel olvasandja mindenki.

82. GRAMMAIRE EGYPTIENNE etc. (Egyiptomi grammatica, vagy az egyiptomi szentelt írásmód' közönséges elvei, a' beszélt nyelv' előadására alkalmaztatva); ifj. CHAMPOLLION által; közrebocsátva ön kéziratából, Guizot urnak a' nyilvános oktatás ministerének rendeletéből. XXIII és 245 lap fol. MDCCCXXXV, Paris. A' Didotoknál. — Ez a' munka melly a' megboldogult szerző' tanulásainak utolsó 's annál fogva legérettebb gyümölcse 's melly által mint ön maga kinyilatkoztatá halálos ágyában, reménylé: „qu' elle serait sa carte de visite á la posterité“, Champollion Figeac-nak, a' szerző idősb testvérének gondjai által lett a' közönség' tulajdonává. — Már mint typographiai emlék is, igen nevezetes jelenet. A' francia textet folyvást hieroglyphák szakasztják félbe, minek kinyomtatása egy vala a' legnehezebb feladások közül a' könyvnyomtatóra nézve, 's a' nehézséget csak a' lithographia segedelme által lehet meggyőzni. Hogy azonban a' hieroglyphák ne külön táblákon legyenek, mi a' munka hasznávéletét felette megnehezítette volna, hanem mindenütt a' francia textusba, hova épen tartoznak, legyenek beszöve, előszer minden ívre a' francia textus nyomtatott le, mindenütt meghagyatván a' hieroglypháknak az üres hely, 's csak azután iktattatott be a' hie-

roglypha - textus, részint színnel, részint a' nélkül. Csak így volt lehetséges, a' nyomtatásnak a' lithographiávali egészen új öszvekötése által a' jelen munkát létre hozni, mi csak Didot' műhelyében eshetett meg. Mi nagy gondot kívánt azomban, nem egyes, hanem olly sok ezer hieroglyphai jegyeknek beiktatása az illető helyekre, arról csak a' munka' látása adhat fogalmat. A' szerző egy Discours préliminaireben előadja az eddigi probatételek' történetét a' hieroglyphák' magyarázatában 's kilencz fejezetbe foglalja grammaticájának a' jelen kisebb felét.

83. LEXICON LINGVAE COPTICAE, studio Amadei PEYRON, professoris lingvarum Orientalium in Taurinensi Athenaeo, Equitis etc. XXVII és 470 S. El. Jol. MDCCCXXXV. Taurini ex regio typographeo. A' jelen munka tíz esztendei szorgalom' gyümölcse, mellyet szerzője Champollion ur' ösztönzésére 's kérésére készített, a' hieroglypha-magyarázat' kulcsául az egyiptomi emlékeken, mivel ugymond a' szerző a' régi egyiptomi nyelvet, csak a' coptusból lehet kimagyarázni. A' szerző minden coptus irományokat 's ezeken kívül a' parisi és turini kéziratokat is használta; de a' vaticanumi és oxfurti kéziratok' használása nem vala hatalmában. LA CROCE régibb szókönyvétől különbözik ez nem csak foglalatlja, hanem elrendelése tekintetéből is. Mi amaz illeti, Peyron mind a' három dialectust, a' hasmuri, thebai és memphisi-t előadja, mit la Croce nem tett. Mi az elrendelést illeti, la Croce betűrendet követett, a' helyett hogy Peyron etymologiait követ, Stephanus és Scapula görög szótáraik' mintájára. Champollion és Peyron urak' igen fáradságos és tudós munkáik, megtörték az utat, a' régi egyiptomi emlékirások' magyarázatára, mellyből felette nagy nyereség hárámlik azon igen nevezetes föld' politicalai, miveltségi és vallásos historiájára, különösen pedig a' felirások melletti képes előterjesztmények' megértésére. Ezen képes előterjesztmények az emlékeken és sirköveken, nem csak a' nyilvános, hanem a' privátéletnek is külömbkülömbféle tárgyait adják elő 's azok által megesmerkedünk azon régi nép', művészségi 's keresetmódi állapotjával, egy olly időkorban, mikor még nem gondolnánk, hogy a' cultúra, némi lépcsőre emelkedhetett. Peyron ur érdeme annál nagyobb, mivel fáradságos munkáját félbeszakadatlanul folytatá, a' nélkül hogy reménylhetne volna, annak közzé tételhetését. Mikor már készen vala, akkor tünteté ki magát a' Király' bőkezősége, kinek ennél fogva teljes joggal van a' munka ajánlva. —

84. SYNOPSIS NOVORUM GENERUM SPECIERUM *et varietatum Testaceorum viventium* anno 1834 promulgatorum; *collegit, digessit, adornavit Th. MÜLLER* phys. stud. Berolini. Nicolai. 1836. X. és 256 l. 8-adr. Ára 2 for. p. p. Ezen

munkában, mellyel berlini prof. WIEGMANN bízta meg, tanítványát Müller urat, teknős állatok nagy számu új fajainak, valamint nyolcz új nemnek is diagnosticája foglaltatik, 's ez utóbbiaknál, nem csak a' teknőnek hanem ott hol lehetett az állatnak is mellyhez tartozik characteristicája adatik. Öszvesen 97 nem 's ezekből hol több hol kevesebb faj, mint új van leírva; p. o. a' Buccinumból valami 60; a' Helixből valami 30 (ezek közt a' Helix Codringtonii, Graytól, „habitat in Graecia apud Navarino“) szinte ugy a' Bullinus, Chiton, Fissurella, Pleurotoma, Unio 's több új faj, egész 1830-ig vissza felé, a' Proceedings of the Committee of science of the Zoological society of London-ból van véve. Ezen kívül még 17 munka van említve. A' rendszeres elrendelés egészen Menke' jeles Synopsis meth. molluscorum. Pymont. ed 2-a 1830. 8. czímü munkája szerint van. Emeli a' munka haszonvetőségét egy pontos mutató. —

85. L' HOMME (Homo) *Essai zoologique etc.* (Az ember, zoologiai próbatétel az emberi nemzetről); BORY DE SAINT-VINCENT úr által. 3-dik kiadás. 2 darab, 18-adr. 1836. Paris Rey-Gravier-nél.

86. TABLES *écliptiques des satellites de Jupiter etc.* (Jupiter holdjainak eclipticái táblái, vonzatások' theoriája szerint, 's az állandók a' figyeletekből vonva le); báró DE DAMOISEAU által; kiadta a' Bureau des longitudes. 4-edr. 32 ív. 1836. Paris. Bachelier.

87. HANDBUCH *der Geographie von Dr. W. F. VOLGER*, Rector am Johanneum zu Lüneburg. Hannover, 1836. I Dar. 711 l. II Dar. 630 lap, 8-adr. Negyedik megjobb. kiadás. Ára 5 for. p. p. A' munka' dicséretére elég az, hogy rövid idő alatt negyedik kiadást érte. A' mult kiadástól fogva történt különféle változások, kivált Amerikában, más több nemü javításokkal 's új statistikai táblákkal együtt, emelik ezen új kiadás' érdemét. Átaljában véve, ez a' legjobb 's az idő' szükségeivel legmegegyezőbb geographiai kézikönyv német nyelven.

88. UNTERSUCHUNGEN *zur Physiologie und Pathologie.* von DR. FRIED. NASSE und Dr. HERMANN NASSE. Heft 1. und 2. Bonn. Habicht, 1835. 316 lap, 8-adr. Ára 2 for. 16 kr. p. p. Ezen folyóirathól esztendőnkint négy füzet jelenik meg. A' jelen két füzetben sok érdekes tárgyú értekezések vannak, csak a' kár, hogy sokszor nehéz kitalálni, mit akartak a' szerzők vizsgálódásik által elérni. —

89. HISTOIRE *naturelle des animaux sans vertèbres*, (A' geréncztelen állatok' természethistóriája) M. DE LAMARCK által; teljes kiadás, DESHAYES ér MILNE EDWARDS urak által, 2-dik darab, a' polypusok' természethistóriája, 8-adr. 43 ív. Paris. Baillière, 1836. Ára 8 franc.

90. *SANTÉ des femmes*, (Asszonyok' egészsége), doctor H. CHOMET által, 19 év, 8-adr. Paris, 1836. Ára 5 franc.

91. *NOUVELLES recherches* etc. (Uj nyomozások a' tengerfürdők' használatáról 's munkálatiról), doctor GAUDET, a' dieppe-i tengerfürdők' felügyelő orvosa által. 2-dik kiadás. Paris. *Adrien Moessard* és *Joussel*. 1836.

92. *DARSTELLUNGEN und Ansichten zur Vergleichung der Medicin in Frankreich, England und Deutschland. Nach einer Reise in diesen Ländern im Jahre 1835.* von Dr. Adolph MÜHRY, practischem Arzte und Wundarzte in Hannover. Mit zwey Plänen. Hannover. Hahn. 1836. VIII és 283 lap. 8-adr. Ára 2 for. 15 kr. p. p. A' szerző úgy mutatkozik munkájában, mint figyelmes és éles látású vizsgáló, ki külföldön mulatását igen jól használta. Nem a' már sokszor 's bőven leírt intézeteket 's kórházakat akarta ő leírni ismét, hanem a' nevezett nemzetek' tudományos állapotját öszve hasonlítani 's világos képen állítani elő. Kellemetes és megjelelő nyelven terjeszti ő elő az angol 's francia orvosok coryphaeusainak tanitmányit, nézeteit 's gyógymódjait; előadja a' nemzeti bélyegző különbségeket 's végre rövid jeles áttekintésben közli a' legjelesb intézetek' statistikai viszonyait. A' könyv tíz fejezetének foglalata: Paris és London topographiája; A' gyuladás' theoriája Francia - és Angolországban; francia gyógytudomány; angol gyógytudomány; francia chirurgia és ophthalmologia; angol chirurgia és ophthalmologia; Az orvosi dolgokbani változások Franciaországban; Az orvosi dolgokbani reform Angliában; visszatekintés Németországra; Még egynehány öszve hasonlítás. Németországról a' szerző nem igen kedvezőleg szól 's azt mondja hogy ott mindenütt csak ködtele theoriák uralkodnak, miben azonban teljes igaza nincs, mivel Németországon most kivált, az orvosi tudomány egészen practicus irányt vesz 's a' theoriák' korszaka naponkint hátrább vonul.

93. *TRAITÉ complet du régime sanitaire des aliénés* etc. (Teljes értekezés a' tébolyodottak' egészségi életrendéről, vagy a' nekik szentelt intézetek' kézikönyve), M. SCIPION PINEL orvos doctor által, magyarázó réztáblákkal, Huvé építőmester ur' tervei szerént. Paris, 1836. *Mauprivez*. 4-edr. Doctor PINEL ur ki az atyjától örökségben hagyott híres névre új fenyterít, különös gonddal foglalatostkodott az emberek' egy seregével, melly részvétünket, nagy mértékben érdekli, 's mellynek száma szerencsétlenségre nagyobb, mint az ember hinné. A' franciaországban tébolyodottak' számát 33 ezerre lehet tenni; ezek közül több mint tizezer, gazdag vagy könnyéletű családokból való. Európában ezer lakosra körülbelöl egy tébolyodottat számlálnak, úgy hogy

e' szerint csak ezen egy részében a' világnak, több mint száz ezer emberre megy azon szerencsétlenek' özves száma-kik eszöktől meg vannak fosztva. A' szerző panaszkodik, hogy mind eddig nem használtattak a' legsikeresebb módok, ezen szerencsétlenek' meggyógyítására. Munkáját három különböző részre osztja, mellyek közül egyik, egy építészeti minta' leírását foglalja magában, tébolyodottak házáinak építésére használandót; második azon physikai 's erkölcsi életrendet foglalja magában, mellyet a' megtébolyodottnak követniök kell; végre a' harmadik rész a' törvénytudományt a' megtébolyodottra való tekintetben tárgyalja, 's magában foglal a' tisztviselőségek' számára többféle viseleti szabályokat 's igen éles elmével adott becslési módokat a' kétséges esetekben. — Pinel igen derék nézeteinek mi is, kik a' szerencsétlen tébolyodottak számára még mind eddig — fájdalom! — semmi intézettel nem bírnak, nagy hasznokat vehetnének. Még mind eddig csak Anglia bir az ottani nagy számu jótévő társaságok' bőkezűségéből, nagy számu 's célirányos tébolyodottak' házaival. Mind Francia - mind Németország birnak ugyan több illy intézetekkel, de a' mellyel tetemes javítás és tökéletesítés nélkül szűkölködnek, 's kikre nézve a' nagy tapasztalásu Pinelnek tanácsai igen tanuságosak lehetnek. Vajha már mi is mennél előbb dicsekedhetnének egy célirányos elrendelésü 's a' tudomány mostani álláspontjának teljesen megfelelő tébolyodottak' intézetével, hol azon sok szerencsétlen észbetegek, kik most közöttünk alapos segéd nélkül bolyonganak, menedéket 's gyógyulást találhatnának!

94. MÉMOIRE sur la peste etc. (Emlékirat a' pestisről, melly 1834-ben járványosan uralkodott Konstantinápolyban 's a' nem-ragadósságról; követve némelly elméletek által a' veszteg- és a' kórházakról), F. CHOLET, orvos doctor által 8-adr. 1836. Paris. *Baillière*. —

95. KALSBAD und seine Mineralquellen im ihren wichtigsten Beziehungen, besonders in Hinsicht der zweckmässigen Anwendung ihres Wassers als Heilmittels, zunächst für Kurgäste dargestellt, von Dr. JOSEPH ERNST RYBA, Physicus der k. Böhm. ständischen Augenheilanstalt u. prakt. Arzte zu Prag. 2te verb. u. verm. Aufl. Mit 1 geognost. Charte Prag. 1836. Bey Kronberger u. Weber. XXX és 332 lap 8-adr. Ez a' munka, minden tekintetben kielégítő, 's mint kézikönyv mind azoknak kik Karlsbad' gyógyvizeiről, a' mostani műveltség' magasb kívánatival megegyező oktatást keresnek, mind azoknak kik azokkal célirányosan élni kívánnak, teljes joggal ajánlható, 's noha rendeltetése népszerű, de a' tudományosan művelt orvos is hasznalndó olvashatja azt.

96. POÉSIES, par Jean REBOUL de Nismes; (Reboul János' versei; megelőzte egy előbeszéddel Dumas Sándor, 's

egy levéllel a' kiadóhoz Alphonse de Lamartine úr által). — Paris, 1836. 8-adr. Ára 7 franc 50 cent. — Reboul János, nimes-i pék, ki elvégezvén napi munkáját, ön 's gyermekei életének fentartására, visszavonja magát kamarájába, 's poétai ihletéseinek adja ált magát. Ez a' kettős létel, a' legmindennapibb mesterségnek ritka és szerencsés egyesülete a' legmagasb elméleti tehetségekkel, a' lélek' legtisztább éldeleteivel, annál nevezetesebb, mivel az mind eddig Franciaországban igen nagy ritkaság volt. Új bizonyága ez annak, hogy a' poesis' sanctuariuma, senki előtt sincs bezárva, 's minden ki a' szent tűznek egy szikrájával bir, bejuthat abba, bár mely rangu 's helyzetetésü legyen is a' társaságban. A' szabad lélek nem adja magát alá a' test' kívánatainak, az élet' szükségai nem akadályoztatják azt meg, hogy a' föld' apró érdekein túl ne emelkedjék 's ha a' napi munka a' fáradság' izzadságával önté el az arcot, a' lélek vigasztaló balzsamot nyujt; felemeli az embert, emlékezteti halhatatlan rendeltetésére 's szívét édes érzeményekkel tölti el. Egyébiránt a' pék-poéta talentomának mutatványául szolgáljon a' következő elegia:

Un ange au radieux visage,
 Penché sur le bord d' un berceau,
 Semblait contempler son image,
 Comme dans l' onde d' un ruisseau.

„Charmant enfant qui me ressemble,
 „Disait-il, oh! viens avec moi!
 „Viens, nous serons heureux ensemble,
 „La terre est indigne de toi!

„Là, jamais entière allégresse;
 „L'âme y souffre de ses plaisirs,
 „Les cris de joie ont leur tristesse,
 „Et les voluptés leurs soupirs.

„La crainte est de toutes les fêtes;
 „Jamais un jour calme et serein
 „Du choc ténébreux des tempêtes
 „N' a garanti le lendemain.

„Eh quoi! les chagrins les alarmes,
 „Viendraient troubler ce front si pur?
 „Et par l' amertume des larmes
 „Se terniraient ces yeux d' azur?

„Non, non, dans les champs de l' espace
 „Avec moi tu vas t' envoler;

„La Providence te fait grâce
„Des jours que tu devais couler.

„Que personne dans ta demeure
„N'obscurisse des vêtements ;
„Qu'on accueille ta dernière heure
„Ainsi que tes premiers momens.

„Que les fronts y soient sans nuage,
„Que rien n' y révèle un tombeau ;
„Quand on est pur comme à ton âge,
„Le dernier jour est le plus beau.“

Et sécouant ses blanches ailes,
L'ange à ses mots à pris l'essor
Vers les demeures éternelles.
Pauvre mère ! ton fils est mort !

Ez a' darab tele a' legszebb érzeménnyel; kellemmel, gyöngédséggel 's harmoniával adva elő. Általában Reboul ur mind stílusában, mind kitételeiben, mind képeiben igen tiszta izlést mutat Egyébiránt azon vallásos és mysticus színtelnél fogva melly versein előmlik, az új iskolához tartozik ő. Azonban énekeiben mellyek hús foglalatúak többnyire, a' gondolat nem csupán a' képzelődés' hasztalan játéka, a' poesis ragyogó színeibe öltöztetve, mint az új iskola' mutatványinál. Ő nála több a' gondolat, mint az ékes kitétel. Csak a' kár, hogy a' szerző' géniusa mindég az elmúlton a' már nem lévón 's vissza nem jöhetőn lebeg. Egy illy magas elmének a' volna inkább rendeltetése. hogy az emberiség' menetelét megértse 's a' szabadságot énekelje.

97. THÉRÉSE, *roman en vers*, (Teréz, román versekben); LÉON BRUYS D' ONILLY által. Paris, 1836, 8-adr. Ára 7 franc. 50 cent. — Alig jelent meg Lamartine úr Jocelynje, íme ismét egy más román versekben, mi divattá látszik lenni, illy szerencsétlenségtől pedig rettegnék a' francia criticusok. Román íróik prózában is igen kevés jót adnak, mit várhatnak még inkább versekben? Azonban Bruys d' Onilly úr' Terézája nincs minden érdem nélkül 's poesise szép zengésű és felemelkedett, a' mi nincs minden kellem nélkül. Kár hogy a' kezdőknél gyakori hibák nála is feltalátatnak. Felhívásai (invocatioji) igen gyakoriak 's poemájának felét elfoglalják, az érzés néha nagyon is mysticus képben jelenik meg 's így kevés hely marad az actionak. Innen a' következik, hogy az érdek csaknem semmi a' mi igen bosszantó egy illy munkában, hol az olvasónak hatalmas ingerre van szüksége, hogy a' rimelt vers' fárasztó menetelét legyőzhesse.

98. *CLINICAL illustrations etc.* (Clinicai felvilágosítások Bengala' nevezetesb nyavalyáiról, pathológiájok 's gyógyinódjokról vizsgálódásokkal), W TWINING által. 2-dik kiadás. 2 darab, 8-adr. 1335, Calcutta.

99. *HISTOIRE physiologique et pathologique sur la salive etc.* (A' nyálnak physiologiai 's pathologiai története, különös tekintettel hasznaira 's azon szerepre nézve, melyet ezen nedv, az emésztés' functióiban 's a' gyomor bajaiban játszik); Doctor A. *Donné* által. 7 ív, 8-adr. Paris, *Béchet jeune*. Ára 2 franc 25 cent.

100. *HISTOIRE naturelle, chimique et médicale du lichen d'Islande*, (Az izlandiai moh' természettudományi, chemiai 's orvosi historiája), *RENARD* gyógyszeráros által, 8-adr. Paris 1836.

102. *HISTOIRE de la philosophie allemande etc.* (A' német philosophia' története Leibnitztől fogva Hegelig); báró *BARCHOU DE PENHOEN* által. 2 darab, 8-adr. 45 ív. Paris, 1836. *Charpentier*. Ára 15 franc.

193. *PRINCIPII della musica etc.* (Az elméleti és gyakorlati muzsika' közönséges és okokkal támogatott elvei); *PICCHIANTI* által, 12-edr. 17 rézt. Milano, 1836. Ára 7 franc 50 cent.

104. *ARCHIVES des découvertes et inventions nouvelles*; (A' tudományokban, mesterségekben 's manufacturákban 1835-dik esztendőben tett felfedezések' s új találmányok' tára); 33 ív, 8-adr. Paris, Treuttel et Würtz. Ára 7 franc.

105. *MEMOIRS of Ichthyosauri and Plesiosauri etc.* (Tudósítások az Ichthyosaurusok és Plesiosaurusokról, a' régi világ' kialudt csudáiról, huszonnyolcz réztáblával, a' szerző ásvány organicus maradvány gyűjteményébenei példányok után másolva). *THOMAS HAWKINS* által. London, 1834. *RELFE* és *FLETSCHER*, XVI és 58 lap fol. — Pompás munka, mi a' papirozt, nyomtatást és rajzolatokat illeti, de belső becse csak a' rajzolatokban, és azon állatok ásvány maradványainak szoros de igen is bő leírásában áll. A' közönséges geologiai és physiologiai rész, annyira tele van versekkel és emlékmondásokkal, kivált a' bibliából, hogy az tudományos munka nevére számot nem tarthat. A' előbeszédben a' sommerseti grófság' *Lias*-a iratik le; az első fejezet az Ichthyosaurusok' tökéletlen történetét adja, melyben mind az, ki vévén *Cuvier*-t, mi arról a' continensen mondatott, esmeretlen maradt a' szerző előtt. A' második fejezetben az *Ichthyosaurus* nem' fajai találatnak, melyek az elő végtagok szerint hátaoztatnak meg, mint *J. chiroligostinus* (kevés kézcson), *J. chiropolyostinus* (sok kézcson), *J. chirostrongulostinus* (kerek kézcson), *J. chiropamekostinus* (hosszúkás kézcson.) A' harmadik fejezetben ezen állatok' hasonlító anatómiája,

physiologiája és életmódja vizsgáltatik meg. Ezt követi a *Plesiosaurus* nem, még pedig a *Pl. triatarsostinus* (3 csont a lábtőben), mellyen kívül még a *P. tessarestarsostinus* (4 csont's a t.), *P. pentatarsostinus* (öt csont's a t.), és *P. extarsostinus* (6 csont a lábtőben) neveztetnek. Az Ichthyosaurus' és Plesiosaurus' közelebbi szemléletéből levont következtetései a szerzőnek, valamint két kőfaragónak az utóbbi nem feletti colloquiuma sok neveltséget gerjeszt. —

106. APPLICATION des principes de mécanique etc. (A' mechanica elveinek alkalmaztatása a' legközönségesb használatu, víz, gőz, szél és állatok által mozgatott machinákra's különféle öszverakások szerént), TASSE A. által, 8-adr. réztáblákkal. Paris. Mathias. 1836. Ára 7 franc.

107. DE LA BETTERAVE à sucre, (A' czékla-czukorról), C. HANNEQUAND-BRAME által, 8-adr. Paris, 1836. mad. Huzard. Ára 2 franc.

108. PRÉCIS ou abrégé de géographie etc. (A' földleírás' rövid summája, az első iskolák' 's a' két nem egyéb iskoláinak hasznára) M. J-B. NOELLAT, geographus és a' királyi egyetem' tagja, a' *Nouveaux élémens de géographie universelle ancienne et moderne* szerzője által, 8-adr. 340 lap, és 6 földabrosszal. Dijon, 1836. — N. úr feltevé magában hogy a' földleírásnak egy rövid summáját adja, melly által annak megtanulását könnyitse, egy annál sokkal nagyobb számu tanítványok' classisánál, mint a' millyennek vala szánya, első méltán becsült munkája. N. úr, jelen munkájában, a' földleírás' roppant's fontos tudományát, csak azon esmeretek' kisebb számára szorítá öszve, mellyek mind a' két nemü tanítványok' számára elmulthatatlanul szükségesek az elemi oktatásban, bővebben kiterjeszkedvén mindazáltal, hazája leírására. Azonban nem mulasztott el N. úr, semminevezetes tudnivalót más országokról sem. Előadja azok határait, kiterjeszkedését, népességét, termekait, hegyeit, vulcánjait, folyóit, tengereit's a' t. Nem felejté el megemlíteni az új felfedezéseket's új tudósításokat sem, mellyeket a' jelenkor' utazói közlöttek a' föld' különféle pontjairól, 's végre hat földabroszt is ad a' tanulás' könnyebbitésére. Ez a' jól átgondolt, igen helyes felosztásu munka, sok tudománnyal van írva's megérdemli mind azok figyelmét, kik az ifjuság' nevelésével foglalatoskodnak.

109. CHRONIQUE d'Abou-Djafar-Mohammed — Tabari, etc. (Abou-Djafar-Mohammed-Tabar. nak, Djaris fiának. Yesid fiának kronikája); a' persa fordításból fordította a' királyi könyvtár' kéziratai szerént, Louis DUBEUX. Első darab, első rész, 4-edr. 40 ív. Paris, 1836. Barrois; nyomtatott Nagy-Britannia keleti fordításai' választottsága számára.

110. *TRAVELS and adventures in eastern Africa etc.* (Utazások 's kalandorok, keleti Afrikában. Zoola lakosai szokásainak 's erkölceinek leírása); *Nathaniel ISAACS*, azon King hadnagy' társa által, ki kevéssé esmert tartományokba tett utazásának napló könyvét közzé tevé. 2 darab, 12-edr. London, 1836. *Charton*.

111. *ARCHIVES de la médecine homoeopatique etc.* (A' homoeopathiai gyógytudomány' tára), kiadja egy orvosi társaság, dr. *OURDAN*, a' kir. orvosi Academia tagjának igazgatása alatt. Előfizetés 12, öt ívnyi füzetre, 24 franc. Ezen folyóírás, 1834-diki július elsője óta jelenik meg, 's azóta folyik. A' benne foglalt értekezések részint eredetiek, részint németből vannak lefordítva. Az utóbbiak száma annál inkább kevesedik, mennél inkább terjednek az új iskola' tanítványai Franciaországban, A' előttünk fekvő legújabb füzetek' egyikében (May 1836) így szól dr. *LIBERT*, egy értekezés' írója, a' 'gyógyművészség' állapotjáról Franciaországban: A' gyógytudomány' jelen állapotjáról ítélve Franciaországban, azt inkább a' leíró természethistoria' egyik részének lehetne tartani, mint gyógyító művészségnek. Te-kintsünk bele bár a' jelenkor' legfontosb munkáiba, p. o. dr. *LOUIS* munkájába a' tüdőcsomókról; ott ezen nyavalya leírásának 533, gyógyításának pedig csak 9 napot találunk szentelve. A' therapia soha sem volt olly nyomorult mint most. Ezt panaszojjak magok a' nagy rangu orvosok is. — *Hahnemann'* célja különösen arra volt intézve, hogy a' 'gyógy-szerek' munkálatát az egészséges élőműves testre kitapogassa 's ez által a' therapiát gazdagítsa. —

112. *STORIA della antica Grecia e'c.* (Régi Görögország' története, a' Titánok eljövetele óta, egész Corinthus felgyujtatásáig), gróf *DRAGO* által. 8-adr. Milano, 1836. Hatodik kötet. Ára 6 lira és 90. cent.

113. *COROGRAFIA fisica dell' Italia etc.* (Olaszország' 's szigeteinek természetudományi, történeti és statistikai leírása), geographiai és topographiai földabroszok' átlásával, *ZUSCOGNI-ORLANDINI* által. Florentzia. 1836. I. — VIII. könyv.

114. *STORIA dei municipi italiani etc.* (Az olasz municipiumok' története, kinemadott oklevelek után), *CARLO MORBIO* által, 8-adr. Milano. 1836. Első darab. Ára 2 lira, 50. c.

115. *LEHRBUCH der Naturgeschichte für Gymnasien und höhere Bürgerschulen*, von C. R. A. Freih. von *KRASSOW* und *Eduard LEYDE*, Lehrer am berlinischen Gymnasium zum grauen Kloster. Erster Theil, 1835. 8. vagy: *Lehrbuch der Zoologie für Gymnasien und höhere Bürgerschulen*. X, 322 lap. Ára 1for. 8kr. p. p. Az egész munka három kötetből álland; az első állattant foglal magában, a' másodikban lesz növény-

tan. Ezen kötet igen czélirányosnak látszik. Mert a' legfontosb állatok' rövid, és a' legújabb fölfedezéseket is tekintő rövid leírását adja, azok' haszna' vagy ártalma' rövid jelentésével együtt. Nem hibázik az e' tekintetben fő szerzők' idézete is, úgy hogy a' tovább-törekvő tanító maga segíthet magán. Még használatosb lett volna a' kérdéses állatok' legjobb föstvényeinek egyes idézései által; a' nyomtatásban némely czélirányos változtatások is történhetek volna, úgy mint a' faji és nőmi bélyegek' különös betűk által való ki-tüntetése. Különösen ajánlja a' könyvet az, hogy a' rendszeres neveknél a' kimondási jegyek feltéve vannak.

116. *PHILOSOPHIE des manufactures 's'a't.* (A' gyárak' philosophiája, vagy is ipari gazdálkodás a' gyapot, - gyapju, — len és selyem-gyártás körül, Ure *Andrástól*, fordítva a' szerző' szemei előtt, 's bővítve egy fejezettel a' francia gyapot - gyártásról, 's'a't. Paris, 1836. 2köt. 12-edr. képekkel. Ára 12 franc. Doctor Ure András buzgó védelmezője az ipar', a' gőzgépelek' 's különösen a' gyapot-gyártás' előmeneteleinek. Iparkodik diadalmason behizonyítani azon jótéteményeket, mellyeket az emberiség ezen kereset-ágból nem csak erkölcsi és értelmi, hanem csupa anyagi és physical tekintetben is húz. Megmutatja, hogy a' gyárbeli rendes dolgozáshoz szokott munkások sokkal boldogabbak és értelmesebbek azoknál, kik szabadságban tengődnek csak azért, hogy ezzel szünet nélkül visszaéljenek. A' gőzgépelekben az emberi erő' pótolóját látja, melly az ember' fel-emelésére céloz, mert őt minden felette terhes dolog alól felmenti, 's csak olyant hagy neki, mellyhez inkább lelki mint testi munka kívántatik. Sok és becses részletet közöl ezen iparág' Angliábani állapotja felől. Igyekszik behizonyítani, hogy gyártási szelleméből Angliának új erőt kell mé-títenie, melly képes ezen országot biztos lépésekkel halad-tatni a' szabadság' és előmenetel' pályáján. Azon adatok, mellyeket Ure úr összegyűjtött, élénk érdekűek nem csak iparágakkal foglalatostkodókra, hanem minden emberre nézve, ki az emberiség' lépcsőnkénti haladását figyelmesen vizsgálja. Ezeknél fogva nem fog az ipar ezentúl gonosz erőnek tetszeni, melly az embereket, a' mezei élet' állítólag ártatlan erkölcsitől elvonva, megrontja; hanem inkább békés és hatalmas fegyvernek, mellyet a' tudomány a' tudatlanság' legyőzésére 's a' civilisatio' terjesztésére használ.

117. *SERVITUDE et grandeur militaires.* (Katonai szolgaság és nagyság), Gróf DE VIGNY *Alfred* által. Paris, 1835. 8-adr. A' „Cinq-Mars“, „Chatterton“ és több más jeles munka' költője itt új oldalról mutatja magát a' közönségnek, úgy lép fel, mint a' béke' idejebeli őrségi szolgálat' unalmának kelyhét fenéig kiürített katona. Czélja e' munkának nem

egyéb, mint az a' kívánság, hogy a' polgári rend által a' katonaság ellen sok országban alaptalanul táplált gyűlölség kiirtassék, 's a' hadi sereg a' nemzettel megengeszteltessék. Melly czélnak elérése végett híven festi a' szerző az ó, közép és mai kor' seregeinek állapotját; kimutatja az utóbbinak különbözését az előbbiektől; szól a' hadi szolgálat' terheiről; élénken adja elő a' katonai erényeket, nevezetesen a' vak engedelmességet, az önfeláldozást, a' teljes önmegtartóztatást; azután a' katonai characteret általánosan ábrázolja; 's mind ennek jobban kitüntethetése végett, ismerős katona társainak életéből néhány igen érdekes, igen szívreható történetet beszél el. Az egész pedig annak fejtegetésével rendelkezteti be, hogy a' katonát, valóban sanyaru és terhes pályáján, egyedül a' becsület tartja fen.

118. *PRÉCIS d' Histoire Universelle* (A' közönséges historia' rövid summája) SCHROECK és SCHLOETZER urak által. Francia jobbjított, bővített és a' mostani esmeretekkel egyarányba tett kiadás számos jegyzetekkel, HORTUS úr által. Paris. 1836. 8-adr. Ára 8 franc. Ezen munka jeles sommázat, 's igen hasznos a' közönséges történetírás' tanítására. Szakokra van elosztva, mellyeknek mindegyike valami kitünőt esetet foglal magában; a' szakok alatt pedig kérdések állanak hogy a' tanuló minden egyes esetet annál mélyebben vészhessen emlékezetébe. Az egész munkában olly rend és tisztaság uralkodik, a' millyent hasonló nemű könyvekben ritkán találni. A' szerzők ki tudták kerülni a' szárazságot, a' sommázatok' legnagyobb részének közönséges hibáját, 's szerencsésen tágitották a' tanítás' körét, elhagyván azon ösvényt, mellyre az eddigelé kártékonyul szorítva volt. Hortus úr pedig még inkább nevelé fordítása becsét, azon változtatások és hozzáadások által, mellyekkel a' munkát tökéletesebbé 's a' mai kor' helyes kívánatinak megfelelővé tette.

A. B. P.

B I O G R A P H I A.

28. ACHARENTRE (Nicolas-Louis) szül. Parisban, Nov. 19-dikén, 1771, magát eleinte papi életre szentelé, de a' 89-diki revolutio felforgatá szándékait. Csak hamar az öszveirtottak' számába esvén, az éjszaki 's rajnai hadi seregekkel,

részt vett az 1793, 1794 és 1795-ki csatákban 's Landreciesben hadi fogságba esvén, Magyarországra hozatott 's Péterváradon ült fogva 21 hónapig. Visszatérvén Franciaországba, tanítóvá lőn, de gyengélkedései miatt kéntelen vala csak hamar ezen pályát odahagyni, 's magát egészen ízlésének, a' tudományoknak szentelé. Fel akarván Franciaországban ébreszteni az ízlést a' classicusok' szép kiadásai eránt, *cum notis variorum*, egymás után többféle görög és deák kiadásokat adott ki, mellyek mind igen becsültetnek. Ezen kívül sok munkák' szerzője ő. Ezek közt említésre méltók: *Cours d' humanités*, a' crétai *Dictys*-nek tulajdonított *trójai háború történetének* első franczia fordítása, szent János *Damascenus*' görög *kéziratának* fordítása a' muzsikáról, 's különféle poetai egyvelegek. A' *Lémáire* és *Pancoucke* deák *classicusainak* nagy gyűjteményét is többféle fordításokkal gazdagítá Achaintre. Közel vala már, egy igen nagy munka' bevégzéséhez, *Lexicon universale* cím alatt, két darabban folio; *Caesar commentariusának* fordítását is hagyja hátra kéziratban. Egy idő óta Evreux-ben élt visszavonultan Achaintre, mint szerény, erényes és minden nagyravágyástól üres tudós, nem lévén egyebé miből éljen, mint nyugpénze XVIII. Lajostól. Megholt Evreux-ben, Junius 3-dikán, 1836.

29. BOSSERT (Emmanuel), Annecy-ből Savojában, Saluces-i tisztviseelő, megh. Martius 16-dikán, 1836. Különféle versezeteket hagyott hátra, *les Moscovites* című munkát 's a' *Sophie de Manthon* című erkölcsi románt, mellyek Valmore név alatt jelentek meg. Tőle vannak ezen kívül: *Lettres au peuple français*, sur la véritable conspiration du moment, Natalis név alatt, 1827; *Considérations générales sur l' Europe* et sur la France en particulier, 1828; *Theophile*, ou la philosophie du christianisme 1830; *Théodicée*, ou le triomphe du christianisme, 1833.

30. O' MEARA (Barry Edward), Hiberniából származott, 's végezvén tanulást Dublinban és Londonban, tengeri seb-orvossá lett. Megesmerkedvén vele Napoleon a' Bellerophonon, hol O' Meara szolgálati kézségét 's ügyességét, több franczia tiszteknél kitünteté, a' rovigói Herczeg által, azon ajánlást téteté nékie, kísérné őt sz. Ilona szigetére. Ezen ajánlást O' Meara bizonyos feltételek alatt el is fogadá 's három esztendeig a' legbuzgóbb szolgálatokat tevő Napoleonnak. Ezen idő alatt gondosan feljegyzé O' Meara a' nagy fogoly' kinyilatkozását sok fontos dolgokról, 's ez örömet kiesreszkedék előtte, élete történeteire 's politikai nézeteire. — Napoleon' halála után közzé tevő O' Meara sok nyelvekre lefordított naplókönyvét: „*Napoleon in exile, or a voice from St. Helena.*“ (2 vol. London 1822. 8°) melly mindég igen

érdekes pótlékja marad Napoleon' történetének. Az angol ministerium ezen munka' megjelenését olly kedvetlenül vette, hogy O' Meara-t 20 évi szolgálata után elbocsátotta. — Megholt Junius 3-dikán, 1836.

31. SMEDLEY (Edward), lincolni pap, megholt Bulwichban Junius 29-dikén, 1836, élete' 47-dik évében. Azonkívül hogy az *Encyclopaedia Metropolitana* kiadója volt, több munkákat is írt, mellyek közt különös említést érdemlenek: „*History of the Reformed Religion in France*“ (3 Vol.) „*The Death of Saul and Jonathan*“ 1814. „*Jephtha*“ 1815. „*The Marriage of Cana*“ 1827. „*Saul at Endor*“ 1828. 's a' t.

32. MERIMÉE (J. F. Leonor), historiai képiró, a' szép művészségek' Academiájának örökös titoknokja, a' becsületrend' vitéze, megholt September 26-dikán, 1836. Merimée kijellett képiró, szép izlésü 's tanult ember volt, ki a' művészségeken kívül, a' tudományokat is művelé. Különösen kedvelvén a' chemiát, vizsgálódásit előlegesen a' festékek' gyártására intézte 's igen kitünő szolgálatokat tett a' festészet és iparnak az olajfestésről (*de la peinture en huile*) kiadott munkája által. M. legesmeretesh festései, az *ártatlanság*, mellyet olly szerencsésen metszett rézre Bervic; 's az, melly a' crotonai Milon' csontjait egy erdőben felfedező utazókat ábrázolja, 's a' fatörzsökbe rekedt kar' helyzetéből láttatja a' híres viaskodó' halála nemét. Már ez a' két nevezetes munka is elegendő volna Merimée-t azon kizártjogú művészek közzé sorozni, kik szeliden hatnak a' lélekre 's ezt azon kimagyarázhatatlan gyönyörbe helyhetik, mellynél fogva a' festő, minden szándékait kitalálja.

33. ROUJOUX (Prudence-Guillaume, baron de), tudós, a' császárság alatt praefectus, született Landernauban, Julius 6-dikán, 1779. — Igen jeles tanulmányi után, mellyek őtet a' polytechnica iskolába vezették 's ott kiténteték, 1800-ban, contre-admiral Lacrosse alatt, a' guadeloupe-i expedícióhoz csatoltatott. A' saône-i és loire-i tartomány' statisticája, melly remek munka, illy nemű dolgozások nemében, magára vonta az első consul' figvelmét. Először dole-i, aztán saint-paul-i al-prefectussá; végre 1812, du fer-i praefectussá neveztetett ki Cataloniában. Ugyan azon időben a' sègre-i tartomány is felügyelése alatt volt. A' restauratio által félreesmertetve, a' száz nap alatt, a' keleti pyrenée-k' praefecturája bízott reá. Az 1830-diki revolutio után, a' lot-i praefecturát nyéré el. Még egyszer eltávoztatván, literariai dolgozásokra szentelé magát, mellyek' tulságának áldozatjává lón. Munkái igen sok neműek. Sok gyönyörű, de fájdalom széthányt verseken kívül, *Essai sur les révolutions des sciences et des beaux arts* című munkája, egy még akkor ugyan

fatal, de az érettség' minden tapasztalásával 's tudományával bíró író't mutatott. *Dictionnaire italien*-je méltán becsültetik. Igen pontos fordítását adá Anglia' hosszú historiájának is *Lingard*-tól. *Histoire de Bretagne*-ja tudós és különös munka. *Histoire pittoresque d' Angleterre*-jét, báró Taylor és Charles Nodier urakkal adá ki. —

34. DEMOURS (Ant. Pierre) híres szemorvos, tagja 's az előtt Docteur régent-ja az orvosi tudományok' királyi academiájának, XVIII Lajos és X Károly királyok' szemorvosa, megholt October 10-dikén, 1836, hosszú nyavalya' következtében. Mint író; „*Précis théorique et pratique sur les maladies des yeux*“ (Paris 1821. 8.) „*Traité des maladies des yeux, avec des planches color. etc.* trad. du lat. de Soemmering“ (3 vol. Paris 1821. 8.) czímű munkák, több folyóirási értekezések által 1784 óta, 's jeles dolgozatok által a' *Dictionnaire des sciences médicales*-ban 's a' t. dicséretesen esmeretes. Szül. Parisban, Dec. 16-kán, 1762.

35. PRANGE (Dr. Chr. Friedr.) a' hálai egyetemnél rendes professor a' philosophiai facultásban, a' művészetek' királyi academiájának tagja 's a' t. megholt Oct. 12-dikén 1836. Mint író különösen a' művészet' történetében esmeretes: „*Entwurf einer Academie der bildenden Künste*“ (2 Bände, Halle 1778, 79.), „*Ant. Mengs hinterlass. Werke*“ (3 Bände. Ebendas. 1786.) 's egyéb munkái által. Szül. Hálában, April 20-dikán, 1756.

36. NOSTITZ UND JÄNKENDORF (Dr. Glo. Ado. Ernst.) száz királyi tanácskozó minister, valós. belső titkos tanácsos, rendkancellár 's a' t. az előtt kamarai tanácsnok, a' felső-lausitzi márkgrófság' tartományi seniora, a' felső-lausitzi tudományok' társaságának előlülője (1796), azután fő tartományi kapitány, fő consistorialis előlülő, 1795 óta kanonok, 1815 óta a' merseburgi püspökség' seniora 's a' t. mint statustisztviselő a' kormány' különböző ágaiban nagy érdemeket szerzett férjfiú. Mint tudós és író, dicséretesen esmeretes: „*Versuch über Armenversorgungsanstalten in Dörfern*“ (1802), „*Demouster griech. u. römische Mythen*“ (6 Bände 1803), „*Beschreibung der Heilanstalt Sonnenstein*“ (3 Bände 1829) czímű munkái, 's mint szelleműs költő (*Arthur von Nordstern* álnév alatt), „*Gemmen*“ (1818), „*Irene*“ (1819), „*Sinnbilder des Christen*“ 's több számos költemények és értekezések által, Németország' legolvasottabb folyóírásiban. Született See-ben, felső Lausitzban, Apr. 22-dikén, 1765.

37. COLANGELO (François), nápolyi szónok, castellamare-i püspök, a' nápolyi királyságban, a' nyilvános oktatás' előlülője, megholt Januar 15-kén, 1836. Munkái: Egy a' literária históriát tárgyazó munka. 2 darab. „Galileo“ vezérül ajánlva az ifjuságnak, a' keresztény vallás' apologiája“

2 darab. „Nápolyi philosophusok' és mathematicusok' historiája“.

38. JAUFFRET, kérő levelek' mestere, megh. Martius 9-dikén 1836, számos az egyházi dolgokat illető irományokat hagyott maga után, nevezetesen: *Journal des curés*, alapított 1808, elnyomatott 1811; *Examen des articles organiques*, 1819; *des missions en France*, 1820; *de la Jurisdiction épiscopale*, 1821 et 1827; *du recours au Conseil d'État dans les cas d'abus en matière ecclésiastique*, 1825 et 1830; *Mémoires historiques sur les affaires ecclésiastiques de France dans les premières années du XIX-e siècle*, 3 vol. in 8-o, depuis 1801 jusqu'en 1824. Ezen munkákban, melyek egyébkint igen jeles ideákkal teljesek, azt nem hagyák helybe, hogy egy kevésbé sok tulajdonítatik benne a' világi hatalomnak.

39. PÉROVSKY (Alexis), státustanácsos, az orosz császári academia' 's több tudós társaságok' tagja, az orosz literatúrára nézve érzékeny veszteség. Meghült Varsóban, Julius 9-dikén, fürdőbe utaztában, élete 48-dik esztendejében. — Több érdekes munkák' szerzője vala Pogorelsky álnév alatt. Különféle apróbb munkái, folyóírásokban vannak elszórva.

40. PETIT-RADEL, egykori général-vicar, a' Mazarin-könyvtár' örje, 's a' pelasgicum és cyclopicum museun' alapítója. Ezen museumot kevesen ismerik, kevesen látogatják, de a' melly még is igen nagy fontosságu, mivel az itteni emlékek öszvekötik az ó világot az ujjal. Egyébiránt folytatása az a' mazarin-könyvtár' teremeinek. Petit-Radel, ügyes latinista, tudós bibliographus, elmés archaeologus, egyiránt jártas mind a' hellen népek', mind a' középkor' historiájában, a' felírások' academiája legtudósabb tagjainak egyike vala. Mint a' mazarin-könyvtár' administratora 's örökös tárnoka, világos elméje 's munkás felügyelése által, nagy szolgálatokat tett, a' reabizott drága gyűjteménynek. Az első revolutio' idejében Petit-Radel Olaszországba vonta magát 's átfutá ezen classicus földet. — Ezen utazásnak általános befolyása volt tanulásai' irányára. Mint ügyes figyelő, megkülönböztetni tanuló, a' római uralkodás korábóli, vagy az azt megelőző időbóli épületekben, azon részeket, melyeket úgy kell tekinteni, mint az eredeti időszakbóliakat. Ott formálá nagy munkája' tervét, az ugy nevezett cyclopicus és pelasgicus emlékekről. Ezen szép munka' nyomtatása még nincs bevégezve. A' halál, melly Junius 27-dikén éré (1836), szerencsétlenül megakadályoztatá őt, egy nékie méltó joggal kedves rendszer' teljes kifejtésében. Nem olly nagy mindazáltal ez a' szerencsétlenség a' tudományra nézve, mint előre, félni lehetett, mivel Petit-Radel, épen olly kevésbé haszonkezeső lévén a' tudományra, mint a' vagyonra nézve, semmi-

ben sem talált nagyobb örömet, mind ideáinak mind azokkal való közlésében, kik ezen tárgyakban felvilágosítást kívántak, 's már is sok utazók, kik Görögországot, Ázsiát, Olaszországot befutották, hasznát vevék az ő nézeteinek. Hátrahagyott munkái: *Notice sur les aqueducs des anciens et sur la dérivation du canal de l' Ourcq*, 8-adr. 1803; *Explication des monumens antiques du musée*, 1804, 6 darab 4-edr. — *Recherches sur les bibliothèques anciennes et modernes, suivie d' une notice historique sur la bibliothèque Mazarine*, 1819. 8-adr. — *Notices sur les nuraghes de Sardaigne*, 8-adr. 1826; 60 cikkely a' 13-dik század' íróiról, Franciaország' literáriai históriájában; több emlékirások, az academia' emlékirásaiban, 's egy kézirat *sur les anciens Rhoxolans*. —

41. RYCKEWAERT (Augustin-Joseph) szül. Poperingheben Belgiumban 's theologia' professora volt. Belgium' egyházi dolgaiban Bonapartévali czivódásaiban sok részt vett. Töle vannak: az *institutions canoniques de Dévoti*; *Améliorations à la Théologie de Dens*, 1828; Suite à l' histoire, et abrégé d' histoire ecclésiastique de Berti; *Opera secreta des Pères de l' Eglise*, 10 darab, 12-edr. mellyek' utólsója 1835-ben jelent meg. Megholt Majus 16-dikán, 1836.

42. FAIN (Agathon Jean Fr. Baron) az érdemlégió' nagy keresztese, a' királyi civillista' becsületbeli főügyelője 's az utolsó ministerváltozás óta, ismét első cabinet-titoknok, szül. Parisban, Januar 11-dikén, 1778. Fain, 20 esztendő korától fogva, mint belső' titoknok, Napoleonhoz vala kötve, kivel követé a' nagyság' 's győzedelmek' azon megmérhetlen körét 's csak hamar a' viszontagságok' azon rettentő sorát, mellyek a' nagy ember' hátralévő életéhez valának kötve. Napoleon' megbukása után Fain visszavoná magát a' politicalai játékszínról 's nem osztozhatván többé jóltévéje' sorsában, azt gondolá, egy mód lenne őtet szolgálni, ha életé' történeteit leírna, mellyekben maga is mint cselekvő 's mint bizonyos részt vett. Négy rendbeli emlékirásai: *Manuscrit de l' an III*; de 1812. (2 Tomes. Paris, 1827. 8.), de 1813. (2 Tomes in 8-o. Paris. 1825), de 1814, (8-o Paris. 1825). nagy becsü 's fontos történeti munkák. Megholt Sept. 14-dikén, 1836.

43. JUSSIEU (Antoine-Laurent de), fűvészet' professora a' párisi Museumnál, 1777 óta administrateur au Jardin du roi, a' tudományok' academiájának egy legrégebb tagjai közül, a' halhatatlan „*Genera plantarum*“ szerzője, megholt Septemb. 17-dikén, 1836, élete 89-dik esztendejében. Testvérfiu volt ő, két híres, hasonnevű fűvészhez, Jussieu Bernard és Józsefhez. 1765-ben, Lyonban születése helyén, végzé Antal tanulását, midőn atyja' testvére Bernard őtet Párisban

hívá. 1770-ben, Lemonnier' helye betöltésére neveztetett ki, kinek első udvari orvosi kötelességei nem engedék meg a' botanikai tanítószerk' vitelét. 1773-ban, a' tudományok' academiájában, a' fűvészeti osztályban taggá neveztetett ki. Ezen alkalomra írott emlékirásában van legelőször jól kifejtve a' planták' charactercinek képestséges és alárendelt fontossága, mellyek Adanson' figyelmét kikerülek. 1774-ben rajzoló ő az alapzatokat 's igazgatá a' részleteket, Thouin András urral, akkor fő kertésszel, a' Jardin-du-Roi iskolájának újonnan ültetéséről, Tournefort már megavult módszerének helytöltésére. Ezen idő alatt mindég a' természeti rendszer' tökéletesítésével foglalatoskodva, készíté, a' tudománynak alapul szolgáló munkáját, (*Genera plantarum sec. ordines natur. disposita*, Paris 1789.), mellyen húsz esztendeig gondolkodott. De akkor annyira készen vala azzal, hogy nyomtatattását azonnal elkezdé, a' nélkül hogy azt leirta volna, 's nem volt soha több két ívnél készen a' szerkeztetésre, a' nyomtatás előtt. A' nagy Linné tanítványi, eleinte minden szorosb vizsgálat nélkül félrevetették az új tudományt. De Jussieu örömmel tapasztalá az ők' megtérését, 's há várni lehetett az igazságos elesmerést, ez teljes és tökéletes volt. Leirta Jussieu a' Jardin-du-Roi' történetét is, (*Histoire du Jardin-du-Roi puis sa fondation jusqu' à la mort de Buffon*). Irt ezeken kívül számos értekezéseket a' *Mémoires de l' Institut*, az *Annales du Museum d' hist. natur.* a' *Mémoires du Museum* 's más gyűjteményekbe. A *Dictionnaire des sciences naturelles*-nek is egyik szerkeztetője vala.

44. WILBERFORCE BIRD (William Esq.), 1796—1802-ig parlamenttag, 1808 óta, a' cap gyarmat' tisztviselője, 's mint ilyen a' legjóltevőbb rendeletek által nagy érdemeket gyűjtött, 's több részrehajlatlan és szellemdús irományok által is a' gyarmat állapotjáról, (*State of the Cape in 1822* 's a' t.) jólismert férjfiú. Megh. Wynbergben a' jóremény' fokán a' múltévi April hónapban.

48. FISHER (Thomas Esq.), 1834-ig a' keletindiai compánia' tisztviselője Londonban, a' London Missionary Society' igazgatója 's a' t. mint régiségvizsgáló igen tisztelt 's számos irományi (*Monumental Remains and Antiquities in the County of Bedford* „Ruins of ancient Babylon“ 's a' t.) és értekezései által az *Archaeologia Brit. Gentleman's Magazine*, *European Magazine* 's más folyóirásokban jól ismert férjfiú. Megh. Julius 20-dikán 1836, Stoke Newington-ban, élete 65-dik esztendejében.

49. WITTMANN (Wilhelm) a' rural-káptalan dékányja Kemnath-ban 's stadteschenbach-i plebános Bajorországban, a' meghólt regensburgi püspök' testvére, mint író az egyházi jog 's paedagogikai osztályban esmeretes, a' cathol. egy-

ház' nagy buzgalmu védnöke, szül. a' finkenhammeri hámorjóságban Pleystein mellett, a' felső Pfalzban, Sept. 9-dikén, 1767. Megh. Jul. 22-dikén 1836.

50. RAMPOLDI (Giovanni B.) nagy érdemű író, megholt Aug. 21-dikén, 1836, Majlandban. Nevezetesb munkái: „Annali mussulmani,“ (12 darab, Milano. 1822—26. 8) „Nuovo dizionario degli uomini illustri nella storia delle scienze“ 's a' t. (2 darab 1823), „Cronologia universale“ 's a' t. (1828) Corografia dell' Italia“ (Val. czikkelyig, 3 darab, 1832—36. 8.) 's a' t. Szül. 1761.

51. ALLSOP (Charles Esq.) a' londoni geologiai társaság' tagja 's néhány geologiai munkák' szerzője, megh. Aug. 31-dikén, 1836, élete 56-dik eszt.

52. BERNATOVICZ (Felix), a' Bojata 's több kedvelt románok' írója, egyike a' jeleseb uj lengyel íróknak, megh. Sept. 5-dikén 1836, Lomzában.

53. BOOTHROYD (Benjamin) D. D. és szuddersfield-i pap, mint történetíró „History of the ancient Borough of Pontretract“ (1807), különösen pedig a' zsidó nyelv' alapos esmerete 's az ó testamentom' kiadása által, (IV Parts. 1810—13. 4.) esmeretes, megh. Sept. 8-dikán, 1836, élete 68-dik eszt. Huddersfieldben.

54. TEOTOCHI-ALRRIZZI (Isabella, grófné), mint szelleműs iróné, különösen „hires egykorú ábrázolati“ czim alatt kiadott munkája, (Ritratti), Canova' munkáinak leírása 's még egyéb munkák által esmeretes. Szül Korfu szigetén 1760, megh. Sept. 27-dikén, 1836, Velenczében.

55. HERSBERG, theologia' doctora, a' christianiai egyetemenél rendes professor, a' norvégiai storthings' tagja, több literáriai munkák, nevezetesen egy bibliakivonat által, melly Dánia' iskoláiba be van vitetve, esmeretes férjfiu, megholt Sept. 12-dikén, 1836.

56. FRIEDREICH (Nikol. Dr.), bajor kir. udv. t. 's egykor a' würzburgi egyetemenél a' clinica gyógytudomány' rendes professora, néhány pathologiai 's therapeutical munkák által esmeretes férjfiu, megh. Sept. elején, 1836. élete 75-dik eszt.

57. KURLÄNDER (Friedr. Aug. von), cs. kir. alsó austriai törvénvszéki titoknok, mint költő, számos dramaticai munkái, különösen pedig „Dramatischer Almanach“ja (1—26 Jahrgang) által esmeretes író, megh. Sept. 6-dikán, 1836.

58. RAYMUND, híres bécsi dramaticus költő és színjátzó, ön maga vete véget életének Guttensteinban, Bécs mellett, Sept. 6-dikán, 1836. Azon rögzött képzelet, melly ötet kínozá, nem a' vízbefulástóli félelem vala, mint sokan mondák, hanem a' víziszonytól való rettegés. Néhány évvel t. i. az előtt. egy kutya megharapá őt, 's ezen idő óta, azon gondolat üldözé, hogy az a' kutya veszett lehetett.

59. FRANK (Ludwig Friedr. o. dr. württembergi kir. orvosi tanácsnok, a' württembergi korona' vitéze, az előtt kir. udv. seborvos, több orvosi munkáiról esmeretes férfiú, meghalt Oct. 2-dikán, 1836. szül. Stuttgartban, April 4-dikén 1767. —

A. B. P.

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLÉSEI.

A' m. t. társaságnak *martius* 6-dik tartott kisgyűlésében I. Kállay Ferencz r. tag' előadására Csacsó Imre' értekezése a' természeti jogról; — Perger János r. tagéra Tarczy Lajos' philosophiai elmékedései a' polgári büntetésekről; 's Luczenbacher János r. t.' „Okleveles todaléka“ az ülésben felolvastatván, a' Tudománytárba felvételni rendeltettek. II. Egy, az Évkönyvek' számára beadott munka' bírálata küldöttségre, — egy szépliteraturai 's egy természettudományi munkáé pedig illető osztálybeli tagokra bízott. III. A' tájszavak' gyűjteményét Matics Imre pápavidéki, Acsády Sándor pedig marczalmelléki szavak' jegyzékével szaporították. IV. A' természettudományi műszótárt dr. Flór Ferencz orvosi szavak' gyűjteményével nevelte. V. A' könyvtárba beadattak: a) Acsády Sándortól: Magános magyar törvény (Pest, 1837.) b) Molnár Sándortól: Honi vezér 1837-re. c) Szalay Lászlótól: Majthényi Sándor' emléke (Buda, 1835.) d) Messies Mihálytól: Verbóczy' hármas-könyve' latin-magyar bártfai kiadása 1643-ból. VI. Beke Kristóf a' pénzgyűjteménybe 45 darab, nagyobb részt római rézpenzt ajándékozott.

Martius 13-dik. a' társaság' némelly magános tárgyai-ról tanácskozott. Továbbá egy drámai munkáról kihallgatván a' bírálók' véleményeit, azt visszautasította; 's egy a' Tudománytár' számára beadott philosophiai értekezést bírálat alá bocsátott. — A' könyvtárt nevelték: a) Hodor Károly e' munkájával: Doboka vármegye' esmertetése (Koloszvár, 1837.) b) Szentes Sámuel, Ens Gáspár' Rerum hung. historiájával (Colon. Agr. 1694.) A' kéziratárt ugyan az egy 17-dik századbéli kézirati számtudománnyal 's illy című saját fordításával: „Tanácsos-e a' gonosztevőket egyházi személyek által halálra készíteni?“

Martius 20-dik. a' titoknok az 1835-ben kitett historiai jutalomkérdésre érkezett 8 pályamunkát mutatá be, mellyeknek jelmondatos levelkéi szokott mód szerint lepe-

cséltetvén a' levéltárba tétettek, a' kéziratok pedig három osztálybeli tagnak adattak ki bírálat végett (I. a' Jelenkor' 23-dik Sz.) Továbbá I. Zsarolányi Márton Ferencz' értekezése az üszögről és rozsanýáról, Balásházy János r. t. véleménye' következtetésében a' Tudománytárba fölvétetett. II. Egy jogtörténeti, egy gazdasági értekezés 's egy szomorújatéki vizsgálat alá bocsátattak. III. A' könyvtárt a' következő szerzők nevelték faját munkáikkal: a) Kőpeczky Ferencz: világ' közönséges historiája, 1 köt. (Pest, 1836.) b) Bugát Pál: Sebészi eszköztár (Buda, 1837.) c) Hohenlohe Sándor' hg: Mémoires et expériences dans la vie sacerdotale (Paris, 1836.) IV. A' pénzgyűjtemény' számára Zsarolányi Márton Ferencz 9—, Birkés Endre pedig 30 darab ezüst és 45 darab régi és új pénzt küldtek; 's az utóbbi a' természetiek' tára' számára némelly ritkaságokat.

Martius 29-d. a' drámai jutalomra érkezett 13 szomorújatéki bocsátott bírálat alá, a' jelmondatos levélkéik pedig szokás szerint lepecsételve a' levéltárba tétettek (I. Jelenkor 26 sz.) — Ugyan ekkor küldé be 1) Nagy Károly r. t. két új munkáját a' könyvtár' számára: Elemi algebra, és Kis számító (mind kettő Bécs, 1837). 2) Böszörményi Lajos gr. Nádasdy Ferencz' Mausoleumját (Nürnberg. 1664) és Verulami Baco' könyvét de Sapiaentia vet. (Amstel. 1684.) 3) Kún Pál: Puer centum annorum (1715) és Bod Pétertől Hungarus tymbaules continuatus.

A' m. t. társaság', *Aprilis* 4-d. tartott kis gyűlésében Évkönyvei' ügyével foglalkozott. Ugyanekkor I. egy, nvomatás végett beadott philosophiai munka, bocsátott bírálat alá. II. Egy a' Tudománytar' számára beküldött, szinte philosophiai értekezés a' megbizott tag' előadásánál fogva félretétetett; Kállay Ferencz r. tagé pedig: Törvények' és szokások' historiai hasonlatosságai, némi tekintettel Magyarországra; különösen a' párviadalról: Perger János r. t. ajánlatára ugyan a' Tudománytárba elfogadtatott. III. Egy görög classicus' fordítása az illető bírálók' egyetértő véleményhez képest nyomtatástól elmozdítatott.

Aprilis 17-d. mutatta be a' titoknak a' Tudománytar' új folyama' első kötetét, 's az a' könyvtárba tétetett. Nyomatás végett beküldött egy mathesisi 's egy szépliteraturai munka szokott mód szerint vizsgálat alá bocsátatott.

A' m. t. társaság' *Május* 1-sőjén tartott kis gyűlésében folytatólag a' Tájszótár' vizsgálatával foglalkozott. Ugyanekkor Greguss Mihály' értekezése a' philosophia' elveiről Döbrentei Gábor r. t. előadására a' Tudománytárba fölvétetni rendeltetett; egy kinyomatás végett beadott neveléstudományi munka vizsgálat alá bocsátatott. B. Jósika Miklós, igazgató tagja a' társaságnak, Regényei' 4 és 5-dik kötetét (A' könnyelműek) nyújtotta be a' könyvtár' számára.

A' *Majus* 8-dikán tartott kis gyűlésben, Czuczor Gergely, a' társaság' segédjegyzője és levéltárnoka, Zrednai Vitéz János érsek' életrajza' olvasásával foglalta el történetírásosztálybeli rendes tagi székét. Ugyan ekkor I. Nagy János l. t. a' nagy Szótár' előkészületei' részére a' magyar 's némmelly idegen, főleg arab és perzsa nyelvekben előforduló rokon értelmű és hangú szavak' gyűjteményét küldötte be. II. A' Tudománytár' számára beadott egy historiai és természettudományi értekezés vizsgálat alá bocsátatott. III. Perger János r. tag' előadására Csoma János' philosophiai értekezése a' status' céljairól a' Tudománytárba fölvétetni rendeltetett. IV. A' pénzgyűjteményt Vásárhelyi Pál, Vaskapu' tájékán talált 18 darab pénzzel nevelte, Miske György pedig egy barbár ezüst pénzzel Nagy Sándor' idejéből.

Majus' 16-dikán. I. Kállay Ferencz r. t. a' nagy Szótár' előkészületei' számára a' magyar és cigány nyelvekben találtató rokon értelmű és hangú szavak' sorát mutatta be, kivonva Szmodis János gelsei plebánusnak a' társasággal kéziratban közlött cigány nyelvtudományi munkájából. II. Egy a' tudománytárba küldött historiai, 's egy nyomtatás végett beadott dramai munka illető osztálybeli tagoknak adatott vizsgálatra. III. Bugát Pál r. tag' előadására dr. Mocsi Mihály' értekezése. „A' villanyosság és melegség a' műszeres lényekben“ a' Tudománytárba felvétetni rendeltetett. IV. A' könyvtár' számgra Salamon József, az Erdélyi predikátor tá' 7 és 8-d.; Hrabovszky Dávid, utazási rajzai' 1-ső kötetével kedveskedtek; Hoblík Márton l. t. pedig „Enchiridion legum urbarialium“ című munkájával.

Majus 22-dik I. báró Gaujol a' limogesi kir. curia' elnöke, a' magyarországi ruthenusokról szóló emlékiratát az academia elébe terjesztette. II. Jászay Pál l. t. illy című kézírata „a' gyarmati béke 1625“, és Wargha Istváné „az országtudomány' fejlődésének alapvonati,“ amaz Czuczor Gergely, emez Bajza József r. tagok' előadására a' Tudománytárba felvételtek. III. Egy magyar költészetet tárgyazó, 's nyomtatás végett beadott munka vizsgálat alá bocsátatott. IV. A' társaság' által kiadandó közhasznú könyvtár iránt begyűlt vélemények' megvizsgálására küldöttség neveztetett. V. A' könyvtár' számára Nyiry István r. tagtól, Zsarnay Lajos' illy című munkája „Keresztyén erkölestudomány (Sáros-Patak, 1836) küldetett be.

A' m. t. társaság', *Május'* 29-dikén tartott kis gyűlésében I. a' két magyar házara és hozzátartozó részekre kiterjedő bibliographiai levelezéseit intézte el. II. Az évkönyvekbe menendő academiái történetek' olvasása folyt. III. Döbrentei Gábor r. t. mint a' „Régi magyar nyelvemlékek“ szerkesztetője bemutatta a' Sajó-Szent-Péteriek' horai' ela-

dása felől állítólag 1408. költ eredeti iromány' másolatát Já-
szay Pál l. tagtól, 's az a' közlő' és lemásoló' észrevételei-
vel együtt a' régi magyar nyelvemlékek közé felvétellett. IV.
A' könyvtár' számára Jónás József bécsi professor báró Sze-
pessy Ignác püspök által kiadott Ó-szövetség' I és IV. kö-
teteit küldte be; Schuster János prof. és r. t. pedig a' maga
felügyelése alatt 1833—6-ig megjelent gyógyszereti érteke-
zéseket terjesztette elő két kötetben.

TITOKNOKI HIVATALOS JELENTÉSEK.

A' magyar tudós társaság' játékszíni küldöttsége' mun-
káitairól *harmadik* értesítés. (az elsőt l. a' Jelenkor' m.
évi 39-dik, a' másodikat 70-dik számában). A' küldöttség-
nek Róthkrepf Gábor l. t'. jegyzősége mellett, m. é. nov. 19-
dikétől mostanig tartott hét ülésében, tizenegy színmű ada-
tott be; melyek közt 1 eredeti, 10 fordítmány. Ezek közül
elfogadattott 7 fordítmány, kettőnek vizsgálata még foly;
visszaadattott. 1 eredeti, 's 1 fordított szomorujáték. Az
elfogadott színművek, a' beadás' kora szerint, következend-
ők: 1) „Richard király a' szent földön“ történeti színjáték
4 felv. szerzé Lambert, ford. *Szigligeti Eduárd*. 2) „Fiesco“
szomorujáték 5 felv. szerzé Schiller, ford. *Nagy Ignác*. 3)
„Griseldis“ dramai költemény 5 felv. szerzé Halm Fridrik,
ford. *Fáncsy Lajos*. 4) „Richard vándor élete“ vígjáték 4
felv. írta O' Keefe John után Kettel G. ford. *Szigligeti Edu-
árd*. 5) „Notre-Dame' harangozója“ regényes drama 6 ké-
pezetben; Hugo Victor után írta Birch-Pfeiffer Karolina,
ford. *Fáncsy Lajos*. 6) „Rágalom' iskolája“ vígjáték 5 felv.
Sheridan Brinsley Richard után ford. *Tóthi Lőrincz*. 7)
„Utazás közös költségen“ vígjárat 5 felv. írta Angely La-
jos, ford. *Fáncsy Lajos*. Ezekből a' budai színpadon febr.
17-kig csak kettő adatott, u. m. „Fiesco“ és „Griseldis.“
A' mult évben elfogadott 11 színmű közül még 3 várja az
előadatást, u. m. „Garrick Bristolban“, „Felolvasó nő“, és
Marion de Lorme.“ — Ismételve jelentetik, hogy a' melly
színész társaságok ezen vagy a' régebben elfogadott darabok'
valamelyikét költségükön le kívánák másoltatni, e' tárgy-
ban a' titoknoki hivatalhoz folyamodhatnak bérmentes leve-
lekben. Pesten a' m. t. t. kis gyűléséből, Febr. 20. 1837. *Dr.*
Schedel Ferencz, titoknok.

Azon tisztelt írók, kik eddig részint az academia által
kitűzött jutalmakra pályairatokat, részint egyéb kéziratok-
kat küldtek be nyomtatás végett, melyek nincsenek elfogadva;
ezennel hivatalosan felszólítanak, hogy azokat a' m. t. t'.
levéltárnokától minél előbb általvenni ne terhelhetnének. *Jö-
vendőre nézve* pedig kéretik minden, ki bármely kéziratot
az academiának nyomtatás végett elő kíván terjesztetni, je-

lelné meg azt bizonyos jelszóval, azon végre, hogy mihelyt a' kézirat' sorsa eldöntetik, a' szerző arról, a' munka' czíme' kiírása nélkül, a' jelmondatnál fogva, hírlapi úton tudósítathassék. A' kis gyűlésből, Február. 20. 1837. *Dr. Schedel Ferencz, titoknok.*

1. A' hatodik nagy gyűlés által kitett ezen történetudományi kérdésre: „*Milyen állapotban volt a' műipar és kereskedés honunkban az Arpád és vegyes házából származott királyok alatt: mi történt fejedelmeink' és törvényhozásunk' részéről azok' előmozdítására; mellyek nagyobb emelkedésüket hátráltató akadályok; végtére, minő befolyások volt nemzetünk' erkölcsi és értelmi kifejlődésére?* f. évi martius' 19-kéig; mint kitűzött határnapig, következő 8 pályáirat érkezett alulirthoz:

1. Be thou still free and beautiful, and for Aloof from desolation!“ „Hunnia'.

2. A' társaságnak valódi hatalma erkölcsi erejében van.

3. A' mult tükre a' jelennek.

4. Conamur tenues grandia.

Hor. I. od. 6.

5. Mars mezején díszszel küzdő eleink az iparra nem voltak figyelők! 's épen csak honfiainkra kell 's lehet a' helyesség' mérges nyilait kilövellni.

6. Tota nocte laborantes nihil cepimus.

Luc. 5. 5.

7. Res ardua vetustis novitatem dare.

8. — — — Non omnia grandior aetas Quae fugiamus habet, seris venit usus ab annis.

Ovid. Met.

E' munkák a' mai ülésben előterjesztvén, a' jelmondatot levelké, bontatlanul, az academiának és Schedius Lajos kir. tanácsos, prof. és tiszt. tag' mint elnöki helyettes pecsétével lepecsételve, a' levéltárba tettettek; a' kéziratok pedig három, e' végre választott rendes tagnak adtak ki, megvizsgálás végett. Mellyiké lesz a' 100 arany jutalom, úgy a' netalán határozandó másod, harmad, 'stb. mellékjutalom, a' folyó évben tartandó VIII-dik nagy gyűlés fogja eldönteni.

II. Az ugyan 1835-ben kihirdetett mathesisi kérdésre: „*Mutattassanak ki a' felsőbb analysis' azon tanítványai, mellyek a' műtudományokba (Scientiae technicae) befolyának, 's adassék elő népszerűen gyakorlati alkalmazások*“; mellynek határnapja hasonlóképpen f. e. martius' 19-dike volt, az nap' eltölteig egy felelet jött. — Pesten, a' m. t. t'. kis gyűléséből, márt. 20. 1837. *Dr. Schedel Ferencz, titoknok.*

1. Puchói Marczibányi Lajos táblabíró, tekintetbe vévén literatúránknak elemi oktatásra szolgáló könyvekben

szüksölködését; még 1833-ban, februariusban jelentette a' m. t. t.' igazgatóságának, hogy 20 arany jutalmat kíván egy olly vezérkönyvre kitenni, melly a' népoktatóknak 's tanulóknak szükséges tudnivalókat legkiegítőbben összefoglalná: 's e' jutalomnak az academia' részéről is öregbítésére, valamint a' pályamunkák' elítélésére a' társaságot kérte fel. Az igazgatóság szívesen hajolván a' közhasznu szándék' előmozdítására, az említett jutalomhoz a' maga idejében kiszabandó illő tiszteletdíjt csatlott, maga a' jutalomtevő pedig utóbb még egy, 10 aranyból álló mellékjutalmat is hirdetett. A' kitűzött határideig összesen tizenegy munka érkezett, melyek közül a' választott bírálók' egyező ítéletéhez képest az első jutalmat Edvi Illés Pál' kézikönyve nyerte el, mint a' melly, előre bocsátván a' néptanítók' részére sok tanulságos és czélirányos intést: a' czélra kívánt tudományokat legteljeshen, 's a' mellett tömötten, a' nép' és a' nevendékek' szükségeihez és fogalmához alkalmazva adja elő; továbbá egyformán ment a' szárazságtól 's a' szükségtelen áradozástól; 's végre nyelve népszerű, tiszta és világos. — A' munka ezennel átadatik a' közönségnek az academia' költségével illy czím alatt: *Első oktatásrn szolgáló kézikönyv, vagyis a' legszükségesebb tudományok' özvesége, vallási különbség nélkül minden néptanítók' 's tanulók' számára készült, 's a' m. tud. társaság' által első rendű Marczibányi Lajos jutalommal koszorúzott 's az academia' költségén kiadott pályamunka.* Irta Edvi Illés Pál, nemesdömölki ev. predikátor, eszperesti iskola-ügyelő, a' dunántúli ev. Superintendentia' levéltárnoka, 's a' m. tud. társ.' levelező tagja. — Tartalom: Kalauzoló beszéd az oskolatanítókhoz, hogyan kelljen a' gyermekeket tanítani, és névszerint e' kézi könyvvel élni. I. Főszakasz. Olvasó könyv. 1. rész. Értelem gyakorlások. 2. rész. Erkölcsi elbeszélések és oktatások. 3. rész. Az illeendőség és okos maga alkalmaztatás. 4. Tanulságos és mulattató versek. II. Főszakasz. Az oskolai tudományok' könyve. 5. rész. Számvetéstudomány. 6. rész. Időszámítás. 7. rész. Természettudomány. 8. Földleírás. 9. rész. Egészségtudomány. 10. rész. Gazdaságtudomány. 11. rész. Történettudomány. Szerzelék: a' nemzetiségről. 12. rész. Törvénytudomány. 13. rész. Nyelvtudomány, írásmód (és levelek). Toldalék: a' magyar nyelvben divatos idegen szavak' jegyzéke. — 8-rétben, 672 lap; Magyar-és Erdélyország' földképével a' legújabb állapot szerint; 's a' magyarországi mérges növények' és gombák' színezett képeivel; félbőrbe kötve: postapapíroson 2 ft. 46 kr.; kemény tábl. 2 ft. 40 kr.; nyomatópapíroson félbőr 2 ft. 6 kr.; kemény tábl. 2 ft. p. p.

II. Ugyan a' t. társaság' költségével jelent meg: *Romai classicusok* magyar fordításokban. II-dik kötet. M. T.

Ciceróból beszédek (a' négy Catilina; Ligariuscrt és T. An. Milo mellett), levelek (számszerint 35), és Scipio' álma. Fordítá Kazinczy Ferencz. n. 8-rét, 220 lap. Ára kötve velínen 1 ft. 36 kr.; nyomt. pap. 1 ft. 12 kr. conv. pénzben.

III. *Tudománytár*. XII-dik kötet, vagy 3-dik folyamát' 4-dik kötete, dolog és névmutatóval a' 'Tudtár' IX—XII. köteteihez. Pesten, a' m. tud. társaság' kisgyűléséből, márt. 20. 1837. Dr. Ferencz, titoknok.

I. Az 183 $\frac{7}{10}$ -re szóló dramai jutalomra mártius 24dikéig, mint határnapig, következő című és jelmondatú 13 szomorújáték érkezett:

1. *A' czél' áldozatja*, 5 felv. — A' ki annyit tesz mennyit tenni képes, megvetést nem érdemel.

2. *Élet és ábránd*, 4 felv. — Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst.

3. *Piros halom*, 4 felv. — Kedveltesd az erényt; gyűlöltesd a' bünök' árját! Bölcs, ki tanítva mulat; böles ki mulatva tanít.

4. *A' művész' álma*, 5 felv. — Pályabért csak érdemért.

5. *Kuthen*, 5 felv. — Jót gyakorolj, igazat fürkéssz, és szépeket alkoss.

6. *Az áruló gyűrű*, 5 felv. — Dura tentamina prima spes boni successus emollit.

7. *Zaleukus*, 5 felv. — Nem égöv 's egyéb okok, fedelmek teszik erkölcsöské 's dicsökké a' nemzeteket.

Voltaire, Katalin czárnéhez

8. *Az atyátlan*, 5 felv. — Szebb jövendőt a' hazának, rosz dramái már valának.'

9. *Kriván*, 4 felv. — Ten ge chúdák, kdo lakomno domáci siski zanedba, Obrizoch a na cizjeh, stague si drhne Zubi.

10. *Az utolsó magyar Khán*, 5 felv. — Barbarus az, kinek a' közjó nem örülteti szívét és ki tehetségét sem szánja fel annak ügyére. *Virág*.

11. *A' Perényiek*, 4 felv. — Was hilft alles Ankünsteln des Fremden? Die Kunst kann nicht ohne Natur bestehen, und der Mensch hat seinen menschlichen Mitbrüdern nichts anders zu geben als sich selbst. *A. W. Schlegel*.

12. *Primavera*, 3 felv. — Ich bin das Licht! Die Welt liegt in Nächten! Ich bin die Freiheit! Sie ist voll von Knechten! Ich bin die Liebe! Sie ist hassestrunken! Ich bin die Wahrheit! Sie in Trug versunken!

13. *Párviadal*, 5 felv. — Semminek okát nem tudjuk; mert az igazság a' mélységben fekszik. *Pyrrho*.

Az ezekhez tartozó jelmondatos levelké, az academiának 's Jankovich Miklos tiszt. tagnak, mint mai elnöki helyettesnek, pccségeivel lepecsételve, a' levéltárba tétettek;

a' kéziratok pedig, a' VII-dik nagy gyűlés által e' végre megbízott öt tagnak megvizsgálás végett kiadatni rendeltettek. Mellyiké leszén a' 100 arany jutalom, ha arra érdemes találatik, 's a' netalán kiadandó másod, harmad karbeli tiszteletdíj; a' legközelebbi VIII. nagy ülés által fog elhatároztatni.

II. Az 1838-ban kiadandó 100 arany dramai jutalomért egyedül vígjátékok vívhatnak. Az ebbeli idegen kézzel, olvashatólag és csinosan írt, lapozott, kötött, 's szokott mód szerint, a' szerző' nevét rejtő jelmondatos levelkével ellátott kéziratoknak az academia' titoknokához beküldetésének határnapja martius' 24-dike 1838. — Pesten, a' m. t. t'. kis gyűléséből, mart. 29. 1837. *Dr. Schedel Ferencz, titoknok.*

Mayer János, szücsmester Londonban (Szepesti fi) a' magyar academia' alaptökeje' neveléséhez 5 font sterlinggel járult. Pest. május' 23. 1837. *Dr. Schedel Ferencz, titoknok.*

LITERATURAI TÖREDÉKEK.

— A' híres *Hallam*, nagy érdekű új munkájában, *Europa* literaturájáról — melynek bővebb esmertetését közelebb közlendjük — azzal vádolja a' közép kort, hogy azon egyházi férjfiak, kikre hallgatának a' többiek, nagyon el voltak fogúlva, minden világi tudomány iránt. Azonban mind az mi a' sz. írás magyarázatát képes vala eszközölni, tiszteletben vala az atyák előtt. A' nagy Gergely, nem csak hogy nem vala ellensége a' valóban hasznos tudományoknak, hanem mint levelezései mutatják, folyvást buzditgata azok művelésére. Ezen vádtól teljesen kitisztítá őt a' jeles *Tiraboschi*. Még kevésbé lehet azzal vádolni *Alcuin*t, kit akár a' tudományokhoz való ragaszkodása, akár sokoldalú tanultsága tekintetéből, ugy lehet nézni, mint egy nagy nemzet' értelmi megújítóját; kinek levelezései a' legmelegebb 's fáradhatatlanabb buzgalmat mutatják; ki a' közép korhan több iskolát alapított mint akárki más; ki az egy *Bedát* kivéven több időt szentelt tudományos vizsgálódásokra mint akárki más. *Hallam* minden bizonnyal nem olvasta *Alcuin*t, kivéven némely csekély töredékeit. Verszeteiről azt mondja, hogy azokat nem irhatta volna olyan, ki *Virgilt* nem esmeri; a' hibák igen számosak u. m. benne, de a' nyelv nem mindég

éktelen. Igazságos e' ezen critica, ítélje meg akárki Alcuin következendő verseiből, mellyeket czellájához intézett, mi előtt a' continensre utazna: —

O, mea cella, mihi habitatio dulcis, amata
 Semper in aeternum, O, mea cella, vale !
 Undique te cingit ramis resonantibus arbos,
 Silvula florigeris semper onusta comis.
 Prata salutiferis florebant omnia et herbis
 Quas medici quaerit dextra, salutis ope.
 Flumina te cingunt florentibus undique ripis,
 Retia piscator qua sua tendit ovans;
 Pomiferis redolent ramis tua claustra per hortos,
 Lilia cum rosulis, candida mixta rubris.
 Omne genus volucrum matutinas personat odas,
 Atque Creatorem laudat in ore Deum.
 In te personuit quondam vox alma magistri,
 Quae sacrosophiae tradidit ore libros.
 In te temporibus certis laus sancta Tonantis
 Pacificis sonuit vocibus atque animis.
 Te, mea cella, modo lacrymosis plango camoenis,
 Atque gemens casus pectore plango tuos :
 Tu subito quoniam fugisti carmina sancta,
 Atque ignota manus te modo tota tenet.
 Te modo nec Flaccus, nec magnus Homerus habebit,
 Nec pueri musas per tua tecta canunt.
 Vertitur omne decus saeculi, sic namque repente,
 Omnia mutantur ordinibus variis.
 Nil manet aeternum, nil immutabile vere est ;
 Obscurat sacrum nox tenebrosa diem.
 Decutit et flores subito hyems frigida pulchros,
 Perturbat placidum et tristior aura mare.
 Quae campis cervos agitabat sacra juvenus
 Incumbit fessus nunc baculo senior.
 Nos miseri ! cur te, fugitive mundus ! amamus ?
 Tu fugis a nobis semper ubique ruens.

A. B. P.

PILLANTÁSOK IDŰNK' HÁROM

FŐ LITERATURÁJÁRA.

Azon négy nemzet között, mellyeknek külereje határozza többé kevesbbé meg Europa' jelen sorsát, csak egy van, melly belső életének szüleménye, a' literatura által, nem olly hatalmasan munkálkodott a' kortársakra, mint politicai hatalma által. A' három többi nép, a' francia, angol és német nem csak legelénkebb literaturai közlekedésben vannak egymással; hanem e' befolyást szinte ugy gyakorolják a' nagy Oroszországon 's a' többi szláv törzsökökön, mint az életdús skandinavi szigeteken 's a' szellemi 's erkölcsi életmagasztaltságban hanyatlott római nyelvtestvéreken. Mind a' mellett nem mondhatni a' három literatura egyikéről sem hogy tetőpontján állana. Részint mindeniknek volt már időszaka, melly egy vagy több tekintetben tagadhatlanul a' jelen tüneményein fölül volt, részint mind a' háromban, legészrevehetőbben a' francziában, magasb kifejlődés' csirái vannak, 's reményleni lehet, hogy a' világ' forgása e' csirákat virágzásig vezetendi. — A' Németek legközelebben alig ösmerik a' classica prosa kezdeteit, a' literaturai érés' ezen tanúbizonyosságát, a' külföldiek őket poésisukért magasztalják, vagy tanultságuk' lélekmélységük' nem pedig írásidomuk' classicussága miatt, minthogy a' Lessing és Goethe 's egyes értekezésekben Fichte és Schelling adták példa' ritkasága miatt annál ragyogóbban kitűnő ugyan, de annál kevesebbé mondható az egész literatura' kinyomatának. Legjobb, legmélyebb legelméssébb prosai munkáik nem ritkán előadási gondatlanságot mutatnak, mellyet a' legközönségesb francia író meg nem engedte volna magának. Melly dicső könyv volna p. o. Leo' „Olaszhoni történetei“ ha általában olly szépen iraték mint szépen és mélyen gondolva volt. Prosaistáik közül mások, azonban a' kisebb szám, ellenkező hibába esik: stylusoknál ugyan is némi művészeti idea lebeg előttök, de ezen törekvés igen nagyon kitészik 's épen az által rontja el a' kívánt hatást. Egy sorozat lelkesen irt életrajzok jeles németektől állhat itt egyetlen példaként. De itt épen nem mutatunk olly írókra, kik az előadásra szembetűnőleg fordított gond mellett inkább törekvének szellemeket mint írásidomokat kiragyogtatni, — kik a' kevesbbé

fontosat is kitünőleg pompázzák föl; egy osztály, melly ha nálók nem igen gyakori is, de gyakoribb mint akármelv más nemzetnél, 's a' vérükbeli mélység utáni törekvésnél fogva, tulajdonképen csak nálók létezhet. A' valódi prózának ez inkább árthatalmas mint használó, mert semmi sem egyszerűbb, mint a' valódi classicusság, semmi nem csöndesebb a' fő szellemmél. — Azonban a' németben több hajlam van az organicum iránt, minthogy a' mondott hibát idővel le nem tenné 's nyelvének azon jelességet meg nem szerezne, mellynek megnyeréséhez minden elemet magában bir, minthogy utolsó időben támadtak is német prosaisták, kik ha a' sors kedvező tárgyat is adand kezökre, a' külföld' első példányaival fognak versenyeni, p. o. Prokesch. Más oldalról a' német poësis még magasb kifejlésre mutat. Még épen nem találtak mind arra, mire az elme költői kitévelt keres, olyast, vagy legalább mi a' gyanánt árultatik inkább sejdítést, árnya annak mint való tüneményé, inkább a' gyakorlatot megelőző theoria, mint a' gyakorlat maga. Mindedig nagyobbak ök a' philosophiában mint a' költésben, 's általában a' német nemzet, bármilly sokféle húr rejtkezdekjék is belsejében, csak három fajban tündöklött jelesen ki, a' philosophiában, muzsikában 's hajdonta az építésben. A' lélek kifejlés' minden más ágában, majd ezen majd másik élő vagy holt népnél nem csak hozzájok hasonlót találnak, hanem mestereiket látják, valamint egyes emberek' felső fokra magasztalt külső életerejére nézve is, melly magát a' sorsot is vezérelhetni látszik, alig mérközhetnek más nemzetekkel, azt is megengedve, hogy az illy embereket előteremtteni szokott körülmények nálók a' reformatio olta épen nem mutatkoztak, míg olasz, angol és francia ország emlékezetünkhöz közelebbi időben elég helyzetet mutattak, az olly characterok kifejlésének kedvezőket: A' német azonfölül igen eszmélkedő 's ennél fogva a' költésre igen hajlandó nép, de a' mívelt Europa' minden nemzetére tekintve költői népnek még sem mondható. Az angol, eredeti de most a' szorgalmi irány által elcsavart természeténél fogva, a' scot 's az irlandi költőibb a' németnél általában, mint kiki vallani fogja, ki ezen törzsökök' állapotjával ismeretes. Más oldalról a' Francziák, Europa' ezen legkevesebbé költői népe, a' mennyire a' költés a' nyelv által kifejezhető, a' hatalmokban álló cselekvés-költésében fölülmulják a' Németeket és Angolokat, úgy hogy a' költő a' francia történetírásban több használható tárgyat (anyagot) lel mint német vagy angolban, míg a' Németekre nézve azon kellemetlen körülmény is oda járul, hogy tetteik olly ritkán egész nemzet' tettei 's így mint eldarabolt életjelek ritkán adhatnak teljes költői érdeket. A' német költés nem eredt mint a' görög, spanyol', brité a'

nép' nézésébül, hanem általánosan könyvtudóssági szint hordoz magán, ha bár még oly csekélyet is. Elméből eredt az, kérdést sem szenved, különben német költés nem is létezne, hanem csak betanult szólásmód, mint a' római 's francia költőknél; de e' költés nem a' nép' életéből fejlett elő; a' baladó elmemivélés szülte azt, a' helyett hogy ő lett volna a' lélekmivélés' alapja, 's kevés érzéki jelét hordozza azon földnek, mellyen termett. Ellenben melly külső életvidorság van az ő angol balladákban, 's még inkább a' skót énekekben mai napiglan. Nincs hegy, folyó, turjány, erdő, egész skóthonban, mellyhez a' költés mint valami kedves tárgyhoz ne nyult volna, 's azt fölszentelve az egész nemzetevé ne tette volna, úgy hogy a' skót hazája' minden pontján lyrai 's hőskölteményi szózatokat hall, melly mellett azon készakarva korlátolt és csak idylle-szerűleg alkotott mód, mellyben *Hebel* német költeményei színhelyének fontosságot kezd adni, igen kielégítéstelen mutatvány. A' költés szinte nem talált a' német néptömegnél oly hatalmas viszhangot, sem ezen tömegeből nem fejlődött ki annyi költő mint hajdan angol és ma is még skót országban. A' leggyöngédebb dalok, mellyek a' német alsó rendet nem is érdekelnék, egész Cromwell idejeig, mikor erőszakosan némittattak el, közvetlenül a' nép' nyelvén éltek; a' csak újabb időkben megismert és méltánylott derék skót költő, Burns (szül. 1759 meghalt 1796) nem csak az alsó néposztályhoz tartozott, hanem a' neve alatt megjelent költemények' nagy részét majd egészen majd strophánként rangsorsosai' szájából vette ki. Valóban még nem eléggé megfontolt körülmény az, minő természeterebéli bölcség kívántatik ahhoz, hogy a' négy öt nyelvből öszszcalkotott hatodikban, millyen a' brit, vagy a' rá kényszerítettben, millyen a' spanyol, egy a' kényszerítőök előtt ismeretlen, önállásu poesis' műszere találtathassék. A' Németek ősi nyelvök' megtartásánál behozonyíták elméjük' önállóságát 's karok' erejét, de ezen nyelvnek lassú, 's önhibájok miatt gyakran félbeszakadt költőivé mivélésénél sem nagy ügyességet nem árultak el a' költészetre, sem ragaszkodást a' nyelv' már létező emlékeihez; sőt Németthonban nem csak az építés, hanem még a' csekélyebb magasságra vitt 's fölültecsbb gyökereket bíró képfestés is előbb emelkedett valódi, anyagán uralkodó virágzásra mint a' költészet. A' skót hegyi nép legalább a' törzsökét megtartá az úgy nevezett ossiáni énekeknek, ezen gyöngéd, sentimentalis érzelemfestésnek, a' mult század' közepeig, hazája' minden viszonyai között: lehetséges volt volna e' ez német juhászok és vadászok között? Szintolly kevéssé lett volna valamely idegen hódító kénytelen németországban az elfoglalt gau' bárdjait, a' néptömegre va-

ló nagy befolyások miatt egyig levágnatni, mint I Edwards, Walesben volt tenni kénytelen.

De ha a' német tömegestül nem költői nép, azonban elég igazán állíthatni felőle, hogy mívelt tagjai között a' poésisra több tiszta szellet találhatik, mint akárhol. Az Angolok magok megismerek, hogy a' Németek mélyebbeu hatottak Shakespeare' szellemébe, mint hazafijai's ha a' szó legfelsőbb értelmében nem tudnak is költőt mutatni, még sincs kevés *költeményök*, mellyek az ideára 's kivételre nézve a' legfölsőbbet is megütik, mellyet akármelly más literatura mutathat: vagy hol van nép, fölülmulni tudó, a' maga nemében, Goethe' halászat, Mignon' nyelvére adott vagy hozzá irányzott dalait, hold-dalát, thulei királyát, Istenét 's a' bajadérokat; hol ki meghaladja Bürger' dalait 's hangzatkáit Mollihoz, Schiller' Toggenburg hőjét, Schlegel' Arionát, Uhland' Wallerát 's Bertrand de Born-ját, mind a' költő fölvétel és a' mesteri festés, mind a' lélek-előtti muzsika és a' fülbeni jóhangzás' tekintetében? Az itt nevezett példányképekhez azonban a' szigoru critica semmi nagyobb német költői darabot nem számíthat, az olly költemények' tekintetében pedig, mellyek a' költő' személyes indulatait ösmerik tárgyul, csupán csak Bürger' említett darabjait említhetni meg, mert az tagadhatlan, hogy a' hoszabb német költeményekben az idea 's kivitel olly ritkán vannak egy élénk öntetből, hogy a' költői teremtőerő' tartósságában a' Németeket sok más nemzet fölülmulja, míg a' szív' azon energiája, mellyel apróbb költeményekben Byron, Burns és más angol dalnok személyes állásokat költőivé tudák emelni, a' Németek között csak az egy Bürgernek adatek. Ha ezen itélet alul Göthe' Iphigeniája, Hermannja 's Dorotheája, mint legfőbb mutatványai a' külső tökélynek, millyent csak mutathat a' mai literatura, szinté nem vétetnek ki, onnét van, mivel mindenik munka inkább gondolt, mint költött; igen költőileg gondolt kivált az Iphigenia, de még is igen a' gondolkozásra utasító, mellynek a' költői darabban mint különváltnak elő nem szabad tűnnie, hanem azzal bensőleg öszeferania kell; a' mondott dráma azért a' Németek között sem juthat nyelvének jégtisztasága, az alapjául szolgáló idea' minden szépsége 's papi szeplőtlenése mellett is, valódi népszerűsége, mert bizonyos mesterkedés és hidegség, röviden *költői positivitas hiánya uralkodik benne.* *) Igy más oldal-

*) Eckermann ezen érdekes iratában: Gespräche mit Göthe“ 2 rész, 341. a' nagy költő' e' szavai állanak: „Liebes Kind, ich will Ihnen etwas anvertrauen, das Ihnen sogleich über Vieles hinaus helfen und das Ihnen lebenslänglich zu Gute kommen soll: *Meine Sachen können nicht populair werden; wer daran denkt und dafür strebt, ist in einem Irrthum. Sie sind nicht für die Masse geschrieben, sondern nur für einzelne Menschen, die et-*

rul Schiller' orleansi szüze végetlenül költőileg van fölfogva 's elragadó nyelvbájjal előadva. De bár e' darabban nem hibázik azon melegség, melly a' költői szüleményt nemzeti tulajdonná teszi, — miokbul Johanna sokkal népszerűbb Iphigeniánál, — még sincs benne a' valóság' azon súlyos kinyomása, melly által még sokkal életerősebben hatna. Lehet valami regényesen sőt fantasticusan kigondolva 's mégis valósági benyomást tehet, p. o. Shakspeare' zivatarra, nyáréji álma, vagy még illőbb példát hozván föl, Dante' pokla. De Schillernél és Goethenél is hibázott azon legfőbb teremtő erő melly a' rajzolásnak a' fölfogás' minden ideálissága mellett is, az érzéki élet' bilyegét megadná. Mindenik költő *nem kóti ránk, mint Shakspeare 's Dante tett volna, a' meggyőződést, hogy a' valóságban is létezhet Johanna vagy Iphigenia,* 's így egyik darabban sem oldatik föl a' költészet' legfelső föladása, melly nem abban áll, megmutatni, mi szépet és istenit tud a' költő maga személyében gondolni, hanem megmutatni, minő isteni dolgot bír a' valódi élet. Ha mindazáltal az említett két költő nem tölti is be azt, mit a' költőtől a' szó' fő értelmében kívánunk, mégis megkell engedni hogy az Iphigeniát 's Johannát előmutatni tudó literatúra, legalább igen emberi 's a' legmagasabb után törekvő. 'S ha a' német lyricusoknál a' személyesség' azon ereje hibázik is, mellyet némelly brit költőknél csudálunk, más oldalról nem szabad elfeledni, hogy a' német elme ezen csöndes módjának

was ähnliches wollen und suchen, und die in ähnlichen Richtungen begriffen sind.“ Ezen szavak festik azon magas, törekvő, kellemes szellemet, melly az egész könyvben mutatkozik, de a' mit megengedhetni, nem a' legfőbb értelembeli költőre, nem pozitív természetre mutatnak. Az ilyen ösztönszerűleg alkot, a' nélkül hogy tökélytől dolgoznék a' tömeg' számára; valamint minden elsült mestermiv, *minden remek természetmű,* az egész tömegnek tetszik, nem csak egyeseknek, a' mi mellett való, hogy a' lelkes művelt ember a' kapott éledeletet magasabb fokon használja, mint a' műveletlenebb, — valamint p. o. a' tájfestő egy szép erdő' látásánál egészen más valamit érez, mint csak a' városból kísértáló mesterember, vagy mint a' művelt lelkes angol Shakspeare' jól sikerült honi darabjának látásánál végetlenül jobban mulat, mint egy marhoz. Természetes hogy a' Goethe fölhozta „tömeg“ (Masse) nevezet alatt nem egyáltalában minden embert értünk, hanem azoknak nagy számát, kik a' költés iránt többé kevésbé fogékony műszert bírnak. Mert a' teljesen költéstelen emberre, legyen bár minő művelt-ségü 's rangu, a' legremekebb darab is olly kevés benyomást teend, mint a' fásult keblűre a' külső természet' akármelly szépsége. — Hogy a' népszerűség a' költő jóságának nem igazi próbaköve, való állítás marad mind a' mellett; de szintugy elmondhatni hogy a' tökélyes bevégzett, az az a' legmélyebb életerőből előfolyt költői szülemény mindig népszerűvé lesz, mert az élő tetszik az élőknek.

köszönhetjük épen a' legjelesb német költeményeket, melyek a' más literatúra' coryphaeusaitól is fölülmuthatlanok, p. o. az említett goethei dalokat. A' németnek épen ezen, semmi különösen nagy szenvedélyekhez nem kötött érzéki-sége végre az, mellyből költészete' jövendő virágát várhatni. —

De menjünk át a' Francziák' literatúrájához; — itt először is a' költőileg ifjúdni kívánás tűnik szemünkbe. Menynyire lehetséges ezen ifjúdás egy olly nyelvben, melly anynyira gazdag a' föltételesre nézve mint szegény a' föltételenre, olly tarka a' gyakorlati ész' rajzolványaiban mint szükölködő az előleges kifejezésekben az érzés' mezején, igen nehéz meghatározni. A' legérzettebb francia költeményben is fognak mindig olly kitételek előfordulni, mellyeknél a' német szív honvágyat kap, 's a' Francziák' legmélyebb költése talám utóbb is inkább kötetlen mint kötött beszédben fog kifejlenni, mint eddig Diderot, Rousseau, Bernardin de Saint Pierre, Chateaubriand 'stb. munkáiban látható. Mindig csak szerencsés kockavetés az, ha a' költői gondolat francia nyelven egészen költői öltözetetkap, mint p. o. Malherbe' következő strophája egy korán meghalt leányra:

Elle était du monde où les plus belles choses
 Ont le pire destin,
 Et rose elle a vécu ce que vivent les roses,
 L'espace d'un matin.

Mennyire uralkodhatik azonban a' költői elme még a' lyrában is ezen nyelven, leginkább *Hugo Victor* mutatja meg, ki — alsóbb izlésü mint *Lamartine*, de genialisabb, — némelly roszul sült darab sőt fölfordult mellett, gyakran egész teltséggel önti a' költést, 's csak azt sajnáltatja, hogy költeményei, mint a' Francziák' lyricája általában, rendesen kevéssé organicusak, ritkán képeznek egy zárt egészet. *Voltaire*' idejében ki mondta volna az illy verseket lehetségeseknek?

Puisque j'ai vu briller sur ma tête ravie
 Un rayon de ton astre, hélas voilé toujours;
 Puisque j'ai vu tomber dans l'onde de ma vie
 Une feuille de rose arrachée à tes jours —

Je puis maintenant dire aux rapides annés:
 Passez! passez toujours! je n'ai plus à vieillir!

Allez-vous en avec vos fleurs tous fanées
J'ai dans l'ame une fleur, que nul ne peut cueillir.

Votre aile en le heurtant ne fera rien répandre
Du vase où je m'abreuve et que j'ai bien rempli.
Mon ame a plus de feu que vous n'avez de cendre!
Mon coeur a plus d'amour que vous n'avez d'oubli.

Söt még a' kerekdedségben 's zártságban is, melly által a' költői munka belső életet kap, szerencsés volt itt ott Hugo Victor, még a' balladában is, mellynél nehezebb föladás francziának nem lehet, kivált híres *Voile*-jában, mellyet nyombani megítélésre itt fölhozunk :

La Soeur.

— Qu'avez-vous, qu'avez-vous, mes frères?
Vous baissez des fronts soucieux.
Comme des lampes funéraires,
Vos regards brillent dans vos yeux.
Vos ceintures sont déchirées;
Déjà trois fois, hors de l'etui,
Sous vos doigts, à demi tirées
Les lames des poignards ont lui.

Le frère aîné.

N'avez-vous pas levé votre aile aujourd'hui.

La Soeur.

Je revenais du bain, mes frères,
Seigneurs, du bain je revenais,
Cachée aux regards téméraires
Des Giaours et des Albanais.
En passant près de la mosquée
Dans mon palanquin recouvert
L'air de midi m'a suffoquée...
Mon voile un instant s'est ouvert :

Le second frère.

Un homme alors passait? un homme en castan vert?

La Soeur.

Oui.... peut-être.... mais son audace
 N'a point vu mes traits dévoilés....
 Mais vous vous parlez à voix basse,
 A voix basse vous vous parlez.
 Vous faut-il du sang? sur votre ame,
 Mes frères, il n' a pu me voir.
 Grâce! tuerez vous une femme
 Faible et nue en votre pouvoir?

Le troisième frère.

Le soleil était rouge à son coucher ce soir!

La soeur.

Grace! qu'ai-je fait? grace! grace!
 Dieu! quatre poignards dans mon flanc!
 Ah par vos genoux que j'embrasse...
 O mon voile! o mon voile blanc!
 Ne fuyez pas mes mains qui saignent,
 Mes frères, soutenez mes pas!
 Car sur mes regards qui s'éteignent
 S'étend un voile de trépas.

Le quatrième frère.

C'en est un que du moins tu ne lèveras pas.

Mind a' mellett még Hugo' talentumán is mindig győz-
 zend *Béranger*, a' szerény dalos, mert mellette van a' költő'
 eltagadhatlan médiuma, a' nyelv, melly Hugonak ellene
 van. Az utolsóbnak költeményei, valami nagy tehetségű költő-
 től átétetve németre, még költőibbek lehetnének; az elsőbbé,
 a' német nyelv' minden hajlékonysága mellett is többé kevesebbé
 vesztenének. — A' dráma még előbb nyerhet az új iskolában,
 mint a' lyrica, ha bár az eddigi próbák nem tanusítják is ezen
 nyereséget 's ámbár roszul is kell kiütniek, valamig az új
 szellem helyett csak új monor hozatik a' színpadra. A'
 Francziáknak egyáltalában ékesszólási 's künsőségre törekedő
 módja kedvezőbb végre a' drámának mint a' lyrának, 's a'
 színpadrul le könnyebben pótolhatja ki a' pathost a' közvetlen
 természet, vagy elrejtethi, mint

csupán érzelemömlésben, — míg a' francia történet sok dicső esettel bővelkedik, mellyeket előbb utóbb másra használánd egyik önállásu elme, mint a' melodráma pattanó sükerére. Sőt ha a' francia költő' characterében több állandóság volna, ha a' közvélemény' édes tömjén ilatát félévenként oly kedves nem volna érezni, a' francia literatúra' nem messze álló diadala gyanánt várhatnánk egy nagy epost, mellynek tárgyát a' francia történet adná. Ehhez különösen alkalmas azon szavalatos költés, azon lángzó érzet a' nemzeti becsületért, a' politicaiversszavak szeretete 's főképen a' nagy, a' jeles hajdankor, — 's nincs-e már is több illy prózai hősköltevényök a' Francziáknak, mellyek között legjelesb, legszebb az orosz táborozás' leírása Segurtól. A' mi magát a' prosát illeti, mellyre a' francia literatúrában mindig viszszaütasítottunk, bátran állíthatni, hogy az itt öszvehasonlított nyelvek között kétségkívül az első helyet foglalja el. Nem emlékezünk semmi angol prosaicusra, 's az egy Goethét kivévén, németre sem, ki csupán stylusa, azaz csupán szavai melodiája által elragadna. A' Francziáknál sok illy auctor van, 's mindjárt literatúrájok hajnalakor volt, mint kik, az Olaszokkal együtt azon népek lenni látszanak, mellynél a' jó prosaisták olly régiek, mint a' jó költők. Még a' mai napig is nehezen lelhetni valamit az egész német literatúrában, melly megütné azon kevés pompás hangesést, mellyben Bossuet hamar a' 17 század' közepe után a' versailli udvart megszólítá; 's a' prosai stylus' ezen jelessége szakadatlanul, a' legkülönbözőbb árnyalatok alatt, maig fönáll midőn a' 68 éves Chateaubriand előadása' részegítő szépsége által kárpótlást ad a' mély ideáihoz nem ritkán csatlakozott különössegek 's insequentiaikért. Kétségkívül a' történetírás leendő, mellyben a' francia prosa jövődöre legtündöklőbbben fejlik ki, 's ha mindenben nem csalódunk, e' nemzetnek tartaték föl Liviushoz 's Polybiushoz méltó versenytársakat állítani föl.

Menjünk át most az angol literatúrára 's először is a' poésisra, — első pillanatban mindjárt szellemre 's tehetségre akadunk, de lángészre a' szó teljes értelmében nem, mint néhány év előtt még Byron és a' Német országban kevesebbé ismeretes Shelley volt. Wordsworth, a' két említettnek halála óta a' legjelesb angol költő, a' genius' nevére alig számolhat mély költése, 's benső természetnézése' daczára is, — 's Moore Tamásban a' fényes phantasia, elmemélység 's a' nyelv' melodiája még mindig nem elegendő hogy magasb értelembeli költőt csináljon. Egészben azon itéletet mondhatni több kevesebb módosítással *Crabbe*, *Coleridge*, *Campbell* és *Rogers* felől. Nálók egy általában több elmét, érzeményt (*Sentiment*) 's költői hajlékonyságot lelmi, mint való-

di poesist, míg itt ott kevesebbé ismeretes talentumoknak sikerült, hová számlálандók p. o. *Baily*, *Howitt* és *Lamb*, egyes költeményekben, a' szívhez szóló igazi hurt eltalálni. Probául közlünk itt egy könnyű darabkát *Howitt*-tól, az ugy nevezett bogácsgyapjuról (*thistle-down*), melly nagy könnyüségé miatt a' legkisebb szellőtől tovább mozdittatik:

Lightly soars the thistle-down ;
 Lightly doth it float :
 Lightly seeds of care are sown —
 Little do we note.
 Lightly floats the thistle-down ;
 Far and wide it flies ;
 By the faintest zephyr blown
 Through the shining skies.
 Watch life's thistles bud and blow ,
 Oh 't is pleasant folly !
 But when all our paths they sow,
 Then comes melancholy.

Legkevesebbé tarthat *Southey* Robert, a' poéta laureatus, számot a' magasb költői névre, melyet honában inkább csak conventionalis tekinteteknek köszönhet. A' roman' mezején Scot Walter halála óta Bulwer legnagyobb megismerést nyere 's Némethonban is számos tisztelót kapott. Joggal: mert elmés, mívelt, ügyes, illedelmes, nemes gondolkozásu, — mindent megtesz, mit, mint nem költő tehetni, hogy nagy publicumot szerezzen. Kár hogy szép talentona a' sokiróságon akar hajótörést szenvedni. — Visszatekintve az angol literatura előbbi fénypontjaira, mind azok után a' mi Shakspeare-ról ezen költőfejedelemtől mondaték, fölösleges róla többet szólni; de ha a' kevésbbé jelesek között *Chaucer*, *Spenser*, *Sidney* Fülöp, *Beaumont* és *Fletcher*, *Milton*, *Pope*, *Thomson*, *Young*'s *Byron* megemléttetnek, meg kell vallani, hogy bár milly különböző becsüek is ezek, az Angolok a' terjedelmesebb, hoszabb költemények' majd mindenik nemében olly talentumokat mutathatnak, mellyek a' Németek' hasonló munkái fölött a' koszorút elnyerik. Föltetszöbben de magyarázhatóbban előzik meg a' Németeket, bár ők a' mély vizsgálódásra 's a' philosophiai elmerülésre legnagyobb hajlandóságot birnak, még a' tanító költeményben is, épen mivel a' közvetlen élethez hajlandóbbak. Hasonló viszony lép he a' románban 's a' románhoz szító költeményekben. A' Németeknél a' románok' végtelen száma mellett is 's ámbár elég lelkesen 's nagy tehetséggel irt itt *Wieland*, *Jakobi*, *Tiek*, *Novalis*, *Wagner*

Ernst, Hölderlin, Steffens 'stb. mégis Wertheren 's Wilhelm Meisternen 's Jean Paul' írásain kívül alig lesz valami, sokáig megmaradó az olvasó világ' kegyében, mivel a' mondott munkákban egy részről a' tisztán emberi igen kevéssé vétetik tekintetbe, 's a' szerző mindig valami különös, a' lélek átröppenő irányzata által szerzett állásponton létez, míg más oldalról azon dolgozatoknál közönségesen igen kevés belső organismus taláztatik. Még Wilhelm Meister csak kül színét nem valóját bírja az organicumnak, 's e' tekintetben Werther fölötte van. Ha ellenben *Swift, Fielding, Smollet, Sterne, 's Goldsmith*-re nézünk, munkáikban mind a' föltételtelen, ámbár alantabb álló érdek 's a' valóság' színe, mind az organicus tartás kitűnő, — 's még a' tengerszéles nehéz mozgásu Richardson is az eredetiség' dicsősége mellett (mert némileg őt tekinthetni a' mai románliteratúra' terem-tőjének) azon érdeme is van, hogy a' közvetlenül emberit 's ennél fogva mindenki előtt érdekeset helyesebben eltalálta, mint többnyire az e' nemü német írók. Csak a' leghiresebbé lett brittanniai románirónál, Scot Walternél, hibázik, nézetünk szerint, a' mondott két sajátság: ő találmányi fényes talentuma' daczára is igen nélkülözi a' valódi teremtő erőt, 's hosszasan teljes érdeket nem tud bennünk gerjeszteni. Munkáinak olvasása divattá vált Németországban, 's az lenni ismét megszűnt. Adott próbái szerint Bulwer is alig szerezend életénél tovább főnállandó hirt magának. — Az angol prósa, ha csupán a' művészet tárgyaként tekintetik, kevesebbé szerencsésen van művelve, mint a' francia, sőt a' jóhangzáselleni gondatlanság tekintetében, a' mint t. i. ugyanazon mondásban a' finomabb stylisták is ugyanazon szót három négyszer is ismételik, vagy több egymásutáni mondásban mindig ugyanazon szókötést használják, még a' német-honi írásmód alatt is van. De mihelyt a' stylus' architecturájátul tovább megyünk, a' szónoklati tekintetben övé a' rang még a' francia prosa előtt is. Az idősb Pitt', Burke', Fox', Canning' beszédei, a' *Junius Lettres* talám legelsők, a' mit a' mai literatúra a' szónoklat' mezején mutathat, 's az elsőben nevezettnék beszéde Amerika emancipatiojárul világra, nemességre 's lélekmegható erejére nézve alig haladatik meg akármelly ős példa által. Nem foglal el hasonló jeles helyet a' Brittok' történetirási festése, mellyet magasságra 's életre nézve meghalad a' francia újabb iskola, valamint újabb időkben senmi jelesb tehetségü Angol nem adta magát a' tudás' ezen ágára, sőt híres történetiróik mind a' mult századbúliak. A' rajzoltak mély érzésére nézve Godwin, az angol köztársaság' történeteiben II Károly' restauratiojáig, legelőbb hasonlítható volna a' francia történetirókkal, — de a' festésben utánok van. A' német történetiróknak példányul

ajánlható azonban a' Voltaire után képzett régibb brit oskola is némi tekintetben, — 's azon kellemes könnyűség és pontosság, mellyel egy Gibbon, Roscoe 'stb. tudományuk nagy tengere fölött mozognak, igen ohajtandó volna sok, különben érdemes német historicusnak. — Jövendő nagyobb kifejlés' jelei, mint a' Francziáknál és Németeknél láthatók, jelenleg a' brit történeti literatúrában nem mutatkoznak; azonban a' nyelv legalább a' tovább fejlődésnek nem tesz korlátokat, — 's legalább a' poësis Angliában — mint eredetibb — sokkal függetlenebbnek látszik a' nemzet' pillanatnyi mozgásaitól, mint Franciaországban, úgy hogy nagy költő szintolly váratlanul léphet föl, mint Byron föllépe. — Valamig különben a' literatúra nyugvási, átmeneteli, alattomos érési állapotban van, mint a' mondott nemzeteknél többé kevesebbé most, literatúrai föltűnés inkább mesterséges szerek, mint valódi érdem által kaphatók. Franciaországban talám az élénk társaságok' befolyása, Angol 's Németországban az újságok', könyvhirdetések', literatúrai koteriák' 's a' középszerű fejek' ösztönszerű öszvetartása által. Ha ilyenkor az író nem egészen rossz, ha csak középszerű tehetséggel tartós szorgalmat vagy gazdag teremtési erőt köt öszve, néhány év alatt literatúrai hírességre kap, melly a' honi bírálót, ha tiszteletre nem is, de kíméletre bírhat, míg a' külföldinek ítéletét megzavarja.

Allgem. Zeitung (Nro 257. 258. és 259. 1836.) után V. P.

OROSZ LITERATURA.

Az újabb orosz literatura' legnagyobb gazdagságát a' költők' 's novellisták' elme szüleményei teszik. A' költők közt figyelmet érdemel a' termékeny *Weltmann*, kit eredetiség által is ajánlkozó műve: „Kostschei bessmertny“ (a' halhatatlan csontváz) az elsőrangú írók közé emelt. Utóbb megjelent munkái, való, hogy nem feleltek meg egészen a' közönség' várakozásának, de még is a' jelesebb művek között fognak helyet. Legújabb románja: „Swetoslawitsch“ (két kötet, Moskvában). Tárnya a' mesés előkorból van merítve, 's egyik főszemélye: Kikimora, a' népregékből ismeretes kísértet. Kívüle még fellépnek: „Segitsisten“ és a' „tisztátalan szellem“, Jaropolk és Vladimir fejedelmek, és egy országszerte ismeretes alak a' „királysűz“ regéből, sugárzó csillaggal homlokán: A' szerzőnek saját előadását mingyárt kezdetéből láthatják olvasóink:

„Kiew fölött fekete föllegek. Perun-Klitterer, a' vilámisten, világszögből világszögig zúg, 's vésszel és villámmal ostorozza a' lovakat. Ezek felzúgnak, patkóikkal rúgdosásák az eget, tüzet prüszkölnek, 's éjszaktól a' déltenger felé száguldanak. Az ég összeroskad, a' föld inog, az esthajnal sír, a' villámistennek útjába akadt, 's rémületében a' harmaturnát elejtette; ez összetörött, 's a' menny' gyöngyei leperegtek a' földre“ 's a' t. Innen hozzávethetni az egész előadásra. A' románhétéjezés nélkül maradt, vagy legalább olly zűrzavarosan végződik, hogy fonalára, talán csak ha tovább folytatnék, fognánk akadhatni. A' szerző' beszélyei egyébiránt rendesen ködbe szoktak letűnni. Románokon és novellákon kívül verselt beszélyeket is vettünk *Weltmantól*, 's 's ezekben lord Byron és Puschkint választotta magának előképül. Említésre méltó: „Begletz“ (a' szökevény). Egy megszökött katona Törökországban szerelembe esett, viszontszerelmet talál, 's a' keleti féltékenységnek áldozatul esik. *Weltman'* novellái között van egy igen szerencsés szeszélyű: „a' vidéki színész“, 's ez ment azon monorosságtól, melly a' közölt töredékben talán visszatetszett olvasóinknak. „Awtorskoí Wetscher“ (literatúrai este) cím alatt is jelent meg újabban egy román, melly iránya' tekintetéből

figyelemre méltó. Ez nem egyéb satyránál a' literatúra' jelen mozgalmái ellen. Az újabb írók közül nem kevesen, 's köztök tagadhatatlan adományokkal felruházottak is, újabbau azt állították fel elvül, hogy olly nyelven kelletik írni, minőn a' mindennapi életben beszélni szokás. Ők tehát harcokban állanak minden régi, minden idegen szóval, szókötéssel, és beszédformával, 's főleg azokkal, mellyek a' régi liturgiái könyvekből a' mult század' irományaiha általmentek. Hogy az orosz romantikusok ezen szó — és szóláskiküszöbölést a' túlságig vitték, 's gyakran mosónéphrasisokat polgárosítottak bé helyökbe, — tagadhatatlan. Ezen mania ellen irányoztatott a' literaturai este. Szerzőjének „*Platon Krutenew-et*“ mondja a' czímlap.

Még „*Michail Lomonossow*“ is említtethető a' románok között; ambár ez sem nem román, sem nem életírás, hanem valami mind a' kettőből, keverék. A' szerző, *Polewoi Miklósnak*, az ismeretes történetirónak testvére, 's a' munka nem historiai részleteiben Scott' nyomain indul.

Legújabb versgyűjtemények következők: „*Stichotworenija*“ 'sat. (az az *Tepliakow Victor*' költeményei (2 Rész, Petersburg 1836), némileg megavult 's az újabb idő' izlésének meg nem felelő versezetek' gyűjteménye. Egy más szintenem igen sokat érő gyűjtemény: „*Bystroglasow*' versei“ (2. Rész. Petersburg 1837).

Vége következik.

CRITICAI VÁZLATOK.

A' KÜLFÖLDI LITERATURA' LEGÚJABB 'S KITÜNÖBB

TERMÉKEIRŐL.

TERMÉSZETHISTÓRIA.

Philosophie de l' Histoire Naturelle, ou Phénomènes de l' Organisation des Animaux et des Végétaux ; par. I. I. VIREY.
Paris, Baillière, 1835. 8°

Hogy a' teremtésbeli munkák' tanulása az emberi szív' belső vonzódásán alapul, már abbul kitetszik, hogy a' gyermekek' legkedvesb időtöltése a' természet' tárgyaival való mulatás, a' virágszedés, madárfészekkeresés, vadászat és halászat. A' természeti tárgyak kivételtelenül kedves érzést gerjesztenek a' gyermekben és ifjában, 's csak akkor nézünk csupán a' dolgok' haszonvetésére, mikor a' későbbi élet' önönző elveit beszívtuk, mikor egyszerű erkölcsünket a' városok' zavaros társaságai sophisticai méreg - mázzal bevonták, — ilyenkor minden hasznot nem hajtó dolgot megvetünk, a' természet' csudálatos munkáit kíváncsiság' hiu tárgyainak tekintjük 's az ez ezeket tanulókon megvetőleg mosolygunk.

Igy szokott sokszor tenni a' szerencse' embere. De nem sokára ő is megunja magát, átlátja a' világi dolgok' hiúságát, az emberi rendelkezések' töredékenységét, 's magába szálva valót kezd keresni. Ezt a' természetben 's az ő egyszerű munkáiban találja föl. A' mit pedig eleinte nyalombul tett, azt utóbb gyönyörűségül teendő. Az apró vizsgálgatás mellett elméje fejleni kezd, 's a' megízlelt égi nektár után egyre szomjuhozni fog. Így menend előbbre a' szép pályán, átlátandja minő rokonságban van a' természet' többi tárgyaival, azokkal meg kezd barátkozni 's mig fejébe világot szerez addig szívében is nemesül. Nem szükség ugyan, hogy a' szó szigorú értelmében természet - vizsgáló legyen, annyit azonban teend, a' mennyi egy természet-kedvelőnek szükséges, mindig lelend tárgyat a' vizsgálatra, és szépséget 's kellemet a' vizsgálatban. A' természetvizsgáló előtt a' minden-ség egy szövegkönyv, egy hieroglyphákkal takart pyramis és óriási kő, mellyeket ő szerencsésen fejteget 's igazságokat von ki belőlük, örök időktől létezőket, mellyek néki és társainak erkölcsi fejlődés' forrásául szolgálnak. A' természetkedvelő előtt mind e' tárgyak élet', vidámság' és

kedv' végetlen tüneményei, ő kedvet kap általok az élethez 's örvendez a' természet' nagy alkotó erejének.

A' természetet tulajdon birodalmában vizsgálván, nem pedig gyűjteményekben, szárazan, holtan, komolyan, — minő különböző, minő végetlen a' benne mutatkozó mind élő mind élettelen jelenés! Akár az ásványtudóssal a' föld' gyomrába ereszkedjünk, számtalan összetevő anyagait tanulva, és a' chemiával egyesítve, különböző vegyületeit kutatva, kijelvelvén azon módokat mint fordíthatók ezek magunk' és embertársaink' javára; vagy a' geológistával a' föld' rétegeit nézve meg 's ezekről áltokoskodva azon háborokra, mellyen bujdosó csillagunk általment, akár belső tűz' hatása, akár valamely hozzá igen közelített üstökös' kártékony-sága miatt; akár ezektől egyáltalában tovább lépve 's föltétevényeket hypothesisekre rakva, a' világ' éveinek számát jó kereken kifejtsük: — mind ezek olly szív és elme éldeltető dolgok, mellyeket írásban csak gyöngén sugározthatni vissza. De ezen találgatások' hihetőséges igazságaitl mentünk tovább növényésznai a' fűvésszel, — 's itten életet látunk osztva a' természet' szüleményeibe, mellyek eddig vésett szoborképen élet és lélek nélkül voltak. Merő valóságos anyaggal foglalatoskodánk eddig, melly akkor is valódi anyag marad, ha a' chimista el tudá repténi: de ezen túl az *élet'* szellemével kezdünk mulatozni, azon csudálatos dologgal, mellyet öt ezer év' kíváncsisága 's kutatása meg nem fejthete, — melly olly csudálatosan van a' műszerességgel összekötve, ennek föloldatásával az anya természet' műhelyébe visszatérendő. — Az apró penésztől és mohtul a' szel-lős pálmáig 's az óriási tölgyig, melly számtalan idomokat mutat a' növényország, 's általában minő kedves zöld öltö-zetet! A' természet' semmi ága, semmi része nem oszt az embernek annyi szükséges dolgot, mint ez. A' polyvásfű-vek' együgyü családjába életforrás van rejtve, ebből több hasznot húzunk, mint a' legkevélyebb fábul 's a' legizletesb gyümölcsből. A' növényország adja a' legtöbb gyógyszer-eket kóraink ellen, a' legjobb ékességeket asztalainkra, fű-szereket étvágyunk' élesztésére; kifacsart nedveivel pedig források után akár kárunkra élhetünk mértékletlenül, akár erősítőleg mértékletesen. Az újratenyészes' műszerei itt illatokat öntők, ragyogó színűek, 's kikeresett idomuak. A' természet' itt dicső, nagy munkát fejeze bé, bennünket vizs-gálásra 's csudálkozásra ingerelve.

A' növényi 's állati ország' összeütköző határai keve-sebbé jelettettek ki szigoruan, mint a' növények és ásvá-nyoké; öszveköttetések olly egybeütköző, hogy az első fű-vészek sok az állatok' honába tartozó tárgyat a' növények

közé állítottak. A' vizek' országában leljük az élet' első nyomait; itt minden csepp ezer lényektől pezseg, 's a' mikroskop Ehrenberg *) kezében új csudálkozási tárt nyitja föl az emberiségnek. A' Monastul — mely $\frac{1}{2000}$ III-tul $\frac{1}{500}$ II-ig különbözik átmérőjére nézve, — minden ázalekférgeken keresztül (mellyeket Cuvier az egyenanyagu ázalagok közé tett, ugy híven hogy belrészek nélkül vannak), tulajdon műszerességet talált föl Ehrenberg, 's ezeket több szép rajzlapokon közlé; vizsgálatai pedig olly szigoruak, hogy azok' alkotását egész pontossággal leírja, sőt az emlésekével hasonlítja egybe, mellyekkel ők tökélyre nézve megmérköznek; ezen atomokban idegrendszeret találja föl, fejet, öszvetett belrészeket és nemzörészeket is. Az előtermési, magátul *nemzödési* theoria, melly a' vizsgálódások következtésében egyre szűkebb mezőre szorittaték hátra, ezen legalsó állatoknál mind az utolsó időig utolsó menedéke volt a' magyarázóknak. De most ez is eltűnt azon atomok' végetlen kicsinségének daczára is, mellyek Ehrenberg' tapasztalásai 's Virey' magyarázata szerint kivételt nem tesznek a' természet azon általános törvényéből, hogy minden fajbeli egyén hasonló fajbeli apa-anyátul származik.

Virey' okoskodását ezen nem-nemzödési tárgyul elmellőzve, menjünk fokonkint elő az állatország' lépcsőzetén, — 's először is a' *protozoá*-kat említsük meg, mint az állatország' kezdetét alulról, mellyek minden másoknál inkább tanítják az élet' általános kiterjedtségét; némellyek nem csak az ember' koponyáját sem kimélik, hanem az agyba az élet ezen fő műszerébe is behatnak, míg mások nemtelenebb részeket választanak tanyául, p. o. beleket, bélcsőt, májat 's a' t. sőt a' szemet is és a' sejtiszövetet, 's ezen elrejtett tanyájok volt főkép oka, hogy tulajdon nemzödés által mondatnak eredni. — A' „*zoophyták*“ (állatnövények) országában megjegyzendők a' szivacsot és klárisokat termő állatok, ez utolsók csendesen munkálkodva az oceán' mélyén, gyakran igen szép öszsenövéseik által a' feneketlen mélységet szirtekké, hidakká és szigetekké változtatják által, 's így a' magokban egyesével, minden jelentéstelen lények, hatalmat gyakorolnak a' föld' színének elváltoztatására 's az emberek' sorsára. Közülök mások p. o. az „*actiniák*“ a' feneketlen tengergyomrot vidám virágagyokká látszanak változtatni, míg mások a' viz' színén uszva, a' tengeri éjeleket homályos vil-

*) Lásd tőle „Organisation, Systematik und geographisches Verhältniss der Infusionsthierchen, „Berlin, 1850. félret, 's ennek folytatását illy czim alatt: „Zur Erkenntniss der Organisation in der Richtung des kleinsten Raumes,“ 1852. és 34. Berlin, félret.

ló — (phosphori) fényökkel világítják meg, a' távol föld' vándorának képzeletébe tündér jeleneteket 's tritoni ünnepet varázsolva. Az állatország' ezen ágában látjuk a' legnagyobb idomi és színbeli hasonlatosságot a' növényországgal, néha olly csalólag, hogy a' mívelt természetvizsgálók és fűvészek is megesalattak.

Most a' „*mollusca*“ puhányok vagy kocsonyás állatok következnek, mert Goldfuss, Dumeril és más jeles állattudósok példáján azt véljük, hogy végetlenül alább vannak az *annulosa*-kon vagy ízesített állatokon (gyűrűnyökön), melyek fölé Cuvier által tétettek. Ezen állatok' csigája (körge) az, mi általában csudáltaték vagy idomának szépsége, vagy színeinek összeegyeztése, vagy egybeütkezés, vagy vésetének gyönyörűsége miatt. Mikor mi ezen csigahajakat a' parton vagy a' gyűjteményben látjuk, ritkán eszmélkedünk arra, minő különböző miveletű volt az ezt termő állat, vagy a' nagy ritkaság' esetében, minő volt azon mélység, mellyből azt a' vak történet előhozá csudálkozásunk bizgatására. És a' természet' rajzképének hátulsó padzata, legmagánösb rejtekében, olly tökéletesen ki van fejtve, mint a' vizsgálatunkra mindig készenálló csoportzatok. — Némellyek, mint az „*argonauta*“ a' tenger színére fölemelkedve uszklának azon vagy a' széllel hajtják magokat, vagy veszedelmet rejtve nyomban leereszkednek. Mások a' kemény sziklához vannak nőlve, mint az *ostriga* (*ostrea* F.) honnan csak *mechanica* erőszak által mozdíttathatnak el, míg mások tekenyeiket föltárva helyöket elhagyhatják, az egy tekenyűiek és csupaszok pedig izomlábok által mozgatják magokat. Vannak megehető fajok is, becses nedveket készítők, sőt még gyöngyet termők is, melly a' legkevélyebb kényur' koronájának is dísze.

Előre menve, az ugynevezett „*crustacea*-khoz, vagyis a' kéreg vagy hajféle anyagba takart állatokhoz jutunk, melyek között leginkább megemlíthetők p. o. a' tengeri, folyóvízi 's ollótlan rákok, és a' többi. Közülök némellyeknek szokása igen különös, nevezetesen némelly száraz rákok' vándor ösztöne; míg némellyek közülök mindegyre tovább távoznak a' tengeri állatok' természetétől, 's még fára is másznak, mint p. o. a' famászó rák (*tree-lobster*), melly a' kókuspálmára fölmász a' gyümölcs' kedvéért. Ezen osztály igen számos fajokat bir, valamint a' következő is, az *arachnoidák'* vagy pókfélék' osztálya. Ezekkel elhagyjuk ismét a' vizet mint az állati élet' fő tárát, 's a' főlebb következők közül — a' szárazon csak kis ideig maradható halakat kivéven — azt látandjuk, hogy a' nagyobb számnál az élet' forrása a' levegőhöz és a' szárazhoz van kötve. A' pókfélék közül némellyek a' tág légben terjesztik ki hálójokat, mások a' víz

alatt, egyebek földalatt tanyázva, míg némellyek ágról ágra feszítik szép szövetöket; sőt azt is mondják, hogy némellyek apró madarakat fognak meg, a' mi nincs bebizonyítva, míg az ellenben igaz, hogy nem kevesen tigrisi dühvel rohannak zsákmányukra. Hálójokat megkísérték már szövetekre használni, de nem jó sükerrel, noha a' kíváncsiság kielégítették ez ügyben annyira, hogy pókháló ruhát már lehet látni. A' skorpio 's a' kollancs (mites) (*acarus*) legártalmasabbak az embernek, az első mérge által, a' másik pedig legiszonygerjesztőbb bajnak lévén oka, melly az emberi fajt megtámadja. A' következő osztály, a' bogaraké, majd nem megszámlálhatlan népségü, 's legbővelkedőbb az állatorszámban, — nevezetes pedig csudálatos átváltozásai — 's rendkívül kifejtett ösztönei miatt. Köztök társaságban élő törzsököket találunk, mellyek ösztönből olly egyesületi rendet követnek, melly az emberi társaságnak sem válna gyalázatára. Más osztályokban is lelhetni ugyan csoportosan élő fajokat, de társaságosakat nem; mert ott mindenik tulajdon javára és föltartására törekszik, nem pedig a' közjóra dolgozik, — a' miben itt kivétel található. 'S minő különbözők még azon fölül idomaik, minő ragyogók színeik. A' legnagyobb költők tőlük vették legjobb hasonlításait, ők az erkölestani tónak legszembetűnőbb magyarázatát. Melly különbféleképen hasznosak az emberi nemnek, 's mennyire vettek meg a' többségtül. A' csekély selyembogar hány millióknak ad nem csak ruházatot, hanem dolgot 's következőleg kenyeret is, — 's a' többiek közül hány nem ad még tárgyat a' bujálkodásra és mindennapi szükségre!

De menjünk előbbre 's nézzük meg a' halakat, a' mint az oceánt minden irányban keresztül szeldelik, 's mindenféle idomot mutatnak, de melly az életökhöz megkívántató elemhez szabatek, Minő kellemesek némellyek, minő falékonyak mások, sőt legtorkosabbak az állati világban, 's a' mellett legtermékenyebbek, — számosak azon homoknál, melly fölött úsznak — részint talám pótolékaul egymásti faldosásoknak. Minő nevezetes élelem cikkelyt tesznek, hány vad nemzet él csupán belőlök? Termetre 's legalább hosszaságra nézve némellyek közülök a' legnagyobb állatokhoz számilándók. Rendkívül hosszú életök hihetőleg hibás monda. Azon gyűrű, melly Kaiserslauterubn egy csuka fülében találtaték, — ha ezen családnál nem örökségi anyag az, hihetőleg csalódáson alapul, mert hogy érhető azon hal majd négyszáz évnvi kort? — Ez olly képtelenség mint testének tizenkilencz lábnyi hosszasága.

Főlebb haladva, a' mászók' (*reptilia*) osztályához jutunk, mellyek többé kevesebbé rut tekintetűek 's idomuak, 's gyermekségi szokásunknál fogva irtózatot gerjesztenek

bennünk. Ezen osztályról mondatik, hogy egy elősdi terem-
tés' legrendkívülhb' s óriásabb maradványait mutatja. Ide
tartozó a „*megalosaurus*“, melynek hosszaságát 70, magas-
ságát nyolcz lábba tették, — és az „*iguanadon*“ a' 60 láb-
nyi, mely egy kedves irónknak, Kirbynek (*Bridgewater
Treatise*) bizonyítása szerint egyre él, mivel bizonyos egy
igen hasonló fajnak létele (a' „*Proteus-é*“), mely földalatti
tavakban és mocsároknak lakik; ezek szerint pedig azt vita-
ták többben, hogy a' föld' színén el lévén az állati élet ter-
jesztve, nem lesz különben az alatt is, hogy a' mélységek is
élettel lévén betöltve, semmi lakható pont nem marad lak-
talan. De ezen hebizonyíthatlan és nem is hihető tárgyat
elhagyva, mit szóljunk a' „*ptero-dactylus*-okrul, melyeket a'
vizsgálók' nagyobb része repülő mászók gyanánt tekint. Col-
lini kiveszett hal-fajnak mondja őket; Cuvier mászóknak;
Soemmering pedig emlőseknek, melyek utolsók között sze-
rinte, az *ichthyosaurus*, s az egyre létező *ornithorhynchus*-
sal (kacsaszájuval) együtt tulajdon rendet képeztek. Wagler
e' mellett még halszárnyidomu szárnyaik miatt úszó állatok-
ká is teszi őket, míg Okentul a' mászókhoz számlálatnak s
Meyer is Cuvier' véleményét tartja. Ezen osztályban leljük
a' sok népektül istenesített, a' szent írásban pedig a' rosza-
ság' forrásának kiadott kigyókat. Mely kellemes mozgásaik
vannak! milly iszonyú idomokat látni közöttök, mely izom-
erőt, s milly hathatós mérget szájokban! A' boa' képe-
sek oroszlánt és ökröket megfogni, halálosan öszveszorítani,
s miután csontaikat megtörik, s az egészet benyálozva meg-
sikositották, lenyelni; — ez azonban az utasok szerint lassu
munkákat, s az ökö' szarvai p. o. még ekkor is a' szájon
kívül maradnak, míg a' rothadás' folytával leesnek. Az ó
világ iszonyú „*python*-ai mit sem engednek Amerika' boa-
inak. A' történetek szólnak egy 120 lábnyi hosszúrol, mel-
lyet *Regulus*' serege ölt meg Afrikában, de hihetőleg a' do-
log túlmagasított. — De általában mi hidegebb éghajlat' em-
berei alig tudjuk képzelni az állati élet' hatalmát a' nap' he-
vének jobban kitett országokban, hol a' nap' ereje nemzési
ingert, színbeli élénkséget, idomi csapongást és szörnyete-
ges termetet osztogat.

A' többi nemeket és fajokat nem is említve menjünk
ált egy kellemesb jelenésre, melyet a' madarak' légi csoport-
ozatai szereznek, — s e' szép osztályt tekintsük ált a' drá-
gakölként mindenféle színekkel ragyogó kolibritul, mely a'
méhnél alig nagyobb termetű s ennek szokásakint körül-
dongja a' nektáros virágokat s illatos virágokat, s illatos ele-
delt szed nyulékony nyelvvel, — a' méltóságos kondorig,
melly hérczi magasságában kevélykedik, — s mely életdú-
sáknak tapasztalandjuk ezen osztály' családait! A' madara-

kat összevetten vizsgálva, meg kell vallanunk, hogy ez a legszebb és legkedvesebb állatosztály, míg némely fajok szinte nem csekély hasznot hajtanak. Ligeteink 's mezőinket az ő dalaik éltetik, asztalainkat pedig az adták eledelek bőven nyomják; pelyhök meleget és nyugalmat szerez, míg tollaik gondolatközléseinknek eszközei.

Ezektől az emlősökhöz, azaz fiaikat szoptató állatokhoz, átmenetel van egy igen furcsa teremtés, az „*ornithorhynchus paradoxus*“ vagyis képtelen kacsaszájú által, mellyről az mondatik, hogy tojós, azaz tojásból tenyésztí ivadékát, mellyet magában kelt ki. Ez egyike Ujholland' legkitünőbb szüleményeinek, — melly tartomány mind a' növény mind az állatországhban annyi különöset mutat. Vizi szokásai 's úszóhártyás lába némelyekkel közös ez osztályban, de a' him' hátulsó lábán lévő rendkívüli sarkantyúk, a' hír szerint, méregtartásra szolgálók, egy példáját adják az emlősek osztályában találkozó méregnek. Ez osztályban látja az ember a' legnagyobb közeledést tulajdon idomához, alkotásához és értelméhez. Ez ad neki teherhordó barmokat, mellyek dolgait végczik 's végetlen sok hasznos tárgygyal megajándékozzák. Ebből kapja az ebet, mint leghívebb társát, birtokának, sőt személyének is védelmezőjét, gondos őret p. o. a' farkasok ellen nyájának, melly őt ruházza és élelemmel tartja. A' ló nemes társa a' vadászaton 's a' csatamezőn, 's jeles szolgálja ekénél 's kocsiban. A' szomjuságtűrő teve gyorsan átviszi őt az égető pusztákon 's az értelmes elefánt ellenállhatlan hordozója a' harczsikon. Ezen faj számra nézve legcsekélyebb osztály, leghaszonhajtóbb az emberre nézve, mint tevő 's nélkülözhetlen javakat adó neki; de itt is, mint az egész állatországhban a' leghasznosabbak mindig növényevők. A' húsevő családok kevesebbé szelidíthetők, — 's a' mi több közülök egyet sem szokás megenni. Ugy látszik a' természet itt is ki akarja vivni az idomok', színek', ösztönök', erkölcsök' és szokások' összekeverését. Itten fokkonkinti fejlődéseken által följutunk az ismert természet' fő (állati) tüneményéhez, az emberhez. Voltak, azt hevesen állítóok, hogy az ember nem állat, de azok érzékeiket 's eszöket is rosszul használák. Az ember testére nézve emlős állat, de van benne, mi őt az egész emlős-osztály, sőt az egész állatország fölé állítja. Ez az itt szigoruan meg nem határozandó szellem-erő.

De nem csak az értelem maga különbözteti meg az embert a' többi emlősektől — az ember nevezet alatt mind a' két nomet együtt értvén — hanem az emberiség (humanity), az idom, 's az alkotás előkelősége, mellyek mint Burdach élettudományosan behizonyítá, az asszonynál érték el zenithöket, 's az erkölcsi erények is inkább neki lény-

ges tulajdonai, míg a' férfjában az állati természet nyomja le a' sulyt. Ha tehát az emberi nemet és fajt tulajdon osztályba akarnók emelni, az átmenetel ebbe a' hímen által történék.

Mi itten jó gyorsan futottunk ált azon tárgyak' és lények' sorain mellyek a' természetleíráshoz tartoznak; de kün a' természetben nem úgy öszvesorozva találjuk őket, hanem a' legnagyobb öszszekeveredésben, egymásra visszahatásban, — 's mégis végtére 's legutolján a' legnagyobb öszvehangzásban. Némelly kifogást lehetne ugyan benne tenni, némelly oldalt hiányosnak mondhatnánk, de valójában nincs az ugy. Részinti rosz mutatkozik ugyan, de az csak lépcső az általános jóhoz, 's a' madár-el-kapta bogár szinte hálásan örülhet rövid lételeért. Ezen rend szerzé módját, hogy olly különbféle lények lakhatnak a' világon; 's így nem csak a' fajok szaporodvák végetlenül, hanem az egyének' száma is azon célhoz van mérve, mellyre szánattak, 's a' veszedelemnek igen kitettek, nagy szaporitási tehetséggel is vannak felruházva.

Az állatország' viszonyai a' növényhöz igen különbélék; de az állatország' tulajdon tagjai között lévők még végetlenül bonyoltabbak. Ugy találjuk hogy a' növények teszik az egészet közvetve vagy közvetlenül tartó alapot; — és megfordítva, némit tekintetben, csak az állatok' reájok hatásából léteznek tovább, ezek termékenyítve őket a' hímpor' átvitele 's a' magvak' elszórása által. Az állathonban az osztályak igen öszvekeveredtek, némellyek másokon élőskeudnek, némellyek független lételőkkel mások mellett vagy által élnek, míg általában azon észrevétel tolakodik előnkbe, hogy a' növényevők a' húsevők' eledelivé szánattak.

A' mi a' természeti lények' egymásiránti ellenséges voltát illeti, egy kissé mélyebben merülhetünk e' tárgyba, 's a' kezdetet a' növényországgal tehetjük. Mennyi ellenséget számlál ez a' falakon lakozó mohoktul a' Libanon czedrusáig! 's a' mi szolgálatot nem tesz az állatországnak, 's nem egyéni tenyésztést illet, az legalább a' földet javítja. Minden növényke, cserje vagy fa, meg annyi növényekből állónak mondható, 's egymástul nem független részei, nem kívántatnak meg elmulhatlanul lételökhöz. Innét eledelül szolgálhatnak bőségesen a' nélkül, hogy az anyanövény a' miatt elromlanék. Minden részökben eledelt adhatnak, a' gyökben, szárban, ágakban, levelekben, virágban, magban, gyümölcsben, — 's mind valóban hány bogarat nem táplálnak! hány madár, emlős, hal és mászó nem kap belőlök eledelt, mellyek közül némellyek mindenevők, míg mások bizonyos növények bizonyos részéhez vannak jobban lekötvé. De viszont ezen ország szinte termékenységet kap kölcsön amattul, részint az állati anyagok' föloldódása által, részint mivel a' reá vészit

hozó bujálkodás illy módon lecsillapittatik. A' lopvanósző növények kevesebbé táplálók, p. o. a' mohok, bodrányok, gombák, harasztok, de a' földet előkészítik 's a' föloldoztatást előmozditják, míg egyszersmind mégis többféle bogarat táplálnak.

A' bőven termett himpor eledelül szolgál a' tökéletes bogaraknak, vagy táplálatul ivadékoknak, míg emezek általa termékenyítenek. A' magevő madarak továbbra hordják a' magvakat, a' füevők pedig lehárapdálva a' növényeket, azok nevedését ingerlik, míg meggyőzötve a' hűsevőknek zsákmányul szolgálnak, melyek egymást is szinte megtámadják; míg végtére a' maradékok 's általában mindenféle holt testek a' dögevőktől falatnak föl. Illyenek a' lények közötti viszonyok, nézésre gyönyörűek, vizsgálatra pedig tanúságosak. Egy tüneményt nem láthatni itt összefogó lánczolat nélkül, mind lényegesen egymásba kapcsolódnak azok 's egymás nyomaiban menők. Az ember pedig gyönyörködve tekintti őket, sőt még az anyagtalanságra is fölökoskodva, bámulat — 's imádásba olvad el.

De elhagyva a' mi éjszaki szélességünket, hol az élet némileg dermedten mutatkozik már, menjünk a' napfordító' szebb ege alá 's nézzük ott teljes hatalmában a' föld' teremtő erejét. És pedig képzeljünk magunknak egy ragyogó nappalt az egyenlítő alatt az esős évszakban, melly sokak-tul, de egész hibásan tekintetek a' mi telünkkel megegyezőnek, mert valóban nyarunknak felel meg, mivel benne minden élettől duzzad. Az évszakok nem történetbéli időosztályok, hanem újrajöttöket a' növényi 's következőleg szinte az állati életre való befolyások határozza meg; 's minthogy mi a' téllal kötjük egybe a' zsidbadás' 's az élet' némi fonakadásának képzeletét, hasonló tulajdonságunk kell azon évszaknak lenni, mellyet amazzal megfelelőnek mondunk. És a' forró éghajlatlatti száraz évszak illyen életölő. De menjünk vissza szép erdőnkbe 's tekintsük meg az öszvehangzó zavart benne. Minden zavarva van itt, a' zsidbongás, csacsogás, repkedés, futkozás, dongás, kiáltozás, a' visszahangoztatás, 's a' dal; továbbá a' különböző madarak és emlősök, bogarak, mászók, növények, egymást fölül haladva ruházatuk' fényében 's lételők' bujálkodó vigalmában, mellynek e' zavaros hangok lelkes hirdetőji; minden mozog és él itt, természete, szokása 's ösztöne szerint; 's olly nagy a' létel' hatalma, hogy még a' növények is szóval bírók, 's a' pálma ágyudörgésű szóval hirdeti bimbainak fölpattozását.

De mi ezen élénk tüneménytől térjünk vissza azon hasznos befolyás' józan fejtegetéséhez, mellyet a' természet-leírás' mivelése az emberi elmékre gyakorol.

A' műszeres lények' röviden érintett nagy száma még jobban kiviláglik, ha ismert fajaiknak számát szem elébe terjesztjük, 's azon fölül még hozzá mellékeljük a' földön élőknek hihető számát, a' mint tudósítások 's vizsgálódások után legvalóbbnak 's igazsághoz közeledőbbnek látjuk. Mi itt csak öszveszámlálását közölhetjük, mert nincs helyünk hogy hihetőleg fölvelt számai mellett bírálgatva okoskodjunk. Az ő számlapja ez :

Mammalia (emlősek)	—	—	—	1000 *)
Aves (madarak)	—	—	—	6000
Pisces (halak)	—	—	—	6000
Insecta (bogarak, rovarok)	—	—	—	120000
Mollusca (puhányok)	—	—	—	5100
Radiata	—	—	—	1000
Polypi visibiles	—	—	—	1500
				140,600

De látjuk, hogy itt a' mászók egészen kihagyattak; a' madarak' száma a' berlini gyűjteménybeliékhöz alkalmaztaték, a' halak pedig Cuvier' auctoritása szerint számoltattak. 'S még is elég nagy öszves számot kaptunk, u. m. száznegyzezer hatszáz, kizárva a' mászókat és növényeket melly utolsók, Decandolle állítása szerint hatvanezere mennek föl.

A' hihető számok' lapja Swainsonnál ilyen **) —

1. Csontvázás állatok.	}	Emlősek	—	—	—	1200
		Madarak	—	—	—	6800
		Mászók (kételtűek)	—	—	—	1500
		Halak	—	—	—	8000
2. Gyűrűnyök (Annulosa.)		Bogarak	—	—	—	550000
		(Férgek, 's th.	—	—	—	2500
		Polypi, Coralli	—	—	—	1500
		Csupasz puhányok	—	—	—	600
		Testacea ***)	—	—	—	4500
					577,600	

A' főlebbi számlapokhoz mellékelendőnek véltük még Kefersteinét ****) is, melly leginkább a' leirt fajokra van alapítva, 's egyszersemind az ásványos fajokat is amazokhoz mellékelve mutatja, a' munkája kijöveteleig ismereteseket.

*) Swainsons Zoology, vol. 11, Lardners Cyclopedia.

***) Swainson's Zoology, vol. 11, Lardners Cyclopedia.

****) Report of select Committee on the British Museum. August. 1835, 242. l. Itt az állítatik, hogy több mint 9000 ismeretes.

*****) Die Naturgeschichte des Erdkörpers in ihren ersten Grundzügen dargestellt. 2 Bde, 8vo, 1834, vol 2.

			Élők		Asványosak.
Emlősek	—	—	883	—	270
Madarak	—	—	4099	—	20
Mászók	—	—	1,270	—	104
Halak	—	—	3,586	—	247
Bogarak	—	—	—	—	247
Arachnoidea	}		—	—	211
Crustacea					
Xyphosura					
Entomostracea					
Isopoda					
Myriopoda	}		—	—	6,056
Mollusca					
Annelidae					
Radiata					
Polypina					
Növények	—	—	32,000	—	803
			46,759		
				9,629	

Itt 56, 388 fajból álló ragy egész van előttünk, a' mit az igazsághoz közelítőnek mondhatunk, noha a' kővéváltak közül némelyik a' most élőkkal megegyezhet. De a' bogarak 's az „entomostracea“k egészen kihagyattak itt, mellyeket kerek számmal Swainson-éhoz adván, 180,000-re menend az egész. De más öszveszámlálása csak a' bogár osztályban a' majd lihetetlen milliónyi számot teremti elő *).

Magátul világos hogy illy végetlen öszvehalmozottságu lények' ismeretét csak rendszeres öszverakás segedelmével nyerhetni meg, — mellynek fő 's legsúlyosb föltétele az, hogy minden benne találtató egyénnek olly neve legyen, mellyen minden másoktól megkülönböztethessék. Az illy sorok csoportozatokba szedetnek, eleinte a' legáltalánosabb hasonlatosságok 's megegyezések szerint, utoljáu pedig a' lehetőségig csekély különközési bilyegeknél fogva, 's így a' fölső „ország“ 's az első „faj“ nevezetű csoportozat között léteznek még az osztályok, rendek, törzsökök, családok, nemek és fajok, az általános bilyegektül a' különösebbekre szállva alá. Az illy elrendelés szerint kettős neveket kapnak a' tárgyak, a' nemi nevet, (melly p. u. a' mi vezeték nevünkkel egyez meg) és faji nevet (melly a' keresztnévnek felelve meg, eredetileg kény szerint osztható, de utóbb változhatlan). De hogy az illy elsorozás pontossággal megtör-

^{a)} L. Reich) *Beitrag zur Lehre von der geographischen Verbreitung der Insekten*. Nova Acta Acad. Caes. Leop. Carol. Nat. Cur. Vol. 16. p. 2. pag. 836.

ténhessék, hogy minden egyes lény szigoruan megkülönböztethető legyen a' többiektől, a' szokott mindennapi nyelvtől el kelle távozni, 's a' közbeszédbeli ingatag szavak helyett szabadon fölvelt 's elfogadott mívszavakat kell életbe hozni.

Innét van a' természetleírás' tulajdon nyelve, melly *mívszótan*, *terminologia*, vagy a' barbarismus' elkerülése végett *glossologia*, *orismologia* nevet hordoz. Ennek alapítását főkép Linnének köszönhetjük, ki a' mai természetleírás' tanulási módjának apja volt; néki köszönhetjük a' faj nevek' behozását, mellyek fölmentének bennünket a' hosszú, idő 's hely vesztő körülírások terhe alul, mellyeket most a' név egyszerű előmondása kipótol.

Ezen mívszótudomány' szárazsága szokott ugyan sokakat a' természettudományoktól elijeszteni, de valóban elegendő ok nélkül. Mindenkinek azt kellene meggondolni, hogy tudományokhoz vezető ut eleinte mindig göröngyös, de annál simább lesz, minél tovább haladunk rajta, utóbb pedig gyönyörökkel jutalmaz, mihelvt a' kezdés' göröngyeit meghaladtuk. Ezen a' természetleírásba fölvelt szigorú leírások által világos és pontos ideákat kapunk, mellyek bizonyosan kedvesebbek a' zavartak- és határozatlanoknál, — a' mit mívszótudomány nélkül azonban végre nem hajthatni.

Azonkívül pedig hogy az illy rendszerezés által képesek vagyunk a' természetnek végetlen számu lényeit megismerni 's mindenkitől föltaalálható helyeikre rakni, még azon haszon is árad belőle, hogy elménket pontossághoz, világos helyes, rendelkezési módhoz szoktatja 's így értelmességünknek bő kutfejévé lesz. De itt nem tehetünk okosabbat, mint ha Cuvier' véleményét mutatjuk ki e' tárgyrul.

„Azon a' természetleírás tanulása által elmulthatatlanul megszerezendő ügyesség, — temérdek képzeletet osztályozni el elméjében, — egyike az ezen tudományszerezte hasznoknak, melly legujabban vétetek észre 's melly hihetőleg nagy fokra lépend, ha a' közönséges nevelés' folyamába általánosan bevéteetik. Igen gyakorolja ez az elmét az írásmódi methodusban, olly igen mint a' földmérés' tudománya azt az úgynevezett syllogismusban teszi; mert a' természetleírás a' legpontosabb irányzatot kívánó tudomány, valamint a' földmérés a' legszigorubb okoskodást kívánó. De ezen irányzat, egyszer tulajdonná tétetvén, igen haszonhajtó alkalmaztatást enged a' természetleírástul igen különböző tudományokban is. Minden kutatás, melly esetek' osztályozását kívánja, minden anyag-elrendeléssel járó vizsgálás, ugyanazon törvények szerint történik; 's azon ifju, ki csupa mulatságbul üzte

ezen tudományt, bámulni fog észrevévén minő könnyűséget szerez az neki a' leg bonyoltabb tárgyak' föloldásában. *)

Az elmének ezen rendszerhez-szoktatásán kívül még más hasznok is crednek a' természetleírás' tanulásából. Halljuk szinte Cuviert.

„Nem kevesebbé hasznos ez a' magányban. Elegendő bő a' legtérelmesebb elmét kitölteni; eléggé változékony 's érdeklletes a' legháborítottabbat mulattatni; a' szerencsétlent vigasztalja, az indulatokat csöndesíti. Ha egyszer a' természet' harmoniájának vizsgálatára ébreszteténk, minő csekélyek seinmit nem nyomók előttünk azon mozdítványok, mellyeket az emberek' szabad akaratjátuli függésben akaránk tudni.

„Őszintén megvallom, hogy ezen nézetek mindig mélyen tölték ki keblemet; 's ha törekvém, annak csöndes tanulásának előmozdítására, azért történt, mivel véleményem szerint minden egyébnél alkalmasabb a' foglalatosság' azon égető szomjának kielégítésére, melly annyira eszközlője volt az utolsó ötven év' zavarainak **).

Nincs rang, kor vagy nöm melly hasznot vagy gyönyörűséget nem húzhatna ezen tanulásból, annál inkább mivel önkény szerint lehet neki kiterjesztési határokat szabni, a' mint valaki foglalatosság vagy csak gyönyörködés tárgyául választja. Mulatság pedig nem található ennél tisztább, ártatlanabb, oktatóbb és kimeríthetlenebb. Virey' leírása a' természetvizsgálónak és természetnek képes a' legidegenebbet is megtéríteni ezen kellemes tudományhoz.

„A' természetvizsgáló egyszerű fürkésző ember, ki a' természet' 's az Alkotó' törvényeit föltalálni 's csudálni törekszik, 's ki, magát gondolatok által a' minden dolgok' fő okához emelvén, imádja azon hatalmas kezét, melly a' világot megnépesíté, melly buzát és szőlőt hozza elő, melly a' létező fajokat teremté, azoknak nemzési, tenyészési 's elromlási törvényeit meghatározá, a' földön minden lény' viszonyait 's harmoniáját keresi, 's az őket egybekötő nagy lánczot, megkülömböztető tehetségeiket, meglepő tulajdonságikat 's csudálandó alkotásokat, hasznokat kutatja ki szűkségeihez 's nyavaláihoz, életének vidításaihoz, eledelének, ruházatának nyerhetéséhez 's kényelmeinek szaporításához kepest. Természettanulás nélkül sem házi sem mezei gazdaságunk nem volna, 's hasznot nem igen látnánk a' világban. Nélküle a' mezők csak terméketlen, hiu tárgyai volnának e' dicsőségnek és nagyságnak, 's olly jelerések mellyek utóbb is kifárasztának, tulajdon hasznunknál fogva

— * Cuvier, Règne animal. vol. 1. pag. 19.

** Cuv. Règne animal. Vol. I. pag. 20.

nem érdekelve bennünket, 's elménket csak mulattatva, a' nélkül hogy édes és kellemes kielégítést szerezne: még kereskedés sem létezhetne a' természet' mütárgyai nélkül; ez táplál sok szegény teremtést', kik éhel halnának, ha a' bujálkodási tárgyak nem keringtetnék a' pénzt, kicsalva azt a' gazdag' zsebéből, hogy kenyér szereztessék rajta a' szegénynek. A' természet tartja az emberi nemet; az ő kebelén csüngünk először, 's ha mi minden ajándokának hasznát tudnók venni, ha termékenységét áttanulnók 's jöltevő törekvéseit melyen vizsgálnók, bölcseségével, jóságával, egyszerűségével: ekkor meglegedetten 's erényesen élénk bővelkedés' és bátorság' közepében.

A' rendszerek' fejtegetésébe itt nem bocsátkozhatunk, — csak minekelötte tárgyunkat befejeznök, azt akarjuk megjegyezni, hogy rosszul van az allítva, — mint némelly *systematicusok* tettek — hogy minden faj el van a' többiek-től szigetelve 's nincs más lényel összekötve a' természetben. Ezt minden pillanatban megczáfolja az észrevétel és tapasztalás, — ez képtelenség magában 's ártalmas következéseiben; a' természet öszvehangzó rendszerét millió független darabokra szeldeli, — ilyen egynehány napi állapot a' műszeres világot elrontaná. A' fajok' és egyének úgy látzó elszigeteltsége elmozdítatik, először részintiesen a' csapatokba szedett törzsökök, 's majd egészen is a' társaságiak, nevezetesen azok által, mellyek másokat önbirtokukba vonnak. És a' természeti rendszer' tanulása annival ajánlatosabb, mivel az illy rokonságokat és egybefüggéseket híven mutatja, 's mikor a' természetleírásnak tudása általában hasznos és örvendetes, a' természeti rendszereké különösen szükséges és legbiztosabban célhoz vezető.

Foreign Quarterly Review (April 1836) után V. P.

Memoria della Reale Accademia delle scienze di Torino.

Tomo XXXVII. Torino. 1834. in 4.

A' turini academia' emlékkönyve mindig fontos szakszokkal teljes. Érdekes ezen kötet is. Czikkelyei, mellyek részint francia nyelven írottak, az academia' két osztálya szerint vannak felosztva, u. m. Classe di scienze fisiche e matematiche, és Classe di scienze morali, storiche e filologiche. A' kötet' elejét (I-LIX. lap), a' tagok' névjegyzé-

*) Virey, Nouveau Dict. d' Hist. Nat. Vol. XXII, p. 245.

ke és azon változások foglalják el, mellyek az utolsó kötet óta történtek; továbbá az ajándékok, és a' 31-dik Octob. 1833diki köz ülésről szóló tudósítás. Az után jönnek a' physico-mathematicai osztály' dolgozatai, 1-LIV és 1-333; előbb az 1832-dik év elejétől 1833 végéig tartatott ülésekről tudósítás, majd Vichard' és Borson' életratai, azután magok az értekezések, mellyek közt vannak a' Bonelli', Rolando' Vagnone' életrataik is. Berekesztől következnek a' Classe di scienze morali, storiche e filologiche' czikkelyei 1-182 lap. — A' physico-mathematicai osztály' dolgozatairól íme egy rövid criticalai értesítés:

I. Allattudományi Értekezések.

Ezen osztály, *Losana, de la Marmora* és *Genétől* dolgozva, a' természettudományi értekezések' legnagyobb részét teszi.

1., Essai sur l' os hyoide de quelques Reptiles, par *Mathieu Losana* (1-23 lap.)

Ámbár' miután Cuvier és Meckel a' csúszók' nyelvcsontját szorosabb vizsgálatuk' tárgyává tevék, új fölfedezések arról nem könnyen támadhatnak: még is minthogy Losana a' honi csúszókat veszi fel, 's azokról teljesebben ír mint elődei és azokat jó föstvények által világosítja, különös figyelmet érdemel. Értekezése a' nyelvcsontot mozgató izmokra is kiterjed. Vizsgálatát ezekben tevé: *Lacerta agilis*, *Seps*, *Anguis fragilis*, *Coluber natrix*, *Vipera Berus*, *Bufo cinereus*, *Rana esculenta*, *ocellata*, *pentadactyla*, *salamandra*, *palustris* 'sat.

2., Determination et description des differences d' age de l' Aigle Bonelli (*Falco Bonelli Temm.*) par le *Chevalier Albert de la Marmora* (110-125 lap).

Temmink ír a' fösté le először a' *Falco Bonelli*-t, mellyre az egyetlen példányt Bonellitől, ez pedig de la Marmorától, Sardiániából kapta. De még ekkor ezen ritka sas' külömbégeiről, életmódjáról, 's földirati elterjedéséről semmit sem tudtunk. Ezen hiány' kipótolása végett, a' Bonelli' sok jegyzéseivel adá a' Szerző saját észrevételeit, mellyeket 7-8 év alatt, Cagliari környékében, több mint 25 példányról gyűjte, összehasonlítván azokat a' turini állatmuseumban levő 13 példánnyal. Minthogy eddig csak a' két éves fiók sas ismertetett, la Marmora, az által hogy ezen madár' különféle színváltozásait pontosan leírta, a' madártudósoktól nagy köszönetet érdemlett. Így írta le az egy

éves tojót, három éves gunárt, és az igen agg madarat. A leírás igen jelesen végzett színes táblákkal, 's ugyanazon koru madárból vett, nagy pontossággal festett főbb tollakkal van láthatóvá téve. — Ezen madar' legnagyobb hossza a' szerző szerint 2' 3'' 6''' , a' hím 2''-el rövidebb a' nőnél. Hazája nem csak déli Sardinia, hanem látható déli Francia országban is. Magasan álló szirt' repedékebe fészkel, úgy hogy fészkehez jutni igen veszélyes, sokszor lehetetlen. Fő eledelül, úgy látszik, vízi madarak szolgálnak, noha üldöz száraziakat, sőt tengeri és mezei nyulakat is, csúszo' maradványa gyomrában még nem találtatott.

3., Observations sur quelques particularités organiques du Chamois et des Moutons par J. Gené, Professeur de Zoologie et Directeur du Muséum d' Histoire naturelle. (195 - 205 lap).

Tudva van, hogy a' zerge' szarvtövénel hátul a' bőrön két lyuk van, de mire való ez, noha a' legrégebb írók észrevevék, nem tudatott. Sok vizsgálódás után prof. Gené ezek' tulajdonságát 's rendeltetését ezen cikkelyben kifejté.

Az említett két lyuk mint a' két nemnél meg van. De az év' legnagyobb részén a' szőr közé rejtve, két keskeny keresztbarázdát képel, domború szél nélkül; ekkor semmit sem vehetni észre körüle, mellyből rendeltetésére következést vonni lehetne. Hanem van idő, mellyen a' titok magától kifejlik, ez a' November' végével belépő párosodás' ideje. Ennek közelegetével változás történik a' körül: a' bőrredők diónyira felfuvódnak 's a' szőr közül kiemelkednek, barnás színűek, finom bibircsósak 's rövid szőrrel fődvek, hús állományuak, belül minden irányban futó összefonódott, finom véredényekből állanak. Az azokon levő csigaképi redő behat a' tömegbe, 's falai világos-vörösek, és sárgás, sűrű kenőccsel nedvesek, mellynek kellemetlen, erős bakszaga van.

Ezen vizsgálódásból megmutatta Gené, hogy ezek olly elválasztó műszerek, minők - más helyeken - több állatokban is megvannak, 's minthogy a' nemzőrészekkel összekötetvük, csak párosodás' idejében fejlődnek ki, 's a' zergéknek ezen időszakban igen erős, nehéz bakszaguk van.

A' juhok is bírnak illy elválasztó életművel, noha más helyen 's más czélra. Gené ezt is leírja. Midőn t. i. egy levágott kövér farkú juhot — mellyet Ovis Aries recurvicauda - nak nevez — vizsgálma, különösen meglepte őt egy még addig észre nem vett különőség, a' köröm' megoszlása közt egy nyilást találván, melly egy kis, sok miriggyel 's nyirkkal teljes zacskóba vezetett. Gené azt eleinte csak azon faj' tulajdonának gondolá; de midőn más alosztályból többeket

megvizsgálna, mindeniknél ott találta az említett nyílást. De nem találá a' kecskéknél közönségesen; a' honnan ezen körömszacsó csalhatlan elválasztó jegyül szolgálhat a' juhok és kecskék közt, minden család és fajra nézve, a' mi eddig nem volt.

- 4., *Descrizione di una singolare varietà di pecora a coda adiposa e della femmina de Becco selvatico dell' Alto Egitto (Capra nubiana Fr. Cuvier) del Professore GENÉ (275 - 289 lap).*

A' sardíniai Consul Alexandriából 1832ben Turinba két darab kövérfarku juhot küldött, mellyeket Arábiában vásárlott. Ezeket Gené az eddig ismeretes juhoktól különös fajnak nézvén leírá.

Ezek olly nagyok, mint a' merinó, és farkuk' különös állásával tűnnek szembe. Ez ugyanis egy darab zsírtömög, először lefelé hajlik, azután fölfelé csavarodik, végre vékony vége rendesen lefügg. Állukról nyakuk felé egy kis lepenyeg lóg le; szarvuk nincs, fülök lefüggő. külső szőrük alatt igen finom gyapjú van. Fejök, nyakuk fényes fekete, egyéb testök fehér.

- 5., *Description de quelques espèces de la collection Zoologique de Turin, indiquées par le Prof. Bonelli, comme inédites ou mal connues, par le Prof. GENÉ. (291 - 305 lap).*

Bonellinak szándéka volt a' turini állatgyűjteményben levő új, vagy kevésbé ismert állatok' leírását közölni. De őt szándéka' végre hajtásától a' halál eltiltván, Gené teszi azt. Mondja ugyan Gené, hogy már ma, midőn az állattan minden nemzeteknél 's nyelveken úgy tökéletesítették, igen nehéz valaminet úgy adni, hogy az új legyen, az állattan' rendszerét gazdagítsa, ne pedig pusztá névvel terhelje azt: azomban az egyébiránt jeles állattudós Genével most az egyszer még is ez történt meg. — Ő ezeket közli:

a., *Garrulus melanocephalus Gené* (Corvus melanoceph. Bonelli), hasonlít a' Corvus glandariushoz, hanem annál kisebb, búbja fekete, posája pedig nem vörösesszürke, hanem fehér. A' turini muzeumba Syriából hozattak, holott szaporák. De ezt Ehrenberg már közölte Corvus stridens név alatt. A' turini Academia' érdeme az marad, hogy ezen szép madár' jeles képét legelső adta.

b., *Turdus Werneri Bonell.* Ez sem új fölfedezés, mert ezen rigót már Pallas *Turdus pallens*, Latham *Turdus pallidus* név alatt leírta. A' turini állattudósnak azon - nem csekély - érdeme marad, hogy ezen ritka madár' pontos leírását és szépen színezett képét adja. A' két példányt,

melly Turinban őriztetik, 1827 és 28ban, Novemberben — tehát midőn a' dalos rigók (Singdrossel) Turin' táján elvonnulának — lőttek; a' mint költözködéskor, a' főntebb nevezett rigófaj történetből ezen rigók közé szokott vegyülni.

c., *Coluber diadema Bonell.* (*Coluber Hippocrepis* Linn). Az ezen-noha nem most fölfedezett-kigyóról való pontos leírást Genének lehet köszönni; de szebb képeit közölte már előbb Wagler, *Natrix bahiensis* és *Periops hippocrepis* név alatt. Sardiniában sok van.

d., *Cantharus fasciatus Gené.* Ez új, egyikkel sem egyez meg, mellyet Cuvier Hist. nat. des poissons-jában leír. Több évek előtt Cagliari' tengerpartjánál fogták. Gené így írja le: „C. ovalis, griseo argenteus, 6 fasciis utrinque verticalibus obscuris septem, pinnis dorsi caudaeque violaceis. „Hossza 11^u, magassága 4^u. Fügőleges csikjai által külbözik ezen faj minden eddig ismeretéstől.

6., Saggio sopra le Formiche indigene del Piemonte, del Preposto M. LOSANA (307 - 333 lap).

Ezen — a' hogártudósok' figyelmére nagyon méltó — czikkely előszámlálja a' Piemontban honos hangyákat. Az ismert fajokhoz némelly jegyzetek vannak kapcsolva, az újak teljesen vannak leírva 's szépen lefestve. Losana szerint ezen eddig nem ismert fajok vannak Piemontban: 1. Formica herculanea. 2. merula. 3. coerulea. 4. quadrinotata. 5. galbula 6. trinodis. 7. leonia.

II. Fűvészi Értekezések.

1., Plantae rariores in regionibus chilensibus a cl. M. D. Bertero nuper detectae et ab A. COLLA in lucem editae. Fasc. I-III. cum Tab. XX.

A' hortus ripulensis és más leírások által ismeretes Szerző itt negyvenhét növények' meghatározását és rövid leírását közli. Ezen növényeket Bertero Chiliben tett utazásai alkalmával gyűjté. Most midőn a' chili Flora' öregbítésére mindenfelől toldalékok közöltetnek, nehéz elhatározni, valylyon ezen növények mindnyájan újak-e? A' rajzolatok jók, csak az kár, hogy a' bonczolás legnagyobb része mellől egészen el van hagyva.

2., Plantae chilenses novae minusve cognitae, auctore prof. Josepho MORIS; cum Tab. VI.

A' turini kert' tudós felügyelője itt kielégítő leírásait és jó képeit adja azon hat növénynek, mellyeket Chiliből Berterótól küldött magból tenyésztett és természetben vizs-

gált. Ezek azok: 1. Lithospermum calycinum ⊙. 2. Calandrinia procumbens ⊙. 3. Taraxacum caulescens ⊙. 4. Phaca chrysantha ♂. 5. Phaca Berteriana ⊙. 6. Sicyos Bryoniaefolius ⊙.

III. Vegy- és ásványtani Értekezések.

1., Observations physiologiques et chimiques sur divers produits de vers à soie. Par. le Prof. LAVINI.

A' Szerző a' selyembogár körül, annak minden változataiban, tesz vizsgálatokat, t. i. a' selyempilletozás, továbbá különféle mérgeknek és szeszeknek a' hernyókra való befolyása és hatása, 's azok ganéjának állománya körül; vizsgálódik még a' púpákba (cocons) zárt lég, a' bábok' savanya, és pilléktől kiválasztott nedv 's megégetett pillék' hama körül.

A' bőven előadott próbák' következményi e' következők: A' száraz lepárolás által feloldozott tojáshej tett 45 szemert.

Víz, huyany és kozmás olaj	19,630.
Szénsav	7,030.
Szén	16,910.
Kovasavas hamag	0,480.
Kénsavas hamag	0,600.
Szénsavas hamag	0,800.
Szénsavas mész	0,366.
Villósavas mész	0,080.
Vasag	0,175.
Szénsavas talk	0,072.
Veszteség	0,117.

45,000.

Tehát ezen héjak alkrészeikre nézve lényegesen különböznek a' madártojáshejtől vagy kagylóktól, mellyek legnagyobbbrészt szénsavas mészből 's állati anyagból vannak összetéve.

A' mérgezésekre nézve a' Szerző próbát tett a' selyemhernyókkal, hamanyvasanykéket (kaliumeisencyanur) és hamanyiból (jodkalium) által. Következmény az lón, hogy a' hernyók nem haltak meg, hanem vékony púpák vagy selyemgöngyölök és apró pillék lettek belőlök. A' használt savak közül pedig egyiknek sem lehetett nyomát találni sem a' ganéjban, sem a' selyemben, sem a' hernyóban, hanem a' bábok' héjában. Maró sósavas ligag (merc. subl.

corr). megölte a' hernyókat. A' hernyók savítóban gyorsan leheltek és szénsavat adtak; fojtóban egy ideig leheltek, azután meghaltak; szénsavas szeszenben hirtelen meghaltak, úgy gyulóban és kénygyulatsavban (ac. hydrothion) is.

A' Szerző úgy találá, hogy ganéjok növényzöldből (chlorophyllum), mézgas állományból és növényi fehérvényéből áll.

A' pupába zárt lég áll: Savító . . .	15.
Szénsav . . .	10.
Fojtó . . .	73.
	<hr/>
	100.

A' bábokban levő savany körüli vizsgálódás azt mutatá, hogy lényegesen nem különbözik az eczetsavtól. A' pilléktől kilöveltetni szokott nedv, vigyázatos lepárolás után vizet adott és pornemű ülepedéket, mellyből 5 szememben volt:

Állati mézga	1,000.
Húgysav	2,000
Tisztátalan anyag	0,800.
Villósavas és húgysavas ammonia, szabad eczetsav és eczetsavas hamag	1,200.
	<hr/>
	5,000.

A' pillék' szenesítése után szénsavas ammonia és igen bűdös állati olaj maradt hátra. A' megégetett szén' maradványában szabad villósav és villósavas mézsz találtatott.

2., *Esame fisico-chimico delle sostanze trovate nell' interno d' alcune urne negli scavi attorno a Torino nel 1830 - 1831, del Prof. LAVINI.*

A' részint fűrészporthoz, részint csontokhoz hasonló állományok feloldozás által villósavas meszet, és szenesítés által szénsavas huyanyt és kozmásolajat adtak.

3., *Analyse d' une idocrase violette de la vallée d' Ala, par ANGE SISMONDA.*

Az ásvány égető hamaggal bontatott fel; találtatott benne: kovag, agyag, mangán szokatlan bőségben, mézszag és vasacs. A' vezúvián' ezen változata igen ritka, jégalakban találkozik, és világosb vagy setétebb vörös-viołaszínú:

4., *Analisi chimica della farina di fromento etc. del Prof. LAVINI.*

A' Szerző a' búzalisztben mángánsavítat', vasag' és rézag' nyomát találja. Az éretlen búzában kevésb keményítőt talált mint az érettben, továbbá nyákos vonatot, fehérnyét, valami zöld mézgát és ragasztot.

IV. Csillagászi Értekezések.

1. Alcune Rifflessioni sul Circolo-meridiano dell' Osservatorio di Torino. Memoria di PIETRO CAPELLI, Astronomo Aggiunto.

Ezen értekezés több a' turini csillagvizsgálótorony' csillagászi műszereire tartozó javaslatokat foglal magában. Münchner gelehrte Anzeigen (Nro 19, 1836.) után Sz. D.

Annalen des Wiener Museums der Naturgeschichte, herausgegeben von der Direction desselben. I Bandes I Abtheilung. Wien, bey Rohrmann und Schweigerd. Nagy 4-edr. 190 lap. 16 réz- és kőmetszvényvel. Ára 6 for. p. p.

Ezen évkönyvek' czélját említi az előszó, t. i. ismeresse a' császári bőkezűség által gazdagon ellátott udvari természetgyűjtemény' kincseit, mellyek által nem az a' szándék, hogy oda mindenféle természeti tárgyak nagy mennyiségben öszvehalmozassanak; hanem hogy eszközül szolgáljanak a' tudomány' elősegelésére. — Továbbá e' lapokrak helyül szolgáló az ausztriai természetbúvárok' vizsgálódása' következményeinek. Ismervén a' bécsi császári természetgyűjtemény' rendkívüli gazdagságát, mellyet némely tekintetben semmi más hasonló intézet felül nem halad, nem lehet e' vállalat a' tudományra nézve nem nagy hasznú, 's nem lehet nem tisztelni a' munkatárs Dr. Endlicher gyűjteményőr' buzgó iparát is, ki tudományos buzgalmában' az évkönyvhez mellékelte táblákat önköltségén adja. — Az itt közlött értekezések' áttekintése ez:

I. Állattani Értekezés.

1. Versuch einer Monographie der Gattung Pentastoma, von Dr. Karl Moriz DIESING (32 lap. 4 réztáblával).

Ezen egyirat (monographia) egyik legfontosb pótlék, mellyet a' belférgék' természettörténete a' múlt évben ka-

pott. Hasonló részletességgel 's alapossággal adja elő ezen nőmnek úgy kül, mint bel viszonyait, és csaknem általában önvizsgálatára támaszkodva bizonyítja a' már tapasztaltat 's gazdagon egészíti a' még hiányzót. A' dolgozat' rövid következménye ide megy ki.

Az ötszajcsák' (Pentastoma) nöme csak gerinczállatokban találatik, kivéven a' madarakat. Tollkerek testű fajai többnyire hidegvérű állatokban csak Amerikában vannak; összenyomott testűek többnyire európai emlősökben jönek elő. *P. subtriquetrum*, melly az összenyomott fajokat a' tollkerek testűekkel összekötni látszik, egyszer a' *Crocodilus sclerops*ban találatott.

Külső testalakuk csavart hengerded vagy összenyomott. Fejvégéhez közel, alul van kerek szája és mind két oldalon két hasadék forma völgyelet, mint szaruféle, visszahúzható; különböző számú horgacsainak tokjai. Szájnyilatukon alul áll ki a' himcséknél kisdud szemölcs alakban a' himtag. Ezek' segge (alnyilata) a' fark végén van; a' nőkéknél attól távolabb. Testöket inkább vagy kevésbé kitünő bőrredők környelik; ezeken erős nagyításnál szemölcsös domborodások láthatók, mellyeket szerző Nordmannal léglyukaknak tart. Ezeken kívül némelly fajoknál a' fejen láthatók apró szemölcsök, mellyek hogy szemek volnának, még nem bizonyos. Szerző bonczolásra *P. proboscideum* és *taenioides*t választott. *Köztakarójok* több rétű, a' leghensőbb rétet edények képzik, mellyek hosszas rostokból állva a' has' két oldalán egy csomóba egyesülnek, 's a' fejtől farkig egyenesen futnak le.

Emésztő életművei egy rövid hárszingsból, csaknem egész test' hosszát elfoglaló gyomorból 's igen finom bélből áll. Az egész gyomrot igen finom edényhártya környeli, mellyen 10—12 edénycsoportokat láthatni, ezek csillagképen egy pontba összefutnak, onnan egy csőforma nyujtványt bocsátanak, melly különös, a' külső bőrreteken átható csőforma edényekkel öszveköttetésben van, 's így a' legkülső — a' felbőrtől közvetlen földött-réthen finom elágazásokban végződik. Ezen edényhártyát a' kifejlettebb állatok' nyirkrendszeréhez; az azzal öszszefüggésben álló mirígyes testeket, a' rovarok' hájához (Fettkörper), vagy a' magasb életművezetű állatok' fodormirígyeihez; végre a' gyomor' két oldalán lehágo edénycsomókat a' még itt elválva levő tápcsövekhez (cisterna chyli) hasonlíthatni.

A' *hím* nőmirészek közel az alnyilathoz vannak egy orsódad herével, melly párhuzamosan megy a' gyomorral fél testhosszig, itt pedig egy vékony, csomócskába végződő felhólyagba megy át. Ezen felül ered a' villaképu kivezető

magedény, mellynek ágai a gyomor felső részét körülfogván, a' tojásképű maghólyagcsákba, mellyek gilisztaképű nyújtványokkal bírnak, végződnek. A' magzsacsó' oldalánál kezdődik a' megosztott himtag, mellynek ágai a' hegyben összejönnek 's a' köztakarókat átfúrják.

A nő nömi részek szintúgy az alnyilatnál kezdődnek, még pedig egy egyenes petefészekkel, melly a' testhossz' felén két ágra oszlik 's ágaival a' gyomort körülfogja. Ezek a' kétszarvú méhben végződnek, mellynek közepéből a' különösen hosszú petetőmlő indul 's számtalan csavarulatokkal a' gyomrot körülfogván a' végbéllel együtt az alnyilatba nyílik. A' petefészekből indul a' tojásvivő 's oldalain sokszorosan elágazott petevivőncz. A' még petefészekben levő tojások egyetlen zsacsó alakú takaróból állnak, mellyek egy kisdud nyélnél fogvást a' petefészekhez vannak kapcsolva. Ezen nyél a' méhben elsikkad 's az egyszerű takarót ikrás anyag (tojásszék) tölti be. A' petecsőbe érkezett tojás' székén még lazán áll a' takaró 's ott még egy mástól vétetik körül, 's a' két takaró' közé jökora folyadékkal (fehérnye) töltetik be.

Horgacsai golyódad 's izmok által mozgatott dudorokon ülnek.

Az idegrendszer áll a' gyomor felett levő nagy agydúczból, melly rendesen a' bázisíngot fogja körül 's számos idegszalakat küld széllyel. Két alul kiinduló vastag idegszál egész a' farkhegyig fut.

Ezen nőm' rendszeres helyezése nehéz. A' szivókáktól (Saugwurm), mellyekhez Rudolphi adá, különbözik nőmkülönség által; a' gilisztáktól pedig, mellyekhez legközelebb áll, elüt abban, hogy szája nem feje hegyén van. Szerző tehát helyesnek véli új rendet állítani fel belőle, mellyet *Acanthotheca* névvel nevez, nöme *Pentastoma*: felosztása imez:

I Osz. Egyes horgácsuak, lapított testtel.

1. P. taenioides. Rud. 2. P. subtriquerum Dies. 3. P. denticulatum Rud. 4. P. serratum Rud.

II. Osz. Egyes horgácsuak, kerek testtel.

5. P. oxycephalum Dies. 6. P. subcylindricum Dies.
7. P. proboscideum Rud. 8. P. moniliforme Dies.
9. P. megastomum Dies.

III. Osz. Kettős horgácsuak kerek testtel.

10. P. gracile Dies. 11. P. furcocereum Dies.

Igy ezen szép egyirat által az ötszájcsák' nöme hét fajjal szaporodott. — Végezetre rendszeres áttekintése következik azon állatoknak, mellyekben ötszájcsák találatnak.

Négy metszvény díszesíti ezen egyíratot, részint ezen állatok' honczolását világosítók, részint a' fajokat előadók, melyek Bremser' Icon-ait teljesen elérik. Ezen 's korábbi munkái által beh bizonyítá Diesing, hogy ő a' híres Bremsernek méltó tanítványa és követője.

2. Scaphirhynchus, eine neue Fischgattung aus der Ordnung der Chondropterygier mit freyen Kiemen, beschrieben von Jakob HECKEL (69—78 l. egy könyomattal).

Első tekintettel a' laporru (scaphirhynchus) vizához hasonlít, mellytől még is föcskendő lyukai' hiányával, az úszószárnyak mögött lelapított 's a' Loricariakhoz hasonló pikkelyű testével és szárnyatlan farkvégével különbözik. Szerző ez új nomet így jegyezi: „Föcskendő lyukai nincsenek, teste hengerded, feje fölül pajzsos, kinyuló orral; szája fogtalan; orra alatt négy bajusz-szált bocsát le; dereka az úszószárnyakig öt csontpajzs-sorozat miatt öt szegletű, azután lelapított 's egészen pikkelyes; gerincze fonaldadan, szárny nélkül végződik“.

Az egyetlen fajt, mellyet szerző leirt, *Sc. Rafinesquii*-nek nevezi, mert *Accipenser platyrhynchus* név alatt ezt először Rafinesque említi, a' nélkül azomban, hogy föcskendő lyukaira figvelt volna. Hossza e' hálnak 2—3 láb; lakik az Óhióban, Missisippiben és Missouriiban. Leírása mesteri, mesteri a' mellékelt tábla is, melly e' halat oldalról, felülről és alulról állítja elő.

3. Beiträge zur Kenntniz der Lernäenartigen Crustaceen, von Vincenz KOLLAR. (79—92 lap két rézmetszvényvel).

Szerző a' Lernéákból két új fajt fedezett föl, mellyek a' Nordm. Tracheliastái' nevezetes nőméhez tartoznak. Szerző az első fajt *T. stellifer*-nek nevezi 's a' harcsák' kopolytű-íveiben 's szájpaplásán lakik, hossza 15—16 vonal. A' második fajt *T. maculatus*-nak, a' durdák' (*Cyprinus brama*) pikkelyein lakik. Mind a' két faj gondosan van leírva. Harmadik faj *T. polycolpus Nordm.*

Végre különösen érdekes a' *Basanistes Huchonis Nordm.* lárváinak több nevezetes kifejtőzési időszakában való leírása. Szépek és oktatók a' hozzá mellékelt táblák, mellyek' egyike a' két Tracheliastest, másik a' *Basanistes Huchonis*-t pupa-állapotjában és annak kifejlett nőkéjét is — melly még eddig le nem főtetett — adja elő.

4. Über die sogenannten versteinerten Ziegenklauen aus dem Plattensee in Ungarn, und ein neues urweltliches Geschlecht zweyschaliger Conchylien, von Paul PARTSCH. (93—102 lap két könyomattal).

Az ősvilági életművi maradványokhoz tartoznak az alakjuk különössége által még a' köznép' figyelmét is magokra vonó *Kecskekörmök*, a' Balatonnak saját 's szapora kövületei. Ezek' eredete még eddig ki nem fejtetett; azért is meghatározásuk által nem csekély érdemet szerzett magának Partsch a' kövülettanban (Petrefaktenkunde). Különös gondadal és szorgalommal leírvák 's leföstvék.

A' kecskekörmökhez 's velök legközelebb rokon alakokhoz számolja Partsch a' nem régiben Bécs mellett bőven talált csigákat is. Mind ezeket *Congeria* nöm alá foglalja, mellyek' jegyei a' Lam. *Mytilus*aiétól kevesben távoznak el.

A' Congeriák négy fajból állnak: 1. Cong. subglobosa. 2. C. triangularis 3. C. balatonica. 4. C. spathulata. A' kecskekörmök a' 2-dik fajtól erednek, mellyek a' csigateknyőnek (mellyből lettek) eltört hegyei vagy vastagabb részei.

5. Entwurf einer systematischen Anordnung der Schildkröten, nach den Grundsätzen der natürlichen Methode, von Leopold FITZINGER (103—128 lap).

Fitzinger az újabb időbeli állattudósok közé tartozik. Helyes elveit a' felosztások' alkatásáról így adja elő: „Határozós széttagolásra volt szükség, hogy a' megismert természeti testeket minden részeikben pontosan meghatározni lehessen, 's így egy ingatlan rendszernek alap vettessék. Hanem ebben nyilván igen messze mentek, 's a' tanulmány' tulajdonképi célját elhibázták; mert minden szükségesnek ismert elkülönzés, melly egy valódi alnem' felosztásául helyesen megállhatott volna, legottan saját, önálló nömme emeltetett, miáltal nem csak az egész' áttekintése megsemmisített, hanem azon közkötelek is eloldatott, mellynek az egyes felosztásokat szükségképen együvé tartania kell. Ideje immár, hogy ezen elszaggatások ismét nagyobb, de az eddiginél határozottabb jegyű felosztásokra 's tulajdon nömök alá hozassanak, mellyekber mint egyes csoportok mindenkor megállhatnak és megálljanak.“ Ezen elvekhez képest osztja fel szerző a' tekenős békákat ekképen:

I Subordo Testudinata.

I Fam. *Tylopoda*

Gen. *Cinixys*. *Geochelone*. *Testudo*.

II Fam. *Steganopoda*.

a) *Rostrata*

Gen. *Emys*. *Clemmys*. *Hydraspis*

b) *Mandibulata*.

Gen. *Chelys*.

c) *Labiata*.

Gen. *Trionyx*.

III. Fam. *Oiacopoda*.Gen. *Chelonia*. Dermatohelys.

II. Fűvészei Értekezések.

1. *Acanthophyllum* C. A. Meyer, eine neue Pflanzengattung aus der Ordnung der Sileneen, näher erläutert und von einer Charakteristik aller Gattungen der Alsineen begleitet, von Dr. FENZL.

Szerző, a' szegfűfélék' (hová az *Acanthophyllum* is tartozik) nehéz rendének alapos értője, itt az *Acanthophyllum*-ról értekezésének csak első osztályát adja, 's az 3 részre van osztva.

a) Az ázsiai fajú *Acanthophyllum* pontosan leíratik 's bélyegeztetik. Lényeges és a' szegfűfélék' morphologi vizsgálatára nézve fontos szempontnak látszik az, hogy ezek' anyaszála szokatlanul tökéletlen kifejlődésű; mert ezen — a' szilénéknél annyira szembeszökő — rész itt csak egy kis szemölcs alakban van jelen 's négy fenálló tojást foglal magában. A' magzat két magburból (Fruchtblätter) áll, melyek a' két külső csészelevelekkel átellenben állnak.

b) A' csillaghúrfélék' (*Alsineae*) fajai' áttekintésében értekezik szerző a' *Sagina*, *Malachium*, *Buffonia* és *Dolophragma* fajokról.

c) Az értekezés' legfontosb részének látszanak a' csillaghúr- és szilénéfélék' mag-alkatásáról észrevételek. Határozottan kimondja szerző e' tételt, hogy itt az anyaszál valódi, a' magburak' vagy magzatlevelek' széleiveli minden összeköttetéstől ment, magtartó nyujtványa a' virágtengelynek; vagy más szavakkal: hogy a' magvak nem a' magburakból hanem a' tengelyrendszerből erednek. Ezen tételen kívül különösen új és becses fölvilágításokat talál az olvasó az úgynevezett vezérszálakról (Leitungsfäden), azon egyedül sejtszövetből álló szálakról, mellyek az anyaszártól lefelé a' magüregbe egész a' petényig (magzatig) nyúlnak. Szerző vizsgálatai szerint ezeket, a' petény' különféle helyzetéhez képest majd a' magburak' nyujtványa' sejtszövetének, majd az anya' közvetlen részének kell tekinteni. Minthogy a' szegfűféléknél a' magbur' választékai sok fajokban a' gyümölcs' felső részéből egészen visszahuzódnak, úgy, hogy az itten egyrekeszű; tehát ezen esetben a' petények és anyaszár közt az összeköttetést ezen szálak eszközlik. Ezek annyian vannak, mint az anyaszárak, vagy szabadon egymástól, vagy együvé fonódva, és a' vagy valóban jelenlévő, vagy jelen lenni szokott választékok szerint futnak le. A' peték sorban ülnek a' magoszlopon (anyaszálon), átellenben a' magzatle-

velek' hátával; ezen petesor mellett — az anyaszál' állománya-hoz lazán kötve — megyen egy csík, melly egy fölül a' gyümölcsbe szabadon ható vezérszál' nyujtványa. Azon pontban, hol a' választékok megszűnnek, két illy vezérszál jön össze, 's ott egyesülve fölfelé az anyaszárhoz folytatódnak. — Ezen sajátágos szerkezetet szerző igen alaposan bizonyítja, 's a' szegfűfélék' rendének bélyegzetéül használja. Ugyanis a' vezérszálak' meghatározásából következik: hogy a' termékenyítés közvetleü végrehajtása végett a' sejtszövet' vezérlő csikjainak az anyaszálon a' petény' csirkalyukához (micropyle) kell visszatérni. Ezen viszonyok szerint tehát a' szegfűfélék' szerkezetéhez tartozik továbbá, hogy itt a' csirkalyuk 's az érett magzatban a' csira' gyökérvége önválasztéka' falaihoz, és így a' szomszéd rekeszben levő mag' átelleni gyökérvégéhez tartozik térni; és hogy továbbá, főkép hol a' köldökszál hosszabb, az egy lepényhez tartozó peték egymás között távolabb vannak, mint a' szomszéd lepényeitől jobbra és balra. A' honnan a' körleges ébrényeknél (bey cyclischen Embryonen) ugyanazon lepény' mindkét petesorainak gyökérvégei *szétfutnak* (divergunt), a' szíkvégek pedig (Cotyledonar-Enden) hasonló módon *összefutnak* (convergunt.)

A' vezérszálak' illy saját, fölöttébb törvényszerű me-netelének vizsgálata, és főképen a' szegfűfélék' gyümölcsének öszves életművezete arra bírak szerzöt, hogy a' lepényi képlődés' (Placentar-Bildung) különféle fajait élesebben vegye szemre, mint eddig történt. Tehát, előre bocsátván azt, hogy minden egyes vagy öszvetett edényzsinór, melly mint virágtengely' nyujtványa a' szegfűféle' zárt magcza-körében (Carpellar-Kreis) annak képzése végett megjelen, képes magát szabaddá tenni, 's hasonlóan az öt képző tengelyhez, hegyében rügyet hajthat, melly növénypetévé alakul, — a' lepénynek öt különféle képződésmódját veszi fel: 1) A' virágtengely' edényei egyes, végen álló, egyszerű rügygé válhatnak, mellynek külső levelkéi magburrá (pericarpium), a' belsők pedig közvetlenül petévé képződnek. Ezen legegyszerűbb gyümölcsképződés, egészen Agardh' értelmében, történik a' sziklárban (scleranthus), libatoppbar, czikszárban (polygonum) 's a' t.

2) A' rügy' központi edényei a' magburban szabadon tovább futnak 's egyszerű tengelyekké oldozódnak, mellynek hegyeiken peterügyet hoznak elő; így a' porcsín-kankalin-szekfűfélékben 's a' t.

3) Megeshetik, hogy egy vagy több, anyává egyesült magbursában (carpellum), szabad központi edények nem folytatódnak, hanem annak szélső bordáit képző edényfonatok körül egy vagy több elszabadul 's petéket visel; mint a' mályva-rózsa-barackféléknel 's hüvelyeseknél.

4. A' magburlevelkek' szélső idegeinek edényfonatain kívül még azok' oldalidegeinek nagy része is peteképzésre fordíthatatik, mint bizonyosan a' mákban van.

5. Ha az előbbi esetben a' maghártyának csupán hátidegei olvadnak petefonattá, ellenben sem oldal-, sem szélidegek petét nem hoznak elő, hanem csak egyszerűen elágaznak a' gyümölcs' közburjában (mesocarpium), mint a' tökfélében.

Ezen gyümölcsképződési módosítások nagy fontosságúak 's a' formák helyes kifejtése' kára nélkül a' növénycsaládok' bélyegzéséből el nem hagyhatatnak. Szerző a' vezérszalak' képződését az 1-ső 2-dik és 4-dik esetben a' magbur' sejtszövetéből; a' 3-dikban ellenben kétségekívül, az 5-dikben pedig nagyon hihetőleg magából a' virágtengelyből véli előjöni. Midőn szerző a' peteképződés és rügyidomulás (Morphose der Knospe) közt párhuzamot von, e' kérdés ötlök fel neki: miért áll legtöbb esetekben a' csira' gyökérvége, eltávozván a' rügy' alapjától, honnan a' csira kibúvik, azzal homlokegyenest átellenben? „Agardh-mint tudva van - az ébrényt (embryo) a' levélhez hasonló maghártya' hón - rügyének (Axillarknospe) tartja. Ezen esetben a' gyökérkének, mint az ébrényi rügy alsó végrészének — mint mindenütt — az ő szárnylevele' alapja, és így a' belkődök (chalaza) felé, nem pedig a' termékenyítő anyag elébe nyitott csirkalyuk felé kellene fordulva lennie. Ellenben Bischoff a' csirát a' növény' visszatermődő munkássága' legutolsó termékének, a' legbelső, sőt a' peterügy' újlag rügygé alakult levelének tartja. Én az ébrény-képződés' ezen kifejtésével inkább tartok, mint Agardhéval; de ezen utolsónak a' peterügyhezi megfordított állását nem látom kifejtve.“ Szerző ezen megfordított állást azzal fejt ki, hogy figyelmessé tesz a' közönséges levélrügy' kifejtőzésére, miként az alulról tolaikodó életnedvek' hatalmas lövellése által eszközöltetik; az ébrényi rügy pedig ellenkező irányból, termékenyítés által, kapja a' lényeges felmagasztalást (Potenzirung), vagy sarkítást (Polarizirung), 's ugy mutatkozik, mint a' képződékeny 's még egészen folyós tömegből épen most alakuló legbelsőbb levél' vagy levélpár' legfelsőbb pontjának megsűrítése és megolvasztása. De ezen theoriai tekintet már csak azért is idegenít, hogy előleges levélképződést veszen föl; holott a' csirának előbb kifejtett gyökérvége inkább *tengelyképletnek* (Achsengebilde) tetszik, melly termékenyítés által a' peteközép' nyákos méhébe (matrix) benömmetik, heoltatik.

2. Steph. ENDLICHER: Bemerkungen über die Flora der Südsee-Inseln (erste oder botanische Abtheilung. 129—190 l. 4 réztáblával).

Szerző alapos nézetét akarja adni a' csendestenger' Oceaniának nevezett számos szigetei' vagy szigetcsoportjai' virányának. Ennélfogva ezen értekezés' tárgyai azon nagy és különféle földrész' növényei. A' 2-dik értekezésben ezen szigetek' physical és geographiai viszonyait, a' 3-dikban az égöv és földszín, öntözés és idom 's élet-tünemények közötti kölcsönös viszonyt 's befolyást, az ottani növényzetre nézve, dolgozandja ki. Szép tudományos vállalat. Hogy azt szerencsével végzendi, kezeskednek a' szerzőtől már alapos ismerettel közlött *Podromus Florae Norfolkicae* (1833. 8), a' lehetőleg tökéletes tudományos segédeszközök, mellyeknek birtokában van és az elfogultlan philosophi mély tekintet, melly őt bélyegzi. Illy nemű nyomozatok' becsét nem csak a' növények' rendszeres meghatározása emeli; hanem a' fűvészet itt főképen elősegíti a' földíratot, történet- és néptudományt. Egy olly sokféle és különböző népektől lakott vidék' növényei' saját kiterjedési és elosztási módjának szorosabb meghatározása, a' fűvészi characterek' 's physiognomica' megjelélése általában és egyes részleteiben sok meglepő tekinteteket hagy velni azon szigetek' eredeti természetére, népesedése' módjára és az egész földgolyóra nézvesti jelentésére, átellenben az ázsiai és amerikai continenssel; továbbá ez állattani történetével együtt okozatos, elfogultlan cthnographiája' alapjául szolgálанд azon még jobbára mesés népcsoportnak, melly mint egy későbbben teremtetett embernörmzet, mind öszve is csak egy pár század előtt bukott fel ránk nézve az oceánból. Várhatjuk tehát, hogy szerző vizsgálatai' egészítésére használandja, mit az utolsó években főképen a' számos francia világkörhajózások ezen vidéken fölfedeztek. Dumont d' Urville kapitány Oceaniát, lakosai szerint, négy tájakra osztja: Kelet-Oceánia vagy Polynesia, Éjszak-Oceánia vagy Micronesia, Nyugot- és Dél-Oceániára vagy Melanesiára. Az első tájat a' Sandwich-Marquesa-, Halász-, Társ- és Barátság-szigetek és a' nagy Új Seeland teszik. Ezt olajsíznü emberfaj lakja, melly a' Tabou titokteljes babonája' rabja, az íj' és nyíl' használatát nem ismeri, de szabályos, társas állapotban él, és pezsgő növényanyagból részegítő italt, mellyet Kawa-nak nevez, készít. Ezen vidéket szerző különös figyelemre méltatá, valamint d' Urville' Éjszak-Oceaniáját is, melly Kingswill-Gilbert-Marschall-Radeck-Pelew-Karolina- és Mariana-szigetektől áll; különböző, a' polynesiainál világosb színnü, nyulánkabb testalkatú és hosszash arcú nép lakja. Ezek Tabou, a' nyilat és ívet nem ismerik, csak a' részegítő kawat és más illyest. Nyugot-Oceaniáról szerző nem ír. Dél-Oceaniát pedig vad, íjjas és nyilas, fekete, a' legműveltlenebb nép lakja. D' Urville ide számlálja új Hollandot, van Diemenslandot, új Gui-

neát, új Caledoniát, a' louisiai szigetfalkát, új Irlandot, Salamon- és Santa-Cruz-szigeteket, új Hebridákat, Loyalti-és Fidgi-szigeteket. További vizsgálata végett a' leirandó sziget-csoportokat felosztja Éjszak-Dél- és közép-Oceaniára.

Illy előterjesztés után minden egyes szigetfalkán át-megy 's rövideden előadja, micsoda természetbúvárok látogaták meg, 's micsoda fűvészi gyűjteményt tettek azok eddig közzé. De szerző Havaii-ról szólóban elhagyá Bennettet, ki azon sziget' növényzetéről (London Mag. of Natural History) értekezik. Azután minden e' vidéken fölfedezett növények' birálatos előszám-lálása természeti rendszerben következik, mellynek kivonatát nem adhatni. 1662 fajok adatnak elő 154 rendben és még 10 faj az Argophylum, Carpodetus, Ceodes, Merista, Xylosma alnemekből, mellyeknek szerző a' természeti rendszerben bizonyos helyet kételkedett adni. A' csalánfélék' családjából egy új nömet, Schyehowskia, állít fel, és igen jó példányok után, lefösvé adatnak: Sch. ruderalis, Veronica salicifolia, Panax arboreum, Forst. Sou-lamea amara (Rumph' Rex amaroris-a, Decandolle a' Polygaleakhoz számítja), mellyet a' molukkai szigeteken rendkívüli keserűségéért gyógyszer gyanánt használnak.

Ez gazdag tartalma a' bécsi Múzeum' évkönyvei' első füzetének, mellynek gyors folytatása a' tudományok' érdekére nézve ohajtandó. Nyomat, papíros és képek igen jók. —

Münchner gel. Anzeigen (Nro 33. 1836.) után Sz. D.

Das Thierreich, in seinen Hauptformen systematisch beschrieben, von Dr. J. J. KAUP. Mit in den Text eingedruckten Abbildungen. 1-ter Band. Naturgeschichte des Menschen und der Säugethiere. Mit 180 Abbildungen. Darmstadt, 1835. Verlag von Joh. Phil. Diehl. 452 S: im grössten Octav-Formate. Ára 4 for. 36 kr. p.p.

Kaup úr, állattudományi dolgozatai, vizsgálódásai és fölfedezései által, körülbelöl egy évtizedóta, ismeretessé tette magát a' tudományos publicum előtt. — Jelen munkájában új, tulajdon rendszert alkota, külömbözöt a' Cuvier-étől, ki maga is nagyon távol volt attól, hogy saját rendszerét egyedül helyesnek, a' természet' rendszerének tartsa. De ha Cuvier' rendszere nem helyes, bizonyosan Kaupét is még kevésbé lehet helyesnek tartani. Mert szinte csudálkozhatni azon, hogy' lehettek a' szerzőnek sok dolgokban olly tekintetei, mint a' mineműeket művében nyilatkoztat. Ugyanis az egész rendszer legtöbbnyire nem a' legközelebb hanem csaknem mindig a' távolabb hasonlatosságok', nem

pedig rokonságok' összerakásán alapul. Hasonlat (analogia) ugyan és rokonság tulajdonképen csak egy és ugyan azon alapviszonynak különböző fokait teszik, és így lényök szerint, vagy minőségi tekintetben nem csak mennyiségiben különböznek egymástól; továbbá, jöllehet magok az úgy nevezett anomaliák is, szintúgy nem egyebek mint analogiák még távolabbi tekintetben: de mind a' mellett is, a' szerző' módja szerint, csaknem mindig a' leghasonneműbeknek köllene egymástól elválasztatniok, és a' különeműeknek együvé rakatniok. Ez oka, hogy Kaup úr' közönséges nézetei ugyan helyeslést érdemelnek; de egyesektől, úgy eszméleti mint tapasztalati tekintetben, lehetetlen azt meg nem tagadni. — Így ítélne e' könyvnek minden tudományos olvasója. — Ehrenberg K. és Wagner Rud urak szerint az ember nem tartozik az állatországhoz, hanem legközelebb az felett áll: mindazáltal helybenhagyhatni: hogy szerző az emberfajokat az állatokkal együtt adja elő.

Noha szerző az előbeszédben szerényen nyilatkozik, hogy munkája által szembetünőleg nem mozdítja elő a' tudományokat: még is az ő szorgalmas és nem csupán a' külsőkre fordított figyelme és vizsgálatai sok érdekes észrevételekre vezetnek. Ide tartozik főleg az ő csonttanítmányra fordított szorgalma. Továbbá más természettudósok' legújabb 's legfontosb észrevételei itt gyűjtetnek össze legelőször, a' mi magában is érdem. Mind a' mellett is, hogy a' munka nem szigorúan tudományos alakú, nem kis becsű lehet az ezzel foglalatoskodó természettudós előtt is. A' leírások közönségesen használható kézi könyvhez, nem pedig valami állatok' történetérőlí tudós munkához vannak alkalmazva.

A' képek fametszvények, mellyek a' textus közé alkalmas helyökre vannak lenyomva, és olly jók, hogy alkalmassint még eddig az európai szárazföldön páratlanok. Némelylek eredeti rajzolatokról, mások igen jól választott jeles, uj, nagy becsű eredetiekről, még pedig ismert ügyességű művészek által vannak levéve. — Illy különösen jól talált természetes képmások: az Orang-utang (41 l.), Pteromys volucella (70 l.), Nyctipithecus trivirgatus (53 l.) Hystrix cristata (104 l.), Cervus paludosus 's a' t. — Ha a' Dromaeus novae Hollandiae-ről (Kasoar), itélni lehet, mellyet a' következő kötetből, a' könyv végén mutatóba adott, úgy az művészi tekintetben ennél még jelesb leend.

El nem hallgathatni azonban azon írás-és nyomtatásbeli, nyelvtani és némelly dologbeli apró hibákat, mellyek a' munkát disztelenítik. —

Gloger után (Jahrb. f. wissenschaft. Kritik. I. Nro 107. 1836). Sz. D.

1. *Systematische Aufzählung der Vögel Württemberg's, mit Angabe ihrer Aufenthaltsörter und ihrer Strichzeit, — von Christian Ludwig LANDBECK.* 1834. XII. és 84 l. Stuttgart u. Tübingen. — Ára 45 kr. p. p.

2. *Beiträge zur Ornithologie des Bodenbeckens von Hermann WALCHNER.* Karlsruhe. 1835. XXXII és 184 l. 8. két kötéblával. Ára 1 for. 30 kr. p. p.

3. *Schlesiens Wirbelhier-Fauna, von Dr. Constantin Lambert GLOGER.* Breslau. 1833. XIV és 78 l. 8. Ára 30 kr. p. p.

4. *Ornithologische Gallerie, oder Abbildungen aller bekannten Vögel von C. F. DUBOIS.* Aachen u. Leipzig 1834—35. 8. két füzet. Ára egy egy füzetnek, szinelve 1 for. 8 kr. feketén 38 kr. p. p.

1. Reménylhetőleg teljesedendik már Németországnak egy köz Faunája iránt rég jelentett ohajtása, minthogy különféle helyeken 's tartományokban lakó egyes állatosztályok' alapos kidolgozására több kezek ajánlkoznak. Ezen tervet nem is lehet előbb létesíteni, míg minden gondos vizsgáló egyes kerületet nem jegyez ki szorgalmas vizsgálása elébe. Sokat tettek már e' végre Bechstein, Meyer és Wolf, Brehm, Nauman; nem kevésbé segítik elő e' czélt az 1—3 közlött munkák is. Az elsőben 295 württembergi madárfaj ada ik elő 23 rendben, melyek részint ott költenek és teletnek; részint csak kikeletkor, őszkor vagy telben délfelé vándoroltukkor Württembergben átvonóznak. Mindenik faj németül és deákül neveztetik meg, kitéve vannak a' fontos hasonnevek is, és idézvek a' legjobb föstvények és leírások; úgy következnek a' madarakról gyakran igen jeles észrevételek. Új nömek gyanánt állítanak fel: 1. *Cannabina palustris* Landb. Sumpfhänfling. 2. *Galerida antirostris* Landb. Pieperschnäbelige Baumhaubenlerche. 3. *Curraca rubricapilla* Landb. rothscheitelige Grasmücke, és két új galambfaj: *Peristeria lugubris* és *P. maxima*.

2. Több ritkaságokat hord elő a' második munka' szerzője. Szerencsés gondolat volt a' bodami tó' illy madarászati egyiratát kidolgozni, minthogy épen ott sok kedvező 's több madarakat odagyűjtő körülmények egyesülnek. A' hallal bővelkedő víz, melybe több folyók és patakok ömlenek, a' nagy kiterjedés, a' környék' mocsáros tájéki, a' terjedelmes fenyvesek és egyes harasztok, sűrű csalit, messzenyúló szőlőhegyek, a' számtalan raj rovarok ide csalják a' rovarévo madarakat, sőt a' magas hegylánc' közeléből is kerül e' tóhoz némelly tollas alpesi lakos; — röviden, minden egyesül, hogy épen ezen helyet, bodami tavat és környékét va-

lódi madártanyává tegye, hol nemkülömben a' vadász, mint természetbuvár dús zsákmányt 's nem kevés ritkaságot talál. Az ezen hely' közelében lakó madártudósok és utazók is, kik egy ideig ezen partokra mulatni 's az itt előjövő madarakról értesítést keresni kívánnak, e' munkában oktatólag találандják azt, midőn egyszersemind kezdők' számára is van készítve, mint tartalma' közelebbi vizsgálásából kiviláglik.

Ugyanis először egy czélirányos, kétágazatú, fejtegető kulcs adatik a' családok' és nőmek' meghatározására; azután Dumeril' nagy fejtegető kulcsa következik a' madarak' rendei- és családi- és legtöbb ismeretes fajairól; továbbá az e' munkában előjövő legfőbb rövidítések' világosítása, pontosb előadása a' bodami tó' medrének, midőn még a' geognosticai viszonyok is nyomoztatnak, — és ezután kezdődik a' rendek', családok', nőmek' és fajok' előadása. Ezek' különböztető jegyein kívül más észrevételek is közöltetnek. Egyes fajok' latin és német nevei mellett, a' legfontosb hason-nevek' és főstvények' idézetei is találhatnak, miután a' leírás, észrevételek, táplálék, lakhely 's a' t. következnek. Kezdőre nézve igen oktató fogott volna lenni, főkép a' sokfajú nőmeknél hasonló tagoló kulcs, vagy legalább rövid bélyegzet. — A' bélyegekre nézve különösen szem előtt tartá szerző az orrot és lábszárakat. — A' bodami tó-vidék' madarai mintegy 212 fajt tesznek, mellyek közül hatvanon felül a' tón 's legközelebbi partjain laknak. A' toldaleki jegyzetekben némelly vándormadarak említetnek meg. Különös érdeket gerjeszt egy táblácska, melly összehasonlító tekintetét adja azon vándormadarak' megérkezési idejének, mellyek a' bodami és genfi tó-mederben és Daniában tartózkodnak, 's ez egy ohaj-tandó madarászti kalendáriumra nézve jeles próba. — A' könyvhöz mellékelt kömetszet minden a' munkában érintett madárorrok' rajzát adja. Az egészet egy haszonvehető lajstrom rekeszti be.

3. Gloger úr, az éleselmű madártudós, itt nem csak hazája' madarait, hanem emlőseit, csúszómászóit és halait is előszámlálja. Előre bocsátja a' tartomány' és annak állati természetményeinek közönséges bélyegzetét. Az emlősökből 47, a' madarakból 282 fajok említetnek, mellyek közt sok érdekes keleti madarak is találhatnak. Több, más madártudósoktól fajok gyanánt felhordott madarak, itt csak változatokként említetnek. A' csúszómászók' fajanak száma 19, a' halaké 40. — Nemcsak állatföldráti tekintetben fontos e' mű; hanem a' közbe szúrt némelly érdekes jegyzetekért is. Egyébiránt szerzőnek nem levén czélja ismertetni, csak a' lakhelyeket jegyezti fel.

4. A' *madár-képtár'* két füzete csak részszerint tetszhetik. Először, mert terve is igen ingatag, és mert textje

kevés tudományos pontossággal írott, és füstvényei sem általában helyeslendők. Mit ér már rég festve közlött madarakat újra festeni, ha a' korábbiakat ez felül nem haladja? — Az első füzetben foglalt fajok: *Menura superba*. 2. *Corythaix musophaga*. 3. *Tanagra tricolor*, és *rubricollis*. 4. *Picus robustus*. 5. *Recurvirostra avocetta*. 6. *Pipra longicauda*. — A' második füzet' füstvényei: 7. *Platalea ajaja*. 8. *Trochilus Mango*. 9. *Ramphastos Temminckii*. 10. *Paradisea sexsetacea*. II *Muscicapa albicollis* és *coronata*. 12. *Centropus Houhou*.

Ergänzungsbl. z. Allg. Lit. Zeit. (Jul. 1836.) után Sz. D.

Grundriss der Pflanzengeographie mit ausführlichen Untersuchungen über das Vaterland, den Anbau und den Nutzen der vorzüglichsten Kulturpflanzen, welche den Wohlstand der Völker begründen. Von F. T. F. MEYEN, der Philosophie, der Medicin und der Chirurgie Dr., und ausserordentl. Professor an der königl. Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin, 1836. X. 's 478. l. Ára 3 for. 45 kr. p. p.

A' növények földleírása, az az a' növények taláztatásáról 's elterjedéséről szóló tudomány, a' természeti tanítmányok' számos ágainak egyike, melly Humboldt S. teremtlélke által azon tökélyre nagyon sietteték, mellyen ma csudáltatik. Már a' forró égalatti utazása előtt különös figyelemmel volt Humboldt ur a' természetismé' ezen ága iránt 's a' freibergi virányban megmutatá, hogy a' növényi földleírás alatt egészen mást kell érteni mint a' növényi történetírást, hogy amaz a' növények' találkozásának mostani állapotját 's azok jelen viszonyait a' föld színével vizsgálja, míg ez a' növények' eredetét 's azon változásokat követi, mellyeket időfolytában szenvedtek; úgy hogy a' két tudomány pontosan olly viszonyban áll egymással, mint az országok' statisticája a' népek történetéhez.

A' Humboldt-mutatta utat minden utóbbiak követendőnek találák, úgy Wahlenberg, Buch, Decandolle, Brown, Link 'stb. de egy sem fogta úgy föl a' növények' földleírását utánzóik közül, mint *Schouw* az „Alapvonatokban“ (Grundzüge), mellyek 1823 jelentek meg. A' nagy Humboldt' írtaiban föltalálható világosság és pontosság újra lelhetők a' tudós dán' könyvében is, noha a' német tudós fényes előadása 's általános irányzata ennél hibázik is. *Schouw* könyvében nemes egyszerűsége által jeles rendszertudomány vagyon, 's a' növényföldleírás' minden okfői csinos rövideggel adatnak elő. Hogy a' benne előadott dolgok' közül némellyik javítást

kiván (a' könyv kijövele óta 13 év folyván le) senki sem csudálandja, — azonban olly könyv marad az, melly Meyennek újonnan megjelent munkája által fölöslegessé nem tétetik.

Meyen ur, ki a' növény-physiologiában már előbbi munkái által eles szemü vizsgálódónak bizonyítá be magát, jó alkalmat vón „Louise herczegné“ nevü kereskedő hajón majd minden égövek' növényeinek idomát megvizsgálni 's ismeretei' tömegét tulajdon nézése által ritka módon gyarapítani. Tapasztalásait elődiéivel szerencsésen összeolvastva, olly munkát ada, melly Schouwé mellett egész érdeimmal megáll. Egy toldalékban Meyen ur a' mívelt növények' történetét írja le. E' toldalék majd az egész harmad részét foglalja el; vizsgálatokat adva a' jelesb mívelt növények' honáru, kiterjedésü, mellyek a' népek' kényelmére, bujálkodására, jólétére 's kereskedéséhez tartoznak. Ebbül néhány szakaszt közlendünk mi, példányt mutatandók a' munka' bő tartamáru, világos szép előadásáru.

A' gabonák' mívelése.

„E' vizsgálatokat a' gabona míveléssel kezdjük el, vagy is az ugy nevezett földmívelési növényekkel. A' földmívelés minden emberi mívelődést megelőz, vele béke, nyugalom, házi boldogság kötvék öszve, mellyeket a' nomad (nyájör) nem ismer. A' földmívelés' kezdetével állandó lakhelyt kelle a' népnek elfoglalni, 's mihelyt ez megtörtént 's lételök biztosított, lassankint helye lón az erkölcsjobbulásnak 's mástéle mívelődésnek. A' földmívelő nép nem mindig hajlandó véres háborukra; csak anyafölde' megtartásaért küzd, melly neki élelemkamarája. Főbb gabonafajok a' búza, tönköly, rozs, árpa, zab Európa 's Asia határos részeinek számára, ris és több köles faj 1) egész délen és keleti részein Azzsiának, a' tengeri (kukoricza) az új világban, Afrikában a' *Sorghum vulgare*, *Eleusine coracana*, *Poa abessinica*. Nem tudjuk e' gabona fajok közül mellyiket kezdék az emberek először is mívelni, annyi azonban igen hihető, hogy keleti Azzsiában a' rismívelő népek határozzák el magokat állandó lakhelyekhez, 's mint későbbben látandjuk, azon vidékeken a' ris vadon is látszik termeni. Nyugoton az erkölcsi mívelődést a' búza' természetése követé, de az még csak meghatározandó, hol természeték először; kétségkívül Aegyptusból jött Görögországba

1) *Panicum miliaceum*, *P. italicum*, *P. frumentaceum* és *Eleusine coracana*.

csőbb a' hazabelinél, 's azon egyszerű okból, mivel az ország' belsejében nincsenek utak, 's munkások' szűke miatt a' napi bér igen drága. A' búzatermesztés' és használat' módját ismeretesnek tesz em föl, némi vizsgálatot közölök azonban e' gabona faj' különböző termékenységi fokáról különböző vidékeken, az által megmutatandó mennyivel adakozóbb a' föld jobb ég alatt' mint p. o. a' már hideg Németországban, ha amannak lakosa dolgozni akarja. A' hidegebb vidékeken minden búzaszemről rendszeren csak egy szálmá nevezszik 's ezen egy kalász-virú, 's ezen okból a' termés csak 5—6 szoros általában. Magyar-horvát-tótországban 8—10 szeres, a' rio delaplatai tartományokban 12-szeres, éjszaki Mexico' egyenlítő-alatti tájain 24, sőt termékeny években 35-szörös. Humboldt 2) egy rendkívüli szaporaságpéldát beszél el Mexicoból, hol egy búzaszemről 40, 60, 70 szálmá nőtt, majd egészen telt kalászvirúkkal 's 100—120 búzaszemmel! Azonban mennyivel szaporább még a' tengeri. Mikor Mexicoban 18—20-at ad a' búza, a' tengeri 200-zal fizet, miről későbbben szólandunk. A' búza mellett a' déli vidékeken gyakran természetik a' tönköly, 3) melyet a' Görögök és Romaiak is ösmertek 's Plinius 4) legidősb gabonának nevez, *far, ador*, és *torcum* 5) néven. A' nálunk egyszersmind (inkább tavaszinak) mívelt gabonafajok, p. o. a' rozs, árpa és zab csak hideg vidékeken fontosak; a' hideget jobban kiállják a' búzánál 's magas éjszakon csupán ezek műveltetnek. A' rozstermesztés a' hideg égöv' közelén divatozik, árpa és zabé pedig a' hideg égövben 's annak közelén majd mindenütt a' száraz' keleti tartományaiban. A' skandinávi félszigeten majd 70° é. sz. terjed ki az árpa, 65—67° a' rozs, a' zab 62—65, míg búzát (és csak kicsinyben) a' 62—64-ig művelhetni, 's nagyban csak a' 60° alul.

A' csúcsorok' műveléséről.

Burgonya (krumpli) termesztés.

Az ó's új világ' gabona nemeit átnézvén, vessünk vizsgáló szemeket az új világ ajándékozta burgonyára. Való hogy az ó világban burgonyaismeret nélkül is kifejlődött a' gazdagság és műveltség, de ezen hasznos növény' elterjedése egész revolútiót okozott földművelési rendszerünkben, 's leg-

1) Lásd e' végett: Uj-Spanyolhont, Humboldtól III. 60.

2) l. e. III, 52. l.

3) *Triticum spelta* et var.

4) *Hist. nat. Lib. XVIII. cap. 8.*

5) *Link: Die Urwelt. 406. lap.*

hatalmasabb eszközt szolgáltatata az éhségkiütés ellen, mely alatt annyiszor szenvedé Europa 's melyet öldöklő kórságok szoktak követni. A' szegény ember' szüksége a' burgonyatermesztés által el van hártva, mert még nincs eset rá hogy ugyanazon évben sem burgonya sem gabona nem termett volna. Rendesen annál szaporább a' burgonya, minél meddűbb a' gabona; de már most is láhattuk kellemetlen következtését p. o. az 1834-diki száraz nyárnak, midőn sok száraz helyen nem terme burgonya, mellynek művelése igen hatalmasan benyúlt már viszonyainkba, 's a' népesedés' szaporodásával egyre inkább benyúland. Irlandban, burgonya és zabkenyér közönséges eledel, 's ha egyszer nem terem, százezerek tétetnek ki éhelhalás' veszedelmének. De mennyire használtatik a' burgonya nálunk is mint táplálati növény, hányon nem eszik naponkint, míg sok helyen a' rozsliszt közé is kevertetik kenyérnek, keményítő, szágo, pálinka, bor sőt czukor is készítettik belőle, keresetmódot, táplalatot adva millióknak. A' burgonya' mesterséges elterjesztése szép vizsgálódásokra nyújt alkalmat, mellyeket különösen itt nincs előadni helyünk. Nevezetes azt látni, mint terjede el déli Amerika havas Cordilleráinak ezennövénye legnagyobb gyorsasággal az egész világon, mindenféle emberek és állatoknak adva eledelt. Mert burgonyával mennyi ökor, tehén tartatik 's hizlaltatik, mellyeknek húsa, teje, vaja burgonya nélkül mind drágább volna. E' növény műveltetik egész Európában, Hammerfesttől fogva Laplandban úgy Izlandban 's a' fűrői szigeteken, de beviteték Indiába, Chinába 's Japanba is; terjedni kezd, a' délitenger' szigetein Újhollandban, és Újzeelandban. A' Szászok csak 1717 oltá művelik nagyban; Skotiában 1728, burkus honban is 1728 oltá 1). Ismeretes azon kívül, minő gyalázva fogadtaték a' burgonya mindenütt, milly kedvetlenül műveltetéek eleinte; Nagy Fridrik erőszakkal vala kénytelen a' Pomeraniaiakra ezen áldást rájok tolni. A' burgonya hazájának kiterjedésében nem egyeznek még meg; annyi bizonyos, hogy Amerika föltalálása előtt műveltetéek már e' növény a' délamerikai Cordillerák' hidegebb részeiben, de szinte olly bizonyos hogy a' Mexicoiaktól nem ismertetéek. Ma is fő eledelt szolgáltat a' burgonya, ó peru nyelven *patata*, Peru' magas síkján, Titicaca' partjai körül ma is olly szorgalommal műveltetik a' burgonya, mint az Inkák' idejében. Chiliban is műveltetéek a' burgonya 's ekkor *pogoni* nevet viselt, megkülönböztetve a' *maulia* nevű vad pityókától,

1) Lásd: *Grundzüge der deutschen Landwirthschaft*. Beckmann. 1806. J. Bank's. An attempt to ascertain the time of the introduction of potatoes, 1808. — Lambert, *Descript. of the gen. Pinus etc.* Sec. Ed. II. App. hol még Montevideo, Lima 's más helyek mondatnak a' burgonya honának.

melly csak apró, keserű csucsorokat terme. Ha a' burgonya Chiliből vándorlott volna Peruba, hihetőleg megtartotta volna chiliü nevét; de e' gyanakodásra nincs szükség, mert mind a' két tartományban vadon nő a' burgonya, hol én magam is találtam két különböző helyen a' Cordillerákban, Ruiz és Pavon pedig a' chancay-i hegyeket mondják a' vad burgonya' hazájának. Mint már előbb megjegyzém, való hogy a' Mexikóiak az Európaiak jövelele előtt nem mivelték a' burgonyát, a' vélemény szerint nem is honolót Mexico' hegyeiben. Schiede ur 1) ugyan Orizaba hegyen talált egy burgonyát vad állapotban, 's azt hozzánk küldötte, melly itt tovább terjesztették, de minden oldalról kétség támad, valyon valódi „solanum tuberosum“ e' az, vagy — mint igen gyanítják — más egyéb faj. Noha már a' burgonya' elterjedésének köre az e' növényt nem termett Mexico által megaszakasztaték, vannak azonban azt bizonyító források, hogy éjszaki Amerikában miveltették vagy inkább vadon termett a' burgonya, 's Európába nagy hihetőséggel épen innen hozaték. Az 1584-ben Virginiába ment megszálok, ott lelék a' kolompért 2), 's az 1586-ban Albemarle öbölből visszatért hajók az első burgonyát hozák Irlandba 3); e' szerint pedig alig ha nem költött azon állítás, hogy Drake Ferencz hozá az első burgonyát. Az angol korzár' azon híres utjának leírásában legalább semmi szó nincs róla, noha midőn Drake Angliába visszatért, selyem vitorlákkal menve föl a' Themсэн 's Erzsébet királynétul hajóján meglátogattatván, itt minden, a' világ körül-hajózásából hozott' eledetek föl rakattak, — 's a' vendégség' leírásában az étkek rendre megneveztetnek, mellyek között burgonyáról szó sincs. Így pedig elveszett azon ember' neve, ki Európát a' legnagyobb jóval áldá meg. Ha nyomort, háborut és véres csatákat hozott volna ide, könyvek volnának nevével tele. Nem kell pedig csudálkozni, hogy a' burgonya nem vándorla olly gyorsan Európában, mint a' Spanyolok által hozott tengeri 's édes csucsocka, mert e' növény déli Amerika' nyugoti partjain miveltették, honnan az út a' Cap Horn körül igen hosszú volt Európáig. A' burgonya használatának módját mindenki előtt ismeretesnek gondolom; eredeti honában, déli Amerika' hegyi lakosinál némi különöségekkkel van összekötve. Az Amerikában is mivelt sok fajta között van egy apró igen édes, melly szépen sütve igen jó. Puno és Chuquito városokban, Titicaca tó' partjain, minden időben kaphatni illy újdontan sütött bur-

1) Linnæa. 1829. 227. lap.

2) L. Humboldtul „Uj-Spanyolország.“ III, 35 l.

3) L. Beckmann: Grundzüge 'stb. 289 l.

gonyát, mint nálunk ősszel a' gesztenyét. Azon vidékeken igen jó módon szokták a' burgonyát sokára eltartani, szeletekre aprítva, t. i. 's ezeket jól megszáritva. Utazáshoz különösen alkalmasok az illy szeletek.

A' szőlő (*Vitis vinifera*. L.)

A' szőlőtőnek elterjedése a' földszinén, igen fontos dolog az emberiségre nézve; a' bor' és sör' ivása (mint rendes italé), igen különböző hatást szül a' népeknél, úgy hogy a' szőlőmivelés' befolyását a' népekre nem tagadhatni. Mi előtt a' szőlőtő' elterjedését 's mivélését előadnók, szükséges valamit a' szőlő' hazájáról szólani. Sajnos, itt hasonló állapotban vagyunk, mint sok gabonafajnál 's a' többi mivelt növényeknél, 's így a' tőke' hona nem ismeretes egész kiterjedésében. Több helyet tudunk, hol a' szőlő vadon nő, p. o. Nápolyban, apró édes szemű, igen jó bort adó, 's Portugalban hol szemei aprók, savanyuak, nem bécstetnek 1). Az éjszak-afrikai tőke mindjárt 's mivélés nélkül a' legszebb fürtöket adja, 's hihető ez ültetetek ált déli Európába. Francia 's Németország némely erdeiben is van vad szőlő p. o. a' Strassburg és Speier közötti nagy erdőben, valamint a' Dunánál is, de a' mennyire előttem tudva van, e' szőlő használhatlan. Mind e' sok találathely mellett kérdezhetni, nem úgy vadult e' el a' szőlőtő, 's legalább német és francia-honra nézve bizonyossággal lehetne ezt állítani, nem annyira a' nápolyirul, melly jó fürtöket és ízletes bort ad. Nagyobb bizonyossággal tehetni Keletet a' szőlő honának, talám az ó Cyrenaikat 's általában a' fekete 's kaspi tenger között fekvő földet 2) Mingrelí 's Imereti' erdeiben fák' királynéjának mondható a' szőlőtő 3); 3—6 ujnyi vastag átmérőt is kap 's a' legmagasb fák sudaráig nyul, azokat egészen körülfogva 's összekötve. Valódiszőlőmivélés nincs azon tájakon, 's mégis olly bősége van a' jó szőlőnek, hogy a' földműves — a' szegényebb is — le nem győzi szedni az ő birtokabelit, hanem tél után sokszor husvét előtt veri le a' fáról póznákkal. Igen azt lehetne hinni, hogy ott honos a' növény, hol munka nélkül legszebb, legízletesb gyümölcsöt ad. De a' mivelt növény' elvadulása is ritka tűnemény, 's azt a' gyümölcs' nemességének hanyatlása nyomban követi. A' szőlőtő' hona hihetőleg a' kaspi tengeren sokkal tul

1) Lásd: Links Urwelt und das Alterthum u. s. w. 2. kiad. Berlin 1834. I. 432.

2) L. Bieberstein: Flora Tauro-caucasica. I, 174.

3) L. Parrots Reise nach dem Ararat. I. 247. l.

nyulik India sőt éjszaki Chinába, mert sok helyen p. o. Kaszmirban, Dekanban miveltek a' szőlő, noha a' borralélés divaton kívül van mint egész Chinában. Sőt még az is kérdés, ha valyon a' majd az egész földön mivelte szőlőt ugyan azon fajtul származik e'; egy a' boros országokban igen sokat utazott fűvész, Link t. i., azt látszik vélni, hogy a' mi tőkének sok vad tőkéből egyesítették össze, melly állításra a' levelek' idoma 's szőrözete vezeték. A' tőke' fajtainak száma rendkívül nagy, már 200-ra is fölmenő, melly mellett az legkülönösebb, hogy ugyanazon fajta szőlő, két néha igen közel fekvő de különböző helyen egészen más bort ad; sőt ugyan azon hegyen is különböző a' bor, a' mint egyik tőke fön a' másik pedig alatt áll. —

A' szőlőtő' gyümölcsébül nem csak bor és pálinka készíttetik, hanem a' szőlő igen gyakran kellemes, és mivel sok czukra van tápláló eledelt is ad. A' Mohamedanusoknál, kivált a' Törököknél a' szőlőfürtökbül befőzött készíttetik, kellemes étékül szolgáló. Nyersen mindenütt eszik, ha kapható, a' szőlőt, de szárítva messze földekre elszállítják, 's hosszú időre eltartják. Ez leginkább éjszaki Chiliben történik, Coquimbo tartományban, hol sok ugy nevezett mazsolaszőlő készíttetik 1). Némely országokban, például Persiában 2), Kreta szigetén, Mingreliában 's a' t. a' 'szőlő az év' nagy részében frisen tartatik a' fákon, a' mi talám a' téli szárazság miatt végrehajtható. Cataniában az Aetna alján, hol a' híres „*lacrimae Christi*“ bor terem, ugyan azon tőkén virágot és érett gyümölcsöt is kapni azon időben, melly tüneményt Plinius is már észrevette. —

A' bortermesztés' kiterjedése sokkal kevesebb irányoztatik a' közép légmérséklet szerint, mint a' nagyobb nyári hévség és a' hosszabb nyár után, mert ezek vannak legnagyobb befolyással a' megérésre. Moskvában p. o. csak melegházakban érik meg a' szőlő, noha a' nyári hőség itt akkora mint Párisban 's általában a' Loirenál. De Junius és Julius forró Moskvában, míg Augustusban a' hémutató már 14° Cels.-ra esik alá, Septemberben pedig mikor a' szőlőnek érnie kell, a' közép légmérséklet csak 9,9° C. az éjszakai fagyok pedig gyümölcsrongálók. 15—16° Cels. mellett igen jelesen díszlik a' szőlőtőke, p. o. Olaszthonban és Siciáliában. Kevesebb édes szesz lesz a' bor az alsóbb mérsékletnél, p. o. a' 9°—8,7° Cels. közép héségnél, melly mellett a' nyárnak 19—20 fokunak kell lenni, különben meg nem érhetik, mire London ad példát. A' londoni közép mérséklet = 9,12° Cels., 's majdnem megegyez a' genfivel, de

1) L. Meyens Reise um die Erde, I, 420. l.

2) L. Chardin Voyage en Perse, I. k. 58. l.

Genfben a' Julius és Augustus = 17°, 's a' September 's October olly meleg, hogy a' szőlő egyre érhetik, mig azt Londonrul el nem mondhatni. A' hőség' fő fokát mely a' bortermesztésre alkalmas, illetőleg azt mondhatom, hogy bor minden heves ég alatt természetű, ha az nem igen nedves. Már nálunk sem szereti a' bor a' sok nedvet, hanem a' hegy' szárazabb oldalain leginkább díszik. Délamerika' nyugoti partjain, hol legalább Guayaquilig föl igen száraz az éghajlat, igen közel a' parton mivelletik a' szőlőtőke egész 6° d. sz. 1). A' piscoi bor (14° d. sz.) igen jeles; egy érettségében a' cyprusi borhoz hasonlító fajta mivelletik itt; de a' piscoi szőlő általában az illy nevű pálinka készítésére használtatik, mely természetű, bece évenként fél millió piasterre emelkedhetik. E' szesz rendkívül kedves Peruban és Chiliben, nagy cserép edényekben tartatik, mellyek 2, 3, 4 láb magasak, majd nem hengerűek 's alatt hegyesek. Ösvérháton hordatnak e' korsók kettesével, két oldalvást lecsüngő vesszőkosárban; 's így terhelt ösvéretet százával láthatni egy hegyrűl másikra menőket. Moquegua 's Tacnaban, 16 és 18° d. sz. nem csekély a' bortermesztés, de északi Chiliben, Bopiapo, Huasco és Coquimbo 2) tartományban rendkívül sok bor szűretik, 's az itteni mazsola a' Mineroknak eledelül szolgál. A' quillotai szőlőhegyek árasztják el fűrtökkel a' valparaisói vásárt 's az e' tájon nyert bor szinte nem lehet, Pöppig' tudósítása szerint, csekély mennyiségű. Conceptionnál sok és Chiliben legjelesebb bor készítettik, az egész országba szélit küldendő. Alább délre Valdiviaig terjed a' bortermesztés, tehát 40°-ig a' d. sz.-ben.

Déli Amerika' másik oldalán, Buenos Ayresben természetik bor, 's hihetőleg Brasilia' több részeiben, de errűl kevesebbek az adatok. Éjszakabbon már Humboldt' utazásakor Cumanában ültetették szőlőtő 's derék fűrtöket terme; az azoltai változások következeiseiben hihetőleg több hely utánozta ama példát. Azonkívvül déli Amerikában Gvatemalaiban elég magas hegyeken és Mexicoban is mivelletik a' szőlő. Jelesen tenyészik San Jago völgyben Chiliben (33° d. sz.), hasonló szépek az Arequipa völgyben 7797 láb magason, nyert fűrtök. Talám egész Mexico' magas vidéke alkalmas a' bortermesztésre, mely a' belső tartományokban a' Passo del norte-ig nalad föl (31, 9° é. sz.). Ez Humboldt' tudósításaibul meritve; de azolta sok idegen telepedvén azon tartományban meg, a' bortermesztés is igen kiterjedt. Éjszakamerikában mindenik oldalon természetik bor, de nincsenek elég adataink a' fokhatárok' kiszabásához. Előbbi tudósítások sze-

1) L. Pöppigs Reise nach Chili und Peru, 'stb. I. k. 330 l.

2) L. Meyens Reise I. 420. l.

rint az Ohio viznél 37° é. sz.-ig halad föl, de az éjszaknyugoti parton San Francesconál 38° é. sz. alatt is találtatik. Hihetőleg ezek még nem a' határpontok. Ezen általános vizsgalat szerint pedig az új világ' nyugoti partjain magasbra emelkedik a' szőlőmivelés, mint a' keleti partokon. Az ó világban, honnan a' tőke az újba átvándorolt, a' termesztés' köre sokkal tágabb, már az ősz régiségből szóló 's legalább éjszaki Európában a' vallási gyakorlat végett is vándoroltaték. Europa' belsején Éjszakknak emelkedik legmagasbra a' bortermesztés; a' nyugoti oldalon 47, 48, 49° é. sz.-ig halad, t. i. a' Seine' keleti partjain Noyonig és Laonig. A' Rajnánál a' bortermesztés Kölnön sőt Düsseldorfon fölfölre halad. Angliában 52° szélesség alatt, csak az 1834-kihez hasonló meleg nyáron érik meg a' szőlő. Jobban keletnek, a' száraz' közepén, hol az Isothere éjszakra hajlik, a' bortermesztés is főlebb hág 's Berlinnél az 53° alatt van. — De itt még nincs éjszaki határa a' szőlőnek. A' 14 században a' német hősök Poroszthonba hozák a' szőlőtöt 's Danzignál 54° 21' é. sz. alatt soká termesztének bort, noha itt a' középhéség 7° 79' Cels. míg a' nyári héség 16, 86, a' téli mérséklet pedig — 0, 73° Cels. Ebből következőleg a' danzigi éghajlat melegebb a' berlininél (a' középhéség 7, 9° C.), de a' nyári meleget mérsékli a' tenger. Itt is mivelhetni tehát szőlőt, sőt Königsbergben is (54° 42), sőt Tilsitnél is, és a' Memel' partján egy magas halmon is. De ezen hidegebb mérsékletű tartományok' bora már megihatatlan. És mégis miért mivelteték hajdanában itt bor, századok oltá pedig nem? — ez olly kérdés, mellyről többen okoskodtak, 's némellyek a' héség alászálasát, csökkenését adák okul. Azonban másképen is könnyen magyarázható a' dolog. Tudva van, minő savanyú már a' berlini 's potzdami bor, 's csak a' közellévő nagy városok adnak keletet ezen a' többi keverésére használni szokott bornak. A' hidegebb keleti Poroszországban még éretlenebb marad a' szőlő 's a' belőle kapott bor rendkívül savanyu; 's így népek' nyiltabb közlekedése által út támadván az edesebb boroknak, lemondtak a' savanyú bor' ivásáru 's különösen a' porosz rend' elenyésztével a' hozta szőlőtöt' mivelése is megszűnt. Ide számlálható még azon ok is, hogy keleti Poroszthonban a' kora ősz fagy az egész szüretet elvette, 's így a' munkások a' biztosabb hasznot ígérő gabonatermesztésre adták magokat. Különben azon bor' áranak igen csekélynek kelle lenni, mivel minden kivitel hibázék. Még inkább keletre, Azsia felé, a' kaspi tenger éjszaki végének szélességén túlra emelkedik a' bortermesztés, mert Astrachan körül is vannak szőlőhegyek. A' fekete 's kaspi tenger között igen elterjedt a' szőlőmivelés, 's a' kaspi tón túl is találtatik szőlőtöt. Sibiériában egészen hibázik e' növény

(?) de Chinában nem, mint előbb véltük. Gützlaff missionárius, éjszaki Chinában látott szőlőtörül beszél, én éjszaki Chinában termett igen fölséges fürtöket ettem Cantonban. China délibb tartományaiban nem láttam bortermesztést, de itt nyilván a' theatermesztés által tolaték ki. Már Loureiro 1) mondja, hogy Chinában van szőlő, 's hogy az Cochinchinában is miveltetik noha ritkán. E' szerint itt is nagyon lemegy délfele. Sumatrában is, tehát épen az egyenlítő alatt, jeles bort mondanak termeni, de a' benszülőttek nem termesztik 2). Még a' rendkívül forró Pondicheryben is szerencsés sükerrel próbálták a' Francziák tenyészteni a' tőkét 3). Keletindia' síkjain, a' Filippinakon, és Sunda szigetein nem közönséges a' bortermesztés, a' nedves égal elene látszik dolgozni. De Javában olly szép és jóknak mondják a' szőlőt, mint a' legjobb portugali fajnál 4). Lethy szigeten is miveltetnek szőlők 's évenként kétszer tartatik szüret 5). Ellenben India' magas síkjain igen elterjedt a' szőlőmivetés p. o. Dekanban, Kasmir' síkján 6), melly 5300 és 5500 láb közt fekszik, 's a' tőke a' pálmák' sudaráig fölnyulik. Persiában, az Eufrates' partjain, Syriában, alsó Egyiptusban, Abessyniában, 's egész Barbariában találtatik a' tőke, noha itt nem sajtoltatik szőlő. Afrika' nyugoti oldalán, az azori, kanári, zöldfoki szigeteken is honol a' szőlő, sőt még Sz. Tamás szigetén is Gvineá' partjain, tehát a' forró ég alatt. Sz. Ilonán is megél a' szőlőtő, a' jó reményfoknál pedig a' legjobb borfajták termenek. Uj Holland' déli részébe, az angol gyarmatokba is behozaték a' szőlőmivetés, a' Sandwich szigetekre pedig Amerikából vándorlott által. Ezek szerint pedig megmutattuk, hogy áthághatlan éjszaki határánál azaz 49—53° é. sz., kezdve, minden égövön keresztül elterjedt a' bortermesztés. A' déli féltekén a' nedves és tengerparti éghajlat miatt már 40 foknál megvan a' határ. Azon előbbi állítások pedig, hogy a' napfordítókon belülr az egyenlítő felé nem igen messze halad a' tőke-tenyészés, valótlanoknak bizonyodának be. — Csak az igen forró 's nedves ég ellensége a' szőlőmivetésnek.

Ennyit véltünk kiemelendőnek Meyen' igen jeles könyvéből, azonban meg nem állhatjuk, hogy nagyában az egésznek tartalmát szakaszonként ne közöljük.

1) Flora Cochinchin. I. 165.

2) S. Marsdens Hist. of Sumatra. 3. Ed. p. 103.

3) Ainslie Mat. Med. of Hind. I. 156. I. Royle hivatkozása.

4) L. Beschreibung von Batavia. Aus d. Holländischem von J. J. Ebert. Leipz. 1786. 4. 112. l.

5) L. Barchwitz, Ostindische Reisebeschreibung. Erfurt, 1751. 239. Második kiadás.

6) Royle's Illustrat. London. Fasc. I. 1835.

A' szakaszok száma három. Az elsőben az éghajlati viszonyok vizsgálatnak, mellyek a' növények' lételének 's elterjedésének föltételei. Ide tartozók, p. o. a' szelek' és vizi-tümenények' befolyása a' melegség' rendes elosztására 's az az által okozott növénytermésre. — A' melegség' naponkénti meneteléről. — Magyarázat a' száraz 's parti éghajlat' nagy különbségéről a' növénytermesztés' tekintetében. — Valamely hely' középmeisékletéről 'stb. 'stb.

A' második szakaszban azon viszonyok fejtegettetnek, mellyek által a' föld (talap) hat a' növények' találkozására 's elterjedésére. Azon okok fontos, nehéz magyarázata, mellyek miatt a' talap' viszonyai a' növény' megtermésére befolyanak. — Ide kapcsolatnak hátrább a' növények' társaságban találkozásáról szóló vizsgálatok, — mind számos alszakaszokban.

Harmadik szakaszában Meyen a' növények' elosztásáról szól a' föld' színén, különös tekintettel a' természet' physiognomiájára; azután pedig általános vizsgálatokat tart a' növények' elosztásáról.

Hátrább a' növényzet' physiognomicája jó elő, és pedig: A) A' növények' fő idomainak különös vizsgálata különböző physiognomiájok' tekintetében: 1. A' fűvek és polyvás fűféléiek; 2. Scitamineae 'stb. B) A' föld' fölszínének általános növényföldleirási elosztása, a' növényzet' physiognomiája szerint. — És pedig elől állanak általános jegyzetek ezen szakaszhoz, mire két fejezet következik, a) a' növényzet' physiognomiájának kijelélése a' különböző égövek szerint, 1) az egyenlítő alatt, 2) a' napfordítók' övében, 3) a' majdheves égöv alatt 'stb. b) a' növényzet' physiognomiájának rajzolata a' régiók (fokozatok, tájzatok) szerint: 1) a' pálmák' és bananak' régiója, 2) A' fahasztok' és ágak' tájzata, 3) a' myrthus' és borostyánféle növények' tájzata, 4) a' mindig zöld lombos fák, 5) a' tölgyek és europai lombosfák' régiója 6) a' tús fák' tájzata; 7) a' havasi rózsák 's 8) a' havasok' és fűvek' tájzata.

II. A' növények' statisticája, mellyben a' szerző szinte igen jeles ismereteket közöl, p. o. a' tudva lévő növényfajok' számáról; a' lopvanószók' viszonyáról a' nyilvánószók'hoz (melly azonban nem igen határozható meg, mivel az anyagok kevesek hozzá); a' hasasztok' statistikai viszonyáról; az egyszikűek' és kétszikűek' számviszonyairól a' különböző föld-övekben és tájzatokban 'stb. 'stb.

Ezután következik a' toldalék, mellyből mi előbb álló közléseinket vettük. Ennek tartalma következő:

A' gabona nemek' mívelése. — A' búza, tönköly, árpa, rozs, zab, ris, tengeri, kölesfajok, quinoa, pohánka vagy hajdina.

A' jelesebb csucsorgyökerek' mivelése. — A' burgonya, árongyökér, a' manejoca, a' batata, a' yangyök, az oca, tacca, a' nyilfű' és dracontium' gyökerei.

A' legjelesebb gyümölcsfák' természetése, a' népeknek általános élelmet adóké. — A' kenyérfa, a' banana, az olajfa, a' kokus - szilva (Dattel) — 's chilii pálma; möríczpálma, szagu-pálma, borpálma, gesztenye, sulyom, az ehető makk 's fenyőmag (pinia-mag), araucaria-mandola, braziliai gesztenye, 's a' t.

A' fő mivelési növények, többé kevesebbé a' bujálkodásra szolgálók. — Areca-pálma, betel-bors, catechu 'stb. mákony, dohány, bor, czukornád, kávéfa, chinai thea, a' bors.

Némelly jelesebb növényekről, mellyeknek rostjai 's pamutzösze szövetekhez és más az embereknél elmellőzhető anyagokra használtatnak. — A' pamutfa, a' különböző kender 's len növények.

Az indigó-növény' természetése.

Ezekből pedig látható, hogy Meyen e' könyvben semmit el nem mellőze, a' mi a' növényföldleírás' lényegéhez tartozik, — 's hogy a' tudományos világtul köszönetet érdemel jeles munkájaért.

Annalen der Erd-, Völker- und Staatenkunde. (Febr. und März 1836.) után V. P.

SZÉP LITERATURA.

Goethe und sein Jahrhundert. Jena, Bran, 1885. 8-adr. 113 lap. Ára 30 kr. p. p.

Rehberg' jelen értekezése, remekműve az elnemfogult criticali characteristicának, 's annál inkább szükséges annak bemutatása olvasóink előtt, mivel nem nevezé meg magát érdemes szerzője, kinek legkisebb szüleményét is már a' név maga ajánlja. Minthogy minden sorból egyenesség és illendőség szól, 's ezen tulajdonok mindenütt helyt állanak, hol a' szenvedélyek' szava hallgat, és az ellenkező felek többé hangos beszédet nem tartanak, népünk' becsületére nagy érdem vala, mészéklett' szavát is hallatni, hogy az utókor és külföld előtt azon gyanutól megmenekedjünk, mintha magok jobb kortársaink, úgy meg lettek volna vakitva, mikép a'

sokaság 's szóvivőink. Kinek érzéke van a' tárgyhoz, az írást magát fogja olvasni, mellyből csak néhány kivonatot közlünk, 's mellyek ellen legbensőbb meggyőződésünk semmi ellenmondást nem tehet.

„Életének első kis felében, Goethe' költeményei a' természethez vonzó igen eleven érzés' sugallásai voltak. Az ő mindent hatalmasan fölfogó érzéke, életet adott a' holtaknak, 's a' rokonszenvű érzetek által az élőhez simult. Ezen érzék semmi mesterkélt szabálytól nem zavart erővel fejezte ki magát. Így tekinté ő az embert is, így szereté őt, 's így állítá elő egyenként, az ő zabolátlan szenvedelmeiket, 's a' hajlandóság által behálózott renyhe indulataikat. Mivel, ilyeneket többet látott a' világban, mint önhatásukat és erejüket, azért is Goethe' korábbi költeményeiben, ilyenek foglalják az első helyet. Későbbi időszakában a' tárgybéli valóságnak észképi fölmagasztalására, 's az ehhez mért kifejezés' fönségére törekedett. Tehetsége olly nagy volt, hogy kortársaira ellenkező oldalról hatni, 's őket a' legkülönbözőbb lelki helyzetbe tenni, hatalmában állott. De egész iparja is ezen uraságra volt irányozva. Minthogy a' jókor kiküzdött helyen, a' literatura tetőpontján megakart maradni, népének mindenkor azt adta, mit az kívánni látszott. Azért van életének második hosszabb felében munkái között olly nagy különbség. A' tartalom, nem egy főből származottnak a' gondolkozásmód nem azon szellemhez tartozónak látszik. Csak a' bánásmódnál, és nyelvénél lehet őt megösmérni mindenben. Munkáinak 25 kötete annyit foglal-magában egyenes ellenzetben állót, hogy a' némely részek által elrugdaltatott olvasók, másokban nem találhattak hasonló tetszést. Mégis sokan nem csak a' költészetben és szép művészetben, hanem az élethölcseségben és tudományban is mellé esküdtek. Az ő költői szelleme mindent magával ragadott. Mindazáltal kiviláglott hosszú vita után, hogy a' német indulat' beljében, még valami mélyebb vagy magasb szunnyad, és Schiller, kinek egész lelke azzal volt eltelve, az ő szerencsés vágytársa és a' nemzet' valódi költője lett. Ezen tü-nemény' oka, a' népnek díszére válik. Mély erkölcsi érzésen nyugszik az, melly magát nem engedi megzavartatni. Schillerben olly nagy vala az érzék, a' legfőnségesb eránt az emberben, melly őt maga és a' világ fölibe emeli, hogy a' tépelődő ész' semmi fonákságától sem háborítatott-meg, noha gyakran elhagyta magát általa ragadtatni. Ha vak szerencséből setét tömkelegbe tévedett, 's hitetleneknek papolt volna, még akkor is épületesb fogott vala az lenni, mint némely más írók' vallásos ábrándozása. Ehhez járult még a' minden mást hátrató érdek. A' jobb Németek statusfelforgatást nem akartak; de kezdék érezni, hogy a' társas viszonyok

rende, minden emberhez legközelebbi, 's javítása szükséges. Schiller a' politica' és metaphysica' költői öltözetét adá nekik. Mélyérzékü de ábrándos philosophemái, többek előtt nem valának elég érthetők. De verseinek jó hangzása megbá-jolá őket, 's a' kitétel' homálya fölött, megnyugtatótá őket annak érzése, hogy az ember nincs mind annak felfogására rendelve, mitől ő el nem állhat. Goethe mint költő fönségét el nem akará veszteni, 's megerősíté magát abban, terem-tő tehetségének egész más tárgyakra fordítása által. Ó a' társalkodás' unatkozott köreit, olly előadásokkal foglalatoskodtatá, mellyek azokhoz illőek valának, és tisztelőket is nyert, a' tudományos szemlélődés' barátai közül. Szüntelen e' hangzik: Goethe! Goethe! De mivel ennek olly sok alakja van, mind annyszor kérdezni kell mellyik az, a' ki hi-vattatik.“

R. úr legalább a' kitünőbbeket ezen alakok közül olly ritka őszinteséggel és tiszteletreméltó egyenességgel vizsgálta meg, hogy minden művelt, pótolhatlan éldelet' híjával van, ki a' műbirót egészen nem hallja és tanulja. A' drámairóról, különösen a' rendszerről, mellyet Goethe magának a' szomorú játékról alkotott, sok nyomost és világot mond.

„*Werther* tökélyes mint ő. Annak megjelenése időszakot csinál a' német gondolkodásmódban és erkölcsben. Goethe maga mondja: avval csak az idejében uralkodó érzékenységtől akarta magát megszabadítani; — azt magától elhárítani, mondhatá vala talán jobban, 's az neki tökéletesen el is sült.

„Későbbi minden munkáiban nem találtatik nyoma, ezen mély búnak, 's ezen gyengéd rokon érzésnek az emberi nem' szenvedései eránt. Goethe olly keveset aggódott az emberek' bal viszonyain, 's a' civilisatio' összehonyolódásain, hogy minden kényszerítést száműzött, mellyet a' társalkodás' törvényei akartak tenni természeti érzéseire. Ezen gondolkozásmód volt tulajdonképi mélyfekvésü indítóoka drámai műveinek, mellyeket majd *Werther* után irt. Szenvédély' győzhetlensége, mivel semmi ellenébe nem tétetik; szerelem nem mintha azt a' tárgy érdemelné, hanem mivel olly igen édes szeretni és szerettetni, 's érette semmit sem tenni: ez fordul elő mind untalan, 's arra halmoztatik minden érdek. Goethe jónak találta a' rokonszenvi ingert mellyel a' középserü bír, költői tehetség által fölemelni. A' történet' *Egmontja* egy hazafi fejdelem, ki országa érdekének magát föláldozza. Neki 10 gyermeke van, de hontársai előtte többek. Ő vagyont koczkaztatja, 's elveszíti azt fejével együtt mellyet gondatlan hevében koczára tett. Egy Shakespcarenak való character és sors“ (egy Schillernek is, mint a' színjátéknak általa lett megbíralása el nem rejtheti)

„Goethe őt egy puhácska előkelő úrrá teszi, ki kedveséhez lópódzik, 's attól szép köntösét bámultatja. Az ábrándos vég a' felhőkben, nem emeli a' darabot szomorú játéokra. Sokkal rosszabbul áll még a' dolog *Stellával*. Az esetnek büntörvényszékre kellett volna maradnia inkább, mint színházba vitetnie. Mit mondjon az ember ezen czírnre: *Szinjáték szerelmesek' számára!* Későbbben a' szerző szomorú kimenelt adott a' darabnak. Avval nem lőn jobbá a' dolog, mert ilyen tétele után az öngyilkosság csak egy semmirekellőséggel több, 's elébb lehet tárgy papi beszédre, mint szomorú játéokra.

„*Clavigoban* ismét egy nyomoru ember' renyhe szenvedélye jelenik meg, a' ki csak beszél 's avval kielégít — másokat és önmagát. *A' büntársak'* mély-népi anyaga az életből van meritve és nagy ügyességgel kidolgozva. A' catastrophe megsérti az erkölcsi érzést.

„A' költő' későbbi drámái egészen más bélyeggel bírnak, és ez olly szoros kapcsolatban áll, szellemének több egykoru szüleményeivel, hogy ezeket a' régibbektől egészen el kell választani. Mint szinjátékkormányzó az előadó művész' tehetségét rosz utra vezette. Gyakorlatának első törvénye a' folyvásti mérséklés volt. A' szavalásban állandóul mérsékelt hangot, 's ehhez alkalmazott actiót kívánt. Kész hinni az ember, hogy irtózott a' néző keble' olykori fölhevültétől. De a' színész' földadata az, hogy a' költő' intentióját valólag nyomja ki, mi mellett minden szó elhal, annak kimutatására, mit a' szólás' semmi hatalma nem hallathat. A' mellett soha sem szabad neki, a' magánuralkodást megtagadni, hanem szükség mindétig elrejtteni.

„Goethe' udvarba leptével, literaturai állása lényegesen megváltozott. A' hatalom' emberei, kik azt álmodhaták, hogy ő uj izlésöknek templomot építend, kénytelenek valának elmaradni, 's ezért neheztelésöket is csak gyéren lehelheték ki. Goethe hallgat arról, mi életét Weimárban érdeklí, 's mindenki tudja, hogy arról nem szólhatott. Végtelen beszédekkel volt e' felől Németország akkor eltelve. Nyereség az olvasó világra, hogy olly esetek nyomtatásától kímélteték meg, melyeket többé nem rostálhatni meg. Az udvari életnek nagy befolyása volt a' költőre és íróra. *Tassot* senki sem írhatta volna, — ő maga sem — ha udvarban azzal mintegy hasonló sorsban, nem él vala.

„Ezen befolyás más alakban mutatkozik későbbi románaiban. Az erkölcstelen elleni bágyadt egykedvűség' hangja, csak igen szembeszökő ne legyen az, és élénk haragjának elnyomása, egy olly személyekkel társas életnek szüleménye, kik közül mindenik tartózkodik a' másikat megsérteni, vagy csak ingerelni is. *Wilhelm Meister' inas évei*,

mellyeket kész volt a' világ az időkor' egyik nagy irányzatának nevezni, különös vegyületét teszik a' természetes characterek, csudás események' és allegorikai képzelmek' előadásának. Az emberi vonzalmak' és szenvedélyek' 's közönséges viszonyok' egyes vonásai a' legcsudálatosbakkal úgy vannak egybekötve, hogy összetételük hihetetlen lesz. A' fő személynék nincs semmi characterc; helyzete és esetei ellenkeznek a' föllépési idő' szokásaival. Wilhelm Meisterben, egy mély érzék' jelentése, a' könyvet rekesztő titokteli történet által, nem egyéb az olvasók' mystificatiójánál. A' *vándor évek* feszesen tartottak, izlés nélkül összerakottak, a' nyelv keresett. A' *választórokonság'* rajzának, azon hágyadt hangja van, melly az élet élveinek sőt magának az életnek is unalmát fejezi-ki, mit az előkelő világ *ton blasé*nek nevez. Már a' cím is, az egész emberi nemet, a' chemia' egy cikkébe utasítja, tudniillik hogy tagjai nem egyebek, mint *a* és *b*, mellyek *e* és *dtől* vonzatnak vagy éltolatnak, csak a' túlélegült és ernyedt kor előtt kedves.

„Goethe' észrevételei a' *Diderot' Rameau nagy bátyjára* sértő vegyítése a' negédnek azok ellen, kik merészelték valamit ócsárolni a' költőben, ha mingyárt igazságot szolgáltatott is műveinek. Ellenben *Herrmann* és *Dorothea* tökélyes tiszta képe a' jó gondolkodásnak és szelid vonzalmaknak.“ (A' mi még is általában kevés tetszést nyert. Tükre az egy nagyon becsületes, otthonsült mindennapos emberi fajnak, kit senki nem kerül, senki nem keres. *Görögország' múzáihoz* kik Goethét ilyen körnek vezéréül akarják tenni, szintolly idegennek kellett maradnia, mint azok valának ő hozzá).

„Goethe a' magas társas életbe lépett, nem a' közpolgáriba. Erre ő nem való volt, 's töle, a' mennyire lehetett távol és függetlenül tartá magát. Próbatétei csak költőileg is belevágni a' politicába, az ő *Bürger generálja, Grosz-Cophtája*, 's félig meddig a' *természetes leány* alig vétettek észre a' fölháborodott felektől 's még azok' haragát sem indították-föl, kiknek kellett vala illetetmiök. Azonban ő Weimáriban eleinte arra volt rendelve, hogy az ország' ügyeiben tetemes részt vegyen, de a' herczeg hamar észrevette a' hibás fogást, 's az országos ügy' emberét jó móddal eltüntette, hogy a' barátot birtokában tarthassa. Goethe Olaszországba vonult, újult buzgalommal a' költészet és művészség iránt.

„Az olaszföldön készült költeményei közt, az ifjui vídám erővel és kellemmel elevenült szüleményei mellett, találkozik még: *Opere di scivocco, Tasso bezaubert*, hanem a' végen komor és lenyomó érzelmet hagy hátra, egy ki nem fejtett hangzavarhoz hasonlót.“

Ezt *Raupäch* úr egy folytatásban, a' millyen még nem került előnkbe, ugy látszik szerencsésen kifejtette. Tökéletesen megvagyunk mind a' felől győződve, mit a' remek műbiró Goethe *Iphigeniájáról* mond, 's különösen kötelezeteknek ösmerjük magunkat az euripidesi igazságos méltánylásért. Azonfelül a' Goethének (t. i. Iphigeniájának) alapul szolgáló észképet nem lehet legtisztábbnak, legfönségesbnek, legnyugtatóbbnak nem tartanunk, a' minőben csak, egy helyen régiség' mythuszi anyaga, minden időhöz és néphez alkalmaztathatik. Hogy a' sors' kormányzó keze, még a' halandók' halitéleteit is javokra fordítja, azon a' szívnek el kell bájoltatnia, 's az észnek imádásra ragadtatnia. Magok az éltes megvesztegethetlen classikai régiségértők, már az első dolgozástól sem vonák meg osztatlan tetszésüket. Későbbi simitás és verselés által pedig, kétség kívül nyert a' darab. Ez utolsó a' tárgyhoz tartozék, és Goethe, kinek első terve már költői vers vala, eleitől fogva érezte azt, 's nehézségre nem talált. Azomban az eredeti forma, másolatokban részint szépen leírva szétosztatot, mellyek mind nehezen veshettek el.

„Abból, mit Goethe Olaszországból visszatértekor közlött, legnevezeteseb, és legtökélyeseb a' *corinthusi hölgy*, későbbi éveinek egyetlen szüleménye, mellyben mutatkozik a' korábbi években kitört nyugtalan háborgás. Goethe előmozdítja a' természeti ösméretet, fölelevenítvén iránta az érdeket. Feje nem volt tudományos belátásra alkalva. Benne minden költői helyeget vett-föl 's épen ez által vonzó mind az, mit előad, a' hol nem elégit is ki.“

Derék tanítás az ő színtani új theoriája' származásáról

„Az ő eredeti ősnövénye, agyrévnél nem egyéb. Ezen kitétel: *növények' metamorphosise* átváltozást jelent, 's azt Goethe modificatio gyanánt veszi. Ezen cím alatti közleménye, egyike legszebb szellemiszüleményeinek. *Morphologiaját* munkái' teljes gyűjteményében, egy két lapot kivévén, kihagyta. Az eddig elnemösmert ember' inyközi csontjának általa lett felfödözése bebizonyult. Oly irótúl, ki egy jelentésében az életműves természet' viszonyai körül tett faradozásokról, Geoffroy Saint-Hilaire-t, Oken-t, Krittmyer-t és Tiedemann-t összeállította, nem lehetett várni a' tudományos ösmeretek' valódi előmozdítását.“

Igen körülményesen és kielégítőleg szól *Faustról*.

„Hogy Goethe azon pillanattól fogva, mellyben ezen regét drámailag dolgozni kigondolta, csak arra figyelt legyen, miképen öltöztesse a' metaphysicat a' poesische, nem egy könnyen fogja valaki állítani, ki az először közrebocsátott töredéket megtékinti.

„Későbbben erre nézve is tett próbát, mert tovább egy ember' életénél, egészen különböző lelki helyzetekben vette fel mindig újont, és toldott hozzá valamit.

„Az utolsó félben az egyes, úgy át van titoktelivel szöve, hogy egy olvasó sem fog valaha dicsekedhetni, ki mindent megértett legyen. Stael asszonyság, a' munkát már első töredéki kiadásában nyommasztó lidércznek nevezi, mellyel Mephistophelesnek az olvasókat kellett vala rászedni, tulajdonkép pedig a' költőt magát szedte-rá. Egy gyermekgyilkos nő nem alkalmas tárgy szomorú játéokra, mert Aristoteles' mondása szerint, az valami szánakozásra méltó, mit a' fonségeshez vegyíteni tilos. Faust' prologjában, abból üzetik tréfa, mit nem illethetni az ember' legmélyebb érzése' megbánása nélkül, gondoljon és higgyen bármit, avagy ne higgyen. Goethe tisztelőinek egyike *Blocksberget* a' németek' szent helyének nevezi, milly Parnass volt múzáival a' Görögöknek. Ha az igaz, úgy költőink ezt egészen el mellőzhetik. A' második részben kényszeríti a' költő az olvasót, minden bolygouton őt követni, hová vágyai vezették, kényszeríti mindent ösmerni, mit emberek valaha tesznek. De az előadás erőtlen törekedésre mutat, még az öreg korban is ifjui költő erőt bizonyítandóra.“

A' mit Goethe valaha tett és elmellőzött, a' mit magáról és másokról mondott és elhallgatott, kitörülhetlen helyegét viseli a' merő tökéletes önzésnek. De az elfogulatlan megengedendi, hogy az ő egész hosszú életén keresztül, minden annyira egyesült ezen lelki helyzetet benne fölébreszteni és táplálni, hogy embernél nagyobbnak vagy kisebbnek' kellett vala lennie, annak magától eltiltására.

„A' ki olly sokat ír a' világ' számára, annak nincs ideje egyes levelekre, 's a' ki egy fölvelt állást és szerepet állandóul meg akar tartani, attól irás közben sem válhatik meg. Segített ebben azon szokása, mi szerint mindent toll alá mondott. Ki mindig tolla elébe szól, nem forog veszélyben elárulni azt, mi a' néma tollból könnyebben kicsúszik. Goethe és Schiller befolyásuk egymásra, természeti vonzalmaik 's kiformált elveik egész különfélesége mellett, csak csekély volt. A' meghittség, melly legfőbb ingert ad a' leveleknek igen határozott vala. Goethének általában nem volt szüksége szívét föltárnia, itten pedig külső viszonyaik' különfélesége miatt, az még szorítvább lön.“

A' *Zelterreli* levelezés' megítéléséhez, mellynek minden sorában megegyezünk, következő toldalékot bátorkodunk tenni: Zelter igen becsületes őszinte ember volt, csak mesterségével 's művészetével barátkozó, de ifjuságától fogva ellenálhatlan szükségét érezte annak, hogy hódoljon egy ális-

tennek, kinek az emberi tudás' és elmélkedés' minden más tárgyai felett határtalanul hitt, kinek nézeteit és mondásait csalhatlanoknak tartotta és védte. Egy ilyen álisten' választatása nem ütött ki mindig oly szerencsésen, mint mikor az utóljára Goethére esett és ő kisebb örömmel fogadja a' hízélgést, ha gyaníthatá, hogy már évekkélléte *Pater Brey* a' *Zelter*' véleményeiket épen oly határtalanul igazgatta. Mint-hogy a' későbbi barátok nem élnek egy helyen, és személyes együttlétek csak rövid volt, mind ketten saját képzeledéseik által pótolák ki, a' szorosabb ösmeretség' hiányát, 's megerősödének abban, mi ellen tapasztalás nem szólt.

Nagy kárt okoz még a' levelek' becsének, hogy nem pusztán jó barátok' számára irattak, hanem oly célból, hogy jövendőre közrebocsáttassanak, a' mi mindenünnen kitétszik, és hogy a' kiadó, kihagyta a' botránkozatóknak vélt helyeket. A' mi illeti mind azt, mit mások Goethének ellenök való kikelésirül beszéltek, vagy beszélhetnek, kérjük az olvasó világot, vegye emlékezetébe, hogy Goethe nagyon hajlandó volt, még olyan személyekből is csúfot üzni, kiknek javát akarta, és hogy például Falk' nyíltszívü előadásában ezen mystificatio' nyoma, mindazoknak csalhatlanul szemekbe ötlük, kik előtt a' megholt, nem maradt idegen. Mi örömmel megelepszünk, ha az ki magát az értekezést veszi kezébe, mutatványunkat igen szegénynek, és tökélytelennek találja, 's mi ebben megnyugsunk.

De talán megengeszteljük őt, a' mennyiben lehet, ugyanazon tapasztalt műbiró' más critical vizsgálatára való futó utasítás által, melly kiegészíti azt, mit a' főlebb említett mutatványban a' szomorú játék' lényegéről mondott.

Blätter der Börsenhalle (Nro 1225. 1836.) után K.

Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens, 1823—32, von Johan Peter ECKERMANN. Erster Theil 1836. XIV. 386 lap. — Zweiter Theil, 1836. 360 lap. 8. Leipzig — Brockhaus. Ára 6 for. p. p.

A' literaturai újságokban és critical hírlapokban egynehány éveken keresztül folyvást helyet lehet hagyni a' Goethéről 's munkáiról való literaturának. Mert oly jelességek után, millyeket MÜLLER cancellár, BETTINA-ARNIM, FALK JÁNOS, az orvos VOGEL, EICHSTÄDT, vagy a' SCHILLER', ZELTER' és MERK' Goethéveli levelezéseik' gyűjteménye, adának: úgy látszik, a' közlemények' számának még nincs vége, holott ez előttünk lévő könyvben ismét egy oly művet láthatunk, mellyet gazdag tartalmára és érzeményei' nemességére nézve más nem könnyen halad felül; sőt inkább Goethe' köze-

lebbi ismerettségéből más kortársak' toldalékait 's kiegészítéseit közli. Ugyanis *Eckermann* úr' irománya egy teljességgel önzetlen, 's a' Goethe iránti legtisztább szeretet' munkája, olly könyv, mellynek egyedüli czélja Goethét legbizalmasb óráiban rajzolni, és bizonyítmányt adni arról, miúton és módon szedé ő magába a' jelen' eseményeit, 's mint gondolkozott a' múltéiról. Azért is Szerző saját személyességét elnyomja, és bevezetésében mondja, mint jutott ő olly szoros összeköttetésbe Goethével, kinek asztaltársa évekig lett, és a' ki lényeges szolgálatot tett az ő művei' új kiadásának szerkesztésénél. „Úgy hiszem—mond előszava' Xd. lapján — e' beszélgetések nem csak némi felvilágosítást 's megbecsülhetlen tanítmányt foglalnak magokban az életre, művészetre és tudományra; hanem hogy e' közvetlenül az élet után készített vázolatok különös befolyással lesznek azon kép' kiegészítésére, mellyet Goethe' olvasói az ő sokféle munkáiból immár lelkeikben viselnek. Azomban távul vagyok annak hívésetől, hogy itt az egész belső Goethe rajzolva van. Ezen rendkívüli szellemet és embert méltán egy soklapú gyémánt-hoz hasonlíthatni, melly minden oldalról más meg más színt játszik. És mint ő különféle viszonyokban 's különböző személyek iránt más vala: úgy én saját esetemben szerény értelemben csak ezt mondhatom: ez az én Goethém“. De épen ezen Goethe' felfogásáért 's rajzolásáért az olvasók hálaival tartoznak *Eckermann* úrnak. Mert általában a' tiszta emberi az Goethében, a' mi ezen vázolatokból kitűnik, jelenjék meg ő kék felruhában vagy kényelmes házi öltözetben, fekete frakban csillaggal, vagy fehér flanel pongyolában, vagy a' társasági termekben, kocsizás közben vagy a' berkai országút' kőrákásain (I rész 385 lap), és ereszkedjék ki a' társasági, tudományos vagy művészi élet' mindenféle tárgyaira. Mind ezen beszélgetéseken a' legderültebb szelídség ömlik el, melly rendkívül éleszt 's ismétli olvasásra serkent, és a' mindenféle political állapotokról vagy tudományos és kereskedési érdekekről, mint a' napirendre jött, folytatott sovány beszédek után, fölöttébb megnyugtatólag hat az olvasóra.

Ezen jegyzetek' eredetét szándékozván előadni, méltó magáról *ECKERMANN* úrról 's életviszonyairól szólni. *Eckermann* a' 90-dik év' elején a' Luhe melletti Winsenben születvén, 14 éves koráig egy nyomorú viskóban élt, iskolai neveltetésben alig részesülhetve. Nem lévén módja valamely gymnasiumot meglátogatni, 1808-ban írnokká lett. Az 1813-diki szabadságháborúban a' hannoverai vadászok közé állott, azokkal táborozta 1813-ban és 1814-ben, midőn Németalföldön művészi tehetségét különösen művelé. Visszatérése után Hannoverában lakott, hol Rambergtől nyájasan fogadtatván,

's a' hadi cancellariánál hivatalba juthatása által a' szükség ellen biztosítván, a' költészet iránti szerelmét ápolni 's magát alaposb tanulás által kiművelni kezdé. E' végre 25 éves korában, hivatala mellett, a' hannoverai gymnasiumba járt egy évig, 's majd 1821-ben a' göttingai egyetembe ment. Onnan visszajöven írja „Beiträge zur Poesie“ munkáját, melyet Goethehez küldött azon kéréssel, hogy ajánlaná Cottának, így attól jobb honorariumot reménylven. Majd, hogy Goethét „kire naponként, mint csalhatlan vezércsillagára tekintett föl“, láthassa, 's néhány pillantatig hozzá személyesen közel legyen, 1823-dik' májusában Weimárba gyalogolt. Így kezdődnek a' beszélgetések. Ezután Eckermann szinte Goethe haláláig, kevés kivétellel, vele vagy körülé volt, 's a' részint egyedül vele tartott, részint a' Goethe' fiának 's menyének és biztos házi barátainak, MEYER', MÜLLER, RIEMER', COUDRAY' és VOGELNEK jelenlétében folytatott beszélgetés' tartalmát naponként jegyezte, 's ezekből lön de előttünk lévő két kötet. Hogy még az *Eckermann* és *Goethe* közötti viszonyról egy pár szót szóljunk, mondhatni, hogy az szoros, bizodalmas és közlekedő vala, úgy, hogy Goethe mindent arra fordított, hogy Eckermannból nézeteinek, gazdag mély tapasztalásainak és véleményeinek hív közlése által, vele hasonérzelmű férfiat képezzen. Eckermann egykor felszólított, hogy nagyon kedvező föltételek mellett egy angol hírlapba hónapi tudósításokat adjon a' német költészet' legújabb eseményeiről; erre Goethe' tanácsa ez vala: „Ne fogadja el az ajánlatot; az nincs Önnek útjában. Általában őrizkedjék Ön ereje' vesztegetésétől és tartsa azt együtt. Ha én 30 év előtt illy okos lettem volna, egészen más dolgokat tennék. Mennyi időt nem pazaroltam én Schillerrel együtt a' Horák és Musenalmanachra! Épen a' napokban, leveleink' áttekintésekor, minden nagyon elevenen jött eszembe, és bosszúságnélkül nem gondolhatok vissza azon vállalatra, melly mellett a' világ velünk rosziul bánt, és a' melly magunkra nézve is következés nélkül volt. A' tehetség azonnal azt véli, ő is teheti azt, mit más embereket tenni lát; de nem úgy van, aztán bánja meg *Faux-faisjét*. Mi hasznunk abból, ha hajunk egy éjre betekerve van? Papiros van hajunk közt, ez az egész, más estve pedig az ismét olly rendetlen.“ (I 173 és 51—57.). Illy szép módon sült el Goethe'nek a' tehetséges ifju férfiat saját terveire és munkáira megnyerni; innen Eckermann' irományaiban a' goethei modor; innen azon nagy részvét, mellyet Goethe' természettudományi tanulmányaira fordít, midőn őt még unszolható is, hogy egy szintanítmány' compendiumát írta (II. 69.), és szíves örömben beszélget vele annak különféle részleteiről; de a' mester sem veszi kedvetlenül, ha a' tanítvány

nyíltan megvallja neki, hogy benne hibát fedezett föl. Ezen mulatkozást (II. 76—87) az egész munka' legérdekesebb darabjainak tarthatni. Ebből tetszik ki az is, hogy Eckermann nem vak tisztelője Goethének, mit bizonyos osztálybeliek szemére vetnek, t. i. hogy ő testestől lelkestől mesterének adta magát.

Nem lehet e' könyv' gazdagságának valamely kivonattát, vagy az egyes tárgyaknak csak bírálatát is adni. De meg is zavarná ez a' benyomást, melyre nézve pedig ohajtjuk, hogy azt minden olvasó ugyancsak tisztán és zavaratlanul fogja fel. Nagyobb érdemű dolgot vélünk tenni az olvasónak, ha Goethe' fontos nyilatkozatait bizonyos főbb rovatok alá rendeljük, minélfogva némileg egyszersmind az igazító tábla' hiányát is pótoljuk, mely által Eckermann úr sok olvasóinak nem csekély szolgálatot tett volna.

I. *Goethe akarásában és cselekvésében.* „Engem-igy szól Goethe I. 106 l. — mindig úgy tartottak, mint szerencse' különös kedvenczét; nem is panaszkodom én, és életem' folyamát nem vádoló. De valóban az nem egyéb volt, mint fáradalom és munka, úgy hogy igazán elmondhatom, 75 éveim alatt nem volt négy hétnyi tulajdonképi kényelmem. Örök hengergetése volt az egy kőnek, mely mindig azt akarta, hogy valaki fölvegye. Évkönyveim felvilágítják azt, mit itt mondek. Munkásságomtól úgy magam, mint mások sokat vártunk. Tulajdonképi boldogságom egyedül költői eszmélődésem és teremtetem vala. De mennyire volt ez kül helyzetem által zavarva, határozva, akadályozva. Széles terjedelmű név, magas állás az életben sok dolgok. De minden nevemmel és állásommal sem vittem tovább, mint — hogy ne sértsek — mások' véleményére hallgatok. Ez valóban ugyan ezudar tréfa is lenne, ha belőle azon hasznót nem venném, hogy megtudom, mint gondolkodnak mások, de ők nem, hogyan én.“ (Vessd össze I. 219, II. 61). „Tudja Ön — mond Goethe II 358 — általában keveset aggódok azon, mit írnak felőlem, hanem még is fülembé jó, és nagyon jól tudom, hogy bármily keserűvé engedtem is lenni életemet, minden hatásom semminek sem tetszik bizonyos emberek' szemei előtt, mert óvakodtam politicus pártokba vegyülni. Ezen emberek' inye szerint valamely jacobin-clubb' tagjának lennem és gyilkosságot 's vérontást kellett volna predikálnom!“ Az Istenről és isteni dolgokról nézetei általában nagyok és főségesek, ezek utó-bizonyítványul szolgálhatnak az evangelicus egyházi újság' azon vádja ellen, hogy Goethe nem volt jó keresztény, és nyugtatóul sok nemes lelkeknek, kik nem örömet válnak meg a' Goethe' erkölcsi jelessége felőli hitőktől. „Ha ki hetvenöt éves — mondá 1824' 2-dik májusán — lehetetlen ottan ottan a' halálra nem gondolnia. Engem e' gondolat teljes nyugalomban hagy, mert erős meggyőző-

désem, hogy lelkünk elronthatlan természetű, örökkön örökké tovább működő lény. Hasonló a' naphoz, mely csak földi szemeinknek látszik lenyugodni, tulajdonképen pedig soha sem száll le, hanem szüntelen fenvilágol" (I. 154). — „A' halhatatlanság-eszméleti foglalkozás — nyilatkozék Goethe egy alkalomkor, midőn Tiedge' Uraniájáról vala szo — nagy ranguak' és asszonyoknak való, kiknek nincs dolguk. De a' derék ember, ki már itt valami rendes akar lenni, 's a' ki-nek ennélfogva naponként iparkodni, hatni és küzdeni kell, a' jövődő világot magára hagyja; ő *itten* munkás és hasznos.“ (I. 122). V. ö. I. 226, 349; II. 55, 148, 347 és 295—297, hol Eckermann úr záradékul így szol: „Az ellenkezők gyakran vádolák őt hitetlenségről. De az ő hite csupán az övék nem volt, mert azt ő csekélylé. Ha ő a' magátét kijelenténé, elbámulnának, de nem lennének képesek azt fel-fogni. Goethe azonban maga is igen távul van azon gondolat-tól, hogy ő a' legmagasb lényt ismeri, a' minő az. Minden írás- és szóbeli nyilatkozásai oda mennek ki, hogy az kitapogathatlan, kiről az embernek csak közelítő nyomok és sejtítés vannak birtokában. Az illy kitapogathatlan élet- és világtalányt Goethe „*daemonisch*“ névvel szokta nevezni; illy daemoni természet valának: Napoleon, Nagy Fridrik, a' weimári Ágoston Károly“ (II. 298—302). Nem helytelen itt előhozni némelly nyilatkozatait az emberi társaság' fontos érdekeiről. Mindenek előtt ide tartozik azon szép hely a' szabadságról, hol a' többek közt így szol (I. 306, 307): ha anyi szabadsággal bír valaki, hogy egészségesen él 's munkáját folytatja, már elég, annyival pedig könnyen bír mindenki. És ekkor csak bizonyos kötések alatt vagyunk szabadok, mellyeket teljesítenünk kell. A' polgár oly szabad mint a' nemes, mihelyt azon határok közt tartja magát, mellyeket isten, az ő rangja által, mellyben született, neki kimutatott. A' nemes olly szabad mint a' fejedelem; mert ha az udvarnál csak kevés szertartásokra ügyel, ahhoz hasonlóan érezheti magát. Nem az tesz szabaddá, hogy semmit sem ismerünk el fölöttünk, hanem épen az, hogy valamit tisztelünk a' mi fölöt-tünk van“. Ezen nézetéből ítélhetni meg az ő gyakori nyilatko-zásait, mellyek a' könyvben több helyeken előjönnek, mellyek ugyan sok évi tapasztalásból elvonottak; de napjainkban pedantok nak 's avultaknak tetszenek. Egyébhez képest kevés poli-ticai jó itt elő, noha a' tudósító' egyes nyilatkozásaiból kö-vetkeztethetni, hogy Goethe nem ritkán beszélt arról. A' hol illyen jó elő, mint Capodistriásról, az Írhoniak' felsza-badításáról (II 91, III 149), vagy a' koresemények' vizsgá-latában közönségesen (I 118) ítélete mérséklett és értelmes. Így szol több helyeken Napoleonról is (II 104, 105, 113; I 113—116).

II., *Goethe munkái felől*. A' mi főleg az egészséget illeti, úgy találjuk, hogy Goethe írói adományairól örömet beszél, fiatal évei műveire idegenkedéssel sohasem gondol vissza (I. 131). és örömet adogatja elő terveit és a' körülményeket, mellyek közt ez vagy amaz könyve iratott. Fontos e' következő nyilatkozása Eckermannhoz: „Kedves gyermek, valamit közlök Önnel, a' mi Önt legottan sok dologból kisegíti, és a' mi Önnek egész életében használand. *Az én holmim nem lehet népszerűvé, a' ki azon gondolkozik 's arra ügyekszik, tévedésben van. Azok nem a' néptömeg' számára iratvák, hanem csak egyes emberekére, kik valami hasonlót akarnak és keresnek, kik hasonló iránynak indultak.*“ (II. 34. Különös előszertet tűnik ki Eckermann' iratából a' természettudományi munkák iránt. Goethe korán sem sajnálja, hogy ezekre ötven éves életet szentelt; ha az nem történik vala, mond I. 336, talán féltuczet szomorújátékkal többet irtam volna, arra pedig utánam elegenden fognak találkozni. Ugyanezen helyen állítja, hogy a' természettudományokban mindenfelé meglehetősen próbát tett, de még is mindig olly tárgyakra ügyekedett, mellyek őt földileg környelék, 's mellyek érzékei által közvetlenül észrevetethetének; mellyre nézve az astronomiával soha sem is foglalkozott, mert itt számszámokhoz, számolásokhoz és mechanica'hoz kell folyamodni. De a' természettudományokban ügyekedete nélkül nem fogta volna ismerni az embereket a' minémük' azok. Mert minden más dolgokban minden más hajlékonyabb 's ingadozóbb; de a' természet nem érti a' tréfát, ő mindig való, mindig komoly, annak mindig igaza van, a' hibák pedig és tévedések mindenkor az emberek' számolásaiban vannak (II. 68). Színtanítványa és módszere felől, valamint ellenkezőiről is több helyeken bőven szól, mint I. 330—332, 334—336; II. 44—46; fűvészi vizsgálódásai felől beszél I. 336; az ásvány- és légkőtanról II. 66. 67. 's másutt; csak osteologiai tanulmányai felől alig emlékezik. Ezekután leginkább *Faust'* II-dik részéről van szó, annak eredetéről, tervéről és összefüggéséről, egyes jelenetek' és személyek' motivalásáról biztos Eckermannjával a' legvidorabb kedélyben mutatkozik (I 228—316; II 170.—173). A' *Wahlverwandschaft* felől mondja Goethe, hogy abban egy vonás sincs, melly meg nem történt volna, de egyvonás sincs úgy, mint megtörtént (II 60. 118), annak Solgertóli criticáját helyes észrevételekkel kíséri (I 311), és említi, hogy a' boldogult Reinhard sokszor csudálkozott azon, hogy ő a' házasságra nézve olly szigorú elveket állít, miközben minden egyébről olly engedékenyen gondolkozik. „*Hermann und Dorothea*“ felől úgy ítél Goethe, hogy az nagyobb költeményei közül csaknem egyetlen, melly neki örömet szerez, 's mellyet a'

legbensőbb részvét nélkül nem olvashat. Különösen tetszik neki deák fordításban, de Töpfer' színi dolgozata nem (I 194, II 59). A' „*Bürgergeneral*“-t a' maga idejében jó műnek tartja, melly neki nem kevés vidám estvéket szerzett (II 47); *Gross-Cophta* felől pedig azt mondja, hogy nem volt könnyű egy reale factumot először költőivé, aztán drámaivá tenni (II 272); *Egmont*nak a' színpad' számára Schiller által lett átdolgozását ugyan nem eléggé alkalmasnak látja, de Schillerre hagyta; mivel ő akkor más dolgokkal mélyen foglalkozott. Némelly egyes költeményeiről is heceses történeti jegyzetek vannak itt lerakva, valamint *Wilhelm Meisterről* (I 194), a' kitünőleg úgy nevezett *Novellákról* (I 286. 299—304, 319) és a' *Wanderjahren*-ről. A' *Xeniák*-ról megjegyzi Goethe (I 195), hogy a' Schilleréi élesek és ütők voltak, az övéi ártatlanok és csekélyek, és boszongodik a' Németek' philisteusságán (II 42), kik a' felett czivakodtak, melly distichonok vannak Schillertől, mellyek ő töle. „Mi — úgy mond — sok distichont együtt készítették; gyakran én adtam gondolatot, Schiller tetteversbe; gyakran megfordítva; gyakran Schiller csinálta az első, én a' második verset“. Érdekes dolgok mondatnak még az Eckermann szerkeztette *Wahrheit und Dichtung* felől, valamint az originalis Behrisch (II 175—176. 178) és Goethe' szerelmi kalandjai felől Sesenheimban (II 188).

III. *Goethe különféle társasági, tudományos és szépművészeti dolgok felől.* Ide tartoznak az idős' s' ifjabb írók közötti viszonyról való reflexiói (I 53. 106); az írók' átirányáról, midőn 1825-ben egy ifju tanuló Goethehez ment Faust' második része terveért, föltétele levén azt az ő részére kidolgozni (I 207—213); a' történeti criticáról (I 224); a' világtörténeti tárgyakról a' költészetre nézve, hol *Goethe* az angol történet felől azt itéli, hogy az költői előadásra igen alkalmas, mivel az valami derek és egészséges, annál fogva egyetemi, melly ismétlődik; ellenben a' francia történet kevésbé az, mert ez csak egy életszakot ad elő, melly nem tér vissza újra. Továbbá különféle írók' és nemzetek' írásmódjáról (I 151), a' görög és római történetről, a' hol *Goethe*' nyilatkozásai (I 168) valóban kissé paradoxak: „A' római történet ránk nézve tulajdonképen elhunyt. Sokkal emberibbek lettünk, hogy sem Caesar' diadalai bennünket ne bán-tanának. Így a' görög történet is kevés kedvest nyújt. A' hol e' nép kül ellenségek ellen fordul, nagy ugyan és fénylő; de a' státusok' eldarabolása és az örök beháború, midőn egyik görög a' másik ellen fordítja fegyverét, annál tűrhetlenebb. Aztán saját napjaink' története is nagy és fontos: a' lipcei és waterlooi ütközetek olly hatalmasan állnak fenn, hogy amazoknál a' marathoni és más hasonlóknak könnyeden homály-

ba borúlnak. Egyes hőseink sem maradtak hátra: a' franczia hadvezérek és Blücher és Wellington teljes joggal a' régiék mellé helyeztethetnek.“ — Végre említjük még a' vizsgálódásokat az ó német vagy goth ízlésben való szobaelrendelésről, melyet Goethe eine Art von Maskerade-nak nevez, melly az eleven nappal ellenmondásban áll (I 294); a' történeti charactereket költői öltözetben (I 327—330); megfogását a' classicus és regényes költészetről, melly eredetileg Goethéből és Schillerből indult (II 203). A' Rubens', Raphael, Claude-Lorrain', Ostadei Adrian', Neureuther' 's mások' becses főtéményeiről 's rézmetszeteiről, a' Delacroix' párizsi könyomatairól, gipsznyomatokról és szép építészetről itt ott sok érdekes, és az új német festészekről némelly fontos szó van mondva. Így a' Mozart' és Rossini' operáiról, sőt a' portici némáról is (II 309), a' mint ezek a' weimári színpadon előkerülének. Hogy ezen színház, mellyre nézve Goethe olly rendkívül sokat tett, és ez által a' német színészetre nézve általában olly nagy jelentésű férfiú lett, az előttünk fekvő beszélgetésekben említetlen nem marad, vártuk. Így említetik, hogy neki tulajdonképen csak addig volt valódi érdeke a' színház iránt, míg arra gyakorlatilag hathatott. „Örömem volt — folytatja — az intézetet magasb fokra emelni; azért az előadásnál kevésb részt vettem a' darabban, mint inkább arra vigyáztam, vallyon a' színészek jól viszik-e dolgaikat vagy nem (I 242—253). Másutt (I 156) azt mondja, hogy színigazgatása' ideje alatt némi jó darabot írhatott volna, de még is, ha jól meggondolja, azon idejét nem sajnálja. „Minden hatásom' 's munkámat mindig csak symbolicusnak néztem, 's igazán ítélve, nekem mindig volt, fazekat csinálók-e vagy tálat.“ Mostanában úgy mond I. 269, a' vendégszerepek lennének egyedüli mód a' német színház' fentartására.

IV. *Goethe a' megholtak és együttélők felől.* Ezen rovatban a' németek közül SCHILLER, a' külföldiek közül BYRON leginkább kitűnnek. A' mi főleg Schillerről mondva van, szeretettel tölti kebleinket Goethe iránt, ki a' német nemzet' e' kedvenczének olly gyöngéd emlékezetet és érdemei iránt olly általános elismerést szentel. „Ő született költő volt és épen olly nagy a' théasztal mellett, mint nagy lett volna a' statustanácsnokok közt“ (I 380, II 11), majd ismét: „Schilleren büszke volt minden és nagyszerű, de szemei széldék valának. És minő teste, ollyan volt lelki tehetsége is. Merészen belekapott valami nagy tárgyba és vizsgálá' 's megforgatá' azt ide oda és megnézé imígy amígy 's bánt azal imígy amígy. Ő tárgyát mintegy csak kívülről nézte meg, a' belsőből való lassú kifejlődés nem az ő dolga volt. Minden nyolcz naphan más volt ő és tökéletesh; ha ismét lá-

tám, mindenkor előbb haladni tapasztaltam őt olvasottságban, tudósságban és ítéletben. Levelei a' legszebb emlékek, mit tőle bírok, és irományai' legjelesbjei közé tartoznak. Utolsó levelét ereklye gyanánt tartom kincseim közt" (I 196—198). Más helyeken előadja Goethe, mint vonúl el a' szabadság' eszméje Schillernek minden darabjain (I 306—308); sajnálja, hogy olly rendkívüli tehetségű férfiú philosophi tépelődésekkel kinozza magát, mellyek rajta semmit sem segíthetnek (I 88). Sok példából bizonyítja, hogy Schiller színművi költészetre született talentom, és a' motivalásról keveset akart tudni, a' mit ő (Goethe) szeretett (I. 197), a' legnagyobb örömmel nyilatkozik Schiller' *Wallenstein*járól (189), de *Fieskóról* 's a' *Haramiakról* is (I 295—298). „Schiller — mond — tettetheté magát, mint akará; nem tehetett ő semmit, hogy az sokkal nagyszerűbben ne ütött volna ki, mint az, a' mi legjobb az új tragicusokban (1827-dik év); sőt ha Schiller körmeit elvágá is, nagyobb volt, mint ezen urak.“ — Továbbá sok becses dolgokat beszél együtt-munkálásukról; megvallja, hogy Achilleist 's több más balladákat Schillernek köszöni (II 196), a' miért ez az ő elbészéléseiből a' svájczzi hegyek' ismeretét vevé (I 315); világosítást ad a' Wallenstein táborán való együtt dolgozásáról, és hogy a' Capucinus' predikációja nem ő tőle van, hanem Schiller azt nagy ügyességgel az Abraham a' Sancta Clara' beszédéből szedte össze (II 546) és mondja, hogy a' publicumnak húsz év óta nem kellene azon harcolni, mellyik nagyobb, Schiller-e vagy ő? inkább örülnie kellene, hogy mindenütt akad egy pár legényi, kik felett harcolhatnak (I 221).

A' korábbi idők' német írói közül KLOPSTOCK és HERDER (I 165) nagy tisztelettel említetnek; *Lessinget* „der grösste Verstand“nak nevézi (I 195, 340); *Wieland*ról mondja Goethe, hogy egész felső Németország neki köszöni írásmódját. *Bürger*' pályája az övétől sokkal inkább különbözött, és a' publicum az ő szembetünő tehetsége által jobban megvolt nyerve, mint sem neki oka lett volna egy versenygő' tulajdonságaira törekedni, a' ki egyébiránt ő rá nem tartozott (I 220). *Merkről* azt mondja Goethe, hogy ők ketten együtt úgy voltak, mint Faust és Mephistopheles, de ő noha csudálatos, még is igen fontos és sokoldalú ember volt, kiről több bélyegző vonalmak hozatnak elő (I 167, II 73. 328—332). *Tieck*ről így szól: „Ő egy nagyfontosságú talentom, 's rendkívüli érdemeit senki sem ismerheti úgy, mint enmagam; de ha őt önmaga fölé emelni 's mellém helyezni akarják, ez hiba. Ezt egyenesen kimondhatom, mert mit tartozik az én réám, én nem teremtettem magamat. Épen olyan, mintha én magamat Shakespearehez akarnám hasonlítani, ki szintúgy nem teremtette magát, a' ki pedig még is csak ma-

gasb fajú lény, kire föltekintek 's kit tisztelnem kell" (I 143). HUMBOLDT SÁNDOR egy sokcsövű kúthoz hasonlítatik, hol mindenütt csak edényt kell alátartani, 's mindig megújítva 's kimeríthetlenül buzog előnkbe (I. 260). — *Kant* a' legderekabb német philosophnak mondatik (I 252), kinek tanítmánya tovább hatva tűnt elő és a' melly német műveltségünkbe legmélyebben hatott. *Talvj*-ban dicséri Goethe a' férfiúi szellemet, melly minket a' szerb világba vezet (I 187). *Tiedge* kevezőleg itéltetik meg (I 129); *Immermann*' talentoma magasztaltatik (I 98); *Zelter* láng elméjünek 's nagyának mondatik (I 358). *Platen* úgy rajzoltatik, mint igen jeles character, gazdag műveltséggel, szellemmel és találó elmével; csak meg nem bocsáthatja Goethe egy olly férfiúnak, hogy ő Roma' és Nápoly' nagy vidékén a' német literatura' hitványságait el nem felejtheti, 's ohajtja őt boldogtalan, polemicus irányából kigyógyúltan látni (I. 96. 141; II 261). *Iffland* és *Koczebue* népszerű tehetségeknek neveztetnek, az utóbbi' darabjai közül a' két Klingsberg dicsértetik (I 67. 140). *Uhland*' balladájiban Goethe jeles talentomot ismer meg és az ő népszerűsége' alapját; ellenben egyéb költeményei neki nem tetszenek (I 64). Ennek másoktól annyira magasztalt politicus irányát is gáncsolja. „Tartsa Ön szemmel, monda egynehány nappal halála előtt, a' politicus fölémészti a' költőt. Tagja lenni a' Karoknak, és a' naponkénti zsúrlódások 's felindulások közt élni, nem költő' gyöngéd természetéhez való. Énekléseinek vége lesz, és az bizonynyal sajnálandó. Vannak Svábországnak számos férfiai, kik elegendően oktatottak, jóitéletűek, jelesek és készek a' Karok' tagjaivá lenni; de olly nemű költő mint *Uhland*, csak egy vagyon" (II. 359). Az újabb német literatura' iránt sem olly idegen Goethe, mint itt ott szemére vetteték (I. 69); csak azt gáncsolja, hogy az ifjabb költők' nagyobb részének subjectivitása nem eléggé feltűnő, objectivitasban pedig a' tárgyat nem tudják feltalálni (I 169); aztán az ifju költők' javítására ő semmit sem tehet, mert azok neki mindig már nyomtatott darabjaikat küldik, holott ha a' tervet közlenék, némelly észrevételeket adni képes lenne (I 243). Ha ő néhol az új literaturáról azt itéli, hogy az úgy tele van írva és mocskolva, hogy az embernek nincs kedve rápillantani, és az értelmes ember nem tudja, hová kellene még valamit rajzolni. (I. 74); vagy, hogy az tarka, és min'énik költőben megvan az eredetiség' szerencsétlen dühe, és tudósaink magokat elkülönözik 's elszigetelik (II 110); ha másutt (I 195 's a' t.) a' szerb dalokat dicséri, 's továbbá azt véli, hogy illyen és hasonló népköltészetből, valamint az ó német setét időkből is (még is II. 92 l. a' *Niebelungen*-t olly épnek 's dereknek tartja mint Homért) kevés nyereségünk van (II

13, 14); akkor ezek minden esetre ellenmondásoknak tetszenek. De ilyenek gyakran jönnek elő e' könyvben, mint *Eckermann* úr még előszavában XII l. említi. Hanem ezeket könnyen felvilágosítja a' szempont' különfélesége, mellyben Goethe vizsgálódásaikor volt, és a' csaknem tíz évi idő, melly alatt ezen beszélgetések tartattak, midőn alig történhetett másképen, mint hogy egy korábbi nézetre idővel ellenmondás következzen; sőt ebből a' Goethe' szellemének mozgása tetszik ki.

A' francia, angol és olasz literaturáról Goethe mindenkor nagy részvéttel szól, midőn, mint II. 15, 110. l. az újabb németet keményen itéli meg; sőt még a' szerbtől sem vonja meg figyelmét; egy chinai regény is kellemesen mulattatá (I 187. 322). *Byronról* igen sokszor van szó. Goethe egészen teljes volt vele; ennél fogva róla műveiről és talentumáról sok igen érdekes nyilatkozások jönnek elő (I 191. 200—207. 248. 254. 362—365), mint ez (233. l.): Ha Byronnak alkalma lett volna mind azt, mi az oppositoból benne volt, a' parlamentben ismételt nyers előadások által kibeszélni, mint költő sokkal tisztább lenne. De így, midőn parlamentben alig jött szóhoz, mind azt, mit nemzete ellen szívében viselt, magában tartotta, és annak kiadására nem volt egyéb módja, mint költőileg kidolgozva kibeszélnie. Ezért Byron' negativ hatásainak egy részét *elnyomott parlamenti beszédeknek* szeretném nevezni, és úgy vélem, alkalmas nevet fogtam volna nekik adni.“ — A' ki még *Walter Scottot* nem szereti, Goethe' szava által kell megszeretnie: „De úgy-e, *Walter Scott' Fair maid of Perth*-je jó! — Ez van elkészítve! — Ez már műv! — Az egészben biztos elintézés, — részleteiben egy vonás sincs, melly célra ne vezetne. És mi csoda körülményesség úgy a' dialogban, mint a' leíró előadásban, mellyek közül mindenik jeles“ (II 15). Különös érdekekkel megy végig ezen regény' egyes jelenetein (16—18. 26. 27.); de *Waverleyt* még főlebb becsüli (28), dicséri *Ivanhoét*, mellyben egy egészen új saját törvényü művészetet fedez föl (302 l.), aztán *Rob Roy*-t 's másokat (304—308 l.) — *Shakespeare* ezüst tálczán arany almát ad nekünk: ő nem színiköltő, színpaddal ő soha sem gondolt, melly az ő nagy szellemének igen szűk volt, sőt az egész erkölcsi világ is szűk volt neki (I 251. 131—235). Így az újabb időbeli angol criticusokat és *Carlyle'* szeretetét a' német literatura iránt (I. 370. II. 32) dicséri 's nagy örömét mutatja azon, hogy az ifju Angolok szorgalmasan tanulnak németül (I 180). Nem kevésbé örül Goethe a' német literatura' Franciaországba való behatásának is (I 169. 273); becsültetnek *Coussin*, *Guizot*, *Villemain* (II 71. 98), és a' *Globe'* dolgozó társai is (II 32. 71). *Voltaire* és *Diderot* felől a' közönséges

ítéletektől némileg különváló szavak mondatnak (II 49—51. 66. 323). *Molière*-t nagy, tiszta embernek nevezi (I 241. 251). *Victor Hugo* elhatározott talentom, kire a' német literatura befolyással volt (I. 276). *Béranger'* dalai tökéletesek 's ezen nemben a' legjobboknak nézetendők; de a' zabolátlan mód, mellyel királyt, országot és békes polgárérzelmet megtámad, fenytéket érdemlett (I 315. II 92). Az olasz *Manzoniban* hosszas beszéddel dicséri az ő költészete' méltóságát és derékségét, történeti ismereteinek ügyes használatát, a' helyiség' rajzolásában csudálandó pontosságát, rövideden „ő született költő“ (I. 326. 375. 378. 380).

E' szerint a' gazdag vendégségnek, mellyet a' részvevők' számára ügyes kéz készített, áttekintését adván, hogy beszédünkben nyugpontot leljünk, ide tesszük még *Eckermann* úrnak bezáró szavait. „Más reggel *Goethe'* halála után mély vágy fogott el engem, az ő földi hüvelyét még egyszer látni. Hú szolgája, *Fridrik*, felnyitá előttem a' szobát, hová tétetett. Hátára nyújtóztatva nyugovék mint aluvó; mély béke és szilárdság uralkodott az ő fönséges-nemes arczának vonalmain. A' hatalmas homlokban még gondolat látszott nyugodni. Ohajték egyet hajának fürteiből, de a' tisztelet akadályozott azt levágnom. A' test meztelen fekvék, fehér lepedőbe takartan, közel hozzá nagy jégdarabokat raktanak alá, hogy épségben tartassék meg, míg lehet, *Fridrik* szétbontotta a' lepedőt, én pedig bámulék ezen tagok' isteni pompáján. Egy tökéletes ember fekvék nagy szépségben előttem, és az elragadtatás, mellyet ezen érzék, elfeledtette velem egy pillanatig, hogy a' halhatatlan szellem illy hajlékot elhagyott. Kezemet szívére tevém — mindenütt mély csend vala — és elfordultam hogy visszatartott könynyeimnek szabad folyást engedjek.“

A' könyv' külső kikészítése megfelel belső becsének.

Allg. Lit. Zeit. (212. 213—1836.) szerint Sz. D.

FRANCZIA TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLÉSEI. 1836.

28-dik *Novemberi ülés.* *GEOFFROY S. HILAIRE* u. a' *Reybaud* u. által írt egyiptomi expedítio' tudományos és literaturai historiájáról tudósít. E' munkában az eddigi közlemények öszvesen adatnak elő. G. u. egyszermind egy egészen

új theoriát ad elő, melly szerint az Egyiptomiak piros granit-obeliskjair' fölállításával csak a' Nilus eránti tiszteletök' jelképének áldoztak azért, hogy az a' pyeneni granit korlátan is termékeny győzedelmet vett. Az Academia hallgatja ARAGO úrnak a' 13-dik novemberi (1836) csillagorúkról (asteroides) vett levelekből adott számadását. GERON DE BUZAREINGUES úr közöl egy értekezést a' kültenyvesek' (növények. Exogena) vastagodási növéséről. Egy előbbi munkában a' szerző megakará mutatni, hogy ezen növés a' bélyi sugarak' (radii medullares) közepfúto tenyészésének fogantja. Ez új értekezés ezen nézet' kifejtését foglalja magában 's több új, ezt erősítő észrevételeket mutat elő. DUHAMEL úr egy jegyzéket olvas a' részi külözésű (differentia) egyenlítések' egyik rendének egészítéséről. Ugyan ő olvas egy más jegyzéket a' nyirettyű' (hegedűvonó) hatásáról. Abból a' világlik ki, hogy a' nyirettyű' hatása alatt levő húr adta hang ugyan az, ha mind a' nyirettyű a' húron mindég vonatik is azzal, mellyet ad, ha a' húr természetü fekvéséből eleve kimozdítatván, szabadon magára hagyatik. DAUSSY úr egy értekezést nyújt be a' guyani tengerpartok' apárjáról. Ennek az éjszaki Fok' különböző pontjain nyugot és keletfelé fölvelt jegyzéke azt mutatja, hogy az éjszaki Fok' (cap Nord) vidékén az apár' magassága tetemesen nagyobbodni találtatik. DELAMOTTE úr egy a' tagok' csonkolására használandó kétszerű lemezű eszköznek leírását és rajzát nyújtja be. A' két lemez ugyan azon terűre (planum) néz, és midőn elhelyeztetve vagynak, fogacsolt széleikkel néznek egymásra; egy kétszerű toll közelíti egymáshoz e' lemezeket megtartván széleik' közegyenét 's a' csont' elvágása egyszersmind két ellenes ponton történik. GOULET-COLLET úr kiegészíti egy arteszi kűtfúráshoz tartozó készülét' leírását. LARTIGUE úr korvett kapitány egy jegyzéket nyújt be a' tengeri folyamoknak a' légkör' állapotjára való befolyasokról. L. u. kifürkészte, hogy az apártól függő folyamoknak érezhető befolyások van a' mi légkörünkre; és őszerinte a' folyamok' irányjának változása rendszeren a' szél' erejében, a' surramban (rumb, rhumb-compasszi szélvonal) honnan ez fűv, vagy az ég' állapotjában különbötséget hoz elő. A' lillei jótevő intézet' tagjai értesítenek a' kocsonya levesek' használatáról, mellyek a' betegeknek, a' gyermekágyasoknak 's lábadozóknak adatnak. GOEFFERT úr breslauri Professor jelenti, hogy az ásekony növények' természetü körüli fürkészei, földalálására vezették egy útszernek (methodus), melly szerint az állati és növényi állományokat földi és bányi (metallicus) állományokká változtathatni a' nélkül, hogy szövetük 's szerkezetük elmásítatnék. Ezen változás eszközöltetik egy eléggé töményes olvadék' segítségével által, mellyben a' létszeri testek addig áznak, mig az

olvadék azokat eléggé áthatotta. Most azokat jól élénk tűzbe téven a' létszeri szövet elrontatik 's e'kép' a' földi vagy bányai állomány a' növény állatnak melly próbául szolgált, alakjában tűnik elő. DUMONDIN úr bemutatja a' liggatott Pöfetegek' 22 fajainak rajzolatit. Egyszersmind több szemlélményeket közül, mellyekből kiviláglanék, hogy sem a' Pörkéken (Eschara), sem más sejtes Pöfetegek' akármellyik kifejlődési időszakában elszigetelt életet megengedni nem lehet. MURAND úr magának tulajdonítja SALA úr ellen a' napi és éji telegraphok' említése elsőbbségét.

5-dik Decemberi ülés. BIOT úr a' 13-dik novemberi csillagorok' időszaki tüneményéről mérnöki elmelkedést nyújt be. ROUX úr számol genevai MAUNOIR úr' értekezéséről, melly a' hályog-műtétel elnem sülésének okait 's azok' kikerülése módjait tárgyalza. M. úr mint általános útszert a' kihúzást fogadja el. Azon esetek, mellyekben a' lesüllyesztés előbbeséget érdemel, szerinte kivételi esetek. R. u. számos adatokkal bizonyítja és támogatja Maunoirral egyetértését. DUMERIL úr tudósít ROBINEAU DESVOIDY úr' több értekezéseiről, mellyek 1. két faj, a' méhek' szaglár (Osmia) neméből, melly fészket az üres csigákban rakja. 2. Némelly adatok a' Sapygeák' történetéből, mellyeket Latreille és Lepelletier-Saint-Fargeau uu. elősdi rovarának tartanak, a' mit D. u. is bizonyít. 3. A' borz' több elősdi rovarai. 4. Egy kétröpű rovar, mellynek alakja elősdiileg a' Bonga Méh (Hummel) testében lakik, mellyet D. úr a' *Conops auripes* neve alatt ismeretes új fajtához tartozónak jelez ki. 5. A' mézelő Méhnek (apis mellifica) egy új kétröpű ellensége t. i. az *Asilus*' egy faja, mellyet Fabricius „*Asilus diademanak*“ nevez. 6. Egy új légy, melly a' liliumfélékben él 's mellyet a' szerző *Herbina narcissi*-nek nevez. 7. több két röpűek vagy legyek, mellyek a' borz', denevér' és menyét' emészteteikben élnek 's a' szerző szerint eddiglen a' természetvizsgálók előtt ismeretlenek. BLAINVILLE úr tudósít *Deshayes* úrnak azon értekezéséről, melly a' Belemnites (nyilor) nemet (eddiglen a' hajdantani-palaeontologicum dolgok körüli legújabb dolgozatok' folytában ismerettest) érdekli. A' szerző e' következményeket állítja elő: 1. a' nyilor' állatjának háta kétség kívül terület, teste csucson végződött 's egész körületén, mint a' Sepiáknál uszanyokkal környezett volt. 2. hihető hogy csigája a' Sepiák', különösen a' tízlődörű és csimpesztelen Fejlábuak (Cephalopoda) öszkötését mutatta; az állatnak is hasonlókép a' mozgási és kapaszkodási függelékekben azon két nembeli állatok bélyegeinek öszkötését kelle mutatnia. 3. Meglehet, hogy a' nyilor' állatja, ámbár az elvult rekeszelve, egy tízlődörű, a' most ösmertekhez hasonló fejlábuhoz

tartozott. STURM úr 46 szóval a' mérnöki osztálynál AMTÈRE úr helyébe választatott.

12-dik *Decemberi ülés.* FLOURENS úr egy értekezést olvas a' bőr' színezetéről az indus, szerecsen és öszvérdnél (mulatte). — LARREY úr némely nevezetességeket közöl a' mejjgeny mütételét érdeklőket. GEOFFROY S. HILAIRE ISIDOR úr benyújt egy értekezést a' teratológiának *) az anatómiai és zoológiai tanokkal viszonyairól. Az Academia CORIOLIS urat az elhunyt Navier úr helyébe a' mechanikai osztálynál tagnak nevezé ki. PAYEN úr olvas egy jegyzéket a' faragott és durva márványok' vörös foltjairól; TURPIN úr pedig egy másikat ezen vörös állomány' vizsgálatjáról. PAILLETTE úr egy írómányt nyújt be némely sokszeri ösztételű ásványokról és a' villanyos-chemiai tűneményeket illető szemléleteiről, mellyek az ásványi fajok' képzését tárgyzzák. A' szerzőnek célja megmutatni, hogy sok olvadhatatlan, jegőcziült vagy termetlen (amorphus) savak az érczerek' belsejében chemiai egyszerű, vagy villanyos-chemiai viszhatások által, ezen érczerek' képzése után, képződtek. DUBREUIL úr benyújt egy értekezést a' különböző emberi fajták' fejének boncztanai tanúlványáról; igyekszik megmutatni a' fejtől vett csonttani bélyegek' fontosságát, mellyek az emberi fajtákat, azok' különbözését 's vegyületöket ösmertetik meg. CAGNON és LEROUX uu. értekezést nyújtnak be a' Lepidine-ről, mint új lázelleni szerről. BOUSSINGAULT úr fürkészeteit közli az azot' mennyiségéről az álgyú' töltésében. JAUME-S. HILAIRE úr bead egy értekezést egy chemiai compositióról, mellynek készítése' titkát magánál tartja. Ez minden férgeknek és rovaraknak veszedelmes, a' növényeknek pedig kedvező. DUBLAR úr egy értekezést intéz egy új eszközzel, mellynek segítségével mester nélkül lehet írni tanulni. ADRIEN úr utódja a' lithographia' föltalálójának SENEFELDERnek, kinek neve egykor a' Guttenbergének méltó társa leend, egy levelet intéz, a' metszeteknek a' köre lehető áttételéről; azt mondja, hogy Senefelder nem ott állapodott meg, hogy az áttétel' neve alatt csak azon munkát jegyezne ki, mellyet ellenpróba (contre-épreuve) névvel jelelt meg; hanem eleitől fogva, sajdítván az általa teremtettt művészetben a' fő elvet, a' lithographiáról írt nagy munkájában azt jelenté, hogy ezen munkálat hihetőleg legfontosabb találmányában és hogy a' kétségen túl elég próbáit adta annak, hogy a' legvégzetebb metszeteket végetlenül lehet a' lithographiai áttétel által sokasítani. LOISELEUR DESLONGHAMPS úr hiszi, hogy egy egyszerű és olcsó módot talált föl az olly gyümölcsök' megtartására nézve, mellyeket általában nem igen lehet megtar-

*) Csudatan.

tani; 's azt azonnal közli, mihelyt sikere be lesz bizonyítva. ERRIES úr véli, hogy ő egy közönséges csigában egy kis a' csigahéjhoz ragadó gyöngyöt talált. Brüsseli JOBARD úr közöl egy furcsa kivonatot Van-Hoorn és Van-Kampen követtségi tudósításaikból, mellyekből kiviláglik, hogy a' XVII-dik század' közepén Chinában fűrt kutak voltak és a' gas hydrogenium carbonatumot házilag használták. DUPUIS DELCOURT több érdekes szemléleteket közöl Green és Gye uu. nagy léghajóokról; 's kiváltkép' hogy azon fogat, melly szerént ők a' kaucsukot a' léghajó' horgonyához a' végett használják, hogy azzal azt önkényileg megállíthassák, nem új, mivel ezt már a' czethalászatnál is a' hirtelen rázódás' megakadályoztatására használták. Azt véli különben, hogy a' léghajósoknak a' horgony csak gyenge segédjök leend, mivel nehéz lessz azt a' földbe haraptatni; azt teszi hozzá, hogy a' léghajó' nagysága csak pénzbeli kérdés, 's hogy a' Montgolfieré 's másoké még nagyobb volt annál a' mi most figyelmet gerjeszt.

19. *Decemberi ülés.* DUMERIL úr tudósít a' ROBINEAU DESVOIDY úr által talált alakokról, mellyek t. i. az ember' beleiben éltek. Ugyan ő igen kedvező tudósítást tesz DUFOUR LEON úr fürkészeteiről, mellyek a' rovarak' belsejében talált elősdi alakokat érdeklik. BEAUTEMPS-BEAUPRÉ tudósít a' Marion Dufresne úr által 1768-ban föltalált, Mahé szigetek' történeti naplójáról. Abból kiviláglik, hogy a' seychehelli szigeteket legelőször 1742-ben két kis hajó látogatta meg az Ile de France-ról. PUISSANT úr olvas egy jegyzéket a' trigonometria spheroidicanak igen egyszerű alkalmazása módjáról a' déllő (meridianus) egy ívének meghatározására azt igen nagy háromszögökkel mérvén. GEOFFROY-S. HILAIRE ISIDOR úr igen ajánlólag szóll Werner úr illy című munkájáról. Atlas des oiseaux d' Europe (Az europai madarak' képei), melly Temminek ur' kézikönyvéhez tartozik. G. S. Hilaire úr gondolatokat olvas a' csudatanrol (tératologia). DUREAU-DELAMALLE úr benvújtja Kis-Ázsia' földabroszát, mellyet Texier úr küld, mint utazásait 1834,-5-6-ba magában foglalt; még az Europaiak 800 mf. nem vizsgáltak meg. DUTROCHET újabb szemléletet közöl a' szurkos fenyv' (pinus picea) tőkéjében az átinerői növekedésről; a' fát levágták 1743-ban és 1836-ban tőkéje még tele volt étellel. D. u. a' levágot darabban 92 réteget talált, a' melly öszvesen 5 centimetryni vastag volt; a' régi fa egészen elenyészett a' rothadás következtével 's ennek helyébe följléről egy a' későbbi növés által támadt csucsorodás ferdült be. WARDEN úr jelenti, hogy louisvillei Johnsten D. igen nagy mennyiségű kukoriczát 5—6 lábnyi mélyen az Ohio' és a' Halfolyam' hosszában talált légyen. LAIGNÉL úr egy öszhasonlítást intéz a' vasutak-

nak az ő rende szerinti bordáiról azokkal, melyeket eddig általában a' közmunkáknál használtak. VAILLANT úr a' Bonite küldevényt kormányzó jelenti, hogy a' limai virány (Herbarium) melyet rosz karban gondoltak lenni, jól volt elreudelve és leírva egy Francia által 1789-ben és azolta két Spanyol által. Wilkinson úr a' thebei és djizehi gúlyák' (pyramisok') rajzainak mássát nyújtja be. DUMAS u. olvas egy értekezést az indigó' természetéről 's némelly ebbeli készítmények' igazi ösztételéről. GILGENKRANTZ úr a' mérnöktest 3-dik ezredebeli sebész közli azon furcsa szemléletét, hogy a' férjany (arsenicum) olvadatában egy növény a' Hydrochoris nemből támadott légyen. GAUTIER úr ajánl egy eszközt, aravalót, hogy a' kocsik föl ne dülhessenek 's a' lovakat, mihelyt' a' zablát foguk közé kapják, kifogni lehessen. A' Biztosság, melynek a' mathematicumok' nagy jutalmáért bejött idei munkák' vizsgálata volt átadva, jelenti, hogy nincs helyén azt elhatározni most, hanem ajánlja, hogy a' jövő 1838-dik évre kell halasztani. GUILLEMIN úr szemléleteket közöl a' kúphozák' (növények, Coniferae) közönségesen likacsosnak nevezett microscopicus edényein látszó létszerekről és ajánlja, hogy azok Aedemideknek neveztesse, mivel azok a' dudorodások' olyl fajtaí, melyeknek physiologicus szerepök kevéssé ösmeretes.

26-dik Decemberi ülés, 1836. BECQUEREL úr olvassa szemléleteit az állati részek' mérsékletéről. D' HOMBRES FIRMAS báró úr a' mezei gazdaság' osztályánál 35 szóval levelező tagnak választatott. POUILLET úr olvas egy hosszú munkát az emeltebb mérséklet' méréséről, egy légi tűzmérőről (pyrometrum)'s más készültekről. MORIN úr maga, POIBERT és DRION uu. nevében kéri, hogy munkájuk a' szilárd vagy lágy közepek' ellenállásáról, melyet a' tekörű testek' áthatásának ellenébe tesznek, vizsgáltsák meg. Ők tapasztalólag azt tudják megmutatni, hogy ezen közepek' ellenállása 1. arányos a' tekés test' nagy körének szerűjével (area) vagy a' benyomás' terjedelmével. 2. Egy második factorral, két terminusból ösztettel, melynek egyike állandólag nem más-tól függ, mint a' közep' szívosságától, a' másika, — arányos a' sebesség' köhével és a' közep' sűrűségével, — függ a' mozgékonyágtól és a' parányoktól (molécules). Ezen egyszerű törvényből ők practica formulákat következtettek az artilleriánál használandókat. — A' kereskedés' Ministere figyelmezteti az Academiát az ordonnance-ok új projectumaira, melyek a' gőz machinákat és hajókat tárgyazándják. EDMONSTONE TAMÁS úr Shetlandból jelenti, hogy ezen szigeten a' mostani időszak legnevezetesebb az éjszaki fényre néve, mivel már három hónap óta alig múlt el éj, melyben minden idommal és csillogással az magát ne mutatta volna. LAU-

RENT Aug. úr fürkészeteket közöl a' kámforsav' analysiséről, a' mit ő két hónappal végzett előbb mint MALACUTI úr munkája bemutatott. POIRÉE úr rajzokat közöl a' hordozékony vámról. GERVAIS PÁL úr Paris környéki édes vízben találtató három faj Habarczokról szól. CHARRIÈRE úr egy új eszköz' leírását közli. Ezzel a' testből a' beható más testeket ki lehet húzni 's az eszközt különböző esetekben alkalmazni.

2. *Januariusi ülés* 1837. CHEVREUL u. három értekezést nyújt be, mellyek a' festvényről (tinctura) chemiai fürkészeteket foglalnak magokban. Ezekben először igyekszik bizonyítani a' változásokat, mellyeket az általános tevők, mint a' tiszta víz, a' levegő, a' napvilág, és melegség tehetnek meghatározott környülmények közt, több festő anyagokban; ezután kifejti azon egyszerű erők' befolyását, mellyek e' sükert segítik. BIOT bemutat fehér narczis virágokat, mellyeket a' *Phytolacca decandra*' bihor nedvvével pirossá változtatott. DUMERIL úr tudósit COCTEAU D. kéziratáról, mellynek czínje: *Tabulae synopticae Scincoideorum*. Ebben a' Hüllők egy családjának gyík rende újonnan van classificálva, melly az előtt a' *Scincus* nemhez volt számítva. MONTAGNE úr olvas egy értekezést bonczolati és élettani tekintetben az őrdékről (hymenium), melly a' galóczafelekhen (*Agaricineae*) a' termékhoza hártya. M. u. munkájának sükere két nem' föllállítása 1. *Amanita*, Pers.; *Agaricus*, Montag.; *Russula*, Lk.; *Caprinus*, Lk.; *Gomphus*, Fr.; 2. *Lentinus*, Fr.; *Xerotus* Fr.; *Cyclomucus*, Fr. — GLUGE úr benyújtja *microscopicus* fürkészeteit az agyi rákban talált folyamról. Azon golyócskák, mellyekből az áll, még az agy' egészséges részében is találtnak. CONDORGIUS úr *Kephaloniából* egy jegyzéket küld az argostali örvényről, melly az előtt 3 évvel fődöztetett föl éjszak felé a' kikötőben. Ez minden vizet elszív 's e' végett egy malom mozgásra hozása végett használtatik. PEYTIER úr közli három évi meteorologicus szemléleteit, mellyeket Athénben szerzett. A' közép mérséklet 15°, 5 százf. Az esős napok' közép szama évenként 89. Görög ország' éghajlata változékony és szelíd. A' közönséges telekben a' hőmérő az o' alul ritkán száll, 's a' legnagyobb hidegekben 3—4° esik. A' magas hegyekben nincsenek folyvásti havak. A' Parnassus nem legnagyobb hegy Görögországban, ez harmadik, mivel a' *Guiona* 2511 m.; a' *Vardussia* 2492 m. és végre a' *Parnassus* 2459 m. Még eddig illy helyes meghatározással nem birtunk. Ugyan PEYTIER úr közli a' fölhők' magasságának

képét a' Pyreneusokon, melyet az 1826-dik év' nyarában szemlélt. Ő megösmerteti a' két napudvar' átmérőjét, melyet a' Bigorre csúcsán 2877 meternyi magasán szemlélt. A' kicsi 21°, 52', a' nagy 45°, 27' volt. HUMBOLDT írja, hogy ugyan azon nap (7 febr. 1835) a' magnestű Göttingában hirtelen szokatlan változásokat mutatott, a' mellyiken FELD úr Brauesbergen (keleti Poroszország) éjszaki fényt szemlélt, a' mi bebizonyítja Arago úr' észrevételeit, hogy az éjszaki fény, még azon vidékekre is, hol nem látszik, hat. Ugyan HUMBOLDT úr küldi az Ehrenberg által föltalált ásekony Ázaleknak az „*Amphicora sabellá*-nak képét. DUREAU DE LA MALLE az Inscriptiók' Academiájától közbenjárni kéri az Academiát a' kormánynál, hogy ő is az Algir belsejébeli küldeményhez mellékeltessek több tudósokkal a' kik a' meglátogatott helyek' geographiai fekvését meghatározhassák 's tudományos szemléleteket tehessenek, hogy e'kép' adatok gyűjtetvén azok a' régiakkal összehasonlíthatassanak. Az Academia CAGNIARD-LATOUR és DEMONFERRAND uu. a' *pyromètre acoustique* föltalálóinak jegyzékét veszi tekintetbe. Ez eszközzel a' magassági mérseket mathematice méretik meg. SAUSSAY egy példányt ad be egy calicotra nyomtatott újságból, azt téve hozzá, hogy ezen szövet minden előrekészítés nélkül alkalmas a' nyomtatásra. S. u. véli, hogy e' nemi nyomtatásnak használatos alkalmaztatása leend.

9. *Januariusi ülés 1837.* BECQUEREL u. olvas egy értekezést az electro-magneticus ballókálásról és az állandó folyású oszlopról. TURPIN olvas egy értekezést a' Cristatella mucedo Cuv. microscopicus vizsgálatáról. E' faja az édesvízi Habarcznak még eddig kevéssé ösmeretes. DUTROCHET szemléleteket közöl a' parafa természete- és kifejléséről. D. u. gondolja, hogy a' parafa, általánosan mint a' külső sejtszövet rétegeinek kifejlése által eredetnek lévén képzelve más eredetű, t. i. az képzeti a' bőrnek v. sejt takarónak közeprányi kifejlése által. D. u. azt véli, hogy a' többek között hibásan vétetnek parafa terméseknek az idős cser, szilés nyírfák törzsökein látszó szögletes héji dudorodások, mivel azok elhalt héji rétegek nem parafa. — PUISSANT úr Dureau de la Malle úrnak azon ajánlatára, hogy astronomiai szemléletek végett ő Algierba küldessék, azt jegyzi meg, hogy 1830 óta egy kis mérnöki földleirő test csatoltatott az afrikai táborhoz. GEOFFROY SAINT HILAIRE úr közöl egy értekezést a' Sivatherium' új neméről, mely a' Himalaya déli oldalán a' Markanda völgyben találtatott. Ezen ősvilági állati maradékot a' Camelopardalis nemhez ajánlja csatolni. SEGUIER úr egy mechanicus lámpásról melyet ifju LORY úr nyújtott be, tudósít. Ebben a' mozgás, a' helyett, hogy áteresztve volna, mint a' Carcel lámpásban, egy réz szelenczén vagy

egy forrasztott darabon, közösül a' szivattyúival egy csőbe iktatott száraczka' segedelmével, melly csőnek felső vége az olaj színén följül emelkedik, alsaja pedig a' tartalék fene-
kén megy el, mellyel öszve van forrasztva. Tehát ezen kö-
zösülési száraczka az olú (liquidum) közepette tökélyesen el
van szigetelve. PELTIER benyújt egy értekezést tapasztalati
fűrészeteiről azon különböző tünemények' tárgyában, mel-
lyek a' villanyos oszlopok' általános sükerére befolyanak. Azon
hatalom, mellyel, P. u. szerént, az érczek egyik vagy má-
sik villanyiság' korlátolásában birnak, semmiben sem közös
a' villanyindító erővel mint Volta képzelé. GROVES úr leír egy
hidegen a' mészöldlet (Chloruretum Calcis) közbenjövése
által készült szappant. A' gazdaságos készítés mellett e' szap-
pan még több hasznót is ígér a' közönséges módon készített-
nél. RIVIÉRE úr egy jegyzéket nyújt be három csigáról. 1.
Ostrea Beaumontii. Ezen osztriga nagyobb tömegekben cso-
portul öszve 's bélyegzője az agyagos mészkőnek, melly a'
petekevi (oolithicus) alsóbb képződethez tartozik. 2. *Ammon-
ites Cordierii*. találva délkeletnek Chantonnyban egy márg-
ás mészkővel, melly szinte az alsóbb petekevi képződethez
tartozik. 3. *Belemnites Prevostii* találva délre Sz. Ceciletől
egy márgás, a' felsőbb lián képződetehez tartozó mészkőben,
más fejlábú puhányokkal együtt. VIRLET T. úr beküldvén ne-
hány szénmutatványokat, mellyek a' magas kemenczék és ko-
hók veszendő melege által készültek, egy jegyzéket intéz
azon nagy gazdálkodásról, melly ezen eszköz' használatából
hárámlik; e' gazdálkodás 50 prct. még azon föllyül a' fában
levő szényeny (carbonium) egészen beszívátván a' szén sok-
kal melegítőbb 's jobb. BORCHIART úr WRONSKI Hoené úr ré-
szire a' légi tűzmérő (pypométre a' air) föltalálása elsőbb-
ségét Pouillet úr ellen szóba hozza.

16. *Januariusi ülés.* DE BLAINVILLE úr egy értekezést
nyújt be az ásékony tevéről és a' Sivatheriumrol, mellynek
zárszavai ellenkezőleg *Geoffroy S. Hilaire* úr véleményével
ezek: 1. hogy az ásékony kaponya mellyet Hindustanból
Durand Henrik úr küldé a' teve nem' egyik fajából való. 2.
hogy a' nem tarozhat a' Sivatherium nemhez. 3. hogy a' Si-
vatherium valóban nem Giraffa. GEOFFROY S. HILAIRE úr be-
nyújt egy értekezést ugyan azon Sivatheriumrol, mint a'
melly hasonló esetet ad az organisatioi fokra nézve a' mam-
mut elefánthoz; és mint a' melly az okoknak mellyek a' ré-
gi időkben az állati idomokat módosíták, támogatására szol-
gál. VICAT úr újabbszemléleteket közöl a' kesernyes hydrau-
licus mészről *) és jelenti hogy újabb tapasztalatok azt mu-

*) Chaux hydraulique = mészkő mellyhez kova van vegyülve, melly
mincműségnél fogva ezen mész a' vízben gyengéd kövé válik.

tatták, hogy a' keserny (magnesia) 30—40 résznyi mértékben hydraulicussa tehet 40 rész tiszta meszet. DUMAS emlékeztet, hogy *Fuchs* úr Bajorhonban észrevételeket tett közzé, mellyek hebizonyítják a' keserenynek a' mésznéli hasznos szerepét. LARTET egy értekezést nyújt be a' gersi megyében talált asékony csontokról. Az Academia két ellenkező meteorologicus közleményeket kapott, mellyek új kémlelésekre adandnak okot. FORBES írja, hogy a' delejes belterjet (interitas magnetica) vizsgálván a' Havasokon és Pyreneusokon azt találta, hogy minden 3000 angoly lábnyi magasságban közepleg az 0,001el kissebbedik; BOUSSINGAULT úr Santa Fé de Bogotában ellenben nem talált semmi kissebbedést. Egy fénylő meteor 4-ről 5-dik janariusra Cussethen Vichyhez közel, Vesoulban és Niderbronnban éjjel vétetett észre 's több tudósok által, kik innen az Academiának írtak, leiratott; átmérője a' meteoronak a' holdéhoz volt hasonló, golyója fénylett mint a' nap 's maga után hosszú farkat látszott vonni. CHASLES u. két értekezést nyújt be, mellyek' egyike Bragmegupeta és Bhascara Acharga indus munkák' mérnöki részének analysisét, — másika Boëce mértanjának helyeit magyarázva tárgyazza. C. u. véli hogy azon tábla mellyet Boëce *Mensa pythagoricanak* vagy Abacusnak mond, nem, mint közönségesen hiszik a' Pythagoras sokszorozási táblája, hanem egy más, számolási rendszerhez a' mienkkel hasonlóhoz való, a' zeron kívül melly helyett egy üres köz használtatik. LECONTEUR egy munkát, mellyben a' búza' különböző fajtáinak classificatiojáról és történetéről szól, adván be, figyelmeztet azon haszonra, melly gazdasági tekintetben e' szempontból eredhet. JOURNET egy jegyzéket intéz a' nyakszelés' (echafaudage) egy új rendszeréről. GAUDICHAUD u. tagnak választatott fűvészeti osztálynál Jussieu A. L. u. helyébe.

23. *Januariusi ülés.* GEOFFROY S. HILAIRE úr egy feleletet olvas *Blainville* úrhoz a' Sivatheriumrol 's bemutatja ezen asékállat fejének rajzát, nézve azon oldalról, mellyet tudós társa nem adott elő, 's melly a' szarv' varrányját mutatja a' mire G. u. főkép támaszkodik, azt mondván hogy ezen állatnak nagy hasonlósága van a' Giraffához. ARAGO és BLAINVILLE uu. ajánlják az Academiának hogy Lartet urnak költséget adna az asékony csontokkali fürkészeiteinek öregbítése végett. FLOURENS úr egy értekezést olvas az üterek verésének mechanismusáról, a' mit ő vizsgál az ok és mód, mellyek szerint történik, tekintetéből. DE BEAUFORT Londonból levelezőnek választatott Lislest Geoffroy úr helyébe a' geographiai osztá ynál. DESPRETZ úr olvas egy értekezést táblákkal kísérve az olúk sűrűségének maximumáról; az elsőbb rész megösmerteti tapasztalatainak sükerét a' legnagyobb sűrűség mérsékletének meghatározásáról; magában foglalja a' ten-

gervíz sűrűsége maximumáról vett fürkészetek' sükerét. D. u. számos tapasztalásai után a' víz' maximumát teszi $3^{\circ}, 99$; a' víz terjeszkedését pedig $0,043$, 4° tol 100° ig lelte. GRIMAUD egy új mozdító utat ajánl, melly gőz nélkül ellenkező szeleknek is hajtáná a' hajókat. GUÉRIN DE MÉNEVILLE, jelenti hogy Cubából egy palaczkát (Cloporte) kapott, melly ott igen közönséges, 's azt ő a' Porcellion alnemhez (Latreille). P. Poeyi név alatt helyezteti. JOBERT fürkészeteket közöl a' hólyaghüvelyi sipolyokrol. SOREL úr egy bepecsételt takaróban egy új mód által a' rozsdától óvott lemezelt vas mutatványokat ad által. DE HUMBOLDT úr az Academia' figyelmét Weber urak a' mozgóató létszerek' mechanismusa körüli tett fürkészetekre 's különösen a' czombnak a' csipőbeni súlyegyenztére 'sat. készteteti. PETREQUIN úr Lyonból egy értekezést intéz a' mesterséges ascoltatióról 's annak alkalmazásáról.

30. Januariusi ülés. 1837. POISSON úr közöl egy értekezést a' föld' szilárd részének, a' légkönek, 's azon helynek a' hol a' föld most forog mérsékletéről. Ezen értekezésben munkájának a' meleg' mathematicai nézetéről főbb sikereit öszvesen állítja elő. LIBRI úr közli fürkészeit, mellyeket az algebrai egyenlítés' gyökeinek közelített meghatározása végett tett. RANG úr tudósít, hogy általa bebizonyodott azon állattani nevezetes adat, hogy az Argonauta' pempője a' csigahéjban történt esorbákat visszaszerezheti 's a' töréseket kitöltheti; hanem a' képzett vékony és átlátszó lemez sem szerkezetére, sem szilárdságára sem fehérségére nézve a' többivel nem mérközhet. PELTIER úr közli különböző sikereit tapasztalatinak az erji (dynamicus) villanyságról, melly dörgölés által ered. MALAGUTI úr egy értekezést nyújt be a' kámforsav' ösztételéről 's annak égényítése' származékáról: M. u. új vizsgálatának sikere egészen ellenkező azzal a' mit néhány év előtt Liebig úr adott. M. u. bizonyossá lett, hogy az égényítés' közvetlen származéka ezen savnál borsav, melly a' víz' alkalik' vagy a' meleg' hatása által valódi ösztett égényre oszlik szét t. i. vizetlen kámforsavra és vízre. BOUSSINGAULT úr közöl egy jegyzéket öszve hasonlító vizsgálatáról azon meteoricus környülményeknek, mellyek alatt a' búzafélék, kukoricza és burgonya az egyenlítő- és mérsékelt öv alatt tenyésznek. DUNDONALD gróf (lord Cochrane) egy értekezést nyújt be egy új közvetlen forgású gőzmachináról, melly saját találmánya. A' gőz itt egyenest a' forgási mozgást eszközli. Ugy látszik ezen machina használatos a' kis manufaktúrákban mozgásai rendessége 's formái' egyszerűsége végett. DEVAINE úr benyújt egy erejmérő számolót (compteur dynamometrique.), vagy eszközt, melly használatos az iparnál olly erőnek, melly kimerítés nélkül dolgozik biztosságára nézve. A' kereskedés' minisztere RENAUX

úr értekezését küldi a' selyem' új föltételezetéről. — AIMÉ úr egy palackocskát ad bé, mellyben egy ösztett olú foglal-
tatik 's mellyet *iodalnak* nevez. Az Iboló (iodium) neki úgy látszik, ezen test' ösztételében éppen azon szerepet játsza,
mellyet a' Chlor a' Chloralban. Ezen új ösztétel szárazzik,
ha az a' fojtósavas létre visszahatni hagyatik. FABREGUELTE úr
francia Consul Canéban (Creta szigetén) jelenti, hogy ásé-
kony csontokat küld, mellyeket embercsontoknak tartanak
's találtak közel e' városhoz; midőn egy kőbányában követ
hányatnának szét, egy szikladarab elvált 's láttatá a' sziklá-
hoz erősen ragadva egy részét a' gerincznek és több fogakat,
mellyek úgy látszik egy fiatal ember' szájához tartoztak. CHE-
VALIER Ch. úr egy gyenge nagyítású microscopiumot ad bé,
melly könnyítendi a' természetvizsgálók' munkáit, kik azt a'
camera lucidához csatolandják. CHAVIN jelenti, hogy egy
fokzott lépcsőt talált föl, mellyet használva ellehet kerülni
minden hibát a' hosszúságok' papirosra tételében. PARISOT
úr egy napórát, találmányát, nyújt be, mellyet a' hajókon
használhatni. DUNLOR úr az Academia levelezőjének választat-
tott astronomiai osztálynál.

6. *Februáriusi ülés.* *Becquerel* úr tudósit PAVEN úr'
egy értekezéséről, melly érdeklí az öntött csatornában kép-
zett rosdás gumokat. P. u. mondja, hogy ezen gumók az
öntés' másításának tulajdonai és hogy azok sem az ólom, —
föld, — sem a' facsatornában nem teremnek. DUMERIL úr
tudósít PERCHERON u. nyomtatatlan munkájáról mellynek cím-
je: *Bibliographie entomologique*. Ebben a' szerző bele írt min-
den a' rovarakat formáikra, classificatiójokra, szokásaikra,
hasznukra 'stb. nézve illető íratokat: egy ABC. rendű Név-
mutató a' szerzők munkáikat, születésük' helyét 's idejét 's
halálokat adja elő. *Segnier* úr tudósít FRANCON úr *Csizma-
dia mesterisége'* második kiadati kéziratáról, mellyben a' szer-
ző a' mérnöki elveket szerencsésen alkalmazá. PIOBERT úr
benyújt egy értekezést a' mozgékonyok forgásának befolyá-
sáról, 's azok átviteli mozgásáról az ellenálló közepekben.
BONNET úr két értekezésben, hol megösmerteti újabb che-
miai tapasztalatinak sikerét, tudósít 1. hogy a' bromot gőz-
kép' színnel vegyített tungstensavon jól melegen áteresztvén
két különböző tungsten oxybromure áll elő. 2. hogy zöldle-
törút (chloroforme) bőven nyert, mészöldletet és eczetsavas
meszet egyenlő mértékkel kőedényben párolván le, 's azt
kitisztítván az olúnak vízzeli higgasztása (praecipitatio) 's mé-
szenyöldletrőlí lepárolás által. THIBERT és RAMEAUX uu.
mint példányt négy anatomia darabot, t. i. a' nyak', hónally',
térd- és karhajlat részeit, mutatnak be. PAULI úr egy érte-
kezést nyújt be a' szilárd testek parányainak mozgásáról.
WARDEN úr jelenti, hogy az egyesült Statusokban éjszakke-

letre a' wisconsin földön rézbányák fődöztettek föl. CAGNIARD-LATOURE úr egy értekezést olvas a' nyomásról, mellynek a' légszében foglalt levegő a' hangképzés alatt kitéve van. C. u. kikutatta, hogy a' klarinethez hasonlólag, ezen nyomás súlygyenes 30 centimetryni vízszlappal és hogy a' behellés alatt a' manometrum körülbelöl 4 centimetryni, — a' kilehellés alatt 5—6 centimetryni tagadólagos — nyomást mutatott.

13. *Februáriusi ülés.* ROBIQUET úr közöl egy értekezést, melly a' gubicssav (acidum gallicum) történetéről adatokat foglalja magában. Ezen adatok azon kérdéshez valók, hogy ezen sav a' gubicshban létez e? PONCELET úr beadván könyomati új kiadását a' mechanikai leczkéknék, az ezekben tett javításait ösmerteti meg. WARDEN úr tudósít, hogy egy nevezetes földcsuszamlás történt a' Hudson völgyben. 5d. Januariushban t. i. egy iszonyú tömeg agyag szaladt el az Ida hegyétöl (egyestül Státusok), melly Troy város fölött áll, 500 lábnyi magas, és 800 lábnyi messze csuszamlott, fölforgatván és vivén magával marhákat, fákat, házakat. Esésében ezen tömeget víz és homok-ömlés követte. BÁRO D' HOMBRES-FIRMAS úr közöl egy hajdantanos értekezést a' gardi tekekevek — és lófarkkevekröl (Spherulites, Hippurites); mellyben több fajokat leír és igen környülményes adatokat közöl a' gardi különböző rétegezeetröl. DUMAS úr tudósít azon papirosokról mellyek arra valók lennének, hogy általok a' bélyegzezt papirosok lemosása és a' köz és privát oklevelek' meghamisítása kikerültessék. SAINT HILAIRE Aug. u. tudósít egy értekezésről, melly tárgyazza egy Agde vidéken *Fabre Esprit úr* által talált Marsilea faj' szerkezetét, és nem-i létszereit. SILVESTRE úr kedvezőleg tudósít egy angoly mezei gazdasági munkajáról *Leconteux* úrnak, mellynek ez a' czimje: Des varietés du froment et de leur classification. FOURNET úr benyújt egy értekezést a' Rhône megyei Arbresle vidékének bányhoza érczereiröl és földéről. TRECOURT és OBERHAEUSER uu. egy új microscopiumot nyújtnak be, melly úgy van elrendelve, hogy a' vizsgálandó tárgyat több oldalról megvilágosíthassa a' nélkül, hogy a' látás köréböl ki venne. A' microscopium fordul a' tárgyczepevel (porte-objet) olly módon, hogy minden bontakozás nélkül a' szemlélő a' homályos vagy átlátszó állományt minden lapján világítva láthassa. COULIER úr benyújt egy értekezést a' rajzolás' mint gazdagodási forrás' alkalmazásáról, vizsgálja ezen művészet' előmentét Francia országban 's a' külföldön. BOYER úr egy értekezést intéz Francia ország' köszénbányáinak statisticájáról. BÁRO BLEIN úr egy jegyzéket ad a' muzsikai hangok' és színek' hasonlóságáról. DELESSERT BENJAMIN úr közli PERROTTER úr' levelét Nilgherry hegyek' tenyészletéről. SANTANDER

tábornok új Granadában egy új súly és mé.tékrendszert hozott be. Az új rőf 8 francia decimeternyi, fél kilogramma egy font; a' litre minden más mértéknek alapja. BOUSSINGAULT úr volt Parisban ezen mértékek' bélyegzéséhez rendelve. JACQUEMIN úr bírálja azokat, kik az öszhasonlító bonczolással foglalatoskodván, a' helyett, hogy nagy számú fajokra lennének figyelmesek, csak mindenik rendből egyet, melyet typusúl vesznek bonczolnak, holott amúgy kielégítőbb sikerre számolhatnának. CARLINI úr levelezőnek választatott az astronomiai osztálynál.

20. *Februariusi ülés.* CHEVREUL úr tudosit egy durranó vegyitékről, mely az ágyúpor helyett használtathatik. Ajánlva van DM. Treille úr által Estrées Saint-Denisből. GEOFFROY SAINT HILAIRE úr olvas egy értekezést azon szükségről, hogy egy egyedüli gondolatban el kell fogadni a' psychologia' és physiologia' nyilványlatit. PUILLET úr olvas egy értekezést a' Volta oszlopáról és azon belterj' általános törvényéről, mely szeréntiek a' folyamok, már azok akár nagy, akár kis feszülésű oszlophból jőjjenek; az általános formulákkal, melyek kiteszik a' folyam' belterjét, midőn az több czékeken hat egyszersmind keresztül. TUCK úr olvas egy értekezést a' tevő és tagadó villanyságról az emberi test' különböző létszereit tekintve, a' melyet ő az egész organisatióban folyvást kifejleni vél. A' kereskedés' minisztere Japelli úr machinájáról, mellynek alkalmazása a' mocsarak' kiszáritásában nagy hasznót ígér, vélelényt kér. L' HERMIER úr egy jegyzéket intéz, a' guadeloupi vulcan' kitöréséről, melyet ő nem soká a' kiegészítte sorába esni vél. MANDE úr olvas egy értekezést azon módokról mint lehessen a' genyenek a' vér golyócskáival öszve vegyült golyócskáit meg különböztetni. AIMÉ úr közöl egy munkát egy új ösztételéről a' zöldletnek a' cyanogeniummal és aetherrel; ebből következteti hogy ezen zöldlet, sav. BONNET K. úr benyújt egy értekezést melly a' lélnek és faeczetnek a' forrási mérséklet alatt való hatásáról a' sönemző sókra szól; ezen munkában a' többek között előadatik egy új mód a' bromhydricus aether' készítéséről, 's a' methylen-brom hydrat' készítése és története. Ezekkel való bánás között még fluorhydricus aether is támadott. LAURENT úr közli szemléleteit a' Bigák' (limax) kifejléséről. DE PARAVEY úr több helyeket közöl az arab írókból a' csillaghullásról, melyet Spanyolországban 's Egyiptomban vettek észre. DARLU úr némelly adatokat küld az éjszaki fényről, melyet Meauxban februarius' 18-dikán szemlélt. ARAGO úr folytatolag szól, hogy az égen észrevett lapok' vörös fényje az, a' mi különös figyelmet érdemlett, 's a' lapokból jöttek a' sugarak. A' Delejelt (magneselt) tű rendtelenségbe hozatott, hanem a' vörös főlhökkeli viszony

nélkül. Meauxban D. u. az ívet észre vette, mely Párisban nem látszott. DE HUMBOLDT úr jelenti, hogy Laponiában éhség' idején az ásekony ázalékok, hegyi liszt' neve alatt az eleség közé vegyítetnek. Ezen állomány Ehrenberg úrhoz küldetvéu, abban ő 19 formára ösmert, mellyek közt némelyek Berlin vidékén mind ekkorig léteznek. SMITH úr Londonból az Academia levelező tagjának választatott az astronomiai osztálynál. —

Mémorial Encyclopédique (Nro 72—74 1837.) után P. J.

B I B L I O G R A P H I A.

119. *CONSIDERAZIONI sulla storia di Sicilia*, (Sicilia történetéről elmékedések 1582—1789, Botta munkájának függelékeül), J. LANZA által, 8-adr. Palermo. 1836.

120. *HISTORISCHE und malerische Wanderungen in Griechenland*. Kriegs und Reiscenen aus dem 19ten Jahrhundert. Herausgeg. von Professor BRAUN mit 12 Stahlstichen. Stuttgart. Köhler. 1837. Nagyrészt fordítások, Blaquiére, Castellan, Chandler, Clarke, Pouqveville, Quin, Raffene, Squire, Voutier rajzolatai szerint; más része, Thiersch, Iken, Klüber, Müller, Tietz 's másokból öszvegyütve, az egész igen jóválasztott textus a' kijelelt szépségü aczélmetszetekhez.

121. *BRIEFE über Landschaftsmalerei*, von C. C. CARUS. Zweite verm. Aufl. Leipzig. G. Fleischer, 1835. Ára 1 for. 30 kr. p. p. Kevés tárgy, igen sok üres beszéd, mellyből a' tájképfestő keveset tanul. Csak a' toldalékban megy által a' szerző, egyes dolgokra, p. o. a' hegyek' physiognomiájára, a' holdvilág' munkalatjára, Ewerdingen egyes képeinek szemléletére 's a' t.

122. *ABRÉGÉ du Dictionnaire de l' Académie etc.* (A' francia academia' szótára, megrövidítve, az utolsó 1835-ki kiadás szerént), M. P. LORAIN által, 2 darab 8-adr. 93 ív. Paris, F. Didot. Ára 15 franc.

123. *CHOIX de Chroniques et Mémoires etc.* (Kronikák' 's emlékirások' választmánya, Franciaország' történetéből); I, — A. C. BUCHON által. *Gaspard de Saulx — Tavannès'* emlékirásai; *Boyvin de Villars'* emlékirásai. 1. és 2. rész, két darab 8-adr. 60 ív. Paris. 1836. *Desrez.* Ára 10 franc.

124. AESTHETISCHES LEXIKON. *Ein alphabetisches Handbuch zur Theorie der Philosophie des Schönen und der schönen Künste. Nebst Erklärung der Kunstausdrücke aller ästhetischen Zweige.* Von Ig. JEITTELES. Erster Band. A.K. Wien Gerold. 1835. Ára 3 for. p. p. Sulzer ideje, és így 60—70 esztendő óta, aetheticai szókönyv nem jelent meg, noha azóta az izlés, felette nagy előmenetelt tett. Szükséges vala hát egy illy szókönyv 's a' szerző ezt akará kipótolni. Nem vala azonban szándéka a' kimeríthetetlen művészetet kimeríteni, hanem csak felkeresésekre nyujtani egy segédeszközt. A' szerző igen sok cikkelyt nyujtott, lehető rövidséggel. Ezek közt, az elméletick sokszor több tekintetben hibásak, ellenben a' gyakorlatiak czélszerűek. Legjobbak a' muzikaiak, mivel azokban legtöbb elődolgozatok történtek.

125. *Buch der schönsten Geschichten und Sagen, für Alt und Jung wiedererzählt von Gustav Schwab.* Zwei Thle. Stuttgart. Lieschnig 1836. 1837. Ára 4 for. p. p. Schwab a' szép hírü románköltő, a' régibb népkönyvekből, a' legszébb mondák' választmányát gyűjté itt öszve, egyszerű prózában 's óságos szellemben, de a' régi durva, vagy érthetetlené lett, vagy nagy böség által fásztó részek' kihagyásával. Az igen ékes külső sem kevésbé ajánlja ezt a' nevendek ifjuságnak 's házi körnek olvasmányul.

126. THE PICTORIAL BIBLE (Képes biblia). Minden héten egy szám jelenik meg belőle, mellynek ára 6 d. Az első kötet már készen van. mellynek ára csinos vászonkötésben 17 Sh. 6 d. Az egész három kötetből fog álni. — A' munka terve igen jeles 's a' metszések benne mint fametszések csudálatraméltó szépségűek. Az illy kiadások' hasznát az ifjuságra nézve mindenki tudja. A' világosító pótlékok, természetehistóriát, földleirást, régiségeket, szokásokat tárgyazó jegyzetek, igen nagy becsűek. Ataljában alig lehet nagyobb joggal 's meggyőződéssel ajánlani munkát a' publicum' figyelmébe mint ezt.

127. ZULNEIDA. *A tale of Sicily etc.* (Zulneida. Sicilii elbeszélés), Dr. ARTHUR MOWER, The White cottage 's a' t. kiadója által. 3 dar. 8vo London, 1836. Siciliát még eddig, kevésé használták a' románirók, 's ezen tekintetben a' szerzőnek elsősege van. Munkájának érdeme a' leírásban 's érdek' öszvegyűjtésében áll. Zulneida, a' hősné, egy fekete szemöldü 's ragyogó szemü török leány, több mint felével a' könyvben lévő férfiaknak, házassági kötésre készül, 's csak az utolsó tiz lapon tér meg 's határozza el magát. Azonban a' többi asszonyok, Livia, Margit, sőt még a' fekete szemü komorna Neriochi sem kevésé szerelmesek: röviden átaljában az egész drámai személyzet, szellemmel játsza a' bűjösdi játékot, fondorkodásokat, tervcsinálásokat 's szerel-

mes kalandokat. Természetes dolog, hogy a' többek közt előfordulnak: egy megsértett Sybilla, egy ragadozó 's goromba nemes (Cabrera), egy benedictinus, Eugenius, kit az asszonyok közönségesen igen szépnek tartanak hivatalához képest. — Antonio, nevetése 's kutyaszerzetével 's azon együgyűségével, mellyel magát hálóba engedi keríteni a' ravasz Neriocchi által, legközelebbjárulás azon teremtéshez, mellyet a' szerző létre hozott. A' történet a' 13-dik század' végére van téve, midőn a' sziget az aragoniai ház birtokába, 's Máriának, III Fridrik leányának, és Martinonak, ön rokonának 's az aragoniai király' testvérfiának kormányja alá esik, de ezen nagy személyek' nevein 's az előforduló akkori öltözetek' leírásán kívül, semmi igénye nem lehet, történeti elbeszélésre.

128. *THE LIFE and times of Rienzi.* (Rienzi' élete 's időkora). CERCEAU' és BRUMOX' híres munkájokból, London. *Whittaker.* 1836. 8-vo. Ára 7 sh. 6 d. Nem kevésbé érdekes, mint Bulwer' szép románja. Kik megakarnak esmerkedni, ezen férfit' historiájával, ki némi tekintetben kora' 's hona' Napoleona volt, azoknak különösen ajánlhatni, Rienzi élete' 's időkora' rendkívüli elbeszélését.

129. *THE CABINET of modern art.* (A' jelenkori művészet' kabinetja). Kiadja ALARIC A. WATTS, London. *Whittaker et Co.* Eddig három kötet jelent meg belőle, 8-adr. egy kötet' ára 24 aczélmetszéssel, egy gvinea. A' kiadó a' leg híresb angol művészek' munkáit adja itt pompás aczélmetszetekben, 's céljában nem csak magok a' képirók, hanem Anglia' legkijeleltebb gyűjtői által is elősegítettik. A' jelen kötetben Howard', Stothard', Collins', Chalon', Martin', Westall', Newton', John Chalon', Roberts', Hart', F. P. Stephanoff', Jones', Edmonstone', Parris' és Leopold Robert', jólesmert munkáik adatnak, a' jelenkor' leghíresb metszői által dolgoztatva.

130. *FINDENS' TABLEAUX etc.* (Finden' képei; nemzeti character', szépség' és öltözet' festői scénaínak sora). Kiadja Mrs S. C. HALL. London, 1837, imperial 4-edr. Ára 42 sh. chinai papiroson 63 sh. Ezen pompás metszetek' mindenike, az ékesítő művészet' egyes tárgyaként is méltólag használhatatik. Művészek és metszők vetélkedve igyekeztek, ezen munka' mentől fényesb kikészítésében.

131. *ANNUAL Biography and Obituary* (Esztendei holtak' lajstroma és életirása). Ezen munkából most jelent meg a' XXI-dik évi folyamat, Londonban, 8-adr. 's ára 15 sh. (Nálunk 9 for. p. p.) Nevezetesebb életirások benne: Van Mildert, püspök — N. M. Rotschild, Esq. — William Godwin, Esq. — Dr. Henry — Madame Malibran — George Colman, Esq. — John Bannister, Esq. — A' gordonai Her-

czeg — Sir Francis Freeling, Bart — Thomas Walker Esq. 's at. 'at.

131. *SCENES and Legends of the North of Scotland.* (Scénák és legendák, Scotia' éjszaki részéből). HUGH MILLER által. Edinburgh 1836. *Adam et Charles Black.* Kis 8-adr Ára 7 sh. 6 d. Igen kellemesen mulattató 's érdekes könyv. Stylusa tiszta és ékes, melly az olvasót Irvingre emlékezteti, vagy Irving' mesterére Goldsmith-re.

132. *THE ENCYCLOPAEDIA britannica etc.* (Britt Encyclopaedia, újonnan átnézve, kijobbítva és bővitve; az utóbbi két kiadás' toldalékaival. Hetedik kiadás). Edinburgh. *Adam et Charles Black.* Nagy 4-edr. A' britt encyclopaedia az emberi esmeretek' minden osztályát magában foglalja 's a' benne uralkodó módszer' jelessége, valamint a' cikkek' általános érdeme, az egész vállalatnak közönséges helybehagyást 's szerencsés sikert szereztek, mit már ezen új kiadás' szükségese volta is eléggé bizonyít. A' bevezető értekezés a' tudományok' történetéről, mellyet DUGALD STEWART, PLAYFAIR és LESLIE professor urak 's nagy tiszteletű Sir JAMES MACKINTOSH dolgoztak, különös érdemü. Ezen új kiadás minden tekintetben tökélesítve van 's a' tudományok' minden ágai jelenkori álláspontjukig vitettek 's számos új cikkelyekkel megtoldattak, úgy hogy a' jelen kiadást nem annyira új kiadásnak, mint egészen új munkának lehet tartani. — Minden két hétben egy rész jelenik meg, mellynek ára 3 shill. Tizenkét ilyen rész tesz egy darabot, mellynek ára 36 shill. (18 for. p. p.) A' mult Decemberben jelent meg a' XIV-dik darab' első fele, 85 aczélmetszéssel 's számos fametszésekkel. A' legújabb (LXXXI-dik) rész, a' mult Januar. 2-dikán jelent meg 44 aczélmetszéssel, mellyek a' 'Mammalia' és 'Masonry' cikkelyhez tartoznak, sok a' mechanicát illető fametszésekkel. — Az egész munka valami 30 darab lesz, 's ára Londonban körülbelöl ötödfélszáz for. p. p.

133. *THE PHILOSOPHY of Education etc.* (A' nevelés' philosophiája; annak gyakorlatos alkalmaztatásával, egy népszerű nevelési rendszerre és tervre, mint nemzeti tárgyra). JAMES SIMPSON, Esq. ügyvéd által. London 1837. *Longman et Co.* Második kiadás. Ára 4 sh. Sok könyvet olvastunk — így szól a' Monthly Review — mellyek az emberi méltóságra nézve, felemelkedés' érzését 's kevelységet gerjesztenek, mellyek az embert társasági 's erkölcsi tekintetben javítják; de alig — nem, egyet sem — olyat, melly az emberi nem' jövődöbeli földi tökéletesedése 's boldogságára nézve, a' reménynek olly örömét árasztotta volna szívünkben, mint ez.

134. *THE NERVOUS system of the Human Body etc.* (Az emberi test' idegrendszeré, kimagyarázva egy a' londoni királyi társaság előtt felolvasott leczkesorban. Egy toldalékkal idegnyavalyákról esetekkel 's tanácskozássokkal). Sir CHARLES BELL, K. G. H., F. R. S. L. and E. az edinburghi egyetemnél seborvosi tudomány' professora 'sat. által. 15 réztáblával. Edinburgh, 1837. *Adam et Charles Black.* Ára 24 sh. Harmadik kiadása, ezen méltán nagy hírv munkának.

135. *ENCYCLOPEDIA of Geography etc* (Földleírás' encyclopaediája, melly magában foglalja a' föld' teljes leírását, 's előadja annak viszonyait az égi testekhez, physical szerkezetét, minden tartomány' természethistóriáját 's minden nemzetek' iparját, kereskedését, political intézeteit 's polgári és társasági állapotját), HUGH MURRAY, F. R. S. E. által, segítve az astronomiában, 'sat. prof. WALLACE; a' geologiában, 'sat. prof. JAMESON; a' botanicában, 'sat. Sir W. J. HOOKER; a' zoologiában, 'sat. W. SWAINSON, Esq. által. London, 1837. *Longman, Rees et Co.* 1500 lap, 8-adr. 82 Sidney Hall által metszett földabrosszal 's valami ezer, Swainson, Landseer, Sowerby, Strutt 's mások rajzolatiról másolt fametszésekkel. Ára 3 font Az angol folyóiratok szerint, a' maga nemében egyetlenegy munka.

136. *THE SOLACE of song etc.* (A' dal' vigasztalása: rövid versezetek, mellyeket a' continensen, 's különösen Olaszországban meglátogatott scénák ébresztettek).—London. 1836. Ez a' munka gyönyörűen van ellátva, igen csinosan nyomtatva 's egy sor vignettel felékesítve, mellyek a' fametszési művészség' legjobb mutatóványai közé tartoznak. A' versezetek szeretetreméltó 's gondolkodó lelket és figyelő szemeket mutatnak, de nem bírnak azon önkéntes muzsikával, azon gazdag 's öszhangzó színezettel, mellyet kívánnánk, a' déli éghajlat' scénaínak látásából credt kiömlésektől. A' szerző erejének gyönyörűbb mutatóványát azonban nem lehetne adni, mint im e' megnyitó versezetet: Egy éj a' coliseumban:

Lo! here the giant-mass,
 Hid 'neath its native grass,
 Sloping its green sides toward the cloudless sky.
 While, ranging line o'er line,
 Like some exhausted mine,
 Its hundred caverns meet the wanderer's eye;
 And tree and herb their rule o'er rocks maintain;
 The claimants of the earth, when man hath ceased to reign.

By rude and broken ways,
 Threading the arches' maze,
 Which, far receding, dimly stretch before,

Our gloomy way we hold
 Where they their depths unfold,
 Like yawning caves, that skirt some mountain shore —
 Till yon bright moan-lit rent invites us nigh,
 Whence spreads the circling bound, domed by the calm
 blue sky.

High in silvery car,
 With many a twinkling star,
 The moon ascends serene the brow of night;
 And in her vigour's prime,
 Untouched by envious Time,
 O'erlays each broken arch with sheets of light;
 Careless what work of man survive or die,
 She nightly fills her horn, and nightly walks the sky.

She never checked her beam,
 But poured as rich a gleam
 O'er this huge pile, with human blood bedewed,
 Nor cared what caught her glance,
 Amid the whirling dance,
 The golden throne, or bones yon area strewed —
 And, still unchanged, her silver rain she showers,
 O'er arch and column crush'd trees, herbs and budding flowers.

137. THE AMERICANS, etc. (Az Amerikaiak, társasági, erkölcsi és politikai viszonyaikban). FRANCIS J. GRUND által. 2 dar. 8vo, London. 1837. *Longman, Rees, Orme, et Co.* Ára 24 sh. kötve. — Grund úr, a' tudósítások szerint tizenöt esztendeig lakott Amerikában, de nagy része munkájának olyan, miért nem vala szükség az Atlanticumot áthajózni. A' könyv, inkább egyszerű 's értelmes commentarius azon utazók' szemtelen fecsegéseikre, kik Amerika' intézeteire, érzéseire, morál és literaturájára, angol 's igen élénk szinezetü pápaszemen néztek, sem mint eredeti munka, melyben valami új, szembeszökő, vagy individualis tárgy volna kifejtve vagy kivíva. Legjobb része Grund úr munkájának az, mellyben a' dolgozó classisokról szol 's azok' állapotját vizsgálja, 's itt vannak némelly érdekes factumok, — legrosszabb az, mellyben a' rabszolgaságot védi, noha nem kételkedünk benne, tompa őszinteséggel. Szokásrajzai általjában szükölködnek elevenség 's élet nélkül; 's valóban nem bír ő csak egy részecskéjével is azon leirhatlan erőnek, melly némelly előbbi írókat egyedül tett népszerűvé, mellynél fogva egy pillanat elég egy szembeszökő vonás' feltevésére 's

nehány tollhúzás egy élettel 's characterrel teljes kép' adására. Átaljában ezen munka' stylusa olly kopasz és mezítelen, 's olly szűkölködő erőteljes nyelv nélkül, hogy mi hajlandók vagyunk hinni, Grund úr csak valami értelmes idegen, 's annyi bizonyos, hogy olly dolgokról irt, melyekről sem egy Angolnak sem egy Amerikainak nem illik olly tökéletlen esmereteket birnia.

138. AN ESSAY on the distribution of Wealth. (Próbátétel a' gazdagság' felosztásáról), GEORGE RAMSAY, B. M. of Trin. Coll. által. 8-adr. Edinburgh, *Adam et Charles Black*, 1836. Ára 12 sh. Ezen munka' legújabb vonása az elsőszülöttségi törvény' oltalmazása, gazdasági elvekből; legfontosabb a' hasznok' theoriájának vizsgálandó fejtegetése, melly nagyon eloszlatja az ezen tárgyat fedezett homályt — Noha a' szerző következtetéseit épen nem lehet mind elfogadni, azt még is meg kell esmerni, hogy a' szerző' védo-kai nagyon világosak 's meggyőzők.

139. NOUVEAUX portraits littéraires. (Uj literáriai melyképek), SAINTE-BEUVE által. Paris. 1836. 3 darab. Ezen kötetekben a' szerző' legújabb criticaí foglaltatnak. Szembetűnik azonnal, hogy ezek mind meg annyi folyóirási cikkekelyek, mellyek itt öszve vannak gyűjtve. Azonban mivel mindenik cikkely magában egész 's egymástól teljes függetlenségben van, nem is vala ezeket szükség módszeresen sorozni. Sainte-Beuve úr' munkája e' nélkül is tele érdekekkel 's nagy hasznu mind azokra nézve, kik magoknak az általok olvasott könyvekről szoros, különösen pedig egészen részrehajlatlan véleményt akarnak szerezni; de még azokra nézve is, kik nagyobb újságkivánástól ösztönöztetve egy vagy más szerzőt talentoma' belsejében kívánnak esmerni. Saint-Beuve az előtt versiró volt 's álnév alatt adá ki különös versezeteit, de szerencsére ezen betegségből kigyógyult 's most erősebb, elevenebb, ékesebb 's egészségesebb mint sokan azok közül kiket critizál vagy magasztal. Saint-Beuve' portrait-jaira nem illik sem az apologia sem a' critica szó szoros értelemben. Meg kell neki engedni, hogy ő egy irót sem gyűlöl vagy szeret, hanem megítéli, öszvehasználtja, maga magából kifejti, megmagyarázza néha, de nem árt senkinek. Ha valamelly könyvet vizsgál a' vizsgálat életírásra vezeti őt, 's lapjai akkor románi érdeket öltöznek magokra. Ha Madame Desbordes-Valmore-ról szól, életét beszéli el, szemérmesen, hecsületesen, a' nélkül hogy az illedelmet 's érzékenységet megsértené. Ha De Lamennais úr' egy munkáját veszi vizsgálat alá, szemünk eleibe állítja a' tüzes papot, megmondja ki volt 's miként nem lehet illy előzményeknél fogva más, mint millyennek magát most mutatja. Egyébiránt St-Beuve úr igen ügyes, helye' megtartásában,

akár a' literatúra magas személyeiről szól, akár a' közép-szerű, vagy tán még igen is szerény individuumokhoz fordul. Amazokra nézve nem mutat ő semmi alacsony szolgáltságot, a' dicsérgetések' 's superlativusok' azon visszaélését, melly más szókkal kimondva nem egyéb mint alamizsna, mellyet a' gyenge kér az erőstől; emezekre nézve, nem él ő vissza azon módokkal mellyek hatalmában vannak, nem használja befolyását azok' lealacsonyítására vagy romlására. Egyéb-iránt Saint-Beuve úr' stylusa mindég tiszta, néha pompás, leírásban csudálatos, költőileg ihletett. Látszik miként szeret ő kinyugonni a' critica' sokszor száraz elméletei után, periodusokban, egész lapokon hízolg, mellyeket ragyogtat, mellyeket szeszélyes, tetszeskedő fordulatokban haboztat, mintha mondani akarná: „én is költő vagyok!“ Sainte-Beuve úr' munkája, lelkesmeretes, érdekes, hasznos; egy ezen minémüések közül elég volna azt a' felvilágult közönségre nézve elmulthatatlan szükségessé tenni.

130. THE PRACTICAL *Mechanic's Pocket Guide* (A' mechanicus' gyakorlati zsebútmutatója.) London, 1836. A' tudomány' 's literatúra' egy osztálya sem mutathat fel egy olly valóban hasznos kézikönyvet mint ez. Noha alig olly nagy, mint egy közönséges kézikönyv, még is világos előadását foglalja az magában a' mechanikai erőknek, a' fő eredeti mozgatókra, emberi, állati, víz és gőz erőkre alkalmaztatva; azon korlátok' vizsgálatát, mellyek közt a' mechanikai találmányokra alkalmas anyagok haszonvehetőek súly' 's bátorságosak erő' tekintetében; 's végre gyakorló ingénieur-ök' számára egy sor igen hasznos táblát. Különösen jeles a' víz-erőről szóló fejezet. Sok kiténő elméjü férfiak vannak azon vélekedésben, hogy ez a' legsebesb 's leghatalmasb agens mellyet emberi ügyesség igazgathat, 's hogy a' gőz épen nem érdemli meg azon kizáró elsőseget, mellyet nékie tulajdonítottak. Shaw' vízműve Greenocknál, a' vízvezetőnek egy percz alatt 2400 köbláb vizet ad, 's tizenkilenc malmot hoz mozgásba, mindeniket egyremásra huszonkét lábnyi eséssel, egy vonalon, 's tizenhárom malmot, 28 lábnyi eséssel a' másikkal vonalon; úgy hogy mikor minden malmok mozgásban vannak; az itt munkában lévő erők' öszvesége, legalább is felér kétezer ló' erejével. A' vízbér két font 15 sh. egyremásra, egy egy ló erőért, 's a' földbér (fen-duty) a' felállításért, egyremásra 7 font minden holdért. Ez $\frac{1}{10}$ sőt $\frac{1}{20}$ részénél is kevesebb azon költségeknek, mellyekben kerül egy kézműves város' szomszédságában a' gőz-erő.

141. NARRATIVE of a Journey. etc. (Egy a' Zoolu tartományhoz, déli Afrikába tett utazás' elbeszélése) ALLEN F. GARDINER R. N. Kapitány által. London, William Crofts. 1836. 8vo, 26 képpel és két eredeti földabrosszal. Ára vászonba

kötve 20 sh. Egy a' legérdekesb utazások közül, melyben sok oktató és mulattató előadások vannak a' pogányok által követett életmódról.

142. *THE ROMANCE of nature etc.* (A' természet' románca, vagy a' lefestett virágos időszakok), LOUISA ANNE TWAMLEY által. London, 1836, nagy 8-adr. színelt képekkel. Ára 31 sh. 6d. Ezen különös szépségű munkában 27 nagy gonddal metszett 's a' természet után gyönyörűen színelt kép van, követve több könyvszerzők' munkáiból szedegtetett szép idézetekkel 's némelly kellemetes eredeti költeményekkel. Akár az ízletes felékesítést 's eredetiséget, akár a' kellemet tekintsük, — így szól a' *Literary Gazette* — ezen gyönyörű darabnál szebbet még nem láttunk.

143. *A DESCRIPTION of more than three hundred Animals etc.* (Több mint három száz állat' leírása, mulattató anekdotákkal 's régi és új szerzőkből szedett érdekes idézetekkel vegyítve, egy függelékkal az allegorikai 's mesés állatokról, az egész közel 400 igen finom fametszettel felékesítve, Bewick és Harvey-től. A' jelen meg bővített új kiadást ekesíti egy fára metszett gyönyörű homloklap Thomsontól 's egy vignette Jacksontól). London, *Whittingham*, 1836. 12-edr. Ára csinosan kötve 9 sh.

144. *LAND AND SEA TALES.* By the old Sailor. (Száz-földi 's tengeri elbeszélések). Az öreg hajós által, 2 darab, képekkel. London, 1836. *Cruikshank*. Ára kötve 16 sh. — Tengeri elbeszélésekkel senki sem képes érzéseinket annyira illetni, mint a' vén hajós' igaz színei alatt író ügyes és igen jeles individuum, így szól, egy angol folyóírás (*United Serv. Journal*).

145. *THE PICTORIAL Album etc.* (Festészeti emlékkönyv; vagy festések' cabinetja 1837-re), tizenegy olajfestékes képpel, G. BAXTER által, melyek az eredeti festések' tökéletes hasonmásai. A' versek Miss LANDON, a' prosa JAMES OLLIER Esq. által. 4-edr. különös szép 's új modoru kötésben, ára 28 sh. — Mi illeti a' képeket, az időszak' minden újságai közt ez a' legnagyobb újság 's egyetlenny a' maga nemében. Az elbeszélések szellemmel irvák, 's a' költemények magas becsűek, mint rendszerint almanachokban.

146. *THE ORIENTAL Annual, for 1837.* (Napkeleti évkönyv, 1837-re). Tiszt. HOBART CAUNTER B. D. által, huszonkét aczélmetszettel WILLIAM DANIELL R. A. rajzolatiról. London. Ára morocco-ba csinosan kötve, 21 sh. nagy papíron, első lenyomásokkal 2 font. 12 sh. 6d. — Egy a' legszebb angol almanachok közül. A' jelen darab' képei különös szépségűek 's nagy érdekű tárgyakat mutatnak. Daniell úr a' természet minden kellemeit 's igazságát elöntötte képeire. —

147. GEMS OF BEAUTY (Szépség' gyöngyei) előterjesztve 12 magas finomságu metszésekben, E. F. PARRIS Esq. rajzolatai után; ábrándos magyarázatokkal versekben, BLESSINGTON grófné által. Imperial 4-edr. London, *Longman* 'sat. 1837. Ára 1 font, 11 sh. 6 d. — Egy a' legpompásabb időszaki munkák közül, mellyeket akár Anglia, akár más tartományok létre hoztak, 's diadalma mind a' művészetnek, mind a' lángésznek.

148. HEATH'S PICTURESQUE ANNUAL (Heath' festészeti emlékkönyve, magában foglaló egy fordulatot Irlandban); LEITCH RITCHIE Esq. által, hűz igen gyönyörű metszéssel, T. CRESWICK Esq. és D. M' CLISE Esq. A. R. A. festéseikről. Super-royal 8-adr. London. *Longman* 'sat. 1837. Ára csinosan kötve 21 sh.; első lenyomásokkal chinai papirosra 2 font, 2 sh. — Pompás könyv, mellyet nem csak különös szépségű képek, hanem a' nagy érdekű tárgynak igen kellemetes stílusban előadása is ajánl.

149. The KEEPSAKE, (Emlék), Lady Emmeline STUART WORTLEY által. London. 1837. *Longman* etc. royal 8-adr. Ára 1 font 1 sh. Első lenyomásokkal chinai papirosra 2 font 12 sh. 6 d. Egy a' legszebb angol zsebkönyvek közül. A' jelen darabot különösen szép képek ékesítik, 's érdekét emelik azon kijelelt írók' nevei mellyek a' benne lévő darabok alatt állanak.

150. BOOK OF BEAUTY of 1837. (Szépség' könyve 1837-re) kiadja BLESSINGTON grófné, tizenkilencz magas tökélyű képpel. London. *Longman* etc. Ékes kötésben 21 sh.; első lenyomásokkal chinai papirosra 2 font 12 sh. 6d. — A' szépség' könyve, így szól az *Examiner*, az évkönyvek' császárnéja 's tartozólag és illőleg, ő viseli a' bíbort. Nem függ a' festőtől és metszőtől — nem egyike a' szép álorczáknak agyvelő nélkül — bir szépséggel 's agyvelővel is; 's a' literaturai rész mindég nyujt valami élvezetet.

151. THE CONFESSIONS of an elderly Gentleman. (Egy agglagény' vallomásai). BLESSINGTON grófné által. Hat ezen munka' számára készített képpel, E. F. PARRIS által, mellyek hat szerelme' melyképeit mutatják. London, 1836. *Longman* etc. 8adr. Ára 14 sh. Ezen elbeszélést, mint minden munkáit Lady Blessingtonnak, népszerűség, kellem 's tökéletes világesmeret bélyegzik. Magasb erkölcsi leczkét soha könyv magában nem foglalt, így szól a' *John Bull*.

152. *Geschichte der Deutschen* von Dr. SÖLTL, Professor in München. Freyburg. b. *Wagner*. 1835—1836. 4 Dar. (1—24 füzet). 8-adr. Velinpap. Ára 8 for. 15kr. p. p. — A' szerző nem kívánja munkáját úgy tekintetni, mint egy egé-

szen új, a' forrásokból dolgozott munkát; noha nem mulasztotta el, a' forrásokat idézni, a' mi elegendő esmeretséget bizonyítja azokkal. — A' szerző mindenütt felhozza azon munkákat mellyeket használt, nem követvén a' divatozó szokást, elődei' dolgozatainak elhallgatásában. A' jeles munka' rendeltetése tehát nem annyira tudós nyomozás, mint historiai esmeretek' terjesztése. A' szerző a' legjobb forrásokat használta de általjában igen nagy esmeretséget mutat a' historiai literatúrával. Az előadás méltó a' tárgyhoz. A' 16-dik könyvben kezdődik a' reformatio' időszaka. A' szerző itt valamint a' következő könyvekben nagy szabadlelkűséggel szól, a' nélkül hogy a' határokon túlcsapongna. A' szerző mindenütt, hol az újabb idők' historiájában ezen tárgyról elmélkedik, nagy részrehajlatlansággal szól, 's ha azon egyház' hibáit, mellyhez tartozik, el nem hallgatta, nem hagyta rovás nélkül a' protestans confessiók' hibáit sem, kivált a' Kalvinisták' és Lutheranusok' perlekedéseinek történetében. Épen illy részrehajlatlanságot mutat a' szerző a' politicalai dolgokban is. A' mi azonban a' munkának legnagyobb becsét ad az, hogy a' szerző látható részt vett az általa előadott tárgyban. Nem valami holt, a' gyűjtögetésből kifejtett, hanem inkább eleven elbeszélés ez, 's épen ezért az általa kitűzött czélt nem fogja elhibázni. „Ezek“ — így rekeszti be munkáját a' szerző — „a' német nép' örömei és szenvedései, hősi igyekezetei, megsemmisített tervei, valamint másoknak véletlen sikerülései. A' szerző életének legszebb 's erősb idejét, azoknak lelkiismeretes kinyomozására fordította; csak ott hol már mesterek egész életekben vizsgálódtak 's teljes kévekben arattak, hiszi hogy nem a' tarlókon szedegetni, hanem az adottat hálával használni áll szabadságában.“

153. SOUS LES VERROUX. (A' zár alatt) *Hypolyte* RAYNAL által. Paris. 1836. 8-adr. Ára 7 fr. 50 c. — Franciaország' fogházainak nyomorult állapotja Raynal urat heves bosszankodással tölté el, mellyet könyvének minden lapjai mutatnak. Ezen ostoba szerkezet' vétkeinek, melly az elhagyatott 's menedékhely nélküli árvának nem tud más helyet adni mint a' bűnös' tömlöczét, más példát, mint gazemberek' megromlott társaságát, hol csak hamar egészen elvesz, maga is áldozatja lévén a' szerző, ifjúsága' legszebb éveiben, olly világ' közepébe vetteték, melly épen nem vala magas értelméhez illő. Helyezete 's a' körülmények által hamis útra ragadtatván, ötet a' bűnre vezérlendőre, olly hibát követett el, mellyért több esztendei fogságra íteltetett. A' tömlöcz' magányában, egyszerre felébredé lelke, 's rettentő szorongás foglalá el, midőn a' mélységet látá, mellynek fenekére jutott. Költői talentom ébredett fel nála, 's némi vigasztalást

talált abban, hogy szerencsétlensége' terhét, versei által megkönnyítheti. Szavai meleg részvételt gerjesztének 's csak hamar egy felséges kegyelem ezen szerencsétlen első fellépés' keserűségét megnyihitette. Raynal úr azon figyeletek' resultatumát közli itt, mellyeket lelke a' fogság alatt gyűjtött. Tapasztalásból tanulta megismereni mind azon szenvedéseket, mellyekkel kegyetlennül bünteti egy rossz törvényhozás az elkárhottakat, kiket ekként örökre elzár a' társaságtól, 's embertelen igazságtalansággal a' bevádlottakat vagy azon szerencsétleneket is, kik egyéb hibát nem tettek, mint hogy nincs menedékhelyök, hová nyugalomra tegyék fejüket 's kiket e' szerint maga tanít a' vesztőhely' utjára. A' zár alatt felséges emberiségi, 's a' törvényhozás' dolgában igazsági, logikai 's józan leczkéket lehetne meríteni, de Raynal úr szerencsétlenül román alakot ada munkájának, melly nem szerencsés gondolat 's kevés érdeket nyujt. — Kár hogy a' stylus is egy kevéssé erőltetett 's fenhéjázó. Mikor illy fontos tárgyakról van szó, akkor ha valaha egy szerűnek 's természetesnek kell lenni. Az igazság' öltözetében előadott lettdolgok, nagyobb szerencsével vezetnek a' célhoz, mint a' legszebb hangzásu 's legezükönyásabb phrasisok.

154. LETTRE a M. Xavier Raymond etc. (Levél Raymond Xaver urhoz a' bask és sanscrit nyelvek közt lévő hasonlatosságról) J. Augustin CHABO által. — Paris. *Arthur-Bertrand*. 1836. 8-adr. Ára 1 frc. 50. Chabo úr, a' navarrai utazás' írója kedvelt themáját fejtegeti itt az Iberusok' (Spanyolország' egy törzsök népe') nagy régiségéről, mit azon rokonságróli tudós vizsgálódásin alapít, melly a' baskus nép által ma beszélt, 's a' sanskrit nyelv között a' mint ez a' Brahmák' szent könyveiben találhatik, létezhet. A' dolog teljes figyelmét érdemli a' tudósoknak.

155. HISTOIRE de Perse etc. (Persia' historiája, ezen tartomány' erkölcsai 's szokásai, elbeszélve az ifjuságnak) Mad. Laure BERNARD által. — Paris, *Denne*. 12-edr. 1836. Ára 3 fr. 50 c. — A' külföldi mívelt nemzeteknél évenként nagy számú könyvek jelennek meg, az ifjuság' számára, a' szükséges esmeretek' minden nemében, a' helyett hogy nálunk fájdalom, a' serdülő nemzedék csak igen csekély számú célirányos könyvekkel dicsekedhetik. Mi a' történetírást illeti, tudtomra egy valamire való munkát sem mutatunk fel az ifjuság' számára. Mi volna pedig szükségesb mint jó históriai elbeszélésekkel ébreszteni fel a' fejledező lélekben a' nagy és dicső, a' jó és nemes, a' szép és igaz eránt való hajlandóságot; a' nemtelen és alacsony, a' rossz és igazságtalan eránt való utálságot! Ohajtani lehetne, hogy ezen

igen érezhető szükség nálunk is hozzáértő kezek által pótoltnak. — A' Francziáknál a' históriai oktatás sebes lépésekkel megy előre. Lévi úr, tanításmódjával köz divatba hozá a' históriai könyveket gyermekek' számára, 's Lámé Fleury ur ezen tekintetben igen jeles példányokat adott, gyermekek' számára irt históriai gyűjteményében. — Mad. Laure Bernard ez uttal Persia' történetírását adja, melly sir John Malcolm' munkájának kivonata. Noha ezen elbeszélések persa kronikáirókból vétettek 's következésképp több mesét mint igazat foglalnak magokban, az erkölcsök' 's szokások' leírásainál fogva mindazáltal, való érdekekkel bírnak az ifjuság' figyelmének fentartására.

156. BIBLIOTHÈQUE *populaire etc.* (Köznépi könyvtár, a' vaadtartományi ifjuság' számára.) Lausanne, B. Corbar 1836, 17 kötet, 12-edr. képekkel. Ára kötve 15 fr. — Midőn a' köznép' nevelése, minden művelt nemzeteknél a' legmelegebb részvételt pártoltatik, Helvetiának sem lehet e' díszes pályán elmaradnia. Mint szabad 's független tartomány, hol a' polgár, bár mellyik classisához tartozzék is a' társaságnak, a' legfontosb hivatalokra juthat, még inkább érte mint bár mellyik más, annak szükséges voltát, hogy a' tudomány' jóltévő sugárai, bőven terjesztessének el, mint mellyek egyedül képesek az embert civilisálni, tökéletesíteni 's alkalmatossá tenni a' status' igazgatására, törvényeinek kidolgozására 's parancsolni hasonlóinak, kik nem tisztelhetik illőleg a' tisztviselő' köntösét, hanem ha annak hordója tiszteletreméltó maga is, tudománya, esze 's magaviselete által. Ott hol a' rangok semmik, mindent az oktatás és becsületesség tesznek. Innen a' nép' nevelése Helvetiában már régóta a' legélénkebb gond' tárgya. Minden kétség kívül ez azon tartomány, hol a' nevelés legjobb labon áll 's hol az erkölcsi elvek és szükséges ismeretek legelterjedtebbek 's mindenek' megfogásához alkalmaztatvák. Europai híre van Pestalozzinak ki magát olly nagyelküen 's olly sikerrel szentelé azon nemzes munkának, hogy a' jó nevelés' jótéteményeiben részeltesse a' szegény rendűeket. Fellenberg ur' intézetei gyakran a' legjobb helyzetű emberek' figyelmét, teljes méltatását 's méltó dicsérését magokra vonák. Több más, kevésbé ismeretes, de nem kevésbé dicséretes intézetek, Helvetiából némileg egy embernevedékházat csinálnak, melly Europa' csaknem minden tartományinak, különféle pályákon, kijelelt férfiakat adtak. — A' jelen gyűjtemény egyszerű, tiszta, érthető ismereteket foglal magában, a' számvetést, természettudományt, meteorológiát, astronomiát, logicát, históriát, számvitelt, hasznos talalmányok' eredetét 's t. eff. illetöket, részint eredetieket,

részint idegen nyelvből fordítottakat, de szükséges módosítással 's a' gyűjtemény' tervéhez való alkalmaztatással. A' szerkezetők, azon okos mérséklettséggel, millyennek egy olly státusban divatozni kell, hol a' szabadság, mint régó-tai békés birtok, nem tárgya többé semmi heves szóváltásnak 's szenvedelmes vitatkozásnak, elkerültek minden kirekesztést 's pártszellemet, akár a' vallási ideákban, akár a' politicalai véleményekben. Nem veszítették el soha szemeik elől a' feltett czélt, hogy világos elméjü 's erényes polgárokat neveljenek, kik egyszer a' hazának hasznára lehessenek. — Ajánlja a' gyűjteményt igen csekély ára is.

157. LE JEUNE INDUSTRIEL ou les voyages instructifs etc. (Az ifju iparkedvelő, vagy d' Hennery Károly' 's családjának utazása) Ch. DELATRE ur által. Paris. Desirée Eymery. 1836. 8-adr. 12 metszéssel Ára 3 fr. — Az ipar' (industria) csudáinak előadása, czélja ezen kis munkának, mellyet a' tudnivágyó ifjuság, kivancsian olvasgatand. Mi is van valóban érdekesebb, mint mind azon elmés bánásmódok' leírása, mellyek a' szövetek 's más mindennap általunk használt dolgok' gyártására feltaláltattak; azon csudálatraméltó gőzgépek' előadása, mellyek az embert a' csupa mechanical 's hozzá nem illő munkák alól felszabadítják, 's ötet az értelmes lény' rangjára emelik, nem hagyván a' munkásoknak egyéb dolgot annál, melly elméletet 's okoskodást kíván; azon vasutak' megmagyarázását, mellyek egykor minden nemzeteket egy nagy családdá egyesítenek, melyben az egyetértés, béke, rokonság, szerencséslet 's boldogság uralkodandnak? Bár mit mondjanak az elmultnak csudalói, kik az iparban csak vandalismust látnak, nagy dolgok ezek, mellyek felérnek a' régiek' palotaikkal 's circusaikkal, a' közép idő' váraival 's cathedrálaiival; erővel 's jövendővel teljes csirák ezek, míg az általok olly melegen sajnált om-ladványok, reánk nézve nem egyebek mint holt emlékek, mellyeknek nem kell elzárniok a' civilisatió' utját. Az ifju d' Hennery Károly szüléivel utazik, utjában minden valamire való gyárt meglátogat, 's figyelmét semmi sem kerüli el. Legelőször Louviers és Elboeuf 's ennek posztógyárai foglalatoskodtatják. Részletes leírását találhatni itt mind azon bánásmódoknak, mellyeken a' gyapju átmegy, azon pillanattól fogva, midőn a' birka' testét elhagyja, egész addig, midőn a' csinos fashionable' vállain ragyoghat. Következnek most Rouen' pamutgyárai; gőzhajóra kelnek majd, Londonba menendők 's ezen útalatt, utazóink mindennel mi a' gőzhajózást illeti, megesmerkednek. Természetesen hogy itt James Watt' életírása előjön. London nem sokáig tartóztatja iparkedvelőnket; siet Manchesterbe, az ipar' ezen fővárosába, melynek nevedése 's szerencséslete az utolsó

30 év alatt olly csudálatos vala. James Hargreaves', Richard Harekwright', 's Samuel Crompton' neveik az olvasók' csudálkozásának vannak felmutatva. Ez a' három kézműves, csupán langeszök' törekedése által hatalmasan előmozdíták hazájok' szerencsésletét. Nékik lehet köszönni a' most szokásban lévő fonó gépelyeket. Leirja d' Hennery a' „Liverpool-ba Manchesterből vivő utat is. Végre ezen első utját a' híres kötélgyártó Walter Smith' történetével fejezi be, ki nagy gazdagságot gyűjtött, parlament' tagjává, baronettá 's végre londoni lordmajorrá neveztetett. Az illy példák felségesek, hogy az ifjakban nemes vetélkedést gerjesszenek; mert azt bizonyítják be, hogy munkásság, állhatatosság 's jámborság által, minden akadályokat meg lehet győzni, még ön hajlandóságit is, 's hogy így szép lételt lehet teremteni, akármilyen volt egyébkint azon állapot mellyben születünk.

158. MÉMOIRES de l' *Académie royale de Caen etc.* (A' caeni tudományok' 's szép művészségek' Academiájának emlékirásai). 8-adr. 1836. Caen. *Hardel.* A' caeni királyi Academia, mellynek munkái minden esztendőben magokra vonják a' figyelmet, 's megérdemlik a' tudósok' dicséretét, emlékirásainak ezen darabját, különösen históriai, literatúrai és költészeti dolgozatoknak szentelék. A' titoknoknak, HERBERT urnak az academia munkálkodásáról igen érdekes előadása után, a' legnevezetesebb darabok, a' következők: *Emlékirások Olivier-Basselin' és Jean-le-Houx' népdalairól*, prof. VAULTIER által; *a' lyrai költésről Franciaországban*, ugyanaz által; *tanulási töredékek a' XVI-dik század' francia költéséről*, ugyanaz által; *a' követésről a' literatúrában*, prof. BERTRAND által; *az első vallási háború' katonai következményei Normandiában*, ESCHER úr által; *vizsgálódások Bochart Sámuel életéről 's főbb munkáiról*, Ed. SMITH által; *hév — légmérői figyeledek, a' calvadosi főbb magasságok' meghatározására*, BUNEL Augustt által; több költői darabok, COUEFFIN LUCZA Asszony, LE FLAGUAIS és THURET uraktól; *biographiai tudósítások* Rousseau, Améline és Chénedolle urakról.

159. MÉMOIRES de la *société royale d' agriculture etc.* (A' szajnai és oise-i tartomány' művészségi 's mezei gazdasági, királyi társaságának emlékirásai) 1835—1236. 36-dik év, 8-adr. 200 lap. Versailles. *Marlin.* 1836. Ezen darab először is magában foglalja, az örökös titoknok FRÉMY ur' érdekes számadásait a' társaság' munkálatairól, jul. 19-d. 1835, jul. 24-keig, 1836. Ugyan ő tudósításokat közöl, a' felbátorító emlékpénzről. Emlékpénzt kapott DEVILLENEUVE úr, PLUCHET úr' segédje, ki az eke 's csépgépele' tökéletesítésében Pl. úr által, munkás részt vett, ki azt maga is örömmel megesmeri. PLUCHET úr'

csépgépelye egy értekezés' tárgya' ezen emlékirásokban. Ezen gépely' elve egy 15 csépes henger, mely alatt, az előlegesen egy asztalra terített kévék elmennek, 's olly ép szalmával jönnek ki, mint a' közönséges cséplő alól. BALLEET úr, egy értekezést ad a' *lovak abrakolásának egy új módjáról*, melyből kijőne, hogy a' zabot meg lehet vonni a' lovaktól egészségök' kára nélkül 's hogy az abrakolás' új neme, nagyobb vidorságot, frissebb szórt, 's legalább a' zabbal abrakolt lovakéhoz hasonló erőt ad nekik. — BERGER-PERRIÈRE úr a' *szarvas marha' és juhnemű állatok' szőrcomóiról* (égagropiles) írt. — Ezután következnek: *Paramelle* Abbénak a' források' felfedezését illető theoriája; két *új gyümölcsfaj' leírása*, egy barack és egy szamócza, PHILIPPAR úr által, 's felelet a' szajna és oise-i praefectus által tett kérdésekre az eperfa' műveléséről 's a' selyembogár' neveléséről a' versailles-i kerületben.

160. THE CYCLOPEDIA of anatomy etc. (Az anatomia' és physiologia' Encyclopaediája). dr. TODD 's mások által. London. 1836. 8-adr. Ára 40 sh.

161. LE SYSTÈME lymphatique etc. (A' lymphaticus rendszer, anatomiai, physiologiai és pathologiai tekintetben) G. BRESCHET által. Paris, 1836. *Bailliére*. 8-adr. 4 rézt. Ára 6 fr.

162. LE MÉDECIN de l' âge de retour etc. (A' hanyatló kor' 's öregség' orvosa, vagy tanácsok mind a' két nembelieknek, kik 45 évet túlhaládtak) S. GUYEBANT o. dr. a' besançon-i, dijoni, lyoni, strasbourgi 's t. academiák tagja által; ezen mottóval: „Az élet rövideje nem a' természettől hanem tőlünk van“ SENECA. Paris, 1836. 8-adr. 487. l. Ára 8 fr. 50 c. Kellemetes olvasásu, tanúságos és tagadhatatlan practicus hasznu munka, valóságos életmegtartási kézikönyv, melyet érdeklél és sikerrel olvashatnak azok kiknek szól. A' szerző miután közönséges elméleteket nyújt az élet' különféle korairól, a' nemekről, a' temperamentumokról, a' hanyatló életkorról, először a' férfinál, azután az asszonynál 's azon előrenézésről és gondról melyet az kíván, egymásután értekezik az öregségről a' két nemnél, a' hosszúéletéről, 's annak kedvező körülményekről, a' levegőnek, világosságának, lakásnak 's egyéb hennünket környelő dolognak befolyásáról az egészségre 's élet' fentartására; a' test' felületét illető dolgokról, minéműek az öltözet és tisztaság; a' hanyatló életkor' 's öregségnek legalkalmasb ételekről és italokról, a' természetes kiürülésekről, testgyakorlásról, álomról, ébrenlétről; az érzékek' életműveinek gondviseléséről 's a' lélek' szenvedelmeinek igazgatásáról. —

163. CIVILISATION etc. (Polgárisodás vagy az emberek' számát 's állapotját igazgató természeti törvényeknek rövid

széltbontása). A' MORTON által. London. 1836. *Saunders*. 8-adr. A' szerző megvizsgálja az emberfaj' természetét és azon változásokat, mellyeken fokonként 's állandóul átment; véleménye az, hogy minden faj' rendeltetése az, hogy a' hatalomban, esmeretekben 's éldeletekben nevedekjék, a' szerint a' mint a' polgárisodásban előremegy. Egy a' legérdekeseb fejezetek közül az, mellyben a' szerző a' polgárisodásnak az egészségre, hosszú életre 's népesedésre való befolyásáról szól.

164. *TRAITÉ théorique et pratique etc.* (Elméleti és gyakorlati értekezés a' francia büntető törvényről, vagy büntető törvényhozás' folyama), RAUTER úr által. 8-adr. Paris. 1836. *Hingray*. Ára 7 fr. 50 c.

165. *MANUEL de l' amateur d' autographes* (A' kézirat-szerető' kézikönyve) P. Jules FONTAINE által. 8-adr. 24 iv. Paris, 1836. *Morta*. Ára 7 fr. 50 c.

166. *BEAUTY etc.* (A' szépség, különösen az aszszonyi szépség' széltbontása 's osztályozása által meghatározva) WALKER Sándor által. London. 1836. *Wilson*. 8-adr. 22 metszéssel. — Ez a' munka elméleteket foglal magában, a' szépségről közönségesen; a' szépség' elemeiről a' lelkes és lelketlen lényekben; ugyanazon elemekről, a' művészség' tárgyaira alkalmaztatva; a' szépségről a' hasznos, értelmi és ékességi tárgyokban; a' szépség' okairól az asszonyokban; a' szépség' görög ideáljairól 's a' szépség' hiányairól. A' szerző három fajra osztja az asszonyok' szépségét: a' mozgás rendszerének szépsége, a' tápláló vagy élet rendszer' szépsége, és a' gondolkodó rendszer' szépsége. Leírja azután azon különös tulajdonságokat, mellyek ezen rendszereket megkülönböztetik. Az egész, eredeti, különös és mulattató 's különösen a' művészre nézve érdekes figyeleteket foglal magában.

167. *Voyage pittoresque en Asie etc.* (Festészeti utazás Afsziába és Afrikába, közönséges sommázatja, a' régi 's uj-kori utazásoknak a' világ' ezen két részébe); J. B. EYRIÉS, az afszai és geographiai társaság' tagja 'sat. által, 75 szálitmány 4-edr. öszvesen 706 lap, két részre osztva; két oszlopzatban nyomtatva, több mint 500, helyzeteket és nézeteket, fegyvereket és öltözeteket, fellépéseket és czeremoniákat, régiségeket, melyképeket és természethistóriai különösségeket, nevezetesebb plántákat és állatokat abrázoló, 's BOUILLY Julius, a' *Voyage pittoresque autour du monde'* és *Voyage dans les deux Amériques'* egyik rajzolója által rajzolt, 's a' legjobb művészek által aczélba metszett vignettel. Hozzájárul még Afszia' és Afrika' közönséges mappája, a' legnagyobb gonddal aczélba metszve, Paris. 1836. L. *Tenré*. Egy szállitmány' ára 20 cent.

168. *ETUDES grammaticales etc.* (Grammaticai tanulmányok a' baskus nyelvről) A. Th. d' ABADIA és J. Augustin СНАНО urak által. Paris, 1836. *Arthus-Bertrand.* 8-adr. Ára 7 fr. 50 cent. — A' baskus' nyelv a' históriai dátumok' legelső kezdete óta esmeretes. Különös tüneményként talál-
tatik az déli Európában, Spanyolország' népei közt, 's három ezer esztendeig virágzott az az iberiai Baskusokkal, egy olly időszakban, mellynek csaknem semmi nyoma nincs, az előtt hogy a' Celták beütöttek Európába, 's durva és bárdolatban nyelveiket elterjesztették. A' baskus nyelv — mint mondják — egyetlenegy az esmeretes nyelvek közt, melly megtartá eredeti tisztaságát a' mi időkig. A' világ' első időszakainak nevezetes emléke hát ez, melly hennünket más érdekes felfedezésekre vezérelhet az emberiség' sorsáról, ezen minden történetírást 's emlékezetet meghaladó időkben.

169. *LES MANUSCRITS français de la Bibliothèque royale etc.* (A' kir. könyvtár' francia kéziratái, ezeknek 's a' német, angol, hollandus, olasz, és spanyol textusoknak története), M. P. PARIS által, 8-adr. 26 ív. Paris, *Techener.* Ára 10 fr.

A. B. P.

B I O G R A P H I A.

60. PAGÉS (Jean Pierre) a' császári uralkodás alatt, az arriége-i depart. procuratora 's békebíró, ügyvéd, több izben deputatus, több academiák' tagja mint sok politicus újságok' 's folyóírások' szerkesztője 's együttdolgozója, valamint több status — és törvénytudományi munkák' (p. o. „De la responsabilité ministerielle“ etc., „*Manuel des notaires ou traité théor. et pratique du notariat*“ 2-de édit. Paris. 1822. „*Principes généraux du droit polit.*“ etc.) szerzője, megh. Oct. 7-dikén, 1836. Szül. Seix-ben, az arriége-i depart. Sept. 9-dikén, 1784.

61. LHERBETTE (A. J.) ügyvéd, egykor deputatus 's a' több politicus és törvénytudományi munkák', többek közt az „*Introduction à l' étude philos. du droit*“ etc. (Paris 1819.) írója, megh. Oct. 15-dikén, 1836. Parisban.

62. WENDT (Amadeus) udv. tanácsos és 1829 óta a' philosophia' rendes professora a' göttingai egyetemnél, az

előtt 1811 óta rendkívüli professor 's az egyetemi könyvtár' őrje Lipcsében 'sat. megholt elgyengülésből. Oct. 15-dikén 1836. Nagy kiterjedésű philosophiai tudományán kívül, ritka mértékben birt a' szép tudományok' 's művészségek' esmeretével is, 's a' philosophia' és művészség' történeteit illető jeles munkái, „(Grundzüge der philos. Rechtslehre“ 1811; „Tennemanns Grundrisz der Gesch. d. Philos.“ 3. und 4. Aufl. 1825. és 1829: „Uiber den gegenwärtigen Zustand der Musik“ Göttingen, 1836.) valamint számos más irományok és értekezések által, magát felejthetetlené tette. — Jó szíve 's egyenessége által, becsessé téve emlékezetét baráti előtt. Szül. Lipcsében, Sept. 29-dikén, 1783.

63. GOLDHORN (Joh. Dav.) theologia' doctora Lipcsében, Sz. Miklós templomi pastor 's a' theologia' rendes professora a' lipcei egyetemenél, az előtt tanító az újonnan alapított polgári iskolánál, 1805-ben leutschi pap, 1806 óta Lipcse' több városi templomainál diaconus 'sat. mint theologicus író, „Excursus zum Buche Jonas“ (1803) 's egyéb munkái, a' „Journal für Prediger“ szerkeztetése, „Keilii opuscula academica“ (2 Vol. 1820.) kiadása, 's nagy számu értekezések' kiadása által, Tzschirner „Memorabilien“-ében 's más folyóírásokban esmeretes, 's mint pap, lelki pásztor 's academiái tanító, nagy érdemeket szerzett férfit, megh. Oct. 23-dikán, 1836. Szül. Püchauban, Eilenburgnál, Sept. 12-dikén, 1774.

64. SCHRADER (Heinr. Ado.) nagy-britanniai, hannoverai, kir. udv. tanácsos, fűvészet' rendes professora, a' fűvészség kert' igazgatója, guelf rend' vitéze, 'sat. megh. rövid betegség után, tüdőgyulladás' következtében. Nehány be nem végzett munkái, „(Flora germanica“ Tom. I. Gött. 1806. 8. „Monographia generis Verbasci“ Sect. 1. 2. Gott. 1813. 23. 4. 'sat.) 's több értekezéseiből a' Commentt. societ. reg. scient. Gott. 's más gyűjteményekben, mint író esmeretes. Szül. Alfeldban, Hildesheim mellett, Jan. 1-sőjén, 1761.

65. MARCARI PENCATI (Giuseppe) gróf, több topographiai 's természettudományi munkák 's értekezések által, kivált a' geologia' körében esmeretes, megh. Vicenzában Julius 30-dikán 1836. szül. u. o. 1779.

66. ROUIER DE LA BERGERIE (Jean-Baptiste) szül. Bonneuil-ben 1757. Egymás után parisi községhez, majd a' törvényhozó gyülekezet' tagja 's 1800-ba yonne-i praefectus. 1796. a' tudományok' academiájának levelező tagjává választott a' mezzei gazdasági osztályban. R. egy azok közül, kik 40 év óta legtöbbet foglalatostokdtak Franciaországban a' földmivelés' előlépteivel. 1795-ben Franciaország tavainak 's mocsárainak megtekintése bízta reá, az ez alkalommal általa kiadott tudósítás mutatja, mint fogta ő fel ezen fontos

küldetést 's mint tölté azt bé. Irományi a' földművelésről igen számosak; itt csak a' legfontosbakat jeleljük ki azok közül, mellyek ezek: *Recherches sur les principaux abus qui s'oppose au progrès de l'agriculture*; *Essai sur le commerce et la paix*, considerés sous leurs rapports avec l'agriculture; *Mémoire sur la culture, le commerce et l'emploi des chanvres et lins* de France pour la marine et les arts; *Mémoire et observations sur l'abus du défrichement*, et la destruction des bois et forêts, avec un projet d'organisation forestière; *Les Géorgiques françaises*; *Histoire de l'agriculture française*; *Cours complet d'agriculture pratique*; *Projet de Code rural*; *Les Forêts de la France*, leurs rapports avec les climats, la temperature et l'ordre des saisons, avec la prospérité de l'agriculture et de l'industrie; *végre l'Histoire de l'agriculture des Gaulois*, depuis leur origine jusq' à Jules Caesar. Ez a' két utolsó munka különösen magára vonta 's még is érdemlé a' figyelmet. Ezeken kívül R. igen munkás részt vett az *Annales d'agriculture* című folyóírásban 's Abbé Rosier' *Cours d'agriculture*-jének tizedik kötetében.

67. ROUSSEAU (Jean-Denis), pap, hecsületrend' vitéze, a' caeni academia' inspectora, több tudós társaságok' tagja, született Mazéres-ben (Indre és Loire), Oct. 3-dikán, 1765. Atyja, egyszerű földművelő, őt, tizenegy gyermekei közt legidősbiket, eleinte juhok' őrzésére használta. A' falu' plebá-nosa észrevénél hogy a' gyermek eszes, megkedvelé őt, megtanítá őt olvasni és írni, bevezeté őt a' latin nyelvbe, 's módot szerzett nekie, hogy a' toursi collegiumba bemelessen. Ott fényes előmenetel várá Rousseau-t, 's érdemei megjutalmaztatására stipendiumot nyert Parisban a' nagy Lajos' collegiumában, hol mindég megőrzé elsőségét. Tanulásai vége felé a' philosophiai 's végre a' theologiai conferentiák mesterévé tétetett, ugyan azon collegiumban, melly helyet megtartott egész 1790-ig, melly időben a' papság' üldöztetése miatt ő is kénytelen vala magát Tours-ban, egy könyvnyomtatónál elrejtteni, hol factori szerény hivaltalt vitt. Végre 1810, az egyetem, nagy mestere, philosophia' professorává nevezte őt ki előszer Liége-ben, aztán Orleansban. 1815-ben a' bourgeois-i királyi collegium' főelőljárójává neveztetvén ki, új életet adott ezen veszendő intézetnek; ugyan ezt tette a' lyonival, mellynek főelőljárójává 1817-ben neveztetett ki, 's azon jóllét' állapotjára emelé azt, mellyen magát mind ez ideig megtartotta. 1827-ben a' montpellier-i 's aztán a' caeni academia' inspectorává neveztetett ki. Megh. Tours-ban Nov. 12-dikén, 1835. Munkáinak legragyobb része nincs kiadva; ezek historiát 's geographiát tárgyazók, görög és latin auctorok' fordításai, metaphysikai értekezések, 's archaeologiai

vizsgálatok. Adott ki egy tudós *Géographie ancienne*-t, az *ars poetica*' fordítását 's Muretus' disticonait. 1833 óta az *Annuaire de l'association normande*' szerkesztetése vala reá bízva. —

68. RAYNOUARD (Franç. - Juste - Marie) a' francia academia' tiszteletbeli örökös titoknoka 1817 óta, a' felírások' és szép tudományok' academiájának tagja, a' revolutio előtt touloni ügyvéd, 1791-ben a' törvényhozó test' 's a' képviselők kamarájának tagja 'sat. a' Journal des savants' egyik szerkesztetője, egy az első rangu újabb francia tudósok közül. Mint történetíró, nyelv-'s régiségtudós fáradhatlanul mívelé, gyűjté, rendelgeté az általa gyakorolt tudományok' materialeit. Szomorú játékaiban „(Caton d' Ulique; „Les Templiers“; „Les Etats de Blois)“ megmútató, miként tudja magas lélek öszve kötni a' legkülönbeműbb esmereteket. *Histoire du droit municipal en France*-ja (2 Vol. Paris 1829.) mintául szolgálhat az illy nemű dolgozatoknak. „*Choix de poésies originales des Troubadours*“ -jában (6 Vol. Paris 1816—21. gr. 8.) a' régi idők' erkölceit, véleményeit, szokásait alaposabban előadja, mint azt évkönyvek tehetnék. „*Grammaire romaine*“ -jában feltalálta 's feljegyzette azon nyelv' állandó formáit, állandó, egyszerű 's elmés elveit 's egész mechanizmusát azon nyelvnek, mellyet a' Troubadour-ok míveltek. Végre legújabbán „*Lexique romain*“ -ja' első kötetét adá, temérdek olvasás' gyümölcsét, mellyben a' latin Europa' minden idiomáinak mély esmerete mutatkozik. Ezt a' szép emléket R. szerencsétlenségre végezetlen hagyá, de nagyobb része ki van dolgozva 's csak a' hibázik, hogy a' munka ugyan azon terv szerint bevégeztessék. Számos értekezéseket írt ezeken kívül R. az *Académie des inscriptions*' emlékirásiban 's a' *Journal des Savants*-ban. Szül. Brignolles-ban (Depart. d. Var.), Sept. 18-dikán, 1751. Megh. Oct. 27-dikén, 1836, Passy-ban.

69. GREGORY (Donald) a' scotiai régiségtudományi társaság' titoknoka, megh. Oct. 21-dikén 1836. Ez a' nagyreményű fiatal ember, testvére vala a' hires prof. Gregory-nak. Archaeologiai esmereteinek terjedelméről egy próbatételt ada ő, tavaly megjelent illy czimű munkájában: *Scotia' hegyeinek 's szigeteinek históriája*, melly tárgyról még nem írt egy író sem. G. épen sajtó alá akara bocsátni egy munkát a' *Highlanderek' erkölcseiről 's különös szokásairól*, hegyi őseiről, 's különféle változásiról több századok lefolytában.

70. DRESCH (Geo L. Bern von), bajor kir. ministeri tanácsnok 's a' statusjog' rendes professora a' müncheni egyetemenél, küldöttje annak a' statusok' gyűlésére, az előtt tuingai és landshuti professor, lovag 'sat. megh. Oct. 31-dikén

1836. epemirigyben. Mint író, több munkáiról, nevezetesen: „*Oeffentl. Recht des Deutschen Bundes*“, „*Naturrecht*“, „*Grundzüge des bayer Staatsrechts*“, „*Geschichte Deutschlands seit der Stiftung des Rheinbundes*“ ’sat. dicséretesen ismeretes. Szül. Forchheimban, Mart. 20-dikán, 1786.

71. MAURICE (Emile) ifju sok talentomu literator. megh. Nov. 1 sőjén, 1836, még alig 30 eszt. korában. Tőle vannak: „*L' Historial du jongleur*“ egy igen elmés munka, „*Révélationes et Pamphlets*“ (Paris, 1834. gr. 8.) ’s végre egy kis értekezés, tele szellemmel és tudománnyal: „*Essai sur la mise en scène*“.

72. PORST (Joh. Dan.) százsz kir. udv. tanácsos, polgári érdemrend’ vitéze ’sat. mint író, a’ Stoy-val közösen kiadott munkáiról: „*Ueber Wiederherstellung des unter den Protestanten verfall. Cultus*“ (Leipz. 1809) esmeretes férfiu. Megh. Nov. 5-dikén, 1836, élete’ 77-dik eszt.

73. DELRIEU (Et. Jos. Bern.) az előtt szép literatura’ professora Versailles-ban, azután tisztviselő a’ vámhivatal’ fő hivatalánál ’sat. mint dramaticus költő, nagy számu jeles dolgozatokról esmeretes. Alig néhány héttel halála előtt *Leonia* című szomorújátéka fényes sikerrel adatott. Baráti nem csak a’ talentomot hanem a’ becsületes embert is sajnálják benne. Szül. Roderben 1760, megh. Nov. 4-d. 1836.

74. PERSOON (Chr. Henr.) híres fűvész, a’ göttingai kir. tudós társaság’ tagja ’sat. szül. a’ jó remény’ fokán, különösen kijelelte magát, a’ lopvanószókról irt munkái által. Évdíjt kapott hazájától, mellynek engedé pompás növénygyűjteményét, 50 évi vizsgálódásinak gyümölcsét, lopvanószó plántákban különösen gazdagot, melly most Leydában van. Az általa kiadott emlékirások, a’ londoni philadelphiai, berlini és göttingai tudós társaságok’ actái közt találtatnak. Ezekon kívül nevezetesebb munkái: *Observationes mycologicae*; *Systema vegetabilium* mellynek 15 kiadása volt; *Icones et descriptiones fungorum minus cognitorum*; *Synopsis methodica fungorum*; *Icones pictae specierum rariorum fungorum*; *Mycologia europaea*; *Synopsis plantarum seu enchiridion botanicum*, 2 dar. a’ fűvésztudomány’ kedvellői által igen becsült alkalmasot kézikönyv; *Traité complet sur les champignons comestibles*, Paris 1818, németül J. H. Dierbach által. Heidelberg. 1821. Megh. nagy öregségben Nov. elején 1836, Parisban, hol élete’ utolsó éveit tölté.

75. GAILLARD (Emanuel) a’ roueni tudományok’ academiájának örökös titoknok a’ s a’ földmívelési társaság’ tagja, *La seine inférieure avant et depuis la restauration* című ’s még más munkái által esmeretes. Megh. Nov. 6-d. 1836.

76. DRAGO (Vincenzo, gróf), *Storia dell’ antica Grecia* című munkájáról dicséretesen esmeretes. Megh. Nov. 3-d. 1836. Született Cattaroban 1770.

77. GANILH, egykori tagja a' követek' kamarájának, melynek keblében ült a' restauratio' első tiz esztendejében, több political 's nemzeti gazdasági igen jeles munkák' szerzője, hosszú 's tiszteletes életpályáját Május' elején végzé 1836.

78. LUTHER (Hier. Jac. Conr.) o. dr. az ichtershauseni és wachsenburgi hivatalok' physicus, mint író, munkája: *Über Zurechnungsfähigkeit bei gesetzwidrigen Handlungen* (Eisenach 1824) valamint számos értekezései által különb-féle orvosi folyóirásokban esmeretes, megh. Neudietendorfban, Dec. 2d. 1836, élete' 78 d. évében.

79. DAUB (Carl) dr. bádeni nagyhercezségi titkos egyházi tanácsos és az oda való egyetemenél rendes professor, mint író a' theologia' több részében dicséretesen esmeretes, szül. Casselben, Május 10d. 1765, megh. Nov. 22d. 1836.

80. KRAUSE (Geo. Friedr.) egykor porosz királyi státus tanácsos, a' veres sasrend' vitéze, az előtt fő erdésztanácsnok 's az erdészkonton kamara' igazgatója 'sat. több erdészgazdasági és statustudományi munkák' kiadása által esmeretes, megh. Weimárban Nov. 23d. 1836.

81. BERNHARD VON ERNSDORFER, papi tanácsnok, a' tudományok Academiajának tagja, 'sat. a' 32 év óta Freysingban 's aztán Münchenben álló siketnéma intézetnek alapítója 's igazgatója, 's mint így, de mint munkái által is nagy érdemű férfiú, szül. Landshutban, Aug. 20d. megh. Dec. elején 1836.

82. MEILINGER (Cajetan) dr. papi tanácsnok 's a' müncheni egyetemenél philosophia' professora, egykor szerzetes pap, aztán a' müncheni lyceumnál tanító 'sat. több munkáiról esmeretes férfiú, szül. Nov. 30d. 1765. megh. Dec. 1-sőjén 1836.

83. ROSEN AF ROSENSTEIN az evang. luther. egyház' érseke, nagy keresztes 'sat. sok kijelelt dolgozói által a' svéd literaturát gazdagította férfiú, megh. Dec. 2d. 1836. Brunában Upsala mellett, élete 76d. évében. Utolsó csemetéje vala ő régi nemesi nemzetségének.

84. GIRARD (Pierre Simon) a' tudományok academiajának, a' földművelés' középponti társaságának tagja, egykor a' hidak' és utak' osztályos inspectora, a' hecsületrend' vitéze. Szül. Caenben Nov. 4d. 1765. Girard magas nevelést nyert, mely alatt különös hajlandóságot érzett a' mathesis eránt. Inzsinérré lévén 1789, kineveztetett majd Bonaparte által, az egyiptomi küldöttség' tagjává; ott a' Cairóban felállított Institutum' tagjává lett, 's együttdolgozott ezen tartomány' leírásán, mely az expeditió előtt olly kevéssé esmeretett; pontosan méltatá ő az Egyiptomiak' régi mértékeit, leírta Egyiptom' völgyét, ennek századok alatti felemelkedé-

sét 's néhány obeliscusait. Több emlékirásokat is adott ki, ezen tartomány' mezei és köz gazdaságáról 's kereskedéséről, a' damiette-i tartomány' műveléséről 's megkimeléséről. Visszajővén Franciaországba, az Ourq folyam' canalisatója, a' saint-martini csatorna' készítése, az ivó vizek' elosztása Parishan, a' vizek' vezetése a' közönséges fürdőkbe; az utczák' kiszáritása, kövezése 's lesüllyesztése, különösen reá bízattak. Fontos munkálkodásinak egy része egy nagy munka' szerkeztetésére nyújtott alkalmat, melly a' XII. évb. jelent meg. 1792 egy a' tudományok' academiaja által feltett 's a' vízrekeszketek' jutalmat nyert el. 1815. az Institutum' tagjává neveztetett. Azon értekezések mellyeket az academia' emlékirásiba adott, a' folyamok' mozgását a' hajszálcsovokban, a' víz' és alcohol' kifolyásait; a' mephiticus levegőt 's a' szénelt gyűlő szeszt; Paris' topographiáját 's földje' emelkedését, azon földalatti vízáradásokat, mellyek ezen város' éjszaki részében történtek, az öntött vas' ellenállását 's annak a' gőzmachinák' csöveire és kéményeire való használatát; az országutakon, csatornákon és vasutakon fuvározás hasznainak kiszámolására alkalmaztatott dynamicát, a' grenoble-i forrásvizek' megcsökkenésének okait, az Eria tó 's Hudson folyam' közt az egyesült státusokban munkában lévő csatornát illetik. — Egyéb kiadott munkái: *Traité de la resistance des solides* és *Traité sur la force et l'élasticité du chêne et du sapin*. Sok emlékirásai vannak a' *Société d'agriculture*, *Decade égyptienne*, *Journal des savants* és *Journal des mines* folyóirásokban. 1819 a' királyi ház megbízá' őt gázvilágítási hámor' készítésével. 1813 bevégzé' a' soissons-i csatorna végetti tervét, melly helybehagyást nyert. A' parisi vizek' igazgatását egész 1831-ig vitte, midőn nyugalomba tétetett. Megh. Dec. 1-sőjén 1836.

85. MORICHINI (Dominique) szül. 1773 Civitantinoban; gondos nevelést nyert, 's az orvosi és sebörvosi tudományok' doctorává lévén, Rómába ment 's ott chemia' professorává neveztetett ki. Morichini legelső talált a' fogak' zománczában flórsavanyt 's a' prisma' violaszínében mágnesi erőt, mi a' tudósok előtt a' magnetismus' atyafiságát mutatá ki a' világgossággal. M. kijelölt orvos volt, több academiák' tagja; megh. Rómában, Nov. 10d. 1836, felcseksítve a' dán Királytól nyert Danebrog' rendjével.

86. TIBURTIVS (Friedr. Aug. Joachim) dr. tanító a' lübecki Katharinaeumnál, a' megszabadító háboruban mecklenburgi nagyherczegségi kapitány, mint író: „*Ideen über ein zu errichtendes Nationalinstitut für Wissenschaft und Kunst*“ (1817) „*Versuch über die Lehre vom Gebrauch des Conjunctiv im Latein*“ (1822) 's egyéb munkái által esmeretes, 's mint egy fontos tanító intézet' alapítója 's aint tanító, sok érde-

meket szerzett férfit, megholt Lübeckben Dec. 18d. 1836. élete 53d. évében.

87. GERDESSEN (Joh. Aug.) seidenbergi (kir. porosz felső Lausitzban) superintendens és fő pap, mint homileticus író, végre „*Von der Zukunft des Herrn. Eine Reihe von Adv. Weihn. und Epiph. Predigten*“ (Gorlitz 1836) czimű munkája által esmeretes. Szül. Görnitzben Jan. 1-sőjén, 1800; megh. Seidenbergben, Dec. 19d. 1836.

88. AMAR, egykor professor az egyetemenél, az Institutum' könyvtárnoka, a' parisi academia' tiszteletbeli inspectora, igen munkás és tanult literator, ki a' *Moniteur*-t sok évek alatt gazdagította cikkelyeivel, mellyeket a' tiszta izlés és a' critica okos mérseklettel használása nevezetesít, 's ki nagyon becsült, classicus elemi munkákat adott, megh. Januar. 26d. 1837. élete 71d. évében. Utolsó classicus munkája: „*Sur la Poésie des livres sacrés*“ nem sokára megjelenend.

89. BARBÉ MARBOIS (de) francia pair, a' felirások academiájának tagja, a' számadások udvarának tiszteletbeli előlülője, szül. Metzben 1745. B. M. fiatal korában lépett a' diplomaticai pályára 's francia ügyvivői méltóságot nyert Bajországhban. 1778. a' metzi parlamentben mint tanácsnok ült. 1780 ügyvivőnek neveztetett ki az egyesült statusok' congressusánál, azon küldeménynyel, hogy az új francia consulusokat organisálja. 1785 St. Domingóba ment át, mint fő felügyelő, melly hivatalt 1790-ig viselt. XVI. Lajos ön maga irt neki, tisztelete kijelentése végett, az első felügyelőnek, ki visszaállítá a' rendet, a' gyarmat' pénzügyeiben. Visszajővén Franciaországba 1792, mint francia minister a' német országgyűlésre küldetett. Metzbe visszatérvén fogásra vettetett, kiköltözködés vétkéért, noha ő soha sem költözködött ki. Kevés idő mulva azonban, szülőtte városa' mairjévé, 's a' vének' tanácsa' tagjává választatott. Esmere-tesek azon történetek, mellyek deportatióját okozták 1797, Synnamary-ba, minden ítélet nélkül, néhány tisztitársaival. Harmadfél esztendeig vala számkivetésben, 's a' 18d. brumaire szabadítá meg. 1800 Bonaparte statustanácsnokká 's kincstárnokká nevezte ki őt. 1803 a' császár, Louisiana' fontos átengedésével az egyesült Statusoknak, bízá meg őt. Napoleon 50 milliót kért, B. M. 80-at kapott. Az austerlitzi ütközet után letette hivatalát B. M. 1807 a' számadások' udvarának első előlülőjévé neveztetett ki. B. M. urat a' restauratio ezen hivatalában megerősítette sőt pair-ré is tette. 1815 bizonyos ideig igazság' ministere volt, de majd ismét első előlülői hivatalára ment vissza, mellyet még 92 éves korában is viselt. Megh. Parisban, Januar. 15d. 1837. 1815 óta egymás után, a' nyilvános tanítás tanácsának, a' kór- és fog-

házak' tanácsának tagjává neveztetett ki. — Az általa kiadott legnevezetesebb munkák ezek: „*Mort du Major Arnold*“; „*Histoire de la Louisiane*“ és „*Le Journal d'un déporté*“. Ez a két utolsó igen élénk érdeket gerjeszte az olvasó közönségben.

A. B. P.

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLÉSEI.

A' m. t. társaságnak *junius 12-kén* tartott kisgyűlésében mutattatott be: I. A' nógrádi nemzeti intézet' részéről a' kéziratár' számára Kubinyi Ferencz táblabíró' előterjesztése a' porosz népnevelés és elemi oktatásról. II. Egy a' Tudtár' számára beküldött philosophiai dolgozat, 's egy külön nyomtatás végett beadott matematikai, valamint egy szépliteraturai munka is, melyek illető osztálybeli tagoknak adattak ki vizsgálat végett. III. Egy gazdasági értekezés, küldőjének visszaadott. IV. A' könyvtárt következő szerzők nevelték legujabb munkáikkal: a) Sárvári Ferencz: világosító és rendszeres előadása az 1836-diki urbéri törvényeknek, Pest, 1837. b) Perlaky Dávid: Történeti adatok költészeti todalékkal, Pest, 1837. c) Nagyajtai Kovács István: Erdélyország' történetei tára, 1ső köt. Kolozsvár, 1837. d) Guzmics Izidor: Egyházi Tár, 9d. füzet és Jób' könyve. Pest. 1837. e) Pusztay Sándor: Soteria Josephi Palatini, Pozsony, 1837. f) Rummy Károly: Lehrbuch der Oeconomie, 2 köt. Bécs, 1808. — Anleitung zum Bierbrauen, Bécs 1826. — Ujonnan fölfedezett módja a' lóetetésnek, Kassa, 1835. Magyarul és németül. — Biblische Perlen von Kornfeld, mit einer Vorrede von dr. Rummy, 1826. Ezeket kivül az utolsó még a' következőket küldte be: Bod Péter, Szent Irás' értelmére vezérlő Lexicon, 1743. Pfahler, jus georg. Hung. Bécs, 1820. és Vaterländische Blätter 1811—12—18. 6 kötet.

A' m. t. társaság' *junius 26.* 1837. tartott kisgyűlésében folytatólag a' Tájékoztató' vizsgálatával foglalkozott. Ugyan ekkor I. egy statistikai, egy mathematicai, és egy természettudományi kézirat bocsátatott vizsgálat alá. II. A' magyar philosophia' történetírásának alaprajza Hetényi János I. tagtól, Szilasy János r. t'. előadására a' Tudománytárba felvétellett. III. A' könyvtár' számára a' pesti növendék-

papság' magyar iskolája, munkálatai' IVd. kötetét (Buda, 1837) küldötte be; Edvi Illés Pál l. t. pedig két rendbeli munkáját: Ékes házi oltár (Pest, 1833.) Vallási türodelem' példái (Pest, 1826); továbbá Beverlandi adhortatio ad pudicitiam 1698. és Cassai András J. Krisztusnak szenvedéséről és haláláról (Bártfa, 1643.) IV. A' pénzgyűjtemény' számára Zsarolányi Márton Ferencz 8 ezüst és 2 réz pénzt küldött be.

A' m. t. társaság', *julius'* 3d. és 10d. tartott kis gyűléseiben több rendbeli belső tárgyakkal foglalkozott. Szinte 3-dikán a' megbizott bírálók' tudósítása' következésében egy gazdasági munka visszautasítatott; Sheridan' vígjátékának „Rágalom' iskolája“ Tóth Lőrincz l. t. által készített fordítása pedig gr. Dessewffy Anrél l. t. és Schedel Ferencz titoknok' következésében a' Külf. Játékszínbe felvételre ajánlatott a' nagy gyűlésnek. Julius 10-dikén egy mathematicai és egy orvosi munka szokott mód szerint vizsgálat alá bocsátattak; egy drámai 's egy nyelvtudományi munka pedig, az előadott híralatok' következésében nyomtatástól elmozdítottak. — A' könyvtár' számára az edinburghi kir. — 's az amerikai philos. társaság, munkálataik' legújabb kötetét küldék be; 's ezeken kívül a) Du Ponceau Péter, az amerikai társaság' elnöke 's m. acad. lev. tag, némelly újabb, William Peunt 's az amerikai büntető rendszert illető iratokat; b) Bélteki Nagy Zsigmond, Erdély' historiája' rövid átnézését egy táblán (Maros-Vásárhely, 1837.); c) Hrabovszky Dávid, utazási rajzai' 2-dik kötetét (Kassa, 1837.); d) Ladányi György: Beringius' Florus danicusát (Othiniae, 1698) és Soavedra' symbola christiano-politicáját (Brüssel, 1649; végre Bárány Ágoston leo. tag, némelly a' magyar nyelv' ügyét Torontálban illető nyomtatványokat.

A' m. t. t., *julius'* 17, 24. és *aug.* 3-kán tartott kisgyűléseiben többféle belső dolgai' megvitatásával, a' Tájszótár' folytatolagos átnézésével, 's beküldött kéziratok' ügyével foglalkozott; névszerint: egy orvosi 's egy drámai munka vizsgálat alá bocsátatott; két más, a' bírálók' előadására nyomtatástól elmozdított; ellenben Shakespeare' Romeo és Juliája, angolból Náray Antal által fordítva, Balogh Pál r. t. és Schedel Ferencz titoknok' ajánlatikra, a' Külf. játékszín' XVIII-dik kötetébe föltételre; — Gegő Elek l. tag' moldvai utazása pedig, Jankovich Miklós t. és Kállay Ferencz r. tagok' előadásikra külön és soron kívül nyomtatásra ajánltattak a' nagy gyűlésnek. — A' könyvtár' számára beküldött ajándékok: 1. A' gazdasági egyesülettől, a' gazdasági tudósítások' 1ső füzete (Buda, 1837.); 2. Az Athenaeum' kiadóitól, az Athenaeum' és Figyelmező' első félévi kötetei; 3. Bitnicz Lajostól: A' magyar nyelvtudomány' két kötete

(Pest, 1837.); 4. Kopeczky Ferencztől, a' világ' közönséges históriája' 2-dik köteté (Pest, 1837.); 5. Peregriny Elektől: Életről szedett képek (Pozsony, 1837.); 6. Kucsera Lőrincztől: értekezés a' rövid utú visszatételről; 7. Kapy István Sárosmegyei főjegyzőtől: Sárosy Gyula' „Nyelvészke“ című grammaticája (Kassa, 1837.).

A' m. t. t., aug. 7d. és 10-dikén tartott kisgyűléseiben folytatólag a' Tájszótár' vizsgálatával, s nyomtatás végett beküldött kéziratok' ügyével foglalkozott. Az utóbbiak közül egy philosophiai s két dramai munka a' megbízott vizsgálók' tudósításai' következtében nyomtatástól elmozdítatott; ellenben Euripides' Iphigeniájának Guzmics Izidor r. tag által készült fordítása Schedius Lajos t. és Kölcsey Ferencz r. tagok' előadására, a' „Görög classicusok“ című gyűjteménybe főlvetel végett ajánlatott a' nagy gyűlésnek. — A' könyvtár' részére a' következő írók, következő munkáikat küldék be: 1. Schams Ferencz, a' Magyarország' hortermesztését és borkészítését tárgyzó folyóírása' 2dik füzetét (Pest, 1837.); 2. Pólya József l. t. Observationes de herpete. (Pest, 1837.); 3. Gévay Antal l. t. A' gyarmathi és szónyi békekötés' czikelyeit diákul, magyarúl és törökül (Bécs, 1837. 2 füz.); 4. Takács Éva, munkái' 2 kötetét (Buda, 1829.) — A' kézirtárt Szidor Antal kassai kir. prof. néhai Mindszenti Dániel' igen bő népdal-gyűjteményével nevelte.

Aug. 14. — I. Bárány Ágoston l. tag a' nagy szótár' készületei' számára a' magyar és török nyelvekben előforduló rokonhangú és jelentésű szavak' gyűjteményét küldé be. II. Egy a' Tudománytár' számára beadott törvénytudományi értekezés vizsgálat alá bocsátatott. III. Schedel Ferencz titoknok és Pólya József l. tag' előadásokra Cuvier' állatországa 2dik szakasza Vajda Péter által fordítva; úgy dr. Vállas Antal' kézirtata: Felsőbb egyenletek egy ismeretlennel, Győry Sándor r. és Vásárhelyi Pál l. tagok' javáló véleményökre ajánlatott nyomtatásra a' nagy gyűlésnek. IV. Egy arithmetikai munkáról nem egyezvén meg a' bírálók' véleményei, az egy harmadik vizsgálonak adatott ki; egy szépliteraturai munka pedig a' véleményvadók' egyértelmű ítélete' következtében nyomtatástól elmozdítatott.

Aug. 38dik tartott kisgyűlésében a' társaság' a' megkoszoruzandó pályairatok' ügyével foglalkozott. Ugyanekkor I. Egy törvénytudományi értekezés az illető bíráló' előadásához képest el nem fogadtatván szerzőjének visszaadatott. II. Szász Károly r. t. által gyűjtött törvénytudományi műszavak az illető szerkesztőnek adattak át a' társaság' törvénytud. műszótárába sorozás végett. III. A' könyvtár' számára következő ajándékokat adott be a' titoknok: a) Egy pillanatot a' dözsmákra, Hollók Imre által, Rozsnyón 1837. b) Par-

thenon, II. kötet, Ormós Lászlótól, Sáros-Patak 1837. c) Slavoniáról, mint Magyarországnak alkotmányos részéről, Podhradeczy Józseftől; Buda 1837, és ugyanattól Romanorum principum effigies a Joanne Hutichio confecta, aucta et castigata opera Joannis Sambuci. d) Haiszler György' orvosi munkája, III. darab, Veszprém 1837. Kolosváry Sándor t. tagtól. IV. A' pénzgyűjteményt Ruchietl Miklós 6 darab régi pénzzel nevelte.

Aug. 29-én a' társaság a' közhasznú tudományos könyvtár' ügyében tanácskozott. Ugyan ekkor a' Tudománytár' számára két philos. értekezés, külön nyomtatásul pedig egy természettudományi, egy drámai, 's egy hadtudományi kézirat nyújtván be, azok szokott mód szerint bírálat alá bocsátattak.

Aug. 30-dikán a' játékszíni küldöttség' jelentése terjesztetett elő annak a' mult academiái évbéli munkálkodásairól; 's némely előkészületek a' nagy gyűlésre fejeztettek be. A' könyvtár' számára Edvi Illés Pál I. tag „Gyónók' katekizmusá“ című legújabb munkáját (Pest, 1837.) nyújtotta be.

TITOKNOKI HIVATALOS JELENTÉSEK.

Magyar tudós társaság'. Perlaky Dávid bezi evang. predikátor, superintend. jegyző 's táblabíró, a' m. academia' alaptökeje' nevelésére legújabb irományából: Történeti adatok, költészeti todalékkal (Pest, 1837. 8r. 80 l.) ötven példányt küldött alulírtához. Árultatnak ezek az academia' középponti könyvtárosánál, Eggenberger Józsefnél. Ára egy példánynak 20 kr. ep. Pesten, június' 30. 1837. Dr. Schedel Ferencz, titoknok.

A' nagyenyedi casinói egyesület, a' m. academia' olaptökeje' nevelésére Széchenyi István másodelnök urhoz, mint azon egyesület' tiszteleti tagjához, száz váltó forintot küldött. Pest, jun. 30. 1837. Dr. Schedel Ferencz, titoknok.

A' Tudománytár' encyclopaediai folyóirat' új folyamának 2. kötet, 20 íven, 4 kőmetszettel, megjelent; 'stb. — Ára a' 4 kötetből álló esztendei folyamatnak nyomt. pap. 4 ft., velencei velinew 6 ft.; postán 1 ft. 36 kr. drágább. Találtatnak még mind két nemű példányok az első, 2. kötet 's 3. kötet évi folyamatból Pesten Eggenberger József academiái könyvtárosnál, kihez minden egyéb könyvtáros utasítatik. Pesten, a' kis gyűlésből, július' 10. 1837. Dr. Schedel Ferencz, titoknok.

A' m. t. társaság', a' fenséges Főherczeg — Nádor — Pártfogó' helybenhagyásával, nyolczadik nagy gyűlését folyó

évi augusztus' 31-dikén, az igazgató tanács pedig üléseit September' 3-dikán nyitandja meg. Az academiai tagok' részére a' megjelenés' napja aug. 30-dika, az igazgatókra nézve Sept. 2-dika. A' nyilvános vagy is közülés' napja 's órája a' gyűlés' folyama alatt leszen köztudomásra hozva. Pesten, július' 24. 1837. Az elnök' rendeléséből, *Dr. Schedel Ferencz*, titoknok.

A' m. t. társaság' költségün elkészült: *Sebészség*, melyet előadási kézi könyvül kiadott Dr. Chelius M. J. heidelbergi prof. A' 4-dik öreghített 's javított eredeti kiadás után a' pesti m. kir. egyetombeli orv. kar' iskolai használatára fordítá *Bugát Pül* prof. 's m. t. t. rendes tag'. *Második* kötet, a' munkában előforduló műszavak' deák'-németmagyar és magyar-deák-német gyűjteményével; öszszesen 472 lap n. 8rétben; csinos borítékba kötve 1 ft 40 kr. cp. Az első kötettel együtt, mellynek ára ugyan annyi, kapható Eggenberger József academiai könyvárosnál, 's általa a' két haza' minden hiteles könyvkereskedőinél. Továbbá

Augustus' hónap' folytában, szinte az academia' költségein *megjelennek*: 1) Természettudományi pályamunkák. Kiadja a' m. t. t. Első kötet: Dr. Topperczek Tamás' és dr. Csorba József' koszorúzott jutalomirataik a' magyarországi pokolvarról. 2) Tanítmány a' Szemnyavalyákról. Fabini után dr. Vajócz János. 3) Az elemi nevelés' alapvonatai *Warga János* prof. 's m. t. t. lev. tag által. 4) Fali abc és olvasó táblák, számszerint öt, ugyan attól. 5) Eredeti játékszín, kiadja a' m. t. t. Hatodik kötet: Ekebontó Borbála, szomorujáték 4 fely. *Tóth Lőrincz* m. t. t. lev. tagtól. Pesten, július' 31. 1837. *Dr. Schedel Ferencz*, titoknok.

Kucsera Lőrincz phil. dr. 's hites ügyvéd, a' m. nemzeti academia'nak, alaptökeje' nevelésére „A' rövid utú vizsztatételről (de summaria repositione)“ szülő értekezés' száz példányával kedveskedett. Kapható az, Eggenberger József academiai könyvárosnál, 's általa minden egyéb könyvboltban. Ára e' tömött nyomtatású n. 8rétben 66 lapra terjedő iratnak, kötve 30 kr. cp. Pesten, augusztus' 1. 1837. *Dr. Schedel Ferencz*, titoknok.

Legközelebb megjelent a' m. t. t. költségein *Warga János* prof. 's academiai l. tag' Vezérkönyvének az elemi nevelés és tanításra, első kötete: *Az elemi nevelés' alapvonatai*. E' munka egyike azon 11 pályairatnak, mik a' Puchói Marczibányi Lajos táblabíró által kitett két rendbeli (20 és 10 arany) jutalomra küldettek be a' magyar academia'hoz; melly jutalmakat ez, a' maga részéről, a' helyben hagyandó és kiadandó munkák' ívszámához mérséklendő tiszteletdíjjal nevelni határozott. A' jutalomtevő olly vezérkönyvet kívánt, melly a' népoktatóknak 's tanulóknak szükséges ismereteket legkiegítőbbben összefoglalja, 's mint illyen Edvi

Illés Pálnak már eddig a' közönség' kezei közt lévő „Első oktatásra szolgáló kézikönyve' nyert elsőséget. Azonban szívesen hajlottak a' bírálók a' második jutalmat az illy jelmondatúnak oda ítélni: *A' tudományos emberfő' mennyisége a' nemzet' igazi hatalma. Gr. Széchenyi István*; — mint a' melly két részre osztván tárgyát, az elsőben a' nevelés- és tanítás-tudományt adja elő, annak legújabb állapotja szerint, teljes rendszerben, tömötten, 's állandó tekintettel a' gyakorlatra: a' másodikban pedig az elemi tanítványnak szükséges ismereteket elég teljesen összefoglalja. Voltak ugyan a' bírálóknak a' szerző' elvont 's nem eléggé népszerű előadására észrevételeik; mindazáltal az academia tekintetbe vévén egyfelől a' munka alaposágát és tudománybecsét; másfelül azt, hogy az Edvi Illés' kézi könyvével a' köznép' szükségének úgy is meg van feelve; ez pedig felsőbb nevelésre és tanításra szolgálhat, tanítónak és tanulónak, vezérfomalúl; 's általában, hogy ugyanazon tárgynak több oldalú felvétele és előterjesztése, kivált az olly fontosé, millyen a' hazai ifjuság' nevelése, nem lehet nem hasznos: jónak ítélte a' jelen munkát is a' közönségnek általadni. E' kötet, melly egy, magában álló, külön munkát képez, Pestalozzi' egység- és részletszámtábláival, 's öt fali olvasó táblával együtt 50 kr. cp. Azonban az utóbbiak, különösen az elemi iskolák' számára illy czímmel: „Fali ABC és olvasó táblák prof. Wurga Jánostól“ külön is árultatnak; példánya 20 kr-ával cp. Pesten, aug. 11. 1837. *Dr. Schedel Ferencz*, titoknok.

Hrabovszky Dávid úr Kassán, két kötetben legújában megjelent „Utazási rajzai“-ból a' m. academiái pénzalap' néminemű nevelésére *husz* példányt küldött a' titoknokhoz. A' két kötet' ára együtt 2 ft. 20 kr. cp. 's találtatik Pesten Eggenberger József academiái könyvárosnál. Pesten, aug. 18. 1837. *Dr. Schedel Ferencz*, titoknok.

A' m. t. társaság' költségén megjelent: 1) Fabini János' tanítmánya a' szembetegségekről. A' második javított kiadás után fordította Vajnócz János. Budán, a' m. kir. egyetem betűivel, n. 8rétben VI és 332 lap; csinos borítékba kötve 1 ft. 36 kr. cp. — 2) Eredeti játékszín, kiadja a' m. t. t. VI-dik kötet: Ekebontó Borbála, szomorújáték 4 felv. Irta Tóth Lőrincz, m. t. t. lev. tag. Budán a' m. kir. egyetem' betűivel, n. 12rétben 130 lap; színes borítékba kötve 36 kr. cp. Kapthatók a' társaság' minden egyéb czikkelyeivel, Eggenberger József academiái könyvárosnál, 's általa minden hiteles könyvkereskedőnél az országban. Pesten, aug. 26. 1837. *Dr. Schedel Ferencz*, titoknok.

A' m. tud. társaság' játékszíni küldöttsége' munkálatairól *negyedik* értesítés. — A' küldöttségnek Rótkrepf Gábor l. t. jegyzősége mellett folyó évi február' 20kától fogva mos-

tanig tartott hat ülésében a' következő színmunkákat fogadta el: 1) A' király Ludason, ered. vígját. 5 felv. Gaaltól. 2) Fialtal házások, ered. vígját. 3 felv. Csató Páltól. 3) Monaldeschi, szomorúját. 3 felv. Damastól, ford. Havi. 4) Gyám-ság, vígját. 2 felv. Gerle és Horn után Ecsedi Gyula. Az elfogadottak közül eddig kettő fordult meg a' színpadon. — Ismételtetik; hogy mind ezen, mind a' régebbéu hirdetett színművek leiratás végett bármelley színész társaságnak kiadatnak a' m. tud. társaság' levéltárából. Pesten, a' kisgyűlésből, aug. 30kán 1837. Dr. Schedel Ferencz, titoknok.

LITERATURAI TÖREDÉKEK.

— Mi keveset gondolnak a' nagy rangú, magas lelkü férfiak a' megkülönböztetés' azon árnyaival, mellyek némelyeknek egész lelköket 's szívöket elfoglalják, mellyek' elérése minden vágyaik' egyedülvalo célja, 's mellyért készek szívök' szebb érzéseit 's lelkök' nemesb mozgalmait elnyomni, mutatja a' következő anecdotá. „Tudakozám la Fayette-t“ — így szól Fenimore Cooper, legújabb munkájában, (Re-collections of Europe. London. 1836) — „miként történt az, hogy atyját gróf de la Fayette-nek nevezték, őt pedig marquis-nak hívják. Nem tudá megmondani. Nagyatyja Marquis de la Fayette volt, atyja gróf, 's őt ismét marquisnak hívták. Én — így szóla — igen keveset tudok róla egyebet minthogy öntudatom fejleni kezdvén, én magamat egy kis marquis-nak találtam, 's a' gyermekek, illy dolgokon keveset aggódnak; miután pedig Amerikába mentem, csak hamar megúntam ezt a' nevet.“

— Az életírások nevezetes helyet foglalnak el a' literatura' történetében. Legnevezetesh illy nemű gyűjtemények *Moreri'*, *Bayle'*, *Chaufepié'*, *Niceron'*, *Chalmers'* munkáik, az *English Biographical Dictionary* és a' *Biographie universelle*. Mi illeti Moreri-t, ő a' criticismushoz nem értett. Bayle-nél alá volt az rendelve a' sectáskodó érzésnek: valóban Bayle' célja nem annyira igazság volt, mint az hogy az egész emberiséget önzővé 's nevetségessé tegye; 's az előtte levő auctoritásokból csak annyit választott, mennyi épen céljára elegendő volt. *Chaufepié* csupa fordító volt, tudatlanabb mint

hogy képes lett volna valamit hozzáadni. Niceron, a „Mémoires pour servir à l' Histoire des Hommes illustres“ írója sokkal hasznosb író Bayle-nél, de a' ki felényi érdemet sem tüntetett ki, mint ez a' rendkívülvaló ember. Munkája is csak a' 16-dik és 17-dik század' férfaira van szorítva. Az angol biographiai szótárról lehetetlen elég utálattal szólni; lehet hasznos, de ez nem érdem compileroknak, kik egyebet nem tettek, mint hogy az előtte lévő vezéreket követték. Ennek az érdemtelen munkának új kiadását hirdeté ki Chalmers, természetesen sok hozzáadásokkal, 32 kötetben 8-adr. (1812—1817), de minden literáriai bérlovak közt, mellyek valaha léteztek, ő volt a' legtökéletesebb. „Igen csekély erejű ember“ — így szól róla Hallam (Introduction of the Literature of Europe. Vol. I. London. 1836) — „egy illy munka nagyságához képest; de az ő élete apró lettdolgok' gyűjtögetésében folyt le, 's ő sok illy nemű dolgot adott az angol biographiához. Beiktatja e' mellett a' legkisebb jelentésű neveket, 's a' legnyomorultabb auctoritásokat idézi.“ De még több hibája van Chalmersnek az itt elmondottakon kívül. Fordításiban a' legnagyobb bakokat lőtte 's csudálatos ügyességet mutatott abban, miként kell az apróságokat a' valóban fontos dolgoknak eleibetenni. Ugyan ezt a' rendkívülvaló lelki tehetséget mutatá ő a' legcsekélyebb nevek' választásában is a' legbíresb nevek helyett, 's egész lapokat szentelt öly dolgoknak, mellyeknek épen nem kellett volna felvételniök, vagy ha már úgy akarta csak néhány szóval említetniök; az alatt míg néhány sort szánt öly dolgok' megemlítésére, mellyeknek a' világra kétségen túl lévő befolyások volt. Ez a' legmegvetésreméltóbb biographiai gyűjtemény, minden újabb nyelven irttak közt. Sokkal magasb fokon áll a' „*Biographie universelle ancienne et moderne*.“ (52 Kötet 8-adr. Paris 1811—1828 's a' már 8 kötetre menő pótolék.) Ez minden kétségkívül a' legtökéletesebb eddig létező biographiai gyűjtemény; a' cikkelyek' szerzői, nagy részt kijelelt hírv férfiak, 's mivel nevék első betűit kiírták az általok adott cikkelyek alatt, természetesen hogy gondosan igyekeztek, a' legbecsületre válóbb úton felelni meg tisztöknek. Sok fogyatkozás van azonban ezen gyűjteményben is. Először igen különbözőleg van kivíve; másodsor, gyakran igen rövid esmertetés van ott, hol hosszúnak kellenie lenni, vagy talán néha semmi esmertetés sincs. Harmadszor, a' külföldi literaturáról mostohán gondoskodtak a' kiadók. Az Olaszok kipótolták 's kijavitották az őket illető életírásokat ezen munka' olasz fordításában (*Biographia universale, Antica e Moderna, Venice, 1824 etc.*), a' honnan ez a' fordítás sok tekintetben felülmúlja az eredetit. Így más

nemzetek is bizonyosan szükségesnek találndk a' potlásokat 's kijavításokat ezen munka' lefordításában. *)

A' literatura mind-ezen közönséges történeteinek valamint a' közönséges biographiáknak is ez a' hibája, — hogy igen sokat akarnak 's hogy minden tárgynak lehetetlen illőleg eleget tenni. Ohajtandó volna pedig, hogy az egyes nemzetek' literariai története 's biographiáik jól volnának kidolgozva. Azonban ez ritka eset. A' jesuita Tiraboschinak jól esmert munkája. (Storia della Litteratura Italiana), minden dicséretre méltó. Tudománya roppant 's criticája a' természetén 's igazságon alapult. Ez valóban a' legjobb minden eddig létező literariai historiák között. Ginguené' munkája, eredeti érdemre nézve ezzel öszve nem hasonlítható, mivel igazán szólva, a' tudós jesuita munkáján alapul; 's ha criticája igazságosb, vizsgálata véghetetlenül csekélyebb. Kétséget nem szenved, hogy a' st. maur-i barátok jobban dolgozták „Histoire Littéraire de la France“ — okat, addig a' meddig vitték, t. i. a' XII-dik századig; de ezen bámulatos vállalat' folytatói, nem bírnak azon tudománnyal, vizsgálódással, szorgalommal 's buzgalommal mint oriási megelőzőik, 's valóban kételkedni lehet, ha az Institutum' öszves tagjai, bírnak-e azon klastromi atyák' csak egyikének is egy Bouquet-nak, Briálnak, Martène-nak, Mabillonnak, vagy Tiraboschi-nak tudományával. A' Mohedanusok (ezek is barátok) kik Spanyolország' literariai historiáját elkezdték, megigérték, hogy munkájokat lelkesen fogják kivinni, — de az őket környelő nehézségek 's munkáldokásik' rögtön félbeszakadása, búsító lettdolgok, elegendők minden ezutánai vállalkozók' buzgalmának kioltására. Szomorító valóban, a' társaság' azon állapotja, melly szerint nem csak jutalmat nem várhatnak hanem még a' pénzbeli veszteségtől sincsenek megóva az olly szerzők, kiknek munkáik a' nemzetre állandó jótéteményt árasztának; hogy a' leghidegebb közömbösséggel vétetnek olly felfedezések, mellyek valósitva, egyszerre fényt öntenének el a' népre 's időkorra! De ha a' Mohedanusok, csaknem pályájok' kezdetén megakadályoztattak, Spanyolországnak mint minden mívelt tudja — noha alkalmasint inkább csak a' szerző, mint munkája esmeretes, — van egy nemzeti literariai historiája, Nicolas Antonius' Bibliotheca Hispana-ja, mellyet azóta Bayer annyira megbővített. Azonban ha bővelkedik ez a' munka nevekkal, az egyes nevek-

*) Párisban legújabbán ismét egy biographiai gyűjtemény hirdetik, ezen czim alatt: Biographie révélatrice contemporaine, ou Dictionnaire historique des hommes des toutes les nations etc. Az egész munka tiz darabból fog állni 8-adr. 's minden darab' ára 5 franc lesz.

nél olly soványak az esmertetések. hogy az egész inkább egy catalogue raisonné-hez hasonlít mint egy literariai historiához. Mind e' mellett is többet ér az mint a' fentemlített esetlen, criticátlan, visszataszító 's mindenkép utálatraméltó Biographia Britannica, mellyre az angol criticusok nem győznek elég rosztat mondani, 's neheztelésöket neveli az, hogy mind eddig semmi készület nem tétetett annak megjavítására, vagy a' mi jobb volna, egy egészen új elveken alapuló munkának létesítésére. Németország több jeles literáriai históriákkal bír 's ezek közt *Wachler*' és *Mentzel*' munkáik kitünő jelességűek; Dania és Svedországnak van három; Portugaliának egy; Muszkaországnak egy. Ime itt van egy dolog, mellyben a' nagy angol nemzettel — melynek magas álláspontjától egyébkint a' világ' játékszinen mi Magyarok, olly véghetetlen messze vagyunk — némikép öszve mérkőzhetünk. Az Angolok keservesen panaszkodnak, hogy ők egyedül azok Europa' mívelt nemzetei közt, kik literária históriával nem bírnak 's hogy még eddig készület sincs egy ilyennek létesítésére. Mi némelly apró dolgozatokon kívül két literaria historiát (*Czuittingerét* és *Wallaszkyét*) 's két biographiai gyűjteményt (*Horányiét* és *Weszprémiét*) mutathatunk fel, mellyek ha messze vannak is a' critica' kívánságától, de elég szorgalommal vannak dolgozva, 's érdemök kettős volna, ha honi nyelven volnának írva. Azt sem mondhatjuk hogy előkészületek nem volnának honunkban egy jó literaria históriának létesítésére. Tudva van, hogy mind *Jankovics Miklós*, mind különösen *Horváth István* régóta gyűjtögetik erre a' materialékat. Nincs hát egyéb mit ohajtánunk, mint hogy ez utólsó, kiben nemzetünk' tudományossága egyesül, ezen nemzeti ohajtást, ezen egész literaturánkra világot hintő 's nemzeti míveltségünkre fényt derítő munkát mennél előbb létesítse! —

— Azokra nézve, kik a' francia nyelv' erejét 's szépségeit esmerik, nem lesz érdektelen a' 188-dik lapon magyarul adott kis gyermekek' imádságának eredeti alakja, melly így ez:

Notre père des cieux, père de tout le monde,
De vos petits enfans e' est vous qui prenez soin;
Mais à tant de bontè vous voulez qu' on réponde,
Et qu' on demande aussi, dans une foi profonde,
Les choses dont on a besoin.

Vous m' avez tout donné, la vie et la lumière,
Le blé qui fait le pain, les fleurs qu' on aime à voir,
Et mon père et ma mère, et ma famille entière;

Moi, je n' ai rien pour vous, mon Dieu, que la prière,
Que je vous dis matin et soir.

Notre Père des cieux, bénissez ma jeunesse;
Pour mes parens, pour moi, je vous prie a genoux:
Afin qu'ils soient heureux, donnez moi la sagesse,
Et puissent leurs enfans les contenter sans cesse,
Pour être aimés d' eux et de vous!

A. B. P.

TUDOMÁNYOS EGYVELEG.

— BRIAN HODGSON úrnak, kevéssel ez előtt vett levele mutatja, hogy ez a' tiszteletreméltó ügyviselő a' kathmandon-i (nepal-i) udvarnál, végre Tibetből egy teljes példányát szerzett, a' híres *Stangyour* (*Dandjour*) czínü gyűjteménynek, mellynek eddig Calcuttában csak némelly tökéletlen kivonatait bírták, de a' mellynek KÖRÖSI CSOMA úr' gondjai által szerkeztetett lajstroma, a' *Journal of the Asiatic Society of Bengal*-ban feltaglaltatott. Hodgson úr ezt a' gyűjteményt 's a' *Bkha-gyour*'nak (*Gandjour*-nak) is egy hasonlókép teljes kiadását, a' compánia igazgatói' tiszteletreméltó udvarának szándékozik ajándékozni. Ez a' csudálatraméltó gyűjtemény, melly még egyetlenegy volna Európában, ha hogy caustadi báró Schilling, Mongolországbani utazásából, ugyan azon könyveket nem hozta magával, 327 nagy és pompás, a' legszébb nyomtatásu darabból áll. Hodgson úr rövid időn megkapja a' lhassai és digarchi klastromokból azon eredeti sanscrit értekezések' másolatát, mellyek azon két nagy gyűjteményben foglaltatnak, mellyek nem találtatnak többé Nepal völgyében. Örvideni kell, a' tudomány' érdekében, hogy egy olly világos elméjü, olly liberalis férfsu mint Hodgson, van híva egy olly hely' betöltésére, honnan ugy szólván Tibeten és Indián uralkodik, 's a' szárazföldi Ázsia' minden tartományinak határait érinti, mellyek a' boudhdha literatura' emlékeit megtartották. (*Journal asiatique*. Juillet, 1836. p. 91.)

A. B. P.

OROSZ LITERATURA.

(Vége.)

Angol és francia példányok után készített tengeri romá-
nokkal is bír az orosz literatura. Ide tartoznak „*Kronstats-
kija Sceny*“ az az: kronstadti jelenetek, Dawydowtól (Péter-
vár 1836). Egy új népdalgyűjtemény is adatott ki minapá-
ban „*Mal'orossijskija*“ az az: kis- és veres oroszországi da-
lok, czím alatt, (Pétervár 1836). A' gyűjtő és kiadó arról is
emlékezik előszavában, hogy kis oroszországban a' régi és
sajátságos népdalok, lassankint a' mind inkább terjedező
nagy oroszországi dalok és énekek által kiszoríttatnak. Csak
Volhyniában és Podoliában maradtak még fenn ama régiel-
bek és honiabbak. A' gyűjteményben első helyet foglalnak
a' történeti, utánok következnek a' menyegzői 's ezek után
a' szerelmes dalok. A' történetiek között a' tizenhetedik
századból valókat is találhatni. Egyiknek szerzője *C̄hmel-
nizky* a' lengyelfaló. A' szerelmes dalokban nem ritkán az
élet' különféle tüneményeinek mély felfogása által lepetünk
meg.

Bulgarinnak folyóirásokban elszórt újabb munkái há-
rom kötetben gyűjtettek együvé, ezelőtt egy évvel, (Péter-
vár, 1836).

A' fordítók jobbára francia eredetiek után dolgoznak.
Újabb német elmeművekre is került a' sor; p. o. a'
„Serapion testvérekre“ Hoffmantól, „Paul Isopra“ Cramer-
tól, 's ez utóbbi, miután Németországban rég elporlott,
most vampyralakban újrolag feltámadt a' külföldön. *Wach-
lernek* literatúrai kézi könyve is fordíttatott, 's az első kö-
tet már kikerült a' sajtó alól.

A' történetírás szép virágzásnak indul. E' tekintetben
említésre méltók: 1) „*Supraslskaja Rukopis*“ 's a' t. az
az: a' suprasselei kézirat, melly magában foglalja a' nowgo-
rodi és kiewi (megrövidített) krónikákat, (Moskva, 1835.)
2) *Rukopis* 's a' t. az az: Philaretnek, az oroszországi pat-

riarchának kézirata (Moskva, 1837). A' szerző, Mihály czárnak atyja, az ál-Demeter', és Suisky Vazul czár' időszakáról értekezik. 3) „Slovár“ 's a' t. az az: a' híres oroszok' tára; szerzője *Bantys-Kamensky Demeter*, kiadója: Schiriajew (5 kötet, Moskva, 1836). 4) *Otscherk* 's a' t. az az: Kiew városa' történeteinek vázolata (Rewal 1836). 5) „*Ruskaja Istorija*“ 's a' t. az az: orosz historia (első kötet, hat történetírási abrosszal, Pétervár, 1837), egyike az újabb literatúra' legjelesebb tüneményeinek. Szerzője, *Ustrialow*, a' történetírás' tanítója a' pétervári egyetemenél, még Karamsintól és Polewoitól is azáltal különbözteti meg magát, hogy nem csak az orosz státus' fokokonki növekedésének, hanem az orosz népnek történeteit is adja.

Professor *Nadeschdin*, az olvasókönyvtár czímű folyóírás februáriusi (1837) kötetében az orosz történetírókról értekezik. Bayer, Müller és Schlötzer dicsérettel említettnek, de az utolsó arról vádoltatik, hogy Nestor iránti enthusiasmusában kelletinél túl ment. Karamsin stylisticai tekintetben, 's mint útmutató a' nehéz pályán, Polewoi, mint el nem fogult gondolkozó fej, dicsértetnek. Tüzzel kél ki a' szerző a' legújabb történetírók' nézetei ellen, kik, állítása szerint, határokat nem ismerő scepticismusnak hódolnak. Mint Niebuhr Rómának öt első századát, úgy szeretnék ők a' Nestor előtti négy orosz századot kitörölni a' historiából. A' szerző sokban enged nekik, de a' fő pontokban egészen eltér tőlök.

Napjaink' történeteivel foglalatoskodnak az itt következő munkák: 1) „*Raskazy*“ 's a' t. az az: egy tisztnek emlékezései az 1812 és 1813-diki háborúról, Sotow által (Pétervár 1836). Az előadás egyszerű és vonzó. 2) „*Kawalerist dewitza*“ 's a' t. a' kisasszony mint lovaskatona, való történet; kiadója *Butowszky Iván*, (két kötet, Pétervár, 1836). A' munkát egy magasszületésű kisasszony' tollából folytnak mondják, 's ha vannak is, kik az egésznek valóságát kétségbe vonják, az előadás kellemetes marad minden esetre.

Blätter f. literar. Unterh. (Jun. és Jul. 1837.) után.

CRITICAI VÁZLATOK.

A' KÜLFÖLDI LITERATURA' LEGÚJABB'S KITŰNŐBB
TERMÉKEIRŐL.

T Ö R T É N E T Í R Á S.

Geschichte des achtzehnten Jahrhunderts und des neunzehnten, bis zum Sturze des französischen Kaiserreichs. Mit besonderer Rücksicht auf geistige Bildung, von P. C. SCHLOSSER, Geheimerrath und Professor der Geschichte zu Heidelberg. 1. Band. Das achtzehnte Jahrhundert bis zum Belgrader Frieden. Heidelberg, b. Mohr, 1836. XVI. és 643 l. 8-vo. Ara 5 for. p. p.

Ezen munkát a' 'szerző' 'előszavábani kinyilatkoztatása szerint mint az 1823-ban kijött „Geschichte des achtzehnten Jahrhunderts in gedrängter Übersicht, mit steter Beziehung auf die völlige Veränderung der Denk- und Regierungsweise am Ende desselben“ második kiadását kell tekinteni, 's általa tudós 's lelkes írója eddig szerzett hírnevét nem kevéssé öregbíté; mert a' legújabb historiai literaturának egyik legnevezetesebb tüneménye.

Az átnézés' könnyebbitésére e' századok' historiáját négy szakra osztja, azoknak fővonásait ekképen adván elő: „Az elsőben, mond a' 2-dik lapon, Franciaország egy országgló rendszer által lett nagygyá 's hatalmassá, melly a' népet lenyomá, midőn az udvar 's az országglás ragyogának. Ezen rendszer majd minden európai országglásoktól utánoztatott, még azoktól is, hol a' birodalmi forma nem vala, mint a' nagyobb résznel, katona-monarchiai. A' második időszakban véghezvitetett mi az elsőben kezdődött: a' birodalom mindenütt hatalomra állapítatott, 's annak kelle azt fenntartania. A' harmadikban az időkori haladás' új tana, melly minden osztályok, még a' rabok és gonosztévőknek sorsát is javítandónak hirdeti, széltiben győzött; a' régi és elavult Németországban is, hol a' középkor' országglása a' nép' kedélyessége (Gemüthlichkeit) a' birodalom formája, a' protestáns orthodoxia, 's a' catholica hierarchia által fenntartatott, összedől; mivel egy egészen új literatura az életet hatalmába keríté, 's a' gondolkodásmód egészen megváltozott. Az utolsó vagy negyedik szakasz, a' század' végét átlépi, 's az egész időt jelenkorunkig foglalja magában. Ezt három részre osztja. Az első azon időre terjed, mellyben

a' régi rendszer Franciaországban felfordúl, 's minden más országban kisebb vagy nagyobb mértékben veszélyben forog. Második szaka egészen katonai. Az anarchia chaosából új rend keletkezik, melly ellenszegülve azon eszméknek, mellyeknek az első szakasz' szerencsétlensége tulajdonítot, egyedül érzelmi és anyagi érdekeket hajház, 's csak azon tudományokat és érdemeket pártolja, mellyek az életben közvetlenül használhatók. Ezen időszak' utolsó része azon sikertelen próbatételeket foglalja magában, mellyek a' réginek 's ennek még külső formájának is helyreállítására tettettek; a' népjogvédők 's elleneik változó történetei' historiáját, az önség, a' makactság' és előítélet' küzdését az ábrándozó philantropia ellen, 's az igazi lelkesedés' történetét az emberi nem' haladásáért, a' hitetlenség, hiúság, elvetemedés és aljasság ellen, mellyek nyomorú terveiket ragyogó ürügy 's beszéd alá rejtezik“.

Ezek a' nézőpontok mellyeket a' szerző a' történetek előadása' alapjául kijelel. Ő könyvében nem elégszik meg a' pusztá politicalai történetek' elbeszélésével, hanem, a' mint ezt már a' cím mondja, a' szellemi művelődés' menetét is igyekszik kimutatni, E' tekintetben a' második lapon azt mondja: „Fő czélom e' munkánál a' politicalai történetek' összeköttetését a' házi és polgári élet' tüneményeivel kitűntetni, tehát jelenkorunk polgárisodott társaságának külseje alakulását a' belső műveltség' egész menetelével, 's azon literatúra ágának főváltozásait, melly nem egyedül a' tudósokat illeti. Legyen szabad e' jeles munka' bővebb megösméretezéséül, némelly kitűnőbb helyeit ide iktatnunk,

A' második fejezet az éjszakai háborúról szól 's az orosz katonai hatalom' állapotásáról Európában. Itt több újat találni, mellyet a' szerző ön vizsgálódásaiából meríte. Mi helyesek p. o. a' főszemélyek' rajzai. Az erkölcsiségre nézve II Ágoston lengyel király 's szász választófejedelem legalantabban áll. Határtalan zabolátlansága 's tékozlása mellett, mellyek által Szászországot tönkre tevé, a' bizhatlanság 's hamisság valának fő tulajdonai, Ellenben Károly minden makacssága 's dacza mellett, mik őt szerencsétlenné tevék, emberséges és hív volt, 's ellenéről — Norberg' XII. Károly élete szerint, mellyet szerző a' 125 lapon idéz elő — azt mondá: „Hiddjétek mint bizonyost, ha Ágoston király' szavába bizhatnék, nem sokára békét hagynék neki, de ha a' béke meg volna kötve, 's mi Oroszországba menénk, tüstént orosz pénzt szedne fel 's nekünk hátba esne, mi által dolgaink még sokkal terjedelmesebb állapotra jutnának mint a' millyenben most vannak“. Nagy Péterről egy önmegtágadását bizonyító esetet hoz elő. Midőn ez tudni-

illik a' Pruthnál a' török seregtől Baltadschi Mehemet nagy vezér alatt körülvétetett, 's ha nője a' nagyvezért meg nem vesztegeti, kétségkívül elfogatott volna, a' hussyi békekötés előtti estvén 1711-ben azt írta a' főtanácsnak: hogy halála vagy elfogatása esetében nem reá hanem egyedül az ország' javára tekintsen. Ezen levél mond a' szerző a' 267 lapon „öt a' régiség' legdicsebb hősei sorába iktatja, mert magát 's családját birodalma javának áldozá fel“. A' levél és a' közelebbi környülmények Stählinnél (Anecdotes originales de Pierre le grand, Strasburg, 1787, 45—48 lap) találtnak. Mind e' mellett még is úgy látszik a' császár ezen egyes tettéért érdeme felett magasztaltatik; mert véle még az sem egyezik meg, mit a' szerző felőle teljes igazsággal más helyen mond. Így p. o. a' 213 lapon: „Péter esz-közei választásában átaljában nem vala válogató, fogalmai a' jogosságról, morálról 's erkölcsi világrendről ifúságában kinem fejlettek, 's későbbben sem alkalmá sem kedve nem vala azt kipótolni.“

A' 3-dik fejezetben, XV Lajos kiskorúságában országló orléanski hercegről ezeket mondja: „Fülepek tehetsége, ügyessége, ékesszólása, elméssége, bizonyos jószívűsége, sőt nagylelkűsége is vala: de a' véteknek genialitása, azon szándékos, ördögi philosophiából származott megvetése minden erénynek, minden emberségnek 's igazságnak, felseg 's aljas kéjbe sülyedés, mellynek éldeletében napokat 's éjekeket tölte; öt még a' jó feltételekre is tehetetlené tevék.“

A' 2-dik cikkelyben, Angol- Francia- Spanyolországokról 's Hollandról szól, a' sevillai szerződés' 's Don Carlos' Toscanába való behelyezéseig. Ezen szakról a' 292 lapon így íté: „E' korszakban majd mindenütt álnok, erkölcsileg romlott, orczátlan emberek országlának, mivel azt hívék, hogy a' diplomatának a' közönséges morál' előítéletén túl kell lennie 's az embereket vagy katonai erővel, vagy fortélylyal vezetni, mint ezt az udvari ármány teszi, vagy mint egy kereskedési ügy intéztetik el, mellyet becsületesen többé nem lehet fenntartani.“

Az egyházi uralkodó tant illető ellenszegülést a' szerző Angolországtól 's névszerint Lockétól származtatja. „Locke-nak“ mond a' 383 lapon — azon vizsgálódási 's tapasztalási rendszere, mellyet a' 17-dik század' végén a' pedantical oskola-rendszernek, 's Pascal' 's Malebranche' ábrándozó költészi tanítmányának az istenbeni ösmeretről, 's Spinoza pantheismusanak ellenállított. Bolingbrokenak 's Schaftsburynek útát töre. Mennyit merített Locke Hobbeshól, nem akarjuk vizsgálni, az bizonyos, hogy a' nélkül hogy

nyelvök' 's literatúrájok' tanulására buzdítá, a' helyett hogy idejüket azon nyomorúlt iskolai latinsággal vesztegetnék, melly akkoron gyakoroltatott. A' német nyelv' tisztulása 's életbeni használása mellett is serénykedett; mivel akkoron ezek valának az idő' kívánságai, mellyeket utóbb *Gottsched* is tekintetbe veve, mi által ezen pedant, ki arra nem érdemes hogy *Thomasius*' saruit leöldozza, némi halhatatlanságra jutott."

Ezen helyek, úgy hisszük, elegendők lesznek az olvasók figyelmét egy olly munkára vonni, melly megkülömböztetett érdemeinél fogva a' tudós világ' és minden műveltek' méltánylatát egyaránt érdemli.

Allgem. Lit. Zeit. (November 1836.) után. Sz. G.

Histoire de la réforme, de la ligue et du Règne de Henry IV, par M. CAPEFIGUE. Paris, 1835. 8. Vol. 8-o.

Azon élénk kifejlődés, mellyet 15 év óta a' historiai tanulmányok Franciaországban mutatnak, annál több figyelmet érdemel, mennél örvedetesebb jele ez egy jobb jövő' lehetőségének. Mert hol még a' komoly, hív 's szabad historiai vizsgálatnak 's szabad kinyilatkozásnak útja nyitva áll; ott nincs ok az elcsüggedésre. A' mióta pedig a' derék *Thierry* az ő „*Lettres sur l'histoire de France*“ munkájával e' szellemet felgerjeszté, egy év sem múlt el, hogy Franciaország' historiai literatúrája új eddig ösméretlen források' fölfedezésével, vagy az ösméretk' használásával nem gazdagult volna.

Szerzőnk ezen élénk mozgásban egyike a' magasztaltaknak, 's minden esetre jeles 's kivált termékeny író; mert tíz év óta historiai köteteinek száma 30ra megy, apróbb dolgozatait 's regényeit ide nem is számolva. Illy roppant halmazás, ó testamentombeli nézeteink szerint, iratai belbecse iránt ugyan nem a' legkedvezőbb előítéletet gerjeszt föl, 's valóban a' mit tőle eddig nyerünk, jóval alantabb áll azon becslés' fokától mellyre őt a' közvélemény 's kivált önmaga magát helyezi: azonban tagadhatlanul érdemes czél lenge széme előtt 's környülményei a' legkedvezőbbek valának. Ő nem csak minden 16 és 17 századbéli francia és latin nyelven találtató irományokat ösmér, hanem az akkori folyóiratokat, sőt gúny 's dicsverseket réz- és fametszéseket is használá, mellyek a' perczenet' indulatát olly élénken tüntetik ki; a' mi több, előtte nyitva állának Francia - Spanyolország' és Florencz' levéltárai, 's archiviáriusi útazásai közben a' helyek' 's népek' lenyomásait is

felfogható: 's még is ezen roppant készülétek' kerekedménye nem olly tetemes, hogy utána egy jövődő Franciaország-nak reformativi historiáját Iliásnak post Homerum mondhatnók. A' szerzőnek vagy a' zajos párisi élet nem hagyta elegendő nyugalmat, vagy hirtelenkedett: elég hozzá, könyve sem tartalmára sem a' külső formákra nézve nem olly jeles mint azt a' szerzőtől illy környülmények közt várni lehetne. Még nyelvbéli előadása sem mutat olly tökélyt, melly hazájában illynemű munkákban találtató 's mondhatni majd közönséges.

Átaljában dicséernünk kell oppositioját azon philosophiai bánásmód ellen, mellynél fogva az elmúlt korok' történetei egy későbbi, egészen különemű időszak' nézetei után biráltatnak meg, a' helyett hogy a' korok' teljesülését az önéidejökbeli szükségek 's eszmék szerint magyaráznók. Egyetemi nézetei helyvel helyvel igen világosok 's az élethől mérítvék. Akármit mondjunk, minden idő' politicalai életében bizonyos lényeges perczenetek fordulnak elő, mellyeket csak az tud valódilag méltatni, ki hatásait az élethben tapasztalá. A' historiában fődolog kivált azon arány' helyes kitüntetése, mellyben az egyének' szabad munkássága, 's a' politicalai elemek' és viszonyok' kintető hatalma, a' történetekhez állanak. A' *hogy és mi*, főperczeneteiben az előjáró történetek' ellenállhatlan befolyása által határozatit meg.

A' sark mellyen az egész munka megfordúl, azon ítéletünk szerint fonak nézet, hogy a' reformatiónak küzdése *nemesség és polgárság közti* viták valának. Szerinte a' hugonották' serege a' pánczélos, lovas, dárdás lovagokból, a' catholicusoké a' városok' és czéhek' gyalogjaiból állottak. Ezen ellenzet históriai regényben igen is nagy hatást tenne, de historiában az igazságot elő kell adnunk a' mint a' történet azt magával hozza, 's e' szerint a' lovagok' száma mind két seregben majd egyarányú volt. Az írók általánfogva a' reformatiónak nemleges oldalát szoktak inkább kitüntetni, a' gondolkodás' szabadságát, a' lelkiösméret' lebilincsezését, mint az igenlegest. Úgy szerzőnk sem látszik észrevenni, hogy az kifejlődésében politicalai elemektől határozatott 's anyagi képviselőit azokban lelé. Németországban p. o. némelly karok' és rendek' megyebeli fejedelmi jogai, Hollandban a' nemesek' 's városok' szabadalmi, sőt némi republicai jogok, Angliában pedig maga a' királyi hatalom valának azon rugók, mellyek által a' reformatió előmozdított. Franciaországban pedig nem a' nemesség, ellenléthben a' polgársággal, volt támasza, hanem ügyét némelly nagy családok magokéva tevék, mellyek kivált II. Henrik' halála után a' becsületvágy' pályáján egymással versenyeztek. Illyen

dönti. A' király természetes habozásának véget veté anyjának befolyása, ki az admirálist és a' hugonottákat jobban gyűlölé és rettegé mint a' guiseket. Károly végre unszolásának, 's a' vakbuzgó, a' hugonották' jelenléte 's viselete által végső pontig felingerlett pápista néptömegnek engedett. Mihelyt az első vér folyni kezdett, többről vagy kevesebb-ről nem leheté szó, a' percznek erőszakos heve mindent magával ragada.

Götting. gelehrte Anz. (St. 146—148 és 152. 1836) után. Sz. G.

Memorials of the Stuart Dynasty, including the constitutional and ecclesiastical history of England from the decease of Elizabeth to the abdication of James II. By ROBERT VAUGHAN, author of the life and opinion of Wycliffe. London. For Holdsworth and Ball. 1834. In two Volumes. Vol. I. 508. és Vol. II. 534. lap. nagy 8-adr.

Az angol történetírásnak egy időszaka sem foglalatoskodtatja az angol írok' tollát annyira, mint az 1688-diki forradalom; mivel a' nemzet ezen szakban vallási és polgári szabadságát vívta ki. Sőt a' francia forradalom óta még a' continens' írói is követik példájokat, a' két történetben érdekes anyagot találván az összehasonlításra. 'S valóban a' két történet, külsőleg legalább, lefolyási stadiumaiban egymással megegyez: a' monarchia mind két országban respublicává vált, ezt a' katonai zsarnokság, követte, utóbb a' restauratio, 's végre a' constitutionalis monarchia. De eredetére nézve igen különböznek egymástól. Franciaországban a' vallási küzdelem IV Henrik', a' hugonották' feje, tronra léptével, nyugvó pontra jutának, a' polgári szabadság után törekvő forradalom pedig az Angolokénál egy századdal későbbi; midőn Angliában a' vallási szabadság egyszer'smind a' polgárit eleszté fel, és a' stuarti nemzetség mint a' catholicismus' és a' korlátlan fejedelmi hatalom' képviselője veszté el trónját.

Annai versenytársak közt nem vala könnyű e' tárgyról sok újat mondani, 's eredetiségre szert tenni. Szerzőnk kiváltkép a' vallási pártok' befolyását az egyházi és polgári szabadság' kifejlődésére igyekszik kitüntetni. Különös örömmel mulat a' puritánusoknál; mert itélete szerint a' nonconformistáknak kell azon ügy' diadalmát köszönni, mellyet ő a' jónak nevez.

A' 84 lapnyi bevezetésben Erzsébet királyné' időszakáról szól. A' protestantismus' atyja VIII Henrik által, lépett

trónra, ámbár őt át lépésre egyedül a' pápával való elválási pöre közt támadt viszálya határozá, 's szívében holtig catholicus maradt. Leánya *Mária* üldözé a' protestánsokat, kik uralkodása alatt szintűgy Amerikába költöztek mint *Erzsébet* alatt a' catholicusok és nonconformisták. Midőn ez az országláshoz juta, birodalmában a' pápisták' száma a' protestánsokét felülmúlta; de ehhez a' nemzet' közép osztályai tartozának. Uralkodása' első 14 évei alatt türelmet mutata: de minektuánna az összeesküvések ellene — kivált míg a' scot *Mária* élt — egymást érek, keményen üldözé a' catholicusokat. Az uralkodó vallás az angol egyház lett, melly külső formáiban a' catholicusok' szertartásához hasonlít, mi sok protestánsoknál ellenszegülésre szolgált okúl, 's ez szülé a' *puritanusokat* 's a' *nonconformisták'* többi felekezetit, kiket *Erzsébet* nem kedvele, mivel szabad vallási elveiket a' korlátlan királyi hatalommal egy országban össze nem férhetőnek tartá, hol a' vallási szabadság a' polgárit is felgerjeszté.

I. *Jakab* jobbágyaiban a' polgári szabadság utáni törekvést elakará nyomni, a' catholicusokat megnyerni, a' puritanusokat kiírtani, Irlandban a' protestáns, Scotiában a' püspöki egyházat uralkodóvá tenni. Ezen igyekezeteinek egyike sem sikerült. A' puritánusok szigorú erkölcsök 's papjaik rettentetlen buzgalma által közkezdvést nyerének, 's mind inkább elterjedtek; az által pedig hogy *Károly* fiát, a' trónörököst, egy spanyol herczegnével akará összeházasítani, a' tüzet csak gerjeszté; mert ennek esküdni kellett, hogy hitvesén kívül senkinek sem enged szabad vallási gyakorlatot.

I. *Károly* nőjével összekelte előtt titkos szerződésben ígéré, hogy országában a' catholicusokat vallások szabad gyakorlatában nem gátlándja. Ez kitudódott 's közönséges aggodalmat 's háborgást gerjeszte, kivált a' puritánusoknál, kikről a' király semmit sem akara tudni, ámbár a' catholicusok 's presbyterianusok iránt engesztelőbb vala. Ezen felekezet közt most egy választottság támadt fel, a' *reformerek*, kik a' tiszta protestantismushoz mutató buzgósággal, politicalai, a' birodalom' javítását czélzó törekvéseket egyesíték, 's a' parlament' legnevezetesebb tagjait, *Coket*, *Elliotot*, *Cottont*, híveik' sorába számíták. *Károly* nem vala elég politicus átlátui, hogy az angol nép' szelleme a' catholicismustól végképpen idegenkedik. a' puritánusok pedig annyira elszaporodtak 's megerősödtek, hogy üldözésök a' szándéklott czélt többé elnem érheté. Ha ő, úgy látszik, a' catholicusokat sorsoknak átengedi, 's a' püspöki egyházat a' presbyterianusokkal harmoniára hozza, alkalmasint bal-

's elrejtett szálait e' nagy szövedéknek — mint a' multkor' szükségesképeni következését kimutatandja. Egy illy munka, kitüntetvén vizsgáló szemeknek azon egyes elemeket a' népek' életében, mellyekből annak egésze összeáll, nem csak Európának historiáját előadandó kézikönyveinknek kiegészítéseül szolgáland: hanem 's kivált arra is látszik rendelkezve lenni, hogy azon üres fejedelmek' 's csaták' előszámítását, melly mindennapi vásárdolgozatokban a' historia neve alatt árútatik, örökre véget vessen; mert elvégeztével minden történetírással foglalkozzonak tetemesen könyvelítve lesz azon igazán eleven 's mindent egybefűző szalag' észrevétele, melly a' birodalmak' 's nemzetek' történetei egyes eseményeit egy egészszé köti össze.

Tartalma olly dús, hogy itt a' kötetek' czímein felül mást alig adhatunk Mostanág a' második 's harmadik rész elhagyá a' sajtót, vagy — belső osztályozása szerint — a' harmadik, negyedik és ötödik könyv. A' harmadik könyv Európának erkölceit a' *normann - német* időszakban rajzolja. Határait Nagy Károly és VII Gergely képezik, mintegy 230 évet magába foglalva. A' negyedik könyvben az *egyházi ábrándozás' 's a' pápaság' uralkodásának* képe terjesztetik elő, 1050—1300-ig. Az ötödik könyv szintazon időszak' egyes népei' külön erkölcsi rajzát, birodalmakra osztva, adja elő.

Előadását illetve ezeket jegyezzük meg. Vannak történetírók, mint p. o. Müller János, kik a' lettdolgok' előadásában olly tömötséget mutatnak, hogy az olvasónak szinte alkalmatlanokká válnak; mások elhagyják a' történetek' hátsisát, 's az elvonás' léges téreire emelkedvén a' historiában olly kevésse adják elő a' történetet, hogy bizonytalanságban függünk, melly lettdolgokból következtettek kerekedményeik. A' szerző itt közép utat tart: előadása dús adatokban, a' nélkül hogy a' lelkes egyetemiséssel feladna. Mind a' mellett azonban nyelve nem olly bevégzett mint azt a' derék szerzőtől várni lehet, ha előadására csak egy kevésse több szorgalmat fordít. Előadási tekintetben a' Németek a' Görögöket, Rómaiakat, Francziákat 's Angolokat még utól nem érték; pedig az idő mindent magával sodró folyamában csak azon munka tarthatja magát fenn, melly tárgya fontosságával jeles előadást párosít. Tökéletesen hisszük, hogy a' lelkes szerző, hírneve öregbítését szembetartván, a' fogyatkozást egy olly munka' további folytatásánál érezhetlenné teszi, mellynek eddig megjelent köteteit minden műveltnak szorgalmas tanulmányra eléggé nem ajánlhatjuk, Götting. gelehrte Anzeigen (St. 150, 151, 1836.) után. Sz. G.

TÖRTÉNETTUDOMÁNY.

Pragmatische Geschichte der nationalen und politischen Wiedergeburt Griechenlands bis zu dem Regierungsantritt des Königs Otto; von JOH. LUDV. KLÜBER. Frankfurt a. M. 1835. bey Varrentrapp. 8-o. 607. l. Ára 5 for. 15 kr. p. p.

Az újabb kör' rendkívüli, 's váratlan eseményeinek egyike Görögország' újjászületése 's felszabadulása. Ki várta volna azt a' felkelés előtt csak egy évvel is, vagy ennek kiütésekor ki merészlett volna kedvező sikerre számot tartani? Való, hogy itt is ok szülte a' foganatot. Napoleonnak Egyiptomban való táborozása, ha czélba vett kimenetét el nem érthette is, még is előkészítője volt kelet' későbbi kedvező változásainak. Ez alapította meg a' földközi tengeren, Albion' uraságát, mellyet Malta' birtoka ugyan csak megerősített; ez fordította Europa' sokoldalú politicájának éles szemét a' keletre, mellyet erről egy hamar nem is igen fordít el valami. Igaz, mind ezekhez még hathatós erkölcsi okoknak is kell vala járulni. A' politicalai szabadság utáni átalányos esengés és forró lelkesülés áthatott keletre is, hol hajdan a' szabadság' temploma isteni méltóságban áll vala, 's itt annál melegebb részvételt fogadtaték, mennél szorossabb volt a' nyomattatás. De még is a' legváratlanabb események' országába tartozik azon vígasztaló tapasztalat, hogy egy századok elfolyta alatt önkénybe béközva élt vagy is inkább tengődött nép hirtelen felkele, zsarnokával kétes viadalra szálla, ebben mindea külső segedelem nélkül évekig szerencsével, lelkeséggel küszködék, 's elvégre óhajtott czéljához ére. Mennyire czél- és kor- irányos munka e' lelkes tusanak hű leírása, eléggé bizonyítja a' görög nép' viszonyainak olly temérdek változásokon történt átmenete, 's a' kütföknek mellyeket mint tudjuk az időnek hosszabb sora beszokott ontani, most is olly ritkasága, mellyekhez legbiztosabban csak illy férjfiak járulhatnak, mint Klüber, kinek előbbi politicalai 's írói álláspontja, készületes hivatásáról eléggé kezeskedik. Neki is csak a' külső forrásokhoz leheté járulnia, mint ki Görögországban talán soha, legalább a' tusakodás' lelkes időszakában bizonyosan nem járt; 's belső forrásokból merített belső történetét a' jeles eseménynek mástól várhatjuk. De nem csupán és egyedül a' történeti szempont az, mint helyesen jegyzi meg a' szerző az előszóban, melly ezen eseményt nyomossá teszi, hanem a' statustudományi is. Sok fontos és mind eddig el nem

döntetett népjogi kérdés, millyen a' törvényszerűség, a' pártatlanok' beavatkozása, a' népfelkelés 's a' t. igen pontos belátással fejtegettetik e' munkában; rólok a' nézetek tapasztalatiak. E' teszi, hogy e' jelen munka már is foganatosan hatott az európai statusrendszerre, 's hatása nehezen is fog egyhamar megszűnni.

A' bevezetésben azt támogatja, a' Sz. hogy a' görög nemzet' felkelése se' zendülés, se' lázadás, se' törvényes uralkodásnak tartozó engedelmesség' megtagadása nem volt: hanem igazságos harca egy nemzetnek, elnyomó zsarnoka ellen, ki durva erőszaknál egyébire nem hivatkozhatott, mellyet a' lerontott polgári szabadság' sirján alapítva törvényellenesen használt. Noha az egész korszakas, mellyet a' Sz. leír nem több 14 esztendőnél (t. i. 1821-dik Martiustól, 1835-ik Junius' első napjáig) még is az események' dús tömötsége miatt helyesen osztotta az egészét öt időszakra, 's ezeknek mindegyikét külön részekre.

Az első időszak kezdethől indul ki, 's öt évet foglal magában, míg nem t. i. az angol és orosz hatalmasság egyesül a' tusa' elintézése végett (1826, Apr.). Ebben foglalatik az oláhországi felkelés, úgy a' moreai is, hol Calamatában középponti kormány alapítatott. Az első nemzeti gyűlés Epidaurusban tartatott, hol ideiglenes köztársasági igazgatásformáról tétettek intézkedések. Dicsőséges egyes viadatok, de Chiosnak siralmas sorsa is. A' második nemzeti gyűlés, mellyben már a' nemzeti előmenetelt öldöklő visszavonás' szelleme mutatkozik; Ipsarának meghódolása 's elpusztulása. Végre a' Görögökre nézve fájdalmas emlékezete az egyiptomi basa részvétének, 's fia táborozásának Moreánál. Rémitő képe a' zsákmányt és pusztitást lehelő harczváltozatnak.

A' második időszak, Anglia, Orosz - 's később Franciaország' közbevetésétől fogva (1826, Apr.), a' Porosznak azon egyezkedéséig, mellyben a' Görögöknél módosított hatalmat kívánt magának fentartani (1829, Septbr.). Ebben az orosz protocollum, mellyre Francia - és Poroszország nemlegesen felelt; 's a' Görögök közötti pártoskodás adatik elő, melly a' kormányt Naupliából Aeginába vitte. A' meg nem tartott fegyvernyugvás, a' navarini dicső ütközet, 's ennek oknyomozólag előadott következményei; valamint a' szerencsétlen jelszó villongások, Capodistrias főkormányzóvá neveztetéséig, jelesebb részletei ezen korszakasznak. Bevégi ez időszakot a' Sz. a' francia segély' érkezéttel, Ibrahim' szorongásával Moreánál, 's a' nemzeti gyűlekezetnek a' porta által kívánt módosított főuraság elleni nyilatkozásával.

A' *harmadik* időszak a' porta' egyezkedésétől fogva addig, míg ugyan az Görögországnak egy örökös monarcha alatti tökéletes politicalai függetlenségében megegyez (1830. Apr.). A' három hatalmasságnak Görögország' határai, kormányformája, monarchaválasztása 's a' t. nyomos politicalai nézetekkel kísértetve adatik ebben elő, 's végeztetik a' londoni tanácskozási jegyzőkönyvvel, (conferentiai protocollum ddtó Febr. 3. 1830.) mellyben Görögország független örökösségi monarchiai statusnak ismértetik, határai kijeleltetnek, és általános fegyvernyugvás követeltetik.

A' *negyedik* időszak a' Portának Görögország' függetlenségében való megegyezésétől fogva Leopold Szász-Coburg Hercegnak a' neki ajánlott 's elfogadott fejedelemségről való lemondásáig (1830. Maj.). Az egész időszak levelezéseket tanakodásokat foglal magában az angol parlament és Porta, Görögország és Leopold herceg között.

Az *ötödik* (utolsó) időszak Leopold herceg' lemondásánál kezdődik, 's tart Otto király' trónusra lépteig (1835. Junius 1-éig.). Ezen időszaknak nevezetesebb helyei Capodistrias' meggyilkoltatása (1831. Oct. 9.), ezt okozó szomorú belső villongások, kormányának világos és homályos oldala; e' gyilkosságnak következményei, 's a' haladék nélkül siető megromlás és pusztulás; az angol conferentiának közlekedése a' bajor udvarral: Otto herceg kineveztetése, a' Görögök által lett elismerése; bajor segéd sereg megérkezete, később Otto királyé is, a' helytartóságnak felszólítása, végre magának Otto királynak uralkodási hajnala.

'S in az egész munkának rövid foglalatja. Nehéz feladás volt a' Szerzőre nézve az ellenmondó tudósításokból, mellyeket a' pártoskodás' szelleme elferdített, az igazságot kiszemelni. Melly feladásnak tökéletesen megfelelni emberi tehetséget haladó dofog. Egyes adatoknak igazlását vagy megczáfolását csak idővel reménylhetni. E' sorokban legyen szabad még némely részleteket észrevenni 's megvizsgálni. A' felkelésnek törvényessége magokban a' cabinetekben is elismértetett mindjárt elejénte, noha nyilván ki nem kürtöltetett. Ezen felkelés olly időpontban történt, mellyben épen jeles események tévék fontossá ezen theoreticus kérdést, melly más időszakban, p. o. az amerikai felkelés kor inkább tetteles oldalról tekintetett. Pedig ezen környülmény az egésznek menetére nem kis befolyással bírt. A' hatalmasságok' késedelmes magok viselete, vagy a' minden segélynek és beavatkozásnak kezdetkori elhárítása bizonyosan inuen származott, és noha a' közvélemény nem is igen helyeslé ezen magaviseletet, ez még is kétségkívül igen nemes forrásból eredt, miről Sándor Császár' caractere elegendő-

képen kezeskedik. Kétségekivül politicus okok járulának hozzá. A' Görögök' pártfogását eszközlő részvét minden esetre a' portával viselendő háborúra vezető vala, mellynek kimenetele ezen status' elenyészését huzhatta volt maga után, mi épen nem vétetek czélul. Ha ez annyira megakadályoztatek, hogy legalább közönséges háború nem kerekedék belőle; úgy a' politica ez által egyikét a' legnehezebb feladatoknak fejtette meg. Mikor pedig idegen hatalmasságokban részvét gerjedett a' görög ügy iránt, természetes, hogy azok ennek igazgatását magoknak fentartották; mert az újdonna alakítandó status ha már csak finansziái tekintetből sem állhatott volna meg saját lábán. Valjon itt a' cabinetek mindenkor az igazság' és illendőség' korlátai között cselekedtek e; valjon a' Görögök némelly fő pontoknál eléggé erős befolyással bírtak e azon ügybe melly őket illette leginkább; valjon az emberiség' és népjussok' sérthetlensége saját szentségében tekintetett e, ezek olly kérdések, mellyekről szólni, vagy nem szólni, — nagy dolog. Idő, környúlállás, viszonyok, gyakran bár mi embernél is hathatósabbak. Hogy Görögország nem köztársasággá, hanem monarchiává nyilatkozott, ezen igazságból származott, noha eredeti intézkedései e' nemzetnek republicai formára látásának hajlandóknak. A' legerősebb akadályok magának a' nemzetnek characterébeu feküdtek. Bár mennyire csudálja is az ember a' Görögök' vitézségét és hazaszeretetét, mit ér? ha a' belső egyenetlenkedések, viszálykodások, a' pártoskodás nálok olly erőre kaptak, hogy ama szép tulajdonokat majd nem egészen elhomályosíták, 's miattok az ujjá született status' legelső feje is alattomos gyilkosságnak leve áldozatja; kinek egyébiránt heves honszeretete 's vitézsége sokat rúgtata a' dolgon, hogy Görögország most az európai statusszerkezetnek egészítő része, 's jelenje olly nyugalmasan elhatározott. Jövendője ugyan az időnek titkos ölében van rejtve 's annál nagyobb homályban, mennél szükségesebbé teszi földleirási fekte a' részvételt azon elkerülhetetlen megrázkódásokban 's változásokban, mellyek olly bizonyosan állnak előtte keletnek. Egyébkint az okos és egyszersmind szerény szemlélő csak a' jelenről ítél, 's bizonyosat jövendőről nem, de hozzávetve igen is, állíthat.

A' mostani görög status kicsiny arra, hogy Európa' országai között kitünő szerepet játszasson. Rendeltetése, mint látszik az, hogy kereskedő status legyen, Attica és a' szigetek hajtásák leginkább kerekét kereskedésének. 'S ezen tekintetben sajnálhatni, hogy nem egészen csatoltatott össze az Archipelagus. Azonban a' kereskedői status' virágzására

nem annyira kívánatos a széles kiterjedés, mint a' tenger-
úti bátorság, alkalmas fekvés, nemzeti character. A' ten-
gerúti bátorságra nézve már is jeles intézkedések tétettek.
Fekvése Görögországnak pedig állandó hasznos kereskedést
biztosít Kelet és Európa, — Odessa és Alexandria, — Smyr-
na 's a' nyugoti földközi tenger között. A' nemzetnek szel-
leme is kezet fog ezzel és characterere. A' Görögök egész
keletnek legjobb hajósai, minek a' mult szabadságháború-
ban jeles tanúságát adák. Mind ezek oda mutatnak, hogy
minekutánna örömtelven látjuk milly díszes jó állapotra emelé
a' kereskedés már is Hydra' és Spezzia' kopár terméketlen
sziklái, ha a' kereskedői szellemmel tudomány és művé-
szet ezen hajdani hazájában kezet fog, a' legszebb gyümöl-
csöket reménylhetni.

Allgem. Literatur Zeit. (Sept. 1836) után, W. J.

a) *Die Geschichte der Buchdruckerkunst durch Johan
Gensfleisch genannt Gutenberg zu Mainz, von C. A. SCHAAAB.*
Mainz 1830—31. 2. Bde. 8-o. Ára 6 for. 45 kr. p. p.

b) *Ennek rostálgatása SCHELEMA által, Amsterdam 1833.*
(Eredetileg hollandi nyelven, Utrecht 1832.) ;

c) *Kritische Gesch. der Erfindung der Buchdrucker-
kunst durch Joh. Gutenberg zu Mainz, von J. WETTER (13.*
tábla facsimilével), Mainz. 1836. Ára 10 for. 30 kr. p. p.

Koning' díjjal koszorúzott pályamunkája, valjon a'
könyvnyomatás Mainzban vagy Harlemben találtatott e' fel?
új vitának nyitott a' literatura' mezején út, mellyben leg-
előbb is LEHNE, utóbb LICHTENBERGER tagadá meg szenvedé-
lyes iratában a' Harlemiaktól e' dicsőséget; Angliában
pedig Ottley a' fairati (xylographicus) könyvekről írt érte-
kezésében, 's Németországban EBERT a' legrégibb typu-
sokról való vizsgálódásában, a' Harlemiak mellett fogott. Ez
okból tevő fel magában SCHAAAB, hogy ne csak a' mainzi fel-
találást hitelesebb kútfőkből, mint bár ki is tette volna
előtte, világosságba helyezteti, hanem egyszersmind ezen
jeles mesterségnek tudományos történetét adja az olvasó
közönség' kezébe. Ezen feltétel szülte az a) alatt felülírt
munkát: Die Gesch. der Erf. 's a' t. mellynek első kötete
a' könyvnyomatásnak Mainzban való feltalálásáról, noha
semmi újon fedezett bizonyítékot sem használva, értekezik;
második kötete e' felőli tanúleveleket foglal magában; har-

madika pedig szenvedélyesen czáfolja meg a' Harlemiak' jogtartását. Mivel KONING részint más rendű tudományos munkálati, részint 1832-ben következett halála által gátoltak a' vitatérre fellépni: SCHELTEMA JAKAB nevezetes hollandi történetíró állott fel, 's a' b) alatt felülírt munkájában (1832.) magának SCHAABNAK iratából mutogatta, hogy GUTENBERG-NEK a' könyvnyomtatással való foglalatossága úgy Strassburgba, mint később 1450 felé Mainzba egyáltalában félre értésből tétetik; 's hogy SCHAABNAK czáfolata a' harlemi jogtartást éppen meg nem gyengíti. A' literátori vitáknak hamar vége szakadni nem szokott, mert sok van bennök vita-éltető. E' tárgyban több rendű polemicus lapok jelentek meg a' mainzi 's harlemi dicsőség' fegyveresei. Illyenek: *De geloofwaardigheid van Andr.* 1832. *Titel Levens-schets van L. J. Coster*, melly Koning munkájának, 's a' harlemi negyedik könyvnyomtatási jubilaum' emlékiratának összeszövése. Illyen Scheltemának névtelen iratotskája e' czím alatt: *Der Geist Gutenbergs an Schaab.* Utrecht 1835. mellyet Schaab szinte pogány feleletre méltatott: *Randglossen zu den Phantasien und Träumereien des Pseudo Geistes Gutenberg.* Mainz 1836.

Scheltema 1835 meghalt a' nélkül, hogy hazája ügyének, mellyet olly hevesen vett pártfogásába, nagyobb nyomatékot, dicsőségének nagyobb világot adhatott volna, mint millyet KONING' koszorúzott pályamunkája adott. Ezen vita' literaturájának áttekintésére szükség még két kis iratot megemlíteni Schöffnernek a' könyvnyomató mesterség' feltalálásában való részesüléséről, DAHL (Mainz 1832) és SCHAAB (Mainz 1833) között. Annál korszerűbb volt tehát ezen nevezetes találmány' részrehajlatlan történetével és pedig egész kiterjedésében, a' közönséget szerencsésíteni, mit WETTER vállalt magára, 's c) alatt felülírt munkájával *Kritische Gesch. der Buchdruck.* 's a' t. teljesített. Ez még kizáróbban mint SCHAAAB csupán Mainzhoz köfi a' könyvnyomtatás' keletkezését, mennyiben nemcsak megczáfolja, hogy GUTENBERG már Strassburgban könyvnyomtatással foglalatoskodott, hanem Junius' véleményét, mint SCHAAAB, hogy t. i. Harlemben Koster volt a' nyomtatás' feltalálója, kereken félreveti. WETTER' munkája gazdag gyűjteményét adja történeti, könyvírasi, műtudományi tanuleveleknek és bizonyítványoknak, minden illyes munkára megkívántató kérésűletnek; az ellenkező véleményt is engedi szólni, nem alap nélkül íté, 's szorgalmára, főkép pedig mérsékletére és részrehajlatlanságára nézve pályaelődeihez nem is hasonlítható. Azért minden más e' nemű munkát elmellőzhetővé tesz, 's ha éppen nem helyezetteti is elborulhatatlan világos-

ságba c' nyomos kérdést mellynek eldöntésére talán még mindig sub iudice lis est, még is érdeme annál fogva mit tehet tudomása szerint a' kor, hecsben fog maradni.

Mindenekelőtt a' balitéletektől szabadabb szempontból kell vala a' könyvnyomtatás' történetírásának indulnia, 's szorosabban ügyelnie az előző körülményekre 's viszonyokra, mellyek annak kifejlésébe nem kis befolyással voltak; mert a' könyvnyomtatás' mestersége nem egyéb, mint a' nyomtató mesterségnek, vagy is olly mesterségnek, melly iratot vagy rajzolatot valami forma által festékekkel papirosra vagy más valami szerre sokszorosan másol, egyes ága. Egyes sokszoros másolást szerez meg az írói és rajzoló mesterség is, csak hogy lassabban, és a' több pepecselésnél fogva költségesebben. Azt kell vala tehát mindenek előtt kifürkészni mikor és miáltal jutott az emberi szellem ezen sokszoros másolat' sebesebb, könnyebb, 's így olcsóbb eszközésére. E' kérdést pedig a' míveltség' literatura', 's kézművek' történetéből kell vala 's leheté fejtegetni. Ha így a' vizsgálódó néminemű eszközök' meghányására jutott, mellyek által a' könyvnyomtató mesterség ezt eléré, millyenek a' nyomatformák, prés, festék, papiros 's a' t. 's úgy találta, hogy a' könyvnyomtató mesterség nem csak ezen szereket együtt bírja a' fairással és érczmetsséssel, hanem ezekkel ugyanazon czélú is, hogy ezen mesterségekkel a' könyvnyomtatás szintűgy eszközöltethetik, 's hogy fairattal csakugyan épen előbb is nyomtattattak könyvek, hogy a' tulajdon értelemben vett typographia ama' testvér mesterségektől csak azzal különbözik, hogy nyomás módja nem egész darabú táblákkal, hanem szétszedhető egyes betűjegyekkel üzetik; így ki kell vala világlani, hogy a' tulajdon nevezetű könyvnyomtatás mestersége' történetébe a' fa- és ércz- metssést is bele kell foglalni. Minden esetre eredeti egyszerűségében 's híretlenségében maradt volna, ha eredeti módjában t. i. egész darabú táblák mellett maradt volna. 'S így ha a' könyvnyomtató mesterséget mint a' fa- és ércz- metssés' módosítását tekintjük, a' módosítókat meg kell osztokodtatnunk az eredeti feltalálókkkal a' rájuk ruházott hecsületben és nevezetességben. A' száraz és festék- nyomat közötti különbség még az óságtudományban, 's diplomaticában sincs jelesen saját körére határozva; sőt inkább valamint a' patronírás és festékbélyeg az oklevelekben és monogramokban egymással összezavartatik, e' miatt nem csudálhatni, hogy ezen összezavarás WETTER' felhozott munkájában is észrevehető. A' száraz nyomtatás a' szoros értelemben való könyvnyomtatástól igen nagyon különbözik, mi pedig a' festékbélyegről a' 15-dik század

előtti korból felhozatik, a 'critica' próbáját ki nem állja. Agesilausnak ártatlan ámitása is, ki ezen kezére fonákul írt szavat *νίκη* az áldozat - állat' májjára lenyomta, módját mutatja ugyan a' festéknymomásnak, de minden nyoma nélkül az állandó nyomóformának vagy bélyegnek, melly a' sokszoros lenyomásnak szükséges kelleke. A' fametszés' kezdete az *a* és *c* alatt előjegyzett munkákban a' fakép- és minta - metszőkkel való összezavarás miatt a' 14-dik századba tétetik. WETTER a' klastromokból származtatja, mellyeket azonban sem hivatás, rendeltetés, vagy szükség, sem pedig keresett mód nem ösztönözött ennek csupán gyárilag üzésére. Az írásnak és képeknek sokasítása a' klastromok' falai közül kiszabadulva világiak' kenyérkeresetevé vált. Itt kell vala neki szorosabban figyelmeznie az említett segéd szerek' használatának módosulására. Valamint itt egész sereg szépíró és miniator, mustra műírás példányok' készítésével foglalatoskodott, úgy alsóbb rendű leírók, rubricatorok, iskolamesterek, kártyafestők, könyvkötők, közönséges házi szükségre fordítható naptárokat, iskolaimádságos - verses - mesés - álmos 's a' t. népkönyveket, valamint ájtatos képeket, és egyéb közlő iratokat készíttetek. 'S ezek azok, kiket többszörözendő mennyisége illyes miknek, a' készítés könnyebbségének tekintetéből műtudományi fortélyra és találósságra ösztönözött. Ezek találak fel a' fanyomást, 's azon készítményekre használák is, mellyek mint p. o. a' kártya legkelendőbbek valának. Lasanként fordulnak ezek elő már a' 15-dik század' elején a' polgár — és czéhajstromaiban Németország 's Niederand' városainak mint formafaragók (Formschneider) és levélynyomatók (Briefdrucker) a' nélkül, hogy mesterségök a' festéknymás' használata által valami lényeges változást szenvedett volna. Illyeken kell a' könyvnyomatómesterségnek ősiségébe behatni akaró vizsgálódónak indulni; mellyek felfogott ariadnei fonal menetén járó el nem fogult történetbuvárnak önként terülnek elébe. A' kik a' fametszésben jártasok voltak, ha olly keresetmód nyílt volna előttök az írás' lenyomásában, millyen a' képekben 's kártyákéban, csak kis ok és alkalom kell 's könyvnyomatókká lesznek. Illyes okot 's alkalmat nyújta nekik itt egy kis iskolakönyv, melly századoktól fogva minden oktatásnak elemeit magában foglalta, 's világszerte tudós ismértes nyelven volt írva, 's ezért mindenfelől szorgosan keresték, ha hol feltaláltaték, jó áron mohon megvásároltaték. Donát volt az első nyomtatott könyv, 's erre utal ZELL U. is a' coloniai kronikában (kölnische Chronik) mondván, hogy GUTENBERG a' könyvnyomatás mesterségének feltalá-

lója Mainzban ezt 1440—1450-ig próbálgatta és módosította, de munkájában a' Hollandban már régebben nyomtatott Donát szolgált előképül. Hogy a' képnymotatók Hollandban előbb nyomtattak fairatú könyveket, mint Németországban, az az 1440 előtt, nem csak az által megmutatható, hogy a' szomszéd Flandriában már 1446-ban és 1451-ben, más fairatu iskola- 's imádságoskönyvek is árucikkelyek voltak (WETTER 542 lap); hanem ez által is, hogy a' temérdek fairatú nyomtatott képes könyveknek, mellyek Németországban készítették, legidősbjei kétségkívül csak másolati a' Nederlandban kiadott eredeti nyomatoknak. Ennek elhívésére természetesen mélyebben és terjedelmesebben be kell a' fairatú könyvek' érdekes literaturájába hatni, mint ezt akármellyik pártfogója akár Mainzban, akár Harlemnek cselekedte, kik mindnyájan csak Heinecke' jeles ugyan, de ki nem elégitő elődolgozatához ragaszkodtak. Hihetősége pedig a' Niederlandiak' ezen előjárásának még inkább növekedik, ha elgondoljuk, hogy a' burgundi uradalom abban az időben Németországnak tudományi, művészeti, gazdagsági, kereskedési, és ipari tekintetben jóval felette állott; 's ha elgondoljuk hogy a' kérdéses képeskönyvek homiletikai, ájtatossági, költészeti, vagy babonasági tartalmúak voltak, 's hogy szaporodásuk egyedül a' kelendőségtől függött, minél fogva az akkori közhasznú Donát 's más iskolai könyvek nagyobb mennyiségben szaporodtak. Ovakodni kell azonban azon hiedelemtől, hogy minden fairati nyomtatás régiebb, mint ugyan azon munkák' typographiai kiadású példányaik. A' könyvnyomtatás (szoros értelemben vett typographia) egészen különbözvén a' levélnymotatók' mesterségétől inkább a' literatura' mezején dolgozott, 's inkább az írók' (Scriptores) és szépírók' (Calligraphi) helyét foglalta el. Mivel Mainzban mint otthon egy teljes tartalmú Biblia példánnyal lépett fel, azzal fenyegeté az érintett írókat és szépírókat, hogy keresetmódjuktól egészen megfosztja, 's olly fordulatot okozott mellynek nyomossága és következetesi az egész tudós világban kimondhatatlan figyelmet gerjesztettek. Így a' könyvnyomtatás' fenségesebb célzatát szemelött tartván a' levélnymotóktól és formametszőktől egészen elvált, 's a' mainzi főképen hosszú ideig szorgosan ovakodék minden fairati felékesítéstől, még magát a' Schöfferi Psalter' jeles kezdő betűit is szorosan a' szépírás' határiba korlátozván. Így a' formametszők és levélnymotatók ugyan azon alárendelt viszonylatban maradtak a' könyvnyomtatókhöz képest, millyenben előbb az írókkal, szépírókkal, 's miniatorokkal állottak; 's ezek mellett jóval túl egy századon virágzott mű-

vészeti pontjokról csak a' könyvnyomtatás tette le őket. Még a' könyvnyomtatással is mintegy 30 esztendeig concurrált a' képanyomtatók' mestersége, mert még állandó keletbe lépett könyvnyomtató intézet nem alapítatott, addig a' fanyomtatók is elegítgeték nagy szükségéit az iskoláknak és közönségnek. Innen csak 1480 után szűnik meg Donátnak és más közhasznú munkáknak a' levélnyomtatók által eszközölt fairati nyomtatása. 'S im itt az ok, melly a' fairati nyomtatások' régiségének elítélésében a' criticus nyomozót óvakodóvá teszi. Ezen a' dologhoz tartozó szükséges kitérésből újra oda jövőnk vissza, hogy a' levélnyomtatók, és formametszők voltak a' legrégebb könyvnyomtatók, 's hogy ezek tevék az első lépést ama' nevezetes következtetéseket szülő találmányra, mellyet az elfogultak mint Minervát Jupiter fejéből, egy embernek agyából ugratnak ki. Furcsa, hogy SCHAAAB és WETTER, minekutánna a' történet dolgot nem tagadhatják, legalább kicsinyíteni igyekezzenek. Nevezetesen SCHAAAB elég következtetlenül mondja (III. 337.): „noha ezen „munkálati a' fairásnak szolgáltak a' könyvnyomtató mesterség' feltalálására első, 's nyomba vivő lépésül; még sem „voltak ezek a' tulajdonképeni könyvnyomtatás' művei, ha „nem a' mai réz- vagy aczélmetszők' mestersége, írásbeli „beszéd' előadását eszközlő foglalatosság“. (!) WETTER sem engedi, hogy a' dörzsölő (Reiber) által fairatilag a' papiros' egyik oldalára nyomott lapok nyomtatott könyveknek nevezessenek, 's hogy valakit GUTENBERG előtt, ki tulajdonképen a' táblákkal való nyomtatást préssel eszközölte, könyvnyomtató nevezet illetné (28, 29. lap.). De hát Donát, azért mert nem préssel nyomtatott, 's mert a' papirosnak csak egyik lapjára nyomvák a' betűk, nem tulajdonképeni könyv? vagy GUTENBERG a' fairati könyvnyomtatást nem Hollandiaktól tanulta? kétségkívül ezzel nem sokra lehet menni; mert csak igen kelendő, vagy állandó becsűmunkák jutalmazhaták meg fáradságát annak, ki lapról lapra más egyébre nem használható fatáblákra metszette a' lenyomandó betűsorokat. Hogy pedig a' levélnyomtatók' nagyobb része mesterségi módjánál megmaradt, oka az, mert terjedelmesebb könyvek' sokszorozása foglalatossági körén túl volt. Egyéb iránt nevetséges azt hinni de még nevetségesebb állítani, hogy a' formametszők és levélnyomtatók egyetemesen olly bután és magok kárára makacson ragaszkodtak kézművi schlendriánjokhoz, hogy egyikök se juthatott volna azon olly közel fekvő gondolatra, hogy a' textustáblákat szélyel szedhető egyes betűjegyekre kellene eldarabolni, mellyeknek különbféle össze illesztése által sokasított nyomtatformákat, 's mindenféle tex-

tust tetszés szerint kevés fáradsággal lehetne alkatni? Ezen egyetlen egyszerű gondolatban helyezteti WETTER a' találmánynak egész érdemét, minden egyéb hozzá tartozót csak módosításnak és tökéletesítésnek állítván (3. l.). „Midőn úgy „mond a' próba megtéetett, 's jól elsült szétszedhető egyes „betűkkel ha csak egy oldalára is a' papirosnak valami tex- „tust nyomhatni; akkor szükségképen következő ráakadás „volt hogy az a b c-nek minden betűi ne faragsálás által „eszközölletve szaporitassanak, hanem egy rendbeli betűk' „mintája szerint nagyobb mennyiség öntessék.“ E' részben ugyan örömet kezet foghatni Wetterrel; de minekutánna 1410-től fogva 1462-ig tartott, míg Mainzban GUTENBERG első próbájánál kezdődve érett állapotra juthatott, nem igen valószínű, hogy ezen huzamos időközben a' bizonyos művészeti osztályban mutatkozott javítgatások a' festéknyomásra, faírásra nézve oda is ki nem terjedtek, hogy kártyakép- vagy könyvnyomtatásban is használtatást leltek volna; nem igen valószínű, hogy mind illyes javítások csupán csak egy tagjától valami kézműosztálynak származtak, 's minden közlekedési segítség nélkül egészen a' betűöntés' korszakáig csupán azon egy tag' birtokában, 's találossága' hatalmában maradtak volna meg, nem igen valószínű, hogy azon leleményes, feszült várakozással teli, 's ezer változást szülő időszakaszban 25 esztendeig tartó tespedésbe szenderült volna az evvel rokon kézműveknek minden értő mestere, 's csupán az egyedül egy ifjoncznak GUTENBERGNEK mintegy a' művészet' geniusa által felvilágosított értelme munkálkodott volna, 's az ő, mint valami megihletett ezer mesternek leleményessége minden más értelmi segedelem nélkül haladt volna 25 esztendőnek hosszú során a' könyvnyomtatás' mestersege feltalálásán 's kiképzésén. Ezen balítéletben fekszik az oka annak, hogy az a és b alatti felüljegyzett munkákban homályos rövidséggel futja át a' Szerzők' értekezése mind azokat, mik ezen átváltoztatási varázsló erővel híró találmánynak magvait hintették, vagy ennek a' 15-dik század' közepére eső előtűnését készíttették sürgették, előmozdították. A' critica és sokoldalú nyomozás épen itt, hol legtöbbet fedezhetne fel és igazgathatna ki, mellőztetik el, 's mind a' három szerző oly vezérfonalat enged kezéből kisikamlani, melly a' leghelyesebb, és igazságosabb nézetekre vezethetett volna. WETTER az előző történetre csak harmincz lapot szánt, 's ezen rövid rész után annak némelly egyes adatit csak mellékesen érdeklí. SCHAAE elegendőnek tartotta a' harmadik kötetnek ki nem elégitő két szakaszában a' könyvnyomtatás' mestersegét megelőző művészetek' és tudományok' állapotjáról idő-

rendüleg szólani. De a' Harlemiek' dicsőségét védő írók se sokat gondoltak ezen alappal, ámbár ezeknek még könynyebb lett volna e' hollandi Donát-nyomtatás' elsőségén indulva, némelly jelesebb indító okokat nyomozniok. Valamint elleneik egész erővel csak azon vannak hogy a' feltalálásért érdemlett koszorút egyedül Gutenbergnek ítéljék 's a' világgal ítéltessek: úgy ők is csak ezt czélozzák Kosterjekkel, 's mindent elmellőznek, mi neki a' dicsőséges találmányra ösvényt nyitott és egyenetelt. Ők Kostert hirdetik első faírónak és első könyvnyomtatónak. Ennyire zárja az embert a' részrehajlás homályba.

Nem kis ártalmára van mind ezen iratoknak az is, hogy illy az egészre oly igen fontos nyomozásokban nem a' világot egyetemesen érdeklő történetet, hanem egyes városoknak érdekét tűzék ki tárgyul. Félreértett hazafúság, 's kisvárosi hiúság vezetitollát az íróknak 's ezen önhasznátleső szükkeblű nézeteknek engedni, hozzájok alkalmazkodni kénytelen az igazság. Mindegyik oly hevesen áll védencczel mellett, hogy az ellenkező résznek még a' saját nézetivel megegyeztethető, vagy ezeket elősegíthető igazait is tagadja. Minek az a' következése, hogy a' sűrűn keletkező vetekező iratok az igazságot homályba szótték, a' helyett, hogy a' főkép illy általános érdekű események iránt feszült figyelemmel lévő közönségnek kívánságát kielégítették volna. Sőt mondhatni, a' legérdekesebb tárgy iránt hidegséget szültek.

Ha a' Hollandiak adtak is saját makacsságukkal okot ezen kellemetlen versenygésre, kik t. i. a' harlemi hagyományos történetből azt állíták, hogy GUTENBERG csak orozva jutott Koster' műhelyében a' betűöntés' titkához: vajjon van e' jussa a' Mainziak' dicsőségét védőknek azért az egész harlemi hagyományos történetet tetőtől talpig tagadni, sőt tőle minden historiai színt, melly még is minden hagyománynak alapja, megtagadni? Azt vélik t. i. ezek, hogy az által nem csak Mainz, de egész Németország becsülete kockáztatik. Igaz ugyan hogy Németország kevélykedhetik benne, hogy ő adta át a' könyvnyomató mesterséget a' világnak, de hiszen még hiúságát is kielégítheti, ha magától Hollandot, német nyelvűt, 's az akkori burgundi uradalom' részét el nem választja. Bocsánat! egész emberiséget illető tárgyat egy kis városnak falai közé czéhbéli fondorkodással szorítani akarni, 's másnak ehhez való minden jusát konokon tagadni igazságtalanság, mint ezt SCHAAE és WETTER teszi az a és c alatt felül út munkákban. Hogy a' könyvnyomtatás' mestersége feltalálásában első sikeres, és következetes lépések Mainzban tétettek, hogy rá a' be-

végzési pecsét itt nyomatott, hogy a' legnehezebb feladatokat itt oldotta fel, hogy a' könyvnyomatás terjesztésének fénypontját itt tisztelhetni, — való igaz, de részrehajlatlan nyomozás után az is igaz, hogy máshol szinte keletkezett ezen találmány 's csak a' természetnek ama rendtartásánál fogva, hogy minden egynemű apróbb tárgyak egy fő alapponton szoktak középpontosúlni, ide folydogáltak eredményei, sikerei. Ha SCHAAB mint Mainz' kizáró jogtartásának védelmezője, Gutenberg strassburgi próbatéteinél fogva a' szétszedhető betűkkel való nyomtatásra nézve, ezt állítván a' könyvnyomatás mestersége' legsajátabb ismertetőjelének, a' jubilaumot azon század 36dik esztendejére teszi, akarhatja ellen is Strassburgot mondja ezen találmány' ősi bölcsőjének, 's így olly következtetlenséget követ el, melly csupán csak a' harlemi példából, t. i. a' találmány első időpontjának mennyire lehet, legmesszibb felviteléből, 's Wetternek (778—780 l.) felhozott indító okaiból magyarázható. Ez utóbbiak oda céloznak, hogy a' strassburgi 1439ki periorományokból, mint WETTER által alapúl vett tanúságból, azt mutogassák meg, hogy GUTENBERG és művész-társai Strassburgban nem is próbálták a' szétszedhető betűkkel való nyomtatást, 's ezen fejezetét munkájának ollybá tekinteti WETTER, mint Mainznak a' Strassburgiak jogtartása ellen legnyomósabb becsületvédését. Valjon hát GUTENBERG azzal bekeverte volna Mainznak becsületét; hogy találmányával már Strassburgban is foglalatoskodott; valjon Mainz nem maga adta e' becsmerletnek okát, őt kiűzvé 's mint egy kénytelenítván a' szükségéből erényt csinálni? Csak egyoldalú kedvelése Mainznak, vagy valami alaptalan feleselgetési viszketeg találhat ebben gántsot. Ennek pedig a' critica vezérfonalául szolgálni soha sem szabad. Illyes irányzatnak káros befolyását még jobban átlátjuk a' forrásokról való vizsgálódásban, mellybe immár bocsátkozunk.

A' források között legelső, 's legbiztosabbak magok a' nyomtatás' első fejlődési, többnyire kezdőjöknek és hazájoknak valamint koruknak is elhatározott megnevezése nélkül előfordulók. Magok a' bevezetett könyvnyomatási találmány' első productumai is hiányosak, rejtélyesek és meg nem határozottak ezekre nézve; azért a' részrehajlatlan értelmes nyomozónak elkerülhetetlenül szükséges, hogy ezen első fejlődésben a' táblanyomatást a' betűnyomatástól, ez utóbbikba pedig a' betűkészítés' módját, mennyire csak lehetséges, megkülönböztesse, 's a' typosokat belőlök eredeti ismertető jegyekre, származásukra és eredetük korára nézve osztályozza. Azért mennyivel nehezebb magukhoz az első fejlődésekhez hozzájok jutni, annál inkább örvendhetni

annak, hogy WETTER' c alatt felülírt munkájához csatolt füzetben nyomtatási példányok' előmutatása által olly önszemléletet (autopsia) nyerünk, millyre más senki sem nyújtott illy jeles eszközöket. A' könyvnyomtatás feltalálásának történetére nézve legnyomósabb typosnemek a' Gutenbergéi, ¹⁴⁶⁸ i. SCHÖFFER javítása előtt, Pfisteréi, és Kosteréi. Ezek, mellyek annyiban hasonlók, hogy mind a' barát- vagy missaleiráshoz (lettre de forme és de somme) tartozók, valamint Gutenbergnek kisebb catholicon-a, és Schöffernek első typosa characterizálják az első rangú fejledezéseket. Gutenbergi vagy a' bibliatypus' mustrája látható Tab. IX. 1. többfélék a' még tizenkettőn.

Mainz csak történeti forrásokra nézve gazdag, melyeket SCHAAB nyolcz osztályba soroz. De ha ezekben is az ottani feltalálók' személyes környülményt illetők, 's a' feltalálás' történetéhez nem lényegesen tartozót lehúzzuk, bizony csekély marad e' gazdagság. A' strassburgi perirományokon, (1439) 's a' mainzi jegyzőségi irományon (1455.) kívül, a' legközvetlenebbek 's legrégiebbek, Trithheim Apátnak hirschauer Annalen nevű folyóiratában foglalt elbeszélése mellyet Schöffér szájából (Wetter 259.) 's a' kölni Chronica' névtelen írójából merített, kikhöz mint ugyan is WETTER állítja (278—279 l.) Zellől jutott. Ehhez mellélkelve van amaz állítás, hogy 1450 Mainzban egy Missal-iratú (42 sorú) diák sz. irással kezdetett meg a' könyvnyomtatás. Leiratik továbbá mikép keletkezék a' catholicon nevű szótár, mikép háritának el némelly gátok Fustnak tanátsával és pénzbeli segítségével, mikép jutott Schöffér Fust' veje könnyebb módjára a' betűöntésnek.

Ezeket szükség vala talán kissé terjedelmesebben is érinteni, hogy kitéssék, mennyire hányja veti a' pártoskodás' szelleme e' három író, mennyire elmellőzteti velők az igazságot a' félre értett hazafiúság, 's a' szűkkeblű részrehajlás. Mint polemicus munkák sem olly igen jelesek, mennyiben czéluk nem az igazság, hanem előlegesen feltett véleménynek, 's egyes városok' becsületének védelmezése. A' literatura' mezején még sem szűnt meg ama forró óhajtat, hogy bár ezen a' világ képét egészen átváltoztató epochát szülő találmánynak nyomos, az igazság' fáklyájánál írt történetét lehetne szerencsénk bírhatni.

Jahrb. der wiss. Kritik (Nro 116. 1836) után, W. J.

NEVELÉSTUDOMÁNY.

Romeo, oder Erziehung und Gemeingeist, aus den Papieren eines nach America ausgewanderten Lehrers von Dr. CARL. HOFFMEISTER. 3 Bände. Essen, Bädecker 1834. Ára 4 for. 30 kr. p. p.

Nevezetes egy jelenés a' literatura' mezején, mert a' maga körében és nemében szokatlan, 's mert a' legnyomossabb tudománynak közönségesen száraz theoriákba szótt elveit mintegy az életnek tarka fordulatihoz csatoltan nyújtja az olvasónak, hívén, hogy tettleges alkalmazata azoknak, mik terjedelmes vitatás és mutogatás által világulnak fel, 's következeiteikre és sikerőkre nézve nem ritkán kétes, többnyire ellenkező képeket öltenek fel; legtisztábban tűnik fel az élet' folyamának tükreben.

Szembetűnő eredetiségre nézve olybá tarthatni ezen regényt a' neveléstudomány' országában, millyen Friesnek Julius és Evagorássa a' politica' tengerén; 's még központját, mely körül szoros rendszerrel forog az egésznek minden részlete talán határozottabbnak, tisztábbnak mondhatni, mint emezé. A' szerzőnek nyomos tapasztalásból kerekedett emberismérete világlik ki, a' munkát átaljában heves hazaszeretet önti el, melly az olvasónak egész valóját előnti, főkép ha ez a' német hon' 1813—1815 fiatalságának lelkeségét, mellynek lelki életirásául lehet Romeo' történetét tekinteni, beljebb isméri. Az akkori politikai viszonyok' kétes fordulati rémítő változás' képét állíták a' német nemzetnek elibe, melly kép, természetes, hogy az ifjabb szívekben mint az érzelmek' forróbb tűzpontján elevenebben tükröződött. Forró részvét kél a' hazafiúi kebelben, ha részrehajlatlan szemmel az akkori német ifúság' meleg lelkesedésére tekintünk, mellyet a' kétes jövődönök rémületes aggodalmi, a' haza' 's nemzetiség' oltárinak szeplőtlen-ségben való fentartása, egy éltet édesítő lelki kincs' elvesztésétől rettegés egész erőteljességre magasztalt. Ezen érdekes időszakhoz a' német nemzeti élet' legdicsebbikéhez kapcsolja a' szerző Romeojának élettörténetét. Romeo sokkal ifjabb más két testvérénél, mint sem hogy azokkal a' nemzeti önállás mellett fegyvert foghatott volna. Mennyiszer nagyobb a' lelki erő a' testinél! Esküvel erősíti fogadását,

hogy ő szerette hazájaért élni oly hévvel és erővel fog, milly készséggel ezek a' mellett a' halál' hideg karjaiba borúlni elhatározottak. E' fogadást pusztá szép szólatnak az tarthatná, ki azon kornak bélyegét nem ismerné, 's kinek akár hideg akár elfásult szíve nem érezte, hogy azon elhatározó időpontban számtalan gyermeknek ártatlan szeméből csak azon égető sajnálat facsart szülőktől testvérektől atyafiaktól való elváláskor könyözött, hogy velek nem mehetnek a' hazáért való viadalra. Illy elkeseredésben tevő Romeo esküjét, 's életét ennek nyomos betöltésére szenteltnek látjuk, midőn olvassuk hogy minden gondolata, szava, cselekedete és vállalata nem egyéb, mint eszköze a' közjóért, nemzeti előmenetelért, a' belső közös szabadságérti életre való öntökéletesítésnek, 's mindenek felett a' közszellemi, a' közjóban való csüggeszthetetlen részvét' elevevitésének. De csak hamar észrevette, hogy illy roppant feltétel kivihetésének nagyban és úgy szólván az egészben valami sikeres fordítás, javítás eszközölhetésének tápláló reménye is tőle szüntelen távolabb és távolabb esik, melly észrevétele erősödő testi 's lelki erejének, tehetségének tökéletesülésével meggyőzőbb lett; 's e' tekintetből azon elhatározás támadt cselekvési hévvel tele kebeleiben, hogy nevelési pályára indul, hova műveltsége 's természeti hajlandósága is serkentette még pedig azon édes reménnyel, hogy itt legtágasabb útja és módja leendő a' serdülő ifúságot nem holmi hóbortos nyugtalan demagógok' példája szerint a' szüntelen surlódó political viszonyokkal foglalkodóvá, hanem arra alkalmassá tenni, hogy a' hazáért töltendő élet' okosságának és módosságának megszerzése saját valója' tökéletességének a' közre való kiterjesztése által tegye magát munkássá, közérdeket sikeresen eszközölő hasznos polgár-tömeggé. De Romeo itt is csak hamar fájdalmasan tapasztalja, mennyire tökéletlen még a' nevelés' és tanítás' rendszere, 's milly legyőzhetetlen akadályok emelik itt is termékeny fejeiket a' legszorgosabb cselekvőségnek is elejébe, 's milly majd nem kivihetetlen itt is az olly hevesen óhajtott változtatás. Azért szívalkata és csillapíthatatlan természeti hajlandósága majd nem szélére juttatá az elcsüggedésnek efféle belátások után; ha csak minden erejét valójának azon elhatározás nem szedi vala össze, hogy több hasonérzetű barátival együtt az atlanti oceánon át ide világló szabadság' 's emberiség' hazájába Éjszak-Amerikába vándoroljon, hogy ott a' Missouri körül új némethonnak alapját tegye le. Itt noha nagy kérdés az, vajjon igazi hazafiság-e a' valódi hazát képzeletieért elhagyni, csak azt jegyezhetni meg, hogy e' munkában maga a' történet csak

mellékdolog; fő pedig és legjelesebb az e' könyvben előforduló bölcs nézetek az életről, emberi szellemről és nevelésről, mellyek részint értekező, részint vitatkozó, részint együttbeszélő modorban közöltetnek. Mi a' közéletet illeti, ezen nézetek Németországnak saját értelemben vett constitutionalismust óhajtának. Mi pedig az iskolai szerkezetet illeti, a' tudományi és művészeti nevelés között egész, nyomos szabatosággal kivitt vita állítatik fel a' nélkül még is, hogy ennek vagy amannak ítéltetnék a' felsőbbség, 's elsőség: hanem népszerű ember- és polgár- mivelésnek (milly gyönyörű!) eszképe állítatik fel, mellyben nem annyira akár újabb akár régiebb nyelvek, mint természettudomány, mennyiségtudomány, történet, anyanyelv, lélek- és test-tudomány a' bölcselkedéssel egyetemben mint a' műveltség' leghathatósabb eszközei uralkodjanak, illő tekintettel a' művelési lépcsőkre a' gyermeki és ifjúi kornak kívánatira, foghatóságira. Az európai műveltség' viszonyait szoros tekintetbe véve, meg kell ugyan vallani, hogy e' szép eszéképnek létesítése e' részében a' világnak majd nem csupán csak a' kegyes óhajtatok' országába sorozható, hogy ennek a' többféle nyelvek' és műtudományi ismeretek' elkerülhetetlen szükségessége nem kis gátul szolgál, mellőzván a' politikai viszonyok sokféleségének irányadását: még is meggyőző jeles okokkal, nyomos életpraxisi vizsgálatokkal és meglepő belátással állítatik és mutogattatik, hogy a' való emberies műveltségnek a' fent előadotton kívül más biztos alapot nem tehetni.

Neveléstudományi nyomozásokon és vizsgálatokon kívül jeles lélektudományi adatok is vannak Romeóban a' legszébb renddel és következetességgel összeszöve, nevezetesen a' második kötetben igen jeles elmélkedés a' szívalkatról, a' bölcselkedés' legtisztább világánál írott. Ezen elmélkedés nem csak kitűnő helyre érdemesíti a' szívalkatot (Gemüth) a' szellemi élethen, Schelling, Hegel, 's ezeknek az emberi lélekbe mélyen belátó tanítványai szerint; hanem legpontosabb népszerű bölcselkedési fejtegetés gyanánt tölti el az olvasónak egész valóját.

Átaljában az egész könyvet közérdekűvé, 's az újabb német literatura' körében felséges jelenetté tesz az azon benne hathatós rendszerben előadott életpraxisi nézetek, mellyek főképp tudományi és művészeti műveltségű legigazabb értelemben vett derék férjfiaknál uralkodnak. 'S ezek azon tiszteletre méltó sajátságok, mellyek ezen a' literatura' egyes ágához tartozó munkának, kiterjedettebb cselekvési kört jelelnek, 's mellyek a' lelkes olvasónak nem kis haszonnal jutalmazó éldeletet nyujtanak.

Menzel's Literaturblatt (Nro 32; 1836) után W. J.

merített lélektudományi tapasztalatnak kerekedményeit közli, mellyek neveléstudományi szép készületének nem csak tanúji, de az olvasónak vezérfonalai is lehetnek. Jelen munkája pedig a' szerzőnek csalhatatlan bizonyosságot tesz nem csak elmeügyelő de tárgyilagos jártasságáról is. Legyen szabad némelly jelesebb 's mondhatni különösebb helyeit felhozni. Azon fejezet, melly a' lélektudományi alapításnak van szánva, 's mellyben ezen alap gondolat nem kisebb ügyességgel mint szerencsével vitetik ki, hogy a' nevelésnek és oktatásnak azon útján kell jarni a' természetnek minden kitelhető vigyázattal, mellyen a' gyermekben érzéki és emlékezetet illető felfogások támadnak, mellyen a' képzelődő — és ítélő erő fejlődik, munkálkodik és halad, mellyen az aestheticus érzetek a' dolgok' beiső becsét vagy értékét érdekelve keletkeznek; — ezen nevezetes nyilatkozásokat foglalja magában a' merő anyagi tudatra tulságos törekvés felől: „Mind az ízlési (e' dolog beiső becsét elhatározó) itéletnek megállapítására, mind az önség' mérséklésére, alárendelésére nézve szükséges, hogy kivétel nélkül minden iskolában, melly az egész ember' mívelését vállalja fel 's eszközli, az egyetemes tanítás' főtárgyát emberi viszonyok tegyék“. — Továbbá a' fékről (disciplina) átaljában a' 41 §-ban így szól az alapállítmány. „Mi behatással vagon a' fenyték egyes személyekre, ez kevesebbé szorúl korlátozat alá (melly soha sem állandó) mint annak alá inkább, hogy általa a' nemesebb érzelmek erőszakosan fejtetnek, 's talán az egyensúly' megzavarásának okául szolgál az erőszakoltatás“. Egyébiránt óhajthatni, hogy e' részben az olly nyomos lélekismérő szerző szabatosabban fejtette volna ki elveit; mert a' nevelés' tudományában a' fék nyomos hely, sokak által egész nemzedékek siralmas kárára félre magyaráztatott, 's ma is édes anyja azon fonákságnak, mellyel merő akarat nélküli gépelyeket nevelni nem rettegünk. Herbart szerint az egész neveléstudomány három osztályra szakad: a' fékről, — a' kormányzásról, — és az oktatásról való tanításra. Ezen osztaléket ő kor- és fejlődéslepcsőnkint hányja veti meg. Dicséretes és hasznavehető tetteles előadás mód. Az első három esztendőről írtt §§-okban több jeles észrevételek között ezek is találatnak: „Nem szabad a' gyermekkel úgy bánni mint játszószerrel“. — Halljátok anyák, nevelők! „A' gyermek minden szeretet mellett is gyakran érezze a' felnőtteknek elhatározott akaratát és saját tehetetlenségét. Ezen alapul az önkényti (egyedül helyes!) engedelmesség.“ A' 4—8 esztendő gyermekekről szóló szakaszban pedig 54 §-ban „Mennél szorosabb rendtartást lát a' gyermek maga körül, annál köny-

nyebben és erősebben szokja ezt meg.“ — „Azonban az oktatás, melly e' korban már előlép, ne legyen a' gyermeknek főfoglalatosága.“ — Ez szinte egy jeles, a' lélek tudományból fejtett nevelési elv, mellynek megtartásával a' gyermekben a' tanulás iránti kedv ápolatik, gyarapítatik. — Ott pedig hol tulajdonképen az iskolai művelésről értekeznek, többek között igen helyesen rendezi az ismeretek' beoltását úgy, hogy a' történet és mennyiségtudomány után a' költészeti, szónoki és természettudományi tárgyak foglaljanak helyet; ezek után pedig az idegen nyelvek, ha csak ezeknek helyhez és political álláshoz képest különböző viszonyok elsőbb helyet adadni nem javallának.

A' gyermekkor gyakran részszerint szükséges, részszerint hasznos, részszerint kellemes tanulmányokkal úgy szólván szükségkép' terheltetik, mi a' műveltebb rendnél titkoltatik ugyan, de máshol igen is szembetűnik; mellynél azonban a' virgoncság, bátorság, elhatározottság, ügyesség, sajátság, testi fejlődés és szellemi teremtő erő igen igen sokat szenved. Erről is jelesek a' szerző' észrevételei, javalati, utasításai. — Hasonlóan lelket ébresztő az is mit a' szerző a' vallási művelődésről mond, „hogy t. i. a' bölcselkedés bizonyítja, hogy az emberben semmiféle tudomány sem képes a' vallásos műveltségből eredt belső megnyugvánál kielégítőbbet nyújtani. A' háznépi édes élet minden vallásnak legbiztosabb alapjául tekintethetik. Ebben az Istennek gondviselése legtisztábban sugárzik elő, kormányzásának minden ága legszembetűnőbb. Egyébiránt szoros figyelmet fordítson a' nevelő a' vallásnak sikerére minden egyes személyben“. Szép feladat a' háznépi nevelésre. — Mit a' történettudománybeli oktatásról állít, tagadhatatlanul igen jeles és sikeres is, de mivel olly jártas és rendszeres történetbúvár, mellyet a' jó lelkű szerző tanítási módjában feltesz, igen igen ritka tünemény a' tanítók' országában, majd nem kivihetetlennek mondhatni, értvén közönségesen; mert Herodotnak könnyűségét p. o. sajátsággá tenni, nem pusztán a' jó akarástól függ. Igen nagyon igaz, mit a' mennyiségtudománybeli oktatásra való bevezetésében mond a' szerző, hogy t. i. „a' mennyiség tudományára ritkán mutakozó elmeheli foghatóság, azon részvétlenségből 's gondatlanságból magyarázható, mellyel az elemi nevelésben ezen felséges tudomány iránt közönségesen viseltetünk. És hogy ritka mathematicus szeret gyermekkel bíbelődni. Ott pedig mennyiségtudományi igazságokat szoros összevetést megkívánó pontossággal megmutogatni kimondhatatlan nehéz, úntató és elhidegítő, hol a' mennyiségtudományi képzelődő erő ébresztve sem volt.“ Továbbá azt kívánja a' szerző, és

igen helyesen, hogy a 'mennyiségtudomány' igazságai a 'természettudományeival' belső szoros összefüggésöknél fogva egybekapcsolatassanak, 's így egyesülve vitessenek által a' műtudományiakra, később a' földleírásokra, melly utóbbiakat úgy lehet tekinteni, mint a' történet és természettudomány' fészemét. — Azt mondja a' szerző: „A' földleírás szövetkeztető tudomány, azért használnia kell az alkalmat, 's többféle tudomány között, mellyek magokban nem állhatók, egybefüggést szereznie“. Kimondhatatlan kárhozható is a' földleírásnak elmellőzése; lehet ugyan az ebbeli tanítást szűkebb határ közzé szorítani, de egészen elmellőzni soha sem. Némelly individuumnál a' földleírasi tanulmány az első, melly beune azon öntudatot, eszméletet ébreszti, hogy úgy, mint a' tudomány rendszere kívánja, tanulni képes. Alájjában pedig a' többi tanulmányok' sajáttá tételét sorozza, elősegíti, erősíti. „A' nyelvtanításról szinte erre mennek ki Herbart' nézeti: Az anya nyelvnek tanulásába helyezendő érdek kimondhatatlan nagy, melly is olvasás, tettleges szónyomozási egybevetés, kifejezési gyakorlás, változtatási forgatás, képzeti termékenysége által az elmének eszközöltessék: az idegen nyelvek' tanulása csak eszköz a' hajdani classicus nemzetek' szellemébe való behatásra, azért ez philologiai úton, többnyire tettlegesen és történetesen eszközöltessék. A' jelesebb elméjű gyermekkel a' görög nyelv' útján kell bemenni az idegen nyelvek' országába. Az időrabló, szellemgyengítő, grammaticai vitákból soha ki nem vergődő deák nyelv és beszédgyakorlásokról keveset tart a' szerző, ha csak ezek az iskolában maga az ügyes tanító által úgy nem intéztetnek, hogy az egész osztály' egyetemes munkálatnak mintegy kerekedményei eszközöltessenek.“ Ez szinte helyes tanítási szabály, csak hogy ugyan azt lehet rá megjegyezni mit a' történettudományira, hogy t. i. a' szerző oly tanítói ügyességet és jártosságot teszen fel, melly általánosan véve a' tanítók' seregének talentomait, igen ritkán tűnik fel az iskolák' falai között. — Közelebbi elhatározásáról az oktatásnak jeles hely még Herbartnál ez: „Az oktatásnak köre többrendű kikerülhetetlen tekintetek által a' külső élethelyzetre szorítatik; éppen azért soha kellelénél kisebb ne legyen, hanem inkább mindenféle irányzatban mentől terjedelmesebbé tétessék; máskép az ifjú ember, kinél az életpraxis még nem igen erős lábbon áll, a' körülte lévőekben, főkép azokban kikhöz szorosabb kapcsolata a' vérségnek vagy bizodalomnak köti, túlságos nyomosságot fog helyheztenni, a' mi öntökéletesülésének tetemes gátokat fog idővel rakhatni: mennél terjedelmesebb az oktatás' köre, annál biztosabb sikere.“ Sokkal nyomosabb követelés ez,

mint első tekintetre tetszik; mert sokan mintegy ész és szív épen tartásának, erősítésének szeréül papolják száraz theoriákban, hogy az ifúság' hívására, rendeltetésére alkalmazottá, egyes nemeiben a' tudományoknak különöztten műveltsék. Ha azonban ezen új divatú nevelési nézet üzetni fog, csak hamar ki fog tetszeni, hogy irányzata nem egyéb egyoldalúságnál, alapja pedig az önségen, czéhbéli egyárúságon feneklik. — Ily jeles nézetekkel van az egész munka eltöltve, óhajthatni neki a' legterjedelmesebb elközönségsülést. —

Menzel's Literaturblatt (Nro 92. 1836) után W. J.

Verhältniss der Moralität zur Intelligenz in der Pädagogik unserer Zeit. von Th. HEINSIUS 8-adr. Glogau 1835. Fleming. Ára 30 kr. p. p.

Jeles kis írat, és méltó tanúja a' szerző' 40 évi iskolai hivatalának. Nyomos tudomány, mély belátás, komoly szabatosság és világos előadás mellyel a' felvett derék tárgyat, meghányja veti, bélyegzik az egészet. Elosztása igen különös sőt jobban mondva szokatlan. Eloszlik ez írat három felé: a) leczkére (Text.), b) fejtegetésre (Commentar.), c) javításra (Emendation).

Az első részben azon közös panasz állítatik elő, hogy az értelmi műveltség az erköltsit felülhaladta. — A' másodikban az mutatatik meg, mennyiben a' nevelés teszi az egész ifúsági mivelődést, és hogy ez maga magának cél is, az oktatás pedig ennek csak egy része és mintegy eszköze az egyetemes pallérozottságnak, hogy az értelem az erköltsiséget elősegíti, de soha ki nem pótolja. Fejtegetetik ezek' folyamatában, milly sok nemű kárhuzatos tettekre téved az ifúság az által, hogy a' tulságosan emelt értelmi műveltség szabadon ragadja, az erköltsinek pedig nincs annyi ereje, hogy annak veszedelmeztető hatáságát korlátozhatná. De igen bölcsen utánna teszi: „Távol van a' helyesen ítélő embernek józan okosságától, hogy itt magát az értelmet gáncsolja, kárhuztassa, vagy hogy előlépteit, haladását fentartani, gátolni iparkodjék. Ilyes gondolat és akarat csak azoknak fejükben és keblökben támadhat, kik a' világosságot az emberi észtől egészen elzárni óhajtanak, hogy a' setétségben járó emberiség rájok, mint vezetőkre szorúljon. Az embernek vezér ereje szükséges, hogy szabadon minden erőszakos visszatartóztatás nélkül képezhesse magát; mert ez az isteni megmérhetetlen észnek kisúgárzása, mellyből nem csak vallástudományunkra, hanem egyetemes szellemi cselekvőségünkre nézve is a' legfenségesebb elv csak úgy fog óhajtott sikerrel fejteni, ha teljes szabad-

ságában úzheti erejének kiterjesztését. De tudjuk egyszer-
 'smind hogy az ész ránk nézve hasznos cselekvőségében az
 erköltsi erőnek együttmunkálkodására szorúl, 's hogy e'
 nélkül az emberiségre üdvességet nem áraszthat. Ezen
 együttmunkálkodást pedig csupán és egyedül csak józanon
 szabályozott háznépi erköltsi nevelés szerezheti meg. Itt
 kitűnő elevenséggel rajzolja a' szülők' elfogultságát, valamit
 amaz egykedvűséget is mellyel a' gyermekben mutatkozó
 fejlődéseket, érzelmi ébredéseket, kitöréseket tekintjük. —
 A' harmadik részben ezen kérdést fejti az elsőbbeknek kö-
 vetkezéséül, mi módon lehessen mind ezeken segíteni. Itt
 méltán félreveti minden közvetlen behatási jogát a' sta-
 tusnak az egyes háztartásokra; 's ezen behatást el sem is-
 mérheti a' nélkül, hogy az emberi és polgári szabadság
 korlátlan önkénytől függő akarat nélküli szolgálásra ne
 változzék. Hanem csupán közvetve kell a' statusnak gondos-
 kodni, hogy a' házi nevelés mennél czélszerűbben, mennél
 sikeresebb eszközökkel elősegítve üztessék. Innen szük-
 séges

1-szor. Hogy a' státus a' helyes és józanon szabályozott
 erköltsi házinevelés' északépét a' maga méltóságában állítsa fel,
 eszközléséhez pedig bizonyos polgári érdekeket kössön. (?)

2-szor. Szegény, nyomorék, vagy erköltstelen szülők
 gyermekeiknek számára ingyen iskolák állíttassanak.

3-szor. Azon legyen a' státus, hogy minden nemű bel-
 ső 's külső elrendelését, intézvényeit és hathatóságát, az
 erköltsiséggel és eszjoggal mennél tisztább összehangzásba
 helyeztesse.

E' három pontban a' státus' részéről megkívántató kel-
 lékeket olly nyomonosan összefoglalja a' szerző, hogy mind
 azokat, mellyek még netalántán ezeken kívül megkívánta-
 tók, ezekben könnyen középpontosíthatni.

Jeles és általányosan ismértető bélyege e' munkának
 az, hogy minden benne előforduló észrevétel 's állítás, ne-
 velési tapasztalaton alapúl.

Menzel's Literaturblatt (Nro 84. 1836) után W. J.

PHILOSOPHIA.

Die Grundzüge der Metaphysik. Aus dem Nachlasse von D. Th. A. SUABEDISSEN. Marburg, bey *Elwert*. 1836. XX. 165. lap. 8-rétben. Ára 1 for. 8 kr. p. p.

Hányszor methaphysica című munkára akadunk, emlékeznünk kell, hogy ezen név alatt egy egész rakás vita-kérdések foglaltatnak, mellyek felett egy pár évezred óta, nem vitatkozási kórságból, hanem jámbor igazságszerető gondolkozóktól pör folytatatik, mivel vizsgálódásaik a' legkülömbözőbb, sokszor egészen ellenkező irányokban széljel-terjednek. Nem hibáznak olyanok is, kik elmékedéseikbe elmerülve, lehetségesnek sem képzelhetik, hogy mások eltérő vélekedésben lehessenek. Illyenek ugyan nem igen vitatkoznak, sőt bizonyításba sem ereszkednek, hanem kibeszélik magokat, azon erős hitben, hogy ha a' helyes kifejezést el nem vétik, kiki vélek megegyezend. Ha ezen urak' gondolatvilágába betérünk, egy bizonyos mesterséges fényt érezünk mint a' színházban, 's egy ideig eltúrjuk ezen színvilágot igazinak tartani. Illyféle értelemben elfogadjuk mit a' kijelölt könyv' szerzője a' philosophiáról mond: hogy az igazán újat sem nem tanít, sem nem tanthat, hanem csak azt magyarázgatja, a' mi az emberi öntudatban benfoglaltatik; hogy kifejezései mindazoktól érthetők, kiknek öntudatok' tartalma gondolattá fejlett ki; 's következképen, hogy a' philosophiának csak az igazi szót kell eltalálnia (tehát a' helyes vagy helytelen szó körül foly a' vita?) melly nem az oskolában használatban lévő, hanem az életben kiképeztetett 's a' nyelv szokás által bevett. „Mert a' szellem képzi a' nyelvet megértvén a' valódit, (das Wirkliche) minélfogva az élet' fogalmát magában hordozza, 's így a' philosophiáét is.“ Valjon e' szavaknál emlékezett e' a' szerző munkája' minden soraira? mert előszavában azt mondá: hogy a' methaphysica *minden* philosophiai tudományok' elveit foglalja magában, hogy azoknak „belőle ki kell indulniok 's csak annálfogva philosophia“. Mikép lehessen pedig a' methaphysicát, mint az öszves philosophiai tudományok' alapját, bevett régi négy osztályai (ontologia, psychologia, cosmologia 's természeti theologia) szerint, 165 nem épen sűrűen nyomtatott lapon előadni, ez csudálkozást gerjeszthetné, ha e' munkában a' szokott különféle magyarázatokat kereonők: de dogmaticai állítás rövidebb az igazi vizsgálódásnál.

Az a' rapere in medias res, a' szerző' saját módja az első soroktól fogva. Azonnal fölvevél ösmértet meg, melly nem más mint az *élet'* fogalma; ebbe helyhezveti ő a' philosophia' egységét és közepét mivel ez „mint az igaz valódi, minden dolgok' valódi elve (Realprincip) 's egyszersmind önmagát megösmérve, eszményelv (Ideal-princip) is.“ Ezen nyelvet olly hosszú idő óta halljuk, hogy azt végre kétségkívül hinnők, ha az idő eziránti hitünket tudományosan megállapíthatna. Ösméretesek azon hármás egymásba tolt osztályozások is, mellyeket az ontológiának első részében találunk: „a' lény' élet' 's egészről“. Az első osztály továbbá megint három részre szakad: „a' létel mint lény, a' cselekvés mint létel, a' létel' és cselekvés' egysége mint lény.“ A' második melly az életet magyarázza, a' „természetre, szellemre 's életre oszlik, tehát azon logikai jelességet foglalja magában, hogy az osztályozás' harmadik részében szintazon tárgyat ismétli, melly már az egész szakasznak nevet ada. Így megyen ez hármás felosztással végig. Ha Fichte, ki 1794 „Tudománytanjában“ az én thesise', a' nem én antithesise', 's mind kettők' synthesisével ezen hármás hasítást először hozá fel, ezt most láthatná, 's megérthetné minő híven jutott ez, az átadás útján, a' maradékhoz, 's mint ragaszkodnak hozzá: úgy hiszszük egy kissé még is elcsudálkoznék, mert tiszteletére legyen mondva, ő akkori előadását mint valami változhatót tekinté, mellyet nem kellene könyv nélkül tanulni.

A' kijelelt fölírások olly bélyegzők azon körre nézve mellyben a' szerző mozog, hogy az értő már azokból a' munka' foglalátját előre megtudhatja: nekünk azonban ezt itt bővebben elő kell adnunk. Mindjárt az első cikkelyben a' methaphysica' határozatja adatik elő, melly oda megy ki, hogy az: „a' lénynek mint a' dolgok' alapjának tudománya“, a' lényt egyes számban véve, a' mint az a' dolgok' sokaságának ellentétetik. Ezen magyarázatot a' második cikkely azonnal megerősíti, mivel itt mindjárt a' valódi alap (Realgrund) az ösméretalappal (Erkenntnisgrund) összevartatnak következő állításban: „A' mint a' külön osztályok és lépcsőzetek az eredeti valódiból (Urwirklichem) mint eredeti alaphól származtak, mellyek rendjökben és közösülésökben a' valódiság' egészét képezik: úgy erednek elmélkedés által a' valódiság' osztályainak és lépcsőinek fogalmai is, az eredeti valódi' mint eredeti alap' fogalmából, egy egészszé zárazkóván össze.“ Ha ezt is helybe hagyónk, úgy még sem következnék, hogy az egész philosophia minden részeivel lényegesen methaphysica, az az a' valódiság' egészének megfelelő fogalom' rendszeréig kiképezve. Egészen elfelejté-e

a' szerző Kant gyakorlati ész primátját? 's hihette-é hogy egy kanti imperatív a' valóság' fogalmaitól függhetne? Hiszen általa nem a' valódi magyaráztatik, hanem az határoztatik meg a' mi még nem létezik, de a' minek lennie 's valószínű *kell*. Ha pedig ezt nem hitte, úgy legalább a' második cikkelyből Kant' jól felfogott ebbeli tanítmányát nem kellett vala kirekeszteni.

A' rendszerben magában mint ezt a' kijelentettekből már sejdíthettük, átalányos létesülés (Werden) 's önhatározás barátságosan együtt találkozhatnak; a' létesülés' törvénye a' létel' kifejlése is. Ha pedig a' szellem önmeghatározásában úgy előhalad, hogy az a' mi alapléte, határozatainak összességében egészen előlép: akkor léte megfelel lényének, 's ez akkor külső igazsága, teljes valósága. Innen ered a' szellem önvalósításának fogalma. (Causa sui Spinoza szerint). Ez önvalósulási ereje. Ezen tétéleket kurtán érintettük, mivel az életről tanítmányát, mire mindjárt eleinte utasítatánk, megelőzik. Az élet pedig „a' valódi, mint önmagából munkálódó, önmagát valósító“. Foglalatja természetes és szellemi: „létét kihatván természet, létével bírván szellem.“ Innen fogva egy szóár következik, mellyet tovább nem kísérhetünk, mert igazán illy beszédeket már régóta ununk.

Ha azon követelésektől eltérünk, mellyeket egy methaphysikai rendszerhez rendesen kötni szoktunk; ha meggondoljuk, hogy ezen munka egy fellábadó beteg' első életkítettetése: akkor minden más színben jelenik meg; a' szerzőnek illy környülmények közt már az is érdemére szolgál, hogy előadásában rendet és meleg érzést tudá kimutatni. Olvasásközt mintegy tiszteletre méltó férfi' társaságában érezzük magunkat, ki meggyőzéssel szól, mivel azt a' mit előad, régóta tökéletesen sajátává tevé.

A götting. gelehrte Anzeigen (St. 173—1836) után. Sz. G.

Handbuch der Geschichte der Griechisch - Römischen Philosophie, von Christian August BRANDIS. Berlin, bey Reimer. 1835. I. Theil VIII. és 548 l. 8-adr. Ára 3 for. 53 k. p. p.

Ha egy férfi, mint professor Brandis, ki minden philosophia barátai közt, annak literaturája mely ösméreténél fogva ösméretes, sok évi munkássága kerekedményeit egy kézikönyben, mint a' jelenvaló, előterjeszti: a' közfigyelemnek szükségkép munkájára kell fordulnia. 'S valóban várakozásunk nem is csalattatik; mert komoly tanulmány után az értő meggyőződik, hogy a' szerző ezen munkájával, min-

den hasonczélú 's kerületű eddigieket, az adatok' alapos ösméretével, az itt előforduló tünemények' eszes összehasonlító criticájával, 's a' mi azzal összefüg, a' kútfők' használásában kimutatott kiterjedt philologiai tudományosság 's körültekintet által, messze felülmúlta, 's egy munkát kezdte el, mellyhez hasonlót egy külföldi literatura sem mutathat, 's mellyet ezentúl a' philosophia historiájának körében a' vizsgáló nem nélkülözhet.

Azonban tagadni nem lehet, hogy historiai és philologiai oldala sokkal tökéletesebb mint a' philosophiai. A' szorgalmas öszszegyűjtés, a' kútforrásokból merített előadása az adatoknak, ezen kútfők' historiai criticája, 's a' tünemények' ügyes öszszeállítása, kielégíti minden kívánságainkat: de bizonytalanságban hagyattatunk azon sinormérték iránt, melly szerint ezen historiai anyag' tartalmát megítélhetnök. Eddig — jól tudjuk — már nem egy historiája a' philosophiának jelent meg, mellynek írója semmi meghatározott rendszerhez nem tartá magát, kétségkívül azon jó szándékból, hogy részrehajlónak ne látszassék: de időnkben valahára az iránt tisztában kellene lennünk, hogy a' philosophia' álláspontján lehetetlen állanunk, ha egy bizonyos rendszerhez nem tartozunk, 's hogy ennélfogva illy álláspont nélkül, ítéleteink a' különböző philosophiai vélemények' meghatározásában, okvetetlenül *határozatlanságba* merülnek. A' korábbi philosophiát pedig csak a' legújabb szerint lehet bírálgatni, melly mérték egyoldalúságra sem vezethet, ha a' régi philosophiát egyszersmind mint *önkora' szüleményét* tekintjük 's méltatjuk.

Ezen észrevételünk azonban hátra nem tartóztat bennünket annak kijelentésétől, hogy a' munka' folytatását, a' tudomány' érdekében, minden philosophia' barátaival együtt, élénken kívánjuk.

Götting. gelehrte Anzeigen (St. 13—16, 1837) után Sz. G.

Die Kaleologie oder die Lehre vom Schönen, aus einem Principe vollständig entwickelt. Von Dr. Ludvig STEKLING.
Leipzige. Göschen 1835. Ára 1 for. 8 kr. p. p.

A' szerző mindjárt a' bevezetésben, egy öszszevont áttekintetet nyujt azon nevezetesebb próbatételekről, mellyek eddig a' *szépnek meghatározására* tétettek. Az öszszehasonlításból világosan kitűnik ezen törekvések' sikeretlensége.

Plato a' szépről egy nem és igenleges' nézetet állít fel, tanítván :

1. *Nemlegesen* (Hippias majorban) a' szép nem a' hasznos, nem az illedelmes, nem a' jó ;

2. *Igenlegesen* (Parmenides Phaedrus 's Symposiumjában) a) minden dolgok' eszméi az istenben léteznek, tehát az igaz, jó és szépé is.

b) Az ember' lelke korábbi állapotjában az isteni eszméket szemlélte, 's mostani létében némelly tárgyak látására, elébbi szemléleteire vissza emlékezik.

c) A' szépség háromféle: értelmi, erkölcsi, (melly kettő szellemi szépséget képez) 's érzéki; a' szellemi szépség általános szépségű, az érzéki viszonyos, az az aanyiban szép, a' menyiben az elsőnek szépségében részt vesz.

Aristoteles' szépről szóló könyve elveszett. Költészetében azonban (1. fejez.) azt tanítja: A' szépművészetek (névszerint a' hőskölteményi, szomorújátéki, víg 's dithyrambusi költészet, úgy mint a' lant és fuvolajáték) merő *utánozásból* erednek.

A' keresztény írók, a' Németeken kívül, így tanítanak :

1. *Augustinus* az egyházatya (18d. levelében): Az egység a' szépségnek egyetemi formája.

2. *Malespina* (Delle legi del bello): A' szépség egység, különféleség, 's illedelemben áll.

3. *Crousaz*, (Traité du beau): a' szépség különféleség-egység- szabályszerűség- rendben és viszonyban áll, ennél fogva van a' tudomány, erény - 's vallásnak szépsége. Illyes mit tanít

4. *Diderot*, (Traité du beau): szép az, a' mi bennünk az arány' 's viszony' eszméit felgerjeszti; van tehát tudományos, erkölcsi, természetes és muzsikai szépség.

5. *Batteaux*, (Les beaux arts, reduits à un même principe; — Cour des belles lettres ou principes de la littérature), pontosan mint *Aristoteles* tanít: minden szép (tudniillik művészeti) a' természet' utánozásából ered.

6. *Hume*, (Elements of criticism) azt tanítja: van egy érzéki szépség melly a' dolgok czélszerűségeik' 's hasznosságaik' ösmeretéből ered. A' szép tehát viszonyos 's énleges (subjectiv) természetű.

7. *Hutcheson*, (Inquiry into the original of our ideas of beauty and virtue) azt tanítja: a' szép a' különféleségnek egyformaságban áll, vagy a' különféleséggel öszszekötött egyformaságban.

8. *Burke*, (Inquiry into the origin of our ideas of the sublime and the beautiful) azt tanítja: a' szép a' dol-

gok' azon tulajdonsága, mely által szeretetet (örömetvagyódás nélkül) vagy ehhez hasonló szenvedelmet gerjeszt fel.

A' Németek közt tanítottak :

1. *Baumgarten*, (Aesthetica Francf. 1750 2 köt.): a' szépség érzékileg megösmért tökély, vagy: tökéletes érzéki ösméret. Ó ezen munkával a' szépnek tudományát alapítá. Követték őt kisebb nagyobb hozzáragaszkodással: *Mayer*, *Mendelssohn Moses*, *Eberhard's* mások.

2. *Moritz*, (Versuch einer Vereinigung aller schönen Künste und Wissenschaften): szép az önmagában bevégzett.

3. *Winckelmann*, (Geschichte der Kunst des Alterthums): a' szépség az egység és különféleségben áll, öszszekötte a' jegyzetlenséggel.

4. *Sulzer*, (Allgemeine Theorie der Wissenschaften und Künste): 1. A' szépnek tulajdonai három főpontokra hozhatók: szemlélhetőségre vagy megfoghatásra, különféleségre és egységre. 2. Egy főbb neme a' szépnek ered a' tökéletes' szép' és jónak szoros öszszeköttetéséből.

5. *Wieland*, (Aristipp): szépség a' kellemetes különféleségnek egysége.

6. *Plattner*, (Anthropologie): a' tárgyilagos szépség a' halkságban (Allmähligkeit) 's élenkségben áll, mi által a' himileg szeretetre méltóval rokonságba jut.

7. *Kant*, (Kritik der Urtheilskraft): a' szép fogalom, czél, képzelet, 's érdek nélkül tetszik, egyedül a' tárgynak érzelmi tehetségünkre való rávitele által. Követték kisebb nagyobb hívséggel: *Schiller*, *Heusinger*, *Zschokke's* mások *Grolmannig*. (Aesthetik als Wissenschaft 1830).

8. *Heydenreich*, (System der Aesthetik): a' szépnek négy neme van: az érzéki, képzelődési, érzelmi és szellemi szép. Az első három valósodik némelly dolognak érzékhatásra, fantazia-képre, 's emberállapotra vitele által; a' negyedik némelly dolgoknak az értelem' 's ész' törvényeire vitele által.

9. *Schelling*, (Rede über das Verhältniss der bildenden Kunst zu der Natur. München 1807): az mi által a' mű vagy egész *szép*, nem lehet a' forma; az minden forma felett van, lény, egyetemiség, pillanatja és kifejezése a' benlévő természetszellemlennek. 'S a' 18 lapon: Mi a' szépség ha nem a' teljes hiánytalan létel? 29 lapon pedig: külső oldala vagy básiisa minden szépségnek, a' formának szépsége; de mivel forma lény nélkül nem létezhet, minden formának charactere is van. A' characteristicai szépség tehát a' szépség a' maga gyökerében.

10. *Bouterweck*, (Aesthetik 1815) a' szépnek elemei: belső öszszeegyezés, (ästhetikai egység és különféleség) ki-

fejezés, (eszmetartalom) grátzia, (összszelvadása az érzéki-és erkölcsinek egy mozgó élet' magas szeretetre méltóságába) és a végtelen (a' földfelettinek jelentő kifejezése).

11. *Weisse Hermann*, (System der Aesthetik als Wissenschaft von der Schönheit, 1830): a' szépségnek eszméje az örökkévalóság' 's szükségesség' alakjában megösmért formája minden valóságosan létezőnek.

12. *Quandt*, (Briefe aus Italien über das Geheimniss der Schönheit und die Kunst 1830): a' szépség az ész' érzéki kinyilatkoztatása.

13. *Hegel* ästheticája ugyan még meg nem jelent, a' szépről való nézetét tehát csak tanítványai ösmérik; a' míg azonban a' *művészetről* tanít, (Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse 1830), azt itt csak eredeti nyelven közölhetjük. mivel másra át nem fordítható: Die Gestalt dieses Wissens — mond idézett munkájában, ist als *unmittelbar* (das Moment der Endlichkeit der Kunst) einerseits ein Zerfallen in ein Werk von äusserlichem, gemeinem Daseyn, in dasselbe producirende und in das anschauende und verehrende Subjekt, andrerseits ist sie die concrete Anschauung und Vorstellung des *an sich* absoluten Geistes als des *Ideales* — der aus dem subjectiven Geiste gebornen concreten Gestalt, in welcher die natürliche Unmittelbarkeit nur *Zeichen* der Idee, zu deren Ausdruck so durch den einbildenden Geist erklärt ist, dass die Gestalt sonst nichts anderes an ihr zeigt; — die Gestalt der *Schönheit*.

Solger, *Schlegel*, *Seidl* a' szerző előtt csak platonikusok, az egészen philosophiátlan eclecticusokat nem is említve.

'S ő maga? Minden sikertelen próbatételek daczára, mellyek eddig előtte tétettek, ő is elvontsághoz folyamodik, holt fogalomhoz, a' szépet philosophiai rendszerből következtetve, elmellőzván ennek tekintetét a' valóságban (Wirklichkeit). Ezen abstrahensek' büszkesége az, hogy a' szépnél igaz fogalmához a' puszta gondolkodás' útján juthatni vélnek, ha bár vakon 's süketen születnének is 's e' világon soha egy szép tárgyat nem látnának is.

A' szépet a' szabadsággal azonosítja (identificálja). Ez szerinte magyarázható.

1.) *Igenlegesen*: mint az egység' és nemegység' egymásban létele (megbensítése, Verinnigung).

2. *Nemlegesen*, mint az egység' és nemegység' viszonyos eltörlése (különbözetlensége, Indifferenz).

Egység' és nemegység', 's következésképen törvényszerűség' és törvcnytelenség, szabályosság' és szabálytalanság,

egyenlőség és egyenetlenség, összeegyezés és különbség 's a' t. a' szabadságban *egygyé* olvadnak, minélfogva ezt *szabad egységnek* is nevezhetjük. Vannak tehát:

1. Az egység fogalmának tökéletesen megfelelő formák (alakok, képezetek, Bildungen) mellyeknek szükségkép reávitetniök kell (p. o. némelly crystalisátiók, mathematicai figurák 's a' t.). Mi azokat *szabályszerű formáknak* vagy *képezeteknek* nevezzük.

2. Olly formák mellyek a' nemegység' fogalmának tökéletesen megfelelnek, 's az egység' fogalmára semmikép reá nem vitethetnek (p. o. össze vissza hányt töredékek, kösziklák 's e'félék). Ezeket *szabálynélküli formáknak* vagy *képezeteknek* hívjuk.

3. Formák, mellyek a' szabadság fogalmának tökéletesen megfelelnek 's reávitethetnek (p. o. cserfalevelek rózsák, zuhatagok 's e'félék). Ezeket *szép formáknak* vagy *képezeteknek* nevezzük. Ennélfogva *szép* az érzéki világ' azon tárgya, melly a' maga formájában (képezetében, alakulásában) a' szabad egység' fogalmával vagy a' szabadsággal, midőn azt szemléelőleg előadja, teljesen egyenlő.

Ezen tárgyilagossá határozattal azonban a' szerző még meg nem elégszik, hozzáadván még egy énelegest is. A' szép

1.) Valami *eredetileg tetsző*; mert az egyes tehetségnek épen olly közvetlenül tetszik vagy tetszhetik, mint a' kellemetes, igaz és jó

2.) Valami *egyetemileg tetsző*; mivel nem csak egyes tehetségnek, hanem mindnyájoknak összesen 's ennélfogva minden testre és lélekre ép embernek tetszik vagy tetszhetik.

3. Valami *sajátlag tetsző*, mivel mind e' mellett nem mint a' kellemetes, igaz és jó, hanem mint valami külön tulajdonú, tudniillik mint *szép* tetszik, mivel benne az esetiség' és szükségesség' fogalmi sajátlag egymásáltal határozatnak, 's a' szabadság' fogalmában módosulnak.

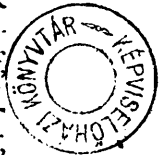
Ha teljesen nem csalatkozunk, úgy ezen határozatok is, mint minden előbbieket, a' meddőkhöz tartoznak. Melly költő illethetnék általok? Melly műkedvelő juthatnék ez úton egy *bizonyos* műtárgy' legkisebb ösméretéhez? Mit nyernek ezen magyarázatok által Aeschylus' Prometheusa, Shakespeare' Romeoja, a' pantheon, Rapheél' Krisztus' megdicsőítése és a' medicei Venus?

Menzel's Literatur-Blatt (Nro 124. 1836.) után Sz. G.

S T A T I S T I C A .

A Statistical account of the british empire, exhibiting its extense, physical capacities, population, industry and civil and religious institutions. By. J. R. M' CULLOCH Esq. London. Charles Knight 1837. I. Kötet XII. és 637 l. II. Kötet VIII. és 692 l. n. 8-rétben. Ára 36 sh. kötve.

Chamberlayne' ideje óta Anglia terjedelmesebb statistikai munka' hijával volt. Ha meggondoljuk, hogy Chamberlayne' munkájának utolsó kiadása II György' uralkodása alatt (!) jelent meg, eléggé nem csodálkozhatunk, hogy Angliában, melly ország statistikai adatokkal bővelkedik, s mellyben némelly statusnevezetességek a' legkisebb részletekig dolgoztattak ki, e' gvönyörű tudomány' egész terjedelmében Chamberlaynetől M' CULLOCH-ig mivelőre, vagy inkább íróra nem talált. Meglehet, hogy épen amaz érdeklett bőség, minek következésében csak sok évi munkálkodás után adhatni figyelemre és használatra méltót, ijesztette vissza az angol írók' nagy seregét. Nem is olly könnyű másfelül a' statusnevezetesség' fogalmát egyes tárgyakra alkalmazni; mert illetén alkalmazás majd nem minden tudományokban járatosságot, és az élet' minden viszonyaiban bizonyos tapasztalást teszen fel. 'S ez oka, hogy M' CULLOCH, mi után terve a' hasznos ismeret terjesztő társaságtól *) helyben hagyatott, munkás társakat keresett, mellyeknek nevei íme következők: Bakevell (geologia); Conland (ég-hajlat); Hooker (növénytud.); Swainson (állattud.); Forster (Anglia' alkotmánya), Neate (tettületek); Spalding (Scotia' alkotmánya); Groves (Irland' alkotmánya, nevelési rendszere, szegényei); Murray (Scotia' vallási és nevelési rendszere); Merivale (Anglia' nevelési rendszere); Lurgeon (élet' statisticiája); Coode (angol szegények' ideigleni ápolása); Irving (angol nyelv' eredete és haladása). — A' munka öt részre oszlik. Tartalma az elsőnek: kiterjedés, physical viszonyok, és polgári felosztás. A' másodikban foglaltatik: népesség. A' harmadikban: ipar, úgymint: mezeigazdaság, bányák, halászat, gyárok és kereskedés. A' negyedik rész tárgya: a' birodalom' alkotmányi és vallási viszonyai; végrehajtó hatalma, rendszeméne, ítélőszékei, municipalis testü-

*) Society for diffusion of useful Knowledge.

letei. Az ötödik rész foglalatja e' felírás alatt: „vegyes nevezetességek“: köz nevelés; jövedelem és kiadások; hadi sereg; élet' statisticája; szegények' ápolása. — Az első kötethez toldalékok járúlnak: Bűnök, büntetések és fogházak; javulás táplálásban, ruházatban és lakásban; gyarmatok; angol nyelv' eredete és művelődése.

Ezen felosztás' következtetésében, látjuk, a' munka szorosán rendszeres nem lehet; szemügyre vévén azonban, mi szerint Anglia' státusembereitől és tudósaitól kedvezőleg fogadtatott, mi is csak örvendhetünk neki, legalább azon okból, hogy tudni vágyásunkat minden eddigi eszközeink közül kétségkívül leginkább kielégítendő. Tárnya ember' vizsgálatára és tanulására legmúltóbb; mert egy nagy nép' munkálkodásainak roppant következményeit terjeszti előnkbe, mellyek más tekintetben ismét előzményei még nevezesebb és tán örvendetesebb jövendőnek.

Nem lesz érdektelen a' derék munkából néhány adatot közölni. Mindenek előtt:

Ánglia kiterjedése	50,387	ang.	□	mf.
Walesé	—	7,425	—	—
Scotiáé	—	30,238	—	—
Írlandé	—	31,874	—	—

Összvesen tehát az angol birodalom' kiterjedése
119,924 ang. □ mf.

Továbbá 1831-ben

Ánglia' népessége:	13,091,005
Walesé	— 806,182
Scotiáé	— 2,365,114
Írlandé	— 7,767,401

Ehhez járúl még a' hadisereg, a' hajólegénység 's a' t. az az: 277,017; aztán Jersey, Guernsey, 's a' t. 103,710. Minél fogva az összes népesség 1831-ben
23,410,429.

M' CULLOCH hozzá teszi: minthogy századunk' első harmincz éveiben a' népesség évtizedenkint 15 percenttel, az az minden évben $1\frac{1}{2}$ percenttel szaporodott, és ezen arány azóta tetemesen nem változhatott, feltehetjük, hogy az egyesült királyságok' népessége, 1836 Május' végével

26,500,000;

részletesen:

Nagy Britanniáé	17,779,000
Írlandé	— 8,592,000

Ez úton indulva a' birodalom' népessége 1837 végével
leend. 27,096,000

A' nevezetesebb városok' népessége ez:

<i>Angliában</i>	1811	1821	1831
London	1,050,000	1,274,8000	1,476,646
Manchester	93,573	133,788	182,812
Liverpool	94,376	118,972	165,175
Birmingham	85,753	106,722	146,986
Leeds	62,534	83,769	123,393
Bristol	76,433	95,758	117,016

Scotiában

Edinburgh	102,987	138,235	162,403
Glasgow	110,460	147,043	202,426

Irlandban.

Dublin	— —	185,881	204,155 *)
Cork	— —	100,658	107,016

Londonban, minden házban 7,54 személy lakik (ennél fogva házainak száma: 196,666); Manchesterben 6,17; Liverpoolban 6,12, 's a' t. Angliában (városait értjük) valamely házban lakó személyek' általános száma: 6,17. ^o Edinburghban 15,95 személy lakik minden házban; Glasgowban 4,87. Scotiában általában 8,28. — Dublinban 12,73; Corkban 3,93; Irlandban általában 8,41.

Anglia' legbecsesebb terményei közé tartozik: a' kőszén és a' vas. Az első miatt fekete Indiának (the black Indies) neveztetett. Emésztése évenként Nagy Britanniában legalább

22,700,000 tonnára megyen; vas pedig évenként 700,000 tonna készül.

Legnagyobb figyelmet érdemel az iparróli czikk. Bévezető §-ai reánk is alkalmazhatók, 's annál inkább, mint-hogy nem pusztá speculatiók, hanem az iparrendszer' története' kétségbehozhatlan következményei. „Senki“, úgy-mond a' Sz. „nem fog felvállalni olyasmit, legyen az akár physical, akár elmeheli munka, mellynek teljes és egész hasznát maga nem veendi“. „A' hitel' csökkenése vagy általános hiányzata a' köz nyomorítékok' legtöbbsike“. „Valahol nincs hitel, ott csak a' legalávalóbb szegénység és míveletlenség létez (we find nothing but the most abject poverty and barbarism)“. „Nagy mértékbeni hitel sok hiányt pótol, míg ez semmi által nem pótolható; mert a' hitel conditioja sine qua non, a' köz jóllétnek“, sat.

Az alkotmányokróli cikkben olvassuk, hogy a' peerek' házában ül

4 királyi herczeg,
21 herczeg,

*) Az új elővárosokkal: 265, 316.

- 19 marquis ;
 111 gróf (earl),
 17 viscount,
 118 báró,
 16 scot peer (választatnak minden ülésre külön),
 23 irlandi peer (választatnak halállokig),
 26 angol érsek és püspök,
 4 irlandi képviselő érsek és püspök ;
 az alsó házban pediglen követ :

471	{	144	angol grófsági,
		4	— egyetemi,
		323	— városi és kastélyi (borough) ;
29	{	15	walesi grófsági,
		14	— vár. és kast.
53	{	30	scot grófsági,
		23	— vár. és kast.
105	{	64	irlandi grófsági ;
		2	— egyetemi ;
		39	— vár. és kast.

összesen tehát 658 követ.

	<i>Anglia ;</i>	<i>beirt választó ;</i>	<i>követ.</i>
40	grófság	344,564	144
185	város, sat.	274,649	327
	összesen	619,213	471
<i>Wales.</i>			
12	grófság	25,815	15
	kastélymegye (district of borough)	11,309	14
	összesen	37,124	29
<i>Scotia.</i>			
30	grófság	33,115	30
76	város, sat.	31,332	23
	összesen	64,447	53
<i>Irland.</i>			
32	grófság	60,607	64
34	város, sat	31,545	41
	összesen	92,152	105

Ennél fogva Anglia városaiban minden 17-dik, Irlandban általában minden 86-dik választó.

Nevezetes, mások közt, hogy az elfogadott törvényjavaslatok következő indossóval küldetnek a' másik házba : „Soit baillé aux Seigneurs“, vagy illetőleg : „Soit baillé aux Commons“.

A' koronázás' alkalmakor a' király' esküje a' következő:

Érsek vagy püspök: Akarja-e kegyed (you) ünnepélyesen megígérni, hogy angoly ország' és tartományai' népét a' parlamentben elfogadott rendelmények és saját törvényei és szokásai szerint kormányozni fogja?

Király: Ünnepélyesen megígérem.

Érsek vagy püspök: Kieszközli e' hatalmával, hogy kegyelemmel szolgáltatassék ki minden ítéletében törvény és igazság?

Király: Fogom.

Érsek vagy püspök: Fogja-e egész hatalmával (to the utmost of your power) megtartatni az isten' törvényeit, a' szentírás' vallását és a' törvény által megalapított protestans reformált hitet? Fogja-e megtartani ezen ország' püspökeit és papjait, és a' kormányok alatt lévő egyházakat minden jogaikban és kiváltságaikban, mellyekben vagy mindnyájan, vagy csak némelleyek részesülnek, 's mellyekhen részesülniök kell (will you preserve unto the bishops and clergy of this realm, and the churches committed to their charge, all such rights and privileges as do or shall appertain unto them, or any of them)?

Király: Mind ezt megígérem.

The Athenaeum (Dec. 1836) után V. A.

FRANCZIA TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLÉSEI 1837.

27-dik februáriusi ülés. Biot u. egy jegyzéket közöl Chinában a' kőliszt' neve alatt használt anyagokról. TURPIN u. bemutatja egy értekezés' első részét különböző létszerűlt testek' microscopicus fürkészetéről, mellyek történetileg a' kova' áttetsző részében rejtvék. ARAGO u. közli azon tapasztalatok' velejét, mellyek Gisorsban tettek FOURNEYRON u. egy csürkével (turbine), melly azon esetre, ha Páris egy vízi machina által látatnék el, van ajánlva, 's mellyben F. u. tökélyesbítései főszerepet játszanának. ROUX u. tudósít Dr. Legrand' értekezéséről, melly az arany' készítményeinek a' görvély elleni foganatjáról szól. D' ORBIGNY u. leír egy harmadik élő fajt a' kuporák' (Crinoides) családjából, melly nyomdával szolgál a' *Halopus* új nemnek. De PAMBOUR u. benyújt egy értekezést, mellyben föltevő hogy meghatározza a' terhelt vagy terhetlen mozduló machinák' szennyvedőleges ellenállását a' vasutakon. Az e' végett tett tapasztalatokból a' következik, hogy egy 8 tonnás mozdának (Locomotive) nem öszvefoglalt 4 úton közép szennyvedőleges ellenállása 106,105; és egy 12 $\frac{1}{2}$ tonnás machinának 4 öszvefoglalt úton szennyvedőleges ellenállása 145,165. LESTIBOUOIS u. egy jegyzéket intéz a' Scitamineák, Cannák és Orchideákról. Dr. THIERRY u. megösmertet egy operatiót, mellyet az agysérv' (encephalocèle) nevezetes esetében tett. ARAGO u. jelenti, hogy azon bizottság, melly a' *fairtásnak* az időváltozásra való befolyása' kérdéséhez neveztetett ki, neki által fogja küldeni azon documentumokat, mellyeket öszveszedénd, maga A. u. is mint küldött, ezen bizottsághoz levén csatolva. Az Academia a' kórházak' igazgatósága' tanácsának kérésén megegyezik, hogy b. Monthyon' tetemei a' Vaugirard temetőből azon szobor alá vitessenek, melly a' Hôtel-Dieu bemenetelénél áll. — ARAGO u. némelly környülményeket ad a' 18-dik februáriusi éjszaki fényről. A. u. azokat később tellyeshbíteni fogja, hogy azok, a' kik hiszik annak lehetőségét, hogy ezen tűnemény' magasságát parallaxisa által meghatározhatni, értsék ennek kiszámolását. PULLON - BOBLAYE u. egy levelet intéz Aragohoz Görögországban tett tapasztalatai és szemléleteiről a' források' mérséklete' tárgyában; ezekből következik. 1. hogy Görögország' nagy földalatti folyaminak léte, a' vízhoza vízesések helyett, mint éjszaki Franciaországban, a' moreai félsziget' saját geognosticai alkotásában alapszik. 2. hogy valami hely' kö-

zép mérsékletéhez vetni nem lehet; ha csak egy forrás tartatik szemmel, mivel az különböző befolyásoknak van alávetve. P. u. különböző magassági források' mérsékletét mérvén meg, annak kissébbedését 1-től 150^{millim.}ig találta. SAUSSURE az Alpeseken 1-től 154-ig. CAHOURS u. egy levélben a' burgonyaolaj' analysisét adja. BAUDELLOQUE u. egy eszközt intéz, melly hasonlít a' vizellőcső tágtőjához, s mellynek segedelmével a' vérvesztést, melly a' nők' némelly bajaiban és a' terhesség alatt támadhat, azonnal megállíthatni. PAILLETTE u. az Academiának bontakozásban lévő anyagok' töredékeiből ajándékoz, mellyek új compositumokkal, az electro-chemiai hatásokból eredtekkel, bevonvák. MANDL u. báró Jacquin u. részről mutatóványokat küld csehországi Franzensbadban talált ászékony azalékokból (Infusoria). NATRUS u. híven, hogy a' járványok onnan származnak mivel a' holtakat temetik, azért azt írja az Academiának, hogy talán kívánatos lenne, hogy megégettetnénk.

6-dik martiusi ülés, 1837. POISSON u. egy jegyzéket közöl a' hold mozgásának földkörüli egyenlőtlenységéről, azt akarván PONTÉCOULANT u. véleményével ellenkezőleg megmegtatni, hogy a' köröczi (ellipticus) kanyarok' nagy tengelyeinek változatlansága általi megmutatás (demonstratio) éppen úgy illik a' hold' mozgására is, mint más planétákéra. TURPIN. u. második részét adja értekezésének azon testek' microscopicus tanulmányáról, mellyek a' kova' áttetsző részében burkolvák. LIBRI u. közli kivonatját CAUCHY u. egy levelének az egyenlítése' megfejtéséről. Egy levelében GUYON u. az afrikai sereg' fő sebésze azt nyilatkoztatja, hogy az Atlásnál egy saját népség él, egy ezen hegyekből való nő után említve, mellynek igen fehér bőre, kék szeme és szőke haja van, holott az egyéb honiak igen barnák. Ezen népség Oreps (Aureps) nevet visel. CHEVREUL u. tudósít PELOUZE u. egy az *olajmézt* (Glycerine) érdeklő értekezéséről. Ezen értekezés két rendű tételből áll, az első magában foglalja azokat, mellyet az olajmész' ősméretéhez tartozók; a' másodikban foglalvák azon tettek, mellyek az elemek' elrendelése' kérdése' alkalmával a' kövér szappanyúlható testekben előjönnek. BOUSSINGAULT u. benyújt egy értekezést a' meteorologicus befolyásokról szözlőt a' szőlőművelésre. Azon napok' közep mérséklete, mellyek alatt a' mivelés megesisik nagy befolyással bir a' bor' minőségére. B. u. által számolási alapul vett években az, a' mellyik legjobb bort ada közep mérsékletben 17°, 3. volt; az 1833-dik év, melly középszerű minőségűt adott, csak 14°, 4 mérsékletű vala. A' meleg nyár kedvező a' szőlő' tenyészésének, hanem a' tapasztalás azt mutatja, hogy a' bor nem épen azon esz-

tendőkben, legszeszesebb. A' borok' minőségét tekintve, az eső, melly a' művelés közben esik, nem igen bir befolyással; hanem a' mennyiségre nézve máskép van a' dolog, mivel azon művelés, melly legkevesebb esőt kapott, jóval több bort adott, mint az, melly kivolt téve a' legbővebb esőzésnek. Végre az esőzés' idejét nézve B. u. úgy találta, hogy az eső, melly a' szőlő' virágzása előtt esett a' jobb években kevesebb volt, mint a' roszakban vagy középszerűkben. MALLE u. a' strasburgi orvosi kar' professora közli értekezését a' férjenynek és ösztéteinek (arsenicum et composita) fölfedezése módjáról. LAURENT (Augustus) u. beküld egy értekezést a' zöldlőnek (Chlor) a' hollandus liqueurre hatásáról 's némelly próbatétekről. *De Pontecoulant* u. benyújt egy jegyzéket a' hold' mozgása hoszsú időközöi egyenlőtlenségéről Laplace' számítása után. MANDL u. beküld némelly adatokat a' Littrow' újfajú színetlen pápaszemeiről, mellyek dialyticusoknak neveztetnek. Ezen pápaszemekben a' két lencsécské crownüveg és flintüvegből készítve, a' helyett, hogy egymást érnék, egymástól igen távol helyezvék. Más hasznok fölött ezen helyhetés megengedi, hogy a' flintüvegi lencseke felénél kisebb lehessen. — KLIPSTEIN és KAUF uu. jelentik a' Dinotherium giganteum' kaponyájának, mellyről máshol szoltunk, Párisba érkezését.

13-dik martiusi ülés 1837. CORDIER u. egy jegyzéket közöl a' gőzmachinak' fűtéséről. ROBIQUET u. második részét közli a' gubacssav' történetére szolgáló tétel és szemléletek' gyűjteményének. DUMAS u. a' bátorsági tenták' és papirosok'. biztossága nevében hoszszan tudósít a' Mozard bátorsági papirosról, mellynek következtetései ezek, hogy úgy a' mint most van ezen papiros az általános hibákat megelőzheti; hogy jól készítve és jól használva a' részinti hibáknak nagy akadályt vethet, hanem azokat lehetetlenné nem teheti; hogy végre a' bélyegzett papirosok' és ütlevelek készítésére nézve használata haszontalan lenne; és hogy az inkább éghető, minthogy azt akármellyik hatáság jelen állapotjában elfogadhatná. — Azon biztosság, melly ki volt nevezve a' végre, hogy algiri tudományos czélból leendő kifürkészése' javallatát megvizsgálná, a' tudományok Academiajának azt ajánlja, hogy egyesüljön az Inscriptiók' és Szépliteratura' Academiajával a' kórmáynak azt javaslandó, hogy Algirba néhányan küldessenek, arra utasítván őket, hogy a' geographiára, történetre, physicára, természeti történetre, astronomiára és meteorológiára tartozó dolgokat kutassák. MALAGUTI u. egy értekezést nyújt be, mellyben az ozokerite-ről vagy a' moldvai Rietrisika hegyben találtató ásekony viaszról fűrkészetei' velejét közli. Ebből egy példány Parisban a' természeti tör-

ténet' museumában van. BLATIN u. leírja a' Rigocephalust. DE REVIGNY u. leír egy a' czomb' és lábszár' elvágásához tartozó kötélek - rendszert és mechanismust. TEXIER u. kis Ázsia' geologiai abroszát küldi, melly saját szemléletei után készült. DELESSERT BENJAMIN u. közli Brunel mérnök u. levélnek kivonatját, melly megösmerteti a' Temse alatti tunnell munkálatok' jelen állapotját. Most a' folyam alatt lassan haladnak, hanem a' legnehezebb, t. i. a' vizet megzabolázhatni, már haladva van. A' paizs tellyesíti köteleességét, ennek segítsége nélkül a' munkát folytatni nem lehetne. DRONSART u. a' bátorsági papirosok' ügyvivője előadja a' hasznokat, mellyeket még valódilag, akármit mondott is a' biztosság, az ő papirosaiból húzni lehet. BORCHART u. egy mathematicai jegyzéket intéz a' sorok' öszvehajlása' föltételeiről. HUMBOLDT u. Goepfert u. egy munkáját küldvén az ásekony Reptényekről (filices), azt mondja hogy ezen tudós az első, ki megösmertette a' kövévált magport. E' magpor, mint Kunth u. behizonyította a' mi Egerjünké (Betula alnus), és olly jól van megtartva, hogy azt a' microscopium alatt nézván, azt lehetue gondolni, hogy még friss állapotban van. MEYER u. az Academiát megtiszteli egy munkával a' rejtvenősző Azollesekről, mellyek egy idő olta igen különböző véleményre adtak okot Brown Robert és Martius u. között gyümölcsözési részeik' meghatározását tekintve. M. u. új fürkészetei Brown Robert u. véleményét igazolják. HUMBOLDT u. át küldvén Ehrenberg u. egy munkáját, melly az Ázalékok' nemző részeik' kétszerűségéről fürkészeteket foglal magában, jelenti hogy Ehrenberg u. nagy munkája ezen állatokról, melly megjelenend, 492 többhasú ázalékokat és 163 kerekhozát metszve ábrázolánd.

20-dik martiusi ülés. 1837. DE BLAINVILLE, DUMÉRIL és G. S. HILAIRE J. u. számoltak az általok a' Dinotherium giganteum' fején tett vizgálatról. A' fej látható Párisban az új vivienne utcában. Abban egyeznek meg, hogy ezen darab egy orjás ásekony állaté, melly a' Manatus vagy Halicore 's nem a' Pangolinhoz szít, mint Kaup u. egy köröm után, melly más állaté, gondolja. Ez alkalommal az is mondatott, hogy Lartet u. Gersben szarvak nélkül szarvorrú' csontjait találta föl, mint illyek találtattak az efelsteini homokban, a' hol a' Dinotherium' feje volt. DUPIN CH. báró u. statistikai adatokat közöl az 1834-diki industriáról. DESPRÉS u. olvas fürkészeteket a' só olvadékok' tömötségéről. DUMAS u. benyújt sulyag carbométhylatest, a' borsav' új együlését, mellyet ő és PELIGOT u. a' szénsavval hoztak elő, ebben csak anyyi érdekes van, hogy ezen ösztét (compositum) a' szénbóri sav (acide carbo-vinique) sajátágaival bír. Ugyan ő

igen kedvezőleg számol DONNÉ u. illy czimű munkájáról. Histoire etc. de la salive. TEXIER u. kis-Ázsiát fürkésző útjából visszatérve megösmerteti annak geologiai állapotját 's a' feketek' ezen vidéken lévő elrendezetét. BLIN és CHAMPEAUX-LABOULAIE uu. némely módosításokat ajánlanak a' Cordier u. által leírt csinszerű szén-szétosztóra nézve mellyek szerint annak még jobb sikerűnek kellene lennie. RIVIÈRE u. fürkészeteket olvas a' quimperi környék' geologiai állapotjáról. LEGRAND u. szemléleteket olvas egy új étetőszer használatos sikeréről t. i. a' savanyú sósavas aranyról. GERVAIS u. megösmerteti az átváltozások' külömbféleségét melly az életkor szerint külömböző fajú entomostreaeák, mint a' scolopendrak sat. között vétetnek észre, ezeknek lábaik' száma fiatal korukban legkevesebb. GUYON u. benyújt némely szikla mutatóványokat, mellyeket ő a' francia sereg' útján Bona és Constantine között szedett öszve.

27-dik martiusi ülés. FLOURENS u. közöl egy értekezést a' nyelv' nyálkás testéről mind az emberben mind az emlősökben. Ezen testet legelőször Malpighi fedezé föl az ökör' nyelve alatt 's mellynek létét az embernél Ruysch tagadá. Fl. u. bebizonyítja annak lételet mindogynél. DUTROCHET u. szemléletei resultatumaikat adja elő a' növénynedv fölmenéséről, mellyek: 1. a' növénynedv felfelé megy a' növényekben a' gyökök' indító ereje 's egyszersmind a' levelek' vonzó tehetsége által; 2. hogy az erő, mellyel a' növények leveleik' vonása által a' nedvet föl húzzák, közelítve a' száraz meleg' azon foka által alapítható, mellyet azok fonnyadás nélkül eltűrhetnek, midőn elcsönkolt végükkel szároknál fogva vízben állanak. CHEVREUL u. tudósít Peligot u. illy czimű munkájáról: Értekezés egy savról, melly ered a' bromnak a' benzoas argenti eránti hatásából. SAVARY u. tudósít MASSON u. több értekezéseiről, mellyek a' villanyos folyamok különös hatásának módját tárgyazzák. Az e' végre M. u. által gondolt készület áll egy nagy küllőjű fogalt kerekből, a' mellyet forgásba hozhatni egy kerekese' végetlen zsinegének segedelmével. G. SAINT-HILAIRE ISID. u. dicseri Martin Saint-Ange és Guérin u. elemi természeti történetét. DONNÉ u. egy értekezést olvas mellyek fürkészeteit tárgyazzák a' húgylétszerek által készített nyálka és más kifolyások természeté' érdekében. TEXIER u. kivonatját közli értekezésének kis Ázsia geologiai alkotásáról. Ebben lerontja azon általjában bevett véleményt, hogy a' Bosphorus' nyílása erőszakos rázkodás következésül támadt volna, és hogy a' fekete tenger' vizei, berohanván a' Hellespontra a' samothraci özönvizet okozták volna. Ezen vidékek' fürkészete bizonyítja, hogy Európa' és

Ázsia' két partjai soha sem voltak egyesülve. PERSOZ u. benyújt egy értekezést melly az eczet savkörüli fürkészeit érdekli. A' kereskedés' ministere egy értekezést küld OZANAM u.tól, melly a' selymet tárgyazza. LEROY d'ETIOLLES u. egy módosítást ösmertet meg, mellyet a' kötőrön tett, melly áll az eszköz' mozdulatlan ágának hosszabbításában. Az újítás arra való, hogy azon akadályt, mellyet a' húgycsőnek a' nagyobbodott dülmirígy által okozott görbedési nagysága hoz elő, elhárítani lehessen. JAL u. beküldi egy eszköz' forgatujját, a' kötöréshez valót. SEDILLOT u. benyújt egy értekezést a' singsont felső végének hátra történt elszigetelt fitzomodásáról, hol a' hullócsont helyéből nincs kimozdulva. MONDIÈRE u. egy londoni kórház' orvosa tudtúl adja, hogy ő sikerrel adja a' tojás' fehérét a' vérhasban ital és allóvet gyanánt. COLOMBAT u. Jseréből új sebészi eszközöket küld, mellyek közt legnevezetesebbek: egy részüt metszőkés a' czomb és karcsonkolásnál; egy csomóczepe csipesz melly a' legszorosabban és mélyebben fekvő üterek' lekötéséhez való, egy ontrált pörgető, melly a' hüvelyhólyag és végbélhüvely sipolyok' műtételéhez való; egy méhmetsző a' méhnyaknak elvágásához, a' nélkül hogy azon létszer helyéből mozdítatnék és ránczigáltatnék. GUGLIOSO u. metsző czipeszeket és véssüket nyújt be, arravalókat, hogy velük a' hólyag hüvely sipolyok' havadályos szélei 's szegletei kiegyengettessenek. MOTTE, hadi orvos, írja, hogy ő egy különös módon a' vad gesztenyéből táplálatra alkalmas keményítőféle lisztet hozott elő. D'HOMONERGUE u. benyújt egy mutatványt azon papirosból, mellyet ő Philadelphiában a' bankjegyek' nyomtatásához készít, hogy azt a' bátorsági papirosok' biztosságának itelele alá bocsássa. ROBERT u. a' Manatus' (Lamantin) szokásairól némelly észrevételeket közöl azon czélből, hogy a' Blainville u. által kitűzött közelséget az ezen családú állatok' és a' Dinotherium között támogassa.

Mémorial encyclopédique (Nro 75. 76. 1837.) után P. J.

B I B L I O G R A P H I A.

171. A' TREATISE on geology etc. (Értekezés a' geológiáról és mineralogiáról) D. BUCKLAND által. London 1836. 2 dar. 8-adr. 87 rézt. Ára 1 font 15 sh. — Gróf Bridgewater, ki 1829 Febr. holt meg, 8000 font sterlinget (80,000 for. p. p.) szánt kamatjával együtt vég hagyománya által, azon személy', vagy azon személyek' megjutalmaztatására, kik az Isten' jóságáról, hatalmáról és bölcseségéről, megmutatva a' teremtésből, munkákat írtak 's adtak ki; ezen munkákban, melyeknek legalább ezer példányban kell kinyomtattniok, minden okszeres védokoknak, millyenek az Isten' teremtményeinek különbfélesége 's szerkezete az állatok', növények' 's érczek' országában; az emésztésnek 's elhasonlításnak sikerei, az emberi kéz' mechanismusa sat. ki kell fejtenniök. A' szerzők' választása ezen munkák' készítésére a' londoni királyi társaság' elnökére lévén bízva, ez nyolcz *Bridge-water-értekezés'* írására, nyolcz nagy híű tudóst választotta ki. Ezek: 1. Th. Chalmers ur, a' külső tárgyaknak az ember' erkölcsi és értelmi állapotjához viszonyairól; 2. John Kidd ur, a' külső tárgyaknak az ember' testi alkatjához viszonyairól; 3. W. Whewell a' csillagászatról 's közönséges physicáról; 4. Ch. Bell ur, a' kézről, annak mechanismusáról sat. 5. Peter-Mark Roget ur, az állati és növényi physiologiáról; 6. Buckland ur a' geológiáról és mineralogiáról; 7. W. Kirby ur, az állatok' historiájáról, erkölcséről 's ösztöneiről; 8. Prout W. ur, a' chemiáról, meteorologiáról 's az emésztés' functióiról. Mind ezen értekezések egy idő óta megjelentek 's nagyobb része több kiadásban, kivéven Buckland úrt, melly csak most jelent meg két darabban, 8-adr. 87 réztáblával. A' szerző itt a' palaeontologia' legkülönösb 's legfontosb factumait igyekezett öszvegyűjteni 's ezen tekintetben úgy lehet azt tekinteni mint a' legnagyobb érdekű könyvek' egyikét. — Ez a' gyűjtemény, már németül is megjelent, következő czím alatt: *Die Natur, ihre Wunder und Geheimnisse, oder die Bridgewater - Bücher sat.* Stuttgart, Neff. 1836. u. 37. (Az eddig megjelent öt darab' ára 6 tallér 9 gr.) Vajha annak magyar fordításával is mennél előbb dicsekedhetnénk!

172. THE BOTANIST'S Manual etc. (A' fűvészt' kézikönyve, melly magában foglalja Nagybritannia' takarmány- 's virágzó plántáit, Linne' rendszere szerint HOOKER W. által, 8-adr. London. 1836. A' jelen kézikönyv, bévezetés ezen kelleme-

tes tanulmányba, melly részleteiben olly ingerlő 's szeretetre méltó. Előadása könnyű 's mulattatva esmerteti meg az olvasóval a' fűvésztudomány' elveit.

173. *MÉMOIRES sur les comètes* etc. (Emlékirás az üstökös csillagokról, elméletekkel követve, a' csillagászok által legújabbán tett figyeletekről, Halley' üstököséről 's új elmékedések az éjszaki fényről); M. P. DUELLES, hajdani ingenieur kapitány által, 8-adr. Paris, 1836. — Elégteleneknek vagy hibásaknak találván D. ur, az üstökös csillagokról eddig közzétett rendszereket, új ideait közli, mellyek igen elméseknek látszanak lenni. Megengedvén a' földi 's bujdosó csillagok' közepét tüzesnek állító rendszert, a' szerző felteszi, hogy ezen utolsók' egyike, olly körülményekben volt, mellyekben felületének vagy héjjának egy darabja, nem volt elég erős, ellentállani a' belső meleg' folytonos munkálatjának, 's az olvadásban lévő masszák' mozgásainak, az alatt mig a' boríték' többi része elég erős volt; következésképp ezen gyenge részben szakadás történt, melly által a' középonti tűz fedetlenné lett, melly ezen pillanattól fogva az ürbe széles és kisebb nagyobb elevenségű világot vetett, a' szerint a' mint a' tűzfészek kiterjedt és erős volt. Az üstökös csillagok hát nem a' naptól kölesönöznek, a' szerző szerint, farkokat, 's nem egyebek volnának, mint egy szörnyű kemencze tüzeinek visszaverődései. — Mi az éjszaki fényeket illeti, íme néhány szókkal D. ur hozzávetései, mellyeket nem fél elmondani. Eleinte, midőn még a' föld tökéletesen folyós volt, a' nehezség minden részein a' gömbölyegnek, meg vala kissébbítve a' központfutó erő által, kivévén a' polusnál, hol ez a' kisebbedés semmi 's a' szomszédságban hol az csaknem észrevehetetlen volt. Innen a' következnek, hogy a' két polusnál tölesérforma behorpadás történt. Ha már felvesszük, hogy ezen a' ponton, melly már a' nélkül is a' behorpadás által meg van gyengülve, elég nagy lesüllyedések történnek a' világ' áthocsátására a' tűzfészekből, D. ur magyarázata fejtve van előttünk, az éjszaki fényről.

174. *Cours sur la génération, l'ovologie et l'embryologie* etc. (Leczkesor a' neinzésről, tojás és embryotauról, mellyet a' természethistoriai museumnál tartott 1836. prof. FLOURENS ur, a' tudományok kir academiájának tagja sat. öszveszedte és kiadta *Deschamps* ur, segéd a' museumnál, 8-adr. képekkel. Ára feketén 10 fr. színelve 14 fr. Paris, 1836. *Trinquant*.

175. *HISTOIRE générale et particulière des anomalies de l'organisation chez l'homme et chez les animaux* etc. (Az ember 's állatok' testszerkezetébeni anomaliák' közönséges és különös históriája, mellyben a' csudáknak, az alakzat különféleségeinek 's hibáinak bélyegeiről, sorozatáról, physiolo-

giai és pathologiai befolyásáról, közönséges viszonyairól és törvényeiről vizsgálódások foglaltatnak, vagy is értekezés a' tératológiáról (csudatanról). M. ISID. GÉOFFROY-SAINTHILAIRE által. 8-adr. 2 dar. atlással, 1836. Paris. *Baillière*.

176. LES VRAIS *éléments du dessin* etc. (A' rajzolás' igaz elemei, megtanítva tizenhat leczkében); J. P. VOIART, több munkák' szerzője által. Paris. *Audot* 1836. 2 dar. atlással. Ára 3 fr. — Közönségesen el van ma esmerve, hogy a' rajzolás, valóságos közönséges nyelv, a' nevelésnek 's népszerű és elemi oktatásnak létalapos részét teszi. Az ipar, mesterségek 's kézművektől fogva, mellyek anyagi legközönségesb szükségünket elégítik ki, a' szép művészségek' magas köréig, melly a' képzelődést gyönyörködteti, hol az ízlés formálódik, hol a' legmagasb ihletések származnak, a' rajzolás, mellynek hasznai tagadhatatlanok, mindenütt némi első szükség' tárgya lón. Nem csupán a' gazdag classisokat illető fényűzési cikely ez többé; hanem mint maga az alphabetum, minden oktatmány' szükséges kezdete, olly termékeny csira, mellynek kifejtődései a' végtelenségig terjednek. VOIART ur, elmékedéseinek gyümölcset közli itt arról, miként kell megtanulni azon művészséget, melly hatvan évig kellemesíté az ő életét. Gondosan összeszedé ő mind azt, mi tárgyához tartozik, hogy methodusát okszeres és csinos alapokon, az igazságon állítsa fel. Három kezdeti és nemző formákat különböztet ő meg, mellyek akár maga a' természet, akár a' művészség és ízlés által módosítva minden szemünkbe ötlő tárgyak' formáját képzik. Ebből azt következteti, hogy ezen három eredeti forma studiumának, igen könnyen kell, mind azok' követésére vezetni, mellyek azokhoz hasonlók. Világosan 's tömött rövidséggel adja ő rajzmódszerének magyarázatát 's kifejtődéseit. Munkáját a' híres festőnek Gerardnak ajánlja, 's az ő tiszteletreméltó véleményére támaszkodik. De a' mi még meggyőzőbb próbája methodusa jóságának, az általa, ön szemei előtt képzett tanítványok' munkái, kiknek előmenetele a' rajzolatban épen olly sebes volt mint kielégítő.

177. ABRÉGÉ *pittoresque et mnémonique de l'histoire universelle* etc. (A' közönséges história' festői 's emlékeztető kivonatja, az ifjúság' hasznára, melly századról századra adja elő a' chronológiát, geographiát, az emlékpénzeket, öltözeteket 's a' nagy mesterek' képeit, minden időszakokból, a' világ' kezdetétől fogva egész a' mai időkig); Ae. KELLER a' polytechnica iskola' egykori nevendéke 's a' hajós sereg' vízmérnöke által; 12 száll. fol. Egy szállítmány' ára: 1 fr. 50 c. Paris. *Delloye*. A' jelen munka egészen új terv szerint van dolgozva, 's célja az, hogy a' históriai lettdolgok követke-

zeteit rend 's módszer szerint sorozza az emlékezőtehetségben, hogy minden század' studiumában kijelölje a' legfontosb szempontokat, mellyekből azt mind chronologiai mind geographiai, iconographiai és archeologiai viszonyban tekinteni lehet. A' táblák mellyekből áll, magokban foglalják szűk körbe szorítva az országok' fenállását a' királyokat, statusférfiakat, tudósokat 's közönségesen mind azt, mi a' historiában nevezetes találtatik. Ugyan azon szemvetéssel, átpillantja az olvasó a' népek' geographiai helyzetében történt változásokat 's mellyek különös abroszok által vannak kijelölve. Minden időszaknál hiteles bizonyítványok, mint emlékek, emlékpénzek 's öltözetek által mutatja meg a' művészségek' előmenetelét vagy elhanyaglását. Némelly nevezetes lettdolgok különösebben magokra vonják figyelmét, a' festészet 's képfaragás azon mestermívének hív rajzolata által, mellyek előállítására alkalmat adának, 's magok ezen rajzolatok szorosb esmeretségbe hozzák őt a' nagy mesterek' munkáival. Végre minden század' főbb történeteinek mélyebb bevézésére az emlékezetbe, egy emlékeztető kép olly elmésen adja azokat vissza, hogy lehetetlen azokat meg nem tartani, magának azon századnak számával lévén ezen lettdolgok megjegyezve, mellyhez tartoznak. Egy szóval, ezen munkában minden úgy van elintézve, hogy a' historia' 's geographia' tanulmánya új ingert nyerjen; minden részei kezét nyújtanak úgy szólván egymásnak arra, hogy az idők' menetelét egyenlő lépésekkel kövessék. Haszonnal forgathatják hát azt a' társaság' minden korú 's minden osztályú tagjai, 's csekély áránál fogva megszerezhetik a' csekélyebb értékűek is.

178. *NOUVEAU systeme de la physiologie végétale etc.* (A' fővésttudomány' 's növényi physiologia' új rendszere, a' figyelet' azon módszerein alapítva, mellyek az életművezeti chemia' új rendszerében fejtettek ki, követte egy atlással, melyben 60 réztáblán a' természet után rajzolt szétbontások vannak előadva); F. V. RASPAIL által, 2 dar. 8-adr. 81 ív text, 's 5 ív és 60 tábla átlás. Paris. 1836. *Baillière*. Ára 30 fr.

179. *COLLECTION de jolies petites fleurs etc.* (Szép apró virágok' gyűjteménye, mind Európa, mind a' többi világrések e' nemű legkellemdeusabb termékei közül választva); Emile LECONTE által, P. J. REDOUTÉ után rajzolva 's az ő felügyelése alatt metszve. 4-cdr. Paris. 1836. A' munka 12 szállítmányból álland, négy négy réztáblával.

180. *PHYSIOLOGIE à l'usage des collèges etc.* (Physiologia a' collegiumok' 's míveltrendűek' számára, elvagdalt 's egymásratett figurák' segedelme által); J. Achille COMTE, természethistoria' professora által. A' nyilvános oktatás' királyi ta-

nácsa által elfogadott munka. 4-edr. Paris. 1836. Ára 15 fr. A' jelen munka, nem valami physiologiai kézikönyv vagy értekezés, mint gondolni lehetne, hanem a' textust követő figurák' gépelyzeténél fogva egészen új nemű munka, melynek hijával voltunk mind eddig a' physiologiai tanulmányban. Magyarázatul, gondosan színelt rajzolatok sora szolgál itt, mellyeknek elrendelése az iconographiának egy új formája. A' táblák' rajzolatai olly móddal vannak öszveillesztve, hogy elől és hátul, különböző terveket képeznek mi által: 1) láthatni egy életmű, az életfunctió egy műszere' minden részeinek természetes viszonyait; 2) lehetséges elválasztani vagy egyesíteni a' különböző rajzdarabokat, hogy az olvasó a' textus' leírásait, annak részleteiben követhesse. Végre hogy ezen rajzolatok' száma ne nevedjék 's hogy olly részek ne választassanak el, mellyek a' természetben egymás mellé helyezvők, ugyan azon figura' különböző tervei mozgathatók; ezen mozgatható terveket vagy rajzdarabokat a' fő rajzolon, ki lehet nyitni, mint valamely könyv' leveleit; annyi darabban lehet azokat felemelni, mennyi szükséges, 's visszahajtások által be lehet hatni, fektetről fektetre, valamely életmű' küllapjáról, annak mélységeibe 's legcsekélyebb redőibe. Ezen rajzolatok' segedelme által az olvasó egy pillanathan átlátja, valamely functió műszerének alakját, színét, helyzetét és viszonyait, mellyekről több elszigetelt táblák, csak tökéletlen ideát nyujtanának.

181. JANE *la pale*, (A' halvány Johanna), Horace de St. AUBIN által. — Paris, 1836. 2 dar. 8-adr. Ára 15 fr.

182. UNE PASSION *en province* (Egy szenvedély a' tartományban), Mad. Camille BODIN által. — Paris, 1836. 2 vol. 8-adr. Ára 15 fr.

183. L'ANNEAU *de paille*. (A' szalma gyűrű). H. BONNELIER által. — Paris, 1836. 2 dar. -8adr. Ára 15 fr.

184. SETTIMIA, mad. Hortense ALLART által. — Paris 1836. 2 dar. 8-adr. Ára 15 fr.

485. L'ATHÉE, (Az istentagadó) mad. Sophie DANNIER által. — Paris 1836. 2 dar. 3-adr. Ára 15 fr.

Romániróink' lelkesedése nem csügged — így szól egy francia criticus — ellenben úgy látszik hogy a' tavasz új lökést ad annak, mint a' plánták' nedveinek, melly annak minden részeit megeleveníti. Igaz ugyan, hogy a' következők itt egy kevéssé különböznek. A' literatura nem terem mainap virágokat, nagyrészt nem egyebek azok, mint szín és élet nélküli magasra nyúlt sovány ágak, vagy csudás növények, hasonlók azon bizzarr cactusokhoz, mellyek ötven vagy száz év alatt virágoznak egyszor. Ezen kivételi különös-

ségek' szeretői nem igen számosak 's még kevésb számra süllyednek, ha azok sem valami eredetit, sem individualitásokban valami kitűnőt nem mutatnak. Tulságoskodás, mint az Angolok mondják, egyedülvaló érdemök. Már e' tekintetben, a' *halvány Johanna* valóban különös halvány színben jelenend meg. Nincs abban semmi érdek, 's átolvasása sajnos munkájába kerül mindenkinek, ki azt megakarja kísérteni. Hosszasan kifejtetett apróságok ezek, nagy styluskészülettel, mellyek a' legízetlenebb vizcs olvadék' nemét képzik, a' millyet csak lehet képzelni; hasonlíthatná az ember rózsa vagy jazmin pomádéval elégitett vízhez. Némelyek azt állítják, hogy a' Horace St-Aubin név, álnév, melly elrejtí az igaz szerzót 's hogy ezen termék Balzac úr' tollából került. Ha ez való, annál rosszabb Balzac úrra nézve, mert fellehet ugyan ebben találni minden hibáit, de még csak nyomát sem annak az eleven és könnyű szellemnek, melly mind eddig szerencséjét tette ezen szerzőnek. A' híres Hahnemann' rendszere bizonyosan nagyobb szerencsét tesz íróink, mint orvosaink között. Észrevehetetlen adagokban használják ők a' sőt 's unalmat osztogatnak, hihetőleg hogy bennünket a' hasonszenves mód szerint kigyógyítsanak az unalomból.

— *Egy szenvedelem a' tartományban*, hasonlít mad. Bodin minden románjaihoz. Nagyítás az érzésekben, érdek a' cselszövényben, hosszasság a' részletekben. Mad. Bodin ügyesebb a' kisebb terjedelmű elbeszélésekben, mivel akkor nem kénytelen tárgyát minden felé elvékonyítani és kinyújtogatni, felnégyelés' veszedelmével.

— Bonnelier úr a' középkor' krónikáiból halászta *szalma gyűrűjét*, 's igyekezett annak a' menyire töle telhetett helybeli színt adni. Vannak benne némely elég jó helyek, de általában véve ez a' genre hamis; ki tér az a' históriai románok' igaz útjából, 's a' közép kor' legendái felé visz hátra bennünket.

— *Settimia*, erkölcsi újraépítés' munkája, mint a' szerző mondja. Itt ismét egy aszszony akarja a' társaságot új alakba öltöztetni, 's nem harisnyáit akarná megfoldozgatni, hanem törvényeit és intézeteit; sem többet sem kevesebbet. Mad. Hortense Allart panaszkodik azon megvetésről, mellyet közönségesen éreztetnek az olly lángeszű aszszonyokkal kik szünet nélkül panaszkodnak a' világ' igazságtalansága, a' társas élet' tökéletlensége 's azon alsóbbrendűségi állapot ellen, melyben tartatnak a' Saphók és Corinnák, kiknek csudálatos munkáját folytatni akarja mad. Allart. *Corinna meghala tegnap*, így szól, 's itt van *Settimia*, ki szárnyra kel, hogy ugyan azon utat kövesse 's maga után ragadja az emberiséget. Nagyon lehet valóban kételkedni, hogy ez a' hosszú,

unalmas 's a' legízetlenebb nagyításokkal teljes stylusban irt levelezés, új evangyéliom gyanánt tűnjek fel, hogy arra úgy hallgassanak mint a' háromlábúra felült Pythonissa' kiabálására, sőt hogy szerencsésítsék őtet a' híres Corinna mellé helyezéssel, azon poros sugárakra, melyeken fárasztó diadalai után nyugoszik.

— Mi mad. Sophie Pannier' *atheusát* illeti, ennek foglalatja nem ér többet czímjénél. Igaz hogy egy illy tárgy, nem szolgálhat alapul románnak, mivel ez soha sem lehet egyéb: mint egy szomorú erkölcsi nyavalya, egy értelmi szörnyeteg, vagy a' legmélyebb megromlottság' még szomorúbb következménye.

186. DARSTELLUNGEN aus einer Reise durch Deutschland und Italien, von Fr. Karl von STROMBECK. 3 rész 8-adr. (71 $\frac{1}{2}$ ív). Braunschweig 1836., Vieweg. Ára 7 for. 30 kr. p. p. Báró Stromberg mint tudós és költő régóta esmeretes. Jelen munkája is teljes figyelmet érdemel. Írásmódja olyan, melyet öröm olvasni, akár egygyezzék az ő véleménye a' miénkel akár nem; 's már csak azért is, mivel mind arról mit látott külső és belső függetlenséggel tudósít 's érzéseiről és ítéleteiről maga magának számot ad. A' geolog és philolog, a' törvénytudó és régiségvizsgáló, az emberbarát és műkedvelő mutatkozik itt, de a' költő nem látható 's a' pártember egészen hibázik. Figyelme 's szerelme fő tárgyához tartoznak az egyetemek; örül ő azok törvényesletének 's virágzásának Austriában, azon óhajtással, hogy bár a' római törvény 's a' classicai tanulmányok több kedvezést nyernének, de panaszkodik a' pápai egyetemek' jogcsonkításairól, azon reménnyel, hogy illy botránkoztatás ne adassék tovább a' mívelt világnak. Magasztalja ő az Olaszok' tudományosságát 's dicséri a' készséget is mellyet talált a' nyilvános könyvtárakban. — Honfiai 's az Olaszok közt következő hasonló tást teszi a' szerző, mellyet némileg mi reánk is kilehet terjeszteni. „Az idegenek eránt való nyájasság 's jóakaratra nézve az Olaszoknak elhatározott elsőséget adok honfiaink felett. Sok német ügyvivő, kivált ha egy kicsint feljebb áll, azon nagyon hibás velekedésben van, hogy tekintetét 's méltóságát neveli az által, ha az őt látogatásával megtisztelő idegent, bizonyos hidegség 's feszültséggel fogadja. Felső Olaszországban, hol sok német tisztviselő van, az első fogadás' különbségéről csaknem mingyárt megkülönböztettem a' németet az olasztól. Soha sem fogadott p. o. egy magasb állású olasz tisztviselő vagy tudós, kinél magamat ön cselédei által épen bejelentettem, a' dolgozó asztalnál, tollát épen akkor téve le kezéből, melly hivatalfontossági magaviselet kivált alsó Saxoniában mintegy stereotyp szokássá vált, de a' mi épen olly fenhéjázó mint nevetséges. Korunkban olly sokat

kiabáltak az aristocratiai fenhéjazás ellen; ha én igen nagyon nem csalatkozom, tehát ez nem a régi gazdag előkelő családok házaiban, hanem a tisztviselő világban van otthon, 's a superlativushoz mindég közelebb, mennél alacsonyabb volt azon álláspont, melyről a tisztviselő — felverekedett“.

187. EMBRYOLOGIE ou *Ovologie* etc. (Embryo vagy tojástan, mely az emberi tojás leíró 's lerajzoló történetét foglalja magában); Alp. A. L. M. VELPEAU által, 15 kömetszettel *Chazaltól*. Paris. *Ballière* 1833. fol. XXVIII. és 104 l. Ára 15 fr. Németül fordítva Dr. SCHWABE által. Ilmenau 1834. Voigt. Ára 3 for. p. p. Ezen munka által új nevedekést nyert a kifejlődés története, mely az újabb időkben olly nagy előlépéseket tett, 's mely mostani álláspontjánál fogva a mai physiologia' alapelveire nagy befolyással van. A' szerző sok esztendőök óta foglalatatoskodik a tojáskifejlődés' vizsgálatával 's a nyert következményeket közlötte is 1824—1829 a' tudományok' *Academiajával*, melyeket itt egy munkába öszveszedve 's nézeteit egy egészszé egyesítve közöl, sok részt más íróból, részint ön vizsgálatai után készített rajzolatokkal, melyek tulajdonlag a' munka' legnagyobb becsét teszik. A' bevezetés az embryologia' mostani állásának áttekintéséf adja Franciaországban, Angliában és Németországban, egy kedvetlen polemicával együtt *Breschet* ellen. Velpeau t. i. eleinte *Breschettel* közösen tette vizsgálódásit, de később vele meghasonlott, 's mind ketten külön folytaták vizsgálódásaikat; *Breschet* *Etudes etc. de l'oeuf dans l'espèce humaine* (1832) czinú munkájában, Velpeau itt. Az első szakaszban: „*Des Annexes du foetus*“, három fejezet a' hártyákról, hólyagcsákról 's a' vérforgás' életműveiről szól. A' második szakasz a' foetus' formálódásával foglalatatoskodik, de igen röviden, csak 10 lapon. Ehhez járul még, hogy a' leírt embryók többnyire beteg tojásokból valának, következésképp a' resultatumoknak többnyire bizonytalanoknak 's csaknem haszontalanoknak kellett lenniök. De nincsenek is azok illőleg szerkeztetve 's csupa leírásai azoknak, miket a' szerző embryóin látott. A' rajzolatok igen szép 's finom dolgozatok. A' német fordítás igen jól sült 's olcsó.

188. DAS BLUT, in *mehrfacher Beziehung physiologisch und pathologisch untersucht*, von Dr. H. NASSE. Bonn, 1836. *Habicht*. VIII, és 379 l. Ára 3 for. p. p. Noha a' vér tagadhatlanul a' legfontosb folyam az állati testben nem sok bizonyost tudunk mindazáltal arról, micsoda részt vesz az az egészséges és beteg élet' processusában, miben áll annak formálása 's átfórmálása, vegyítéke 's vegyítékváltozása. Voltak ugyan sok szorgalmatos és szellemdús férfiak kik ezen homályt felvilágosítani igyekeztek; de a' csaknem áthág-

hatlan nehezség magában a' dologban fekszik, mivel a' vér' öszvetétele az individuumok, idő és számlálhatlan külső és belső körülmények szerint változik 's különösen mivel mi-helyt a' vér az élet' közvetlen befolyásának nincs kitéve, azonnal minden physical tulajdonságát elveszti. Ugy látszik hát, hogy némely váratlan, fényes felfedezéseknek kell történniök, hogy a' vér' morphosisát és metamorphosisát illető soknemű kérdések kielégítő feleletet nyerjenek, addig pedig meg kell elégednünk a' már létező tapasztalatok' 's tétélek' szoros criticalai egybefoglalásával 's az egyes részek' gondos figyeleket általi kifejtésével. E' történt szerencsével meg a' jelen munkában. A' szerző minden a' vért illető dolgokat systematicus rendben ad elő, nagy szorgalommal öszvegyűjtötte, hasonlította és feldolgozta az eddig adottakat, több adatokat új próbatételekkel megvizsgált, több pontokat szorosban 's biztosabban megalapított. Kivonat helyett aljon itt egy két adat. A' megvágott érből folyó vér' melegségét a' szerző 32°-ra emelkedőnek találta. Alkalma volt az aluttvér' tetején álló 's kanaftárgyat feloldozva tartó csak később megalvó folyam' specif. nehezségét meghatározni; volt az 1,0310; a' vére a' kanaftárgy' kivétele után 1,0405; a' vérvízé 1,0278. — A' kibocsátott vér' tetején lévő megalutt kanafbőr, crusta inflammatoria, rendszerint meg van ugyan a' nagy gyuladásoknál, de mint a' szerző megmutatja, elveszti semioticus becset az által, hogy többszöri érvágások' ellenére is hibázhat 's hogy egyéb mint gyuladásos nyavalyákban sőt ezekkel épen ellenkező természetű nyavalyákban is előjöhet. Ezen tekintetben szorgalmatos vizsgálódásokat tesz a' szerző 's öszveállítja az ekként nyert következményeket.

189. A RESIDENCE in France etc. (Mulatás Franciaországban, kifutással a' Rajnához 's második látogatás Schweizba); J. FENIMORE COOPER által. London, 1836. Bentley. Vol. I. XI és 300 l. Vol. II. 308 l. — A' hires szerző, amaz Amerikára nézve legfontosb kérdés' megfejtésében jelenik itt meg: ha az amerikai szövetség fenmarad é, vagy eloszlik? E' kérdésről Lafayettetel szól Lagrange-on 1832, 's bizonyítványokat hoz fel a' későbbi időkből, mellyek azonban még nem terjednek a' multévi bankperlekedésekig. Lafayette rossz jelnek tartja azt, hogy az Amerikaiak egymást eloszlassal fenyegetik 's reményli: engemet legalább meghagynak halni, mielőtt alakításaikon illy öngyilkosságot kövessenek el. A' szerző azt feleli, hogy az elválással való fenyegetés, az egység fontosságának érzéséből ered, 's azért használtatik, hogy távolításokból a' legrövidebb úton 's egyezésekre lépjenek. Ez a' fenyegetés arra leghathatósb, mivel egyoldalt magokat ekként legerősebben oltalmazzák, 's másoldalt leg-

hamarább engednek, miuthogy annak kivitele a' legveszedelmesebb lenne. Épen oly kevésbé bizonyítja ez a' kötés' gyengeségét, mint gyengének látszanék oly férfi ki késhez kap. Nem hiszi azt sem, hogy valami nagyszámu tiszteletreméltó férfiak kívánják a' feloszlást 's míg ez nem történik, addig nincsen ok az aggodalomra. Általában ő mind addig nem fél, míg az éjszakai tartományok nyugodalomban vannak 's ő meg van győződve, hogy semmi nagy változás a' statusban nem történhet, ha nem ezektől származik. A' déli Statusoknak egyetlen közös érdeke az éjszakaiak ellen, a' rabszolgaság' dolga, de a' melly épen nem tartozik a' szövetségi dolgokhoz 's nem láthatni, miként okozhatná ez a' Statusok' elválását. Van is már arról bizonyos egyezés' neme az újonnan felvett Statusokra nézve, mellyek közül a' déliek mind rabszolgákkal bírnak, de az éjszakaiak közül egy sem. A' dél már csak rabszolgái miatt sem kívánhatja az elválást, mivel ezeknek út nyílnék éjszakon. Itt a' népesség földjeinek 's vizeinek közös voltában jobban öszvetart, nyolcz millio szabad ember elég erős és egyező, hogy akarátját kivíhassa 's ők déllel egybekötve akarnak maradni. A' statusszövetség' nagyságában ő veszélyt nem lát, hanem az ellenkezőt, mert mennél nagyobb az egész annál kevésbé mozog 's a' talám kitörő nyughatatlanságnak egyik részen, ellenedolgozik a' másik rész' csendessége. Röviden a' szövetség' mint a' körülményekből 's szükségékből előálló egység a' lehető legerősb alapon nyugszik.

190. *ICONOGRAFIA italiana degli uomini et delle donne celebri* etc. (Híres olasz férfiak' és aszszonyok' képgyűjteménye, a' tudományok' és művészségek' felébredése' időszakától fogva a' mai napokig). Milano. 1836. Locatelli. Minden csomó' ára 90 olasz centes. Az arczképeket a' kiadó *Antonio Locatelli* metszi, kinek ügyessége több dicséretes munkáiból esmeretes. A' jelen csomót Canova' és Tebaldeo' arczképeik díszesítik, mellyek bőven bizonyítják mi szeretettel 's szorgalommal dolgozik a' kiadó. Az arczképek a' legjobb eredeti példányok 's az életírások a' közönséges helybehagyást nyert dolgozatok után készültek. Így Canova' élete Giovanni Rosini irtól van; Tebaldeo-é pedig Roscoe' híres munkájából (*The Life and Pontificate of Leo the tenth*) vétetett. Minden Olaszországban megjelent arczképek' 's életírások' gyűjteményei közt ez a' legitéletesebb 's szorgalmasabb munka, melly méltó, a' hon' híres embereihez.

A. B. P.

B I O G R A P H I A.

90. WATTS (Joseph) a' törvénytudományban és statiszticában, alapos esmeretek által igen kijelelt 's számos értekezések által, a' „*Gentleman's Magazine*“, a' „*Report of the Trustees for 1834—1835*“ 's több más folyóírásokban, a' „*Montgomery Martin's History of the Colonies*“ második kiadása, valamint a' közönséges életben a' szegények' dolgának javítása által, sok érdemeket szerzett férfiú, szül. Jan. 2-d. 1804, megh. Jul. 12-d. 1836.

91. CUSACK SMITH (Sir Will. Bart.) törvények' doctora, sat, mint író, „*Tracts on legal and other subjects*“ (1811), „*Metaphysic Rambles*“ a' rabszolgák' szabadon hocsátása, a' csudatévő H. Holohe ellen írt 's több munkái által esmeretes férfiú, szül. Jan. 23-d. 1766. megh. Aug. 26-d. 1836.

92. HENRY (Charles), o. dr. mint tanító 's mint gyakorló orvos és író, egyike Anglia' legkijeleltebb chemicusainak, számos munkák 's értekezések által a' „*Transactions of the R. Society of London*“, „*Memoirs of the liter. and philos. Society of Manchester*“ 's más gyűjteményekben, esmeretes férfiú, megh. Aug. 30-d. 1836, élete 61-dik esztendejében.

93. POND (John.) királyi csillagász. a' francia Institutum' tagja, sat. fontos vizsgálódások által az astronomiában, melyeket a' „*Greenwich Observations*“, „*Philosophical Transactions*“, „*Nautical Almanac*“ 's más gyűjteményekbe tett le, dicséretesen esmeretes. Megh. Sept. 7-d. 1836.

94. WYLD (James), ő kir. Felsege' földleírója, sok Acaemiák' tagja, 'sat. egykor tisztviselő a' hadi sereg' tábornagy karánál, „*Travels of Mungo Park*“ kiadása, szentíráschozi átlása, egy az egész földről átlása (nagy fol.), *Thompson's Edinburgh Atlas* és sok más geographiai munkák által dicséretesen esmeretes férfiú, megh. Oct. 14 d. 1836.

95. COLMAN (Geo. Esq.) 1782 óta egy a' legnevezeteseb 's legtermékenyebb dramaticus költői közül Angliának, megh. 26-d. Oct. 1836; szül. 21-d. Oct. 1762. Nevezeteseb munkái: „*The female Dramatist*“ 1782, „*Two to one*“, „*Inkle and Yariko*“, *The Mountaineers*“, „*The Iron Chest*“ Godwin' Caleb Williams-ja után, „*The Heir at Law*“, „*Feudal times*“, „*The Poor Gentleman*“, „*John Bull*“, „*We fly by Night*“, „*X. Y. Z.*“, „*Law of Java*“ sat.

96. LAX (William) st. ibbsi (Hitschin mellett Hertfordshire-ban) pap 's 1795 óta a' cambridge-i egyetemenél astronomia' és geometria' professora, több literariai dolgozások 's különösen az egykori hosszáságbureau által (1324) kiadott astronomiai táblák által esmeretes férfit, megh. Oct. 29 l. 1836 élete 75-d. esztendejében.

97. ROBINS (James), az előtt könyváros, 's több tudományos munkák', nevezetesen a' „*History of England during the reign of George III.*“ ez utolsónak álnév alatt (Rob. Scott.) kiadása által, dicséretesen esmeretes férfit, megh. Nov. 5-d. 1836.

98. DES-AUBIER, egykor huszár kapitány, az eylaii ütközet óta invalidus, azután 1831-ig a' dohány-és salétrom raktárok' felügyelője, mint több statusgazdasági munkák' („*Considérations d'économie publ. sur le commerce des grains*“ Paris 1822; „*Système de finances et d'économie publique, applicable aux divers gouvernements de l'Europe et du Nouv. Monde*“ etc. Paris 1827) írója esmeretes, megh. Nov. végén 1836.

99. MÜNCHHAUSEN (Carl Klodw. Aug. Hoym Freih. von) hasszai választófej. ezredes hadnagy, lovag, 'sat. számos költemények által, nevezetesen a' „*Gött. Musenalmanach*“, „*N. teutsher Merkur*“, „*Offenb. Taschenkalender*“, „*Genius der Zeit*“, „*Beckers Taschenbuch*“, 's több más zsebkönyvekben, esmeretes férfit, *Gräterrel* kiadója a' „*Bardenal-nach-nak* (1802), 'sat. megh. Dec. 16-d. 1836“. Swedesdorfban nem messze Nenndorf-tól, a' hasszai választófejedelem-ségben. Szül. Oldendorfban, Febr. 11-d. 1759.

100. SACCO (Luigi) o. dr. szül. Vavése-ban, 1768. Az orvosi és sebészi tudományokat a' párisi egyetemen tanulta 's a' majlandi kórháznál professornak nevezetett ki. Felbuzdítatva Jennertől, legálhatatosb védnöke 's terjesztője vala a' tehénhimlőoltásnak, 's Lombardia több ízben neki köszönheti megszabadulását a' ragálytól. A' tehénhimlőoltásról két nevezetes munkát adott ki: *Osservazioni pratiche sull' uso del vajuolo vaccino*“ 'sat. „*Trattato di vaccinazione*“, Milano 1809. 4. (francziául *Daquin* által, 3-dik kiadás, 1818. németül, *Sprengel* által. Leipz. 1812). Érde-meieért a' vaskoronarend' vitézévé nevezetett ki, 's több tudós társaságok' tagja vala. Megholt Majlandban, Dec. 25d. 1836.

101. DANTAS - PEREIRA (Joseph - Marie) portugali admirá-l, az admirálság' és statustanács' tagja az alkotványos kormány alatt 1822, a' lizaboni királyi academia' titoknok, a' philadelphiai philosophiai társaság' levelezőtagja, szület-t 1772, 's Don Pedro Carlos ifjonta megholt infansnak

kit a' francziák Portugálba ütésekor Brasiliába késért 1807, nevelése bizatott reá. Megholt Montpellierben, számüzve hazájából, Oct. 22-d. 1836. Portugál' literaturája benne egyik támaszát veszti el. Több munkák közt, hátrahagyott egy emlékirást, admirál Roussin' *hydrographiai munkáiról* a' brasiliai partokon; három emlékirást a' *tengeri taccicáról*, mellyekben sok új, a' tudomány' előmenetelére szolgáló ideák találatnak; egy emlékirást a' *tengeri távolságok' meghatározásáról*, melyben kiemeli sok tudósok' tetemes hibáit; egy jó munkát a' *tengeri jelek' rendszeréről*; 's más emlékirásokat *Brasilia' s a' Tajo' oltalmazásáról*, a' *portugáli tengerügy' históriájáról* 's *javitásáról*; végre egy versűjteményt.

102. BRULLIOT (Franz) a' királyi rézképkabinét' felügyelője Münchenben, 's maga is gyakorló művész, mint író, „*Dictionnaire des Monogrammes*“ 's egyéb munkái által esmeretes, szül. Düsseldorfban, 1779. megholt Nov. 13-d. 1836.

103. BOISSARD (G. D. F.) az ágostai hitvallású papság' seniora Párisban, az „*Abrégé de l'histoire de l'Eglise chrétienne*“ (Paris 1877), „*Précis de la doctrine chrétienne*“ (Goeppelel egy társaságban, 3-d. kiadás, Paris 1827) 's több homileticus és asceticus munkák' írója, megh. Párisban Dec. 16-d. 1836.

104. BARTELS (J. Mart. C. Dr.) orosz császári status-tanácsos és vitéz, egykor a' dorpati egyetemenél mathesis' professora, Bailly csillagászat' históriájának német dolgozása, (2 dar. Leipz. 1796) 's némelly több más munkák által esmeretes tudós, szül. Braunschweigan, Aug. 12-d. 1769, megh. Dec. 19-d. 1836.

105. HEDENUS (Joh. Aug. Wilh. Dr.) szász kir. udvari orvos és seborvos, udvari és orvosi tanácsos, a' polgári érdemrend' vitéze, egykor 1783 óta katonai seborvos, 1793 a' Collegium medico-chirurgicumnál Prosector, 1808 udvari seborvos, sat. mint gyakorló orvos és operateur a' legkijeleltebb érdemeket szerzett 's mint író több értekezésekről, az orvosi és seborvosi folyóírásokban esmeretes férfiú, szül. Langensalzaban, Aug. 11-d. 1760, megh. Dec. 29-d. 1836.

106. FONBLANQUE (John de Grenier de) a' londoni ügyvédek' seniora, a' Middle-Temple' elnöke, (Bencher), egykor camelfordi parlamentkövet, 'sat. mint a' „*Treatise on Equity*“ 'sat. című fontos munka' szerzője esmeretes, megh. Januar. 4-d. 1837, élete 78-d. évében.

107. WEITZEL (Joh. Ign. Dr.) nassau hercegi udvari tanácsos és főkönyvtárnok Wiesbadenben, az előtt fran-

czia királyi kormányi biztos, azután mainzi professor, számos históriai és politicalai írások, („*Vermischte Schriften*“) 3 dar. „*Betrachtungen über Deutschland*“ ’sat.) dicséretesen esmeretes, szül. Johannisbergben a’ rajna mellett, Oct. 24-d. 1772. megh. Jan. 10-d. 1837.

107. MASSÉ (A. J.) párisi tiszteletbeli jegyző, az előtt az ottani törvényhatósági academiánál professor, mint törvénytudományi író, „*Le nouveau parfait notaire ou la Science des notaires*“ etc. (6-dik kiadás), 3 dar. Paris 1828. 4. „*Jurisprudence et Style du notaire*“ etc. (9 dar. Paris 1823—30, nagy 8-adr.) czímű munkákról esmeretes, szül. Párisban Apr. 30-d. 1774, megh. u. o. Januar. 10-d. 1837.

108. LAIS (Joseph Marim) ferentinoi püspök az egyházi státusokban, hittudomány’ s törvények’ doctora, sat. mint író: „*De universa Christi ecclesia*“ (Tom. I. II. Flor. et Rom. 1829.) czímű munka által esmeretes, szül. német szüléktől Rómában, Mart. 24-d. 1775. megh. Ferentinoban, Januar. 18-d. 1836.

110. VOGEL (Sam. Gli. Dr.) mecklenburg - schwerini nagy hercegségi titkos orvosi tanácsos és udvari orvos, 1789 óta a’ rostocki egyetemnél tanácsos, dobberani érczforrási orvos, több rendek’ vitéze ’sat. mint orvosi író: „*Handbuch der prakt. Arzneiwissenschaft*“ (2 Aufl. 1816—1821 6 Thle), „*Über den Nutzen und Gebrauch der Seebäder*“, *Annalen des Seebades zu Dobberan*“, „*Kleine Schriften zur populären Medicin*“, *Allgem. medicin. diagnostische Untersuchungen*“ ’s több más munkái és értekezései által dicséretesen esmeretes férfit, szül. Erfurtban, Mart. 12-d. 1750. megh. Januar. 19-d. 1837.

111. BEIGEL (Geo. Wilh. Sigism.) szász királyi titkos követségi tanácsos ’s az előtt főkönyvtárnok, régebben 1786 óta szász választófjedelmi követségi titkoknok, Münchenben, az ottani tudományok’ Academiájának tagja, aztán Dresdában, a’ külügyek’ osztályában tisztviselő, 1813 óta főkönyvtárnok, Nov. 1836 emeritus, mint tudós a’ legkiterjedtebb ’s alaposabb esmeretek által, (Értekezések tőle, Bode’s astron. Jahrbuch, Zach’s monatl. Correspondenz, Adlung’s Mithridates, Hammer’s Fundgruben ’s több más gyűjteményekben) felette kijelelt férfit, szül. Ippersheimban Sept. 25-d. 1753. megh. Januar. 25-d. 1837.

112. MIMAUT (Jean Franç.) francia királyi generalconsul Egyiptomban, az előtt a’ szardíniai királyságban, néhány hónapi engedelemmel családja’ látogatására hazajött, ’s szélütés’ következtében néhány napi szenvedés után megholt. Mimaüt még teljes vala életerővel ’s értelme egész erejével birt. Épen készült a’ legálhatatosb gonddal rendbeszedni azon

roppant 's drága gyűjteményt, mellyet Egyiptomban öszveszedett. Kiadott munkái: „*Histoire de Sardaigne, où la Sardaigne ancienne et moderne*“ (2 Voll. Paris 1825 gr. 8.) „*Mémoire sur la nature des maladies endémiques à Cartagènes*“ etc. (Paris 1819. gr. 8.) 'sat. megh. Febr. 1-sőjén 1837.

113. DES GENETTES (Dr. René Nic. Dufriche Baron) egykor a' hadi seregek' főorvosa, 1793 óta az olaszthoni, majd az egyiptomi és syriai hadi seregnél orvos, később a' physiologia' és diaetetica' professora a' párisi école de médecine-nél, generálorvos a' hadisereg' németországi (1805 óta) spanyol - és muszkaországi táborozásinál, a' hadsereg' 's császári gárda első orvosa, a' waterloo-i csatamezőn, a' tudományok' academiájának, az orvosi tudományok' királyi academiájának tagja 's egykor Paris 10-d. kerületének maire-je, mint író, „*Histoire médicale de l'armée d'Orient*“ (Paris 1802, németül Tschöperntől, Prag 1812), „*Eloges des Académiciens de Montpellier*“ (Paris 1811) című munkái 's számos értekezések által a' Décade Egypt. Leroux Journ. de méd. 's más folyóírásokban dicséretesen esmeretes. Szül. Alençonban 1762, megh. Párisban a' királyi invalidusházban, Febr. 4-d. 1837. Neve dicső öszvefűggsben van az egyiptomi táborozással, nem csak szolgálati által, mellyeket mint ügyes sebész végbevitt, hanem egy hallatlan vakmerő tette által is. Tndva van, hogy D. beoltotta magába a' pestist, hogy megmutassa ezen nyavalya' nem ragadós voltát 's hogy ez által feltartsa a' hadsereg' erkölcsi erejét.

114. MARSDEN (William, Esq. Jur. Civ. Dr. sat.) mint író, legelőször „*History of the Island of Sumatra*“ (1782, 2. edit. 1812. 4.) című munkája által lett esmeretessé. Későbbi munkái: „*Dictionnary of the Malayan Language*“, „*Grammar of the Malayan Language*“, (2 dar. 1812, 4-edr.) „*Travels of Marco Polo*“ etc. (1818, 4-edr.), „*Numismata orientalia illustrata*“ (2 dar. 1823, 25, 4-edr.) sat. Fontos értekezései vannak a' „*Philosophical Transactions*“ és „*Archaeologia Brit.*“ című gyűjteményekben is. Szül. Vervallban, Hiberniában 1754, megh. Aldenhamban, Hertshireban, Oct. 6-d. 1836.

115. SIMEON (Charles) a' cambridgei King's College' legidősb tagja 's a' szentháromságtemplom' rectora, mint egyházi szónok 's homileticus író dicséretesen esmeretes. Munkái: „*Helps of Composition or five hundred skeletons of Sermons*“ (3 dar. 1802), „*Horae homileticae*“ (11 darab.) sat. Öszves munkái 21 darabban jelentek meg Londonban, Cadellnél 1832 és köv. mellyekért a' kiadó 5000 font sterling (50,000

for. p. p.) tiszteletdíjt fizetett. Szül. Readingben Sept. 24-d. 1759, megh. Cambridge-ben Nov. 13-d. 1836.

116. BURDER (Samuel) Dr. theol. az előtt a' kenti herczeg' káplánja, Londonban a' kristusegyháznál prédikátor 'sat. mint theologicus író, „*The moral Law considered as a rule of live to believers*“ etc. (1795) „*Oriental Customs in illustration of the Scriptures*“ (2 dar. 1802 's többszer), „*The scripture Expositor*“ (1809. 4-edr.) 's több más munkái által esmeretes, megh. Londonban Nov. 21-d. 1836, élete' 65-d. évében.

117. LEUCHS (Joh. Mich.) mint szorgalmatos író a' kereskedés' és kéziművek' osztályában, 's mint az 1794 óta megjelenő „*Handelszeitung*“ alapítója dicséretesen esmeretes, szül. Jul. 2-d. 1763. megh. Dec. 19d. 1836.

118. BRÜCKNER (Jol. Aug.) szász királyi udvari tanácsos 's az előtt 1812 óta politicus censor, több munkái által: „*Blicke in die Natur der prakt. Vernunft*“: (Leipz. 1814.) „*Essai sur la nature et de l'origine des droits*“ etc.“ (Ed. 2. Leipz. 1818), „*Allgemein verständl. Astronomie für gebildete Leser*“ (2 Thle. Leipz. 1828) mint író esmeretes. Szül. Maj. 6-d. 1751 Wittmundban, megh. Lipszében Dec. 22-d. 1836.

119. BLANCHARD (Pet.) angersi korcsmáros, az előtt takács, mint költő, különösen pedig egy kötet igen ritka eredetiségű mesék' írója, nagy figyelmet gerjesztett férfit, megh. Dec. 30-d. 1836.

120. PATTON (Charles) nagybritanniai királyi hajós kapitány, több munkáiról, mint: „*An attempt to establish the basis of Freedom on simple and unerring principles*“ 1793, „*The effects of Property upon society and governemnt*“ 1797 'sat. esmeretes író, megh. Januar. 16-d. 1837, Farehamban, élete 96-d. esztendejében.

121. SCHOLZ (F. Paul) dr. nyugalmazott professor, a' sz. vinczéhezi alapítvány' tagja 's egykor ott több privat intézeteknél tanító a' természettudományban; az *Endlerrel* kiadott folyóírás: „*Der schlesische Naturfreund*“ 's több oktató és népszerű munkák által érdemeket szerzett férfit, megh. Jan. 17-d. 1837, élete 65-d. esztendejében.

122. SOANE (Sir John) a' királyi academiánál, az építészet' professora, több tudós társaságok' tagja, az előtt 1788 óta az angol bank', 1791 óta a' király' 's a' parlament' építómestere sat., mint practicus építómester kijelelt munkák 's mint tanító az építóművészség' előmozdítása által Nagybritanniaiban nagy érdemeket szerzett férfit. Mint író sok becses munkáiról: „*Designs of Architecture*“ 1788, *Sketches in*

Architecture“ 1793, „*Designs for public and private buildings*“ 1827 és 1833 'sat. dicséretesen esmeretes. Szül. Readingben Sept. 10-d. 1752, megh. Jan. 20-d. 1837.

123. MACNISH (Robert) dr. mint író; „*Philosophy of the sleep*“ (németül: „Der Schlaf in allen seinen Gestalten“ von r. Leipz. Voss 1835.) „*Anatomy of Drunkenness*“ című munkák, és sok értekezések által „The Modern Pythagorean név alatt, Blackwood' és Fraser' Magasinjában dicséretesen esmeretes, megh. Jan. 17-d. 1837. élete' 35-d. évében.

124. AFZELIUS (Adam) dr. a' materia medica' és diaetetica' professora az upsalai egyetemen, Linné' utolsó tanítványa, az előtt 1777 óta, a' keleti literatura' tanítója és segédje ugyanott, 1785 óta a' fűvésztudomány' demonstratora, heutzta 1792 Guineát, 1794 Sierra Leone-t Afrikában, 1797 svéd követtségi titoknok volt Londonban, 1799 óta ismét tanító az upsalai egyetemenél, sok természethistóriai munkákról („*Remedia Guineensia*“, „*Stirpium in Guinea medicinalium species*“ sat.) esmeretes, szül. Larfban, nyugoti Göthországbán, Oct. 8-d. 1750, megh. Jan. 30-d. 1837, Upsalában. Két testvéröcse János és Péter, hasonlóan professzorok az upsalai egyetemenél, egyik a' chemiában, másik a' gyógytudományban.

125. ECHARDT (Joh. Ernst) nyugalmazott törvényszéki titoknok, mint író, némely topographiai munkákról, („*Tharand en Saxe*“ etc. 1807. „*Vuee des rives de l'Elbe*“ etc. 1807. „*Voyage de Dresde à Prage en 1808*“, „*Voyage en Suisse Saxonne*“ 1811 'sat.) esmeretes, megh. Dresdában Jan. végén, 1837, élete 72-d. évében.

126. HARTIG Geo. Ludw.) porosz királyi fő erdőmester és státustanácsos, rendes becsületbeli professor a' philosophiai osztályban, a' berlini egyetemenél, sat. az előtt 1786 óta solms hercegi erdőmester, 1797 óta, nassau hercegi erdőmester Dillenburghban, 1806 óta vürtemberg királyi fő erdőtanácsos, mint író számos és nagyon olvasott erdőtudományi munkáiról, („*Lehrbuch für Förster*“ 7 Aufl. 1827, „*Lehrbuch für Jäger*“ 5 Aufl. 1832 sat.) dicséretesen esmeretes 's mint tanító, magának nagy érdemeket szerzett férfit, szül. Gladenbachban Marburg mellett, Sept. 2-d. 1764, megh. Berlinben Febr. 2-d. 1837.

127. VAN PRAET (Jos. Bas. Bern.) a' párisi királyi könyvtár' conservateur administrateurje, a' francia institutum' és sok más Academiák' tagja, 'sat. szül. Brügge-ben, Jul. 29-d. 1754, könyvárosok' 's könyvnyomtatók' tisztos családjából. Gyermeksége óta igen kitűnő bibliographiai hívtatása volt. 1779. Parisha jött, magát az apai professióra határozta, 's azonnal társul vétetett a' tiszteletre méltó De Bure Vilmos

bibliographiai munkálkodásához. 1780, az *Esprit des Journaux*-ban, Colard Mansion híres brüggei könyvnyomtató életéről 's írásiról, vizsgálódásokat, a királyi könyvtár *Tournoi du Sire de la Gruthuyse* című kéziratáról egy esmertetést 's más bibliographiai munkácskákat, 1783, *Description des manuscrits de la bibliothèque du Duc de la Vallière* című munkáját adá ki. Ezen munka által magára voná Abbé de Launais' figyelmét 's ez őt 1784 a' király' könyvtárához véteté fel 1792 örnek, 1795 conservateurnek neveztetett ki. A' könyvtár akkor azt mondhatni, fogadott hazája lón Van Praetnek. Gondjai 's virasztásai arra valának szentelve, hogy ott mind azon typographiai 's kézirati gazdagságot öszvegyűjtse, mellyek azt most első illy nemű gyűjteménnyé teszik Európában, sem a' köztársaság, sem a' consularatus, sem a' császárság, sem a' restauratio sem a' juliusi revolutio Van Praetet meg nem zavarták kedvelt bibliographiai munkálkodásiban. Két becses gyűjteményt köszön neki különösen a' királyi könyvtár, mellyeket a' felvilágosult Europa irígyel Parisnak, az incunabulumok' 's a' velinre nyomtatott könyvek' gyűjteményét. Öszveszedé 's kinyomtatata e' felett, ön költségén: *Catalogue raisonné des livres imprimés sur velin* (10 Tom. Paris 1822—28. gr. 8.) Ez a' nagy munka 's encyclopedicus esmeretei kinyitották előtte 1830 a' felirások' academiája' kapuit. 1831 kinyomtatata: „*Recherches sur Louis de Bruges, seigneur de Gruthuyse*“ című munkáját. Végre az utolsó időkben, 1836, 82 éves korában, *Inventaire de l'ancienne bibliothèque du Louvre*, sous Charles V, című vizsgálódásokkal 's tudománnyal teljes munkáját adá ki. Megh. Parisban, Febr. 5-d. 1837. Napoleon egykor szemére veté, hogy olly könnyen kikölcsönzi a' könyvtár' könyveit. „Sire, így szól, felséged legfeljebb 10 loudor-t veszt ez által, de ez sok becses munkák' származására nyújtott alkalmat, mi ezen szabadkezéség nélkül meg nem történhetett volna.“

A. B. P.

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' ÜLESEI.

A' m. t. társaságnak Sept. 14. tartott kisgyűlésében némely belső dolgok' elvégzése után még egy szónoki, 's egy drámai munka bocsátatott vizsgálat alá; egy paedagogiai értekezés pedig a' Tudománytárban kiadatástól elmozdított. A' Könyvtár' számára Sebestyén Gábor ügyvéd e' gyűjteménynek „Magyar nóták, fortepianóra alkalmaztattak Ruzicska Ignác által“ 24 fogásával; a' kéziratárba, gróf Waldstein János egy Magyarország' állapotját a' XVI-dik században felső angol kézirat' másolatával a' britt museumból, 's a' pénzgyűjtemény' számára Viczmuth János 22 darab pénzzel kedveskedtek.

A' szűnnapok' elmúltával, az első Nov. 20-dikán tartott ülésben I. Vállas Antal, az igazgatóság által a' mathematicai osztályba ujonnan kinevezett helybeli r. rag. székét a' Ludolphi számot több ívek' érintői által kifejtve tárgyazó értekezés' olvasásával foglalta el; melly az évkönyvek IV. kötetében fog megjelenni. II. Előterjeszté a' titoknok a' berlini, és lizbonai tudományos academiák' leveleit, mellyeknek elseje mellett a' porosz academia' újabb munkái érkeztek; az utóbbiakban a' m. t. társaság a' portugál t. társasággal köntendő viszonyra felszólítatik. III. Vas László t. t. az ülést több rendbeli hazánkat illető, külföldön lévő tárgyakról tudósítá, miket a' Tudománytár' közelebbi füzete közölni fog. IV. A' Tudománytár számára beküldött két nyelvtudományi, két történetírási, 's egy mathematicai értekezés vizsgálat alá bocsátatott. V. Egy külön nyomtatás végett beadott philosophiai kéziratnak bírálók rendeltettek.

Nov. 28-kai kisgyűlésben némely belső dolgain kívül: I. kihallgatván a' társaság az illető bírálók' előadását, egy nevelési, 's egy drámai munkát nyomtatástól elmozdított; az elsőbbik' jelszava: „Tanítsd a' gyermekeket az ő útjának módja szerint, még mikor megvénhezik is, el nem távozik attól.“ II. A' Tudománytár' számára küldött egy törvénytudományi értekezés vizsgálat alá bocsátatott; Podhradczky József l. tagé pedig „Káldy Györgyről, mint egyházi szónokról“ Szilasy János r. tag ajánlatára abba felvétellett. III. Sárváry Pál l. tag, a' mathem. műszótárhoz pótlékokat küldött. A' társaság' gyűjteményei a' következő ajándékokkal növekedtek: A' könyvtár' számára: 1. MAGDA PÁL l. tagtól: a) A' mezei gazdaság' philosophiájának szabásai szerint okoskodó gazda. S. Patakon 1833. b) Az embernek eredeti for-

májáról programma Pesten 1837. c) De schola, quae genio Saeculi obsequitur, splendidissima, quae eum emendat, optima, programma, Pest, 1836. d) Meisznische Land- und Berg-chronika. Dresden 1590. — 2. PINTÉR MIHÁLYTÓL: Örömdal a' Pesten épült m. színház' megnyitása alkalmával, Pesten 1837. — 3. GASPARIUS KILITTÓL: Krakói házi, és írni való kalendariom Pozsonban, 1729, 1731, 1732, 1733. — 4. PUKY JÁNOSTÓL: KÁROLYI GÁSPÁR' bibliája, Visol, 1595. — 5. SZÁLÉ LAJOSTÓL: Selectiora adagia latino-hungarica, Studio Petri Kis-Viczay. Bártfán 1713. — 6. THASSY MIHÁLYTÓL: lugdunumi diák biblia, 1815. — A' kéziratár' számára, KIRÁLY ANTALTÓL: első Leopoldnak 1695-ben költ eredeti leírása Csongrád Vármegye' rendeihez a' forintok beváltása' ügyében. — A' pénzgyűjtemény' számára: 1. EGYED ANTAL I. tagtól, 3. darab római pénz. 2. SZÁLÉ LAJOSTÓL, 10 ezüst 's 17 rézpenz, 3. PRIKKEK LAJOSTÓL 3. darab ezüst-penz.

December' 4-dikén tartott kisgyűlésében a' társaság, évkönyveinek ügyében tanácskozott. Ezen kívül: I. GUZMICS IZIDOR r. tag' értekezése. „A' művészeti, különösen színészeti nyelvről“ VÖRÖSMARTY MIHÁLY r. tag' — SZLEMENICS PÁL r. tagé: „A' felretetethető, és megerőtleníthető, hazai törvényeink szerint“ SZTROKAI ANTAL r. tag' — 's VÁLLAS ANTAL r. tagé „az Erőegyközényről“ GYÖRY SÁNDOR r. tag' ajánlatára a' Tudománytárba felvetetni rendeltettek. II. A' könyvtár' következő ajándékokkal növekedett az illető szerzők, és kiadók' részéről: a) JÓSIKA MIKLÓS' regényei VI. VII. VIII-ik kötet Pesten, 1837. b) Gazdasági tudósítások, kiadja a' gazdasági egyesület; első évi folyamata' második füzete. Pesten 1837. c) Egyházi énekek a' ker. katolikus hívek' számára (RODER ALAJOSTÓL). Budán 1837.

Dec. 11-én tartott kisgyűlésében az academia ismét belső dolgaival foglalkozott. Ugyanakkor I. DÖBRENTÉI GÁBOR 2. t. mint a' régi magyar nyelvemlékek' szerkesztője a' csornai convent, Soprony Vármegye és kir. városnak általa ez ősszel megvizsgáltatott levéltáraikról jelentést tón és Soprony' városa' részéről 46. darab levelet nyújtott be. II. Egy historiai 's egy a' tudománytár számára beadott philologiai munkának bírálók' rendeltettek. III. VASS LÁSZLÓ t. t. legközelebbi utazása alkalmakor gyűjtött 66. új pénzt, mellyek közt 3. darab arany, 's 50. darab ezüst találtatik, nem különben Buda és Pest tájleírását gr. Vasquez Károlytól küldötte be a' társaság' gyűjteményei számára.

A' dec. 18-kán tartott kisgyűlésben I. Egy a' Tudománytár' számára beküldött historiai értekezésnek bíráló' rendeltett. II. SZENCZY IMRE' értekezése C. C. Sallustius' erköl-

cseiről, SZEMERE PÁL r. t. ajánlatára a' Tudománytárba felvételni rendeltetett. III. Egy philologiai, 's egy mathematicai munka, az illető bírálók' előadására nyomtatástól elmozdítatott.

TITOKNOKI HIVATALOS JELPNTÉSEK.

Az academia' fő felügyelése alatt megjelenő Tudománytár' új folyamának harmadik kötete, 19 íven, 's egy rézmetszettel megjelent. Tartalma: I. Értekező rész (Szerkesztő LUCZENBACHER JÁNOS) 1. Az országtudomány' fejlődésének története. Első időszakasz, az ó világtól Ciceróig. (Első közlés Aristotelesig). WARGHA ISTVÁNTÓL. 2. A' gyarmati béke 1625. JÁSZAY PÁL l. t. 3. A' magyar philosophia' történet írásának alaprajza. HETÉNYI JÁNOS l. t. 4. Okleveles toldalék LUCZENBACHER JÉDOS r. tagtól. — II. Literaturai rész (szerkesztő: BALOGH PÁL) 1. Criticai vázlatok a' külföldi literatura' legújabb 's kitűnőbb termékeiről. 2. Francia tudós társaság' ülései. 3. Bibliographia (50 új munka' jelentése). 4. Biographia (29 necrolog). 5. M. t. t. ülései, és hivatalos jelentései májustól augustusig 1837. 6. Literaturai töredékek. 7. Tudományos egyveleg. — Még folyvást előfizethetni e' folyóíratra; ára egy évre, vagy is 4. kötetnek 4 for. velinen 6 for. comp. postán 1 for. 36 krral drágább. Találtnak példányok az elébbi három évről is, ugyan azon áron Pesten Eggenberger József acad. Könyvárosnál, kihez minden egyéb könyvárosok utasítatnak. Pest, October' 4. 1837. D. SCHEDEL FERENCZ, titoknok.

A' magyar tudós társaság' költségein megjelent: 1) Természettudományi pálya munkák, kiadja a' m. t. társ. Első kötet. Budán, a' m. kir. egy. bet. n. 8-r. öszvesen 160 lap; csinos borítékba kötve, ára 48 kr. cp. Tartalma: A' magyarországi pokolvar', annak természete, okai, óvó és gyógy módjai. Kétrendbeli jutalomértekezés, elsejét írta TOPPERCZER TAMÁS, orv. dr. ns Csongrád vrgye' tiszt főorvosa; másodikat CSORBA JÓZSEF orv. dr. a' pesti orvosi kar' tagja, ns Somogy vármegye' főorvosa és táblabírája, m. t. t. l. tag. — 2) Eredeti Játékszín, kiadja a' m. t. t. Első kötet: VERNÁSZ, első pályadíjt nyert szomorújáték öt felv. VÖRÖSMARTY MIHÁLTÓL. Második kiadás 48 lap. Budán az egyet. bet. n. 12-r. 163 lap; posta papiroson, csinos borítékba kötve, ára 48 kr. cp. Pesten october' 5. 1837. D. SCHEDEL FERENCZ titoknok.

Az abademia' VIII-dik nagy gyűlése f. év augustus' 31-től septem. 31-től septem. 9-ig, nyolcz ülésben végezte el szokott esztendei foglalatosságait; névszerint: saját mun-

kái 's gyűjteményei, valamint idegen, nyomtatás végett beküldött kéziratok, — úgy nyelvbeli régiségek' gyűjtése iránti gondoskodását, a' jutalmak' elítélését, 's újak kitzését, új tagok' választását 's több rendbeli belső dolgai' elintézését. Azokon kívül, mik alulirtnak, a' közülésben olvastatt, 's több nyilvános lapokban megjelent hivatalos előadásában foglaltatnak, ez úttal még a' kövekezők tétetnek közhírré.

I. A' társaság' mindennemű *jutalomtételeire* beküldendő pályamunkák' ügyében illy újabb végzések hoztak: 1) Mind az illető bírálók', mind a' társaság' tekintete' érdekében, a' pályamunkák' kézíratai ezentúl ki nem adatás esetében is, a' társaságnál maradnak, a' nélkül természetesen, hogy a' szerző, munkája' sajtóügyi jogát elvesztené. — 2) A' pályamunkák' idegen kézzel iratása kikötő feltétel lévén; ha a' jeligés-levél felbontása után kitetszenek, hogy a' munka saját keze' írása a' szerzőnek, ez a' jutalomtól elesik. 3) A' bírákat akár levél által, akármi másképp darabjáról értesíteni tilos; 's ha a' peccétes levelkek felnyitása után még is kitudódnék a' levelezés, az illy szerző a' jutalomtól hasonlólag elmozdítatik. Egyebiránt a' netalán értesítendő bírálónak kötelessége, történt felszólítására iránt peccét alatt a' kisgyűlésnek beadni jelentését, melly a' jutalom' kiosztás esetében fel fog nyitattni.

II. Az 1838-ki *drama jutalomra* érkezendő vígjátékokat *megvizsgálandó küldöttség'* tagjaiul FÁY ANDRÁS, és SCHEDIUS LAJOS tiszt. BAJZA JÓZSEF, KÖLCSEY FERENCZ, és VÖRÖSMARTY MIHÁL r. tagok választattak el.

III. Újra meghagyatott folyamatában az 1833 óta, a' magyar repertorium' nevelésével megbízott *játékszini választmány'*; sőt a' Pesten megnyílt vármegyei színház' tekintetéből a' következő academiái évre 400 for. conv. p. adatott rendelkezése alá; minél fogva szaporodván a' választmány' foglalatosságai is, a' tagok' száma neveltetett. E' szerint most az említett állandó választmány' tagjai: FÁY ANDRÁS t. t. SCHEDEL FERENCZ titoknok, BAJZA JÓZSEF, CSATÓ PÁL, gróf DESSEWFFY AURÉL, DÖBRENTÉI GÁBOR, báró EÖTVÖS JÓZSEF, JAKAB ISTVÁN, RÓTHKREFF GÁBOR, SZALAY LÁSZLÓ, és VÖRÖSMARTY MIHÁL r. és l. tagok. Munkálkodásait a' választmány a' szünnapok alatt is folytatja.

IV. CZUCZOR GERGELY r. t. 's a' társaság' eddigi segédjegyzője, 's levéltárnoka, magányos viszonyainál fogva pesti lakását elhagyván, utóbbi hivataláról lemondott. Sajnálkozva munkás tagja' eltávoztán, fogadta el a' társaság e' lemondást; 's Sept. 9. tartott elegendő ülésben helyébe SZALAY LÁSZLÓ h. ügyvédet, 's lev. tagot választá.

V. A' tagajánlási jegyzékek' felolvastatása után a' választandó levelező tagok' száma tízre tétetvén, a' következő tudós hazafiak nyertek többséget: BRASSAI SÁMUEL Kolosvári unitar. collegiumbeli professor; FÉNYES ELEK h. ügyvéd Pesten; GAAL JÓZSEF, m. kir. helytartósági accessista; JERNEY JÁNOS, h. ügyvéd és táblabíró Pesten; KACSKOVICS LAJOS, h. ügyvéd, 's a' gazdasági egyesület' titoknokja; KERÉKES FERENCZ, természettörténet' és chemia' prof. a' debreczeni ref. collegiumban; TANÁRKY SÁNDOR, cs. kir. őrnagy a' szentgyörgyi határvidéki ezredben; VAJDA PÉTER Pesten; VALLÁS ANTAL, philosoph. doctor Pesten; és ZSOLDOS IGNÁC Veszprém virgyei főjegyző.

VI. A' társaság' *nyelvrégiségei'* gyűjteményét, a' lefolyt academiái évben, azokon kívül, kikeről hirlapjainkban koronként említés tétetett, nevelték: BUCZY EML, gróf DESSEWFFY JÓZSEF, ENGEL SÁNDOR, GYURIKOVITS GYÖRGY, KAYSER JÓZSEF, MAKLÁRY FERENCZ, és SZIDOR ANTAL; miért nekik az egész közönség előtt a' társaság köszönete fejeztetik ki.

VII. A' *könyvtár e'* nagygyűlés' folyamata alatt a' következő ajándékokkal szaporodott: 1) ÖRDÖDY TIVADARTÓL; Magyarország Decretomynak sommaya, VERES BALÁZS által magyaritva, 1563. — 2) HORVÁTH JÓZSEF r. tagtól: a) A' hidegvíz' munkálata, b) Testi gyermeknevelés. c) Elhálás. d) Az orvos, mint házibarát. e) Az aranyérről. f) A' bujakorság. g) Politicai philosophiai okoskodás szerint való rendes életnek példája, Lőcse 1684. — 3) KACSKOVICS LAJOSTÓL: A' kised-ovó egyesület' évkönyve 1837-re. — 4) SZOBOSZLAI PÁP ISTVÁNTÓL: a) Diaetái prédikációk. b) Cholerai prédikációk. 5) MAJOR PÁLTÓL: Virágfűzér a' soproni magyar társaságtól. — 6) GRÓF ANDRÁSSY GYÖRGY: a) Rozsnyai egyházi töredékek' 6-dik füzete. 6) Az utak készítéséről. c) HOLLÓK IMRE a' dézsmákról. — 7) DESJARDINS KÁROLYTÓL: a) Karte von Europa am Schlusse der Völkerwanderung. b) Europa zur Zeit Karl des Grossen. c) Europa's Mittelalter. — 8) DR. MEASE JAKABTÓL: a) Observations on the penitentiary System. b) Fourth annual report of the inspectors of the eastern State penitentiary of Pennsylvania. c) Sixth Report. d) Upon comparative anatomy. e) Description of Medals. f) Additions to the Articles „Steam Engine“ 's ez utóbbihoz tartozólag felolvastatott a' szerzőnek némelly a' gőzönyöket érdeklő becses adatokat magában foglaló levele is, mellynek a' Tudománytárban kiadatása rendeltetett, a) a' könyvek köszönettel vétetvén.

VIII. A' *kézirattár'* számára küldte 1) BIRKISS ENDRE több rendbeli régi m. leveleket. 2) GUZMICS IZIDOR r. t. Kazinczy Ferencz' leveleit Kis Jánoshoz szemelve, 's leírva saját kezével.

IX. A' társaság' *szünnapjai* ez évben September' 15-én kezdődvén, a' munkálatok November' 20-dikán tartandó első kisgyűlésben fognak ismét folytatatni.

Az *igazgatóság* September' 4. és 9-dikén tartotta üléseit. Ezekben

I. Felolvastatott a' fens. főhg-nádor pártfogónak Budán, Februar. 4. 1837. költ. k. levele, a' két elnöknek ő felsége által 1837-re történt megerősítéséről.

II. Följelentettek a' társaság' pénzalapjának a' mult évi igazgatósági gyűlés óta lett öregbedései, u. m. a) A' nagyenyedi Casino' küldeménye: 40 for. ep. b) Egy névtelené: 15 for. 30 kr. ep. c) Meyer János londoni szücs-mesteré 50 for. ep. d) Perlaky Dávidtól 50 példány „Történeti adatok“ czimű iratából. e) Hrabovszky Dávidtól „Utazási rajzai“ két kötetéből 30 példány; és f) Kucsra Lőrincztől „A' rövid útu visszatételről“ szóló értekezéséből 100 példány.

a) Azon levél, magyar nyelvre fordítva ím' ez:

Philadelphia Sept. 24. 1836.

A' m. t. társaság' elnöke - és tagjaihoz.

Uraim, méltóztassanak ezennel némelly munkáimat elfogadni, mellyek, reménylem, ha nem is hasznosoknak de érdekmeseknek fognak találtatni önök' hazájára nézve. Figyelmüket különösen a' gőznek mint hajtó erőnek szárazon 's vízen használatáról szóló közleményemre kérem fordítatni.

Az amerikaiak igen jól tudják, hogy a' gőzerőműnek sem feltalálói, sem annak szárazon vagy vízen járó mozgonyok' hajtására első használói, ők nem voltak; de azt bátran állíthatják, mikép gőzhajók legelőször az egyesült országokban használtattak gyakorlatilag; mit úgy hiszem, elegendőleg behozonyítottam. Ennek így létét magok az angolok sem veszik kérdésbe, és én minden kétkedés nélkül nyilvánítom, hogy lett vala csak Filch valamelly tudomány-és mű-barát által úgy pártfogolva, mint később Fulton, gőzhajók 1793—1794-ben már általános használatban voltak volna.

Pensylvania' statusa első ország volt a' világon, azon barbár fenyítő törvények' megjavításában, mellyek a' sötét és pogány hajdankorbul szállottak a' kereszténységre, és még most is disztelenítik Európa' nemzeteit. Mi megmutattuk a' világnak, hogy a' gonosztettek az által nem szaporodnak nátnk, mivel büntetéseink szelidebbekké lőnek, és mive'

III. A' régi magyar nyelvemlékek' gyűjteményének nevelése végett teendő néhány apróbb útkra DÖBRENTÉI GÁBORNAK, mint a' társaság' ez ügybeni megbizottjának költségek' rendeltetett.

IV. Addig is, míg a' társaság' jövedelmei az academiái Teleki könyvtárnak felállítását megengednék, a' sürgetősebb tudományos szükségek' fedezésére, a' Trattner Károlyiháznál e' könyvtár' nevezetesebb osztályai' számára szállás fogadtattott; hol ezek jövő évi sz. György napján túl ideiglen fel-fognak állítani. Mikép és mennyiben lesz e' könyvtár a' két város' közönségének is használható, annak idejében közhírré tétetik.

munkával egybekapcsolt magányos fogsággal cseréltük fel azon különféle iszonyító és kegyetlen büntetéseket, mellyek a' helyett hogy a' büntettektől elijesztenének, inkább azok' számát nevelik, a' vad természeteket cselekvésre és bosszúra ingerelvén. Első tapasztalat-tételeink nem sikerültek úgy, mint kívántuk, azon okokbul, mellyeket kijelelek, de a' jelen terv, melly szerint minden bűnös magányosan 's elkülönözten földfeletti 's egy részben a' szabad légnek bejuthatását megengedő hajlokban záratik el, tökéletesen megfelel a' czélnek. A' franczia biztosak: Beaumont és Toqueville a' newyorki módot ajánlják inkább, melly abban áll, hogy a' foglyok a' börtön' udvarában, vagy műhelyekben tartatnak öreik' jelenlétében, kik a' beszélgetést korbács' büntetése alatt tiltják. De ennek rossz oldala az, hogy a' bűnösök egymást megismerik, és a' tett tapasztalás szerint nem ritkán akadályozzák olyanok' megjavulását, kik a' börtönből kiszabadultok után becsületes életre határozták magokat. Történet három esetben és kétségkívül többen is, hogy a' kiszabadultat kétségbeesésig gyötörte valamelyik előbbi fogolytársának azon fenyegetőzése, hogy őt elárulandja a' közönségnek, melly előtt jó hírt szerze magának, ha csak hallgatásáért bizonyos mennyiségű pénzt nem ad, mit azonban ő ennek, ki lakását kikutatta, nem volt képes megfizetni. A' mi tervünk ment e' hibától. Minden férfi és minden asszony teljesen el van különözve éjjel nappal a' börtönbe léptétől fogva kibocsátatása' idejéig, úgy hogy ha szabadulta után javulásra hajlandó, fel nem lelheti és el nem árulhatja őt senki azon közönségnek, mellynek keblének megtelepedett. A' magányos fogság elítéltetés előtt behörtönzött foglyokra is alkalmaztatik a' végre, hogy meg ne ismertessenek, és nehogy más tapasztaltabb gonosztevőkkel való társalkodás által még gonoszabbakká váljanak, mint a' millyenek belép-tekkor valának. Essay on the Penitentiary (Értekezés a' ja-

V. Lakása változtatásával megszűnván Czuczor Gergely a' historiai osztályban helybeli rendestagi kötelességeit folytathatni, a' vidékiek közé tettett által, ezen kívül ugyan ez osztályban még egy vidék, a' mathematicaiban pedig egy rendestagi hely' betöltése ajánlatván a' nagygyűlés által; az innen e' helyekre fölterjesztett lev. tagok közül, a' történetírási osztályba rendestagul PÉCZELI JÓZSEF debreczeni hist. prof. a' mathematicaiba VÁLLAS ANTAL philos. doctor neveztetett.

VI. Közelítvén a' folyó év' vége, 's a' két elnök alaprajz' értelmében hivatalokat letévén, 1838-ra közakarattal ismét elválasztattak, 's e' választás a' maga útján legfelsőbb megerősítés végett fölterjesztett. Pesten October' 6-án 1837.

D. SCIEDEL FERENCZ titoknok.

A' berlini Academia, a' magyar tudós társasággal is kívánta közölni következő jutalomkérdését.

Q U A E S T I O

Quam Academiae Regiae Scientiarum Borussicae classis philosophica et historica certamini litterario in A. MDCCCXXXIX. proponit promulgata in coetu sollemni anniversario Leibnitii memoriae dicato D. VI. M. Jul. A. MDCCCXXXVII.

Quum variae causae sint, quare doctrinae vitaeque Pythagoricae expositio magnis septa difficultatibus sit, tum ea causa est gravissima, quod, si Aristotelem exceperis, fontium, quibus in hac re utendum, fides et auctoritas valde

vító fogházról) czínnű közleményem' 17—18 lapján látható, milly igen tetemesnek és hasznosnak tartom e' rendszabályt; és örömmel mondhatom, hogy New-York' statusa e' tekintetben Pensylvania' példáját elfogadta.

A' 60—90 lapokon az elítéltek' kivégeztetésének börtönudvarokban véghezvitelét ajánlom, 's 1828-ban emlékiratot nyújtottam be a' törvényhozáságnak, e' végre szolgálendő törvényt hozatni kérve. Ez 1834-ben meg is történt, és azóta a' többi Statusok közül is némellyek hasonló törvényeket hoztak. — Nem vagyok minden remény nélkül, hogy e' statusban a' halálos büntetés valamint szinte az életfogytigi tömlöczötetés is el fog töröltetni. Pensyvaniában 1794 óta egyedüli gonosztét, melyre halálos büntetés van szabva, a' gyilkolás.

Tisztelettel

JAMES MEASE.

ambigua est, quippe quum permulta a solis recentioribus tradita scriptoribus sint, alia ex libris fragmentisque librorum haurienda, qui vulgo quidem Pythagoricae sectae sapientibus sunt tributi, sed ex quo ad historiam philosophiae veterum tractandam acrius iudicium adhiberi coeptum est, vel suspecti visi plerisque sunt, vel sine dubitatione suppositicii iudicati. Etsi vero et superiore saeculo et hoc nostro haud pauci in hac re versati sunt, tamen adhuc desideratorum scriptorum, quae Pythagoricorum philosophorum vel mulierum huic sectae addictarum nomina prae se ferunt, examen eiusmodi, quod criticis aetatis nostrae rationibus plane respondeat, quum praesertim ne materia quidem universa in unum locum collata diligenter sit: quo fit ut, licet de uno alteroque illorum libellorum iudicium peritiorum satis videatur confirmatum esse, ex nova atque accuratiore universi argumenti pertractatione et Graecarum litterarum et Graecae philosophiae cognitioni aliquod speremus incrementum accessurum. Itaque doctis hanc proponimus quaestionem:

„Ea scripta et scriptorum fragmenta, quae Pythagoricae
 „familiae viris et feminis vulgo tribuuntur, postquam
 „materia sparsa eatenus collecta et proposita sit, quoad
 „ab iis, qui nuper in ea re tractanda operam collocaverunt,
 „aliquid relictum est, critico subiiciantur examini,
 „et tam dictione et elocutione quam placitis philosophis,
 „denique rebus quibuslibet, quae in huiusmodi quaestione
 „tractanda in censum veniunt, spectatis iudicium
 „feratur de auctoritate illorum libellorum idoneis firmiter
 „tum argumentis. De Archyteis potissimum reliquiis
 „disputetur diligentissime et plenissime, ut sintne genuina
 „an suppositicia cognoscatur: de Pythagorae ipsius,
 „Philolai, Ocelli, Locri Timaei scriptis utrum
 „in priorum sententiis acquiescere et pauca aequum summatim
 „dicere velint an denuo uberius inquirere, suo arbitratu statuunt competitores.“

Constitutum est dies Martii xxxi. anni mccccxxxix. ultra quam nullae commentationes ad certamen admittentur. Addendae sunt ex more solito commentationibus schedulae, quae contineant nomen auctoris, obsignatae, atque iisdem inscriptionibus, quae commentationibus praefixae sunt, insignitae. Praemium, quod est quinquaginta ducatorum aureorum, adiudicabitur in coetu sollemni Leibnitiano, qui habebitur mense Julio mccccxxxix. Quod reliquum est, competitoribus in conscribendis commentationibus lingua uti licet sive Germanica, sive Latina, sive Gallica, sive Anglica, sive Italica.

MAGYAR BIBLIOGRAPHIA 1836-ról *)

I. HÍRLAPOK. FOLYÓÍRÁSOK.

Jelenkor. (politikai hírlap.) Szerkczteteli HELMECZY MIHÁLY. Pesten. Beimel J. betüivel. fol.

Társalkodó (Egyveleges melléklap a' Jelenkorhoz) 4-edr.

Hazai és külföldi Tudósítások (politikai hírlap). Tulajdonos és kiadó, néhai Kulcsár István' özvegye. Szerkcztető GALVÁCSI LÁSZLÓ. Pest. Trattner Károlyi' bet. 4-edr.

Hasznos mulatságok. (Egyveleges melléklap a' hazai és külf. tudósításokhoz). 8-adr.

Erdélyi híradó (politikai hírlap). Kiadó és szerkcztető MÉHES FERENCZ. Kolozsvár. Méhes' bet. 4-edr.

Nemzeti társalkodó. (Egyveleges melléklap az erdélyi híradóhoz) 8-adr.

Vasárnapi újság. Köszhasznu esmeretek' terjesztésére. (Melléklap az erdélyi híradóhoz). Szerkcztető BRASSAI SÁMUEL. Kiadó MÉHES FERENCZ. Kolozsvártt, Méhes' bet. 4-edr.

Kémlő, a' gazdaság, ipar és kereskedésben. Szerkcztető BALLA GÁBOR. Pesten, Beimel bet. 4-edr.

Ismertető, honi 's kül gazdaságban és kereskedésben. Szerkcztető BORSOS MÁRTON. Budán, az egyetem. bet. 4-edr.

Rajzolatok a' társas élet' és divatvilágból. Szerkcztető MUNKÁCSI JÁNOS. U. o. 4-edr. képekkel.

Regélő. Szerkczteteli ROTHKREFF GÁBOR. Pesten. Trattner Károlyi bet. 8-adr.

Honművész. (Melléklap a' Regélőhöz) képekkel.

Tudományos gyűjtemény 1836. Szerkczteteti HORVÁTH ISTVÁN. 20-dik esztendei folyam. 12 kötet. 8-adr.

Koszorú. Szépliteraturai ajándék a' Tudományos gyűjteményhez. 16-dik eszt. folyam.

Felső - Magyarországi Minerva. Nemzeti folyóírás. Kasán. Ellinger' bet. négy kötet 8-adr.

*) Ezen cikkely minden igyekezet mellett sem tökéletes. Azonkívül, hogy a' beküldött tudósítások' legnagyobb része nem felelt meg a' kívánságnak, épen semmi adatok sem közöltettek, a' debreczeni, egri, nagyenyedi, esztergomi, székesfejevári, kassai, kolozsvári, komáromi, löcsei, nagyszombathi, sárospataki, selmeczi, szakólcza, nagyszabeni, nagyszigethi, nagyvárad, varasdi, zágrábi és bécsi könyvnyomtatóműhelyekről. Ez az oka annak is, hogy honi könyvnyomtatóműhelyeink' munkálkodásáról semmi áttekintést ez úttal nem adhatni.

Tudománytár. Kiadja a' magyar tudós társaság. Szerkeszteti CSATÓ PÁL. Harmadik eszt. folyamata. 4 kötet 8-adr. kömöszetekkel.

Szemlélo a' tudományok', literatura', művészet', divat' és társas élet' körében. Szerkeszteti KOVÁCSÓCZY MIHÁLY. Kásán. 4-edr.

Literaturai lapok. (Melléklap a' szemlélohöz).

Fillértár. Második folyamata. Pozsonyban, Schmidtnél.

Kritikai lapok. Kiadja Bajza. 6-dik füz. (7 $\frac{1}{2}$ ív) 7-dik. füz. (7 ív) Budán, az egyet. bet.

Magyarország' bortermesztését 's borkészítését tárgyazó folyóírás, 'sat. SCHAMS FERENCZTÓL: 1-ső füzet. Pesten, füs-kuti Landerer L'. bet. 8-adr.

Ofner und Pesther Zeitung. Ofen. Universitätsbuchdr. 4-to.

Gemeinnützige Blätter (Beilage zur Ofner- Pesther Zeitung. Ofen. 4-to.

Pressburger Zeitung. Pressburg. 4-to.

Aehrenlese (Beilage zur Pressburger Zeitung). Pressburg 4-to.

Agramer politische Zeitung. Agram 4-to.

Luna (Beilage zur Agramer Zeitung). Agram 8-vo.

Handlungs-Zeitung von u. für Ungarn. Ofen, Universitätsbuchdr. 4-to

Pesther Auctions u. Kundschaftsblatt. Pesth. 4-to.

Spiegel (der) für Kunst, Eleganz u. Mode. 8-vo mit Abbild. Ofen. Universitätsbuchdr.

Schmetterling (Beilage zum Spiegel). 8-vo.

Münzjournal. Ofen, Universitätsbuchdr.

Letopiss (Serbus folyóírás). Budán az egyetem' bet. 8-vo.

Fillértár. Ráczy nyelven. Budán az egyetem' bet.

II. CLASSICA LITERATURA,

Romai classicusok, magyar fordításokban. Kiadja a' magyar tudós társaság. Első Kötet. C. SALLUSTIUS' épen maradt minden munkái. Magyarra KAZINCZY FERENCZ. Budán a' k. egyetem' bet. 15 $\frac{1}{2}$ ív 8-adr.

III. NYELVTUDOMÁNY.

Értekezések és Kitérések. Írta KERÉKES FERENCZ Debreczenben. Tóth Lajos' bet. 37 $\frac{1}{2}$ ív. 8-adr.

Magyar és Német zsebszótár. FOGARASSI által. Pest. 8-r.
GOTTWALD GÁSPÁR, magyar és német nyelvtudomány.
Pest. 8-adr.

HAMMERSCHMIDT (Joh.) Erster Unterricht in d. ungarischen Sprache oder kurzgefaste ungarische Sprachlehre. Pesth. 8-adr.

Magyaricae linguae Lexicon critico - etymologicum. (48 —63-d. iv) Auctore GREGORIO DANKOVSKY. Posonii, ap. haer. Belnay.

Leitfaden zur gründlichen Erlernung der ungarischen Sprache. von F. TOEPLER. Ofen. Universitätsbuchdr 12 Bog. 8.

Greg. DANKOVSKY matris slavicae erudita filia, vulgo lingua graeca. Lib. 2. Posonii. Ap. haer. Belnay.

Bulgarische Grammatik u. s. w. Ofen Universitätsbuchd. 3 $\frac{1}{2}$ Bog.

Plody Zbora Ucenca Reci ceskoslowanské Presporského. Posonyban, Landerer' bet.

IV. HITUDOMÁNY, EGYHÁZI BESZÉDEK, AJTATOS KÖNYVEK.

Jónap. Imádságos könyvecske. Budán. Gyurián' és Bago' bet. 18-adr. 216 lap. (új kiadás). Nyomtatott belőle 2000 péld. Ára 15 kr. v.

Alkalmatos kézikönyvecske. U. o. U. a. 24-edr. 96 l. (új kiadás). Nyomt. belőle 1500 p. Ára 6 kr. v.

Aranykules. Imádságos könyv. 24-edr. U. o. U. a. 336. l. (új kiadás). Nyomt. belőle 2000 péld. Ára 24 kr. v.

Lelkikincs. Imádságos könyv. 24-edr. U. o. U. a. 246. l. (új kiadás). Nyomt. belőle 2000 p. Ára 12 kr. v.

Halotti énekek. 12-edr. 192 l. U. o. U. a. (új kiadás). Nyomt. belőle 2000 p. Ára 16 kr. v.

Tudósítás és az Isten imadásának módjai mint Marosvásárhelyt a' három normalis oskolákban lévő növendékség gyakorolja. ERŐS FERENTZ MODEST szerzetes pap által. Marosvásárhelyen 8-vo.

A' két atyafi sz. szűzek Gertrudis és Mechtildis. Imádságos könyv. Komáromban. 12-edr. 288 lap. Nyomt. belőle 2000 péld.

Száz és négy válogatott bibliabeli historiák, a' melyeket az ó és új testamentomi sz. irásokból a' gyengéknek kedvéért öszveszedett Hübner János. Komáromban 8-adr. 512 lap (új kiadás). Nyomt. belőle 2000 péld.

Magyar kis officium, avagy mindennapi újatos gyakorlások, melyekben minden időre alkalmaztatott imádságok

és énekek találtak. Komáromban, 12-edr. 288 lap. Nyomt. belőle 2000 péld.

Jó illatú rózsáskert, mellyben sok jó imádságok mint annyi jóillatú rózsák találtak, reggeli, estveli 's mise előtt való imádságok, az Úr vétele előtt és utánna való könyörgések, a' Jézus szentsége szívéhez való officium litánia egyéb szép imádságokkal. Komáromban 8-adr. 368 lap. (új kiadás) Nyomt. belőle 2000 péld.

A' sz. historiának summája, az az az Isten anyaszent-egyházának e' világ teremtésétől fogva a' keresztyén vallásnak elterjedéséig lett dolga. Komáromban. 12-edr. 36 lap. (új kiadás). Nyomt. belőle 5000. péld.

Mennyei arany-kulcs, mellyben mindenféle lelki és testi ellenség meggyőzésére reggel és estve és egyéb időkbén gyakorlandó imádságok, hálaadások, dicséreték és lelki óhajtások találtak. Komáromban, 12-edr. 288 lap. (új kiadás). Nyomt. belőle 2000 péld.

Rövid útmutatás a' keresztyén vallás' előadására, a' helvetiai vallástételt követők' értelmek szerint. 3 Rész. 12-edr. Pest. Beimelnél.

Halotti különös prédikációk. különféle alkalmaztatási formulákkal, halotti textusokkal 's materialékkal és imádságokkal. Készítette PAP ISTVÁN vámosi ref. prédikátor. Pesten Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 248 lap.

KISS ÁDÁM, dadi ref. prédikátor' egyházi beszédei I. II. III. Dar. Pesten Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 480 lap.

Szent Biblia, az az Istennek ó és új Testamentomában foglaltatott egész szent Írás, fordította Károli Gáspár, gönczi prédikátor, 'sat. XXIII-dik kiadás, nagy 8-adr. Pesten, Trattner-Károlyi' bet. Az ó testamentom 2038 l. az új 694 l.

BÁGYI DANÉ MÓZES egy szó és imádság. M. Vásárhelyen 8-adr.

EGYED ANTAL Megváltó. Esztergamban 12-edr.

Szent Énekek a' nemzeti fő iskolák' tanulóinak új esztendei ajándékul. Szeged 8-adr.

GUZMICS IZIDÓR, Jób. Pest. 8-adr.

MOORE Tamás, egy Irlandi utazása az igen vallás' felkeresése végett. N. Váradon. 2 Kötet 8-adr.

SZOBOSZLAI PAP ISTVÁN halotti elmélkedés, Ercsei Dániel felett. Debreczenben, 4-edr.

SZALAI IMRE egyházi beszéd a' keresztyén hit' hecsérők. Pest. 8-adr.

SZENDI LÁSZLÓ beköszöntő papi beszéd. Komárom. 8-adr.

TÓTH MIHÁLY gyászoló elmélkedés 'sat. Pest. 4-edr.

VEZERLE GÁSPÁR, a' religionak dicsó behatása. Eger 8-adr.

ALBELI F. A. a' lélek' halhatatlanságáról. Szeged. 8-adr.

Institutiones religionis. Budae typis typogr. univer. 8-adr.
9 $\frac{1}{2}$ ív.

Gebethbuch eines katholischen Christen. 18. Pesth Landerer.

Slabikar. Budán, Gyurian' és Bago' bet. 3 ív 8-adr. (Nyomt. belőle 3000 péld.)

Tranoscius: Citara et Phiala Sanctorum, z welikjm Pridawkěm. Budán Gyurian' és Bago' bet. 100 $\frac{1}{4}$ ív 8-adr. (Nyomt. belőle 4000 péld.)

Énekes könyv (tót nyelven). Budán a' m. kir. egyetem' bet. 2 ív.

Psaltir (tót zoltár) Budán a' k. egyetem' bet. 15 ív.

Bolestná Cesta Swateho Kriza Gezisse Krista aneb Swata Poboznost. Rozdelena na 14 Stationes aneb 14-te Mista modlena az k swatemu Hrobu, pri Kterich sseci (gah w. Geruzaleme) Odpustke obsahnut mozu. Pesten, Landerer' bet. 12-r.

A' nyiltszívűség' hangja (zsidó nyelven). Budán a' m. kir. egyetem' bet. 3 ív.

Hágoda. (husvéti imádságok, zsidó nyelven) u. o. 3 ív.

Sidur (imádságok zsidó nyelven) u. o. 24 ív.

V. PHILOSOPHIA.

Keresztyén Erkölestudomány. Készítette ZSARNAY LAJOS, Professor. S. Patakon. 8-adr.

Bevezetés a' philosophiára vagy is Propaedeutica. Írta FEJÉR GYÖRGY. Budán, a' k. egyetem' betűivel 9 $\frac{1}{2}$ ív.

Az okoskodás' és költészet' tudománya. Pest. 8-adr.

VI. TÖRVÉNYTUDOMÁNY.

Értekezés a' gyermekek kiörökítenítéséről, hazánk' törvénye' szerint, mellyet törvénytanárság elnyerésére készített KUTROVICH ANTAL. Pesten Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 39 l.

A' fő mélt. királyi udvari fő törvényszékeken az 1836-dik esztendei törvényszakaszok alatt hozott és kihirdetett ítéletek. Pesten Trattner-Károlyi' bet. fol.

Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Deák eredeti után fejtegette SZLEMENICS PÁL. (tekintettel a' legújabb törvényekre) 14 $\frac{3}{4}$ ív 8-adr. Budán a' m. k. egyetem' bet.

Házassági törvényrajz. Bod Péter után BENKŐ LÁSZLÓ. Kolozsváratt. 8-adr.

HARAFÁ GYÖRGY utasító az 1832-d. évi törvényczikkek szakaszaiban előforduló szoknak és tárgyaknak. Kassán. 8-adr.

183 $\frac{2}{6}$ évi országgyűlésen alkotott törvényczikkelyek. Pozsony, fol.

Nyitrazerdahelyi ZERDAHELYI LŐRINCZ egészen új javaslat, magyar nemes birtokosok' magvatlan özvegyeit érdeklő. Pest. 8-adr.

De ingessione et evictione. Auctore Ant. SVAIGER. Veszprimii. Typis A. Sammer.

Novum supplementum principiorum juris civilis hungarici, ex decretis ann. 1826 et 30. Pestini 8-o.

Gesetzartikeln des ungarischen Reichstags 1832—36. Übersetzt v. OROSZ. Pressburg b. Wigand.

Wechselrecht u. s. w. Ofen, Universitätsbuchdr. 10 $\frac{1}{2}$ ív.

VII. TÖRTÉNET - ÉLETÍRÁS.

Világ' közönséges historiája, a' legrégibb időktől a' jelenkorig. I-ső Kötet. Ó Történetek. Pesten, Landerer. 8-vo.

Amerika' felfedezése. Campe H. Joak. után PEREGRINY ELEK. I-ső Rész. Posonyb. Schmidtnél.

Magyarok' története, a' Nemzet eredetétől fogva a' mohácsi veszedelemig deákul és magyarul előadva. Második kiadás. Szerkezteté SCHIRKHUBER MORITZ, ékesszólástanító Pesten, az ájtatos oskolák' szerzetéből. Pesten Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 81 lap.

Az éjszak-amerikai egyesült országok' történetei. Drezdai tanácsos HERMANN AGOSTON fordítása szerint magyarázta Velenzei Gábor. 2 Kötet. 8-vo Budán, az Egyetem' bet.

Szent László Királynak és viselt dolgainak historiája, oklevelekből, kronikákból, hagyományokból és legendákból öszveszedte 's kiadta PODHRACZKY JÓZSEF. Első rész 110 l. 2-d. rész 86 l. Budán, Gyurián' és Bagó' bet. (Nyomt. belőle 500 péld.)

Klio, historiai zsebkönyv. Kiadta SZILÁGYI FERENCZ Professor. 3-d. Eszt. Kolozsváratt, 444 l. 8.

Az éjszakamerikai szövetséges statusok' történetei Angolból, HERMANN AGOSTON professor után fordította SASKU KÁROLY. 3 Köt. Pesten, Trattner-Károlyi bet. 8-adr.

Pázmán Péter M. O. Primás 'sat. élete. Kiadta PODHRACZKY J. Budán, Gyurián és Bagó bet. 13 ív 4-edr. (Nyomtatott belőle 300 péld.)

Magyarok' emléke 'sat. Kiadá ó és új Egyházas - Básthy Básthy József. Első Darab. Budán a' m. k. Egyetem bet. 8-adr. 26 ív.

Merkur, genealogiai históriai és statistikai zsebkönyv. Kiadta LASSU ISTVÁN, Budán a' m. k. egyetem' betűivel 13 $\frac{1}{2}$ ív. Genovéva magyar história. Budán, Gyurian és Bagó bet. 10 ív, 8-adr. (Nyomt. belőle 2000 péld.)

BREZNAY PÁL, a' keresztény Ekkleziák' históriája. Kolozsváratt 8-adr.

Amerika' fölfedezése, Campetól. Fordította PEREGRINY ELEK. Posony 8-adr.

Der Ungarn Stammen und Sprache von Michael v. BENKOVICH. Pressburg b. Landerer.

BENDE Kurzgefasste Geschichte der Königreichs Ungarn Pressburg b. Wcber.

CÁRL NEUGEBOREN Handbuch der Geschichte Siebenbürgens. Hermanstadt. 8-vo.

Compendium historiae antiquae imprimis Graecorum et Romanorum. Posonii. Ap. Schmidt.

Harticus de Ortenburg. Vita S. Stephani etc. Edidit J. PODHRACZKY 8-vo 80 pag. Budae, typis Gyurian et Bagó. (Nyomt. belőle 300 péld.)

Alexi' élete (serbus nyelven) Budán a' m. k. egyetem' bet. 2 ív.

Lázár Király' élete (serbus nyelven) Budán a' m. kir. egyetem' bet. 15 $\frac{1}{4}$ ív.

Közönséges história (holgár nyelven). Budán a' m. kir. egyetem' bet. 15 $\frac{1}{4}$ ív 3-adr.

VIII. RÉGISÉGTUDOMÁNY.

Romai régiségek. Ösmerteti J. HOMONNAI IMRE. Pest. Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 128 lap.

IX. FÖLD - ÉS HELYÍRÁS, UTAZÁSOK, STATISTICA.

FÉNYES ELEK, Magyarországnak 's a' hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja. statistikai és geographiai tekintetben. Első Kötet. Pesten Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 532 l.

Munkács az az Munkács városának és várának topographiai, geographiai historiai és statistikai leírása, BALAJTHY JÓZSEF által. Debreczenben, Tóth Lajos' bet. 8-adr.

Theon' utazása Görög országban. Kiadta Ludwig S. Pozsony 8-adr.

BENDE kurze Erdbeschreibung Ungarns. Pressburg b. Weber.

X. MATHESIS ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNY.

TATAI ANDRÁS, tiszta mathesis' kezdete, 2-dik dar. Terjedség-tudomány és háromszögmérés, 4 rész táblával. Pesten Landerer. 8-vo.

A' felsőbb analysis' elemei. Írta GYÖRY SÁNDOR. Első Kötet. Budán, a' m. k. egyetem' bet. 16 ív a. 4-edr.

Tapasztalati természettudomány (Physica) TSCHARNER Boldogbul fordítva Bugát Pál által. Budán a' m. kir. egyetem' bet. Első rész 12 ív.

XI. GAZDASÁGTUDOMÁNY.

NÉMETHY JÓZSEF, szelelő méhtenyésztés vagy a' méhtenyésztésnek új módjáról és a' méhkasoknak új neméről, mellyekben évenkint 296 font mézet szüretelhetni. Nutt Tamás úrtól Lincolnshireből. Pesten. Landerernél 12-o.

BALOGH JÓZSEF, o. dr. tanakodás az ekéről. Természettudományi vizsgálók, Mathematicusok, értelmes földművelők és okos földműveltetők számára. Pesten, Landerernél. 8-vo.

Észrevételek Csorba András úrnak ezen cím alatt kiadott munkájára: Vezér a' természetesen művelt mezei gazdálkodásra, írta HÖLZEL JÓZSEF, Ispány. Pesten, Trattner - Károlyi bet. 8-adr. 104 l.

Szőlőművelés 'sat. SCHAMS F. által. Budán a' m. k. egyetem' bet. 9 $\frac{1}{2}$ ív.

A' figyelmeztetett ügyes selyemtenyésztő. Írta CZAMBERT JÁNOS. Budán a' m. k. egyetem' bet. 83 l. 8-o.

A' gyorsbizlalásban tett újabb tapasztalatok. Kassán 8-r

Bienenzucht. Herausg. v. SCHEDL. Ofen b. Gyurian u. Bagó, 3 $\frac{1}{2}$ ív 12-edr. (Nyomt. belőle 500 p.)

Donau-Schiffarth. u. s. w. v. SCHEDL. Ofen b. Gyurian u. Bagó 13 $\frac{1}{4}$ ív 8-adr.

Weinbau u. s. w. Herausg. v. Fr. SCHAMS. Ofen Univer-
sitätsbuchdr. 9 $\frac{1}{4}$ B.

Forstinstruction für die Erzherzogliche Herrschaft Kis-
Jenő. Verfasst v. J. HUBÉNYI. Temesvár 8-o 65 S. und 14
Formularen.

JURASZEK (JOHANN) Der Förster-Jäger in Ungarn. Stuhl-
weissenburg S-vo.

Zprawa o vzitecném Esowaj Owec s Pridawkem, kte-
rakby se okolo tabákových rolj vzitecne pracowati melo.
Pesten Landerer bet. 8-adr.

XII. ORVOSI TUDOMÁNY.

Közönséges baromorvosi könyv vagy is alapos és még is könnyenérthető oktatás, melly szerint minden birtokos a' marhája nyavalyáit legegyszerűbb és legőlesőbb módon maga és minden baromorvos segítsége nélkül, könnyen megismerheti és gyökeresen meggyógyíthatja. Kiadta egy nagy tapasztalású baromorvos. Kassán, literaturai intézet. 8-adr.

LOSTAINER ANTAL, az onánbün gyakorlásának szomorú következtetési, meg azon mód, melly által attól megszabadulni lehet. 12-edr. Pesten, Landerernél.

Sebészség, mellyet előadási kézi könyvül kiadott D. CHELIUS J. M. Forditá D. Bugát Pál. Első Kötet. Budán a' kir. egyetem' bet. 22 $\frac{1}{2}$ ív 8-vo.

Népszerű intések a' mirígykór, csontszenyv 'stb. iránt, egyszersmind az orthopaedi gyógyintézet' ábrázolása 's a' gymnastika' behatása. Írta SCHOEFF AUGUSZT ODr. Budán a' kir. egy. bet. 17 l. (Ugyan ez németül is nyomtatott u. o.)

GRANVILLE A. B. Egézség' katechismusa, a' 3-dik kiadás szerint, Angolból. Pozsony 8-adr.

LE ROY a' gyógyszernek csudatévő ereje gyógyász segéd nélkül. Magyar nyelvre tette H. F. Kolozsv. 8-adr.

RAMADGE HOPKINS FERENCZ, a' tüdővész gyógyítható. Németre forditá HOHNBAUM KÁROLY 's ebből magyarázta NÉMÉDY JÓZSEF. Pesten. 8-adr.

Baromorvosi könyv. Kassán 8-adr.

Die Wuthkrankheit nach bisherigen Beobachtungen und neueste Erfahrungen pathologisch und therapeutisch dargestellt von M. v. LENHOSSÉK u. s. w. Pesth u. Leipzig (Ofen Universitätsbuchdr. gr. 8. 27 $\frac{1}{2}$ B.

ACADEMIAI ÉRTEKEZÉSEK.

A' gyermeki rángatózásról. A' T. orvosi kar' engedelmével a' tud. pesti kir. egyetemében orvosi tanárikztatásakor kiadta DÖVÉNY PÁL, sebész-tanár. Pesten Trattner - Károlyi' het. 12-edr. 115 lap.

A' természeti testeknek lépcsőnkénti kifejlődéseiről értekezik GYÖRGYI JÓZSEF. Pesten, Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 32 lap.

A' táplálatok, orvosi értekezés, kiadta CSIKY PÉTER O. Dr. Pesten Trattner-Károlyi' bet. 8-adr. 50 lap.

KOROMPAY JÓZSEF' orvosi értekezés az álhalálról. Badán, a' m. k. egyet'. bet. 8-adr. 46 lap.

Az emberi életművezet' változásiról, értekezik orvosdoctorrá létekor Nemes JELLACHICH JÓZSEF. U. o. 8-adr. 30 l.

Orvosi értekezés Erdély ország' gyógy - vizeiről. Írta Ötvös Ágoston. U. o. 8-adr. 44 l.

Légtan, mellyről orvos tanárrá létekor értekezett STEKKER PÁL. U. o. 8-adr. 54 l.

GUTTMANN JÓZSEF, a' húgykőszenvről. Pesten. Beimel J. bet. 8-adr. 20 l.

A' betegségek' okairól. Értekezik VÁMOSI MIHÁLY. Pesten. U. o. U. a. 38 l. 8-adr.

Értekezés a' veszettségről. Írta LARANSZKY TAMÁS. U. o. U. a. 40 l. 8-adr.

Kisdedek' förösztéséről és mosásáról. Értekezik ROTH-KREPF FERENCZ. Pesten. Trattner-Károlyi' bet. 40 l. 8-adr.

A' rokonszenvről. Értekezik CSAJÁGHY ISTVÁN. Pesten. Beimel J. bet. 22 l. 8-adr.

A' kávéról. Értekezik TARR SÁNDOR. U. o. U. a. 24 l. 8-r.

Orvosi Értekezés a' dajkáról. Írta ZARULA JÓZSEF. Pesten. Tratter-Károlyi' bet. 23 l. 8-adr.

KAIN (Adalb.) Dr Amaurosi. Diss. inaug. med. 8-vo Pestini. Typ. Landerer.

GLATTER (Ign. Ed.) De influxu astrorum in organica. Diss. inaug. med. 8. Pestini. Ib.

ENGEL (Jos.) De morbillis. Diss. inaug. med. 8-vo. Ib.

STECH (Jos.) Functionum cerebri collustratio physiologica. Diss. inaug. med. 8-vo. Ib.

MANDL (Lud. L.), Sanguis respectu physiologico. Diss. inaug. med. 8-vo. Ib.

ZUCKER (Leo.), de metastasi lactea. Diss. inaug. med. 8-vo. Ib. p. 24.

LOSONCZY (Jos.), De abortu. Diss. inaug. med. 8-vo. Ib.

ARGENTI (Demet.), De Cephalalgia. Diss. inaug. medico-practica. 8-vo. Ib.

OESTERREICHER (Eduard.), De Cataractis in clinico ophthalmiatrico, anno scholastico 1834 tractatis. Diss. inaug. med. 8-vo. Ib.

HEIM (Carl. Eduard.), De morbis simulatis. Diss. inaug. med. 8-vo. Ib.

JOSEPHUS KOPETSNI, de gangraena, Diss. inaug. med. Pestini, Trattner-Károlyi 8-vo 32 p. (250 Ex.)

MATHIAS KORNELI, Diss. inaug. med. de Leucorrhoea, Ib. 8-vo 32 p. (250 Ex.)

EM. HUSZÁR, de herpete. Diss. inaug. med. Ib. 8-vo 24 p. (250 Ex.)

GABRIEL PEKAROVICS, Diss. med. de salicina. Ib. 8-vo 24 p. (250 Ex.)

JOH. DRASKO, de somno et vigiliis Diss. inaug. med. Ib. 8-vo 34 p. (250 Ex.)

FRANC. KÖVESI, de Carditide. Budae, typis r. univ. hung. 8-vo 20 p.

JOS. GÁBOR, de aetate diversa. Ib. 8-vo p. 22.

JOH. HORVÁTH, de genesi morborum eruditos adfligentium. Ib. 8-vo p. 30.

FRANC. HAYD, de hydrope sacci lacrymalis. Ib. 8-vo p. 32.

JOS. BELLONY, de struma. Ib. 8-vo p. 70.

CONST. NOB. a VERNAV, rudimentum physiographiae Moldaviae. Ib. 8-vo p. 64.

L. REMBOLD, de therapiae methodis in genere spectatis. Ib. 8-vo p. 36.

JOS. SZEPESSY, de dignitate medicinae. Ib. 8-vo p. 14.

CAR. MAX. NENDTVICH, enumeratio plantarum in territorio Quinqve-Ecclesiensi. Ib. 8-vo p. 38.

FRANC. PLUHOVSKY, modus infantem neonatum naturae convenienter educandi. Ib. 8-vo p. 39.

MAXIM. FERENCZY, de phthisi pituitosa. Ib. 8-vo p. 14.

JOH. BRUSZKÓ de somno et vigiliis. Diss. inaug. med. Pestini, Typis. Trattner-Károlyian. p. 36. 8-vo.

BERN KESTENBAND, de arthritide. Diss. inaug. med. Ib. p. 24. 8-vo.

RUD. KRIEK, Descriptio typhi contagiosi. Diss. inaug. med. Ib. p. 36. 8-vo.

PAUL. SCHLOTTERBECK, Nomenclatura morborum omnium et symptomatum praecipuorum synonymica. Diss. inaug. med. Pestini. Typis Jos. Beimel p. 24. 8-vo.

Jos. FITZ, de erysipelate spurio. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 18. 8-o.

JOH. THEOPH. GWOth de GHOTHFALVA, Principia generalia therapiae. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 16. 8-vo.

J. BAPT. HUNYADY, Semiotica urinae. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 36. 8-vo.

ATHAN. SÁNDOR, de scrophulis. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 20. 8-vo.

JOAN LUKÁCS, syphilis in genere. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 16. 8-vo.

JOAN. GULYÁS, de circuitu sanguinis. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 28. 8-vo.

E. FRANKEL, de ictero. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 26. 8-vo.

ADOLPH SKOTAK, de officiis circa gravidas. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 31. 8-vo.

S. CSIKY de H. OKLÁND, de spilanthe oleracea. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 44. 8-vo cum tab. lithogr.

WILH. BARLAY, de aëre respectu diaetetico considerato. Diss. inaug. med. Pestini. Ib. p. 43. 8-vo.

JOAN. BÖJTHY, de variola vaccina. Diss. inaug. med. Budae, typis reg. univ. h. p. 20 8-vo.

Gyógyszeres értekezések a' sósavasról (Acid. oxal.) és jegesített fojtósavas ezüstagról (Nitras argentici crystallisatus) sat. Készítette ANGYALFFY MARK AUREL, győri nevendék gyógyszeres. Pesten Trattner-Károlyi bet. 8-adr. 20 l.

Gyógyszeres értekezés a' pórissavról (Acid. boracicum) és a' Hígány elő-ibolatról, (Joduretum hydrargyri). Készítette TUMLER IGNÁCZ. Pesten. Trattner-Károlyi bet. 8-r. 48 l.

Gyógyszeres értekezések, a' tiszta feleeresztett fojtó-savról, (Acid. nitricum dilutum purum), és a' borkósavas dár-dacos hamagról, (Tartarus emeticus) készítette QUITSWASSER EUGENIUS. Pesten. Trattner-Károlyi bet. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, a' higány ibolatról (Hydrargyrum jodatum) és a' fojtósavas hamagról (Nitras lixivae), mellyeket készített ANGYAL ANTAL U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, az arany szikany zöldletről (Chloridum auri et natrii) és az eczetsavas horgagról (Zincum aceticum) mellyeket készített PENCZ FERENCZ. U. o. U. a. 8-adr.

Gyógyszeres értekezések, az eczet égényről, (Aether aceticus) és az olvadhatatlan zöldlő gyúlatosavos huyagos

higagról, (Mercurius praecipitatus albus) mellyeket készített PILLMANN FERENCZ. U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések a' horgagról (Flor Zinci), és a' jegesedett eczetsavas rézagról (Acetas cupricus crystallisatus) mellyeket készített GÖLDNER KÁROLY. U. o. U. a. 8-r. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, a' tiszta szénsavas keseragról, (Carbonas magnesiaie purus) és a' sósavas kinadékról (Murias Chininae), mellyeket készített LUKACHY JÓZSEF. U. o. U. a. 8-adr, 16 l.

Gyógyszeres értekezések: a' sósavas dárdacsról (Murias stibii), és a' folyó aleczetsavas ólmacsról vagy ólomeczetről (subacetas plumbi liquidus) mellyeket készített THONOROVICS MÁTÉ. U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, a' hamany ibolatról (Joduretum Kalii) és a' tiszta folyó huyagról, (Ammonia pura liquida), mellyeket készített WAGNER FERENCZ. U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, a' sósavas földagról (Murias tellurici) és a' száraz szénsavas huyagról (Carbonas ammoniae siccus) mellyeket készített LUKÁCS KONSTANTIN. U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, az eczetsavas ezüstagról (Acetas argentici) és a' higany ketted-ibolatról (Perioduretum hydragyri) mellyeket készített HEROLD IMRE. U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, az eczetsavas higacsról (Acetas hydrargyrosi) és a' kéngyulatsavas huyagról (Hydrothionas ammoniae), mellyeket készített KÁLmán KÁROLY. U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

Gyógyszeres értekezések, a' hamany-vasany kékletről, (Cyanuretum Kalii ferratum) és a' festagsavas ólmacsról (Chromas plumbosi), mellyeket készített REMETE JÓZSEF. U. o. U. a. 8-adr. 16 l.

POLLACK Jos. De chlorido auri et natrii, et de jodureto plumbi. Dissertatio chemico-pharmaceutica. Pestini. Typis Landerer. 8-vo.

Pharmaceutissh-chemische Abhandlung über das Morphin. (Morphium) und die Weinsteinsäure (Acid. tartar.) u. s. w. von W. Carl v. GAUDI. 8. Pesth. b. Landerer.

Pharm. Chem. Abhandlung über das schwefels. Silber und das Jod u. s. w. von VICTOR JÜTTNER. Pesth b. Trattner-Károlyi 8-vo 8 S.

Chemische Abhandlung über das salzs. Eisenoxyd. Ammoniak und die reine kohlen. Bittererde u. s. w. von SIGISM. ZWIK. Ebendas. 8-vo. S. 16.

XIII. TERMÉSZET HISTÓRIA.

Növénytudomány. Magyar-latin fűvésznyelv és rendszer-
isme. Orvosok, gyógyszeresek, kertészek, 's kiváltképen a'
fűvészetet tanító nélkül tanulni akarók' számára. Írta VAJDA
PÉTER, 8 réztáblán 368, ábrázolattal, nagy 8-adr. Pesten Hecke-
nast G. sajtója.

A' fűvészet elveinek vázolatai. D. Lindley János nyomain
BRASSAI SÁMUEL által. Kötéblákkal. Kolozsváratt 12-edr.

Borosnyói LUKÁCS JÁNOS rövid természeti historia. M.
Vásárh. 8-adr.

Cultur, Benennung und Beschreibung der Rosen. He-
rausg. v. C. NICKELS. 3 Hefte. Pressburg b. Schmid.

Természethistoria (serbus nyelven) Budán, a' m. kir.
egyetem' bet. 13 $\frac{1}{4}$ ív.

XIV. SZÉP LITERATURA.

Joguz, vagy a' honkeresők. Színmű öt felvonásban. Írta
VAJDA PÉTER. Pesten. Landerernél. 12-edr.

Magyar történeti színművek. 18-o. - Első Kötet: Vata.
Történeti dráma, négy felvonásban. Írta TÓTH LŐRINCZ.

Második Kötet: Arbotz. Szomorú Játék, öt felvonásban,
egy előjátékkal. Írta GARAY. Pesten. Landerernél.

Játékszíni Nefelejcs. VÁRADY PÁL által. Szegeden 8-adr.
1 ív. Nyomt. belőle 2500 péld.

BEÖTHY ZSIGMOND, Koszorú, elbeszélések' gyűjteménye
Pozsenyb. Webernél.

THEWREWK JÓZSEF. Eredeti Játékszín. Első fűzet. Pozsony.
Webernél.

— — Epigrammák. Pozsonyb. Belnay örökösseinél.

— — Költőművek Pozsonyban. Belnay örökösseinél.

Szerb népdalok és hősrégék. Az eredetiből fordítá SZÉ-
KÁCS JÓZSEF, kiadá KUNOSS ENDRE. Pesten. Trattner-Ká-
rolyi bet. 12-edr. 334 lap.

SCRIBE a' méregkeverő. Színjáték 3 felv. fordította PÁLY
ELEK. Szeged. 8-adr.

Schiller Fridrik' versei. Kiadta magyarul Sopronyi
FIDLER FERENCZ. Kolozsv. 8-adr.

Howard Katalin, vagy Korona és Vesztőhely. Dráma
öt felv. Dumas Sándor után, francziából magyarra tette
BENKE JÓZSEF. Pesten Trattner-Károlyi bet. 8-adr. 88 l.

- Külföldi játékszín kiadja a' magyar tudós társaság.
- XI. Kötet. Orestes. Szomorújáték öt felv. gróf Alfieri Victoriustól. Eredeti olaszból fordította Császár Ferencz. Budán a' m. kir. egyetem' bet. 107 l. 12-o. Ára 26 kr. p.
- XII-d. Kötet. Sofonisba. Szomorú Játék öt felv. gróf Alfieri Victoriustól. Eredeti olaszból fordította Császár Ferencz. Budán a' m. kir. egyetem bet. 72 l. 12-o. Ára 26 kr. p.
- XIII. Köt. Messzinai hölgy. Szomorújáték öt felv. Schillertől. Fordította SZENVEY JÓZSEF. Budán a' m. kir. egyetem bet. 201 l. 12-o. Ára 50 kr. p.
- Czuczor' poétai munkái. Budán a' kir. egyetem' bet. 15 $\frac{1}{2}$ ív. 12-tedr.
- Az elbujdosott vagy egy tél a' fővárosban. Eredeti román írta Petrichevich HORVÁTH LÁZÁR. 2 Kötet 8-adr. Kolozsvár. Tilsch és fia' tulajdona.
- Várkonyi báró AMADÉ LÁSZLÓ versei. Kiadta Várkonyi gróf Amadé Thadé. Pesten, Eggenberger József könyvár. 12.
- KAZINCZY FERENCZ' eredeti munkái. Első kötet Poétai munkái. Budán, a' m. kir. egyetem' bet. 14 ív. 12-edr.
- JOZSIKA MIKLÓS' regényei. Első és második Kötet. Abafi. Pesten, Heckenast Gusztáv' tulajdona 16-edr.
- Eredeti Játékszín. Kiadja a' magyar tud. társaság V-d. Kötet. Zsarnok Apa. Budán a' m. k. egyetem' bet. 12-edr.
- Pattanházy Pattangi Jób, Máté-szalkai Eskütt' elbeszélései. Írta GÁÁL. Első Rész Szirmay Ilona, történeti román 2 Kötet. Pesten Heckenast G. sajátja. 16-o.
- Klietinaí KLESTINSZKY LÁSZLÓ' eredeti színjatekai. Első Kötet. Kassán, Werfer Károly bet. 252 l. 12-edr.
- BEZERÉDY GERGELY' Versei. Budán, a' m. kir. egyetem' bet. 8 ív. 8-adr.
- Pazardi. Írta STANCSICS MIHÁLY. Kolozsváron, Barra Gábor' bet. 209 l. 12-edr.
- Angelo, Dráma. Hugo Victor után fordította B. Ötvös József. Budán a' m. k. egyetem bet. 12-edr. 8 $\frac{1}{8}$ ív.
- Gyula' szerelme. Kisfaludi Kisfaludy Sándor által. (Új kiadás) Budán a' m. k. egyetem' betüivel, 12-edr. 10 $\frac{3}{4}$ ív.
- Pillangó. Külföldi válogatott elbeszélések' zsebkönyve. Kiadta SZÉPLAKI ERNEST. Budán a' m. k. egyet. bet. 8. 10 $\frac{1}{4}$ ív.
- Zsebkönyvtár. Magyar írók' emlékei. 1—2 Köt. Anthologia Csokonai munkáiból. 3. Köt. Faludi Ferencz' munkáiból. 4 Köt. Berzsenyi Dániel' munkáiból. Kassán 12-edr.
- Hajnal, hazai almanach 1837. Szerkeszti GARAY. Első év. Pesten Trattner-Károlyi bet. 12-edr. 288 lap.
- Emlény. Karácsonyi, új esztendei és névnapai ajándék 1837-d. évre, öt aczéla metszett képpcl. Pesten. Kiadja Heckenast Gusztáv. 12 $\frac{3}{4}$ ív 12-edr.

Aurora. Hazai Almanach, alapítá Kisfaludy Károly, folytatja BAJZA. Budán, a' m. k. egyet. bet. 17 $\frac{1}{2}$ ív. 12-edr. Jácint. Zsebkönyv 1836-ra. Első év. Kiadja Kovács SÁMUEL. Kassán. 12-edr.

VIZI ISTVÁN, virágkosár. N. Enyeden. 8-adr.

Kesselőkői MAJTHÉNYI SÁNDOR' emléke. Szalai László által. Budán 8-adr.

GUSTAV'S BERNATH, hinterlassene Gedichte. Pressburg b. Wigand.

Theater-Almanach für das J. 1837. Pressburg.

Theater-Almanach. Pesth b. Beimel. 64 S. in 16-o.

Almanach (tót nyelven). Budán, a' m. k. egyet. bet. 9 ív.

Filis, arab Láska werná. N: Szombathban.

A' marienburgi leány (serbus nyelven). Budán, a' magy. kir. egyetem' bet. 9 $\frac{2}{8}$ ív.

Dalok (serbus nyelven). Budán, a' magyar kir. egyet. bet. 2 $\frac{1}{2}$ ív.

Hósdalok (serbus nyelven). Budán a' m. k. egy. bet. 8 ív.

Adelaide (oláh nyelven). Budán a' m. k. egyet. bet. 3 $\frac{1}{4}$ ív.

Norma. Tragedia lirica da rappresentarsi nel Teatro di Fiume in 8-o. Fiume.

Il pirata. Melodramma in due atti. Da rappresentarsi nel Teatro di Fiume in 8-vo Fiume.

Almanach (oláh nyelven). Budán, a' m. k. egyet. bet. 10 $\frac{5}{4}$ ív.

XV M Ű V É S Z E T.

Keptár. Kiadja FERENCZY ISTVÁN, képekkel fol. Budán, a' k. m. egyetem' bet.

XVI. KATONAI TUDOMÁNYOK.

MALTER JÓZSEF, Vezérfonal a' hadmenéseken. Aradon. 8-r.

XVII. NEVELÉS. ISKOLAI KÖNYVEK.

MOLNÁR ANDRÁS, a' kis Laczi' olvasókönyve. Pesten 8-adr.

A. B. C. könyvecske, melly a' szabad kir. Rév - Komáromi városban lévő evang. reformatusok oskolájokban tanuló apróbb gyermekek számára kinyomtattatott (Szerzője néhai Farkas János préd.) 8-adr. 32 lap. Új kiadás. Nyomt. belőle 5000 péld.

Segédkönyv a' deakul tanuló magyarnak könnyebbségére. 2-d. rész, 2-d. kiadás. Pesten. Beimel J. bet.

STEPH. BOLEMANN, rhetorica ex indole sermonis explicita atqve ita a logica et syntaxi probe separata, poeticae vero reconciliata. Pestini. Typis Trattner-Károlyi. 8-vo p. 178. (500 Ex.)

De Schola quae genio seculi obsequitur splendidissima, quae eum emendat optima. Programma, quo Patronos Scholae gratiosissime pro examine publico in gymnasio A. D. Szarvasiensi diebus 28, 29 et 30 Junii 1836 celebrando officiose invitavit PAULUS MAGDA, Rector. Pestini. Typis Trattner-Karolianis. 4-to p. 20.

Mädchenspiegel u. s. w. Ofen, Universitätsb. 7 Bog.

Erkölcsei oktatás, (serbus nyelven) Budán a' m. kir. egyetem' bet. 14 ív.

Nemes ifju (serbus nyelven). Budán, a' m. k. egy. b. 5 ív.

Gyermekek' barátja (serbus nyelven). Budán, a' m. kir. egyetem' bet. 7 $\frac{3}{4}$ ív.

Olvasó könyv (oláh nyelven). Budán, a' magy. kir. egyetem' betüivel 11 $\frac{2}{4}$ ív.

XVIII. VEGYESEK 'S APRÓSÁGOK.

KÁLLAI FERENCZ, a' magyar nemzetiségről. Pesten 12-r. Egynehány esküvések' példái, némelly velős mondásokkal. Kiadta RÁ CZ JÓZSEF. Szegeden 8-adr. 2 $\frac{1}{2}$ ív. Nyomt. belőle 300 péld.

Magyar tudós társasági névkönyv. Budán, a' magy. kir. egyetem' bet. 6 $\frac{1}{4}$ ív 12 edr.

Argirus' historiája (új kiadás) Budán, Gyurián és Bago' bet. 2 ív. 8-adr. (Nyomt. belőle 2000 p.)

Stilfrid' és Brunszvik' historiája. Újkiadás. U. o. U. a. 2 ív. 8-adr. (Nyomt. belőle 2000 p.)

Somogyi Gyepkönyv. Pest 8-adr.

Munkálatai a' pesti nevendék papság' magyar iskolájá-
jának. Pest. 8-adr.

Pesti nemzeti vívó intézeti könyv. Pest. 8-adr.

DERTSIK, Sermo dum R. Univ. hung. bissecularememoriam celebraret. Budae. 8-vo 5 ív.

Andr. Dav. MICHNAY Programma quo ad examina publica invitatur. Posonii. Ap. Landerer.

Allgemein geprüfter Pesther Kochbuch; 1188 Vorschriften für die bürgerliche Küche. Nach den einzelnen Vorschriften geprüft und herausgeg. von 3 Pesther Hausfrauen gr. 8. Pesth. Verlag v. G. Heckenast.

Jos. Wilh. MARSCHAN, der Transport im Allgemeinen oder Plan zur vortheilhaften Anlage zu Eisenbahnen. Pressburg b. Landerer.

Sz—a C. Graf. Ein Wort über die zwischen Ofen u. Pesth zu erbauende feste Brücke. Pesth. 8-adr.

Sokrates. Gespräche. Scenen aus Helena. Von C. Ant. v. GRUBER. Assessor u. Bibliothekär zu Pressburg. Pesth. b. Beigel.

Katechismus der feinen Lebensart, in Gesprächen und Unterhaltungen für alle Verhältnisse des geselligen Umgangs gr. 12-o. Pressburg. Verlag v. F. A. Schaiba.

Bosco's enthülltes und aufgeschlossenes Zauberkabinet, oder Scharfblicke in das Gebiet der natürlichen Magie. Von Jucundus Hilarius Possenreich, 21. stark verb. u. verm. Aufl. Kaschau. Verlags Comt. gr. 16.

Traumbüchel. Ofen b. Gyurián u. Bagó. 3 ív 8-adr. (Nyomt. belőle 4000 p.)

Tót álmos Snar. Budán, Gyurián és Bagónál. 3 ív 8-adr. (Nyomt. belőle 2000 p.)

XIX. KALENDÁRIUMOK.

Honi vezér, gazdasági, házi 's tisztai Kalendariom. (Szerkezteti SZENVEY JÓZSEF). Pest. Landerer bet. 4-edr.

Magyar hazai Vándor. Közhasznú kalendáriom minden rangú és rendű olvasók' számára. 6-dik évi folyamata. Pesten Trattner-Károlyi bet. 4-edr. 168 lap.

Magyar Kalendárium. Budán, Gyurian és Bagó bet. 8-adr. 4 ív. Ára 9 kr. v. Nyomt. belőle 15000 péld.

Valódi házi Kalendárium, melly a' hasznost a' gyönyörködtetővel egybeköti. Minden rendnek. Kassán 4-edr. 2-ik év.

A' magyar házi barát. Egy köz hasznú házi 's gazdasági kalendárium. Szerkezé STAUT JÓZSEF. 4-edr Kassán.

Temesvári nagyobb kalendárium. (Nyomt. belőle 4000 p.)
— kisebb kalendárium. (Nyomt. belőle 500 péld.)

Szegedi kalendárium.

Győri kalendárium:

Komáromi magyar kalendárium. 8-adr. 72 l. (Nyomt. belőle 84000 péld.)

Trattner és Károlyi nemzeti kalendárioma. 23-d. eszt. folytatás, 4-edr.

Nemzeti kalendárium. Pesten. Landerernél. 4-edr.

Debreczeni kalendárium 8-adr.

HORVÁTH ANTAL örökös kalendárium. Pest. 16-dr. 172 l.

Deakul több Schematismusok, mellyek közt a' közérdekű Schematismus J. Regni Hungariae pro anno 1836 una cum schematismo literario. Budae. Typis r. univ. hung. 8.

Pressburger neuer Haus und Schreibkalender für das J. 1837. b. Wigand.

Pesther und Offner Wegweiser. Kalender für das Gemeine Jahr 1837. Herausg. v. A. BLASKOVICS G. G. Advocat. 4-to Pesth.

Der vaterländische Pilger von und für Ungarn und Siebenbürgen. Ein gemeinnütziger Haus- und Wirthschafts-Kalender auf d. J. 1837. 6-te Jahrg. Pesth.

Der Pesther Stadt- und Landbote für 1837. Pesth. b. Landerer.

Kalender für d. J. 1837. Raab.

Deutscher Wandkalender. Eszék. (Nyomt. belől. 200 p.)

Deutscher Kalender. Ofen b. Gyurián u. Bagó, 6 ív. 4-edr. (Nyomt. belőle 30000 péld.)

Wandkalender. Ofen b. Gyurián u. Bagó. (Nyomt. belőle ezer péld.)

Sackkalender. Ebendas. 1 ív 24-edr. (Nyomt. belőle két ezer péld.)

Palkovic' Girjko. Nowy a stary kalender. 1837. Pozsony. Belnay örökösénél.

Tót kalendárium. Eszéken. (Nyomt. belőle 1750 péld.)

Tót kalendárium. Budán, Gyurián és Bagó bet. 5 ív
4-edr. (Nyomt. betőle 10000 péld.)

Tót kalendárium. Budán, a' k. egyetem' bet. 7 ív.

Ráczi kalendárium. U. o. U. a. (Nyomt. belőle 3000 p.)

Serbus kalendárium. U. o. 3 ív.

Nemzeti kalendárium. (serbus nyelven) U. o. U. a. 5 ív.

Zsidó kalendárium. Budán, a' m. k. egyetem. bet.

Melly osztályban mennyi munka jelent meg, e' vagy ama nyelven mutatja ezen táblácska.

O s z t á l y.	Magyar	Deák	Német	Olasz	Serbus	Tót	Oláh	Zsidó	Bolgár	Összesen
I. Hírlapok. Folyóírások -	15	—	7	—	2	—	—	—	—	24
II. Classica literatura -	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
III. Hittudomány, egyházi beszédek, ajtatos könyvek	27	1	1	—	—	5	—	3	—	34
IV. Nyelvtudomány -	1	2	3	—	—	1	—	—	—	7
V. Törvénytudomány -	7	2	2	—	—	—	—	—	—	11
VI. Philosophia - -	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3
VII. Történet-életírás -	13	2	3	—	2	—	—	—	1	21
VIII. Régiségtudomány -	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
IX. Föld és helyírás. Statistica	3	—	1	—	—	—	—	—	—	4
X. Mathesis és természet tudomány - - -	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3
XI. Gazdaságtudomány -	6	—	5	—	—	1	—	—	—	12
XII. Orvosi tudomány -	36	42	4	—	—	—	—	—	—	82
XIII. Természet história -	3	—	1	—	1	—	—	—	—	5
XIV. Szépliteratura -	35	—	3	2	3	2	1	—	—	46
XV. Művészet - -	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVI. Katonai tudományok	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVII. Iskolai könyvek -	3	2	1	—	3	—	1	—	—	10
XVIII. Vegyesek 's Apróságok	8	2	6	—	—	1	—	—	—	17
XIX. Kalendáriomok -	14	1	9	—	3	4	—	1	—	32
Összesen	181	54	46	2	14	14	2	4	1	313

LITERATÚRAI MUTATO.

A.

Abadia (A. Th. J'), Etudes grammaticales 368.
Abba (Andrea) turini prof. 110.
Abdy's Journal 19.
Abelard, Ouvrages inédits 228.
 Academiai miveltség' hasznái's hiányai 59.
Achaintre (Nicolas-Louis) 242.
Ackermann (dr.), Das Christliche in Plato, u. s. w. 131.
Ahrens (J), Cours de psychologie 97. 150.
Alcuin' költői érdeme 257.
Alison, History of the French Revolution 6.
Allart (Mad. Hortense), Settimia 450.
Allsop (Charles Esq.) 449.
 Alpenrosen. Herausg. v. *Frölich*, *Wackernagel* u. *Hagenbach* 196.
Amable Tastu (Mad.), Education maternelle 188.
Amar párisi prof. 375.
 Amerikai egyházak 19.
Ampère (André-Marie) párisi prof. 195.
Andral, Cours de pathologie interne 228.
Andrée (Karl), Der Bābu 231.
 Angol literatura 1835 l.
 — — bélyegző vonásai 268.
 Annual Biography and Obituary 553.
Appert, Bagnes, prisons et criminels 92.
 Archiv des Criminalrechts 166.
 Archives des decouvertes et inventions nouvelles 238.
Arri, Lapide Fenicia 43.
Aubert (P. A.), Traité d'équitation 102.

B.

B. (C) de l'homme 150.
Bachmann (Dr. Carl. Fr.), Anti-Hegel 135.
Bailly de Merlieux, Nouvelle maison rustique 99.
Baines, History of the Cotton Manufacture 22.
Bakewell (V. C.), Natural evidence of a future Life 151.
Bakker (Q. A.), Verhandeling over de Duitsche Wysbegeerte U. o.
Balsac, Etudes philosophiques 150.
Bandkie varsói prof. 21.
Barbé Marbois (de) franczia pair 375.
Barchon de Penhoen, Histoire de la philosophie allemande 238.
Bartels (G. Mart. C. Dr.) 458.
Bayrhaoffer (C. Th. Dr.), die Grundprobleme der Metaphysik 142.
Baxter, the pictorial Album 359.
 Beauties (the) of Shakespeare 230.
Becker's (Dr. Hubert), Mittheilungen 143.
Becquerel, Traité de l'électricité 96.
Bell (Charles), the nervous System 355.
Bennet (G), Wanderings in new South-Wales 73.
Bernard (Mad. Laure), Histoire de Perse 362.
Bernatowicz (Felix) lengyel romániró 249.
 Bible (the pictorial) 352.
 Bibliothéque populaire 363.
Bibron, Erpetologie generale 100.
Biedermann (F. l.), de genetica philosophandi ratione 140.

- Biographiai gyűjtemények' literatúrája 382.
Biot' physikai experimentuma 127.
Biunde (F. X. Dr.), Ueber Wahrheit im Erkennen 140.
Blanchard, l'école des mœurs 150.
Blandin (Ph. Fr.), Anatomie du système dentaire 100.
Blessington, the Confessions of an elderly Gentleman 360.
 — — Book of Beauty U. o.
 — — gems of Beauty 360.
Blesson, Betrachtungen über Kriegs-Philosophie 149.
Blum (C. L. Dr.), Herodot und Ktesias 12.
Bodin (Mad. Camille), une passion en province 450.
Boissard (G. D. F.) 458.
Bonafus (M. Mathieu), Histoire naturelle du maïs 91.
Bonaparte (Napoleon Louis), Manuel d'artillerie 94.
Boniface, une lecture par jour 97.
Bonnelier (H.), l'anneau de paille 450.
 Book of Table Talk 198.
Bory de Saint-Vincent, l'homme 235.
Boothroyd (Benjamin) 249.
Bosset (Emmanuel) 245.
Bossuet oeuvres complètes 99.
Bouillaud, Essai sur la philosophie médicale 97;
 Bourbon sziget' képe 71.
Brandis (C. A.), Geschichte der griech. u. röm. Philosophie 132. 429.
Braun, Wanderungen in Griechenland 351.
Breschet, recherches sur l'organe de l'ouïe 91.
 — — le système lymphatique 366.
Brewer (J. P.), Gesch. d. französ. Gerichtsverfassung 170.
Briand et Brosson, Manuel de médecine légale 100.
Broe (P. P.), Essai sur les races humaines 102.
Brouc, Hygiène philosophique etc. 228.
Brougham (Lord), Discourse of Natural Theology 21. 151.
Bruillot (Franz) 458.
Bruys d'Onilly (Leon), Thérèse 237.
Brückner (Joh. Aug.) 461.
Buchon, Choix de Chroniques 351.
Buckland, A treatise on Geology 445.
Bulgarin lengyel író 387.
Bulwer's Student 21.
Burder (Samuel) 461.
Butler's Journal 21.
Butowsky Iván' munkái 388.
Büchner (Karl), Deutsches Taschenbuch 197.
Bülau, Handbuch d. Staatswirthschaftslehre 181.
Bylandt Palstercamp (gróf de), théorie des volcans 100.
- C.
- Capefigue*, Histoire de la reforme etc. 394.
 Capváros' képe 70.
Carrel (Armand) 100.
Carus (C. G.), Briefe über Landschaftsmalerei 351.
Caunter (Hobart), the oriental Annual 359.
Chaho (Augustín J.), Lettre à M. Xav. Raymond 362.
 — — Etudes grammaticales 368.
Champollion' emléke 125.
 — — (ifj) Grammaire égyptienne 231.
 Chateaux pittoresques de la France 227.
Cholet (F), Mémoire sur la peste 235.
Chomet, Santé des femmes 234.
Chorley's Conti 18.
Cibario (Luigi), Nouvelle 58.
Civiale Moyens de traiter les calculeux 92.
Clarkson, Researches ante-diluvian 91.
Colangelo (François) 245.
Colman (Gio-Esq.) 456.
Colombat, Memoire sur la physiologie 101.
Comte (M. Aug.), Cours de philosophie 151.
 — (J. Achille) Physiologie 449.
Cooper (F. Fenimore), A Residence in France 454.

- Cortambert* Physiographie 99.
Cousin, de la Métaphysique d'—
 Aristot 150. 187.
Cros (Ch. Henri), Theorie de l'
 homme intellectuel et moral
 150.
Cunningham (Allan), On the rise
 and progress of the fine arts
 101.
 Csucsor-mivelés 310.
 Czigányok' eredete, erkölcsi 's
 szokásai 157.
- D.
- Dacre* (Lady), Tales of the Peer-
 age etc. 16.
Damoifeau (háró), tables écli-
 ptiques des satellites de Jupiter
 235.
Dantas-Pereira (Joseph-Marie)
 457.
Daub (Carl) 373.
Dawidow, Krónstatskija Sceny 387.
Delametrie' characteristicája 393.
Delattre (Ch.), le jeune industriel
 364.
Della Valle, Francesco, Mar-
 chese di Casanova 110.
Delrieu (Et. Jos. Beru) 372.
Demours (Ant. Pierre) 245.
Des Aubier 457.
 Description of more than 300
 Animals 359.
Desgenettes (Dr. René Nic. Du-
 friche Baron) 460.
Dick (Andrew. Coventry), Disser-
 tation on Church Polity 4.
Didot (Firmin) 104.
Dietz (Frid. Reinhold) 111.
Don Antonia Sola spanyol szob-
 rász 125.
Donné, Histoire physiol. sur la
 salive 238.
Drágo (grof) 372 Storia della
 antica Grecia 240.
Drake (Nathan) 106.
Dresch (Geo. L. Bern. von) 371.
Dubeux (Louis) Chronique d'—
 Abou-Djafar etc. 239.
Dubois (C. F.), Ornithologische
 Galerie 304.
Duchêsne (E. A.), Repertoire des
 plantes utiles 96.
Duhamel du Monceau, Traité des
 arbres fruitiers 99.
- Duhelles* (M: P.), Mémoires sur
 les comètes 446.
Duméril, Erpétologie générale 100.
 Egérkő' felfedezésmódja 127.
 Egy hét a' Patagonok' földjén
 118.
 Egyiptomra nézve három históriai
 rendszer van 165.
Eichhoff, parallèle des langues 102.
 Elet' természete 's feltételei 3.
Empson, Narrative of South Amer-
 rica 103
 Encyclopedia britannica 354.
 — — powszechna 23.
 Eredetiségre, teremtő erő szük-
 séges 1.
Ernsdorfer (Bernhard von) 373.
 Europai Statusok' statisticája
 1450-ben 116.
Eyriés (J. B.), Voyage pittoresque
 en Asie 367.
- F.
- Fain* (Agathon Jean Fr. Baron)
 247.
Fea (l'Abbé Carlo) 104.
Feuerbach (Ludw), Kritiken auf
 d. Gebiete der Philosophie 136.
Fichte (J. H.), Die Ontologie etc.
 142.
 — Über die Bedingungen eines
 speculativen Theismus 145.
 — Johann Gottl. Fichte's nach-
 gelassene Werke 182.
Fischer (Dr. Friedr.), Die Na-
 turlehre der Seele 143.
Fisher (Thomas Esq.) 248.
Flourens, Cours sur la génération
 etc. 447
Foisset, Correspondance inédite
 de Voltaire 103.
 Folyóiratok' célja 1.
Fonblanque (John de Grenier
 de) 458.
Fontaine (P. Jules), Manuel de
 l'amateur d'autographes 367.
Fortlage (C.), Philosophische
 Meditationen 132.
Fougeroux de Campigneulles, Hi-
 stoire des duels 92.
 Frauenlob. Taschenbuch 198.
 Francia literatura' characteri-
 sticája 264.
 — tudós társaság' ülési 82,
 207, 337, 440.

Freymauerey (die) in ihrem Zusammenhange mit den Religionen der Alten u. s. w. 133.
Friedreich (Nikol. Dr.) 249.

G.

Gabonamivelés 307.
 Gaetulusok kik voltak 164.
Gaillard (Emmanuel) 372.
Gallini (István) 166.
Ganilh 373.
Gans (Eduard Dr.), Das Erbrecht des Mittelalters 171.
Gardiner (Allen F.), Narrative of a Journey. 358.
Gaudet, nouvelles recherches etc. 2u4.
 Gedenke mein. Taschenbuch 194.
Geoffroy-Saint-Hilaire, Histoire des anomalies de l'organisation 447.
Gerdessen (Joh. Aug.) 375.
Gesenius, palaeographische Studien 43.
Girard (Gilbert Simon) 373.
Gloger (Dr. Constantin Lambert), Schlesiens Fauna 304.
Godwin (William) 104.
Goethe' első fellépése Weimaranban 47 költeményei 320; levelei 325; fontosb nyilatkozásai 329.
Goldhorn (Joh. Dav.) 369.
Gould, the birds of Europe 226.
Göschel (C. Friedr.), von den Beweisen für die Unsterblichkeit der Seele 143.
Grabowszki (Ambrus), krakói sír- emlékek' leírása 24.
Graff, althochdeutscher Sprachschatz 31.
Granville (A. B.), the royal Society etc. 102.
Graser (Dr. J. B.), Verhältniss des Elementeruntarrichts u. s. w. 190.
Gregory (Donald) 371.
Grund (Francis J.), The Americans 356.
Gruyer (L. A.), Du Spiritualisme au 19-eme siècle 150.
Guillon (M. N. S.), Histoire de la philosophie 150.

Guyebant, Le médecin de l'age de retour 366.
Gützlaß's dreijähriger Aufenthalt in Siam 63.

H:

Hall (Mrs S. C.), Finden's tableaux 353.
Hahnemann' szobra 326.
 Hampshire Cottage 16.
Hannequand-Brame, de la betterave à sucre 239.
 Hannoverai új büntető törvény 167.
Hausden (Eeuw. van), de socratische School of Wysgeerte 151.
Hawkins (Thomas), Memoirs of Ichthyosauri etc. 238:
Hebert, the engineer's and mechanic's Encyclopaedia 101.
Hedenus (John Aug.) Wilh, Dr.) 458.
Hegel's (Georg Wihl. Friedr.) Werke 137.
 — levelei Knebelhez 54.
Heinsius (Th), Verhältnisz der Moralität zur Intelligenz 426.
Hell (Theod.), Penelope 192.
Henri (M. D. S. M. J.), Histoire de Roussillon 155.
Herbart, Umrissé pädagog. Vorlesungen 421.
Herder mint író 32 — levelei 46.
Hercu (Edme) 107.
Hermann (Dr. C. Fr.), Lehrbuch der griechischen Staatsalterthümer 43.
Hersberg 249.
Heynig (J. G.), Die Unsterblichkeit der Seele 145.
Hillebrand (Dr. Jos.), Philosophie des Geistes 144.
Heinrichs (Dr. H. F. W.), Die Genesis des Wissens. 140.
Hock (Dr. C. F.), Cartesius und seine Gegner 133. 186.
Hobbema hires tájfestő 125.
Hofer's Auswahl d. ältesten Urkunden 33.
Hofer' lenfonó erdműve 125.
Hoffmann (Dr. Franz), Speculative Entwicklung der ewigen Selbsterzucung Gottes 145.

- Hoffmeister* (Dr Carl), Romeo od. Erziehung und Gemeingeist 427.
- Hogarth's* musical history 60
- Hogg* (dr.), Visit to Alexandria, Damascus and Jerusalem 20.
- Hooker*, The botanist's Manual 446.
- Horsburg* (James Capt.) 109.
- Houdaille*, Traité sur la connoissance du cheval 101.
- Huber* (D. V. A.), Englisches Lesebuch 37.
- Hufeland* (Christoph Wilh.) 110.
- Hugo* (M. A.), France historique et monumentale 227.
- I.
- Iduna*. Taschenbuch 194.
- Isaacs* (Nat.), Travels und Adventures 240.
- J.
- Jacquemont* (Victor), Voyage dans l'Inde 69.
- Jauffret'* (246) trágya készítése 128.
- Jean Paul'* levelei Knebelhez 54.
- Jeitteles*, Aesthetisches Lexicon 137. 352.
- Jobson* (Wemiss), Outlines of the Anatomy 100.
- Jogalkotmány' általános nézete's characteristicája 171.
- Johnstone*, A systematic treatise etc. 101.
- Jourdan*, Archives de la médecine homoeopathique 240.
- Jussieu* (Antoine Laurent de) 247.
- Jutalomkérdések 88. 218.
- K.
- Kühler*, wissenschaftlicher Abriss der Seelenlehre 147.
- Kant*, philosophie critique de la raison pure 150.
- Károly' (XII) története 78.
- Kaup* (Dr. J. J.), das Thierreich 302.
- Keller* (Ac), Abrégé de l'histoire universelle 448.
- Keyserling* (H. von), Aesthetik 147.
- Klüber* (Joh. Ludw.), Geschichte d. Wiedergeburt Griechenlands 403.
- Knebel* mint költő 52.
- Knut of Lundblad*, Geschichte Karls XII. 78.
- Krassow* (C. R. A. Freih. von), Lehrbuch d. Naturgeschichte 240.
- Krause* (Karl Christ. Friedr.), handschriftlicher Nachlass 138. — (Geo Friedr.) 373.
- Krug*, Schelling und Hegel 134. — Ueber das Verhältniss der Philosophie u. s. w. 135.
- Kuharski*, szláv jögmélekek' gyűjteménye 23.
- Kumas* (Constantin Mihály) 107.
- Kurländer* (Friedr. Aug. m.) 249.
- Könyvnyomatás történetirásának nehezségei 409.
- Körösi Csoma Sándor* 128.
- Középkor' apológiája Hallam el-
len 257.
- L.
- Lafayette* 382.
- Lais* (Joseph Marim) 459.
- Lamarck* (de), Histoire nat. des animaux sans vertébrés 233.
- Landbeck* (Chr. Ludw.), System. Auszählung der Vögel Würtembergs. 304.
- Land and Sea Tales 359.
- Lanza*, Considerazioni sulla storia di Sicilia 351.
- Laporte* (M. J. L.), Analyse des travaux de la société Linnéenne 182.
- Lassaigne* (lr. L.), Abrégé élémentaire de chimie 96.
- Latrobe*, Rambler 19.
- Lavater'* levelei Knebelhez 54.
- Lawson*, The Agriculturist's Manual 101.
- Lax* (William) 457.
- Lechevalier* 107.
- Lecoq* (H.), Eléments de géographie physique 90.
- Lengyel literatura 22.
- Lenormant*, Musée des antiquités égyptiennes 228.

- Lerat de Magnitot*, Dictionnaire de droit public. 101.
Lerminier, Philosophie du droit 150.
 — Die Philosophie des 18-ten Jahrh. 133.
Leslie, Dissertation on Ethical and physical science 151.
Lessing (C. Fr.), Die Lehre vom Menschen 145.
Levesque, on Brewing and Malting 102.
Leuchs (Joh. Mich.) 461.
L'Herbette (A. J.) 368.
Lieber, Reminiscences 14.
 — The Stranger in America 19.
 Life (the) and times of Rienzi 353.
 Lírai költés' hivattatása 56.
Livingston (Eduard) 108.
Locatelli, Iconographia italiana 455.
Locke' szobra 126.
Lommatsch (Bernh. Heinr. Carl), Die Wissenschaft des Ideals 147.
Lorrain (M. P.), Abrégé du Dictionnaire de l'Académie etc. 351.
Löscher's (Dr. Val. Ernst) Schriften 143.
Lugar (R), Plans of domestic buildings 95.
Luther (Hier. Iac. Conr) 373.
- M.
- Maciejowski*, a' szláv jog' története 23.
Mac - Culloch, statistical account of the british empire 435.
Mackintosh, Dissertation etc. 151.
Magendie, Précis élémentaire de physiologie 91.
Magis amica veritas, Entdeckungen unserer neuester Philosophen 136.
Magné de Marolles, La chassé au fusil 99.
 Magyar tudós társaság' ülései 112, 250, 376.
Maistre (de), Examen de la philosophie de Bacon 228.
Mandau (Mad), Veillées d'une mère 191.
Marbach (Dr. Gotth. Oswald), Schelling, Hegel; Cousin und Krug 135.
Marcarí Pennati (Giuseppe) 369.
Maria Stuart, psychologiai, erkölcsi's vallásos tekintetben 154
Marryat' (Capt.) költeményei 17.
Marsden (William Esq.) 460.
 Márvány szinezeteket miként adhatni a' gipszönteteknek 126.
Massé (A. J.) 459.
Maurice (Emile) 372.
Mauri (Ernesto.) 108.
Mayer' levelei Knebelhez 54.
Mazure, Cours. de philosophie 150.
Mease Jakab' (dr.) levele, a' magyar t. társasághoz 469.
 Mechanics (the practical) Pocket Guide 358.
Meilinger (Cajetan) 373.
 Mémoires de l'Institut 161. 226.
 — de l'Acad. roy. de Caen. 365.
 — de la soc. roy. d'agricult. U. o.
 — de l'Académie des sciences 95.
 — et dissertations 99.
 Memorie della Reale Academia di Torino 286.
Merck (Joh. Heinr.), híres német criticus 45.
Merimée (J. F. Leonor.) 244.
Meyen, Grundriss d. Pflanzengeographie 306.
Michaud, nouvelle Collection des Mémoires etc. 95.
Mill 109.
Miller's Scenes and Legends 21 — 354.
Mimaut (Jean Franc) 459.
Moke (H. G.), Histoire der Francs 100.
 Mongol nyelv' tulajdonságai 25.
Montfalcon, Code moral des ouvriers 97.
Montgomery, a Poet's Portfolió 20.
Morichini (Dominique) 374.
 Mórok' eredete 163.
Morris (Carlo), Storia di municipi italiani 240.
Morton, Civilisation etc. 366.
Mower (Dr. Arthnr), Zulncida 352.
Muczkowski József 24.
Münchhausen (Karl Klodw. Aug. Hoym. Frid. v.) 457.
Mundt (Il), Knebels literarischer Nachlass 51.
Murray (Hugh), Encyclopedia of Geography 355.
 Musée industriel etc. 226.

Muzsika' története 60.
Mühry (Dr. Wolf), Darstellungen und Ansichten u. s. w. 234.
Müller (Th.), Synopsis novorum generum testaceorum etc. 232.
 Művészet' állapota Franciaországban 124.

N.

Nadeschdin (prof.) 388.
Nasse (Dr. Friedr.) 233. 452.
Nebel (C), Voyage pittoresque 103.
 Német irodalom' bélyegző vonásai 259.
Niemcewicz' történeti énekei 24.
Nisard M. D., Collection d' auteurs latins 227.
Noellat (M. J.—B.), Abrégé de géographie 239.
Norder (E), Janus od. Erinnerungen u. s. w. 250.
Norton (Miss), Woman's Reward 15.
Nostitz und Jänkendorff (Dr. Glo. Adv. Ernst) 245.
 Novellen - Almanach 197.
 Nyelvek' (új) tanulásának szükségessége 38.
Ohlert (Alb. Leop. Jul.), Religionsphilosophie 145.
O'Meara (Barry Edward) 243.
 Ontwikkeling van het begrip der Philosophie 152.
 Orosz irodalom 271. 387.
 — népdalgyűjtemény 387.
Osler's Life of Viscount Exmouth 10.
 Osymandias' sírja 162.
Ottley (Young) 106.

P.

Pagés (Jean Pierre) 368.
Palmerini' új mozgatója 127.
 Pámetnik, leugyel folyóírás 24.
Pannier (Mad. Sophie) 450.
Parent-Duchatelet (Jean-Bapt-Alex) 103.
Paris (M. P.), Les manuscrits français 368.
Parris (E. F. Esq.), Gems of Beauty 360.
Passavant (J. Carl.), von der Freiheit des Willens 146.
 Patkul János Generalis 87.

Patton 461.
Perovsky (Alexis) 246.
Persoon (Chr. Henr) 372.
Petersen (Dr. C. T.), Handbuch d. griech. Literaturgeschichte 42.
Petit-Radel 246.
Peyron (Amadeus) 232.
Pfaff (W.), Der Mensch und die Sterne 200.
 Philosophia' irodalmára 1835.
 Philosophy of Manufactures 151.
 Philosophy of education 354.
 Physiologiai díj Göttingában 88.
Picchianti, Principii della musica 238.
 Pictorial bible (the) 354.
Pilorgeric (Jules de la), Histoire de Botany Bay 180.
 Pillantások időnk' három fő irodalmára 59.
Pinel (Scipion), Traité du régime sanitaire des aliénés 234.
Pistolesi, il Vaticano 90.
Playfayr, Dissertation on Ethical science 151.
Pond 456.
Pope' characteristicája 392.
Porst (Joh. Dan.) 372.
Potter (de), Histoire philosophique 100.
Poujoulat, Mémoires pour servir à l'histoire de France 95.
Prange (Dr. Chr. Friedr.) 245.
 Prózai költemény az Angoloknál 14.
 Psammeticus, korinthusi király 162.
Püllenbergr (Joh), Hauptinhalt der Logik 142.

Q.

Quin, Steam Voyage down to the Danube 20.

R.

Rampoldi (Giovanni B.) 249.
Ramsay (George), Essay on the distribution of Wealth 357.
Raspail, Système de la physiologie végétale 449.
Rauter, Traité de la loi criminelle etc. 367.
Raynal (Hyppolite), Sous les verroux 361.

- Raymund* 248.
Raynouard (Franc. Juste-Marie) 571.
Reboul (Jean) Poésies 235.
 Recueil général des anciennes lois françaises 177.
Redouté (P. J.), Collection de jolies petites fleurs 449.
 (Rehberg), Goethe u. sein Jahrhundert 319.
Rénard, histoire nat. du lichen d'Islande 238.
Rich, Narrative of a Residence in Koordistan 229.
Ritchie (Leitch Esq.), Picturesque Annual 360.
Robins 457.
Rogniat, Essai d'inductions philosophiques 228.
Rosen of Rosenstein 373.
Rougier de la Bergerie (Jean-Baptist) 369.
Roujoux (Prudence - Guillaume, baron de) 244.
Rousseau (Jean-Denis) 370.
Roux-Ferrand, Histoire des progrès de la civilisation en Europe 159.
Ryba (Dr. Joseph Ernst), Karlsbad 235.
Ryckewaert (Augustin - Joseph) 247.
- S.
- Sacco* 457.
Sainte-Aubin (Horace de), Jane la pale 450.
Sainte-Beuve, Critiques et Portraits littéraires 227.
 — Nouveaux portraits littéraires 357.
Saint-Felix (Julius), Cléopâtre etc. 57.
Salat (Dr. J.), Beitrag zur Emancipation der Philosophie 140.
Salm (Mad. la princesse C. de), Poésies 230.
Scargill, provincial Sketches 21.
Schaab (C. A.), Geschichte d. Buchdruckerkunst 407.
Scheltema, Vizsgálata Schaab' munkájának 407.
Schiller 53.
Schlosser (P. C.), Gesch. des 18. Jahrh. 389.
Schmerling (P. C.), Recherches sur les ossemens fossiles 90.
Schmidt (J. J.), Grammatik der mongolischen Sprache 25.
 — (Dr. Eduard), Ueber Begriff u. Möglichkeit d. Philosophie 141.
Schrader (Heinr. Adv.) 369.
Schreiber's Cornelia 192.
Schroeck et *Schloetzer*, Précis d'histoire universelle 242.
Schubarth (Dr. K. E.), gesammelte Schriften 138.
Schütze, Taschenbuch der Liebe 193.
Schwab (Gustav), Buch d. schönsten Geschichten u. s. w. 352.
Shelley (Ms.) Lodore 18.
 Siam ország' esmerete 64.
Sieglwart, Vorlesung über die Logik 142.
 Siona. Taschenbuch 195.
Sismonde de Sismondi, Etudes sur les Constitutions des peuples libres 92.
 Skot poesis 261.
Smedley (Edward) 244.
Smith (Egerton), The Elisium of Animals 229.
Sommerville (Maria), Ueberblick der physicalischen Wissenschaften 205.
 Solace (the) of song 355.
Soulié (Fr.), Romans historiques 57.
Sourches (Marquis de), Mémoires secrets et inédites etc. 100.
Southwood Shmith, the Philosophy of Health 3.
Sötl (Dr.), Geschichte der Deutschen 360.
 Stangyour, tibeti gyűjtemény 386.
Steckling (Dr. Ludwig), Die Kallologie 147. 430.
Stewart, Dissertation on ethical science etc. 151.
Steglitz (Chr. Ludwig) 109.
Strombeck, Darstellungen aus einer Reise 452.
Stuhr (P. F.), Die chinesische Staatsreligion 132.
Suabedissen, Die Grundzüge d. Metaphysik 427.
Szabranszky, Panorama literatury 24.
 Szomorójáték' feladása 153.
 Szölmivelés 313.

T.

- Tasse* (A), Application des principes de mécanique etc. 239.
Teotocchi-Albrizzi (Contessa) 249.
 Természethistória' szépségei 273
 's köv.
Thirwall's Greece 7.
Tholuck (Aug), Commentatio de vi graecae Philosophiae 132.
Thomas (Dr. Car.), Spinozae Systema philosophicum 133.
Thomasius' érdemei 393.
Thompson' (Ms) románjai 18.
Tiburtius (Friedr. Aug. Joach.) 374.
Toucqveille, Democracy in America 3.
Todd, the Cyclopedia of anatomy 366.
Tracy (Antoine - Louis - Claude) 104.
Troxler (Dr.), Vorlesungen über Philosophie 139. 186.
Twamley (Louisa Anne), the Romance of nature 359.
Twining (W), Clinical illustrations 238.

U.

- Uj Hollandia' képe 83.
Umbreit (A. Ernst), Jacob Böhme 145.
Urania. Taschenbuch 194.
Ure's Philosophy of Manufactures 22. 241.
 Utazási könyvek' érdeke mitől függ 19.

V.

- Vurnhagen von Ense*, Knebel's literarischer Nachlass 51.
Vaughan (Robert); Memorials of the Stuart Dynasty 398.
Velpeau, Embryologie
Vere Monro, Summer Rambles in Syria 20.
 Vergieszmeinnicht. Taschenbuch 196.
Victorin (Dr Anton), Darstellung d. Logik 141.

- Vielliebchen*. Taschenbuch 196.
Vigni (de), Servitude et grandeur militaire 241.
Virey (J. J.), Philosophie de l'histoire naturelle 150 273.
Virlet, Des cavernes, de leur origine etc. 96.
 Visit (A) to the american churches 19.
Vogel 459.
Vogeli (Felix), Flore fouragère 101.
Voisart, les vrais élémens du dessin 447.
Volger (Dr. W. F.), Handbuch d. Geographie 233.
Voltaire' characteristicaja 392.

W.

- Wachsmuth* (W), Europäische Sittengeschichte 401.
Wagner (Dr. Karl), Briefe an J. H. Merck 45,
Walchner (Hermann), Beiträge zur Ornithologie 304.
Waldor (Mélanie), Poésies du coeur 93.
 — Pages de la vie intime 98.
Walker (Alex), Beauty etc. 367.
Washington Irving's Abbotsford, Newstead Abbey etc. 21.
Watts (Alaric A.), The Cabinet of modern art 353.
Weisse (C. H.), Grundzüge der Metaphysik 142 183.
Weitzel 458.
Wendt (Amadeus) 368.
Wetter (J), Gesch. d. Erfindung d. Buchdruckerkunst 407.
Wianek (Lengyel zsebkönyv) 23.
Wieland' literaturai viszonyai 47.
Wiffen (J. H.) 105.
Wilberforce Bird (William Esq.) 248.
Wilkins (Charles) 107.
Williams (John), An essay on the hieroglyphics 102.

- Willm* (J), Jugement de Mr de *Wyld* 456.
Schelling 150. *Wysocky* a' siketnémák' oktatá-
Wittmann (Wilhelm) 248. sáról (lengyelül) 24.
Wordsword's Yarrow Revisited
20. *Zuscogni - Orlandini*, Corografia
Wortley (Stuart), the Keepsake 360 fisica dell' Italia 24o.
-